سێبەری ئازادی

هەوراز و نشێوەکانی مێژووی خەباتی کۆمەڵەی ژێ.کاف

١٣٢١-١٣٢٤

سێبەری ئازادی

هەوراز و نشێوەکانی مێژووی خەباتی کۆمەڵەی ژێ.کاف

١٣٢١ - ١٣٢٤

نووسەر

کەماڵ عەبدوڵڵاهی

بنکەی ژین

سلێمانی ٢٠٠٨

ع ٩٢٨ عەبدوڵڵاهی، کەماڵ
سێبەری ئازادی، هەورازو نشێوەکانی مێژووی خەباتی کۆمەڵەی ژێ. کاف ١٣٢٤-١٣٢١/
دانانی کەماڵ عەبدوڵڵاهی.
سلێمانی: بنکەی ژین، ٢٠٠٨.
٤٧٣ل: وێنە، بەڵگەنامە، ١٧,٥×٢٥ سم.- زنجیرە؛ ٩٢.
١-کوردستان- مێژوو. ٢- ناونیشان. ٣- زنجیرە؛ (٩٢).
کتێبخانەی گشتیی سلێمانی زانیاریی سەرەتاییی پۆلێن و پێڕستی ئامادە کردووە

سەرپەرشتی لەچاپدراوەکانی بنکە: سدیق ساڵح

◆زنجیرە: ٩٢
◆ناوی کتێب: سێبەری ئازادی
((هەورازو نشێوەکانی مێژووی خەباتی کۆمەڵەی ژێ. کاف ١٣٢٤-١٣٢١))
◆نووسەر: کەماڵ عەبدوڵڵاهی- Abdullahi.kamal@yahoo.com
◆ڕووبەرگ: مەهاباد ـ کلبەی گرافیک ـ عەلی سەمیمی ـ ٢٢٢٩٤٦٣ ٤٤٢ ٩٨+
◆ ئێدیت و مۆنتاژی وێنەکان: مەهاباد ـ کلبەی گرافیک
◆ پیتچنین: مەهاباد ـ تاهیر کەریمی ـ ٢٢٢٤٩٧٥ ٤٤٢ ٩٨+
◆ بەرگەژمێر: ١٠٠٠
◆نرخ: ٦٥٠٠ دینار
◆ ژمارەی سپاردن: ٢٢٥٩ی ساڵی ٢٠٠٨
◆ شوێنی چاپ: سلێمانی، چاپخانەی شڤان

هەموو مافێک پارێزراوە. بەبێ مۆڵەتێکی پێشوەخت لە (بنکەی ژین)ـەوە، بە هیچ شێوەیەک ڕێ نادرێ ئەم کتێبە یا بەشێکی دەر بکرێتەوە، یان لە چوارچێوەی زانیاری بەدەستهێناندا هەڵبگیرێ یا بگوێزرێتەوە.

لە بڵاوکراوەکانی
بنکەی ژین
بۆ بووژاندنەوەی کەلەپووری بەڵگەنامەیی و ڕۆژنامەوانیی کوردی
هەرێمی کوردستان: سلێمانی، ئەندازیاران، گەڕەکی ١٠٥، کۆڵانی ٥، خانووی ٢٣، سنووقی پۆست: ١٤
نۆرماڵ: ٣١٢٩١٠٢ ئاسیا: ٠٧٧٠١٥٦٥٨٦٤ یا ٠٧٧٠١٤٦٤٨٣٣ سانا: ١١٢٨٣٠٩
www.binkeyjin.com

پێڕست

بابەت	لاپەڕە
پێشکەش	١١
سپاس و پێزانین	١٢
پێشەکی	١٤

بەشی یەکەم
ناساندنی گۆڤاری ئاوات

ناساندنی گۆڤاری ئاوات	٢٥
شیکردنەوەی ناوەرۆکی گۆڤاری ئاوات	٢٩
بۆچی نەگریم!	٣٤
گەنجینەی ئەدەبیات	٣٨
گۆڤاری ئاوات سەربەخۆ بووە یا درێژەپێدەری گۆڤارێکی دیکەیە؟	٤٩
وێنە	٥٨
زاراوەی نووسراوەکانی گۆڤاری ئاوات	٦٢
نوسخەی ساغکراوەی گۆڤاری ئاوات	٧٣
چاپخانەی (ژ.ک)، گیرانی مامۆستا زەبیحی و تێبینییەک لە سەر ژمارەی کۆتایی گۆڤاری نیشتمان	٩٥
هێنانی چاپخانە	٩٦
گیرانی مامۆستا زەبیحی لە لایەن دەوڵەتی ئێرانەوە	٩٩
بەڵگەکانی ناو کتێبی رۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا سەبارەت بە گیرانی مامۆستا زەبیحی	١١٧
شیکردنەوەی بەڵگەنامەکانی کتێبی رۆژهەڵاتی کوردستان	١٢٣

بەشی دووهەم
چۆنیەتی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی ژ.ک

چۆنیەتی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی ژ.ک ١٣٢
هەڵوێستی سۆڤیەت و ئامانجەکانی ١٥٠
جێگیربوون لە شاری میانە.. ١٥١
نامەی ئیستالین بۆ پیشەوەری ١٥٤

بەشی سێهەم
ناساندن و شیکردنەوەی لاپەڕەکانی نوسخەی کۆتایی ئەسڵی گۆڤاری نیشتمان و وەلانانی بەرپرسەکەی

ناساندن و شیکردنەوەی لاپەڕەکانی نوسخەی کۆتایی ١٦٢
ئەسڵی گۆڤاری نیشتمان و وەلانانی بەرپرسەکەی
گۆڤاری هاوار ١٦٤
وەلانانی بەرپرسی چاپەمەنییەکان ١٦٩

بەشی چوارەم
پەیمانی سێ سنوور

پەیمانی سێ سنوور ١٧٤
ناسینی پەیمانی سێ سنوور ١٨٢
بە وردبوونەوەی پتر لە ژمارەی کۆتایی گۆڤاری نیشتمان
شیکردنەوەی ئەو وتار و نووسراوانەی ١٨٦
کە سەبارەت بە سێسنوور چاپ و بڵاو بوونەوە
ناساندنی بەشدارانی کۆبوونەوەی سێسنوور ١٩٠
گومانی بەشداری نوێنەرانی کوردستانی تورکیا و سووریا ١٩١
ئەندامانی هەیئەتی راوێژکاریی کۆمەڵەی ژ.ک ١٩٣
هۆکاری رەتکردنەوەی پەیمانی سێسنوور و بە نەناسراوی مانەوەی ١٩٥
پەیمانی سێسنوور و گومانی دژایەتی رووسەکان ٢٠١
بەڵگەی دووهەم لەسەر پەیمانی سێسنوور ٢٠٦
شیکردنەوەی بەڵگەی دووهەمی پەیمانی سێسنوور ٢٠٨
روونکردنەوەی رێکەوتی پێکهاتنی پەیمانی سێسنوور ٢١٧
لێکدانەوەی رۆژی کۆبوونەوەکە بەپێی قسەکانی مامۆستا هەژار ٢١٩

ئامانج لە کۆبوونەوەکەی دالانپەڕ ٢٢١
پوختە و ئاکامی پەیمانی سێسنوور ٢٢٢
چاپەمەنییە کوردییەکانی سەردەمی کۆمەڵەی ژ.ک ٢٢٧

بەشی پێنجەم

ناساندنی ناوی نهێنی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) و رەمزی چەند شارێک

ناساندنی ناوی نهێنی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) و رەمزی چەند شارێک ٢٣١
ناساندنی ناوی نهێنی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) ٢٣١
ناوی نهێنی و رەمزی چەند شارێک ٢٥١

بەشی شەشەم

سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی کێ بوو؟

سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی کێ بوو؟ ٢٥٤
شیکردنەوەی وتاری سەعید تەتەری نەناسراوی کوردایەتی ٢٧١
لێکدانەوەی هەموو ئەو وتار و وتوویژانەی ٢٧٩
کە سەبارەت بە سەعیدی حەمەقالەن
ناساندنی سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی ٢٨٣

پاشکۆ

وێنەکان ٢٨٩
ناوی کەسەکان ٣٣٥
ناوی شوێنەکان ٣٤٧
ناوی بڵاوکراوەکان ٣٥٣
ناوی پارتەکان ٣٥٥
ناوی نەتەوەکان ٣٥٧
سەرچاوەکان ٣٥٩
کتێبی کوردی ٣٥٩
کتێبی فارسی ٣٦١
گۆڤار و بڵاوکراوەکان ٣٦٢
چاوپێکەوتن ٣٦٣

پێڕستی وێنەکان

وێنەی ژمارە ١: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی یەک - رووبەرگ» ٢٨٩
وێنەی ژمارە ٢: لاپەڕەی تەبلیغاتی گۆڤاری ئاوات ٢٩٠
وێنەی ژمارە ٣: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی دوو - پێڕست» ٢٩١
وێنەی ژمارە ٤: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی سێ» ٢٩٢
وێنەی ژمارە ٥: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی چوار» ٢٩٣
وێنەی ژمارە ٦: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی پێنج» ٢٩٤
وێنەی ژمارە ٧: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی شەش» ٢٩٥
وێنەی ژمارە ٨: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی حەوت» ٢٩٦
وێنەی ژمارە ٩: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی هەشت» ٢٩٧
وێنەی ژمارە ١٠: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی نۆ» ٢٩٨
وێنەی ژمارە ١١: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی دە» ٢٩٩
وێنەی ژمارە ١٢: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی یازدە» ٣٠٠
وێنەی ژمارە ١٣: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی دوازدە» ٣٠١
وێنەی ژمارە ١٤: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی سێزدە» ٣٠٢
وێنەی ژمارە ١٥: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی چاردە» ٣٠٣
وێنەی ژمارە ١٦: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی پازدە» ٣٠٤
وێنەی ژمارە ١٧: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی شازدە» ٣٠٥
وێنەی ژمارە ١٨: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی حەڤدە» ٣٠٦
وێنەی ژمارە ١٩: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی هەژدە» ٣٠٧
وێنەی ژمارە ٢٠: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی نۆزدە» ٣٠٨
وێنەی ژمارە ٢١: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی بیست» ٣٠٩
وێنەی ژمارە ٢٢: ئەسڵی گۆڤاری نیشتمان ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ .... ٣١٠
«رووبەرگ» بەر لە دەسکاری کردن

وێنەی ژمارە ٢٣: گۆڤاری نیشتمان ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ .... ٣١١
«رووبەرگ» دەسکاریکراو
وێنەی ژمارە ٢٤: گۆڤاری نیشتمان ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ .... ٣١٢
«دەسکاریکراو» «ئەو وێنەیە لە جیات دوو لاپەڕەی ٩ و ١٠ی نوسخەی ئەسڵی دانراوە»
وێنەی ژمارە ٢٥: ئەسڵی گۆڤاری نیشتمان ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ .... ٣١٣
«وێنەی لاپەڕەی ٩»
وێنەی ژمارە ٢٦: ئەسڵی گۆڤاری نیشتمان ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ .... ٣١٤
«وێنەی لاپەڕەی ١٠» ناوی بەشدارانی پەیمانی سێ سنوور لەو لاپەڕەدا بڵاو کراوەتەوە
وێنەی ژمارە ٢٧: گۆڤاری نیشتمان ٣١٥
«دەسکاریکراو» ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ «لاپەڕەی پێڕست»
وێنەی ژمارە ٢٨: وێنەی رووبەرگی گۆڤاری هاوار ٣١٦
کە لەودا (ی کورد) بە دەسنووس پێوە لکێندراوە
وێنەی ژمارە ٢٩: وێنەی رووبەرگی گۆڤاری هاوار ٣١٧
کە پاش دەسکاری کردن بەو چەشنە بڵاو بۆوە
وێنەی ژمارە ٣٠: وێنەی نامەی مامۆستا زەبیحی ٣١٨
بۆ کۆنسوولی سۆڤیەت لە تەورێز «لاپەڕەی یەک»
وێنەی ژمارە ٣١: وێنەی نامەی مامۆستا زەبیحی ٣١٩
بۆ کۆنسوولی سۆڤیەت لە تەورێز «لاپەڕەی دوو»
وێنەی ژمارە ٣٢: دەقی بەیاننامەی ژمارە ٣١٢ی کۆمەڵەی ژ.ک ٣٢٠
وێنەی ژمارە ٣٣: بەڵگەی هاتوچۆی سەعیدمحەممەد لە نێوان سنووری ئێران و عێراق ٣٢١
وێنەی ژمارە ٣٤: پێشەوا قازی محەممەد ٣٢٢
وێنەی ژمارە ٣٥: سەرۆک مەلا مستەفا بارزانی.. ٣٢٣
وێنەی ژمارە ٣٦: مامۆستا عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی.. ٣٢٤
وێنەی ژمارە ٣٧: مامۆستا محەممەدئەمینی شێخولئیسلامی «هێمن» ٣٢٤
وێنەی ژمارە ٣٨: مامۆستا عەبدوڕڕەحمانی شەرەفکەندی «هەژار» ٣٢٥
وێنەی ژمارە ٣٩: مامۆستا رەفیق حیلمی ٣٢٥
وێنەی ژمارە ٤٠ .... ٣٢٦
لە راستەوە: مامۆستا زەبیحی — کاک محەممەدی شاپەسەندی - مامۆستا حەسەنی قزڵجی ٣٢٦
«ئاوات» کچی کاک محەممەدی شاپەسەندی.. ٣٢٦
وێنەی ژمارە ٤١: شێخ عوبەیدیللای زینوێ ٣٢٦
وێنەی ژمارە ٤٢: کاک محەممەد دڵشاد رەسووڵی ٣٢٧
وێنەی ژمارە ٤٣: دوکتور سەید عەزیزی شەمزینی ٣٢٧

وێنەی ژمارە ٤٤: مامۆستا هەژار و مامۆستا زەبیحی ٣٢٨

وێنەی ژمارە ٤٥: ئەندامانی چاپخانەی کومەڵەی ژ.ک لە تەوریز ٣٢٨

وێنەی ژمارە ٤٦: ستادی فەرماندەهی حکومەتی کوردستان ٣٢٩

وێنەی ژمارە ٤٧: رێورەسمی هەڵکردنی ئالا لە مەهاباد ٣٣٠

وێنەی ژمارە ٤٨: رێورەسمی راگەیاندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد ٣٣٠

وێنەی ژمارە ٤٩: سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی ٣٣١

وێنەی ژمارە ٥٠: کاک محەممەدی شاپەسەندی ٣٣١

وێنەی ژمارە٥١: مەهاباد – ١٩٤٦ی زایینی ٣٣٢

وێنەی ژمارە ٥٢: مامۆستا زەبیحی، شێخ لەتیفی بەرزەنجی و... .... ٣٣٣

وێنەی ژمارە ٥٣: کاک قاسمی قادری قازی ٣٣٤

وێنەی ژمارە ٥٤: سەرلەشکر ئەحمەدی زەنگەنە ٣٣٤

پێشکەش

ئەو بەرهەمە پێشکەشە بە:

- گەل و نیشتمانەکەم کە هەمیشە شانازیم پێوە کردوون و پێموایە لە پێناویاندا ئەو بەرهەمە کەمترین خزمەتە.

- هەموو ئەندامانی بنەماڵەکەم بەگشتی و بەتایبەت دایک و بابی خۆشەویستم کە لە کاتی لێکۆڵینەوەدا دڵگەرمیان دەکردم و هەمیشە بە چاوی رێزەوە لە نووسین و کارەکانمیان دەڕوانی و هەروەها بۆ برای گەورە و خۆشەویست و بەڕێزم کاک دوکتور «حوسێنی عەبدوڵلاهی» کە هانی دام لە خۆم راببینم و یەکەم وتارم بڵاو بکەمەوە. وێڕای ئەو ئازیزانە پێشکەشە بە خوشکی خۆشەویستیشم «شادی» خانم کە بە هۆی ئەو بەرهەمەوە زەحمەتێکی یەکجار زۆری بۆ لەبەریەکڕانانی نووسراوەکانی خۆم لەگەڵ تایپکراوەکەی کەوتە سەر شانی و زۆرم پێوە ماندوو بوو.

- بە هەموو ئەو بەڕێزانەی لەم بەرهەمەدا یارمەتییان داوم.

سپاس و پێزانین

لێرەدا جێی خۆیەتی سپاسی هەموو ئەو خوشک و برا بەڕێز و خۆشەویستانە بکەم کە هەر کەس بەپێی توانای خۆی لەو لێکۆڵینەوەدا یارمەتی داوم. سپاسی ئەو بەڕێزانە دەکەم کە بە دڵێکی کراوەوە ئامادە بوون وتووێژیان لەگەڵ بکەم.

لە قووڵایی دڵمەوە خۆم بە ئەمەگداری کاک «عەبدوڵلای سەمەدی» و مامۆستای بەڕێز کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» دەزانم. سپاسی تێبینی ورد و ڕەخنەی بەجێیان دەکەم کە بێگومان بۆ پوختوپاراوتر کردنی ئەم بەرهەمە بەڕاستی کاریگەر بوون. بێشک ئەگەر دڵفراوانی ئەو دوو بەڕێزە نەبوایە کە بە بەڵگە و کتێب و سەرچاوەی باش و ڕاوێژیان گەلێکیان یارمەتی داوم، ڕەنگبوو کەس چاوی بەو بەرهەمە نەکەوتبا.

سپاسی هەستی بەتینی مامۆستای خۆشەویست و بەڕێزم کاک «عەلای سپێهرەددین» دەکەم کە ڕێنوێنی کردم و هانی دام و کتێبخانەکەی لەبەردەست نام و بۆ ئەم کارە زۆری دڵگەرمی دامێ و پتر لە خۆم پەرۆشی تەواوکردنی ئەم لێکۆڵینەوە بوو و هەروەها سپاسی ماندووبوونی «هێرۆ»خانمی کچیشی دەکەم کە زەحمەتی وەدەستخستنی چەند سەرچاوەی وەئەستۆ گرت.

دنیایەک ڕێز و حورمەتم بۆ «هاجەر»خانم و «ڕەعنا»خانمی زەبیحی هەیە کە هەرکام بەنۆرەی خۆیان، بە وتوویژ و لەبەردەستنانی چەند وێنەیەک یارمەتییان داوم.

ڕێز و ئیحترامێکی یەکجار زۆرم بۆ کاک «ڕەحمانی خانزادێ» (نیکنەفس) و کاک «قادری تەوەککول» و کاک «قادری پاکڕەوان» و کاک «دڵشادی پاکڕەوان» و خوالێخۆشبوو کاک «مەحموودی تەلعەتی» هەیە کە وتوویژم لەگەڵ کردوون و لە زانیارییەکانیان بەهرەیەکی زۆرم وەرگرتووە.

سپاس و ڕێزم هەیە بۆ هەموو ئەو ئازیزانەش کە هەرکام بە لەبەردەستنانی کتێب و وێنە دەستیان گرتووم:

کاک «ئەحمەدی شەریفی»، کاک «سەیدمحەممەدی سەمەدی»، کاک «سەلاحی ئاشتی»، کاک «ئەحمەدی بەحری»، کاک «عەزیزی وەلیانی»، کاک «ڕەفیق ساڵح»، کاک «فەرەیدوونی حەکیمزادە».

سپاس و پێزانین و حورمەتێکی زۆرم هەیە بۆ کاک «تاهیری کەریمی» کە جگە لە تایپی ئەم کتێبە، لە باری زمان و ڕێنووسیشەوە بەڕاستی بەهرەم لێوەرگرتووە.

هەروەها سپاسی بێپایانم هەیە بۆ کاک «عەلی سەمیمی» کە ئەرکی ڕازاندنەوەی رووبەرگ، ئێدیتی وێنە و بەڵگەکان و دەقی ئەو بەرهەمەی وەستۆگرتووە.

لە کۆتاییدا سپاس و پێزانینم هەیە بۆ هەموو ئەو کەسانەی بە هەر شێوەیەک یارمەتییان داوم و من ناویانم لە بیر چووە. خودا لە گەورەیی هیچ لایەکی کەم نەکا.

پێشەکی

لاپەڕەکانی مێژووی گەلەکەمان پڕە لە خەبات و راپەڕین. مێژوو شاهیدە کە ئەو گەلە لە شەڕی مان و نەماندا و لە پێناوی پاراستنی خۆی و نیشتمانەکەی و دابین کردن و بەرگری لە ماف و داخوازییەکانی، شێلگیرانە و بێوچان بەربەرەکانی کردووە.

هەر کات ئاوڕێک لە مێژووی پڕ لە نەهامەت و شەڕ و کوشتاری کورد بدەینەوە، وەکوو فیلمێک دێتە بەر چاومان کە چۆن ئەو گەلە لەو کاتەوە کە هەستی بە چەوسانەوە و زوڵم و زۆری کردووە، بۆ پارێزگاری لە خۆی، مەتەرێزی بەرگری گرتۆتە بەر و بە هەموو شێوەیەک بەرەنگار بۆتەوە.

دەڵێن ئەوانەی رابردوو لە بیر دەکەن، مەحکوومن بەوەی کە دووپاتی بکەنەوە؛ کەوایە ئێمە دەبێ لە رابردوو وەکوو چرایەک بۆ داهاتوو تەجروبە وەرگرین. بەڵام ئەم رابردوویە ئەگەر نەنووسرێتەوە و تۆمار نەکرێ، چۆن ئەزموونی لێ وەردەگیرێ؟

مرۆڤی کورد بۆخۆی دایمە لە بەربەرەکانیدا بووە و دەرفەتی نووسینەوەی تێروتەسەلی مێژووی وڵاتەکەی نەبووە، ئەگەریش ویستبێتی شتێک بنووسێ، ئەوە یا کۆسپیان خستۆتە بەر رێگای، یا لەبەر هەژاری و نەداری و وەدەستخستنی بژێوی ژیان، نەپەرژاوە ماوەیەک لە کاتی خۆی بۆ

نووسینەوەی مێژووی گەل و نیشتمانەکەی تەرخان بکا؛ ئەوەی شتێکیشی نووسیوەتەوە، چونکە کەرەسە و ئیمکاناتی چاپی نەبووە، یا نووسراوەکانی بۆنی رەخنە و پەردە لادان لەسەر ئەو نەهامەتی و تاڵی و سوێرییانەی لێهاتووە کە بە سەر گەلەکەیان هێناوە، ئەوە بەرهەمەکەیان فەوتاندووە وتووشی رۆژی رەشیان کردووە، یا لە ترسان ئەوەندەی لە خۆی رانەدیوە چاپیان بکا و هەتا ئێستاش هەر بە دەستنووس ماوەتەوە.

لەم نێوەدا پاشکەوتوویی کۆمەڵی کوردەواری لە لایەک و حکوومەتی زەبروزەنگ لە لایەکی دیکە، بوونە دەردی سەرباری دەردان و هۆکارێکی گەورەتر لە نەنووسرانەوەی مێژووی کورد.

لێرەدا ئەم بارودۆخە هەلێکی لەباری بۆ نووسەرە بێگانەکان رەخساندووە کە بە هۆی کوردنەبوون و دووربوون لەم وڵاتە، لەو ترس و دڵەڕاوکەیە رەها ببن و تا رادەیەک راستییەکان بنووسنەوە، ئەویش ئەگەر ئاگاداری رەنج و نەهامەتییەکانی ئەم گەلە بووبن و دەگەڵی ژیابن و زمان قەڵەمێکی بەخێریان بە سەر لاپەڕەکانی مێژوویدا هێنابێ. هەڵبەت بەداخەوە چی واشی نەماوە ئێمەش بەم باوەڕە بگەین کە ئەگەر بمانەوێ راستیی رووداو یا هەر بابەتێک بزانین، ئەوە دەبێ بەرهەم و کتێبی بێگانەکان بخوێنینەوە.

هەر لاپەڕەیەکی مێژووی کوردستان هەڵدەینەوە، داستانی قارەمانی سەرکردەیەک و هەڵگیرسانی شۆڕشێکی تێدا تۆمار کراوە. با دوور نەڕۆین و ئاوڕێک لە مێژووی کۆمەڵەی «خۆیبوون» و «شۆڕشی ئاگری» بدەینەوە.

«شۆڕشی ئاگری» وەکوو باڵی نیزامی و چەکداری کۆمەڵەی «خۆیبوون» بە سەرۆکایەتی «ئیحسان نووری پاشا» ساڵی ١٣٠٧ی هەتاوی (١٩٢٨ی زایینی) لە چیای ئاگری هەڵاییسا و تا ساڵی ١٣٠٩ی هەتاوی (١٩٣٠ی زایینی) بەردەوام بوو. تا ئێستا لەسەر ئەو شۆڕشە چەندین وتار و کتێب و لێکۆڵینەوە بڵاو بۆتەوە کە خاڵی هاوبەشی زۆربەی ئەو نووسراوانە ئەوەیە کە ئەو شۆڕشە ئاڵای تایبەت بە خۆی هەبووە و ئاڵاکەی لە سەر چیای ئاگری و ناوچەکانی ژێردەسەڵاتی ئەو شۆڕشە شەکاوەتەوە. هەروەها مارشی میللی تایبەت بە شۆڕش لە چیای ئاگری دەنگی داوەتەوە.

لەو بێئیمکاناتییەشدا ڕۆژنامەیەک بە ناوی «ئاگری» وەکوو زمانحاڵی ئەو ڕاپەڕینە چاپ و بڵاو کراوەتەوە. کۆمەڵەی «خۆیبوون» و «شۆڕشی ئاگری» پێوەندی بەربڵاویان لەگەڵ چەند وڵاتێک ساز کردووە و دەیان چالاکی دیکەشیان لە مێژووی بزووتنەوەکەیاندا تۆمار کردووە. بەڵام تا ئێستاش ڕەنگە زۆرکەس مێژووی ئەو شۆڕشە وەک ئەفسانەیەک بنووسنەوە و تەنانەت هێندێک لە دەسکەوتەکانی بە زێدەڕۆیی لەقەڵەم بدەن و لەو بڕوایەدابن کە ئەو شۆڕشە بەو تەمەنە کورتەیەوە ناکرێ و نەیتوانیوە دەسکەوتی وا گەورەی هەبووبێ و دووریشە توانیبێتی لەگەڵ وڵاتانی دەرەوە پێوەندی سازکردبێ. بەڵام کاتێک دەبینین دەیان کتێب و بەڵگە لە بەڵگەنامەکانی وڵاتانی ئینگلیس و رووسیا و ئێران لەسەر ئەو شۆڕشە بڵاو کراوەتەوە و زۆر تێکۆشەری ئەو بزووتنەوەیە لە کوردستانی سووریاوە خۆیان گەیاندۆتە ئاگری و پاشان بیرەوەرییەکانی خۆیان نووسیوەتەوە، دێینە سەر ئەو باوەڕە کە هیچ دووریش نییە دەسکەوتی وا گەورەی لێ کەوتبێتەوە.

خوێندنەوەیەکی قووڵ و وردی ئەو بابەتانە وردەوردە ڕووناکبیر و بیرمەندانی کوردیشی هان دا بۆ بەرگری لە خاک و نیشتمانەکەیان و بووژاندنەوەی زمان و فەرهەنگی گەلەکەیان، پتر هەست بە بەرپرسێتی بکەن و تەکانێکی بەهێز بە خۆیان بدەن. ئەگەرچی ئەو بزووتنەوانەش درەنگ دەستیان پێکرا، بەڵام هەرچی بێ مەشخەڵەکەی هەڵکرا و کوردیش دەستی بە نووسینەوەی لایەنە جۆراوجۆرەکانی مێژوو و ئەدەبیاتی وڵاتەکەی کرد.

گێژەڵووکەی مێژوو، ماڵ و حاڵی کوردی وەها تێکەوە پێچاوە کە هەر شتەی خستۆتە جێیەک. ڕۆژگاری کوردی کردۆتە گلۆڵەیەکی ئاڵۆز و پساو کە هەر سەرەداوەی لە لایەکە. وەها ئاڵۆز کە دەیان و سەدان جۆڵای وەستا و کارامەی دەوێ هەتا ئەو هەمووە داوە بخەنەوە سەر یەک و لە یەکتریان گرێ بدەنەوە. ئەوان دەبێ رایەڵ و پۆی ئەو داوە ئاڵۆزانە بکەنەوە و بە کەرەسەکانی کارگاکەیان و دواتر بە مەکووکی بیر و زەینیان و تێوەدانی ڕەنگی جوان، کەشکۆڵی جوان و شیاوی تێهاوێن و کری رازاوەی لێ ساغ بکەنەوە.

مێژووی گەلی کورد پرش و بڵاو و ئاڵۆزە، نادیارە و تا ڕادەیەکیش ڕەنگی چیرۆکی بەخۆوە گرتووە. پشوودرێژی و شێلگیری و خۆماندووکردنێکی

بێوچانی زۆری دەوێ هەتا لەو پرش و بڵاوی و نادیارییە بێتە دەرێ. ئەرکێکی گەلێک قورس و گران و سەختە بەڵام دەگونجێ و ئاستەم نییە.

بە زەحمەت و رەنج و تێکۆشان و شەووشەونخوونی و ئارەقی نێوچاوانی سەدان ئینسانی خەمخۆر و نیشتمانپەروەر و لە خۆبوردووی وەک بنەماڵەی بەدرخان و بلیمەتی وەک مامۆستا حوسێن حوزنی موکریانی و... رۆژگاری ئەم گەلە گەیشتۆتە ئەورۆ.

زۆر بوون ئەو نیشتمانپەروەر و فیداکارانەی ئامادە بوون لە خۆشی خۆیان ببوورن و هەموو تەمەن و ژیانیان بۆ خزمەت بە گەلەکەیان بەخت بکەن و هەر لەو رێگایەشدا بە شانازی سەر بنێنەوە. ئەوان بە هەر رەنج و چەرمەسەری و بەهایەک بووە هەتا ئێرەیان هێناوە. درێخییان نەکردووە و لە بارودۆخە پڕ مەترسیدارەکاندا گیانی خۆیان لە سەر بەری دەستیان داناوە و لە پێناو گەیشتن بە ئامانجەکانیان لە هیچ تەنگ و چەڵەمە و ناخۆشییەک نەپرینگاونەوە. نەبوونی ئیمکانات و بێهێزی مادی و فەقیری و نەداری کاری تێنەکردوون و بگرە وای کردووە هەنگاوی بەبڕشتتر و قایمتر بهاوێن.

بەهەق ئێمە بە دڵ و بە گیان منەتبار و قەرزداری ئەو پیاوە بوێر و کۆڵنەدەرانەین. لێرە بەدواوە باری ئەرکی قورس و گرانی ئەم کەڵەپیاوانە، دەکەوێتە سەر شانی ئێمە. هەر لێرەشدایە کە ئەرکی ئێمە وەک نیشاندانی ئەمەگداری و پێزانین بەو هەموو تێکۆشان و چاکە و خزمەتە بەنرخانەی ئەوان، دەست پێدەکا.

بەش بە حاڵی خۆم لەمێژ بوو پێوە بووم لە سەر بەشێکی مێژووی وڵاتەکەمان بەرهەمێک بڵاو بکەمەوە. ئەوە بوو بڕیارم دا چەند بابەتێکی مێژووی سەردەم بکەمە سەردێڕی لێکۆڵینەوەکانم و دەستبەکار بم. زۆر جار ئەو بیرەم بە مێشکدا دەهات کە بۆچی دەبێ لە سەر مێژووی بزووتنەوەیەکی وەکوو کۆمەڵەی «ژێ. کاف»کە مەودایەکی وای لەگەڵ رۆژگاری ئێستاماندا نییە، کارێکی پوخت نەکرابێ و مێژوویەکی ئەوەندە نادیاری و ئەفسانەیی هەبێ. ئاخر هەموو جارێ ئەو کۆمەڵەیەشم وەکوو شۆڕشەکەی ئاگری دەهاتە بەر چاو و لەو بڕوایەدا بووم کە ئەگەر مێژووی کۆمەڵەی (ژ.ک)یش نەنووسرێتەوە، هیچ دوور نییە مێژووی ئەو بزووتنەوەیەش وەک شۆڕشی ئاگری و دەیان شۆڕش و بزووتنەوەی دیکەی لێ بەسەربێ و بە نەناسراوی بمێنێتەوە.

چونکە بەڕاستی باوەڕم بەو قسە جوانەی «مۆنتێسکییۆ» هەیە کە دەڵێ: «دەبێ زۆر بخوێنینەوە تا بزانین هیچ نازانین»، ماوەیەکی زۆر هەر خەریکی دیتنەوەی سەرچاوە و بەڵگەی تازە و وتووێژ لەگەڵ ئاگادارانی بواری لێکۆڵینەوەکەم بووم. جاروبار شتێکیشم دەنووسی بەڵام هەموو جارێ کە ساغ دەبوومەوە بڵاوی بکەمەوە ئەو فەرمایشەی «مامۆستا هێمن»م وەبیر دەهاتەوە کە دەڵێ: «وەباڵی کوردتان بە ئەستۆی ئەگەر خۆتان ماندوو نەکەن» هەر بۆیە بۆ ماوەیەکی زۆر لە خۆم ڕانەدی و پێشم دروست نەبوو بڵاویان بکەمەوە.

دیسان وەخۆ کەوتم، وێنە و بڵاوکراوە و سەرچاوەی زۆر باشی دیکەشم وەدەست خستن. بەڵام نایشارمەوە کە پەیداکردنی ئەوەندە بەڵگە و بڵاوکراوانە کە لەم بەرهەمەدا هاتوون و کەلکیان لێ وەرگیراوە کارێکی گەلێ سەخت بوو. زەحمەت و کوێرەوەرییەکی زۆرم کێشا، زۆر ماندوو بووم هەتا ئەوەندە شتەم وەدەست کەوت. بەڵام لە پێناوی گەورەیی ئەرکەکەم هیچیانم وەبەر چاو نەهێنا و هەموویانم وەپشت گوێ خستن و بە خۆشییەوە هەوڵەکانم بێسوود نەبوون.

دەڵێن: «خراپترین جەوهەر و نووسین، باشترە لە بە بڕشتترین و باشترین بیر و زەین.» کەسانێک هەبوون کە دەوری سەرەکیان لە چالاکییەکانی سەردەمی بزووتنەوەی «کۆمەڵەی ژ.ک»دا گێڕابوو و بەشداری کار و خەباتەکانی بوون بەڵام لەبەر هەلومەرجی ناخۆشی پاش هەڵوەشاندنەوەی «کۆمەڵەی ژ.ک» و دواتر ڕووخانی کۆماری کوردستان، پەرەوازە بوون و لە دەربەدەریشدا دەرفەتی نووسینەوە و تۆمار کردنی مێژووی ڕووداوەکانی ئەو سەردەمیان نەبووە؛ یا ئەوە کە بارودۆخەکەیان بۆ نووسینەوەی زانیارییەکانیان بە لەبار و گونجاو نەزانیوە. هەر بۆیە پاش ماوەیەک بێ ئەوەی کەس هەستی پێکردبێ، زۆر نهێنی گرینگ و زانیاری دەگمەن و نەگوتراویان بە سەربەمۆری دەگەڵ خۆیان بردۆتە ژێر گڵ. هەڵبەت ئەوە جودایە لەو هەمووە بەڵگە و سەنەد و بڵاوکراوانەی کە هەر لە سەردەمی کۆماردا بە دەست بەرپرسانی کورد و بە مەبەستی نەکەوتنە دەستی زانیاری سووتێنران یا لە بن خاکدا ڕزین و فەوتان. هەروەها جوداشە لەو هەمووە بەڵگە و سەنەدانەی کە لە شوێنە جۆراوجۆرەکانی وڵاتانی دراوسێدا دەپارێزرێن و هەتا ئێستا چاوی کەسیان پێنەکەوتووە.

بەڕاستی ئینسان داخ دەیکوژێ ئەگەر دەبینێ یا دەبیسێ کە زۆر کەسیش هەن کە بەڵگە و سەرچاوەی دەگمەن و بڵاونەکراوەیان لە لا دەست دەکەوێ، بەڵام نە ئەوەیە بۆخۆیان دەست بدەنە قەڵەم و شتێکی لەسەر بنووسن، نە ئەوەشە یارمەتی کەسێک بدەن هەتا لە فەوتان رزگاریان بکەن.

دەڵێن یەکێک لە کابرایەکی دەدا، کابرا هەرچی زیاتری وێدەکەوت، دەیگوت لێمدە با زیاتر قەڵس بم. ڕێبوارێک بەوێدا دەڕوا و گوێی لێدەبێ، دەڵێ جا کاکە ئەوە مردی، ئەدی کەنگێ قەڵس دەبی؟!

نازانم ئەوانەی بەڵگە و سەنەدێک بە خۆیانەوە شک دەبەن کەنگێ قەڵس دەبن و بڵاویان دەکەنەوە؟ پێم وایە رایانگرتوون بۆ کاتێکی نادیار کە خودا نەبێ کەس نازانێ ئەو وەختە کەی وەدی دێ!

ئەوەندە زانیارییەش کە نێونێوە لە کتێب یا گۆڤار و بیرەوەرییەکیشدا چاپ کراوە و بڵاو بۆتەوە لە چاو چالاکییەکانی ئەوکات، دڵۆپێک لە دەریای پڕ راز و رەمزی ئەو سەردەمن، تازە ئەگەر بۆچوونی شەخسی و لێکدانەوەی هەڵە و دوور لە راستی رووداوەکانیان تێکەڵ نەبووبێ. ئەوانەی ئەندامی ئەم کۆمەڵەیەش بوون، زۆربەیان لە نێوماندا نەماون. ئەوانەی ئێستاش ماون، یا بابەتەکانیان لە بیر چۆتەوە یا چەند کەسێکی دەگمەنن کە دیتنەوەیان سەختە و کەمیان دەتوانن یارمەتیدەر بن.

هەرچۆنێکی بێ، کاتێک دەستم بە لێکۆڵینەوە کرد تا رادەیەکی زۆر هۆکارەکانی بە نەناسراوی مانەوەی بەشێکی دیکە لە مێژووی دەسەڵاتی کۆمەڵەی (ژ.ک)م بۆ دەرکەوت. دوورکەوتنەوە لە کاتی رووداوەکان یەکێکی دیکە لەو هۆکارە گرینگانەیە . ئەگەر بێتوو ئێمە لە کاتی خۆیدا مێژووی فەرهەنگ و ئەدەبیات و بەسەرهاتی گەل و نیشتمانی خۆمان تۆمار نەکەین و نەیاننووسینەوە، ئەوە رۆژبەڕۆژ لە کاتی روودانیان دوور دەکەوینەوە و زۆر کەسی ئاگادار لە بابەتەکانیش لە دەست دەدەین. هەڵبەت ئەم بابەتە زۆربەی جووڵانەوە و شۆڕشەکانی دیکەی کوردیش دەگرێتەوە.

بەپێی تەواوی ئەو هۆکارانەی لێرەدا باسیان هاتووە، ئەوەی لەو نێوەدا بۆ نووسەر و لێکۆڵەری کورد دەمێنێتەوە، چەند کتێبی بیرەوەری و سەدان بۆچوون و لێکدانەوەی جیاوازە کە کەمیان بۆ ئەوە دەبن وەک سەرچاوەی رەسەنی مێژوویی کەلکیان لێ وەربگیرێ و پشتیان پێببەسترێ.

دەڵێن لە «میکل ئانژ»یان پرسیوە: «چۆن لــەو بــەردە رەقوتەقانــە ئــەو پەیکەرە جوانانە دروست دەکەی؟ لە وەڵامدا گوتوویەتی: بەر لەوەی دەستبەکار بم، شێوەیەکی جوانی ئەو پەیکەرانە لە نێو بەردەکاندا دەبینم، تەنیا ئەرکی من ئەوەیە شتە زیادییەکانیان لێ فڕێ دەم».

لێرەدایــە کــە ئــەرکی لێکۆڵــەری کــورد وەک وەســتایەتی جۆلاکــان و پەیکەرەتاشینی «میکل ئانژ»ی لێدێ. نووسەر دەبــێ لــە نووســراوەی کتێــب و گۆڤارەکان ورد بێتەوە و بابەتەکانی باسکراو لەگەڵ ئەوەندە بەڵــگەی لــە بــەر دەستدا ماون لە بەریەک رابنێ و بەراوردیان بکا و دواتریش بــە هێــزی قەڵــەم و بــیر و هۆشــی، تۆزتــەکێنێکی بکــا. لێکدانــەوە ناڕاســتەکانیان لــێ فــڕێ دا و بەردەشۆریان بکا و بەکاوەخۆ لە بێژینگیان بدا هــەتا لــە کۆتاییــدا پەیکــەرەی مێژوویی گەل و نیشتمانی خۆی لێ ساغ کاتەوە.

ئەگــەرچی نامــەوێ تــاوانی رووننــەبوونی مێــژووی کۆمەڵــەی ژ.ک و چالاکییەکانی باوێمە سەر ئەستۆی کــەس و بۆخۆشــم لــەو بــاوەڕەدام کــە لــە سەردەمێکدا بلاونەکردنەوەیان بە سەلاحتر بوو هەتا بلاوکردنەوەیان، بەڵام پێم وایە ئیدی لەوە زیاتر پاساو و ئەمما و ئەگەر هێنانەوە دروست نییە. بۆیە قۆڵم لێ هەڵماڵی و زۆربەی کات و ساتی خۆم بۆ شیکردنەوە و توێژینەوە لەو بوارەدا تەرخان کرد. چونکە هیچ دوور نەبوو ئەگەر منیش لەسەر پەیــداکردنی بەڵــگەی باش و دەگمەنی دیکە راوەستابام، ئەوەندە بەڵگەیەش لە ناو چووبــا، ئــەودەم منیش دەچوومە ڕیزەی ئەوانەی بــە هــۆی کەمتەرخــەمیان بوونــە ســەبەبکاری نەمانی بەڵگەکان و بە نادیاری مانەوەی مێژووی گەلەکەمان.

ئەم توێژینەوەیە زۆرتــر لــە ســەر رووداوەکــانی ســەردەمی دەســەڵاتی «کۆمەڵەی ژ.ک» لە ساڵــەکانی ١٣٢١ هــەتا ١٣٢٤ی هــەتاوی دواوە. هــۆی ئــەم کارەش ئەوە بوو کە لە سەر رووداوەکــانی دوای ساڵــی ١٣٢٤، کتێــب و وتــار و تەنانەت تێــز و پایاننامەیــەکی زۆر نووســراوە. هــەر بۆیــە چەنــد بابــەتێکی رووداوەکانی ئەو ماوەیەی کە کۆمەڵەی ژ.ک پێشــەنگی خــەبات بــووە، وێــڕای چەند بڵاوکراوەیەکی ئەو سەردەم کراوەتە بابەتی شیکردنەوە و توێژینەوەکانم و لە هێنانە گۆڕی ئەو بابەتانەش کە زانیاری ورد و بەڵگەی پێویستی لەسەر بڵاو نەکراوەتەوە دوورەپەرێزیم کردووە.

لەم بەرهەمەدا لەسەر سێ بڵاوکراوەی سەردەمی کۆمەڵەی ژ.ک، واتە گۆڤارەکانی «نیشتمان» و «هاوار» و «ئاوات» قسە کراوە. گۆڤاری ئاوات بە تێروتەسەلی شیکردنەوەیەکی لەسەر کراوە و وشە بە وشەی لەگەڵ نوسخەی سەرەکی بەراوەرد کراوە و دوای رانان و نووسینەوە بە رێنووسی ئێستای زمانی کوردی، تایپ و دواتریش خودی گۆڤارەکە ساغ کراوەتەوە. هۆی ئەم ساغکردنەوەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە زۆر کەس باوەڕیان بەوە نەبوو کە گۆڤارێک بەو ناوە چاپ کرابێ یا لەو بڕوایەدا بوون ئەگەریش چاپ بووبێ تا ئێستا نەماوە دەنا سۆراغێکی پەیدا دەبوو.

بە هۆی وتارێکی نێو ئەم گۆڤارە و بە شیکردنەوەی گۆڤاری ژمارە ٧و٨و٩ی «نیشتمان» و وتوویژ لەگەڵ چەند کەسی ئاگادار لە رووداوی گیرانی «مامۆستا زەبیحی» و هاوڕێیانی، ئەم بابەتە بە دووروودرێژی باسی لێ کراوە و رۆژی گیرانی ئەم چەند کەسەش بە روونی دیاری کراوە.

هۆکارەکانی گیرانی مامۆستا زەبیحی وەک دەسپێک و زەمینە خۆشکردنێک بۆ گۆڕینی بنەما و دروشمەکانی کۆمەڵەی ژ.ک لە لایەن رووسەکان و لابردنی بەرهەڵستکاران لە بەرامبەر خۆیان و دەوری ئەوان لە بە دیلگیران و هەوڵنەدان بۆ ئازادکردنیان شی کراوەتەوە و بە وردی باسی لەسەر کراوە.

لە پەنا ئەوانە کورتە مێژوویەک لە دامەزراندنی «کۆمەڵەی ژ.ک» و هۆکارەکانی هەڵوەشاندنەوەی و سیاسەتی زلهێزەکان بەتایبەتی رووسیا و ئینگلیس بەرامبەر بە کورد بە درێژی باسی لەسەر کراوە. ئەوجار بە هۆی شیکردنەوەی نوسخەی سەرەکی ژمارەی کۆتایی گۆڤاری «نیشتمان»ی ژمارە ٧و٨و٩ و وتارێکی نێو ئەم گۆڤارە بە ناوی «پەیمانی سێ سنوور» و هەروەها کەلک وەرگرتن لە وتارێکی گۆڤاری «ئاوات»، هەموو لایەنەکانی ئەم باسەش شیکردنەوەی لەسەر کراوە و بە خوێنەران ناسێندراوە.

چونکە ئەم ژمارەیە پێشتر لە چەند کتێبێکدا چاپ و بڵاو کرابۆوە، لە دووپات کردنەوەی هەموو لاپەڕەکانی لەم بەرهەمەدا خۆم پاراستووە و تەنیا ئەو لاپەڕانەم هێناوە کە لە نوسخە دەستکاریکراوەکەیدا نەبوو. بەم چەشنە ئەم نوسخەیەش بەو چەند لاپەڕەیە بەتەواوی ساغ بۆتەوە.

جگە لەوانە لەسەر چەند شێعری بڵاونەکراوەی شاعیرانی ئەو سەردەم و هەروەها چۆنێتی هێنانی چاپخانە لە رووسیا بە وردی قسە کراوە و وێڕای ناساندنی چەند کەسایەتییەکی نەناسراو و ناوی نهێنی هێندێک لە ئەندامان و چەند رووداوێکی گرینگی ئەو سەردەم و سەربازانی ونی ئەم کۆمەڵەیەش باسیان لێکراوە و بە خوێنەران ناسێندراون.

هەڵبەت لە بەشی هۆکارەکانی هەڵوەشاندنەوەی «کۆمەڵەی ژ.ک» کورتەباسێکیش لە گۆڤاری «هاوار» کراوە، بەڵام ئەو بابەتە شیکردنەوە و لێکدانەوەی پتر هەڵدەگرێ. لە کاتی شیکردنەوەکاندا رەنگە هێندێک لە بابەتەکان دووپات کرابووبنەوە، بەڵام ئەو دووپات کردنەوانە بۆ ئەو مەبەستە بووە کە هەر جارەی باسێکی پێ روون بکرێتەوە و بابەتێکی پێ لێکبدرێتەوە.

لەم بەرهەمەدا رەنگە بە هۆی کوردبوونی خۆم بە چاوی کوردێکەوە چاوم لە بابەتەکان کردبێ، بەڵام بە مەعلوومی بێلایەنی خۆم لە رووداوەکان پاراستووە و لایەنی کەسم نەگرتووە. ئەوەی لێکۆڵینەوەی بەردەست لە لێکۆڵینەوەکانی پێشووتری ئەم باسەش جیا دەکاتەوە، بوونی چەند بەڵگەی رەسەنە کە تا ئێستا لە هیچ کتێبێکدا بڵاو نەکراوەتەوە. هەر ئەو بەڵگە رەسەنانەشن کە بوونە پاڵپشتێکی باش بۆ دەوڵەمەند کردن و بەپێز کردنی بەرهەمەکە.

ئەم نووسراوەیە یەکەم بەرهەمی منە و خۆشم بە کارێکی بێهەڵەی نازانم. دوای کێڵان و داچاندن و دروونەوە و کێشەویەکی زۆر، خەرمانەکەم بەبا کردووە، زرینگاندوومەتەوە و باڵەکەوم کردووە. خەرمانی سوورم بۆتە ئەو کۆیە.

بەو هیوایەی چەند لاپەڕەیەکی نادیاری مێژووی گەلەکەمان روون بکاتەوە و کەلێنێکی کتێبخانەی کوردیش بۆ خۆی تەرخان بکا؛ جێگای سوودی رووناکبیر و لێکۆڵەران بێ و منیش توانیبێتم ئەرکی سەر شانم بە باشی و بە دروستی بەجێ گەیاندبێ و ئەمەگداری خۆشم بەرامبەر بەو هەمووە زەحمەت و تێکۆشانەی گەورەپیاوانی رابردوو نیشان دابێ.

لە قووڵایی دڵمەوە باوەڕم بە رەخنە هەیە و پێم وایە ئەم کارە بەرهەمەکە پوختەتر دەکا و هەڵە و ناڕاستیشی لێ بژار دەکا و کەسیش بەتەنیا ناتوانێ

هەموو شتێک وێکڕا بزانێ؛ هەر بۆیە بەوپەڕی سپاسەوە تامەزرۆی بیستن و خوێندنەوەی ڕەخنە و تێبینی هەموو خوێنەرە بەڕێزەکانم.

تێبینی:

لە پاش ئامادەبوونی ئەم بەرهەمە بۆ چاپ و بڵاوبوونەوە، ماوەیەک بەر لەوەی بچێتە ژێر چاپ، بەخۆشییەوە چەند کتێب و وێنەی زۆر بەنرخ و دەگمەنی دیکەم کەوتە دەست کە بۆ بەڵگەدارتر کردنی ئەو بەرهەمە، حەیف بوو چاوپۆشییان لێ بکەم. هەر بۆیە کەلکی پێویستم لێ وەرگرتوون بەڵام لەبەر ئەوەی ڕازاندنەوە و داڕشتنی کتێبەکە تێک نەچێ، لە ژێر ناوی «پاشکۆی (دوو)» خستوومانەتە لاپەڕەکانی کۆتایی. با ئەوەش بڵێم کە ئەم بەشە پێڕستی ناو و شوێن و... بۆ ئامادە نەکراوە. هیوادارین لە چاپەکانی دواییدا وێڕای تێبینی خوێنەرانی خۆشەویست لە شوێنی خۆیان دابندرێن.

١

ناساندنی گۆڤاری ئاوات

بەر لە ناساندنی ئەم گۆڤارە بە پێویستی دەزانم، باسێک لەو کتێب و بەرهەمانە بکەم کە لە سەر گۆڤاری «ئاوات» زانیارییان داوە و دواتر ئەسڵی گۆڤارەکە بە وردی شی دەکەینەوە و بە خوێنەرانی دەناسێنین.

دوکتور «کەماڵ مەزهەر ئەحمەد» لە پەراوێزی ژمارە ١٠١ی لاپەڕە ٨٣ی کتێبەکەی (تێگەیشتنی راستیی و شوێنی لە رۆژنامەنووسی کوردیدا) دەڵێ: «چەند نووسەرێکی کورد باسی گۆڤاری «ئاوات»یان کردووە کە گۆیا ئەویش ساڵی ١٩٤٥ یا ١٩٤٦ لە مەهاباد چاپ کراوە. لە لاپەڕە ٢٣٩ش لە بەشی «پاشکۆی دووهەم»دا دەڵێ: «ئاوات، مەهاباد ساڵی ١٩٤٥، گۆڤارێکی وێژەیی - زانستی - کۆمەڵایەتی بوو. تەنها ٣ (؟) ژمارەی لێ دەرچووە».

دوکتور «جەماڵ خەزنەدار» لە لاپەڕە ١٦ی کتێبی «رۆژنامەگەری لە کوردستان»دا دەڵێ: «گۆڤاری ئاوات ساڵی ١٩٤٥ لە مەهاباد بڵاو کراوەتەوە: گۆڤارێکی عیلمی و کۆمەڵایەتی بووە و سێ ژمارەی لێ بڵاو کراوەتەوە».

کاک دوکتور «هیمدادی حوسێن» لە لاپەڕە ٢٧٠ی کتێبی «رۆژنامەنووسی سەردەمی کۆماری دێموکراتی کوردستان ١٩٤٢ - ١٩٤٧»دا، دوای ناساندنی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» دەڵێ: «... هەر وەکوو خۆی (شاپەسەندی) دەڵێ، هەوڵی داوە گۆڤاری «ئاوات»ی دەرکردووە و بە نازناوی رەمزی نووسیوییە و ٣

ژمارەی لێ چاپ کراوە کە بەداخەوە ئێمە هیچ ئەسەرێکی ئەم گۆڤارەمان دەست نەکەوت».

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە نووسراوەیەکی خۆیدا کە لە بڵاوکراوەی «کوردستانی نوێ» چاپ کراوە دەڵێ: «... مەکینەیەکی «نییۆ فلۆسکاب» و هێندێک «حەرف»مان دەست کەوت و گوێستمانەوە بۆ مەهاباد. پێش ئەوەی دەس بکەین بە چاپی ژمارەیەکی نوێی [نیشتمان]، زەبیحی بە سەردا گیرا. پێم خۆش نەبوو چاپخانەکە بێ ئیش بمێنێتەوە. بە دەرفەتم زانی گۆڤارێک بە ناوی «ئاوات» چاپ و بڵاو بکەمەوە...».

مامۆستا «هێمن»یش لە لاپەڕە ٢١ی پێشەکی دیوانی «تاریک و روون»دا دەڵێ: «... کۆمەڵە، گۆڤاری «ئاوات»یشی چاپ کرد و من لەویشدا نووسیم».

مامۆستا «حەسەنی قزڵجی» لە گۆڤاری «رێگا»دا پاش ئەوەی باسی بزووتنەوەی چاپەمەنی و بڵاوکراوە کوردییەکان دەکا، دەڵێ: «... لە ماوەی یەک ساڵی کۆماری کوردستانی ئێران «رۆژنامەی کوردستان، گۆڤارەکانی «کوردستان»، «نیشتمان»، «هاواری نیشتمان»، «ئاوات» و «گڕوگاڵی منداڵانی کورد» لە مەهاباد و «هەڵاڵە» لە بۆکان و «راوێژ» لە سنە و ناوچەکانی تری کوردستانیش بە نۆرەی خۆیان کەوتنە ناو کاروانی چاپەمەنییە کوردییەکان...»

کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە لاپەڕە ٤٠٨ی کتێبی «ئاوڕێک لە مێژووی مەهاباد» لە بەشی «بڵاوکراوە و گۆڤاری چاپکراو لە مەهاباد یا سەر بە مەهاباد»دا دەڵێ: «گۆڤاری ئاوات بڵاوکراوەیەکی عیلمی - کۆمەڵایەتی بووە کە پتر لە سێ ژمارەی لێ دەرنەچووە».

کاک «محەممەدعەلی سوڵتانی» لە لاپەڕە ٤٨٨ی بەرگی دووهەمی کتێبی «احزاب سیاسی و انجمن‌های سری در کرمانشاه»دا دەڵێ: «... لە ساڵی ١٣٢٣ کۆمەڵە بوو بە حیزبی دێموکڕات و تێکۆشانی ئاشکرای خۆی دەست پێکرد. ئۆرگانی حیزب رۆژنامەی «کوردستان» بوو. چەند گۆڤار و بڵاوکراوەی دیکەش لە لایەن حیزب بڵاو دەکراوە (گۆڤاری ئاوات و نیشتمان)....».

بە سرنجدان بەوەی کە ئێستا گۆڤارەکەمان دەست کەوتووە، ئەم گۆڤارە بە تێروتەسەلی دەناسێنین:

گۆڤاری «ئاوات» ژمارە ١ی ساڵی یەکەمی لە ڕۆژی سێشەممە ڕێکەوتی ١ی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٤ی هەتاوی بەرامبەر لەگەڵ ٢٣ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥ چـاپ و بڵاو کراوەتەوە. ئەو گۆڤارە لە سەر لاپەڕەی ١٩/٥ لە ١٢/٥ سانتی‌میتری لە سـەر کاغەزی کایی، دروست مانگێک دوای دەرچـوونی گۆڤـاری «هـاوار» (= هـاواری کورد) چاپ و بڵاو کراوەتەوە، ٢٠ لاپەڕەیە و یەک لاپەڕەی بچووکیش لـە نێـوان رووبەرگ و لاپەڕەی ٢دا وەک تەبلیغات هاتووە بەڵام بە لاپەڕە حیساب نەکراوە. بڕیار وا بووە مانگێ دوو جار بڵاو بکرێتەوە، واتا بە دوو حەوتووان ژمارەیـەکی لێ چاپ بکرێ. لاپەڕەی یەکەمی بە نـاوی گۆڤـارەکە و بـە شـێوەی رێنووسـی ئەوکات (اوات) دەس پێدەکا. لە ژێر نـاوی ئـەودا، گۆڤـارەکە ناسـێندراوە کـە «گۆڤارێکی ئەدەبی و تاریخی و کۆمەڵایەتی کوردی‌یە» و لە خوار ئەویش ژمارەی دەرچوونی گۆڤارەکە و پاشان وێنەیەکی «شێخ عەبدولقادری شەمزینی» کراوەتە رووبەرگی و بە لاپەڕەی ١ داندراوە. هەروەک پێشتر گوتمان نێوان لاپـەڕەی ١ و ٢ کاغەزێکی بچووک وەکوو تەبلیغاتی گۆڤارەکە هاتووە کە ئەویش لـە ئەنـدازەی ١٣ لە ٨ سانتی‌میتریدا چاپ کراوە. لە ژێر ناوی گۆڤارەکەوە شێعرێک نووسراوە و لە لای راستی ئەو لاپەڕەیـەش بـە خـەتێکی ورد نووسـراوە «پـەراوی (ژ.ک) پێشکەوتن». کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» سەبارەت بە رووبەرگ و ئەو لاپـەڕە تەبلیغاتییە دەڵێ: «کلێشەی رووبەرگی «ئاوات»م لەگەڵ کاک «مستەفا نـەژادی» لە چەرم بڕی و لاپەڕەی تەبلیغاتەکەشم بە دەستی خۆم لە چاپخانەی کۆمەڵەی (ژ.ک) چاپ کرد». لە لاپەڕە دووی ئەو گۆڤارە خاوەن ئیمتیاز و بەرپرسی گۆڤاری «ئاوات» ناسێندراوە کە بـە نـاوی «محەممـەدی ئـازەر» لـە کۆمەڵـەی (ژ.ک)دا ناسراوە و ناوی نهێنی کاک «محەممەدی شاپەسەندی»یە. کاک محەممەد بـە دوو ناوی «م. ئازەر» و «ئازەر» وتار و نووسراوەکانی لە گۆڤـاری «نیشـتمان»یشـدا بڵاو کردۆتەوە. ئەگەرچی بڕیار وابووە کە «ئاوات» مانگێ دوو جار بڵاو بکرێتەوە و لە لاپەڕە ٢ و ٢٠یش‌دا هەواڵی چـاپکردنی ژمـارە ٢ی «ئـاوات» بـە خوێنـەران دراوە، بەڵام پتر لە یەک ژمارەی لـێ بـڵاو نەکراوەتـەوە. هـەر لـە لاپـەڕە ٢دا «ئابوونە»ی گۆڤاری «ئاوات» بۆ خوێنەرانی دیاری کـراوە کـە لـەودا جیـاوازی نێوان خوێنەرانی گۆڤارەکە بەدی‌دەکرێ، بە جۆرێک کە «ئابوونـە» بـۆ مـەلا و

قوتابییەکان بە نرخێکی کەمتر لەبەر چاو گیراوە، بە چەشنێک کە «ئابوونــە»ی ٢٤ ژمارە «٢٢٠ قڕان» بووە بەڵام بۆ مەلا و قوتابییەکان «١٨٠ قڕان» بــووە و هــەر دانەشی بە ١٠قڕان فرۆشتراوە. «ئابوونە»ی گۆڤاری «ئاوات» پێشەکی وەرگیراوە، هۆیەکەشی لە خوار ناوی نووسەران و بابەتەکان بەو جۆرە هاتووە: «چون ئــەو مجەللەیە پووڵی ئابوونە نەبێت هیچ گوونە دەرامەدێکی نییە، تکا لە خوێنــەرە خۆشەویستەکان ئەکەین بە گەیشتنی ئەو ژمارەیە پووڵی ئابوونەمان بۆ بنێرن.» بەو شێوەیە بۆمان دەردەکەوێ باری ئابووری گۆڤارەکە باش نەبووە و ئیمکانات و کەرەسەی پێویست وەکوو کاغەز وپێداویستییەکانی چاپەمەنی لەبەر دەســتدا نەبووە، سەرەڕای ئەو کەموکووڕیانە و باری خراپی ئابووری کە لە گۆڤــارەکەدا وەبەرچاو دەکەوێ، کاتێک ئەو گۆوارە لەگەڵ گۆڤــارەکانی فارســی ســەردەمی خۆی هەڵسەنگێندرێ، کەموکووڕی تێدا دەبیندرێ کە ئەویش دەگەڕێتــەوە ســەر نەبوونی ئەزموونی رۆژنامەگەری، بە تایبەت بۆ کورد کە لەمپــەر و بەربەســتی لە هەموو بوارەکانی پێشکەوتن لە سەر رێگای داندراوە. بەڵام لەسەر ئــەوەشڕا ئەگەر بارودۆخی ئەو کــاتی کوردســتان لەبــەر چــاو بگــیرێ، بــە دڵــنیاییەوە دەتوانین بڵێین لە زۆر گۆڤاری فارســی ســەردەمی خــۆی بــەبایختر نــەبووبێ، کەمبایەختریش نەبووە. هەر لــە لاپــەڕە ٢دا نــاوی بابەتــەکان و نووســەرەکان هاتووە کە بە ناوی نهێنی وتارەکانیان بڵاوکراوەتەوە. ئەو جەدوەلــە پوختــەی هێندێک زانیاری لە بارەی گۆڤاری «ئاوات» پێشان دەدا:

ژمارە	١
ساڵی دەرچوونی	١ی خەزەڵوەری ١٣٢٤ (٢٣ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥)
خاوەن ئیمتیاز و بەرپرس	محەممەدی شاپەسەندی
ژمارەی لاپەڕەکان	٢٠ لاپەڕە و لاپەڕەیەکی تەبلیغاتی
وتار	٥ دانە
شێعر	٥ دانە
وێنە	١ دانە

چاپخانەی	کۆمەڵەی (ژ.ک)
وتاری وەرگێڕدراو	٢ دانە
ئامانج	کۆشیش لە پێناو سەرخستنی کورد و ژیاندنەوەی فەرهەنگی کورد
جۆری دەرچوون	نیومانگە
سەرنووسەر	سەید محەممەدی حەمیدی
زمان	کوردی و فارسی
دواپین ژمارە	١
ئەندازە	١٩/٥ لە ١٢/٥

نووسەرەکان بێجگە لـە (ر.ه) و (ئەشـکەیی) کـە لـە بەشـەکانی دیکـەدا بە وردی لەسەریان دەدوێین، بریتین لە: «م.ح» (سـەید محەممـەدی حەمیـدی)، «م. ئـازەر» (محەممـەدی شاپەسـەندی)، «هـێمن» (سـەید محەممەدئـەمینی شێخو لئیسلامی).

شیکردنەوەی ناوەرۆکی گۆڤاری ئاوات

لێرەدا هێندێک لە بارەی ناوەرۆکی گۆڤـارەکە دەدوێـین و بـەپێی توانـا شییان دەکەینەوە: لاپەڕە ٣: لە لای راستی ئەو لاپەڕە بەر لەوەی وتـاری یەکـەم دەست پێبکا، نووسراوە: پەنا بە خوای مـەزن. لـە نێوەڕاسـتی سـەرووی ئـەو لاپەڕەیە ناوی گۆڤارەکە بە شێوەی نووسـینی ئـەوکات (اوات) نووسـراوە و لـە چوار لاوە بە گوڵ و ئەستێرە بە شێوەی هونەری رازێندراوەتـەوە کـە لەویشـدا ناوی گۆڤارەکە رەچاو کراوە. هەر لەو لاپەڕەدا ئامانج لە چاپ و بڵاو کردنەوەی گۆڤاری «ئاوات» بەو شێوەیە نووسراوە: «ئامـانجی ئێمـە کۆشـیش لـە پێنـاو سەرخستنی کورد و ژیاندنەوەی فەرهەنگی کوردە» کـە لێـرەشدا بەرنامـەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) وەک ئامانجی گۆڤارەکە لەبەر چاو گیراوە. ئەگـەرچی گۆڤـاری

«ئاوات» ناوی سەرنووسەری بە سەرەوە نییە، بەڵام بەو پێیەی کە یەکەم وتار لە لایەن «سەید محەممەدی حەمیدی»یەوە نووسراوە وێدەچێ هەر ئەو سەرنووسەری گۆڤارەکە بووبێ. یەکەم وتاری گۆڤاری «ئاوات» بە زمانی فارسی لە لاپەڕە ٤ و لە ژێر ناوی «نویسندگان فارس بخوانند» واتە نووسەرە فارسەکان بیخوێننەوە، چاپ کراوە. لەو وتارەدا نووسەر باسی شوێنی جوغرافیایی کوردستان و ریشەی نەژاد و پێوەندییەکانی کورد وەک نەژادی ئاریایی دەگەڵ «پارس»ەکان دەکا و پاشان لەسەر خەت و زمان و ئەدەبیاتی کوردی بەوردی دەدوێ. نووسەر بۆ ئەو وتارە لە کتێبی «مێژووی کورد و کوردستان»ی «ئایەتوڵڵا مەردووخ» کەلکی وەرگرتووە. لە لاپەڕە (٥ و ٦ و ١٧ و ١٩ و ٢٠)یش‌دا نووسەر وەڵامی چەند پرسیاری لاپەڕە ٥ دەداتەوە کە وەکی بۆخۆی دەڵێ: «لە وەڵامی هێندێک لە زمانلووسانی بەکرێگیراو و... وتارەکانی دوکتور «سەنجابی» مامۆستای زانکۆی «تاران»، کە بوختان و درۆ و دەلەسەیان بۆ کوردەکانی ئێرانی هەڵبەستووە، دەیهەوێ بە تێکڕایی و بەدرێژی وەڵامی ئەو چەند پرسیارانە بداتەوە». نووسەر بۆ وەڵامی پرسیاری ژمارە یەک هەتا پێنج، بەڵگەی هێناوەتەوە کە بەڵگەکانی دەگەڵ بارودۆخی ئێستای کوردیش تەواو دەگونجێن و بۆ ئێستاش جێگای پرسیارن: کە بۆچی سەرەڕای ئەوەی گەلی کورد بە ئێرانی رەسەن دەزانن، بەڵام ئەگەر کورد داوای مافی خۆی بکا بە سەربزێوی دادەنێن یا دەڵێن کورد مێژووی نییە، زمان و خەتی نییە، هیچکات وڵاتێکی سەربەخۆیان نەبووە. نووسەر گلەیی ئەوە دەکا کە حکوومەتی ناوەندی هیچ کارێک بۆ کوردان ناکا.

ئەوەی لێرەدا بەپێویستی دەزانم سەرنجی بۆ رابکێشرێ ئەوەیە کە لەو وتارەدا سەرەڕای هێندێک هەڵەی رێنووسی، هەستی نەتەوەیی لە زۆر بابەتی‌دا خۆی نواندووە و خوێنەری کورد و فارس هەست بەوە دەکەن کە جیاوازییەکی زۆر، لە نێوان قسە هەتا کردەوەی بەرپرسانی حکوومەتدا هەیە و کورد ستەمێکی زۆری لێکراوە و چەوسێندراوەتەوە؛ هەروەها لەو وتارەدا باسی رەگەزی کورد بە شێوەیەکی عیلمی و زانستی کراوە، بەڵام سەرەڕای ئەو خاڵە گرینگانەی وتاری یەکەم، نووسەر دوو بۆچوونی جیاواز لە یەکتری باس کردووە: لە لایەک دەڵێ،

چ دەبێ خوێندن بە زمانی کوردی ئازاد بکرێ و ئێمەش ئازاد بین و هەروەها دەڵێ کورد رەگەز و زمان و خەت و ئـەدەبیاتی جیـاواز لـە فارسـەکانی هەیـە و لـە لایەکیش دەڵێ: گەلی کورد خۆیان بە ئێرانی دەزانن، پەیڕەوی و فەرمانبەری لە «شا» و دەوڵەت و قانوونی ئێران بە ئەرکی خۆیان دەزانن کە ئـەوە لەگـەڵ ئـەو بۆچوونانەی باسمان کرد یەکتر ناگرنەوە. بەڵام سەرەڕای ئـەوەش ئـەم وتـارە یەکێک لە بەکەلکترین وتارەکانی گۆڤـارەکە پێکـدێنێ. لـە لاپـەڕە (٧ و ٨ و ٩)، وتاری «سواری رەشپۆش» لە لایەن کاک «محەممەدی شاپەسەندی» نووسراوە و ئەم وتارە لە گۆڤاری «اطلاعات هفتگی» وەرگیراوە. نووسـەر لـە خـوار بابـەتی نووسراوەکەی دەڵێ: «تا نیقابی لەسەر روو بوو، گەورەترین قارەمـانی شـەڕی دیمەشق و وەختێکی نیقابی لادا هاتە نـاو ژمـارەی گـەورەترین ژنـانی گـیتی» نووسەر مەبەستی لە وەرگێڕانی ئەم وتارە یەکەمیان ئەوەیـە: کـە بلـێ ژنـیش ئەگەر بیهەوێ و بواری بدەنێ لە پیاوان نامێنێتەوە و قارەمانێتی سەیر لە خۆی نیشان دەدا و بـەو شـێوەیە دەتوانـێ بێتـە ریـزەی گـەورەترین ژنـانی دنیـا. دووهەمیشیان ئەوەیە: کە بە پشتبەستن بە خودا و ئیمان بە خۆ بوون و یەکێتی و بەرنامەی داڕێژراو، دەکرێ بە سەر لەشکری زۆروزەوەندی دوژمندا زاڵ بـین و لە ژێردەستی و دیلیەتی بێینە دەرێ، هەروەها پێمان دەڵێ کە بوونی یـەکێتی و بوێری و سووربوون لە سەر هەر ئامانجێک سەرکەوتنی لە دوایە. سێهەمیشـیان ئەوەیە کە نووسەر دەیەوێ بە خوێنەر بڵێ کە کەسـێکی دەیـەوێ کارێـک بکـا، پێویست بە خۆڕانان و خۆنیشاندان ناکا، تێدەکۆشێ و روح و گیانی لە مەترسی داوێ بەڵام ئامادە نییە کەس پێبزانێ، چونکە مەبەستی هـەمووان گەیشـتن بـە یەک ئامانجە. هەروەک دەبینین قورسایی گێڕانەوەی داستانەکە کەوتۆتـە سـەر «زیرار» و «خەولە»ی خوشکی. ئەو دووانە دەوری سەرەکی لـەو قارەمانەتییـەدا دەگێڕن و ئەو کردەوانەی باسمان کردن لە واندا بەدیدەکرێ. لاپەڕە ٩: لە خـوار ئەم لاپەڕەیـە دوای تـەواوبوونی وتـاری «سـواری رەشـپۆش» بەشـی «قسـەی نەستەق»، وتەیەکی بەنرخی «شێکسپێر» هاتووە کە دەڵێ: «هەمیشە کار بکەن و بکۆشن تا کراسی ئیفتیخار و گەورەیی بپۆشن، هەمیشە لە پێش چاوتان بێ کـە ئیفتیخاراتێکی تازە وەدەست بێنن چون: ئیفتیخاراتی رابردوو وەک شمشـێرێکی

ژەنگاوییە لە ڕەونەق کەوتووە» لەو بەشە لە گۆڤاری «ئاوات»دا دروست شێوەی داڕشتنی گۆڤاری «نیشتمان» ڕەچاو کراوە چونکە بەشی «قسەی نەستەق» بەشێکی گرینگی هەموو ژمارەکانی «نیشتمان» پێکدێنێ و بەهایەکی زۆری پێدراوە.

لاپەڕە ١٠: لەو لاپەڕەدا چاومان بە پەخشانێکی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە ژێر ناوی «برای دوورم» دەکەوێ کە ئەو پەخشانەمان لە لاپەڕەکانی دوایی و بەشێکی جیاوازدا بەوردی شی کردۆتەوە.

لاپەڕە ١١ هەتا ١٤ش بەشی «گەنجینەی ئەدەبیات»ە کە ئەو بەشەش بە جودا تێبینی و شیکردنەوەی لەسەر کراوە.

لە لاپەڕە ١٥ تا ١٧، چاومان بە وتاری «محاکمەی هیتلێر» دەکەوێ کە بە شێوەی تەمسیلی باسی چۆنیەتی ئەو محاکمەیە دەکا کە نووسەر وەک هەواڵنێری گۆڤارێک خۆی ناساندووە و لەو شوێنە واتا «جەهەننەم»، پرسیارەکانی لە هیتلێر دەس پێدەکا. هەڵبەت پێش چوونە ناو باسی ئەو لاپەڕەیەش پێویستە بڵێم هەڵەیەک لە دانانی ژمارەی لاپەڕە ١٥دا کراوە و بە ٥١ نووسراوە کە هەڵەی چاپییە. لێرەدا نووسەر چەند مەبەستی گرینگی بیری کوردانەی خۆی لە نێو ڕاپۆرتەکەدا گونجاندووە کە چەند لایەنێکی دەخەینە بەر چاوی خوێنەران:

١- پێداهەڵگوتن و تاریفی ئەرتەشی شووڕەوی بە شێوەی ناڕاستەوخۆ: نووسەر بە بیانووی محاکمەکە بە شان و باهۆی شووڕەوی هەڵدەڵێ و ئەو دەوڵەتە وەک ڕزگاریدەری نەتەوە چەوساوەکان دەناسێنێ. هەڵبەت لە وتاری «سەید محەممەدی حەمیدی»شدا ئەو کارە کراوە. بەڵام ئەوە نابێتە هۆی ئەوەی کە بڵێین نووسەری ئەم بابەتانە لایەنگر یان پیاوی ڕووسەکان بوون، بەڵکوو ئەوکات هەر لە سەرەتای دامەزراندنی «ژ.ک» زۆر هەوڵ دراوە سرنجی دەوڵەتە زلهێزەکانی وەک ڕووسیا و ئینگلیس بۆ یارمەتیدان بە کوردەکان ڕابکێشرێ، بەڵکوو بە هۆی ئەوانەوە بکرێ گەلی کوردیش بە مافە ڕەواکانی خۆی بگا.

٢- زەقکردنەوەی ملهوڕی و شەڕفرۆشی هیتلێر و ئەو کوشتن و بڕینەی لەو شەڕەماڵوێرانکەرە کەوتەوە.

٣- ئاکامی شەڕەکە و سەرەنجامەکەی، سەرکەوتن بۆ نیشتمانپەروەران و ئەوانەی کە بەرگرییان لە نیشتمانەکەیان دەکرد و تێکشکان و ملشکانیش بۆ ئەوانەی شەڕەنگێزن کە هەمووی ئەوانە پەیامێک بوو بۆ «رەزاشا».

٤- یەکێک لە گرینگترین ئامانجەکانی ئەو وتارە ئەوەیە کە نووسەر دەیهەوێ بە خوێنەر بڵێ ئەگەر خەڵکی دنیا بە دەست خوێنڕێژێکی وەکوو هیتلێرەوە دەناڵێنن، ئێمەی کوردیش بە دەست دەسپەروەردەکەی هیتلێر واتا «رەزاشا»وە دەناڵێنین و بەم شێوەیە ستەملێکراوی و چاکی و پاکی کورد بە خوێنەر نیشان دەدا و دەڵێ: کە هەرچی هیتلێر و دەسپەروەردەکانی بەڕێوەی دەبەن، کورد نەیکردووە، هەر بۆیە کاتێک هیتلێرلە نووسەر پرسیار دەکا: بۆ ئاگر کارت لێناکا؟ دەڵێ: «ئەمن یەک نەفەر کوردم و بە ئیختیاری خۆم هاتوومەتە ئێرە.» پاشان لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «کورد حەقی کەسی پاماڵ نەکردووە و دەسپێشخەری شەڕیماڵوێرانکەر نەبووە بەڵکوو حەقی ئەوان لە ژێر پێی دەسپەروەردەکانی هیتلێردایە. کورد گوناهکار نییە، حەقی نەتەوە بچووکە بێخەتا و بێگوناهەکانی، پاماڵ نەکردووە» و بەو شێوەیە تەنانەت لەو محاکمەیەشدا بێگوناهی و پاکی گەلی کورد بەرجستە دەکا.

لاپەڕە ١٧: پاشماوەی سەروتاری گۆڤارەکەیە.

لاپەڕە ١٨: لەو لاپەڕەدا هەڵەیەک لە ژمارەی لاپەڕەکاندا کراوە. دوای لاپەڕە ١٧ ، لاپەڕە ١٩ هاتووە کە دیارە هەڵەیە، چونکە لە پەراوێزی لاپەڕە ١٧، لە بەشە فارسییەکەی نووسراوە: پاشماوەکەی لە لاپەڕە ١٩یە کە دروستە و لە جێی خۆیدا هاتووە. ئەوەی بۆ ئەو لاپەڕەیەش دەبێ ئاماژەی پێبکرێ ئەوەیە کە لە لاپەڕە ١٨دا وتاری «کورتە مێژووی جەنگی گەورەی رابردوو»ی تێدا بڵاو کراوەتەوە کە ئەم وتارە بە هەڵە لە بەشی بابەتەکان واتا لاپەڕی پێڕشتی گۆڤارەکەدا لە بیر کراوە. لەم وتارە و وتاری یەکەمی گۆڤاری «ئاوات»دا بە بابەتە مێژووییەکانی ئەوسەردەمی بایخێکی زۆر دراوە. لەم وتارەدا کە ئەویش لە زمانی فارسی وەرگێڕدراوەتەوە، باس لە چۆنیەتی هەڵایسانی شەڕی یەکەمی جیهانی هاتووە کە بە هۆی کوژرانی وەلیعەهدی وڵاتی ئۆتریش بە دەست قوتابییەک دەستی پێکرد و دواتر چەند دەوڵەتی دیکەش خۆیان لە شەڕەکە وەردا. لە کۆتایی وتارەکەدا نووسراوە: «ماویەتی» کە مەبەستی لەو

وتارەیە کە بڕیار وابووە لە ژمارەی داهاتووی درێژەی پێبدرێ، بەڵام هەروەکی دەزانین چونکە گۆڤاری «ئاوات» پتر لە ژمارەیەکی لێ بڵاو نەبۆوە، ئەو وتارەش بە نیوەچڵی ماوەتەوە.

لە پەراوێزی لاپەڕە ١٨دا چاومان بە ئاگادارییەک دەکەوێ کە لە خوێنەران بەو شێوەیە داوایەک کراوە: «تکا» - «ئەو خوێنەرە خۆشەویستانەی کە لە شەرحی حاڵ و ساڵی لەدایکبوونی «وەفایی» ئاگادارن، تکا ئەکەین بۆمان بنێرن.»

لاپەڕە ١٩ و ٢٠ پاشماوەی سەروتارە. لە لاپەڕە ٢٠دا هەڵەیەکی لاپەڕە ١٩ ڕاستکراوەتەوە و لە ئاگادارییەکیشدا هەواڵی دەرچوونی ژمارە ٢ی گۆڤاری «ئاوات» دراوە کە بەو زووانە دەردەچێ.

بەم ڕستە تەبلیغاتییە گۆڤاری «ئاوات» کۆتایی پێدێ: «ژمارە ٢ی «ئاوات» و لەبیر نەچێ بیخوێننەوە و سوودی لێوەرگرن».

بۆچی نەگریم!

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە وتووێژێکدا کە لە ژمارە ١١٩ی ساڵی ١٩٩٤ی «ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ» لەگەڵی پێکهاتووە و بەشێکی ئەو گفتوگۆیە لە لاپەڕە ١٠٢ی کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی»دا کەلکی لێ وەرگیراوە، هۆکاری چاپی گۆڤاری «ئاوات» دەباتەوە سەر گیرانی مامۆستا «زەبیحی» ودەڵێ: «بە دەرفەتم زانی گۆڤارێک بە ناوی «ئاوات» چاپ و بڵاو بکەمەوە. ناوەرۆکی «ئاوات» بریتی بوو لە پارچە پەخشانێکی ڕەمزی بە ناوی «برای دوورم». لە وتووێژێکی دیکەشدا دەڵێ: «...شتێک دەربارەی ئەدەبی ڕەمزی و بە یادی «زەبیحی»یەوە شتێکم نووسیوە بە ناوی «دۆستی دوورم» ...»

لە لاپەڕە ١٠ی گۆڤاری «ئاوات» چاومان بەو پەخشانە دەکەوێ کە کاک «محەممەدی شاپەسەندی» باسی دەکا و هەروەکوو بۆخۆشی دەڵێ بە شێوەیەکی ڕەمزی نووسراوە. پەخشانی «برای دوورم» بە شێوەیەکی شاراوە باس لە گیرانی مامۆستا «زەبیحی» دەکا.

لــە گۆشــەی راســتی نووســراوەکەی کــاک «محەممــەدی شاپەســەندی» نووسراوە: «بە یادی تۆ...». ناوی کەس لە پەخشانەکەدا نەهاتووە. لە بەشـێک لە نووسراوەکەی‌دا دەڵێ: «برای خۆشەویستم، گەرچی دەستی زوڵم و گەردوشی رۆژگار تۆی دوور خستۆتەوە، هەرگیز، هیچ تواناییەک ناتوانێ خۆشەویسـتی تۆم لە دڵ دوور بخاتەوە و وێنەی تۆ بە قەڵەمی خۆشەویستی لە دڵما کێشـراوە و لە ژێر خاکیشا مەحو نابێتەوە.» لە درێژەی قسەکانی‌دا دەڵێ: «دڵنیابە تۆ لــە نەتیجەی ئیفتیخاراتی ئەنجامی وەزیفەدا خۆشـبەختی و منـیش هەرچەنـد لــە بیابــانی دووری‌دا ســەرگەردان و نــاڵانم، دیســان لــە خۆشـبەختی تــۆ و لــە ئیفتیخاراتی تۆ و بە یادی تۆوە خۆشبەختم و (بۆچی نەگریم)ت مایەی هیوای دڵ و رووناکیی تاریکەشەوی تەنهاییمە.»

هەروەک دەبینین لێرەدا چەند بابەتێک بە شاراوەیی و بە شـێوەی رەمـز باسیان لێکراوە:

یەکەم: پەخشانەکە بە رستەی «بە یادی تۆ» دەست پێدەکا کـە مەبەسـتی مامۆسـتا «زەبیحــی»، هــاواڵ و دۆســتی نیزیکــی خــودی «کــاک محەممــەدی شاپەسەندی»یە.

دووهەم: هەر لە لاپەڕەی ١٠دا دەڵێ: «دەستی زوڵــم و گەردوشــی رۆژگــار تۆی لە من دوور خستۆتەوە» لە لاپەڕە ١٧شدا هەروەها باسی گیرانی سێ کەسـی مەهابادی کراوە کە لە ورمــێ لــە لایــەن ژاندارمــەکانی «بــاڵانیش» گــیراون، و نووسراوە کە ئەو سێ کەسە دەسبەسەر کراون و یەکڕاسـت نێردراونــە تــاران و ئێستا لە قەسری قەجەرن (زیندانێکی گرینگ بووە لە تاران). لەو وتــارەدا ئــەو سێیانە بە عینوانی سێ کەسی ئاسایی خەڵکی مەهاباد کە بۆ کاروبــاری خۆیــان چوونە ورمێ ناسێندراون و نووسەر بە ئانقەست ئەوان وەک سێ کەسی ئاســایی دەناسێنێ و ناوێک لە کۆمەڵەی (ژ.ک) و ئەندامەتییان ناهێنێ.

ئەگەرچی لە لاپەڕە ١٠ و ١٧ی گۆڤارەکە بە شـێوەیەکی رەمـزی بــاس لــە گیرانی مامۆستا «زەبیحی» کراوە و بە ئاشکرا ناوی ئەو سێ کەسە نەنووسراوە، بەڵام لە بەشی روونکردنەوەی هەڵــەی کتـێبی «سەرلەشـکر زەنگەنــە»دا باســی دەکەین کە ئەو سێ کەسە کێ بوون.

سێهەم: خاڵی گرینگ لە پەخشانەکەی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» ئەو دوو وشەیەیە کە لە نێو دوو «کەوانە»دا هاتووە. ئەویش ئەو جێگایە کە دەڵێ: «(بۆچی نەگریم)ت مایەی هیوای دڵ و رووناکیی تاریکە شەوی تەنهاییمە.» کە لێرەش‌دا بە هێندێک وردبوونەوە بۆمان دەردەکەوێ کە نووسەر لەم پەخشانەدا رووی قسەی لە یەکێکە و دەیهەوێ بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ نووسراوەیەکی ئەو کەسە وەبیر خۆی بێنێتەوە.

بە ئاوڕدانەوەیەک لە لاپەڕە ٢٤ - ٢٦ی گۆڤاری «نیشتمان»ی ژمارە ٣ و ٤ کە لە سەرماوەز و رێبەندانی ساڵی ١٣٢٢ دەرچووە، ئەو رەمزەشمان بۆ ئاشکرا دەبێ.

لەو ژمارەیەدا مامۆستا «زەبیحی» بە ناوی نهێنی (ع.بیژەن) پەخشانێکی زۆر بەسۆزی بە ناوی «بۆچی نەگریم!» نووسیوە کە ئەو «بۆچی نەگریم»ەی کە لە گۆڤاری «ئاوات»دا لە «کەوانە»دا هاتووە و دەڵێ «بۆچی نەگریمت...» هەمان «بۆچی نەگریم»ی مامۆستا «زەبیحی»یە کە لە گۆڤاری «نیشتمان»دا بڵاوکراوەتەوە.

لێرەدا دەقی نووسراوەکەی مامۆستا «زەبیحی» بەتەواوی و بێ دەسکاری دێنینەوە. مەبەستیشم لە نووسینەوەی دووبارەی ئەو پەخشانە دوو شتە: یەکیان ئەوە کە: خوێنەرانی بەڕێز بە خوێندنەوەی نووسراوەکەی مامۆستا زەبیحی بۆیان ئاشکرا بێ کە کاک «محەممەدی شاپەسەندی» بە هۆی خۆشەویستی لە رادە بەدەری مامۆستا «زەبیحی» تا چ رادەیەک کەوتۆتە ژێر کاریگەری پەخشان و نووسراوەکانی مامۆستا «زەبیحی» و نووسراوەکانی ناوبراو چەندەی شوێن لە سەر بەرهەم و بیری کاک «محەممەدی شاپەسەندی» داناوە. بە هێندێک سەرنج‌دان بە پەخشانی «برای دوورم» بۆمان دەردەکەوێ تەنانەت زۆر وشەی ئەم پەخشانە لە پەخشانی «بۆچی نەگریم»ی مامۆستا «زەبیحی» وەرگیراوە.

دووهەم هۆ ئەوەیە: دەقی ئەو نووسراوەی مامۆستا «زەبیحی» لە شانۆی «دایکی نیشتمان» (کە لە سەردەمی دەسەڵاتی کۆمەڵەی (ژ.ک)دا لە مەهاباد و چەند شوێنی دیکەدا بەڕێوە چووە) خوێندراوەتەوە، کاریگەرییەکی زۆری لە

سەر هەستی بینەران داناوە. ئەوانەی شانۆی «دایکی نیشتمان»یان دیوە دەڵێن کاتێک ئەو پەخشانە لە لایەن ئەندامانی لاوی کۆمەڵەی (ژ.ک) خوێندراوەتەوە، زۆربەی بەشداربووان وەگریان کەوتوون.

ئەوەش دەقی نووسراوەکەی مامۆستا «زەبیحی»:

بۆچی نەگریم!

هەرچی سەر هەڵئەبڕم و چاوم بەم ئاسمانە شینە جوانەی کوردستان ئەکەوێت، ئەوەندی دەچمە سەر کانیاو و شەتاو و جۆبار و رووبارەکانی کوردستان، هەر کە شینایی دەشت و کێو و مێرگ و چیمەنەکانی وڵاتەکەمم دێتە بەر چاو، لە باتی شایی و شای لۆغان لە سەر ئەم دڵە بچکۆلە گۆشتینە ساوا و ناسکەم، کۆسپەیێکی سەخت و گرێیەکی توند پەیدا ئەبێت کە تا سەرچاوەی چاوم فرمێسک هەڵنەکوڵێ و بە سەر ئاگری دەروونما هەڵنەپرژێت، بڵێسە و گڕی کوورەی دەروونم دانامرکێتەوە.

توخوا چۆن نەگریم! چۆن خوێنی جەرگم بە جۆگەی چاوما بەرنەدەمەوە سەر چیمەنە بێناز و بێخاوەنەکەی کوردستان؟! تا بەڵکوو گوڵاڵە سوورەیەکی جوانی پێبگەشێتەوە و منیش بە ناڵەی زار و هاواری زاری نەخۆشی لە گیان بێزار، وەک بولبول و قومری و هوزار، نەک جاروبار، رۆژێ هەزار جار بە دەوری ئەم گوڵە ئاڵە جوانەدا بێم و بچم و بڵێم:

گوڵێکی خۆم بەدادەم پێچوتاوەش	بە ئاوی دیدەکانم دادەم ئاوەش
بە دەرگاهی ئیلاهی کەی رەوا بوو	گوڵ ئەز مەن دیگەری گیرەد گوڵاوەش

کە خاکی پیرۆزی و پڕ رۆزی و ئاخی بێ ئاخ و داخی وەک میسک و عەنبەری، دار و بەردی زێڕ و زێو مانەندی بەشبەش و لەتلەت کراوە و هەر پارچەی بە دەست یەکێکەوە دەناڵێنێ.

من چۆن دڵ بە گیتی خۆشکەم، چۆن چاوم بەرایی بدا لە دونیا بنۆڕم؟ تا ببینم کە لە سەر سفرەی رەنگین و رازاوەی خواکردی جیهان هەموو کەس بەشی خۆی هەڵگرتووە و کوردی بەستەزمانیش وا لە دوورەوە وەستاوە و بە

داخ و حەسرەت و کڵۆڵێوە چاوی بڕیوەتە شایی و زەماوەندی دراوسێکان کە بەشەکەیان لێ ئەستاندووە و ئێستاش کە داوایان لێ ئەکاتەوە گاڵتەی پێ دەکەن.

توخوا براگەل وەرن تا لەسەر کانیاوێکی سارد و جوان کۆڕێک ببەستین تێرتێر بۆ حاڵی زار و ژیانی نەزای نیشتمانە جوانەکەمان بگرین، بەڵکوو فرمێسکی دایکی نازدار و بێچارەی نیشتمانمان کە بە چاوی کانیاوا دەڕژێتە سەر گۆنای دەشت و دەری کوردستانی بێ‌ناز، بە دیتنی گریانی بەپەرۆش و ئەسرینی بە جۆش‌وخرۆشی ئێمە وشک بێتەوە و تۆزێ دڵی بکرێتەوە و ئەم گڕ و کڵپەی دەروونی دامرکێتەوە.

نا! نا! براکان، خۆشەویستەکان، وا گوێم لە ئاه و نالەی نیشتمانە کە بە کڕوزانەوە پێم ئەڵێ رۆڵەگیان گریان کاری پیرێژنانە! تا دەرگای مردن و مراندن لە سەر پشتانە، شیوەن و زاری ئیشی ناپیاو و پەستانە! خۆ ئێمەش خۆمان بە لاوێکی ئازا ئەزانین و مەعنای بەزین نازانین، کەوابوو با بچینە سەر چیا بڵیندەکانی نیشتمانمان بە گەوایی ئەوان پەیمانێکی برایەتی ببەستین کە وەکوو ئەم چیایانە رەنگین و سەنگین و بە خوێنی جەرگمان رەنگین بێ، بۆ گەلی هەژاری کورد دوایی‌هێنی ژیانی نەنگین بێ، ببێتە یارمەتی‌دەری ئێمە بۆ مردن و مراندن لە رێگای رزگاریدا.

گەنجینەی ئەدەبیات

بەشێکی گرینگی گۆڤاری «ئاوات» گۆشەی «گەنجینەی ئەدەبیات»ە. گۆڤاری «ئاوات» ٤ لاپەڕە لە سەر جەم بیست لاپەڕەی خۆی بۆ شێعر تەرخان کردووە. شێوەی داڕشتنی ئەو گۆڤارە زۆر وەک شێوەی داڕشتنی گۆڤاری «نیشتمان» دەچێ. کاک «نوشیروان مستەفا ئەمین» لە لاپەڕە ٤٩ی کتێبی «چەند لاپەڕەیەک لە مێژووی رۆژنامەوانی کوردی»دا دەڵێ:«نیشتمان بایەخێکی زۆری داوە بە شێعر، بە تایبەتی بە شێعری سیاسی، رەنگە هۆی ئەمەش ئەوە بێ کە: یەکەم، دوو کەس لە نووسەرە سەرەکییەکانی شاعیری هەڵکەوتووی بەتوانا

بـوون و، «زەبیحـی» خۆیشـی جـار و بـار شـێعری دانـاوە. دووهـەم، ڕادەی نەخوێندەواران لە ناو دانیشتوانی ئەو سەردەمەی کوردستاندا زۆر بـەرز بـووە. لە ناو کۆمەڵی نەخۆیندەواردا شێعر، بە تایبـەتی بـۆ مەبەسـتی سیاسـی لـە پەخشان ئاسانتر و زووتر بڵاو ئەبێتەوە و لە بەر ئەکرێ.»

کـاک «محەممـەدی شاپەسـەندی» لەگـەڵ مامۆسـتا «زەبیحـی» دۆستایەتییەکی زۆر نزیکی هەبووە. ئەو دۆستایەتییەش کاتێک پێـک هـات کـە مامۆستا «زەبیحی» و کاک «محەممـەد» هـەر دووک لـە تـەورێز بـوون، پـاش ماوەیەک مامۆستا «زەبیحی» لە کاک «محەممەد» داوا دەکا بۆ چاپی «نیشـتمان» یارمەتی بدا. ئەوە بوو کاک «محەممەد» بۆ یەکەم جار چووە نێو کـاری چـاپ و بڵاوکراوەکان. کـار کـردن دەگـەڵ مامۆسـتا «زەبیحـی» لـە پیـت ڕێکخسـتن و ڕازاندنەوە هەتا چاپی گۆڤاری «نیشتمان»، کاریگەرییەکی زۆری لە سـەر کـاک «محەممەدی شاپەسەندی» دانا. بە چەشـنێک کـە شـوێنی ئـەو کاریگەریـە لـە گۆڤاری «ئاوات»دا ڕەنگی داوەتەوە و ئەو گۆڤارەش بە شێوەی «نیشتمان» ئامادە کراوە و لە شێعر وەک کەرەسەیەک بـۆ بووژاندنـەوەی هەسـتی نەتەوایـەتی و وشـیار کردنـەوەی گـەلی کـورد کـەلکی وەرگرتـووە. گۆشـەی «گەنجینـەی ئەدەبیات»ی گۆڤاری «ئاوات» وەک گۆڤاری «نیشتمان» بایەخێکی زۆری بە شێعر داوە. جگە لە شێعری سیاسی و هەست بـزوێن، شـێعری ئایینیشـی تێـدا بـڵاو کراوەتەوە.

شێعرەکان بریتین لە: «ئەی میللەتی ئاوارە» لە (ر.م) یا (ر.ه)، «لـە سـەر ئەم بەخشیش و ڕەحمە» (ئەشکەیی)، «باڵـی کێشـاوە بـە سـەر حوسـنا بـرۆ» (حەمدی)، «کچە لادێیی و لاوی ...» هەر دووک لە (مامۆستا هێمن). شێعری «ئەی میللەتی ئاوارە» تەنیا شێعری سیاسی گۆڤاری «ئاوات»ە کـە تـا ڕادەیـەکی زۆر هەستی نەتەوایەتی کورد دەبزوێنێ. لە لاپەڕە دوودا شـاعیری ئـەو شـێعرە بـە ناوی (ر.ه) خۆی ناساندووە، بەڵام لـە لاپـەڕە ١١ بـە نـاوی (ر.م) ناسـێندراوە. مامۆستا «حەسەنی قزڵجی» لە ژمارە ٣ی گۆڤاری هەڵاڵە کە لە بانەمـەڕی ١٣٢٥ (ئاوریلی ١٩٤٦) چاپ کراوە. لە وتارێکی خۆیدا کە لە ژێر ناوی «شاعیری میللی و بەناوبانگی کورد، هەژار» لەو گۆڤارە بڵاو بۆتەوە دەڵێ: «هەژار سێ ساڵە پێـی

ناوەتە عالەمی شێعرەوە و لە ماوەی ئەم سێ ساڵەشدا دووهەزار شێعری زیاتر گوتووە. شێعرەکانی لە گۆڤاری «نیشتمان» و «هاواری کوردستان» (= هاوار= هاواری کورد) و «ئاوات» و رۆژنامەی «کوردستان»دا چاپ و بڵاو کراوەتەوە...» وەکی لێرەدا هاتووە و بە پێی قسەکانی مامۆستا قزڵجی بۆی هەیە ئەو شێعرە، شێعری مامۆستا هەژار بێ کە بە ناوی نهێنی «ر.ه» واتا کورتکراوەی ناوی خۆی (رەحمان) و ناسناوە شێعرییەکەی (هەژار) چاپ کرابێ. بەڵام ئەوەش بۆچوونێکە و رەنگە واش نەبێ.

شاعیر بۆ بە هێز کردنی هەستی نەتەوایەتی و ئاگادار کردنەوەی گەلی کورد لەو چارەڕەشی ونەهامەتیانەی تێیدا دەژی، بەو پەڕی هونەرمەندیەوە قسەکانی خۆی لە قالبی شێعردا نووسیوە و دەڵێ:

ئەی میللەتی ئاوارە لە نێو دەشت و بیابان
وەی میللەتی بێ بەش لە هەموو حەق و حیسابان
میللەت هەموو بێ نازو هەموو بێ دەسەڵاتن
کەوتوونەوە بێچارە لە نێو دەشت و بیابان

پاشان شاعیر لۆمەی هێندێک کەسان دەکا کە بۆ بەرژەوەندی کاتی خۆیان لە پێناوی وە دەست هێنانی ماڵی دنیا یان خۆشخزمەتی بە داگیرکەران بایەخێک بۆ کەسایەتی خۆیان و گەلەکەیاندا نانێن، بۆیە دەڵێ:

هۆش و دڵ و ئیمان و رەگ و مەعریفەتو بێ
چی دیکە مەدەن حاسڵی عومرو بە جەنابان
هەر تۆ بە ئومێدی من و هەر من بە ئۆمێدت
چۆن دێینە دەرێ ئێمە لە ژێر دەستی کەلابان

هەر لە بەر ئەوە خەڵک هان دەدا چاوەڕێی موعجیزە نەبن و تێبکۆشن و لەو رێگایەشدا ورە و هیوایان لە دەست نەدەن. چونکە چی وای نەماوە لە دەست

ئەو زوڵم و چارەڕەشییە ڕەهاییمان بێ. بۆ ئەوەی هێز و ورەیەکیشی دابێ بە گەلەکەی، دەڵێ: گەلی ئێمە ئەگەر لە زۆر گەلی دیکە گەورەتر و بە هۆش تر نەبن، کەمهۆشتریش نین. بۆ ئەو مەبەستەش کەلکی لە مەسەلێکی فارسی وەرگرتووە کە دەڵێ:«نابردە رنج گنج میسر نمی شود» واتە ئەوەی تێنەکۆشێ و زەحمەت نەکێشێ و خۆی ماندوو نەکا بە گەنج واتە ئامانج و ئاواتەکانی ناگا:

نەوبیستووە کە نابێت و بە بێ گەنج و بە بێ ڕەنج
بێ ڕەنج و عەنا چۆن دەکرا شا بکرابان
مەئیووس و پەریشیدە مەبن وەختە ڕەها بن
میللەت هەموو ئەورۆ لە سوئال و لە جەوابان
ئەورۆکە هەموو میللەتی دونیایە دەزانێ
ئەو میللەتە باهۆشە دەبوو سەروەر و شا بان

شاعیر لە وەڵامی هێندێک لە خەڵکدا کە پێیان وایە بە دەستی بەتاڵ چمان پێ ناکرێ و دوژمن تەیارە و... هەیە، دەڵێ:

تەیارە چییە؟ قووەتی ڕوح و بەدەن بێ
عیلم و هونەر و مەعریفەت و لوببی لوبابان

شاعیر هۆی سەرکەوتنی گەلەکەی بە نەمانی نەخوێندەواری و فێر بوونی زانست دەزانێ و ڕێگاکەشی لە تێکۆشانی بێ وچاندا دەبینێ. جا ئەو کاتەیە کە خەرمان و بەرهەمی شیرینی ئەو کارە دەبینین و بە بیرێکی نوێوە داوای مافی خۆمان دەکەین و دەبینە خاوەنی ئەو شتانەی کە دوژمن هەیبوو و ئێمە نەمان بوو. بۆ لە نێو بردنی دوژمنەکانمان کەلکیان لێ وەردەگرین:

بێ عیلمی و بێ مەعریفەتی بێت و نەمێنێ
هەر نێوی وەتەن دێ لە مەقالات و خیتابان

بـــۆ تەربیـــەتی فیکـــری جـــەوانانی مـــەداریس
باســـی وەتـــەن و میللەتـــە، داوێنـــە کیتابـــان
بـــۆ تەوســـیعەیی عـــیلم و هونـــەر، هـــەرچی بکۆشـــن
هێشـــتا کەمـــە، گـــەر بێـــت و بپرســـن بـــە حیســـابان
نامێنـــێ ئەگـــەر عیلمـــو هـــەبوو، بـــۆغز و عـــەداوەت
بۆ یەک هـــەموو کـــەس دەبنـــە بـــرا، میســـلی ســـەحابان
ئـــەوجارە دەکـــەن فیکـــری بـــەرەو ژوور هـــەموومان
ئـــازادیتەڵـــەب دێنـــەوەڕوو، ڕەوشـــەن و تابـــان
تـــەییارە دەبـــێ، مەرکـــەب و ئەســـبابی شـــەڕێتان
بـــۆ کوشـــتنی ئەعـــدا، لـــە بـــۆ ئێعـــدامی ســـەبابان

هەر وەکوو پێشتر گوتمان شاعیری ئەو شێعرانەمان بۆ نەناسرا. بەڵام لە بەر گرینگی ناسینی ئەو شاعیرە، چەند نموونە شێعر لەو شاعیرانەی شێعری لەو جۆرەیان بۆ خەڵک داناوە، لێرەدا دەهێنینەوە. ئەگەرچی دوای هێنانەوەی نموونە شێعری شاعیرانی دیکەش ناتوانین بە تێڕادیوی بڵێین شاعیری ئەو شێعرە فلان کەسە، بەڵام هەر نەبێ دەرگایەک بۆ شارەزایانی ئەو بوارە دەکەینەوە، بەڵکو بە لێکۆڵینەوە و شارەزایی ئەوان ناوی ئەو شاعیرە و شاعیرانی نەناسراوی دیکەشمان بۆ ئاشکرا بێ:

«مەلا مارفی کۆکەیی» شاعیری گەورە و هەستناسک لە گۆڤاری «نیشتمان» - ژمارە یەک - پووشپەڕی ١٣٢٢، لە شێعرێکدا دەڵێ:

ئـــەی میللـــەتی مـــەزلووم و فـــەقیر و دەستەوەســـتان
بـــێ عـــیلم و مـــەعاریف، وەکـــوو ئـــەتفالی دەبســـتان
ئیقـــدام و قیـــامێکی بکـــەن، مـــەوقیعی کـــارە
هـــەر بـــۆ مەیـــە تـــەنها کـــە بـــەهار بۆتـــە زمســـتان

لە کۆتاییشدا دەڵێ:

بــــۆ ئاتیـــــە فکرێکــــی بکـــەن، فورســـــەتە ئـــــەوڕۆ
تـــا کـــەی دەبنـــە چـــاو لـــە بـــەر و ئالـــەتی دەســـتان

«سەیفولقوزات» کە بە پیرەمێردی سابلاغی مەشهوور بووە، یەکێکی دیکە لەو شاعیرانەیە کە شێعری لەو جۆرەی داناوە:

کوردینـــە تـــا کـــەی ئێمـــە لـــە کێـــوان میســـالی دێـــو
بـــێین و بچـــین و بـــۆ ئێمـــە نـــەبێ قـــەت خـــودان و خێـــو
خەڵـــکی هـــەموو لـــە بـــاغ و لـــە شـــاران کـــەیف خـــۆش
ئێمـــە بـــڵاو و بـــێ ســـەر مـــاوین لـــە دەشـــت و کێـــو

شاعیر هەر لەو شێعرەدا کوردان ئاگادار دەکاتەوە کـە فکـرێ لـە حاڵـی خۆیان بکەنەوە:

فکـرێ لـە حاڵـی خـۆ کـەن و بگـرین بـە حاڵـی خـۆو
هـــەر بـــێ ســـەری و عـــەداوەتی خۆتانـــە دێتـــە ڕێـــو
لا هەڵـــــــدڕاو و جـــــــەرگ بـــــــڕاو و فڕێـــــــدراو
ڕامـــان دەدەن بـــە جـــارێ لـــە هـــەوراز بـــۆ نشـــێو

لە کۆتاییشدا دەڵێ:

هـــەر میللـــەتێ لـــە لاوە حـــەقی خـــۆی بـــە دەســـتەوە
کوردێک ئەگەر سەری هەڵـێنێ دەڵـێن بۆتـە سـەربزێو

«قازی هەڵەبجەیی»ش یەکێکی دیکە لەو شاعیرە گەورە و بەناوبانگانـەی ئەو مەیدانەی شێعری کوردییە.

مەلا «حەسەنی قازی»، کوڕی «مەلا عەبدولقادری کانی کەوێ» بووە، لە شێعردا نازناوی «شاهۆ» بووە. لە لاپەڕەی ٨٣ تا ٨٧ی بەشی سێهەمی کتێبی «دیاری کۆمەڵەی ژ.ک»دا شێعرێکی ئەو شاعیرەش بڵاو کراوەتەوە کە ئەوە نموونەی پێنج خشتەکییەکی مەلا «حەسەنی شاهۆ» (قازی هەڵەبجە)یە:

ئەی کوردی ستەمدیدەیی مەزلوومی سییە چار
وەی میللەتی مەعسوومەیی بەدبەختی گرفتار
تا کەی لە خەوان ئێوە و دوژمن هەموو بێدار؟
تا چەند ئەبێ هەر مەست بن و خەلق هەموو هوشیار؟
خۆتان ئەکەنە مەزحەکەیی مەحرەم و ئەغیار

ئەوجار گەلەکەی هان دەدا کە وەخۆ بێنەوە و دەڵێ:

ئەو میللەت و قەومانە لەمەو پێش کە زەبوون بوون
ئەو تایفە و تاقمە، ئەوساکە کە دوون بوون
ئەو خەڵقە لە بەر جەهل و نیفاق غەرقەیی خوون بوون
هەڵسان لە خەوی غەفڵەت و دارای فنوون بوون
ئێستێکە هەموو بەگ لەگن و شاه و حوکمدار!

لە جێگایەکی تردا کوردان هان دەدا یەکێتی‌یان هەبێ و دەڵێ:

وا چاکە هەموو موتتەحید و یەک دڵ و چا بین
بۆ یەک نە وەکوو دەستەبرا، عەینی برا بین
مەردانە لە بۆ مەقسەدی یەک پشت و پەنا بین
بەو شەرتە هەموو تابیعی ئەحکامی خووا بین
تا جوملە رەها بین لە دەسی دوژمنی خونخوار

لە کۆتاییدا دەڵێ:

ئێوە بن و خوا، وەرنەوە گشت گەورە و گچکان
دەرکەن لە دڵا جوملە خەیاڵاتی پەرێشان
چەند چشتێ هەیە واسیتە بۆ نەگبەتی کوردان
وەک کیبر و حەسەد، بوغزی یەک و قیللەتی عیرفان
ئیسلاحی بکەن تا کوو بکۆشین بە هاوار

یەکێکی دیکە لەو شاعیرانە کە شێعری لەو جۆرەی داناوە کاک «محەممەد ڕەسووڵی میکایلی» بووە. کاک «محەممەد ڕەسووڵی میکایلی» شێعری بە فارسی و بە کوردی لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی سەردەمی دەسەڵاتی کۆمەڵەی(ژ.ک) و تەنانەت بەر لە دامەزراندنی کۆمەڵەی(ژ.ک)یشدا بڵاو کردۆتەوە. ئەوەندەی زانیاری لە سەر ئەو شاعیرە هەیە ئەوەیە کە ئەویش شێعری سیاسی و نەتەوایەتی زۆر هەبووە و ئەگەرچی تا ئەو جێیەی زانیاریمان لە سەر ئەو شاعیرەش هەبێ، ناوبراو بە ناوی نهێنی (م.م. هووشەنگ) نووسراوەکانی بڵاو دەکردەوە، بەڵام وێشدەچێ ئەو ناوە ڕەمزییەی ناو گۆڤاری ئاوات واتا (ڕ.م)، هەر کورتکراوەی ناوی ئەو شاعیرە بێ. ئەوەش چەند نموونە شێعری ئەو شاعیرەیە کە لە لاپەڕە ٩و١٠ی ژمارە یەکی گۆڤاری «نیشتمان»دا لە پووشپەڕی ١٣٢٢ (جوولای ١٩٤٣) بە ناوی (م.م. هووشەنگ، ئەندامی ژمارە ١٦) بڵاو کراوەتەوە:

تا دەبینم میللەتی کوردی فەقیر و سەرهەژار
بێزمان و بێکەس و بێ کۆمەگ و بێ کاروبار
ژێرچەپۆکی میللەتی دی، ڕادەبوێرن ڕۆژگار
ئاوی چاوم هەر وەکوو گۆزەی سەرەوژێر دێتە خوار

لە بەشێکی دیکەی شێعرەکەیدا شاعیر میللەتەکـەی وشـیار دەکاتـەوە و پرسیاری لێدەکا بۆچی تێنافکری بۆ تۆ چیـت لـە میللەتـەکانی دیکـە کـەمترە. پاشان دەڵێ مایەی ئەو پاشکەوتوویيەش، دووبەرەکایەتییە:

میللەتی دی چییە ئەگـەر کـردی تـەڕەققی، عیللـەتی؟
بۆچی تێنافکری کـورد؟ ئـاخر ئـەتۆش خـۆ میللـەتی
شـد نفـاق تـو سـبب، گـر تـا کنـون در ذلتـی
بێوەتەن وەک جوولەکەی دایم هـەتیو و سـەر هـەژار

دوای ئەوە باسی غیرەتی کوردی دەکا کە بۆتە ویـردی زمـانی خەڵـکی و میللەتەکانی دی و غیرەتی بە نموونە دێننەوە. بۆیە دەڵێ: ماکەی پێگەیشتن بـە هەر جۆرە سەرکەوتن و شانازییەک یەکێتییە. ئەگـەر یـەکێتی هـەبوو ئـەوجار پێویستە زانست و سەوادتان هەبێ، دەنا پێشکەوتنتان نابێ:

مایـەیی هـەرجۆرە عیـزز و ئیفتیخـارە، ئیتتیحـاد
میللـەتی دی بـەم تەریقـە لادەبـەن ریشـەی فەسـاد
ئیتتیحـادو گـەر ببـێ، جـا لازمـە عـیلم و سـەواد
چونکـە بـێ عـیلم و هونـەر ناکـا تـەڕەققی هـیچ کـار

ئەو چەند نموونە شێعرەمان لـەو چەنـد شـاعیرە کـە لـەو سـەردەمەدا شێعریان داناوە هێناوە، بەڵام ناتوانین بڕیاری لە سەر بدەین کـە بـە روونی و بێ شک یەکێک لەو شاعیرانە، ئەو شێعرەی «گۆڤاری ئاوات»ی دانابـێ. رەنگـە یەکێک لەوانە شاعیری مەبەستی ئەو بەشەی وتاری ئێمە بێ، لەوانەشـە هـیچ کامیان نەبن. با ئەوە بمێنێ بـۆ لێکۆڵـەر و ئـەدیبێک کـە وەڵامـی دروسـتمان بداتەوە.

لە لاپەڕە ١٢ و ١٣ی گۆڤاری «ئاوات»دا شێعرێک لە ژێر ناوی «لە سەر ئەم بەخشیش و رەحمە خودا ئەلحەمدولیلا» هاتووە. لـەو شـێعرەشدا شـاعیر بـە

شێوەیەکی زۆر جوان دوو سوورەتی «فاتیحە و تەوحید»ی کردۆتە نێو ئاخنی شێعرەکەی کە ئەوجۆرە شێعرە لە ئیستلاحی ئەدەبیدا «تەزمین»ی پێ دەڵێن.

بۆ ئەو بەشە لەو شێعرانە بە هۆی ئەوەی کە زۆر وشەو ئیستلاحی عەرەبی و ئایەتی قورئانی تێدا بوو لە زانیاری چەند مامۆستایەکی عەرەبی زان کەلکم وەرگرت و بەو جۆرە زۆر هەڵەی ئەو شێعرەمان راست کردەوە. ئەگەر چی روون نییە هەڵەکانی شێعرەکە هەڵەی خودی شاعیرەکەن یان هەڵەی چاپی، بەڵام هەرچی بێ، ئایە و وشە عەرەبییەکانم لە دووکەوانە هاویشتن کە لە نووسخەی ئەسڵیدا کەوانەیان نییە. ئەوەشم بە مەبەستی جودا کردنەوەی وشەی عەرەبی لە کوردی و هەروەها پاراستنی شێوەی درووستی رێنووسی شێعرەکە، لە کەوانەدا دیاری کردووە.

شاعیری ئەو شێعرە بە ناسناوی «ئەشکەیی» ئەو شێعرەی داناوە کە بە داخەوە ناوی دروست و تەواوی ئەو شاعیرەشمان هەر وەک شاعیری پێشوو بۆ روون نەبۆوە. ئەو شێعرە تەنیا شێعری ئایینی ئەم گۆڤارەیە.

لە خوار لاپەرە ١٣ چەند بەیت شێعری شاعیرێک بە ناوی «حەمدی» چاپ کراوە کە لە بەیتێکدا دەڵێ:

روتبەیی باڵا بە ئینسانی بچووکی قەت مەدەن
چوون لە رووی رۆژا بزانە تیغی کێشاوە برۆ

وێدەچێ مەبەستێکی تایبەت لە هەڵبژاردنی ئەو شێعرە بۆ چاپ لە گۆڤاری «ئاوات»دا هەبێ و بەرپرسانی گۆڤارەکە لە قالبی شێعردا گلەیی خۆیان لە هێندێک لە بەرپرسانی کۆمەڵەی(ژ.ک) کردبێ. لە بەر ئەوەی کە هێندێک کەسی ناشارەزا و ناشیاو پۆستی گرینگیان پێ سپێردرابوو، بە تایبەت کە لەو دوایانەدا مەرجی ئەندامەتی لەو کۆمەڵەدا زۆر هاسان ببۆوە. سەبارەت بە ناساندنی شاعیری ئەو چەند دێرە شێعرەش ئەوەندەی بۆمان روون بۆتەوە، تەنیا شاعیرێک کە ناس ناوی «حەمدی» بێ و لەو سەردەمی ژیابێ و شێعری لەم بابەتەشی هەبێ، «حەمدی سولەیمانی»یە، بەڵام بۆ ئەو شێعرەش وەکوو

دوو شاعیری پێشوو ناتوانین بڕیاری تەواوی لەسەر بدەین. بەڵام بۆ زانیاری خوێنەرانیش بێ، ئەو چەند دێڕە لە سەر ژیان و بەرهەمی شاعیر دەنووسین:

«مەلا حەمدوون» بە ناسناوی «حەمدی» لە شاری سولەیمانی کوردستانی باشوور بە کوێری لە دایک بووە و لە تەمەنی ٦٥ ساڵیدا لە ئەستەمبوڵ کۆچی دوایی کردووە.

ئەوەش چەند نموونەیەک لە شێعری «حەمدی» کە لە کتێبی «گوڵدەستەی شوعەرای هاوعەسرم» وەرگیراوە:

ئەم دینە لە پێشا وەکوو زەمزەم بوو بە روونی
هیچ غەششی نەبوو، ئێستە دەڵێی لێڵی قوڕاوە
یا ڕەببی لە بەر خاتری پێغەمبەرەکەی خۆت
ڕەحمێ بکە بەم کۆمەڵی ئیسلامە کە ماوە
لەت لەت بوە بەم چەکوشە، سەعاتی دڵی عالەم
ڕەققاس و جەڕ و زەمبەرەک و چەرخی سوواوە
«حەمدی» دڵی یەخسیری فەڕەنگی غەمە ئەمڕۆ
بەربوونی بە بەربوونی گرۆی بەسرە و فاوە

لە لاپەڕە ١٤شدا چاومان بە دوو شێعری (م. ه) مامۆستا «هێمن» دەکەوێ. لەو لاپەڕەیەدا دوو شێعری شاعیر بڵاو کراوەتەوە. یەکەم شێعری بە ناوی «کچە لادێ یی» لە دیوانی «تاریک و روون»ی مامۆستا هێمندا بە ناوی «کیژی لادێ» چاپ کراوە و جیاوازیەکی زۆری لەگەڵ چاپ کراوەکەی گۆڤاری «ئاوات»دا هەیە.

بەڵام شێعری دووهەم بە ناوی «لاوی...» لە هیچ کام لەو بەرهەمانەی مامۆستا «هێمن»دا کە تا ئێستا چاپ کراون، بڵاو نەکراوەتەوە. مامۆستا «هێمن» بۆ خۆی لە پێشەکی دیوانی «تاریک و روون»دا دەڵێ: «کۆمەڵە، گۆڤاری ئاواتیشی چاپ کرد و من لەویشدا نووسیم». کە دیارە مەبەستی ئەو دوو شێعرە بووە. شێعری دووهەم دوای پتر لە شێست ساڵ بۆ جاری دووهەم سەرلەنوێ لەو کتێبەدا بڵاو دەبێتەوە.

گۆڤاری «ئاوات» سەربەخۆ بووە یا درێژەپێدەری گۆڤارێکی دیکەیە؟

گۆڤاری «ئاوات» بە پێچەوانەی بیروڕای زۆربەی ئەو نووسەرانەی کە ناویان لەو وتارە و بەشەکانی دیکەدا هاتووە، تەنیا یەک ژمارەی لێ چاپ و بڵاو کراوتەوە.

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە وتوویژ لەگەڵ چەند رۆژنامە و گۆڤاردا، سەبارەت بە ژمارەکانی «ئاوات»، زانیاری جۆراوجۆری داوە بە خوێنەرانی. ئەگەرچی زانیارییەکانی لەگەڵ یەکتر جیاوازییان هەیە، بەڵام لەسەر ئەوەشڕا نابێ بێ ئینساف بین، لە بەر ئەوەی کە ئەگەریش هەڵەیەک لە قسەکانی کاک محەممەددا هەبێ، ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە ماوەی پتر لە شێست ساڵ بە سەر چاپ و بڵاوکردنەوەی ئەو گۆڤارەدا تێپەڕ بووە. هەر بۆیە زۆر ئاساییە کە هێندێک لە وردەکارییەکانی لە بیر چووبێتەوە. کاک محەممەد لە یەکێک لە وتوویژەکانی‌دا دەڵێ: «ئەوەی ماوە بیڵەین دەرکردنی ژمارە ١٠ تا ١٢ی «نیشتمان»ە. لەو کاتەدا چاپخانەیەکی بچووکی پیت ریکخستنمان پەیدا کرد، هێنامانەوە سابلاغ تا لە وێ خۆمان چاپی بکەین، ئەوە بوو «زەبیحی» لە کاتی گەڕانەوە لە ورمێ بەسەرداگیرا. سوودم لەو چاپخانەیە وەرگرت و بە تەنیا گۆڤارێکم دەرکرد بە ناوی «ئاوات»، ئێستا کچێکم ناو ناوە «ئاوات» بە یادی ئەم گۆڤارە کە تەنیا یەک ژمارەی لێدەرچووە. شایانی باسە هەموو نووسینەکانی هی خۆم بوون، جگە لە چەند پارچە شێعرێک. ناوی نووسینەکانیش تا ئەو جێیەی لە یادم بێت ئەمانەن:«مەحاکەمەی هیتلەر، سواری رەش پۆش (لە فارسیەوە وەرم گێڕابوو)، شتێک دەربارەی ئەدەبی رەمزی و بە یادی «زەبیحی»یەوە، شتێکم نووسیبوو بە ناوی دۆستی دوورم. نزیکەی ٣٠ لاپەڕە دەبوو... .» (مەبەستی لە تێکڕای گۆڤارەکەیە.)

کاک دوکتور «همیدادی حوسێن» لە لاپەڕە ٢٧٠ی کتێبی «رۆژنامە نووسی کوردی لە سەردەمی کۆماری دێموکراتی کوردستان ١٩٤٢ - ١٩٤٧»دا، دوای ناساندنی کەسایەتی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» دەڵێ:«... هەر وەکوو خۆی دەڵێ هەولی داوە و گۆڤاری «ئاوات»ی دەرکردووە و بە نازناوی رەمزی نووسیوێتی و سێ ژمارەی لێ چاپ کردووە کە بە داخەوە ئێمە ئەسەرێکی ئەو گۆڤارەمان دەست نەکەوت.»

هەر وەک دیتمان لە جێیەک دەڵێ یەک ژمارە و لە جێیەکیش دەڵێ سێ ژمارەی لێ چاپ کراوە. قسەکانی کاک محەممەدی شاپەسەندی سەبارەت بە گۆڤارەکانی «نیشتمان» و «ئاوات» جێگای سەرنجن. سەبارەت بە گۆڤاری «ئاوات» لە چەند وتوویژی دیکەدا گوتوویەتی یەک ژمارەی لێ چاپ کراوە. بەڵام سەبارەت بە گۆڤاری «نیشتمان» دەڵێ:«ئەوەی ماوە بیڵەین دەرکردنی ژمارە ١٢ - ١٠ی «نیشتمان»ە کە گۆڤاری «ئاوات»یشی لەگەڵ خستووە. وا دیارە چونکە بۆخۆی لە ژمارە (٩ و ٨ و ٧) ی «نیشتمان» نووسراوەی هەیە، ژمارە، (١)ی «ئاوات»ی بە ژمارە ١٠ی «نیشتمان» داناوە.

کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە لاپەرە ١١٦ی کتێبی «ئاورێک لە مێژووی مەهاباد» لە وتوویژێکدا کە لەگەڵ «مەلا قادری مودەڕڕیسی» پێکیهێناوە دەڵێ:«مەلا قادری مودەڕڕیسی» لە یادداشتێکی خۆیدا نووسیویەتی [گۆڤاری «نیشتمان»]، ١٠ ژمارەی لێ بڵاو کراوەتەوە». لە درێژەی ئەو باسەدا دەڵێ: «لە حاڵی حازردا ٩ ژمارەی ئەو بڵاو کراوەیە لە کتێبخانەی شەخسی ئاغای «ئەییووبیان»دا هەیە و بۆ خۆم دیتوومن.» هەر لەو لاپەڕەیەدا دەڵێ:کاتێک لە تەورێز گۆڤاری «نیشتمان» چاپ دەکرا، کاک «عەلی ئەنوەری» (میر مەحموودی) بە نهێنی ئەو گۆڤارانەی لە تەورێز دەهێناوە بۆ مەهاباد. پاشان لە زمان کاک «عەلی ئەنوەری»یەوە دەڵێ:«ژمارەکانی ١١ و ١٢ی گۆڤارەکە لە شاری مەهاباد بە یارمەتی لاوە بارهاتوو و شارەزاکان لە چاپ درا.»

کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە نامیلکەیەکدا کە لە پاییزی ساڵی ١٣٦٣ (١٩٨٤) لە ١٧ لاپەڕە و لە ژێر ناوی «ئاورێکی دیکە لە ژ.ک» بڵاوی کردۆتەوە، لە زمان «مەلا قادری مودەڕڕیسی» لە لاپەڕە ١٣دا دەنووسێ: «زۆربەی نووسراوەکان[ی نیشتمان] بە قەڵەمی «عەبدورڕەحمانی زەبیحی» بوو کە بەڕاستی نووسەرێکی لێهاتوو بوو. وتارەکانی ئەو بە زمانی تورکی لە گۆڤاری (وەتەن یۆڵندا)ی لە تەورێزیش چاپ دەبوو. زەبیحی لێهاتووییەکی سەیری هەبوو، زاراوە جۆراوجۆرەکانی کوردی دەزانی و زمانەکانی فەڕانسە و ئینگلیسیشی دەزانی. هەرچۆنێک و بە هەر زەحمەتێک بووبێ ‹دوازدە› ژمارەی گۆڤاری «نیشتمان»ی چاپ و بڵاو کردەوە و گەیاندییە هەموو جێیەکی کوردستان

و زۆر پەسەند کرا و پێشوازی لێ کرا. دوای بلاوبوونەوەی گۆڤارەکە دەوڵەتی ئەوکات کەوتە جموجۆڵ کە شوێنی چاپی گۆڤارەکە ببینێتەوە. چاپخانەی خەلیفەگەری ئەرمەنییەکانی تەورێز پشکێندرا، هیچ چەشنە بەڵگەیەکیان وەدەست نەهێنا بەلام چاپخانە ئەوجار ئامادە نەبوو چاپی ئەو بلاوکراوانە قەبووڵ بکا. دوای ماوەیەک ئەوجار «چاپخانەی سەعادەت» لە تەورێز ئامادەی هاوکاری بوو بەلام بە نرخێکی گرانتر. بە تێکۆشانی لە رادەبەدەری ئاغای زەبیحی و چەند کەسێکی دیکە وەک ئاغای «مەحموودی وەلیزادە» بڕیار درا کە پیتەکان، کادر، کاسەی پیتەکان و... بدەن بە ئاغای زەبیحی کە شەوانە بیباتە ماڵە خۆی و ئامادەی بکەن و شەوێکی دیکە بۆ چاپکردن بیبەنە چاپخانە. هەر چۆنێکی بوو چاپخانەیەکی چکۆلە کڕدرا و هێنرایە مەهاباد و ژمارەکانی ١١ و ١٢ی گۆڤاری لە مەهاباد و بە یارمەتی لاوانی دەورەدیتوو پێ چاپ کرا. بەکورتی بلاوکراوەکانی کۆمەڵەی ژ.ک لە ماوەی سێ ساڵدا بریتی بوون لە: یەکەم، دیاری [کۆمەڵەی ژ.ک بۆ لاوانی کوردی ١و٢و٣] بوو. پاشان رۆژمێری ساڵی ١٣٢١ و ١٣٢٢ و ١٣٢٣ی هەتاوی و ١٢ ژمارەی گۆڤاری نیشتمان».

کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان»یش لە بڕوایە دایە کە گۆڤاری «نیشتمان» سەرجەم ٩ ژمارەی لە ٦ بەرگدا لێ چاپ کراوە. بەلام لە سەروبەندی هەڵوەشانەوەی کۆمەڵەی (ژ.ک) و پێکهاتنی (ح.د.ک) گۆڤاری «هاواری کورد» لە رەزبەری ١٣٢٤ چاپ کرا لە جێی ژمارە ١٠ی گۆڤاری «نیشتمان» چاپ بوو. هۆی ئەوەش کە ئەو ژمارەیەی بە ژمارە ١٠ داناوە ئەمەیە کە هەڵەکانی چاپی ژمارە (٧ و ٨ و ٩)ی گۆڤاری «نیشتمان» لە ژمارە ١ی گۆڤاری «هاوار» (= هاواری کورد)دا راست کراونەتەوە. مامۆستا «ئەییووبیان» لە یادداشتێکی خۆیدا نووسیویەتی: «هاواری کورد لە جێی گۆڤاری «نیشتمان» و لە پاش ژمارە (٧ و ٨ و ٩)ی «نیشتمان» چاپ و بلاو کراوەتەوە. «هاواری کورد» تەنیا یەک ژمارەی لێ چاپ کرا؟! دوا بە دوای ئەو، گۆڤاری «ئاوات» چاپ کرا و بە جێگای ژمارە ١١ی گۆڤاری «نیشتمان» داندرا.»

سەبارەت بە گۆڤاری «ئاوات»یش دەڵێ:«ئاوات (نیشتمانی ژمارە ١١) گۆڤاری «ئاوات» مانگێک پاش گۆڤاری «هاواری کورد» لە جێی «نیشتمان»ی

ژمارە ۱۱ لە ڕۆژانی هاڵـۆزی و تێـک دانی کۆمەڵـەی (ژ.ک) و سـەرەتای پـێش سازبوونی «حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران» لە مەهاباد و لە لایـەن کـاک «محەممەدی شاپەسەندی» چاپ و بڵاو کراوەتەوە.»

هەر لە سەر ئەو بۆچوونە «هاواری نیشتمان»یشی بە ژمارە ۱۲ی گۆڤـاری «نیشتمان» داناوە. هەڵبەت سەرەڕای ئەو بۆچوونەش مامۆسـتا «ئـەییووبیان» سەبارەت بەو ژمارەی «نیشتمان» کە لە «سیتەکی شارباژێڕ» چاپ کراوە، دەڵێ: کە ئەو ژمارەیە ژمارە ۱۰ی «نیشتمان»ە، کە ئەو بۆچوونە لەگەڵ بۆچوونـەکانی پێشتری یەکتر ناگرنەوە.

ڕەنگە «مەلا قادری مودەڕڕیسی و کاک محەممەد شاپەسەندی و کاک عەلی ئـەنوەری»ش بۆچوونـەکانیان هـەر وەک بۆچـوونی مامۆسـتا «ئـەییووبیان» بووبێ، واتە گۆڤارەکانی «هاواری کورد» و «ئاوات» و «هاواری نیشتمان»یان بە ژمارە ۱۰ و ۱۱ و ۱۲ی گۆڤاری «نیشتمان» دانابێ.

هەر بۆیە بە پێویستم زانی بۆ ڕوون کردنـەوەی ئـەو بۆچوونانـە چەنـد خاڵێکی گرینگ بخەمە بەر باس و لێکۆڵینەوە کە پێم وایە بەم شێوەیە بەشـێک لە مێژووی ڕۆژنامەنووسی کوردیمان بۆ ساغ دەبێتەوە.

۱- گۆڤاری «ڕێگا» لە یەکی خەزەڵوەری ساڵی ۱۳۲۷ (۱۹٤۸) ساڵێک پـاش ڕووخانی کۆماری کوردستان لە گوندی «سیتەکی شارباژێڕ»ی سولەیمانی چاپ کراوە. لاپەڕەی ۲ی ئـەم گۆڤـارە بـاس لـە پـەرە سـەندنی چـاپ و بڵاوکـراوە کوردیەکان دەکا و سەبارەت بە گۆڤار و ڕۆژنامەکانی ماوەی یەک ساڵ تەمـەنی کۆماری کوردستان، کە چاپ و بڵاو کراونەوە دەڵـێ:«ڕۆژنامـەی «کوردسـتان»، گۆڤاری «کوردستان»، «نیشتمان»، «هاواری نیشتمان»، ««ئـاوات»»، «گڕوگاڵـی منالان» [ی کورد] لە مەهاباد. «هەلاڵـە» لـە بۆکـان، «راوێـژ» لـە سـنە... بـە چاپەمەنی و بڵاوکراوە کوردیەکان زیاد بوون.»

لێرەدا دوو بابەتمان بۆ دەردەکەوێ:

یەکەم: گۆڤارەکانی «نیشتمان»، «هاوار» (= هاواری کورد) (کە لـە ریـزی گۆڤارەکاندا ناوی لە بیر کراوە)، «ئـاوات»، «هـاواری نیشـتمان»، «گڕوگاڵـی منالانی کورد»، هەموویان ناویان بە جودا هاتووە و سـەربەخۆن. واتـە خـولی دووهەمی هیچ گۆڤارێکی پێش خۆیان نین.

دووهەم: ئەو کاتی کە «گۆڤاری ڕێگا» چاپ کراوە و ئەو شتانەی نووسیوە، مامۆستا «زەبیحی» سەرنووسەر و بەرپرسی گۆڤاری «نیشتمان» لە گوندی «سیتەک» لە لای «شێخ لەتیف» بووە. ئەگەر ئەو بۆچوونانەی پێشتر باسمان کردن بەم شێوەیە بایە کە (مامۆستا ئەییووبیان و...) باسی دەکەن، ئەوە ئەو کات لە نووسراوەی گۆڤاری «ڕێگا»دا ڕەنگی دەدایەوە و دەنووسرا. بەڵام هەر وەک دەزانین ئەو گۆڤارانە هەموو سەربەخۆن و جیاوازن لە یەکتری، دیارە مامۆستا «زەبیحی»ش ئەو نووسراوانەی گۆڤاری ڕێگای پەسەند کردووە.

٢- دوکتور «عیزەددین مستەفا ڕەسووڵ» لە وتووێژێکدا کە نووسەری کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی» لەگەڵی پێک هێناوە، لە لاپەڕە ٢٣٦ و ٢٣٧ باسی هەوڵ و تێکۆشانی مامۆستا «زەبیحی» دەکا و سەبارەت بە چاپ و بڵاو کردنەوەی ژمارە ١٠ی گۆڤاری «نیشتمان» دەڵێ: «ئەمن ئاگاداری ئەو شتانەم، مامۆستا زەبیحی ئەو ژمارەیەی «نیشتمان»ی لە سیتەک دەرکردووە و هێرشی بۆ سەر پارتی و کاک «هەمزە عەبدوڵڵا» و ئەوانە تێدابووە.... بەرێوەڵڵا لە بیرمە ژمارە ١٠ی دەرکرد، لێم پرسی باشە چیت لە سەر نووسیبوو خۆ ژ.ک نەمابوو! وتی لێم نووسیبوو «ئۆرگانی نەهزەتی مقاومەت» ئەمن خۆم دیبووم، بەڵام ئەو شتانەم لە بیر نەمابوو لە سووریا لێم پرسی. بەو حیسابە کە ئەوە مقاومەت هەیە و شۆڕش درێژەی هەیە لە کوردستانی ئێران، بەس کۆمەڵێک پلاریشی بۆ سەر پارتی تێدا بوو!». « دوکتور عیزەددین مستەفا ڕەسووڵ» لە درێژەی ئەو باسەدا دەڵێ کە پارتیش لە بڵاوکراوەیەکی خۆیدا کە ناوی «مرۆڤ» بوو وەڵامی ئەو هێرشەی گۆڤاری «نیشتمان»ی داوەتەوە و نووسیویتی:«نیشتمان لە دەوری دووەمیدا ئەبێتە زمان حاڵی کۆمەڵێک ئاژاوەچی.»

دوکتور «جەمال نەبەز»یش لە کتێبی «گۆڤاری نیشتمان - تەمووزی ١٩٤٣ - مایسی ١٩٤٤ زمانحاڵی کۆمەڵەی ژێکاف و ئیدیۆلۆژی هوردەبورژوازی ڕۆشنبیری ناسیۆنالیست لە کوردستاندا» لاپەڕە (٢٨) دەنووسێ:«... هەر وەک «زەبیحی» خۆی گوتی ژمارە ١٠ی «نیشتمان» پاش رووخانی کۆماری کوردستان دەرچووە. ئەم ژمارەیە لە «شارباژێر» دەرچووە لە کاتێکدا «زەبیحی» لە لای «شێخ لەتیفی شێخ مەحموود» پەنابەر بووە.» دوکتور «کەمال مەزهەر ئەحمەد»یش لە لاپەڕە ٨٠ و ٨٨ی کتێبی «تێگەیشتنی راستی و شوێنی

لە ڕۆژنامەنووسی کوردی»دا، سەبارەت بە ژمارەی (٧ و ٨ و ٩)ی گۆڤاری «نیشتمان» کە لە یەک بەرگدا بڵاو کراوەتەوە دەدوێ و سەبارەت بە ژمارە ١٠ش لە لاپەڕە ٢٣٨دا دەڵێ:«دوای ڕووخانی کۆماری [کوردستان لە] مەهاباد، مامۆستا زەبیحی بە نهێنی ساڵی ١٩٤٨ ژمارەیەکی تری «نیشتمان»ی لە عێراق دەرکرد... .»

لە قسەکانی کاک دوکتور «عیزەددین مستەفا ڕەسووڵ» دوو خاڵمان بۆ دەردەکەوێ. یەکەم:«ژمارە ١٠ی گۆڤاری «نیشتمان» لە لایەن مامۆستا «زەبیحی»یەوە لە «سیتەکی شارباژێڕ» چاپ کراوە. دووهەم: بڵاوکراوەیەکی پارتی بە نێوی «مرۆڤ» وەڵامی هێرشی «نیشتمان»ی ژمارە ١٠ی بە عینوانی «نیشتمانی دەوری دووەم» داوەتەوە.

جا قسەکانی دوکتور «کەماڵ مەزهەر ئەحمەد» و دوکتور «جەماڵ نەبەز» بێنینە سەر قسەکانی دوکتور «عیزەددین مستەفا ڕەسووڵ» (کە هەموویان لە زمان مامۆستا «زەبیحی»یەوە ئەو زانیاریانەیان وەرگرتووە) ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە و هێچ شکمان نامێنێ کە گۆڤاری «نیشتمان»ی ژمارە ١٠ لە کوردستانی باشوور و لە گوندی «سیتەک» چاپ کراوە و دەوری دووهەمی گۆڤارەکەش بووە.

واتە دوای ژمارە (٧ و ٨ و ٩)کە بەشێکی لە تەورێز و بەشێکی لە مەهاباد چاپ کرا، ژمارە ١٠ی ساڵێک دوای ڕووخانی «کۆماری کوردستان» بە عینوانی «دەوری دووەمی گۆڤاری نیشتمان»، لە لای «شێخ لەتیف» چاپ کراوە.

ئەگەر ئەو ژمارەی کە مامۆستا «زەبیحی» لە سیتەک چاپی کردووە ژمارە ١٠ی گۆڤاری «نیشتمان» بێ، بۆچی دەبێ «هاوار» (= هاواری کورد) لە جێی ژمارە ١٠ی «نیشتمان» چاپ کرابێ؟! ئەگەریش دایبنێین «هاوار» (= هاواری کورد) ژمارە ١٠ی «نیشتمان» بێ، ئەو کات ئەو ژمارەی مامۆستا «زەبیحی» لە «سیتەک» چاپی کردووە بۆ چی ناو نراوە ژمارە ١٠ی «نیشتمان»؟!

نووسراوەکەی بڵاوکراوەی «مرۆڤ» و قسەکانی خودی مامۆستا «زەبیحی» ئەوەمان بۆ ڕوون دەکەنەوە کە ژمارە ١٠ی گۆڤاری «نیشتمان» بە مەعلوومی لە لایەن مامۆستا «زەبیحی»یەوە چاپ کراوەو لە سەر گۆڤارەکەش نووسراوە «گۆڤاری «نیشتمان» دەوری دووهەم - ئۆرگانی نێهزەتی مقاومەت». ئێستا کە بۆ هەموومان ئاشکرا بوو ئەو «نیشتمان»ەی لە «سیتەک» چاپ کراوە

دەوری دووهەمی گۆڤارەکەیە و خودی مامۆستا «زەبیحی»ش ناوی ژمارە ١٠ی گۆڤاری «نیشتمان»ی لە سەر داناوە. ئەو کات هەر گۆڤارێکی دوای ژمارە (٧ و ٨ و ٩)ی «نیشتمان» چاپ کرابا دەبوو بە دەوری دووهەم و...، واتە بۆ نموونە دەبوو بۆ گۆڤاری «هاوار» (= هاواری کورد) کە دوای وەستانی چاپی «نیشتمان» چاپ و بڵاو کرایەوە، نووسرابایە: گۆڤاری «هاواری کورد» - ژمارە ١٠ - دەوری دووهەمی گۆڤاری «نیشتمان»، کە ئەو بۆچوونە لەگەڵ ئەو قسانەی پێشتر باسمان کردن یەکتر ناگرنەوە. بۆ «گۆڤاری ئاوات» و «هاواری نیشتمان»یش هەروەها دەبوو نووسرابایە ژمارە ١١ و ١٢ی دەوری سێهەم و چوارەمی گۆڤاری «نیشتمان».

گۆڤاری «مرۆڤ» ساڵی ١٩٤٨ بڵاو کراوەتەوە، هەتا ئەو جێیەی زانیاریمان لە سەر ئەو گۆڤارە هەیە دەزانین کە لە «سیتەک» چاپ کراوە. ئەگەر ئەوەشمان قەبووڵ بێ کە گۆڤارەکانی «هاوار» و «ئاوات» و «هاواری نیشتمان»، ژمارە ١٠ هەتا ١٢ی دەوری دووهەم هەتا چوارەمی «نیشتمان» بن، ئەو کات لە نووسراوەکەی گۆڤاری «مرۆڤ» وە شک دەکەوتین کە دەڵێ:«نیشتمانی دەوری دووهەم!» ئەگەر ئەو بۆچوونەی گوتمان دروست بایە، دەبوو لەو «نیشتمان»ەی مامۆستا «زەبیحی» کە لە «سیتەک» چاپی کرد، نووسرابا:«گۆڤاری نیشتمان دەوری پێنجەم.» ناویشی نابایە ژمارە ١٣، کە ئەوەش راست دەرنەدەهات و دەبووە هەڵەیەکی زەق و بەرچاو و جێگای شک و گومان.

٣- کاک «محەممەدی شاپەسەندی» هەروەک پێشتر باسمان کرد دەڵێ:«نیازمان وابوو (نیشتمان) لە مەهاباد چاپ بکەین، مەکینەیەکی «نییۆ فۆلسکاب» و هێندێک حەرفمان دەست کەوت و گویستمانەوە بۆ مەهاباد، پێش ئەوەی دەست بکەین بە چاپی ژمارەیەکی نوێ، «زەبیحی» بە سەردا گیرا، پێم خۆش نەبوو چاپخانەکە بێ ئیش بمێنێتەوە بە دەرفەتم زانی گۆڤارێک بە ناوی «ئاوات» چاپ و بڵاو بکەمەوە...»

لێرەدا بەڵگەیەکی دیکەشمان دێتە دەستی، ئەویش ئەوەیە ئەگەر بڕیار بایە لە مەهاباد درێژە بە چاپی «نیشتمان» درابا، ئەو کات هەرچی لە مەهاباد دوای ساڵێک و چەند مانگ وەستانی چاپی گۆڤاری «نیشتمان» چاپ و بڵاو کرابایەوە دەبوو بە دەوری دووهەم و... «نیشتمان»، بەڵام هەروەک دەزانین

خودی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» ناوی گۆڤارە تازەکەی ناوە «ئاوات»، کە چی روون نییە بۆ چی دەڵێ:«ئەوەی ماوە بیڵێین دەرکردنی ژمارە ١٠ تا ١٢ی «نیشتمان»ە؟!

٤- کتێبی «جنبش چپ بە روایت اسناد ساواک» (حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران) بەرگی یەکەم کە لە لایەن «ناوەندی لێکۆڵینەوەی بەڵگەکانی مێژووی وەزارەتی ئیتلاعات» چاپ کراوە لە لاپەڕە ١٧٦دا دەڵێ:«لەو دوایانەدا رۆژنامەیەک بە ناوی «کوردستان ئاوات» بڵاو بۆتەوە و لە تەواوی ناوچەکان بڵاو دەکرێتەوە...» لە پەراوێزەکەشیدا و هەر لەو لاپەڕەیەدا نووسیویەتی: «ئەو رۆژنامەیە ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانە و یەکەمین ژمارەی لە ٢٠ی بەفرانباری ١٣٢٤ چاپ کراوە و تێکڕا ١١٣ ژمارەی لێ چاپ کراوە...»

لێرەدا دوو شتی گرینگ ئاماژەی پێ کراوە:

یەکەم: ئەوەی کە دەڵێ رۆژنامەی «کوردستان» ١١٣ ژمارەی لێ چاپ کراوە. کە ئەگەر بێتوو ئەو زانیارییە لە رووی بەڵگەنامەکانی ئەو ناوەندە بووبێ واتە هەموو ژمارەکانی رۆژنامە و گۆڤارەکانی سەردەمی «کۆماری کوردستان»یان لە بەر دەستیدا بووبێ، ئەوە زانیارییەکی باش دەبێ بۆ ئەو کەسانەی لە سەر «رۆژنامەی کوردستان» خەریکی لێکۆڵینەوەن.

دووهەم: وا وێدەچێ هەموو بڵاوکراوەکانی سەردەمی «کۆماری کوردستان» لە ناوەندی ناوبراو دەست بکەون. بۆیە دەڵێ:«رۆژنامەیەک بە ناوی «کوردستان ئاوات» بڵاو بۆتەوە. بەڵام وێدەچێ هەڵەیەک لە نووسراوەکانی ئەم کتێبەدا هەبێ، ئەویش ئەوەیە کە لە نێوان «رۆژنامەی کوردستان» و «ئاوات»، «ویرگوول»ێک لە بیر کراوە. ئەوەش کە رۆژنامەی کوردستان وەپێش «ئاوات» کەوتووە هەڵەیە. رەنگە ئەو هەڵەیەش بگەڕێتەوە سەر ئەو ماوە کورتەی نێوانی چاپی گۆڤاری «ئاوات»، (ای خەزەڵوەری ١٣٢٤) هەتا چاپی ژمارەی یەکەمی «رۆژنامەی کوردستان» کە لە رێکەوتی ٢٠ی بەفرانباری ١٣٢٤ بڵاو کراوەتەوە و کەمتر لە دوو مانگیان مەودا بووە.

بەو حیسابە نووسراوەی کتێبی «چپ در ایران...» دەبێ بەم شێوەیە راست بکرێتەوە:«لەو دوایانەدا [گۆڤارێک] بە ناوی «ئاوات» و رۆژنامەیەک بە ناوی «کوردستان» چاپ کراون و لە تەواوی ناوچەکان بڵاو دەکرێنەوە.»

یەکێک لە هۆیەکانی بڵاو نەبوونەوەی گۆڤاری «ئاوات» ئەوەیە کە ئەم گۆڤارە هەروەک لە لاپەڕەی ٢دا نووسیویەتی:«ئابوونە پێشەکی وەردەگیرێ»بە هۆی نەبوونی ئیمکانات و بودجەیەکی تایبەت بووە. جا هەر لە بەر ئەوە ڕەنگە تیراژی چاپی گۆڤارەکە وەک «ڕۆژنامەی کوردستان» نەبووبێ و زۆر کەمی لێ چاپ کرابێ. ڕۆژنامەی «کوردستان» بەرپرس و بودجەی تایبەتی بۆ دانراوە و تیراژی هەر ژمارەیەکی بە پێی قسەی کاک «سەعید ناکام» ٦٠٠ دانە بووە و بە تەواوی ناوچەی ژێر دەسەڵاتی کۆمار و تەنانەت دەرەوەی کۆماریشدا بڵاو بۆتەوە. بەڵام «ئاوات» لە لاپەڕە دوودا نووسیویەتی: «چوون ئەو مجەللەیە پووڵی ئابوونە نەبێت هیچگوونە دەرامەدێکی نییە، تکا لە خوێنەرانی خۆشەویست ئەکەین بە گەیشتنی ئەو ژمارەیە پووڵی ئابوونەمان بۆ بنرێرن.»، کە ئەمەش دەگەڕێتەوە سەر نەبوونی دەزگایەکی چاپی پێشکەوتوو و هەروەها جەخت و فشارێکی زۆری رووسەکان بۆ هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی (ژ.ک). هەر وەک دەزانین دەگەڵ دامەزراندنی «کۆماری کوردستان» بڵاو کراوەو چاپەمەنی کورد بە هۆی هاتنی چاپخانە لە رووسیەوە بۆ کوردستان، پەرە دەستێنێ و ئەو کەم و کوڕیانەی پێشووی تا ڕادەیەکی زۆر لە سەر لادەچێ. تەنانەت کاغەز و پێداویستییەکانی دیکەشی بە هۆی دڵسۆزی و بە دوادا چوونی «پێشەوا قازی محەممەد» بۆ دابین دەکرێ.

بە لە بەر چاو گرتنی تەواوی ئەو قسە و بیر و بۆچوونانەی سەبارەت بە «ئاوات» باسی لێوە کرا، گۆڤاری «ئاوات» دەناسێنین:

گۆڤاری «ئاوات»، تاقە یەک ژمارەی لە یەکی خەزەڵوەریساڵی ١٣٢٤ (٢٣ ئۆکتۆبری ١٩٤٥) واتە ساڵێک و چوار مانگ دوای دەرچوونی ژمارە (٧ و ٨ و ٩)ی گۆڤاری «نیشتمان» چاپ کراوەو گۆڤارێکی سەربەخۆ بووە و خولی دووهەم و سێهەمی هیچ گۆڤارێکی پێش خۆی نەبووە. لە لایەن چەند ئەندامی کۆمەڵەی (ژ.ک) و بە بەرپرسێتی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» چاپ و بڵاو کراوەتەوە.

تەنیا خاڵی پەیوەندی لەگەڵ گۆڤاری «نیشتمان» و گۆڤارەکانی پێش خۆی ئەوە بووە کە درێژە پێدەری بیری کارگێڕانی کۆمەڵەی (ژ.ک) بووە کە ئەمەش بە چاوخشاندنێکی خێرا بە سەر بەڵگەکانی ئەودەم، بۆ هەمووومان روون دەبێتەوە، چونکە تا ئەو کات هێشتا «حیزبی دێموکراتی کوردستان»

دانەمەزرابوو و «کۆماری کوردستان»یش رانەگەیەندرابوو. بەڵام زەختێکی یەکجار زۆر لە لایەن رووسەکانەوە خرابووە سەر بەرپرسانی کۆمەڵەی (ژ.ک) کە ناوی حیزبەکەیان بگۆڕن. جا رەنگە هەر بەو زەختە ناڕاستەوخۆ و راستەوخۆیانە بێ کە دوای دەرچوونی ژمارە (٧ و ٨و ٩)ی «نیشتمان» چی دی ماوە نەدرا «نیشتمان» چاپ بکرێتەوە. بە تایبەتی کە بە ئاشکرا لە لاپەڕەی یەکەمی هەموو ژمارەکانی «نیشتمان»دا ئارمی کۆمەڵەی (ژ.ک) بە درووشمی «بژی کورد و کوردستانی گەورە» وەبەر چاو دەکەوت.

گۆڤارەکانی «هاوار» (= هاواری کورد) و «ئاوات»یش چونکە درێژە پێدەری بیری ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) بوون ماوەیان پێ نەدرا پتر لە یەک ژمارەیان لێ چاپ و بڵاو بکرێتەوە. دەرچوونی تەنیا یەک ژمارەی گۆڤاری «هاواری نیشتمان»یش کە دوو مانگ دوای راگەیاندنی «کۆماری کوردستان» بڵاوکراوەتەوە، هەر دەگەڕێتەوە سەر ئەو هۆیانەی کە بۆ گۆڤارەکانی دیکە باسمان کرد. ئەگەرچی لە سەر گۆڤاری «هاواری نیشتمان» نووسراوە «بڵاوکەرەوەی بیری یەکێتی جەوانانی دێموکڕات» بەڵام بە کردەوە درێژە پێدەری بیری ئەندامانی کۆمەڵەی(ژ.ک) بووە. چونکە بڕوای زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵەی(ژ.ک) وا بووە کە پەیڕەوی ناوخۆ و بەرنامە و ئامانجەکانی کۆمەڵەی(ژ.ک) زۆر بەرتەسک کراوەتەوە. هەر بۆیە ئەو کارانەی لە سەردەمی دەسەڵاتی کۆمەڵەی(ژ.ک) و دوای دامەزراندنی کۆمار و تەنانەت دوای رووخانی کۆماریش (وەک کارەکانی مامۆستا «زەبیحی» لە سیتەک) هەموو بۆ زیندوو راگرتنی ئامانج و بەرنامەکانی کۆمەڵەی(ژ.ک) بووە.

وێنە

خاڵێکی گرینگ لە کاری رۆژنامەگەری و چاپەمەنی و بڵاوکراوەکاندا وێنەیە. وێنە دەبێتە هۆی دەوڵەمەند کردنی نووسراوە و بڵاوکراوەکان. هەم خوێنەر لە خوێندنەوە ماندوو ناکا و هەم بەشی خۆشی قسەی پێیە. «چینی»یەکان گرینگی وێنەیان زۆر چاک هەست پێکردووە بۆیە دەڵێن: «وێنەیەک بەرامبەر بە هەزار وشەیە». یەکەم وێنە لە مێژووی

ڕۆژنامەگەری کوردیدا لە ڕۆژنامەی «کورد تەعاون و تەرەقی غەزەتەسی»دا بڵاو کراوەتەوە کە ئەویش وێنەی دیمەنی شاری ئەستەمبوڵ بووە.

دیارە ڕۆشنبیر و گەورەپیاوەکانی کوردیش زوو هەستیان بە گرینگی وێنە کردووە. ئەگەرچی زۆر گۆڤار و ڕۆژنامە و بڵاوکراوەی دیکە وێنەیان تێدا بڵاو نەکراوەتەوە، بەڵام ئەوە نابێتە هۆی ئەوەی بڵێین بەرپرسان و نووسەرانی ئەو بڵاوکراوانە بایەخی وێنەیان هەست پێنەکردووە.

دوژمنان و داگیرکەرانی کوردستان هیچ کات بە دەرچوونی بڵاوکراوەیەک بە زمانی کوردی چاویان هەڵنەهاتووە. ئەگەریش شتێک بڵاو کرابێتەوە یا لەبەر بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان بووە، یا لەبەر زەخت و فشارێک بووە کە گەل خستوویەتە سەریان و ئەوانیش ناچار بوون ئیزن بدەن بڵاو بکرێتەوە.

گەلی کورد و گەورەپیاوانی کورد کاتێک خەریکی کاری بڵاوکردنەوە و چاپی ڕۆژنامە یا بڵاوکراوەیەکی دیکە دەبوون، لە گیان و ماڵی خۆیان مایەیان دادەنا. باری ئابووری و گوزەرانی خەڵک زۆر خراپ بوو و لە زۆربەی هەرەزۆری پێشکەوتنەکانی سەردەمی خۆیان بێبەش کرابوون. جا هەر لەبەر ئەوانە بووە کە ئەگەریش گرینگی وێنە و کاری ڕۆژنامەگەری هەست پێکرابێ، لەبەر نەبوونی ئیمکانات و باری خراپی ئابووری خەڵک، یا کارەکە نەکراوە یا زۆر بە کەمی کراوە.

کاک «عەبدوڵڵا زەنگەنە» لە لاپەڕە ٨١ی کتێبی «ژیانەوە و شوێنی لە ڕۆژنامەنووسیی کوردیدا» دەڵێ: «(گۆڤاری دیاری کوردستان)... ناچار بوو بۆ کێشانی وێنەیەکی «سەلاحەددینی ئەییوبی» بنێرێ لە «قاهیرە»ی «میسر» بە ڕەنگوغراف وێنەی بۆ بکێشن، بۆیە تا ئەو کاتی هەر بڵاوکراوەیەکی کە لە کوردستان دەرچووە تاقە وێنەیەکیان تیا بڵاو نەکراوەتەوە.»

کاک «فوئاد عەلی ئەحمەد» لە وتارێکدا بە ناوی «مێژووی وێنە لە ڕۆژنامەوانیی کوردیدا» کە لە ژمارە (یەک)ی گۆڤاری «ڕۆژنامەنووس»دا بڵاو کراوەتەوە دەڵێ: «هەرچەند ئەگەر بمانەوێت باس لە چاپ و ڕۆژنامەوانی کوردی بکەین، دەبێت باس لەوە بکەین کە کوردستان بە درێژایی مێژوو داگیر کراوە و نەتەوە و خاکەکەی دابەش و پارچەپارچە کراوە و... دوژمنانی کورد هەر زوو درکیان بەوە کردووە کە دەرمانی ئەوان بۆ کوردان نەخوێندەواری و دابڕانە

لە هەموو پێشکەوتنێک، بەڵام رۆشنبیرانی کوردیش لە هەمبەردا زانیویانە کە دەرمانی کوردان خوێندەوارییە و تەنها قەڵەم ئەو چەکەیە کە کورد بە جیهان بناسێنێت. نزیکەی سەدەیەک زیاترە رۆشنبیرانی کورد چەکیان بە دەستێک و قەڵەمیان بە دەستەکەی دیکە کردۆتە هێمای سەرکەوتن.»

کاک «فوئاد عەلی» لە درێژەی وتارەکەیدا دەڵێ: «کاربەدەستان و حوکمڕانانی قاجاری و عوسمانییە، بۆ کاری رۆژنامەگەری و بڵاوکراوەکان بیانووی جۆراوجۆریان دەدۆزییەوە، دەمێک بیانووی ئەوەیان دەگرت کە ئەمانە کاری شەیتانن و بیروباوەڕی مەسیحی و جوولەکە بڵاو دەکەنەوە. [وێنە]. دەمێکیش دەیانوت ئەمە کوفر و گوناهە و بە ناوی ئایینی پیرۆزی ئیسلامەوە رێگایان لێدەگرت. کوردیش بە درێژایی مێژوو، ژێردەستەی ئەو داگیرکەرانە بووە و هەرچەندە میللەتێکی موسڵمان بووە و ئایینی ئیسلامی زۆر لەوان بەڕشتتر وەرگرتووە و زانیوە، زیاتر کەوتۆتە ژێر کاریگەری و فشار و پڕوپاگەندەی ئەو وڵاتانەوە. هەر بۆیە دەبینین سەرەتا بەکارهێنانی وێنە لە کاری ئاسایی خەڵکدا بە کارێکی گوناه دادەنرا، بەمەش ئامێرەکانی کامێرای وێنەگرتن و ستۆدیۆ و تاقیگەی شتنەوەی فیلم و چاپکردن لە کوردستان زۆر دەگمەن بوون، سەرەڕای کۆمەڵێک هۆکاری سیاسی و ئابووری ئەو سەردەمەی ژیانی کورد.»

هەر بەو هۆیانەی لە سەرەوە باسمان کردن، تەنانەت لە سەردەمی دەسەڵاتی ژ.ک و کۆماری کوردستانیش بارودۆخێکی هێندە رەخساو و باش بۆ کاری چاپەمەنی نەبووە. حکوومەتی رەزاشا و کوڕەکەشی ئەگەر لە حکوومەتەکانی بەر لە خۆیان خراپتر و بەرچاوتەنگتر نەبووبن، چاکتریش نەبوون. جا هەر بەو هۆیە لە گۆڤاری «ئاوات»یشدا تەنیا چاومان بە وێنەیەک دەکەوێ کە ئەویش وێنەی «شێخ عەبدولقادری شەمزینی»یە. دوای شۆڕشی «شێخ سەعیدی پیران» لەبەر کەمتەرخەمی و بێئیحتیاتی کوردان شۆڕشەکە بەرەو شکست رۆیی و لە ئاکامدا «شێخ سەعید» و «شێخ عەبدولقادری شەمزینی» گیران و لە لایەن حکوومەتی تورکیا مەحکەمەی ئیستقلال سازکرا و هەردووکیان وێڕای زۆرێک لە لایەنگران محاکمە کران و پاشان لە سێدارە دران و بوونە شەهیدی رێگای سەربەستی کورد.

ئەو وێنەیە لە رووبەرگی گۆڤارەکە چاپ کراوە و لە ژێر وێنەکە نووسراوە: «جەنابی شێخ عەبدولقادر» و لە خوار ویش شێعرێک نووسراوە. ئەو شێعرە وێڕای وتارێک لە لایەن مامۆستا «هێمن»ەوە نووسراوە و پێشتر لە گۆڤاری «نیشتمان»ی ژمارە ٢ی ساڵی ١٣٢٢ (١٩٤٣)دا چاپ کراوە.

شێعرەکە بە ناوی «مەحکەمەی مەنحووسی ئیستقلال» لە لاپەڕە ١٢ تا ١٤ی ئەو ژمارەیەی «نیشتمان»دا چاپ کراوە و لە لاپەڕە ٢٨٢ی کتێبی «بارگەی یاران - سەرجەمی شێعری هێمن» بەرگی یەکەمیشدا لە لایەن دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی «ئاراس» بۆ جاری دووهەم چاپ کراوەتەوە. لە بەشێک لەو شێعرەدا مامۆستا هێمن دەڵێ:

دوێشەوێ گریام هەتا رۆژ، پێت بڵێم بۆچی برا
مەحکەمەی مەنحووسی ئیستقلال وەبیرم هاتەوە
ریزەیان بەستبوو لە پێش چاوی منا گشتی هەموو
ئەم شەهیدانەی کە خنکاون بە سەد ئاواتەوە

کە ئەو بەیتەی دووهەم لە ژێر وێنە و ناوی «شێخ عەبدولقادری شەمزینی»دا لە گۆڤاری ئاوات چاپ کراوە و لە کۆتاییشدا دەڵێ:

(هێمنا) پێت وانەبێ یەزدانی بێ هاواڵ و فەرد
کەیفەری ئەو زوڵم و زۆرە، بێحیساب ناداتەوە

لە کۆتایی ئەو بەشەدا ئەوەی سەبارەت بە وێنە ماوە باسی بکەین ئەوەیە کە ئەگەر گۆڤاری «کوردستان مسیۆنەری» کە لە راستیدا لە شیکاگۆ چاپ کراوە و لە مەهاباد بڵاوکراوەتەوە و وێنەیەکی لە سەر رووبەرگی چاپ کراوە، بە یەکەم گۆڤاری وێنەداری رۆژهەڵاتی کوردستان دابنێین. ئەوە گۆڤاری «ئاوات» دوای گۆڤاری «نیشتمان»، سێهەم گۆڤاری رۆژهەڵاتی کوردستانە کە وێنەی تێدا بڵاو کراوەتەوە.

زاراوەی نووسراوەکانی گۆڤاری ئاوات

لە زۆربەی وتارەکانی گۆڤاری «ئاوات»دا شێوە زاراوەی موکریانی زاڵە. هۆیەکەشی ئەوەیە کە زۆربەی وتارەکان و تەنانەت شێعرەکان لە لایەن نووسەرانی ناوچەی موکریان و «مەهاباد»ەوە نووسراون.

دەکرێ بڵێین گۆڤاری «ئاوات» لە باری زمان و رێنووسەوە، شێوەی زاراوە و رێنووسی گۆڤاری «نیشتمان»ی رەچاو کردووە. هەروەک دەبینین چوار وتار لە سەرجەم پێنج وتاری ئەو گۆڤارە لە لایەن کاک «محەممەدی شاپەسەندی» و دوو شێعر لە لایەن مامۆستا «هێمن» نووسراوە و تەنیا نووسەری دوو شێعری «ئەی میللەتی ئاوارە» و «لەسەر ئەم بەخشیش و رەحمە» روون نییە خەڵکی چ ناوچەیەکن، هەرچەند تا رادەیەک وێدەچێ ئەوانیش هەر خەڵکی ناوچەی موکریان بن.

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» بۆخۆی بەرپرس و مەسئوولی گۆڤاری «ئاوات» بووە، بەر لەویش لەگەڵ مامۆستا «زەبیحی» لە گۆڤاری «نیشتمان» کاری کردووە و پیتچن بووە و وتاریشی نووسیوە، هەر بۆیە شێوەی نووسین و رێنووسی گۆڤاری نیشتمان، شوێنی لەسەر داناوە و گۆڤاری «ئاوات»ی بە شێوەی رێنووس و زاراوەی گۆڤاری «نیشتمان» چاپ کردووە.

سەرەڕای ئەوانەش گۆڤاری «ئاوات» بە زمان و زاراوەیەک نووسراوە کە هەموو کەس پێی دەدوێن. بە چاوخشاندنێک لەو گۆڤارە بۆمان دەردەکەوێ بێجگە لە دوو شێعر کە وێدەچێ لە لایەن چەند ئەدیبێکی حوجرەدیتووی مەدرەسە ئایینییەکانەوە نووسرابێ، نووسراوەکانی دیکە وشەی عەرەبییان کەمتر پێوە دیارە و بە زمانێکی سادە و رەوانی کوردی کە هەموو خەڵک لێی تێدەگەن، نووسراون.

رێنووسی «ئاوات» وێکچوونێکی کەمی لەگەڵ رێنووسی ئێستای کوردی هەیە. چەند پیت کە ئێستا دەکار ناکرێن لە نووسراوەکانی ئەو گۆڤارە وەبەرچاو دەکەون وەک: (ض، ص، آ، ث، ر، ط، ظ). ئەو پیتانە لەو وشانە (آوات، نثار، آذر، اشکەیی، ایمە، ضرار، صلیب، اطلاعات، صبر، ظلم، وظیفە، ثواب، عذاب، طیارە) و

چەندین وشەی دیکەدا کەلکیان لێوەرگیراوە و دەکار کراون. نیشانەی (٧) لە گۆڤاری «ئاوات»دا کەلکی لێ وەرنەگیراوە، هۆیەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی: ١- گۆڤارەکانی پێش «ئاوات» ئەو نیشانەیان بەکار نەهێناوە. ٢- دەزگای چاپی ئەو سەردەم، ئەو ئیمکاناتەی ئێستای نەبووە. ٣- تا کاتی دەرچوونی «ئاوات»، بیر لە ڕێنووسی زمانی کوردی نەکراوەتەوە و تەنیا لە ژمارە ٣ و ٤ی گۆڤاری «نیشتمان»ی سەرماوەز و ڕێبەندانی ١٣٢٢ لاپەڕە ٥ تا ٩ چاومان بە وتارێک دەکەوێ لە ژێر ناوی «کوردی دەبێ چۆن بنووسرێ؟» کە لەویشدا تەنیا باسی ئەو پیتانە کراوە کە لە عەرەبی و فارسیدا بە چەند جۆر دەنووسرێن بەڵام لە زمانی کوردیدا هەر بە یەک پیت دەنووسرێ. هەروەها لە ژمارە ١ هەتا ٣ی گۆڤاری «گڕوگاڵی منداڵانی کورد» چاومان بە وتاری «دەستووری زمانی کوردی» دەکەوێ کە لەودا لە ڕێنووسی کوردی قسە کراوە کە ئەویش دوای دەرچوونی گۆڤارەکانی «نیشتمان»، «هاوار (= هاواری کورد)» و «ئاوات» چاپ کراوە و نە نیشتمان و نە گڕوگاڵی منداڵانی کورد هیچکامیان بە بەربڵاوی باسی ڕێنووس و نیشانەکانیان نەکردووە بەڵام بە شێوەیەکی گشتی و بە کورتی لەسەر ڕێنووسی کوردی دواون.

ئەوەی ماوە سەبارەت بە گۆڤاری «ئاوات» و هێندێک لە وردەکارییەکانی باسی بکەین ئەوەیە کە لەو گۆڤارەدا هەڵەی چاپی زۆر وەبەرچاو دەکەوێ کە بەپێی توانا لە بەشی ساغکراوەکەی ئەم گۆڤارەدا، هەڵەکان ڕاستکراونەتەوە و لە نێو کەوانە( )دا دیاری کراوە. هەڵەی ڕێزمانیشی زۆر تێدابوو کە لەبەر تێکنەچوونی چوارچێوەی کاری ساغکردنەوەکە، لە ڕاستکردنەوەی ئەوان چاوپۆشی کراوە. ئەو جێگایانەی بە وشەیەک ڕستەکە ڕەوانتر و دروستتر دەبوو، وشەکەم لە نێو دوو قولاپە[ ]دا هێناوە و نوسخەی ئەسڵیم پاراستووە.

لە شێعری لاپەڕە ١٢ و ١٣ی گۆڤاری «ئاوات»دا، بۆ ئەوەی شێوەی نووسینی سووڕە و ئایەکانم وەک خۆی پاراستبێ، لەو جێگایانەی لە ئایەتێک کەلک وەرگیراوە لە نێو دوو کەوانەم هاویشتوون کە لە نوسخەی ئەسڵیدا ئەو کەوانەی تێدا نییە. ئەو نوسخەی «ئاوات» کە لەبەر دەستمان بوو، مۆر و

نیشانەی زۆری بەسەرەوە بوو، بەڵام لەبەر گرینگی خاوێنڕاگرتنی کارەکە و ڕواڵەتی گۆڤارەکە، هەمووم لابردن.

لە کاتی ساغکردنەوە لە تایپەکانی ئەوەڵدا لە جیاتی ئەو گوڵ و ئەستێرە و نیشانانە کە لە گۆڤارەکەدا بەکار هاتوون، شتی دیکەمان دانا، بەڵام لە تایپەکانی دوایی‌دا هەوڵمدا تا ئەو جێیەی دەست دەدا گۆڤارەکە بە نیشانەکانی نوسخەی ئەسڵی چاپ بکەمەوە. هەر بۆیە لاپەڕەی ئەسڵی گۆڤارەکە چۆن بووە، بە چ وشەیەک دەستی پێکردووە و بەچی کۆتایی هاتووە وەک خۆی تایپ کراوەتەوە. تەنیا جیاوازییەکی لە نوسخە ساغکراوەکەدا بەدی دەکرێ، ڕێنووسی گۆڤارەکەیە کە بە ڕێنووسی ئێستای زمانی کوردی نووسراوەتەوە کە بۆ ساغکردنەوەی ئەو بەشەش لە ڕووی نوسخەی ئەسڵی کە بۆخۆم دیومە بەراوەردم کردووە و وشە بە وشەییم لەبەر یەک رناوە. چونکە لە نوسخە سەرەکییەکەی بەردەستمدا زۆر وشە هەبوو کە نەدەخوێندراوە. بۆ کەلکوەرگرتنی زیاتری خوێنەرانیش لە هەموو بەشەکانی گۆڤاری «ئاوات»، وتارەکەی «سەید محەممەدی حەمیدی» کە بە زمانی فارسی نووسرابوو، وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی کوردی.

ئەوەی پێویستە سەبارەت بەو وتارە بیزانین ئەوەیە کە دەقی وتارەکە پێشتر لە ژمارە ١ی گۆڤاری «هاوار» (= هاواری کورد) لە ڕەزبەری ١٣٢٤ (١٩٤٥) بێهەڵە چاپ کراوە و مانگێک دواتر بۆ جاری دووهەم لە یەکی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٤ لە گۆڤاری «ئاوات»دا سەرلەنوێ چاپ کراوەتەوە:

نووسەرە فارسەکان بیخوێننەوە!

بەشێک لە کوردەکان چوار هەزار ساڵ بەر لە دایک بوونی مەسیحەوە تا ئێستا، هەمیشە خۆیان بە کورد ناساندووە و مێژوو ناسان ئەوانیان بە کورد ناو بردووە. ئەوانە ئەو کوردانەن کە لە لای «ئاڕارات»، واتە چیای (گودی، جودی، ئاگری)یەوە هاتوون و لە کەنارەکانی «دیجلە» و «فورات»، لە ڕۆژئاواوە هەتا «سووریا» و «شامات» و بەستێنەکانی دەریای «مەدیترانە»، و لە ڕۆژهەڵاتیشەوە تا «کەنداوی فارس» و بەستێنەکانی دەریای «عوممان» بە پڕژوبڵاوی نیشتەجێن. بەشێکی دیکەش لە کوردەکان چوار هەزار ساڵ بەر لە زایین، دەگەڵ هیندییەکان و ئورووپایی و پارسەکان لە یەک شوێندا ژیاون کە لەو شوێنە سەرەکییە بۆ لای ڕۆژهەڵاتی ئێران، و لەوێشەوە بە لای باشووری «بەحری خەزەر» و هەرێمی «ئازەربایجان» و ناوچەی «ئیسفەهان»

و «هەمەدان» و «لۆڕستان» بلاو بوونەوە. بەو ولاتە بـەر بلاوەیـان گوتـووە «مادایا» یان «مێدیا». وشەی «مادا» لە سەردەمی نۆهەمی پێش زایین بە پێنج هۆزی «کورد»، «لۆڕ»، «خەزەر»، «دەیلەم» و «گیل» گوتراوە. وشەی «کورد» بەر لە هەموان هاتووە.

بەو شێوەیە کوردەکان لە ئێـرانی ئـەوڕۆیی‌ڕا هاتوونەتـە کوردسـتانی ئێستا و ئەوە ڕێگەمان لێ ناگرێ کە بڵێین لە کاتی هاتنی ئـەوان، تـاقمێکی دیکە یان چەند تیرەی دیکەی تێکـەڵاو بـە نـاوی «کـاردۆ» لـە کوردسـتانی ناوەندی‌دا نەژیابن و لەگەڵ تاقمی تازەدا تێکەڵاو نەبووبن.

مافی سیاسی و پەیوەندی نێوان کورد و پارس

بە پێی بەڵگە مێژوویەکان و بیروڕای ڕۆژهەڵاتناسان، ڕوون و ئاشکرایە کە کورد و پارس هەردووکیان لە ڕەگەزی «ئاری»ن و پێکەوە بران و لە یـەک باوکن. کوردەکان کە بە شەڕکەر و بوێر ناوبانگیان دەرکردووە. هەندێ جـار لەگەڵ پارسەکان و هەندێ جاریش بە تەنیایی، سەر بـە خـۆیی سیاسـی و ئابووری و کۆمەڵایەتی سەقامگیرو دیاری کراویان هەبووە.

ئەو کاتەی کورد هێز و دەسەڵاتی بە دەست بـووە، پارسـەکان لـە ژێـر حوکمی ئەوانـدا ژیـاون. وەک: «حکومـەتی گـوتی، کاسـی، کیـان، مـاد، ئەشکانیان...» و ئەو کاتەش کە پارس حوکمدار بووە، کورد لە ژێر دەسەڵاتی ئەواندا ژیاوە. وەک: «حکومەتی پێشدادیەکان، هەخامەنیشییەکان و...»

خەتی کوردی

کوردەکان لە سەروبەندی سەدەی دەیەمی پێش زایین هەتا ئەمڕۆ خاوەنی خەت و نووسین و ئەدەبیات بوون و بۆ نووسین کەلکیان لـە پـیتی «ماسـی سوراتی» و «یۆنانی» و «ئـارامی» و «سـوریانی» و «بزمـاری» وەرگرتـووە. دوای زاڵبوونی ئیسلام، شێوە نووسینی «کـوفی» جێگـای ئـەوانی گرتـەوە. ئێستاش نووسینی باو لە نـاو کوردەکـان دا، خـەتی «نەسـتعلیق» و پـیتی «لاتینی»یە.

زمان و ئەدەبیاتی کوردی

کوردەکان بە زاراوەی جۆراوجۆر دەدوێن و دەچنەوە سەر ڕیشـەیەک بـە ناوی زمانی کوردی. هێندێک لە ڕۆژهەڵاتناسان دەڵـێن کـە زمـانی کـوردی

[نەژادی] «ماد»، زمانی «ئەوێستا» بووە. «ئێسترابۆن»ی یۆنانی دەڵێ ماد و پارس، زمانی یەکتریان بە باشی زانیوە و ئەوەش بۆ خۆی بەڵگەیەکە دەیسەلمێنێ کە ئەو دوو زمانە لە یەکتر جیاوازن. زۆربەی مێژوو ناسان لەو بڕوایە دان کە زمانی مادەکان هەمان زمانی «کوردی موکری» بووە یان هەمان زمانی کوردی موکرییە. ئەو بۆچوونە لە لایەن «هێپۆرات» و «دارمەستەتەر» و هێندێکی دیکە لە کارناسان سەلمێنراوە و ئاکامەکەی ئەوەیە کە زمانی« ئەوێستا ی زەردەشت» و زمانی کوردی «مادی»ن. زمانی «پارسی»ش لەو سەردەمەدا هەر ئەو زمانە بووە کە ئاسەواری «ئیستەخری فارس»ی پێ نووسراوە. تەنیا جیاوازییەکی کە لە لێکۆڵینەوەکانی ئەو دواییانەدا وەدەست کەوتوون ئەوەیە کە کوردەکان وشەی عەڕەبییان زۆر نەهێناوەتە نێو زمانی خۆیان و هەتا ئەو جێیەی بۆیان لواوە قەوارەی کردارەکانیان پاراستووە. بەڵام بە پێچەوانەوە، زمانی فارسی لەو بابەتەوە زێدەڕۆیی کردووە و پێوەندی خۆی لەگەڵ فارسی پەتی نەپاراستووە. ئێستا نووسین بە زمانی کوردی، سادە و بگرە یەکجار هاسانە. بەڵام بە زمانی فارسی سادە و ئەوەندە هاسان نییە. ئەگەریش بنووسرێ ناچارە لە وشەی نالێک و داتاشراو کەلک وەربگرێ. تەنانەت کوردانی «هەورامی» کە لە کوێستانەکانن باشتر توانیویانە پەیوەندی خۆیان لەگەڵ زمانی کوردی بپارێزن و کردارە ڕێزمانیەکان بۆ نێر و مێ جیاوازن. بۆ وێنە دەڵێن «فەرهاد ئاما» و «شیرین ئامای‌نی» واتە فەرهاد هات و شیرین هات. «فەرهاد لوا» و «شیرین لواینی» واتە فەرهاد ڕۆیشت و شیرین ڕۆیشت کە زمانی فارسی ئەو تایبەتمەندییانەی نییە.

سەرچاوەی دیجلە و فورات هەتا کەنداوی فارس لە ژێر دەسەڵاتی زمانی کوردی‌دا بووە و ناوەندی ئەو زمانەش دوابەدوای یەک «ئاڕاڕات»، «زاگرۆس»، «ئیسفەهان»، «نەهاوەند» و«هەمەدان» و سەردەمێکیش «مەداین» بووە. جا هەر لە بەر ئەوە دەتوانین بڵێین کە وشەی کوردی بە گشتی لە تەواوی ویلایەتەکانی ئێرانی کۆن‌دا باو بووە. فارسی کۆن و زمانی ئەوێستایی واتە زمانی کوردی مادی و «سانسکریت»، هەرسێک

لە زمانی هاوبەشی ئاری (ئاریایی) بەدیهاتوون. بە رای هەندێ کەس زمانی کوردی لکێکە لە زمانی فارسی.

«سێرسیدنی سمیس» دانەری کتێبی «مێژووی ئاشوور» دەنووسێ کە ئەوە بۆچوونێکی هەڵەیە، چونکە زمانی کوردی پێشینە و مێژووی خۆی هەیە و لە زمانی فارسی کۆن (لەوحەی داریوش) زۆر کۆنترە. هەر بۆیە زانایان دەتوانن بڵێن کە زمانی کوردی لە سەدەی شەشی پێش زایینیدا، زمانێکی سەربەخۆ بووە. ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ بەر لە وەدیهاتنی زمانی «پەهلەوی». (بە هەندێک دەستکاریەوە لە کتێبی مێژووی کورد و کوردستانی ئایەتوڵڵا مەردووخ)

لەم دواییانەدا لە هەندێک ڕۆژنامەکانی تاراندا کۆمەڵە وتارێک بە قەڵەمی جەنابی ئاغای دوکتور «سەنجابی»، مامۆستای زانکۆی تاران و هێندێکی دیکە لە زمانلووسانی بە کرێگیراو و چڵکاوخۆری ئێرانی بە رواڵەت کورد، بلاو بۆتەوە و گەلێکیان بوختان و درۆ و دەلەسە بۆ کوردەکانی ئێران هەڵبەستووە:

١- زۆریان خۆ ماندوو کردووە کە بیسەلمێنن کوردەکان ئێرانین.

٢- کوردەکان جیاوازیخوازن.

٣- کوردەکان سەربزێون و سەر بۆ یاسا و فەرمانەکانی دەوڵەت دانانەوێنن.

٤- لە مێژوودا کوردەکان هەرگیز بە تەنیا سەربەخۆییان نەبووە!

٥- زمانی شیرین و بە هێزی کوردی، کورتەیەک یا تێکەڵاوێکی ئاڵۆزی زمانی فارسییە.

ئەگەر چی لە پێشەکیدا وەڵامی هەر یەک لەو بوختانانە درایەوە، بەڵام دیسانیش بە تێکڕایی (ئیجمال) و بە درێژی دەمانهەوێ وەڵامی ئەم پێنج خاڵە بدەینەوە و بۆ ڕەتکردنەوەی هەر یەک لەوانە بەڵگە بێنینەوە. بەڵام بەشی یەکەم و دووهەم و سێهەم: ئێمە پێمان وایە ئاغای دوکتور سەنجابی و کەسانی وەکوو ئەو کە لە رەگەزی پاکی کوردانن، لەوە تێگەیشتووترن درۆ و بوختانی لەم چەشنە بۆ گەلی خۆیان هەڵبەستن. ڕەنگە ئەوەی نووسیویانە لە ژێر کاریگەری نووسینەکانی ئەو تاقمە قەرەچەناغ و ملهوڕە خوێرییانەدا

بووبێ کە هێندێکیشیان خۆیان بە کورد دەناسێنن و هێندێکیشیان خۆیان پێ ڕۆژنامەنووس و نووسەرە و دەیانهەوێ لەو ڕێگایەوە پلە و پایەیەک وەدەست بێنن، یا ڕەنگە ویستبێتی ڕای خۆی دەرببڕێ. هەڵبەت دەربڕینی بیر و ڕا جێگای ڕێزە و هەر کەسێک مافی هەیە بیر و ڕای خۆی لە شوێنی خۆی دەرببڕێ، بەڵام ئێمە دەڵێین ئاغایانی بەڕێز: کوردەکانی ئێران بە گشتی لەو بڕوایەدان کە کورد لە ژێر ئاڵای ئێران یا هەر ئاڵایەکی تردا بژی، لە خاوێنترین ڕەگەزەکانی ئێرانە و ئەو خاکە پاکە، لانکەی باب و باپیرانێتی. نیشتمان و زێدی خۆشەویستیان هەر ئێرانە. ئێمە کوردەکان بە درێژایی هەزاران ساڵ، سەرجەم خاکی ئێرانمان لە مەترسی جیهانگیران و دەسدرێژکەران پاراستووە و لە پێناو سەربەستی و ئاگاداریکردنەکەی فیداکاری و گیانبازیمان کردووە و خوێنێکی زۆرمان بۆ ڕشتووە و وەکوو شێری تووڕە، لەشی خۆمان لە بەرامبەر گوللەی دوژمن ڕاگرتووە و نەمانهێشتووە بێگانە پێ بنێتە ئەو خاکە پیرۆزەی و هەتا زیندوو بین بۆ پاراستنی ئەو تێدەکۆشین. ئێران و پاشای ئێران بە هی خۆمان دەزانین و خۆمان بە هی ئەو دەزانین. چونکە یەکەمین زنجیرە شایەکانی ئێران «ماد» یا «کورد» بوون، دوای مردنی «ئەسکەندەری مەقدوونی» کە وڵات تووشی پشێوی و ناکۆکی نێوخۆیی بووە، فەرمانڕەوا گەورەکانی «ئەشکانی»یەکان کە کورد بوون، ناکۆکییەکانیان لە ناو برد و بۆ ماوەی پێنج سەدە ئیمپراتووری و دەسەڵاتی ئێرانیان پاراست و گەیاندیانە ئەوپەڕی گەورەیی. دوای زاڵبوونی ئیسلام کە سەربەخۆیی ئێران لە بناغەوە هەڵوەشا چەند سیلسیلە لە [فەرمانڕەواکانی کورد] تێکۆشان کە سەرلەنوێ ئێرانی گەورە لە دنیادا زیندوو بکەنەوە. کوردەکان بۆ قانوونی بنەڕەتی ئێران ڕێز دادەنێن و فەرمانبەری لە شا و دەوڵەت بە ئەرکی خۆیان دەزانن.

بەڵام ئەوانەی کە ئێستا جڵەوی کارەکانی دەوڵەتی ئێرانیان بە دەستەوەیە، بە ڕواڵەت بۆ فریوی خەڵک خۆیان بە ئێرانی و ئێران دۆست دەناسێنن. لە کاتێکدا کە ئەوانە دوژمنی ئێران و قانوونی بنەڕەتی و بە کرێگیراوی بێگانەن. ئەو ئاغایانە «سەرتیپ هوشمەندی»یەکانی بێ ئەسڵ و

نەسەب و فاشیستیان لە گیان و ماڵ و نامووسی خەڵکی کورد بەرداوە. لە هیچ نامرۆڤایەتییەک دەرهەق کوردان دریخی ناکەن. دوو ساڵ لەوە پێش سەرتیپ «هوشمەندی ئەفشار»، دوای ویران کردنی سەقز، بوو بە سەبەبکاری سووتاندنی شاری بانە. ئێستا خەڵک و زۆربەی بەگزادەکانی [بانە] ئاوارەی هەندەرانن.

چەند مانگ لەوە پێش بۆ دامرکاندنی رق و تووڕەیی خۆی بە تانک و تۆپ و موسەلسەل و فرۆکە بۆمبهاوێژەکان هێرشی بردە سەر هەورامان و مەریوان، ژن و پیاو و پیرێژن و منداڵی وە بەر گوللە و بۆمب دا و ماڵ و حاڵی کردنە ئامانجی بۆمبەکانی و لە بناغەوە هەڵیتەکاندن. چەند کەس لە بەگزادەکانی لە ئوتۆمبیل بەستن و لە ناوی بردن. جەنابی شێخ محەمەد کوڕی خوالێخۆشبوو «شێخ حیسامەددین» کە بۆ هێور کردنەوە و بەرگری لە خوێن ڕشتن چوو بووە لای «هوشمەند»، لە دار درا. هەر چەندی تێلێگرافیان بۆ شا و رۆژنامەکان و گەورە بەرپرسانی دەوڵەت لێدا و داوای دادپرسیان کرد، هیچ کەس وەڵامی نەدانەوە. تا وای لێهات هیچ بنەماڵەیەک نەما کە زیانی وێ نەکەوتبێ یا کەسێکی لێ نەکوژرابێ. ئەو جار «سەرلەشکر جەهانبانی»یان نارد کە کۆتایی بە ئاڵۆزییەکە بێنێ. ئەو دوای پێداچوونەوەیەک دەستووری دا ئەو ئەفسەر و سەربازانەی کە خەڵکی هەورامان و مەریوانیان زۆرتر کوشتووە، میداڵیان بدرێتێ. سەربازە تێداچووەکان بە شەهید ناو دەبەن. زۆریان جەخت هێناوەتە سەر کوردەکانی «قووچان» و «بجنورد». روون نییە چ رۆژێکی رەشیان بەسەر دێنن. ئاغایان، ئێوە لە نووسراوەو بڵاوکراوەکانی خۆتاندا، دەڵێن کورد رەسەنترین رەگەزی ئێرانییە، لە بابەت دین و ئەخلاق و داب و نەریت و پیاوەتی و بوێری پێیان هەڵدەڵێن، بەڵام لە کردەوەدا بە جەزرەبەی وا کە لە چاخی بەردینیشدا شتی وا نەدیتراوە، لە ناویان دەبەن و جنێو بە دین و پێشەوایانی ئایینیان دەدەن.

ئێوە تەواوی ئاسەوارەکانی فەرهەنگی کوردستانتان لە ناو برد و لە جیات ئەوان چەند قوتابخانەتان کردەوە کە بێجگە لە خراپی ئەخلاق شتێکی

دیکەی فێری منداڵانی کورد نەکرد. بە هیچ شێوەیەک ئاسەوارێک لە بێهداشت و لەشساغی نییە. خەڵک لە ئاگری نەخۆشییە جۆراوجۆرەکاندا و لە نێو نەداری و ناعیلاجیدا دەسووتێن و تێدادەچن. سێ کەس لە خەڵکی مەهاباد کە چەند مانگ لەوە پێش لە بەر کاروباری خۆیان چووبوونە رەزاییە (ورمێ) [لە لایەن] ژاندارمەکانی «باڵا نیش»ەوە هەر سێک دەگیرێن و یەکراست بەرێدەکرێنە تاران و ئێستا لە قەسری قەجەرن. تا ئێستا پرسیاریان لێنەکراوە. روون نییە لە سەر چ تاوانێک گیراون.

ئێوە پێتان وایە کە مەئموورەکانی (راسپێردراوەکان) تەواوی کوردستان هەر دەبێ لە تارانەوە بنێردرێن و هیچ چەشنە ماف و قازانجێک بە کوردان رەوا نابینن. بەوەش رازی نین و دەڵێن کوردەکان جیاوازیخوازن. تکایە پێمان بناسێنن ئەو کوردانەی دەیانەوێ لە ئێران جیا ببنەوە کێن و خەڵکی کوێن و بەڵگەتان چییە؟ ئێوە پێتان وایە ئەگەر راسپێردراوێکتان ناردە شوێنێک، هەر چەندی بتوانێ خەڵکی ئەو ناوچەیە لە بەر چاوی دەوڵەت خرابتر بکا، باشتر ئەرکی خۆی بە جێ هێناوە؟

بۆ نایەنەوە سەر خۆ و فکرێکی بنەڕەتی بە حاڵی خۆتان و کۆمەڵ ناکەنەوە؟ دەوڵەت دەبێ لە سەرخۆ بێ، خەڵکی بار بێنێ [و فێری هەموو شتیان بکا] و ژیانیان مسۆگەر بکات. لەخۆبردوویی هەبێ و بە خۆشەویستی و هەست و سۆزەوە چاو لە خەڵک بکا، هەتا خۆشەویستی نیشتمان و دەوڵەت بکەوێتە ناو دڵی خەڵک. ئێوە و خودا، ئەوە خوو و خدەتانە. هەرگیزا و هەرگیز بەهرەیەکتان لە ئەخلاق و گەلدۆستی نەبردووە، کەچی هەر دەڵێن کورد سەربزێون.

بەڵام سەبارەت بە بەشی چوارەم کە کورد سەربەخۆییان هەبووە یان نەیان بووە؟

پێویست بە هۆ و بەڵگەهێنانەوە نییە کە کوردەکان پێش زایین «حکومەتی کیان و ماد و...» و دوای زایین «حکومەتی ئەشکانیان» و دوای ئیسلامیش لە حکوومەتی ئەخشیدییە و رەوادییەکان و پێشدادییەکان و ئەییووبییە و زەندییە و... و...» پاشایەتی و بگرە ئیمپراتوورییان هەبووە. ئەو کاتەی

جڵەوی کاروباری پاشایەتی و دەسەڵات بە دەست کوردەکانەوە نەبووە، دیسانیش لە ئازادی نێوخۆیی و خودموختاری (مافی چارەی خۆ نووسین) بێبەش نەبوون.

بەڵام سەبارەت بە بەشی پێنجەم کە ئاخۆ زمانی کوردی کورت کراوە یا وەرگیراو و شێواوی زمانی فارسییە یا زمانێکی سەربەخۆیە؟ لە پێشەکیدا بە کەلک وەرگرتن لە قسە و بیروڕای رۆژهەڵاتناسان، روونمان کردەوە کە زمانی کوردی پێشینە و مێژووی خۆی هەیە و لە زمانی فارسی زۆر لە مێژینەتر و کۆنترە و پەیوەندی خۆی، لەگەڵ سەرچاوە رەسەنە مێژووییەکەی باشتر لە فارسی پاراستووە. بێتوو کەسێک بە باشی زمانی کوردی بزانێ و بیهەوێ بە زمانی کوردی پەتی نامیلکە یا کتێبێک بنووسێ بیست لە هەزار پێویستی بە دەکارکردنی وشەی بێگانە نابێ. ئەوانەی لە نێو خێڵەکان گەڕابن و شارەزاییشیان لە سەر زمانی کوردی بووبێ، دەزانن کە وشە راست و دروستەکانی کوردی هیچ پەیوەندییەکیان بە فارسی نوێوە نییە و رەگ و ریشەیان ناچێتەوە سەر زمانی فارسی. ئەدەبی کوردی سەرەڕای ئەوە هەمووە ئاستەنگ و گرفتە هێشتا پلە و پایەیەکی وەها بەرزی هەیە کە زمانی فارسی بەو هەموو پێشکەوتنەوە هێشتا نەیتوانیوە ئەو پلەیە وەدەست بێنێ. ئەو وشە فارسیانەی کە لە زمانی کوردیدا وە بەر چاو دەکەون لە بەر ئەوەیە کە لەو چەند سەدەیەی دواییدا کوردەکان بە ناچاری خوێندەوارییان تایبەت بە عەرەبی و فارسی بووە، بەتایبەت کە دە کارکردنی وشەکانی بێگانە لەو ساڵانەی دواییدا شانازیەک بوو. کەچی لە سەر ئەوەش را وشەکانی کوردی ئێستاش هەر ماون و لە نێو نەچوون.

هێندێک لە نووسەران باسی «ئیمپڕاتوورییەتی زمانی فارسی» دەکەن. کەس نازانێ ئەو رستەیە چ مانایەکی هەیە؟ ئیمپڕاتوورییەتی زمانی فارسی یانی چی؟ ئەوە جگە لە گومان و خەیاڵاتی شاعیرانە شتێکی تر نییە. گریمان تەواوی دنیا بە فارسی بدوێن، بەڵام فارس زمانەکان ئەو جۆرەی پێوستە سەربەخۆیی سیاسی و ئابووریان نەبێ یا لە ژێر چەپۆکی بێگانە دا، داماو و

بێ دەسەڵات بن، چ بەهرەیەکیان پێ دەگا؟ ئایا زمانی ئەوان دێنێتە ریزەی وڵاتانی زیندووی دنیا؟

نووسین و خوێندنی دەوڵەتەکانی یەکگرتووی ئامریکای باکوور بە زمانی ئینگلیسی‌یە و لە روانگەی ئەدەبیات ناگاتە پلەی زمانی فارسی، کە وایە بۆ چی تەواوی فارس زمانەکانی دنیا لە ژێر دەستی ئەواندا دەناڵێنن؟!

لە یەکێتی سۆڤیەتدا لانی کەم بە بیست زمانان دەنووسن و دەخوێننەوە و هەمووشیان رەسمین. زمانی فەرانسە لە دنیادا رەسمییەتی هەیە یا بە قسەی ئێوە ئاغایان، ئیمپراتوورییەتی هەیە. سەرەرای ئەوە دەوڵەتی فەرانسە لە بەرامبەر ئەرتەشی ئاڵماندا هەر زوو بە چۆکدا هات. بەڵام دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەت دوای چوار ساڵ شەری خوێناوی، ئاڵمانی بەو هەمووە دەسەڵات و چەکوچۆڵەوە تێکشکاند و ناوی نازی و فاشیستی لە سەر رووی دنیا پاک کردەوە و وڵاتی رووسیا و هەموو وڵاتە داگیرکراوەکانی ئورووپای لە ژێر چەپۆکی خوێنمژان رزگار کرد. دەوڵەتی ئێران کە نووسەرەکانی خەیاڵی دامەزراندنی ئیمپراتوورییەتی زمانی فارسیان لە سەردایە، نەیتوانی سێ رۆژ لە بەرامبەر هێرشی موتتەفیقیندا خۆرابگرێ! کە وایە لە سەر ئێمە پێویستە لەو خەیاڵات و خەونە بێ سەروبەرانە، دەست هەڵگرین. کورتترین رێگا بگرینە بەر، کە زووتر بە ئامانج بگەین. ئەورۆ سەردەمی بەرق و کارەبایە، دەبێ کورتترین رێگا هەڵبژێرین. کورد و ئەرمەنی ئەگەر بە زمانی زگماک فێرە زانین بن، پێنج ساڵ لە خوێندن وە پێش دەکەون. مەجبوور کردنی وڵاتە غەیرە فارسەکان بە ئەوەی کە بە زمانی فارسی بخوێنن و بنووسن، وەک ئەوە دەچێ کە شەرکەران ناچار بکەی لە بەرامبەر تانک و تۆپ و فرۆکەو... کە چەکی دنیای نوێن، بە شیر و تیر و کەوان کە چەکی چاخی کۆنن، لە خۆیان بەرگری بکەن.

ئەگەر لە بەشی خۆیاندا ئازاد بژین چ زیانێک وە ئیمپراتوورییەتی خەیاڵیی زمانی فارسی دەکەوێ؟ ئێمە ئەگەر لە راستییەکانی مێژوویی و

وشەکانی کوردی و فارسی ئەوڕۆکە کە بە ئاشکرا لە یەک جیاوازن و بگرە هیچ پەیوەندیەکیشیان بە یەکەوە نییە، چاو بپۆشین و بیسەلمێنین کە زمانی کوردی کورتکراوە یا وەرگیراو لە زمانی فارسییە، دەڵێین کە زمانی فارسی لە ژێر کارتێکردنی زمانی عەرەبی لە رادەبەدەر وەپاش کەوتووە و زۆربەی وشەکانی تایبەتی خۆی لە دەست داوە. بەڵام زمانی کوردی پوخت و پاراویی خۆی پاراستووە و وشەی بێگانە کاری تێنەکردووە.

ئەگەر هەندێ وشەی بێگانەش ئاوێتەی زمانی شارنشینەکان بووبێ، ئەوە هیچ جێگای مەترسی نییە. چونکە زمانی هۆز و گوندەکان، وەکوو خۆی ماوەتەوە.

کە وایە وەرن پیاوانە [خوێندن و نووسینی] زمانی کوردی ئازاد بکەین هەتا ئەدبییاتەکەی پەرە بستێنێ، [وای لێبێ] کە ئێوەش بتوانن وشە لە دەستچووەکانی زمانی فارسی لە نێو [زمانی] کوردیدا بدۆزنەوە و بە کاری بێنن. ئەو کات دەتوانن بڵێن ئێرانییەکان زمانێکیان هەیە کە بە تەواوی مانا ئێرانییە.(١)

(١) - روونکردنەوە: لە لاپەڕەی پێشوو، دێڕی ٢٧، دوای وشەکانی «ئەمریکای باکووری؟ بە زمانی ئینگلیسییە.»، دروستەکەی ئەوەیە: «نووسین و خوێندنی دەوڵەتەکانی یەکگرتووی ئەمریکای باکووری بە زمانی ئینگلیسییە و... .»

نوسخەی ساغکراوەی گۆڤاری ئاوات

لەو بەشەدا نوسخەی ساغکراوەی گۆڤاری ئاوات لەسەر رێنووسی ئێستای زمانی کوردی دەخەینە بەرچاوتان. نوسخەی ئەسڵی گۆڤارەکەش لە بەشی کۆتایی ئەم کتێبە بە بێ دەسکاری بلاو دەکەینەوە.

اوات

گۆڤارێکی ئەدەبی و تاریخی و کۆمەڵایەتی کوردیە

ژمارە ١ ساڵی یەک ١ی خەزەڵوەری ١٣٢٤-٢٣ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥

جەنابی شێخ عەبدولقادر

ڕێزەیان بەستبوو لە پێش چاوی منا گشتی هەموو
ئەو شەهیدانەی کـە خنکـاون بـە سـەد ئاواتـەوە

[وێنەی ژمارە ١]

****

ئـــا و ا ت

خۆزگە رۆژیە هاتبـا تـا ئێمـە گیـانی خۆشەویست * کردبامانـــە (نیســـار)ی نیشـــتمانی خۆشەویســـت

هەستنە پێ، دەس دەنە یەک بـۆ نـەجاتی نیشـتمان * خـــوێنی خـــاوێن و بـــڕێژن لاوەکـــانی خۆشەویســـت

پەراوی ژ – ک پێشکەوتن

بنکەی ژین
www.zheen.org

****

[وێنەی ژمارە ٢]

خاوەن ئیمتیاز و مودیری مه سئول: محەممەد ئازەر

ئاوات مانگێ دوو جار بڵاو ئەکرێتەوە

ئــا بــو ونــە

ئابوونەی ٢٤ ژمارە	**٢٢٠ ریاڵ**
بۆ مەلا و قوتابییەکان	**١٨٠ ریاڵ**
هەر دانەی بە	**١٠ ریاڵ**

ئابوونە پێشەکی وەردەگیرێ

لەم ژمارەیەدا:

نویسندگان فارسی بخوانند	**م.ح**
سوارەی رەشپۆش	**م.ئازەر**
برای دوورم	**م.ئازەر**
[گەنجینەی ئەدەبییات] ئەی میللەتی ئاوارە	**ر. ه**
لە سەر ئەم بەخشیش و رەحمە	**ئەشکەیی**
کچە لادێیی	**هێمن**
لاوی	**هێمن**
مەحاکەمەی هیتلێر	**م.ئازەر**
[کورتە مێژووی جەنگی گەورەی ڕابردوو]	**م.ئازەر**

بنکەی ژین
www.zheen.org

چون ئەو مجەللەیە پووڵی ئابوونە نەبێت هیچگوونە دەرامەدێکی نییە، تکا لە خوێنەرە خۆشەویستەکان ئەکەین بە گەیشتنی ئەو ژمارەیە، پووڵی ئابوونەمان بۆ بنێرن.

لە ژمارە ٢[ی] ئاواتدا، مقالاتی چاک و ئەشعاری شیرین و ئاودار دەخوێننەوە.

[وێنەی ژمارە ٣]

پەنا بە خوای مەزن

ئاوات

ئامانجی ئێمە
«کۆشیش لە پێناو سەرخستنی کورد»
«و ژیاندنەوەی فەرهەنگی کوردە»

گۆڤارێکی ئەدەبی و تاریخی و کۆمەڵایەتی کوردییە

ژمارە ١ ساڵی یەک ١ی خەزەڵوەری ١٣٢٤-٢٣ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥

نویسندگان فارسی بخوانند !

م.ح

قسمتی از اکراد از چهار هزار سال پیش از میلاد مسیح تاکنون همیشه خود را کرد معرفی کرده و مورخین آنها را بلفظ کرد یاد نموده‌اند. و این قسمت کردهای[ی] هستند که از طرفی (= طرف) آرارات یعنی کوه (گودی- جودی- آگری) آمده‌اند. و در امتداد دجله و فرات غرباً تا سوریه و شامات و سواحل دریای مدیترانه و شرقاً تا خلیج فارس و سواحل دریای عمان پراکنده‌اند. قسمتی از اکراد نیز در چهار هزار سال پیش از میلاد با هندوها، اروپائیها [و] پارسها در یک جا بوده‌اند. که ازاین محل اصلی به سمت خاور ایران، و از آنجا هم به جنوب بحرخزر و تا منطقه آذربایجان و نواحی اسپهان و همدان و لرستان پراکنده شده‌اند. و این کشور پهناور را «مادایا» یا «میدیا» گفته‌اند. وکلمه «مادا» در قرن نهم پیش از میلاد بر پنج قبیله کرد، لر،خزر، دیلم [و] گیل اطلاق شده و کلمه کرد مقدمتر برآن است. به همین ترتیب گروه کرد از ایران امروزه به کردستان کنونی آمده‌اند و این مانع از این (= آن) نیست، که درهنگام آمدن ایشان یک گروه دیگر هم و یا چند تیره دیگر مختلط بنام کاردو در کردستان مرکزی زندگانی کرده و با گروه جدید امتزاج یافته باشند.

حقوق سیاسی ومناسبات کرد با پارس

از سوابق تاریخی و آراء خاورشناسان روشن است که کرد و پارس هردو آری‌نژاد و باهم برادر و از یک پدرند. کردها که همیشه به سلحشوری و شجاعت معروف بوده‌اند، گاهی با پارس مشترکاً و گاهی به تنهائی دارای استقلال سیاسی و اقتصادی و اجتماعی ثابت و معین بوده‌اند.

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ٣ - وێنەی ژمارە ٤]

هنگامی که کرد اقتدار یافته پارس تابع او بوده است. (حکومت گوتی، کاسی، کیان، ماد، اشکانیان و...) و د رهر زمان که پارس مقتدر شده کرد مطیع او بوده است. (حکومت پیشدادیان، هخامنشی و ...)

خط کردی

کردان از حدود قرن دهم پیش از میلاد تا امروز دارای خط و کتابت و ادبیات بوده‌اند. و افکار خود را با حروف (ماسی سوراتی) و یونانی و آرامی و سریانی و میخی نوشته‌اند. پس از غلبه اسلام به جای آنها حروف کوفی معمول گردید و اکنون نیز به جای حروف کوفی، خط نستعلیق و حروف لاتینی در کردی معمول است.

زبان و ادبیات کردی

اکراد با لهجات متعدد تکلم کرده و میکنند و تمام آن لهجه‌ها را زبان کردی می‌گویند و جملگی از یک ریشه سرچشمه گرفته‌اند. بعضی از مستشرقین میگویند که زبان اکراد ماد، همان زبان اوستا بوده است. (استرابون) یونانی می‌گوید که ماد و پارس، زبان همدیگر را به خوبی می‌دانستند و این خود دلیل است بر اینکه، این دو زبان با هم فرق داشته و ا ز یکدیگر متمایز بوده‌اند.

اکثر مورخین مصرحند به اینکه، زبان مادها همین زبان «کرد مکری» بوده است. چنانکه «زند واوستا» که به زبان مادی نوشته شده، خیلی نزدیک به لهجه مکری است، و یا همان زبان مکری است. این نظریه از طرف «هپورات» [؟] و « دارمستتر» و بعضی دیگر از متخصصین تایید شده است. و نتیجه این است که زبان اوستای زردشت و زبان کردی مادی است.

زبان پارسی هم در آن دوره همان زبان بوده که در آثار «استخر فارس» نوشته شده است. تفاوتی که در اکتشافات اخیر حاصل شده، همین است که کردها کلمات زیادی از عربی داخل زبان خود نکرده‌اند و شکل افعال خود را حتی‌المقدور حفظ نموده‌اند، اما بعکس زبان فارسی که در این قسمت به سر حد افراط رسیده است و رابطه خود را با اصل فارسی قدیم سست کرده، چنانکه حالا نوشتن کاغذ به زبان کردی ساده و خیلی آسان است، اما به زبان فارسی ساده چندان آسان نیست. و اگر نوشته شود غالباً از کلمات نامربوط و خوددرآورد تشکیل خواهد یافت. حتی در کردی اورامی که در کوهستان واقعند و بهتر توانسته‌اند رابطه خود را با اصل زبان کردی حفظ کنند؛ برای زن و مرد افعال متفاوت دارند. مثلاً می‌گویند «فرهاد آما» و «شیرین آماینی» یعنی فرهاد آمد وشیرین آمد. «فرهاد لوا» و «شیرین لواینی» یعنی [فرهاد رفت و شیرین] رفت، که زبان فارسی فاقد این امتیاز است. از منابع دجله [و] فرات تا خلیج فارس در قلمرو زبان کردی بوده است. و مرکز این زبان، اول «آرارات» بعد «زاگروس» بعد از آن «اسپاهان» سپس «نهاوند» بعد «همدان» یک وقتی هم «مداین» بوده است. بنابراین می‌توانیم بگوئیم که لغت کردی

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ٤ - وێنەی ژمارە ٥]

در تمام ولایات ایران قدیم عمومیت داشته است. فارسی قدیم و زبان «اوستائی» یعنی زبان کردی مادی و «سانسگریت»، هر سه از زبان مشترک آری متولد شده است (= شده‌اند). بعضی گمان کرده‌اند (= می‌کنند) که زبان کردی یک لهجه مشتق از فارسی است. سر «سیدنی سمیث» مؤلف کتاب تاریخ آشور مینویسد که این گمان اشتباه است. زیرا زبان کردی دارای تطورات حقیقی و قدیمی است واز زبان فارسی قدیم، «لوحه داریوش» خیلی قدیم‌تر است. به همین دلیل علما می‌توانند بگویند که زبان کردی در قرن ششم قبل از میلاد، یک زبان مستقلی بوده [وقتی] که هنوز زبان پهلوی به وجود نیامده است (= بود). (با بعضی تصرفات از تاریخ کرد و کردستان جناب آقای آیت‌الله مردوخ استفاده شده است). این اواخر در بعضی از روزنامه‌های تهران مقالاتی بقلم جناب آقای دکتر سنجابی استاد دانشگاه تهران و بعضی دیگر از چاپلوسان مزور و مزدور ایرانی و کردنما، انتشار یافته و افتراءآت و اکاذیبی با شاخ و برگ را به اکراد ایران نسبت داده‌اند:

١- خیلی زحمت کشیده‌اند که اثبات کنند اکراد ایرانی هستند.
٢- اکراد خیال تجزیه ایرانرا در سر میپرورانند.
٣- اکراد متمرد هستند، وبقوانین و اوامر دولت سر فرونمی‌آورند.
٤- اکراد هیچوقت منفرداً دارای استقلال نبوده‌اند!
٥- زبان شیرین و نیرومند کردی مخفف و یا مشوش زبان فارسی است.

هر چند در ضمن مقدمه جواب هر یک از این افتراءآت داده شد، ولی باز میخواهم (=می‌خواهیم) بطریق اجمال و تفصیل به این پنج فقره جواب داده و بر بطلان هر یک اقامه برهان نمائیم: اما قسمت اول و دوم و سوم : ما امثال آقای دکتر سنجابی را که یکی از شخیصترین نژاد پاک اکراد است، بالاتر از آن می‌دانیم که به او نسبت افتراء یا کذب بدهیم و آنچه نوشته‌اند، شاید تحت تاثیر بعضی از هوچیگران و قلدران پست فطرت، که بعضیها خود را کرد هم معرفی میکنند و بعضیها خود را روزنامه‌نویس و مجله‌نویس ومؤلف به شمار آورده‌اند و می‌خواهند با این هوچیگریها مقام و منزلی (= منزلتی) بدست بیاورند، واقع شده باشند و یا واقعاً خواسته است اظهار عقیده بکند. و البته عقیده محترم است، و هر کسی عقیده خود را باید بموقع اظهار کند؛ ولی میگوئیم ای آقایان محترم : اکراد ایران عموماً معتقد هستند که اکراد کلیتاً خواه در زیر پرچم ایران زندگی کنند یا در زیر پرچم دیگران، از پاکترین نژادهای ایران هستند و این خاک پاک مهد نیاکان آنهاست. ایران میهن و زادگاه عزیز و ارجمند آنهاست. [ما] اکراد، ایران را از هزارها سال پیش از تعدی جهانگیران و متعدیان نگهداری و در راه سربستی و تمامیت ارضی ایران،

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ٥ - وێنەی ژمارە ٦]

فداکاریها و جانبازیها و خونریزیها کردهایم، و مانند شیر ژیان پیکر خود را هدف تیر دشمن قرار داده و نگذاشتهایم بیگانه به این زمین مقدس پا بگذارد. و تا جان داریم در نگهداری آن میکوشیم.

ایران و سلطنت ایران را، ازآن خود و خود را ازآن او میدانیم. زیرا اولین سلسله شاهان ایران « ماد » یا « کرد» بودهاند، و پس از مرگ اسکندر مقدونی که کشور دچار هرج و مرج و اختلافات داخلی گردید، سلاطین بزرگ اشکانیان کرد، اختلافات را ریشهکن کردند و مدت پانصد سال امپراطوری و شوکت ایران را نگهداری و به اوج عظمت رسانیدند، پس از غلبه اسلام که بنیاد استقلال ایران از هم پاشیده شد، سلسلههای[ی] از اکراد در ایران کوشیدند که از نو ایران بزرگ را در عالم زنده کردند (= کنند). اکراد به قانون اساسی ایران احترام و ارج میگذارند. اطاعت شاه و دولت را برخود واجب میشمرند. اما کسانی که اکنون مصدر امور دولتی ایران هستند بظاهر برای عوامفریبی، خودشان را ایرانی و ایران دوست معرفی میکنند، در صورتیکه اینها دشمن ایران و قانون اساسی و مزدور بیگانه هستند. این آقایان « سرتیپ هوشمند »های بی اصل و نسب و فاشیست را به جان و مال و ناموس اکراد انداختهاند. از هیچگونه نامردی در حق به اکراد دریغ نمیکنند. دو سال قبل سرتیپ هوشمندافشار پس از تخریب شهر سقز، سبب شد که قصبه بانه را طعمه آتش نمودند (= نمایند) و اکنون اهالی و عدهٔ زیادی از بیگزادگان آنجا در خاک بیگانه بسر میبرند، وچند ماه قبل با تانک و توپ و مسلسل و هواپیماهای بمبافکن به اورامان و مریوان، برای فرونشاندن آتش کینهاش، تاخت. زن و مرد و پیرزن و بچه را از دم تیغ و گلوله و بمب گذرانید. و خانه و کلبه محقر آنها را هدف بمب قرار داد و همه را از بنیاد درآورد. و چند نفر از بیگزاده گان را به اتومبیل بست و نابودشان کرد.

یک خلیفه جناب شیخ محمد فرزند مرحوم شیخ حسامالدین که برای اصلاح و جلوگیری از خونریزی به نزد هوشمند رفته بود، به دار کشید. هر چند به شاه و روزنامهها و اولیای دولت تلگراف نمودند و دادرسی خواستند، کسی به آنها جواب نداد. تا اینکه خانواده[ای] نماند که آسیبها و کشتهها به خود ندید (= نبیند). آنوقت سر لشکر جهانبانی را فرستادند که کار آنها را اصلاح کند. و او پس از مراجعت دستور داد به افسران و سربازانی که اورامانی[ها] و مریوانی[ها] را بسیار کشتهاند، مدال بدهند. سربازان به هلاک رفته را شهید مینامند. به اکراد قوچان [و] بجنورد فشارهای سخت آوردهاند که معلوم نیست که روزگارشان به چه روزسیاهی سر میکشد.

آقایان شما در نوشتهها و انتشارات خودتان، اکراد را اصیلترین نژاد ایرانی مینامید و از حیث دین واخلاق و آداب و سخاوت و شجاعت، به نیکی یاد میکنید ولی در عمل آنها را به فجایعی که در دوره حجر سابقه ندارد، نابود میکنید و به دین و پیشوایان دینی آنها فحش میدهید.

بقیه در صفحه ١٧

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ٦ - وێنەی ژمارە ٧]

سواری ڕەشپۆش

م.ئازەر«١»

«تا نیقابی لە سەر ڕۆو بوو گە ورەترین قارەمانی شەڕی دیمەشق و، وەختێکی نیقابی لادا هاتە نـاو ژماری گەورەترین ژنانی گیتی.»

وەختێکی«خالید ئیبنی وەلید» سەرداری بە ناو و «ئەبووعوبەیدە» سەرلەشکری بەتەدبیر، لەشـەڕی ڕۆمیان، دیمەشـقیان دەورە دابوو، خەڵـکی شـار کـە خۆیـان دەورە دراو و ئەمیرەکانی خۆیان بە دیل دیت؛ خەبەریان لە خالید نارد کە لـە موقابیـل وەرگرتنی مەبلەغێکی زۆر، دەس لە شار هەڵگرێ؛ بەڵام خالیـد وەرامـی دانـەوە: «مـن لێرە ناڕۆم تا وەختێکی موسوڵمان دەبن، یا قەبووڵی جزیە وماڵیات دەکەن، یاخود بـۆ شەڕ حازر دەبن.»

لـەو وەختـەدا، لـە لایـان «هێرقێـل»ەوە لەشـکرێکی گـەورە بـۆ یـاری ئەهلی شار، گەییشت. خالید فـەرمانی خـۆ سـاز کـردنی بـە لەشکرەکەی خـۆی دا و «زیرار ئیبنی ئەزوور»ی بـە فەرمانـدەییی پێـنج نەفـەر سـواری شـەڕکەر، بـۆ شـەڕ لەگەڵ نەیرووی تازەنەفەس و تازەگەیشتووی ڕۆم، نارد. زیرار ئامادە بوو و لـە سـەر ئەمـەشڕا کـە ئـەیزانی ڕۆمییـەکان لـە هـەژماردا لـە لەشـکرەکەی ئـەو زۆرتـرن سوێندی خوارد نەگەڕێتەوە و شەڕ بکات.

موسوڵـمانەکان چـون سـوێندی زیراریـان بیسـت، یەکجاری دڵـیان هاویشـتە سەر شەڕ [و] فەرمانـدەی عـەرەب لەشـکرەکەی لـە بۆسـە دانـا. وەختێکـی لەشـکری ڕۆم نزیک بوونەوە، زیرار لە بۆسە هاتـە دەر و نێزەیـەکی گرتـە دەسـت و پـەلاماری برد و نێزەیەکی وەهای لە ئاڵاهەڵـگری سـوپای ڕۆم دا، [کـە] لـە ئەسـپەکەی کەوتـە خـوار و سـەلیبەکەی لـە دەس بـەربۆوە. زیـرار وەک بریسـکە خـۆی لـە ڕۆمیـان دا و چەند کەسی لێخستن، لەو وەختەدا چـاوی بـە فەرمانـدەی لەشـکر کـەوت کـە لـە ژێـر سـێبەری سـەلیبێکدا دەڕوا و پیـاوێکی چوارشـان و قـەوی سـەلیبەکە[ی] بـە دەسـتەوەیە؛ زیـرار تـەمای لـەو کـرد و بـە پـەلامارێک سـەلیبەکەی سەرەوژێر، و فەرماندەکـەش کـە «وردان»ی نـاو بـوو، هـەڵات. لـەو بەینـەدا کـوڕی وردان باسکی چەپی زیراری بـە تـیر برینـدار کرد، زیـراریش بـێ [ئـە]وەی دەربەنـدی برینەکە بێت؛ وەک پڵینگی بریندار خۆی گەیاندێ. ئـەوجار کـە کـوڕی وردان، مـەرگی هاتە پێش چاو و تەمای بـوو ڕا بکـا، بـەڵام زیـرار مـاوەی نـەدا و گەیشـتیە سـەری؛

«١» لە مجەللەی ئیتلاعاتی هەفتەگیەوە وەرگیراوە.

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ٧ - وێنەی ژمارە ٨]

و نێزەیەکی وەهای لە پشتی کوتا کە لە سینگی دەر کەوت. زیرار کۆشیشی کرد نێزەکە لە پشتی بێنێتەوە دەر، وەلی نووکی نێزەکە لە پشتیدا بە جێ ما و نێزەکە بێ نووک هاتەوە دەر.

لەشکری ڕۆم چون دیتیان نێزەی زیرار بێ نووک ماوە و چ ئەسبابێکی شەڕی تریشی پێ نییە، لە هەموو لایەکەوە دەورەیان دا [و] ئەسیریان کرد.

موسوڵمانەکان کە ئەوەیان دیت بە دڵشکاویەکی زۆر، خەیاڵی ڕاکردنیان هەبوو، کە «ڕافیع ئیبنی عومەیرە» (یەکێک لە سەردارەکان) هاواری کرد «ئەی لەشکری ئیسلام دەس لە داوێنی سەبر بەرمەدەن و پایەداری بکەن، خۆ ئەگەر سەرداری ئێوە ئەسیر یا کوژرابێت، خوا زیندووی هەتا هەتائیە.»

ئەوجار خالید لەگەڵ لەشکرەکەی، خۆی بۆ کۆمەگی ئەو لەشکرە چوو[ە] ناو مەیدانی شەڕ و پەلامارێکی سەختی بۆ سوپای ڕۆم برد.

لەو وەختەدا سەربازە عەرەبەکان چاویان بە سوارێکی ڕەشپۆش کەوت کە نێزەیەکی درێژی بە دەستەوەیە و مەردانە شەڕ دەکات. سواری ڕەشپۆش، سەرپێچێکی سووری بە سەرەوە بوو لە پێشاپێشی موسوڵمانەکان وەک بریسکە پەلاماری دەبرد. ریزی ڕۆمیانی تێکدەشکاند، پیاو و ئەسپی دوژمنی سەرەوژێر دەکرد، کەسیش ئەوی نەدەناسی.

سواری ڕەشپۆش لە ناو لەشکری ڕۆمدا ون بوو، بەڵام هێندەی پێنەچوو وەدەر کەوتەوە و هێندەی کوشتار کردبوو، تەواوی کراسەکەی شەتڵی خوێن [ب]بوو.

ڕافیع خۆی گەیاندە خالید و لێیپرسی: «ئایا دەزانی ئەو سوارەی لە پێش لەشکرەوە شەڕ دەکات، کێیە؟ کە لە ڕێی جیهاددا نرخێکی بۆ گیانی خۆی دانانێ» خالید کوتی: منیش لە فکری ناسینی ئەودام، و سەر لێسوڕماووی ئازایی ئەوم.

خالید شەڕێکی سەختی کرد و بەڵام لە هەموو جێگەیەکیش چاوی لەو سوارە هەڵنەبڕی تا نیزیکی بۆوە و لێیپرسی: «ئەی سوار تۆ کێی و خەڵکی کوێی؟.» جوابێکی نەبیستەوە. موسوڵمانەکان کوتیان ئەی سوار، ئەوە خالید ئەمیری لەشکرە، کە پرسیارت لێدەکا. نیقابت لادە تا بتناسین و بۆ پاداشی ئەو ئازاییە ئیحترامی گەورەییت بگرین.؟ وەرامێکیان نەبیستەوە. خالید خۆی هاتە پێش و کوتی:«ئەی سوار تا کەی خۆت دەشارێوە، ڕووت دەرخە، تا بتناسین.

ئەوجار سوار هاتە قسە و کوتی:«شەرم دەکەم خۆم بە ئێوە بناسێنم، چۆن من ژنێکی دڵسوتاوم. من «خەولە» خوشکی زیرارم، کە بۆ ڕزگاری برای خۆم شەڕ دەکەم.» خالید لە بیستنی ئەم قسەیە فرمێسکی هەڵوەراند و کوتی : «ئەوا من بە تەواوی لەشکرەوە پەلامار ئەبەم، شایەد برای تۆ نەجات بدەم.»

خەولە کوتی : «منیش هەروەها لە پێش لەشکرەوە شەڕ دەکەم.»

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ٨ - وێنەی ژمارە ٩]

لە پاش ئەم قەرارە؛ خالید لە لایەکەوە و رافیع ئیبنی عومەیرە لە لایەکی ترەوە؛ پەلاماریان برد.

خەولە ئەوجاریش لە مەیدانی شەڕدا بوو و هاواری دەکرد: «زیرار لە کوێیە کە نایبینم، کەس‌وکارم نایبینن؛ ئەی تاقە برای من، ئەی کوڕی دایکی من، لە دووری خۆت، [خەو]یشت لە من هەڵگرتووە.!»

کاتی نیوەڕۆژ (= نیوەڕۆ)، هەر دوو لەشکر دەستیان لە شەڕ هەڵگرت و گەڕانەوە جێی خۆیان؛ ئەوجار خەولە دەستی کرد بە پرسیار. چون لە هیچ کەس خەبەری زیراری نەبیست؛ گریا و کوتی: «ئەی برا، بریا دەمزانی لە کوێستانانیان راگرتووی؛ یا بە بەندی ئاسن ماندوویان کردووی. بریا دەمزانی ؛ لە چاڵاویان هاویشتووی یا بە خوێنی خوشکتیان سوور کردووی. ئایا بە نێزە کەلەکەی تۆیان بڕیوە یا بەتیغ سەرتیان بڕیوە.؟

بریا خوشکت فیدای تۆ و تۆ[ش] لە بەند رزگار بایت؛ ئەگەر چوویە دونیای تر، لە منەوە رەسوڵی خوا سەلام بگەیەنە.

لەو بەینەدا هێندێک لە رۆمیان بە دیل گیران، خالید لە قسەی ئەوان تێگەیشت کە زیراریان لەگەڵ سەد سوار ناردۆتە «حیمس» تا لە وێرا بۆ لای ئیمپراتۆری بەرن.

****

چەند سوار لە نەیرووەکانی رۆمی پیاوێکیان سواری ئەسپ کردووە، لە هەموو لایەکەوە دەورەیان گرتووە. ئەم پیاوە عەرەبە، بێ [ئە]وەی چاو لە تەماشای رقاوی ئەوان بکات؛ ئەڵێ: ئایا کەس هەیە لە منەوە بە کەس‌وکار و خەولەی خوشکم خەبەر بگەیەنێ، بڵێ من ئەسیر کراوم و دەستیان بەستووم، کافرەکانی رۆم لە دەورم دەرۆن و ئەیانەوێ بەو حاڵە بۆ رۆمم بەرن.؟ کە وا بوو، ئەی دڵ بمرە لە خەم و حەسەرەتی خەم. ئەی فرمێسکی گەرم بە سەر گۆنەما وەرە خوار. ئایا دەبێ جارێکی تر چاوم بە کەس‌وکار و خەولەی خوشکم بکەوێتەوە.؟!

لە ناکاو، لە پەناگایەک ئەسپێک دەرپەڕی، سواری رەش‌پۆش پەلاماری بۆ رۆمیان برد و دەنگی رافیع بەم جۆرە بە گوێی زیرار گەییشت:

خوا دوعای تۆی قەبووڵ کرد. ئەو خوشکەت، ئەو سوارە رەش‌پۆشە، بۆ ئازادی تۆ شەڕ دەکات.

رۆمیان شکان و زیرار ئازاد بوو، و ناوی خەولەش «خۆشکی زیرار» هاتە ناو ناوی گەورەژنانی گیتی.

❋❋❋❋❋❋

قسەی نەستەق

هەمیشە کار بکەن و بکۆشن تا کراسی ئیفتیخار و گەورەیی بپۆشن، هەمیشە لە پێش چاوتان بێت کە ئیفتیخاراتێکی تازە وەدەس بێنن. چون، ئیفتیخاراتی رابردوو، وەک شمشیرێکی ژەنگاوییە؛ لە رەونەق کەوتووە. «شکسپێر»

[دەقی ساغ‌کراوەی لاپەڕەی ٩ - وێنەی ژمارە ١٠]

بەیادی تۆ...

برای دوورم....

م. ئازەر

هەرچەند سـەر هەڵـدێنم و دەر و پشـتی خـۆم تەماشـا دەکـەم و تـۆ نـابینم؛ هەرچەند، لە کۆمەڵـی برایانـدا جێگـات خاڵـی و قسـە خۆشـەکانت، کـە نموونـەی ئیحساساتی نیشتمانپەروەری و خوێنگەرمی بوو، نابیسم؛ دوو تکە فرمێسک لە جۆگەی چاو و سەرچاوەی دڵم دێتە خوار؛! دوو تکە فرمێسک، دوو تکە خوێن، لە ناو پارەی دڵ و چاوی کەمنوورم هەڵدەقوڵێ.!

برای دوورم، وەختێکی بەسەرهاتی ژیان، لە چاڵاوی بەدبەختی و سـەرگەردانی هاویشتبووین، وەک دوو لەش و یەک گیان لە خەم و شادیدا شـەریک و بـێبـەش لـە تەماشای گەردوشی رۆژگار و [لە] بەدبەختی خۆمان [بیرمان] دەکرد[ەوە]؛ خۆمان چەند بە خۆشبەخت دەزانی. ئەو رۆژە کە لە عەینی بەدبەختیدا لەبەر بێکەسـی پـەنامان بـۆ سێبەری دارێک بردبوو سەرگەرمی خاتراتی پێشوو و دڵگەرمی هیوا و ئـارەزوو بـووین؛ چەند شاد بووین.

برای دوورم، بیری ئەو رۆژانە کە سەنگی چارەڕەشی و تاڵی ژیـان نەیـدەتوانی سەری پڕشوور و دڵی پڕ هیوامان بشکێنێ و ناهومێد بکا، چەنـدە خـاتراتێکی شـیرینە؛ هەرکە ئەو رۆژانەم وەبیردێتەوە، و خۆشەویستی تۆ دێنمە پێش چـاو، ئـەو دوو تکـە خوێنە بە سەر گۆنە[ی] زەردما دێتە خوار.

برای خۆشەویسـتم، گـەرچی دەسـتی زوڵـم و گەردوشـی رۆژگـار تـۆی دوور خستۆتەوە، هەرگز؛ هیچ تواناییەک ناتوانێ، خۆشەویستی تۆم لـە دڵ دوور بخاتـەوە. وێنەی تۆ بە قەڵەمی خۆشەویستی لە دڵما کێشراوە و لە ژێر خاکیشا مەحو نابێتەوە.

دڵنیا بە؛ تۆ لە نەتیجەی ئیفتیخاراتی ئەنجامی وەزیفەدا خۆشـبەختی؛ و منـیش هەرچەند لە بیابانی دووریدا سەرگەردان و ناڵانم، دیسان لـە خۆشـبەختی تـۆ و لـە ئیفتیخاراتی تۆ، و بە یادی تۆووە خۆشبەختم و (بۆچی نەگریم)ت مایەی هیـوای دڵ و رووناکی تاریکەشەوی تەنهاییمە.

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ١٠ - وێنەی ژمارە ١١]

www.zheen.org

گه نجینەی ئەدەبییات

ئەی میللەتی ئاوارە!

ر.م

ئەی میللەتی ئاوارە لە نێو دەشت و بیابان
وەی میللەتی بێبەش لە هەموو حەق و حیسابان

ئەی بێدەسەلاتی هەموو بێ دەست و سەر و پێ
وەی عەبد و عەبیدی هەموو بێ خێر و سەوابان

بێ عیلم و سەراسیمە هەتا کەنگێ دەمێنن؟
هەستن لە خەوی بێخەبەری، زۆر لە عەزابان

میللەت هەموو بێناز و هەموو بێدەسەلاتن
کەوتوونەوە بێچارە، لە نێو دەشت و بیابان

هۆش [و] دڵ [و] ئیمان و رەگ و مەعریفەتو بێ
چی دیکە مەدەن حاسڵی عومرو بە جەنابان

بۆ عیززەت و بۆ شەوکەت و بۆ میللەتی خۆتان
هەروا نەدەبوو، بەڵکی دەبوو جان بە فیدا بان

بێ زەحمەت و بێ دەردی سەری، زەحمەتە چا بوون
چاو، میللەتی دی بۆ حەقی خۆ، چۆن لە شیتابان

هەر تۆ بە ئومێدی من و هەر من بە ئومێدت
چۆن دێینە دەرێ ئێمە لە ژێر دەستی کەلابان

نەوبیستووە کە نابێت و بە بێ گەنج و بە بێ رەنج
بێ رەنج و عەنا چۆن دەکرا، شا بکرابان

مەئیووس و پەریشیدە مەبن، وەختە رەها بن
مللیەت هەموو ئەورۆ لە سوئال و لە جەوابان

ئەورۆکە، هەموو میللەتی دونیایە دەزانێ
ئەو میللەتە باهۆشە، دەبوو سەروەر و شا بان

تەییارە چییە؟ قووەتی رۆح و بەدەن و بێ
عیلم و هونەرو، مەعریفەت و لوببی لوبابان

زۆر میللەتی وەک ئێمە هەبوو، ئەورۆ لە دونیا
تاقن بە هونەر دەچنە سەر و ژێری سەحابان

بێ عیلمی و بێ مەعریفەتی بێتوو نەمێنێ
هەر نێوی وەتەن دێ، لە مەقالات و خیتابان

بۆ تەربییەتی فیکری جەوانانی مەداریس□
باسی وەتەن و میللەتە، داوێنە کیتابان

بۆ تەوسیعەیی عیلم و هونەر، هەر چی بکۆشن
هێشتا کەمە، گەر بێتوو بپرسن بە حیسابان

نامێنێ ئەگەر عیلم[و] هەبوو، بوغز و عەداوەت
بۆ یەک هەموو کەس دەبنە برا، میسلی سەحابان

ئەو جارە دەکەن، فیکری بەرەو ژوور هەموومان
ئازادی تەڵەبدێنەوە روو، رەوشەن و تابان

تەییارە دەبێ، مەرکەب و ئەسبابی شەڕێتان
بۆ کوشتنی ئەعدا، لە بۆ ئیعدامی سەبابان

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ١١ - وێنەی ژمارە ١٢]

لەسەر ئەم بەخشیش و ڕەحمە خودا (الحَمدُلِلە)

ئەشکەیی

ڕەفیقان چۆنە ڕازی خۆم لە خزمەت ئێوە ئیفشا کەم
بە تەسویبی (وَشاوِرهُم) ئومووری دین پەیدا کەم
بە یەک (وَجهّتُ وَجهی) دڵ خەریکی زاتی والا کەم
تەمامە بێم بە (بِسمِاللە) لە (الرّحمن) دەعوا کەم
(ڕەحیم) ئیمڕۆکە، بۆ سبحەی، لە جەننەتدا تەمەننا کەم

بە جان و دڵ بەجێدێنم سپاسی میننەتی شاهی
هەتا ئاخر نەفەس شوکرانە ئەبژێرم بە (ذیجاهی)
کە بەندەی کردە ئیسلام و، دەری کردم لە گومڕاهی
لە سەر ئەم بەخشیش و ڕەحمە خودا (الحَمدُلِلە)ی
کە (رَبَّالعالمین)ە ڕێ دەدا سوورەت لە مەعنا کەم

ئەزەل قیسامی رزقی کە داوینێ، بە لا دادا
لە (یرزُق مَن یشاء)دا دەدا دەیدات و لا نادا
منیش هەر چەند کە نائەهلم لە جوودی ئەو بە هەر لادا
بە(الرّحمن)ە ئومێدم هەیە، تا هەم لە دونیادا
کە بمریشم (ڕەحیم)م بەس، بەشەرتێ روو [لە] مەولا کەم

ئەگەر یاریم بکەی یاڕەب بەرەو میحڕابەکەی خۆشبووت
لە ڕاوەستانی نوێژم، دڵ بە زاتی تۆ دەکەم مەڕبووت
زمانی خۆم لە ئالایش وەپچڕێنم ئیتر مەزبووت
دەڵێم تۆی (مالک)ی یاڕەب (لە یومالدین) خۆت فەرمووت
ئەسەح (ایاکَ نعبُدُ) ئیتاعەی غەیری تۆ ناکەم

ئەگەر ئەم تینەتەم، تینی خەیاڵاتی لەسەر لاچێ
قیام و ئیعتیدال، ئەقوال و ئەفعالم خەتەر ناچێ
لە تیکراری قیڕائاتم ئیجاب ئومیدە، ئینجا چی
و (ایاکَ) بە لەفزی (نستعین) دەبمە دەعواچی
بە قەولی (اِهدِنا) کاری (صراطالمستقیم) چا کەم

ئەبێ سەربەستی پەیدا بێ لە ئەکمەلت و عەلیهیمدا
حیجابی گومڕەهی لادەم لە ئەڕحەمت و عەلیهیمدا
لە پاشان بێم تَجّرُ[ع] کەم لە ئەتمەمت و عەلیهیمدا
(صراطالذین)ە بڵێم لە (انعمتَعَلیهم)دا
بە (غیر) ئینشاد و نەفسی خۆم لە (مغضوب)ی تەوەللا کەم

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ١٢ - وێنەی ژمارە ١٣]

www.zheen.org

لە تەکبیری تەحەڕوم تا سەلامی فەڕزی پڕ مەندووب
بەتەعقیبی رەزای غەففارییە، دەعوا بە حەق مەنسووب
ئەگەر لێمت قەبوولّە یا نە هیچە، پێی ئەبم مەحبووب
خوا نەمکەی بەمەڕجەع بۆ (عەلیهم)، دوایی مەغزووب
بە شەدد و حەددی، تەجویدی (وَلاالضالین) گۆیا کەم

بەنای چاک «ئەشکەیی» غیفڵەت هەبێ، راجیع بە پێنجینە
بە خشتی دیققەتی وەستا، هیلالی تاقی تامینە
کەوا بوو دەستی ئیخلاست بە ریشی حەمد، دابێنە
لە پاش ئایاتی سەبعەی فاتیحە، لازم بە ئامینە
تەڕەحوم کە، بە حاڵی «ئەشکەیی» بۆ هەر دوناکەم (= هەر دوو دونیاکەم)

••••••✹••••••

ڕۆژی ئەمری (کُن) لە ڕێگەی (قُل هواللّهُ اَحَد)
شارەزا بووم زۆر بە چاکی تا بە (اللّهُ الصَمد)
(لَم یلِد) یا خو[د] (وَ لَم یولَد) هەموو کەس حاڵییە
تێگەیشتووم بۆ (و لم یکُن لَهُ کُفُواً احَد)

(واجِبُ التعظیم)ی فەردی، بێ میسال و بێ موعین
قەت شەریکی نەبووە، نابێ هەی ئەزەل هەر تا ئەبەد
هەرچی مەیلت بێ کراوە، هەرچی مایل بێ ئەبێ
(ماتشاَء)ت (=ماتشاء)ە جێبەجێیە، بێ دەبیر و بێ بەڵەد

دووزەخ و جەننەت مەکان، لامەکان ما فیها
ناتیق و ناهیق نەباتات، ئاسمانی بێ عەمەد
«ئەشکەیی» با بەس بێ لاچوو، زۆر مەخووفە، مەنزڵت
تا لە خزمەت مەنزڵی قورئانەوە بۆت دێ مەدەد

حەمدی

بالّی کێشاوە بە سەر حوسنا لە دوو لاوە برۆ ... وەک هوما گەییە مەقامێک پێی لەسەر چاوە برۆ
روتبەیی بالّا بە ئینسانی بچووکی قەت مەدەن ... چون لە رووی رۆژا بزانە تیغی کێشاوە برۆ
رەنگە قەت ئەهلی موحیببەت یەک کەسی لێدەرنەچێ ... تیغی راکێشاوە ئەمری کوشتنی داوە برۆ

✹✹✹✹✹✹✹

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ١٣ - وێنەی ژمارە ١٤]

بنکەی ژین
www.zheen.org

کچە لادێیی

کچە لادێیی نەشمیلی، جوانچاک بێ فروفێڵ و، هێدی و داوێنپاک
ئەتۆ هەر زگماک، وەها جوانی نێوی توالێت، هێشتا نازانی
ناکەی سووراو و سپیاو، چون دووری لە شار، دەگەڵ وەش، هەر سپی و سووری
بێ فڕ بسکەکەت، لوول و چینچینە برۆت کەوانی و چاوت نەخشینە
بێ رۆژ، لێوەکەت، سوورە وەک یاقیق هەر کەس بیبینێ، لە بۆی دەکا دیق
کولمەکەت گیانا، وەک گوڵی گەشە خاڵی سەر کولمەت وەک زیلی رەشە
بەژن و باڵاکەت، باریک و شووشە سینەکەت شووشە، هەر وەکوو شووشە
ئەو کەزیە درێژەی گەییە رەفیسکە رەش و بۆنخۆشە، هەر دەڵێی میسکە
وەکو فریشتە، پاک و خاوێنی چەند هەزار بانووی شاران دەهێنی
«هێمن»ت کردووە، شێت و وێتی خۆت وەختە گیانەکەم، گیانی دەرچێ بۆت

بنکەی ژین
www.zheen.org

لاوی...

م. هـ

لاوی وەک من بێ نیشات و مات و خەمگین، کەم هەیە ساڵ دوازدە مانگە، دڵخۆش نیم، هەمیشەم خەم هەیە
چوومە لای زۆر دوکتوران بۆ مەلهەمی زامی دڵم گشتیان پێیان کوتم بۆو زامە، مەلهەم کەی هەیە
گەندوومی خاڵی ئەتو، نادەم بە توبایی بەهەشت ناخەلەف نیم، من ئەوەندەم ئیرسی باب ئادەم هەیە
با بناسێنین بە خەڵکی، ئێمە خۆمان چاوەکەم تا بزانن خەڵکی ئێستاش، خاتوزین و مەم هەیە
من دەبێ سەد هێندی پەروانە بسووتێم لائەقەل چونکە روخساری تۆ نووری سەد ئەوەندەی شەم هەیە
باسی جام و دڵبەر و عیشق و شەراب بۆ بکە من چ کارێکم بە کاوە و، کەیقوباد و جەم هەیە
ئەشکی چاوی ئەشکباری «هێمن»ی بێچارەیە هەرچی لەم گوڵزار و باغ و مێرگەدا، شەونم هەیە

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ١٤ - وێنەی ژمارە ١٥]

مەحاکەمەی هیتلێر؟!

«ئەمە سەرگوزەشتی هیتلێرە لە ناو جەهەننەمدا کە بە وەسیلەی بێسیم بۆ ئێمەیان موخابەرە کردووە، وە ئەوا ئێمەش بۆ خوێنەرە خۆشەویستەکانی دەرج ئەکەین تا نەتیجەی بەدکرداری کەسانێکی فکری جیهانداریان لەسەردا بێت؛ لە هەموو کەس مەعلووم بێت.»

بە قەڵەم[ی]: م. ئازەر

رۆژێ...لەناو جەهەننەمدا دەگەڕام، بەڵکو خەبەرێکی تازەم دەس کەوێت و بۆ موجەللەکەمی موخابەرە بکەم.

لەنەکاو دیتم لە لایەکەوە کارکەرانی جەهەننەم یەکێکیان دەورە داوە و رەکێشی دەکەن بۆ لای تەبەقەی هەرە ژێرووی جەهەننەم، کە ئەوەم دیت پرسیم چ باسە؟ کوتیان گۆیا هیتلێرە، منیش بە دەم هەراکەوە رۆیشتم. ، دیتم لە پێشاپێشی مەئموورەکان جەنابی مالیکی دووزەخ بۆ لای تەبەقەی هەرە ژێروو تەشریف ئەبا، هیتلێریش بە حاڵێکی پەرێشان و پەشۆکاو، هەر پیلەی بە دەس یەکێکەوە، بە دوای مالیکدا رایدەکێشن، چوومە پێش و سڵاوم کرد. مالیک جوابی دامەوە و کوتی: جەنابی هیتلێر بۆ ئەوەی لە دەس موتتەفیقین رزگار بێت، لە بیڕلەن خۆی کوشتووە، بێ [ئە]وەی بزانێ رزگاری لە دەس خوای گەورە غەیرەمومکینە، و نیک و بەدی گیتی پاش مردن پاداشی دەدرێتەوە.

بەڵێ بە کورتی جەنابی سەدری ئەعزەم ئادۆڵف هیتلێر؛ تەشریفی هێنا ناو تەبەقەی ژێروو و لەسەر کورسییەکی ئاگرین کە لە پێشدا بۆی ئامادە کرابوو قەراری گرت و من و مالیک لە تەنیشتی و چەند نەفەر بە گورزی ئاگرینەوە، لە دەوری راوەستابوون. پاش تاوێک سەری هەڵێنا و دەور و پشتی خۆی تەماشا کرد و چون منی وەک ئەهلی گیتی هاتە پێش چاو، رووی تێکردم و پێش هەموو شتێک لێیپرسیم :لێرەدا پەناگای هەوایی هەیە؟ کوتم پەناگات بۆ چییە؟ کوتی ئەمەوێ لە وەختی حەملەی هەوایی موتتەفیقیندا خۆم بشێرمەوە (=بشارمەوە)!، جوابم داوە:لە موتتەفیقین مەعلووم بووە کە تۆ تەسلیمی دیوانی عەداڵەت کراوی و ئەزانن خوا جەزای نیک و بەدت دەداتەوە، ئیتر بە شوێنتا نایەن، خاترجەم بە.

ئەوجار کە لە ترسی خەتەری هەوایی! رزگار بوو لێیپرسیم، تۆ کێی؟ چۆنە کە خەمگین نیت؟ مەگە تۆش وەک من لە ناو ئاگر نیت و ناسووتێی؟ کوتم: خێر، ئاگر کار لە من ناکات، کوتی: چۆن دەبێت کەسێک لە ناو جەهەننەمدا بێت و ئاگر کاری لێ نەکا؟ جوابم

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ١٥ - وێنەی ژمارە ١٦]

بنکەی ژین
www.zheen.org

داوە: چونکە من لە گیتیدا وەک تۆ هەوای جیهانگیریم نەبوو و، نەبوومە باعیسی خوێنڕێژی میلیۆنەها ژن و پیاو، حەقی کەسم پامااڵ نەکردووە، بەڵکو «حەقی من لە ژێر پێی دەسپەروەر[د]ەکانی تۆدایە.» گوناهکار نیم، تا وەک تۆ ئاگر کارم لێبکات.

- ئەدی تۆ چکارەی، کە وایە بۆچییان هێناویە ئێرە؟

- من یەک نەفەر «کورد»م و بە ئیختییاری خۆم هاتوومە ئێرە، و لە لایەن موجەللەیەکەوە مەئموور کراوم تا ئەخباری جەهەننەم بۆ موجەللەکە موخابەرە کەم.

ئەو جار رووی لە مالیک کرد و پرسی ئەوە کێیە[؟] ئەو مەئموورانە بۆ لە دەورەم راوستاون؟ مالیک کوتی: من مالیکی جەهەننەم و مەئمووری پەزیرایی لە میوانانی جەهەننەمم؛ و ئەو گورز بەدەستانەش پاداشی کردەوەی گیتی تۆ دەدەنەوە.

- بۆ مەگەر بێ [ئە]وەی مەحاکەمە بکرێم موجازاتم دەکەن. گوایە ئێرەش وەک دونیای دەرەبەگی و بگرە لێنیشە بێت، پێش مەحاکەمە موجازات چلۆن دەبێت و کێ بیستوویەتی؟

- ئەگەر چی موجازاتی تۆ ئەبوایە پێش مەحاکەمە بێت، چون تۆ لە گیتیدا نەتەوە چووکەکانت پێش خەتا و بێ گوناه پامال کردووە و ئەبوایە مەعامەلە بە میسلت (= موقابیلە بە میسلت) لەگەڵ بکرێ؛ بەلام لەسەر ئەمەشا، ئێمە تۆ مەحاکەمە ئەکەین، ئینجا پاش مەحکووم بوونت، جەزات دەدرێتەوە.

من کە زانیم ئەگەر هیتلێر سەرگەرمی مەحاکەمە بێت، وەختی وەرامی پرسیاری منی نابێت؛ بە جەنابی مالیکم عەرز کرد: تکات لێدەکەم چەند سەعاتێک لە مەحاکەمەی دەس راگرە، تا من چەند پرسیارێکی لێبکەم.

- لەبەر خاتری تۆ و چون دەزانم کە تۆ پرسیارەکانت بۆ گیتی موخابەرە دەکەی و ئەهلی گیتی دەیبینن؛ لەبەر ئەوە ئەوا دوو سەعات دەس رادەگرم، تا ئەهلی گیتی خەبەرەکانی تۆ بخوێننەوە و بزانن نەتیجەی بەدکاری و زۆر چییە و ئینسان پاش مردن بە چ سەرنیویشتێک گرفتار ئەبێ؟.

ئەوجار رووم لە جەنابی هیتلێر کرد و پرسیم ئایا دەتوانی وەرامی چەند پرسیاری من بدەیەوە؟

- هەرچەند لە بێرلەن ئیجازەی ملاقاتی خەبەرنیگارانم نەدەدا، بەلام لێرە چارەم نییە و هەرچی [ب]پرسی جوابت دەدەمەوە.

- ئەو هەمووە بگیر و بکووژە کە تۆ لە گیتیت خست و هەزاران ئاواتی گەنجانت لە بن خاک پونهان و رۆڵەڕۆت لە ناو دایکانی جیهان خست؛ چ نەتیجەیەکت لێ دەسکەوت؟

- پاش ئەو هەموو[ە] گێرە و کێشەیە لێم مەعلووم بوو کە «زۆرەملی، مل شکانی لە دوایە.»!

- کەی لێت مەعلووم بوو لە شەڕدا سەر ناکەویت.؟

- وەختێکی نیشتمانپەروەری و گیانبازی و ئازایی «سوپای سوور»م چاو پێکەوت.

- بۆچی پە لامارت بۆ «رووسیە»برد؟

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ١٦ - وێنەی ژمارە ١٧]

بنکەی ژین
www.zheen.org

- لە نەتیجەی خەیانەتی هاوکارەکانم بوو، چون منیان وا حاڵی کردبوو کە نەیرووی ئاڵمان لە ماوەیەکی زۆر کەمدا دەتوانیٚ رووسیە داگیر بکا و پاش داگیرکردنی رووسیە، ئەوجار کاری ئینگلیس و ئەمریکاش زوو دەبڕێتەوە. وا بوو کە فەرمانم دا لە ماوەی چەند حەوتوودا ئەبیٚ رووسیە داگیر بکریٚ.!!

- جگە لەوە ئایا شتێکی تر نەبوو بە هۆی شکستی تۆ.؟

بەڵیٚ بۆمباهاوێژەکانی مووتتەفیقین کە هەموو جار لە ئاسمانی بێرلەن وەدەر دەکەوتن و وەک گامێشی شێت حۆقەیان دەهات؛ ئەوانیش بە جارێک رووحییە[ی] میللەتی ئاڵمانیان مووتەزەلزیل و، پشتی منیان شکاند.

- تۆ کە دەتزانی ئاخری کار لە مردن زیاتر نییە، بۆچی خۆت کوشت و تەسلیم نەبووی؟

- مردنم لە دیلی پیٚ چاتر بوو. ! ئاغای خەبەرنیگار وەک بۆخۆت دەزانی ئێستا فکرم بڵاوە و چون چەند دەقیقەیەک زیاتر نەماوە بۆ وەختی مەحاکەمە؛ تکات لیٚدەکەم دەستم لیٚهەڵگری.

ئەوجارجەنابی هیتلێر لەبەر خۆیەوە کوتی: خوایە لە دەس سوپای سوور و حەملەی هەوایی رزگار بووم، بەڵام لە دەس خەبەرنیگار رزگار نەبووم و لە جەهەننەمیش برینم دەکولێننەوە.

«خوێنەرە خۆشەویستەکان؛ چون مەحاکەمەی هیتلێر دەس پیٚنەکرابوو، خەبەرنیگارەکەمان، ئەوەندەی ئاگایی حاسڵ کردبوو، بۆی موخابەرە کردین، و لە ژمارەی دوایی‌دا جەریانی مەحاکەمەکەشی دەنووسین.»

بقیه از صفحه ٦

نویسندگان فارسی بخوانند

شما تمام آثار فرهنگی کردستان را نابود کردید و در عوض چند باب دبستان را باز نمودید که جز سوء اخلاق، چیزی را به بچه‌های اکراد نیاموخت. از بهداری بهیچوجه اثری نیست. مردم در آتش امراض گوناگون جان می‌دهند و در فقر و بیچارگی می‌سوزند. سه نفر از اهل مهاباد که چند ماه قبل برای امورات شخصی به رضائیه می‌رفته‌اند ژاندارم‌های «بالانیش» هرسه را دستگیر، و یکسره به تهران فرستاده، و اکنون در قصر قاجار به سر می‌برند. و تاکنون از آنها سئوالی نشده، معلوم نیست به چه گناهی زندانی شده‌اند. شما معتقد هستید که باید مأمورین تمام نقاط کردستان را از تهران بفرستید و هیچگونه حق و مزایا را برای اکراد قائل نمی‌شوید. به این هم راضی نیستید میگوئید، اکراد خیال تجزیهٔ ایران را در سر می‌پرورانند ؛ خواهش می‌کنم معرفی فرمائید، اکرادی که خیال تجزیهٔ ایران را در سر دارند، کیستند و کجائی هستند و مدرکتان چیست [؟] شما خیال می‌کنید که اگر مأموری را به جائی فرستادید هر قدر توانست مردم آن سامان را در نظر دولت بدتر جلوه دهد بهتر انجام وظیفه کرده است[؟] چرا هوشتان را جمع نمی‌کنید و فکر اساسی به حال خود و جامعه نمی‌کنید [؟] دولت باید بردبار باشد ؛ مردم را تربیت کند و زندگیشان را تأمین نماید، صرف نظر داشته باشد و با محبت و عاطفه به مردم بنگرد تا حب میهن و دولت در قلوب افراد جایگزین گردد. بقیه در صفحه ١٩

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ١٧ - وێنەی ژمارە ١٨]

بنکەی ژین www.zheen.org

کورتە مێژووی جەنگی گەورەی رابردوو«١»

م. ئازەر

رۆژی ٢٧ی (=٢٨ی) مانگی ژوئەن[ی] ساڵی١٩١٤، «ئارشیدۆک فرانسوا فریناند» (=فێردیناند) وەلیعەهدی ئۆتریش لە شاری «سراژۆ» (= سرایوۆ) بە دەس قوتابییەک بە ناوی «گاریلۆ پرێنزیت» خەڵکی «بۆسنی» بە کوشت چوو، کە لە نەتیجەدا ئاورێکی هەڵایساند، چوار ساڵ و سێ مانگ ئاییسا.

دەوڵەتی ئۆتریش و هەنگری رۆژی ٢٣[ی] مانگی ژووئییە ئیعترازیان لە دەوڵەتی سێربێستان گرت و دەوڵەتی ناوبراویان مەسئوولی کوشتنی وەلیعەهد و خانمەکەی دانا و دەوڵەتی سێربێستانیش رۆژی ٢٥[ی] ژووئییە ئەو ئیعترازەی رەد کردەوە ولە وەرامێکی کە داینەوە، حەقی حاکمییەتی خۆی مەحفووز کرد.

دەوڵەتی ئۆتریش بە پشتگەرمی دەوڵەتی ئاڵمان بەو وەرامە رازی نەبوو؛ شەوی ٢٩[ی] ژووئییە، بێلگرادی بۆمباران کرد. سێربێستانیش دەستی لەگەڵ کردەوە، ئەوجار دەوڵەتی رووسیە «شوورەوی» مەجبور بوو لەسەر سێربێستان بکاتەوە و دەستی بەسەردا بکێشێ، ئاڵمانیش رۆژی ٣١[ی] مانگی ژوئییە، ئاخرین ئیختاری بۆ رووسیە نارد، بەڵام «تێزاری رووسیە» نیکۆلای دووەم بەو هیوایە کە دەتوانێ لە عەقڵ و دۆستایەتی «گیوم» پادشای ئاڵمان ئیستفادە بکات و پێی رابگەیەنێ کە ئیختلافاتی ئۆتریش و سێربێستان بە کونفرانسی «لاها»ی بسپێرێ: تێلێگرافێکی بەو مەزموونە بۆ موخابەرە کرد: «قەولی شەرەفی (= شەرەف) دەدەم، تا هەر وەختێکی گفتوگۆ لەگەڵ ئۆتریش توول و تەفسیلی بێت، لەشکری من دەس بەهیچ کارێکی جەنگی ناکەن.»

دەوڵەتی فەڕانسەش بە حەرارەتێکی زۆر کۆشیشی دەکرد، پێشگیری لە خوێنڕێژی بکات و پشتیوانی لە فیداکاری و کۆشیشی ئینگلیس و رووسیە دەکرد. لەو مەملەکەتەدا تەواوی موبارێزاتی سیاسی و گەلی و مەزهەبی خرابوو[ە] لایەکەوە و، هەموو کۆمەڵەکان پاڵیان رێکدابوو نیشانە و ئامانجێکیان، لە نەزەر گرتبوو (سوڵح): «حیفز و پاراستنی فەڕانسە لە جەنگ.»

ئێوارەی رۆژی ٣١[ی] ژوئییە «ژان ژۆرس» سەرۆک[ی] کۆمەڵەی سۆسیالیستی فەڕانسە کوژرا. بۆ سبەینێ فەرمانی لەشکر کردنی گشتی «بسیج عمومی» وەدەرکەوت، دیسان تەواوی رۆژنامەکان هاواری «وەتەن لە خەتەر دایە»یان بڵیند کرد.

رۆژی ٣[ی] مانگی ئووت؛ ئاڵمان کە دوو رۆژ بوو ئیعلانی جەنگی بە رووسیە دابوو؛ لەگەڵ فەڕانسەش ئیعلانی جەنگی دا.

ماویەتی...

---

(١) وەرگیراوە.

تکا

لەو خوێنەرە خۆشەویستانە کە لە شەرحی حاڵ و ساڵی لە دایک بوونی «وەفایی» ئاگادارن تکا ئەکەین بومان بنێرن.

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ١٨ - وێنەی ژمارە ١٩]

بقیه از صفحهٔ هفده

نویسندگان فارسی. ..

ترا به خدا شما این اخلاق را دارا هستید؛ حاشا و کلا شما از کلیهٔ مزایای اخلاقی و ملت‌پروری محروم هستید باز هم می‌گوئید اکراد متمرد هستند.

اما راجع بقسمت چهارم که اکراد دارای استقلال بوده‌اند یا نه ؟ محتاج به اقامهٔ دلیل و برهان نیست که اکراد پیش از میلاد «حکومت کیان و ماد و... و...» و بعد از میلاد «حکومت اشکانیان» و بعد از اسلام «حکومت اخشیدیه و روادیان و پیشدادیان و ایوبیه و زندیه و... و...» سلطنت و بلکه امپراطوری نیز داشته‌اند و در هنگامیکه رشتهٔ امور سلطنتی در دست اکراد نبوده است، باز از آزادی داخلی و خودمختاری محروم نبوده‌اند.

اما راجع بقسمت پنجم، که آیا زبان کردی مخفف و یا مشتق از فارسی است یا اینکه زبان مستقلی است؟ : در مقدمه از اقوال و آراء مستشرقین، روشن کردیم که زبان کردی دارای تطورات قدیمی و حقیقی است و از زبان فارسی خیلی قدیم و کهنه‌تر است. و رابطهٔ خود را با اصل کردی قدیم بهتر از فارسی حفظ کرده است. اگر کسی به خوبی زبان کردی بداند و بخواهد به زبان کردی ساده رساله‌ها و بلکه کتابها بنویسد، بیست در هزار، محتاج استعمال واژهٔ بیگانه نخواهد شد. کسانی که در میان عشایر سیاحت کرده‌اند و زبان کردی را هم دانسته باشند، می‌دانند که واژه‌های صحیح کردی هیچ‌گونه مناسباتی با فارسی امروزه ندارد و میسر نیست ریشهٔ آنرا در فارسی پیدا کنند. ادبیات کردی با این عقب‌افتادگی، دارای علو و پایه‌ایست که هنوز زبان فارسی با این پیشرفتی که کرده است، فاقد آنست. و این لغات فارسی که در زبان کردی دیده می‌شود در اثر این است که در این چند قرن اخیر تحصیلات اکراد منحصر به عربی و فارسی شده بود. به ویژه که استعمال واژه‌های بیگانه در سالهای پیش، یک افتخار شمرده می‌شد و با این حال واژه‌های کردی هنوز به جای خود برقرار و از بین نرفته‌اند.

بعضی از نویسندگان دم از « امپراطوری زبان فارسی » می‌زنند ؛ دانسته نیست که این جمله یعنی چه ؟ امپراطوریت زبان فارسی چه معنی دارد؟ این جز اوهام و خیالات شاعرانه چیزی دیگر نیست؛ به فرض اینکه تمام دنیا به فارسی حرف بزنند، ولی فارسی‌زبانان بطوریکه لازم است استقلال سیاسی و اقتصادی نداشته باشند و یا در زیر چنگال بیگانه زبون باشند، چه سودی عاید آنان می‌شود. و آیا زبان آنها را، در ردیف ملل زنده قرار می‌دهد؟؛ نوشتن و خواندن دول آمریکای شمالی و زبان بومی آنها از حیث ادبیات به پایهٔ زبان فارسی نمی‌رسد. پس چرا تمام فارسی‌زبانان دنیا در زیر دست آنها می‌نالند؛ ؟! در اتحاد جماهیر شوروی حداقل به بیست زبان می‌نویسند و می‌خوانند و همگی رسمیت دارند؛ زبان فرانسه در دنیا رسمیت دارد و به قول آقایان دارای امپراطوریت است معهذا دولت فرانسه در برابر ارتش آلمان در مدت کمی از پا درآمد، ولی دولت اتحاد جماهیر شوروی پس از چهار سال جنگهای خونین آلمان را با این عظمت و اسلحه و مهمات که داشت از پا درآورد، و نام نازی و فاشیست را در عالم محو و نابود کرد.

بقیه در صفحهٔ بعد

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ۱۹ - وێنەی ژمارە ۲۰]

www.zheen.org

بقیه از صفحهٔ قبل

نویسندگان فارسی

و سرزمین روسیه و سایر دول اروپائی متصرفی آلمان [را] از چنگال خونخواران نجات دادند (= داد). و دولت ایران که نویسندگانش خیال تشکیل امپراطوری زبان فارسی را در سر می‌پرورانند، نتوانست سه روز در برابر حملهٔ متفقین مقاومت کند؛ پس بر ما واجب است از این خیالات و اوهام بی سر و ته، دست بکشیم و کوتاه‌ترین راه را در پیش گیریم ؛ که زودتر به سر منزل مقصود برسیم. امروز روزگار برق است، باید هر کاری را از کوتاه‌ترین راه آغاز کنیم ؛ کرد و ارمنی اگر به زبان مادری دانش بیاموزند، پنج سال در تحصیل پیش می‌افتند. مجبور کردن ملل غیر فارسی را، به اینکه به زبان فارسی بخوانند و بنویسند، به این می‌ماند که جنگاوران را مجبور کنند که در مقابل تانک و توپ و هواپیما و غیره که اسلحهٔ دنیای تازه می‌باشند، با شمشیر و تیر و کمان که اسلحهٔ عصر کهن می‌باشند، به دفاع برخیزند. اگر در این قسمت آزاد باشند چه زیانی به امپراطوریت خیالی زبان فارسی می‌رسد؟ ما اگر از حقایق تاریخی و از واژه‌های کردی و فارسی امروزه که علناً از هم جدا و بلکه مناسبت با هم ندارند، چشم بپوشیم و قبول کنیم که زبان کردی مخفف یا مشتق از فارسی است، خواهیم گفت که زبان فارسی در اثر نفوذ زبان عربی بی‌اندازه عقب و اکثر واژه‌های ویژهٔ خودش را از دست داده است. ولی زبان کردی به سادگی خود برقرار و واژهٔ بیگانه در آن نفوذ نکرده است. اگر هم کلمات بیگانه در زبان شهرنشینها استعمال شود، باکی نیست. زیرا که زبان عشایر و دهاتی‌ها به حالت خود پایدار است. پس بیائید مردانه زبان کردی را آزاد کنید، که ادبیاتش ترقی کند که شما نیز بتوانید واژه‌های از دست رفتهٔ زبان فارسی را در کردی جست‌وجو کرده و مورد استعمال قرار دهید. آن وقت می‌توانید بگوئید که ایرانیها دارای زبانی هستند که به تمام معنی ایرانی است.« ١»

بنکەی ژین www.zheen.org

«١» توضیح : در صفحهٔ قبل سطر ٢٧ بعد از کلمات «آمریکای شمالی به زبان انگلیسی است» و صحیحش این است «نوشتن و خواندن دول متحدهٔ آمریکای شمالی به زبان انگلیسی است و...»

بە بۆنەی نەواقیساتی چاپی، ئەگەر کەمووکورتییەکو چاو پێ‌بکەوێ، لێمان ببوورن؛ خوامان پشتیوان بێت لە ژمارە ٢دا ڕەزایەتی خاتری خوێنەرە خۆشەویستەکان بەجێ‌دێنین.

ژمارە ٢[ی] ئاواتو لەبیرنەچێ بیخوێننەوە و سوودی لێوەرگرن.

[دەقی ساغکراوەی لاپەڕەی ٢٠ - وێنەی ژمارە ٢١]

چاپخانەی (ژ.ک)، گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و تێبینییەک لە سەر ژمارەی کۆتایی گۆڤاری نیشتمان

لە بەشێک لە وتووێژ و نووسراوەکانی کاک «محەممەدی شاپەسەندی»دا، هۆی بنەڕەتی چاپ و بڵاوکردنەوەی گۆڤاری «ئاوات»، بە گیرانی مامۆستا «عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی» دانڕاوە. کاک محەممەد دەڵێ: «ویستمان دوای ژمارە ٧ و ٨ و ٩ی گۆڤاری «نیشتمان» کە لە«تەورێز» چاپ دەبوو ، ژمارەکانی دوایی لە «مەهاباد» چاپ بکەین.»؛ پێشتریش دەڵێ: «مەکینەیەکی «نییۆ فۆلسکاب» و هێندێک «حەرف» (پیت)مان دەستکەوت و گوێستمانەوە بۆ «مەهاباد». پێش ئەوەی دەستبکەین بە چاپی ژمارەیەکی نوێ (لە گۆڤاری نیشتمان)، «زەبیحی» بەسەردا گیرا، پێم خۆش نەبوو چاپخانەکە بێئیش بمێنێتەوە، بە دەرفەتم زانی گۆڤارێک بە ناوی «ئاوات» چاپ و بڵاو بکەمەوە».

لێرەدا منیش بەپێویستم زانی چەند بابەتی گرینگ روون بکەمەوە کە هەر کامیان بەچەشنێک گرێدراوی رووداوەکانی سەردەمی کۆمەڵەی ژ.ک و کۆماری کوردستانن.

یەکەم: هێنانی ئەو چاپخانەی کە کاک محەممەد باسی دەکا.

دووهەم: راستکردنەوەی هەڵەیەکی مێژوویی کە لە زۆر کتێب و سەرچاوەدا دووپات دەکرێتەوە، ئەویش رێکەوتی گیرانی مامۆستا «زەبیحی»یە. گرینگی ئەو روونکردنەوەش لە وەدایە کە بەشێک لە گرێ کوێرەکانی مێژووی سەردەمی دەسەڵاتی کۆمەڵەی (ژ.ک) و دامەزراندنی کۆماری کوردستان، بە گیران و تێکۆشانی بێوچان و ماندوویینەناسانەی مامۆستا «زەبیحی»یەوە گرێدراوە. هۆیەکەش ئەوەیە کە مامۆستا «زەبیحی» کەسی دووهەمی ئەو کۆمەڵەیە بووە و زۆربەی هەرەزۆری کارەکانی ئەو کۆمەڵەیە بەتایبەت لە باری چاپەمەنییەکانەوە بە دەست و بیر و فکری ئەو جێبەجێ کراون.

سێهەم: روونکردنەوەیەک و تێبینییەک لە سەر گۆڤاری «نیشتمان»ی ژمارە ٧و٨و٩.

هێنانی چاپخانە

دوای ئەوەی کە بە ئاشکرا و بە نهێنی بڕیار درا کۆمەڵەی (ژ.ک) لاواز بکرێ، فەرمان درا چی دیکە ماوە بە کۆمەڵەی (ژ.ک) نەدرێ کە درێژە بە خەباتی نهێنی و ئاشکرای خۆی بدا. ئەو زەخت و فشارەش ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆ لە لایەن رووسەکانەوە بە سەر کوردان دادەسەپێندرا. هۆیەکەشی ئەوە بوو کە کۆمەڵەی (ژ.ک) بۆ ئازادی و سەربەخۆیی کوردستانی گەورە خەباتی دەکرد و چالاکییەکانی زۆر بە دروستی و ڕێکوپێکی بۆ بووژاندنەوەی هەستی نەتەوایەتی کورد بەڕێوە دەبرد. بەرنامە و ئامانجەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە هەموو ژمارەکانی گۆڤاری «نیشتمان»دا بە ئاشکرا لە سەرووی گۆڤارەکەدا بە دروشمی «بژی کورد و کوردستانی گەورە» چاپ کراوە.

ساڵی ١٣٢٣ بەرامبەر دەگەڵ ساڵی ١٩٤٤ی زایینی، مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی لە«تەورێز» بە نهێنی خەریکی چاپی گۆڤاری «نیشتمان» بوون. لە بەهاری ساڵی ١٣٢٣ کاک «سەدیقی حەیدەری» ڕادەسپێردرێ چاپخانە و هەموو کەلوپەلەکانی، تەنانەت «ئارم» و «کلێشە» و «پیت»ەکانی چاپی کۆمەڵەی (ژ.ک) وێڕای مامۆستا «زەبیحی» کە بەرپرس و نووسەر و هەمەکارەی گۆڤاری «نیشتمان» بوو، دەگەڵ خۆی بێنێتەوە «مەهاباد». مامۆستا «زەبیحی» بۆ ماوەی چەند ڕۆژان لە لایەن کۆمەڵەی (ژ.ک) دەسبەسەر دەکرێ؛ پاشان بە یارمەتی چەند کەس تا ڕوونبوونەوەی وەزعەکە، لەو جێگا تایبەتەی کە ئەوی تێدا دەسبەسەر کرابوو، نەجاتی دەبێ. مامۆستا «زەبیحی» بە ڕۆژ دەچووە باغی «سەعیدی حەمەقالە»ی تێکۆشەری بەناوبانگی کۆمەڵەی (ژ.ک) و شەوانەش دەچووە ماڵە «مەلا عەبدوڵڵای داودی» کە زەمانەتی کردبوو.

مامۆستا «زەبیحی» لەو ماوەیەدا کە لە «تەورێز» خەریکی چاپی ژمارە ٧ و ٨ و ٩ی گۆڤاری «نیشتمان» بوو، توانی ١٢ لاپەڕە لە ٣٢ لاپەڕەی ژمارەی دوایی گۆڤاری «نیشتمان» لە ژێر چاوەدێری خۆیدا چاپ بکا. ئەو ١٢ لاپەڕەی مامۆستا «زەبیحی» چاپی کرد لە هەموو بابەتێکەوە دەگەڵ ئەو ٢٠ لاپەڕەی کە لە «مەهاباد» چاپ کرا جیاوازی هەیە. ئەو ٢٠ لاپەڕەی دوایی کە لە «مەهاباد» چاپ کرا دەگەڵ ئەو ١٢ لاپەڕەی چاپی «تەورێز» پێکەوە لە یەک بەرگدا بە ناوی ژمارە (٧ و ٨ و ٩) بە ٣٢ لاپەڕە بڵاو کرایەوە. دوای ئەو ژمارەیە مامۆستا «زەبیحی» بۆ

ماوەیەک لە لایەن کۆمەڵەی ژ.ک و ماوەی شەش مانگیش لە لایەن دەوڵەتی ئێرانەوە دەگیرێ و چیدی ماوەی پێنادرێ «نیشتمان» چاپ و بڵاو بکاتەوە.

یەکەم گۆڕانکاری لەو ژمارەیەدا لە رووبەرگی گۆڤارەکەوە دەستی پێکرد. ئارمی تایبەت بە کۆمەڵەی (ژ.ک) کە بە پیتی «لاتین»ی «J.K» لە نێو هەتاوێکدا کە تیشکەکانی دەرخستووە چاپ کراوە، لابردرا و پاشان ناوی گۆڤارەکەش کە لە هەموو ژمارەکانی پێشوودا بە پیتی درشت چاپ دەکرا، چکۆلە کراوەتەوە. لە جیاتی ئەو نیشانە تایبەتەی کە باسمان کرد وشەی «الله» هاتووە و پاشان دوو پیتی «ژ»ێ و «ک»ێ بە پیتی عەرەبی لە نێو دوو ئەستێرەدا نووسراوە و رستەی «بژی کورد و کوردستانی گەورە»ش کە بە هەڵە وشەی «کورد» و «کوردستان»ەکەی بە دوو «و»ێ نووسراوە، لە ژێر دوو پیتی «ژ»ێ و «ک»ێدا چاپ کراوە. لە رووبەرگی ئەو نوسخەی کە لە تەورێز چاپ کرابوو ئەو رستەیە لە لای راست، لە سەرووی گۆڤارەکەدا بە شێوەی دروستی خۆی چاپ کراوە.

ئەگەرچی باسی ئێمە لەم بەشەدا تایبەت بە گۆڤاری «ئاوات»ە و لاوازکردنی کۆمەڵەی (ژ.ک) وتارێکی دووروودرێژی تایبەتی پێویستە کە تا رادەیەک لە سەری دەدوێین، بەڵام لێرەدا هەر ئەو لایەنانەی باس دەکەین کە پێوەندیان بە دەرچوونی گۆڤاری «ئاوات»ەوە هەیە.

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» دەڵێ: «چاپخانەیەکمان وەدەستکەوت و...» لە کۆتاییشدا دەڵێ: «گۆڤاری «ئاوات»م پێ چاپ کرد» بەڵام وەکوو بۆمان دەرکەوێ ئەو چاپخانە هەمان چاپخانەیە کە گۆڤاری «نیشتمان» و «هاوار»(= هاواری کورد)ی پێ چاپ کراوە.

بە چاوخشاندنێک بەسەر لاپەڕەکانی ٧ و ٨ و ١١ و ١٨ی گۆڤاری ژمارە ٧ و ٨ و ٩ی «نیشتمان» و لاپەڕەکانی ١ و ١٥ و ١٧ی گۆڤاری «هاوار»(= هاواری کورد) و بەراوەردێکی نێوان ئەو لاپەڕانە دەگەڵ لاپەڕەکانی ٩ و ١٠ و ١٣ و ٢٠ی گۆڤاری «ئاوات»، بۆمان دەردەکەوێ وێکچوونێکی زۆر لە لاپەڕەی هەرسێک گۆڤاردا، بەتایبەتی لە بابەت رازاندنەوەی گۆڤارەکاندا بەدیدەکرێ. ئەو گوڵ و ئەستێرە و تەنانەت ئەو «پیت»انەی کە گۆڤاری «نیشتمان»ی پێ رازێندراوەتەوە و پێی چاپ کراوە، دروست هەمان شتە کە گۆڤاری «ئاوات» و «هاوار»(=هاواری کورد)ی

پێ چاپ کراوە. کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە وتوویژێـکدا کـە ڕۆژنامـەی «ئاڵای ئازادی» لەگەڵی پێکهێناوە، لە وەڵامی ئەو پرسیارەدا کە: «یادگاریتـان لەگەڵ «پێشەوا قازی محەممەد»دا هەیە؟» دەڵـێ: «جارێکیـان لەگـەڵ قـازی لـە تەورێزەوە دەهاتین بۆ سابلاغ «مەنافی کەریمی»شمان لەگەڵ بوو. مەناف وەزیر بوو، لەو سەفەرەی کە «چاپخانەی کوردستان»مان لە «تـەورێز»ەوە هێنـا بـۆ سابلاغ، لە ڕێگا ئوتۆمۆبیلەکەمان وەرگەڕا بەڵام بێزیان بووین».

کاک محەممەد لەو وتوویژەدا دەڵێ لەگـەڵ [پێشـەوا]قـازی محەممـەد و [کاک] مەنافی کەریمی «چاپخانەی کوردستان»مان لە تەورێزەوە هێناوە مەهاباد و هەروەها دەڵێ مەناف وەزیر بوو. هەر لـە قسـەکانی کـاک محەممـەد بۆمـان دەردەکەوێ کە ئەو چاپخانەی گۆڤاری «ئاوات»ی پێ چـاپ کـراوە، چاپخانـەی کوردستان نەبووە، بەڵکوو هەر ئەو چاپخانـە بـووە کـە کۆمەڵـەی (ژ.ک) لـە مەهاباد دایمەزراندبوو. بە هێنانەوەی ئەو کەرەسانەی کە لە «تەورێز» گۆڤـاری «نیشتمان»ی پێ چاپ دەکرا، ئەو چاپخانە ئەوەندەی دیکەش بەهێز کـراوە. بـە چاوخشاندنێک بە سەر «ڕۆژمێری تایبەتی کۆمەڵەی (ژ.ک)» کە بۆ سالـی ١٣٢٣ ئامادە کراوە، ئەو ڕاستییەشمان بۆ ڕوون دەبێتەوە.

لە ڕۆژمێری ئـەو ساڵـەدا ١٦ی ڕەشـەمەی ١٣٢٣ بەرامبـەر دەگـەڵ ڕۆژی چوارشەممە ٧ی «مارس»ی ١٩٤٥ی زایینی بـە «ڕۆژی بنیـادی چاپخانـەی ژ.ک» دیاری کراوە. کەوایە بە ڕوونی بۆمان دەردەکەوێ کە گۆڤاری «ئـاوات» هـەر بـە چاپخانەی کۆمەڵەی (ژ.ک) و ئـەو کەرەسـانەی لـە «تـەورێز»ەوە ڕاگوێزرانـە مەهاباد، چاپ کراوە. چونکە وەکی پێشتر گوتمـان ئـاوات لـە ١ی خەزەڵـوەری ١٣٢٤ چاپ کراوە و چاپخانەی ژ.ک هەشت مانگ بەر لە چاپکردنی «ئاوات» لـە مەهاباد بنیاد نراوە.

ئەو چاپخانەیەش کە لە «تەورێز»ەوە بە یارمەتی شەخسی «پێشەوا قازی محەممەد» هاتۆتە مەهاباد، ڕووسەکان پێشکەشی حکوومەتی کوردستانیان کـرد و یەکەم «ڕۆژنامەی کوردستان»ی لە ٢٠ی بەفرانباری ١٣٢٤ پێ چاپ کراوە.

مامۆستا هەژار سەبارەت بەو بابەتە لە لاپەڕە ٨٧ی «چێشـتی مجێـور»دا دەڵێ: «لە سەرەتای کۆمەڵی ژ.ک چاپخانەیەکی دەسـتی چکۆلـەی هـەرزانمان

کرێبوو. رووسان بە ناوی یارمەتی فەرهەنگی، چاپخانەیەکی گەورەیان داینێ کە رۆژنامەی پێ چاپ بکەن و بۆ هەر کارێ دەکاری بێنن. چاپخانە چکۆڵەکە درا بە بۆکان. دەگەڵ «کاک حەسەنی قزڵجی» چەند نەشرە و نووسراوەمان پێ چاپ کرد و گۆڤاری هەڵاڵەمان دەرخست و هەوەڵ ژمارەمان بۆ پێشەوا برد. تۆنێک کاغەزی خەڵات کردین.»

گیرانی مامۆستا «زەبیحی» لە لایەن دەوڵەتی ئێرانەوە

سەبارەت بە گیرانی مامۆستا «زەبیحی»، هەروەک لە نووسراوەکەی کاک «محەممەدی شاپەسەندی»دا هاتووە دەڵێ: «دوای گیرانی «زەبیحی» پێم خۆش نەبوو چاپخانەکە بێئیش بمێنێتەوە، بە دەرفەتم زانی گۆڤارێک بە ناوی «ئاوات» چاپ و بڵاو بکەمەوە.»

لەبەر ئەوە منیش بە دەرفەتم زانی ئەو هەڵەیەی کە لە زۆربەی کتێب و نووسراوەکاندا سەبارەت بە گیرانی مامۆستا «زەبیحی» وەبەر چاو دەکەوێ و زۆربەیان لە کتێبەکەی «سەرلەشکر زەنگەنە» وەرگیراون، راست بکەمەوە. هۆی ئەو روونکردنەوەش لەبەر ئەوەیە کە پێوەندی راستەوخۆی لەگەڵ دەرچوونی گۆڤاری «ئاوات» و مێژووی (ژ.ک) و لەپاشان هەڵەی نووسراوەکەی «سەرلەشکر زەنگەنە»وە هەیە.

سەرلەشکر زەنگەنە لە لاپەڕە ٦١ و ٦٢ی کتێبی «خاطراتی از مأموریت‌های من در آذربایجان از شهریور ١٣٢٠ تا دی‌ماه ١٣٢٥»دا دەڵێ: «لە سەرەتای مانگی خەزەڵوەریساڵی ١٣٢٤ پێیان راگەیاندین کە لێژنەیەکی تەبلیغاتی حیزبی کۆمەڵە [ی ژ.ک]ی مەهاباد و قازی محەممەد بەرەو ورمێ بەڕێوەن تا لەگەڵ سەرۆک عەشیرەتەکانی ناوچەی ورمێ پێوەندی بگرن و وتووێژ بکەن و ئەوانیش وەک خۆیان بۆ سەرەڕۆیی هان بدەن. لەقسان بەڵگە و سەنەدێکی زۆریشیان پێیە و بڕیار وایە لێژنەکە بچنەماڵە «زێڕۆ بەهادوری» و (لە کوردە تێکدەرەکانی عێراقی) لە «کۆکیا» دانیشتنەکە لە ماڵە ئەو بکرێ... (کۆکیا ناوی گوندێکە لە محاڵی «باڵانیش» کە زێڕۆ بەهادوری لەوێ نیشتەجێیە)». پاشان دەڵێ: «ئەوان لە بۆسەیەکی ژاندرمەکان دەکەون... فەرمانی راوەستانیان پێدەدرێ بەڵام گوێ

نادەنێ و لە نێو ماشێنەکەوە تەقە لە ژاندرمەکان دەکرێ. بە بەرزبوونەوەی دەنگی تەقە، ماشێنەکە گەمارۆ دەدرێ و دانیشتووانی نێو ماشێنەکە خۆ بەدەستەوە دەدەن. دانیشتووانی نێو ماشێنەکە بێجگە لە دوو چەکدار کە لە لایەن ئەوانەوە تەقە کرابوو، سێ کەس لە تێکۆشەرانی حیزبی کۆمەڵەی مەهاباد بوون کە بریتین لە: عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی و دڵشادی ڕەسووڵی و قاسمی قادری. («عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی» و «دڵشادی ڕەسووڵی» کە هەڵاتوون و ئێستا لە عێراقن).

لە نێو ماشێنەکە چەمەدانەکانیان و هەشت نامە وەدەست کەوت کە دەبوو نێوانی «قازی محەممەد» و «میرجەعفەر باقرۆف»، سەرۆککۆماری «ئازەربایجانی شووروەوی» بە هۆی کۆنسوولی شووروەوی لە «ورمێ» بگۆڕدرێنەوە. نامەکان بە زمانی کوردی نووسرابوون. لە یەکێک لە نامەکاندا کە کرا بە فارسی، قازی محەممەد باسی ئەو سەفەرەی «باکۆ» و هەروەها دیداری لەگەڵ گەورە بەرپرسانی شووروەوی و وتووێژی دۆستانەی نێوانیان دەکا و لەبەر ئەو وەعدانەی کە دابوویانێ و هیچیشیان وەدینەهاتن، داخ و کەسەری خۆی دەربڕیوە. لە نامەکانی دیکەدا داوای چەک و تەقەمەنی بۆ ڕاپەڕینی کوردەکان بە دژی دەوڵەتی ناوەندی «ئێران» دەکا و داوای تەواوکردنی دەزگاکانی بەهێزکردنی ڕادیۆ و ناردنی کاغەز بۆ ڕۆژنامە و تەبلیغات و دامەزراندنی چاپخانە و شتی دیکە دەکا.

گیراوەکانم لە ژێر چاوەدێریدا ناردنە ورمێ و ڕووداوەکەم بە بنکەی «ئەرتەش» ڕاگەیاند و داوای کەرەسەی پێویستم بۆ ڕاگوێستنیان لە بەندەری «شەرەفخانە» کرد هەتا بێڕاوەستان بیانبەنە «تەورێز» و لەوێشەوە بۆ ناوەند. (چونکە ئەگەر هاتباو وەدرەنگێ کەوتبا، «شووروەوی»یەکان دەیانزانی چ ڕووی داوە و بێشک خۆیان تێهەڵدەقوتاند و نەیاندەهێشت بەرێ بکرێن.) گیراوەکانم بەپەلە نارده بەندەری «گوڵمانخانە» و لەوێشەوە بە کەشتی ناردمنە بەندەری «شەرەفخانە» و لەوێشڕا بە کەرەسەیەک کە لە لایەن بنکەی ئەرتەش دابین کرابوو، ناردمنە تاران و بە بنکەی ئەرتەش ئەسپێردران؛ بەڵگە و سەنەدەکانیشم بە «ئیستوار»ێکدا کە جلی کۆنی شوانانی دەبەر کردبوو، لە ڕێگای مەهابادەوە نارده تاران. دوای ٤٨ سەعاتان گەیشتبووە بنکەی ئەرتەش. بەڵگە ناوبراوەکان

دواتر لە «شوورای پاراستنی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان» بە قازانجی ئێران کەلکی لێوەرگیرا»

لاپەڕە ١٧ی گۆڤاری «ئاوات» لە بەشە فارسییەکەیدا دەنووسێ: «چەند مانگ لەوەپێش سێ کەسی خەلکی مەهاباد کە بۆ کاری خۆیان دەچوونە ورمێ، لە لایەن ژاندرمەکانی «بالانیش» دەگیرێن و یەکسەر دەیاننێرنە تاران و ئێستا لە «قەسری قاجار» زیندانین و پرسیاریان لێنەکردوون کە بە چ تاوانێک زیندانی کراون.» نووسەری ئەو بەشەی گۆڤاری «ئاوات» بەئانقەست نایهەوێ بلێ ئەوانە ئەندامانی کۆمەلەی (ژ.ک) بوون هەتا بۆ دەولەت ئاشکرا نەبێ و وابزانن خەلکی ئاسایین، بەلام ئەوان لەمێژ بوو بۆ دەولەت ناسرابوون.

وەک دەزانین گۆڤاری «ئاوات» لە یەکی خەزەلوەری ١٣٢٤ چاپ کراوە و سەبارەت بە گیرانی ئەو سێ نەفەرە دەنووسێ «چەند مانگ لەوەپێش لە «بالانیش» گیراون.» مانگی خەزەلوەر بەرامبەرە لەگەل مانگی «ئابان». لێرەدا هەلەیەکی کتێبەکەی سەرلەشکر زەنگەنە ئاشکرا دەبێ. چۆن دەکرێ سێ نەفەر بە قسەی «سەرلەشکر زەنگەنە» مانگی «ئابان»ی سالی ١٣٢٤ گیرابن، گۆڤاری «ئاوات»یش کە دروست لەو مانگەدا و هەر لەو سالەشدا دەرچووە، هەوالی گیرانی ئەوان بە ‹چەند مانگ لەوەپێش› بلاو بکاتەوە؟!

کاک «عەلی کەریمی» لە لاپەڕە ٢٩ی کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی»دا دەقی ڕۆژنامەی «کوردستان»ی ژمارە ١٤ی سالی یەکەم، چوارشەممە ٢٤ی ڕێبەندانی ١٣٢٤، کە مزگێنی هاتنەوەی ئەو سێ کەسەی داوە، بەو شێوە نووسیوەتەوە:

«مزگێنی!! وەلام گەیشتووە کە سێ کەس ئازادیخوای ئێمە: «عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی» و «دلشاد [ڕەسوولی] » و «قاسم قادری» کە هەشت مانگ لەمەوبەر لە لایەن کاربەدەستانی فاشیستمەئابی ئێرانی بەناحەق بە دیل گیران و یەکسەر بردنیانە تاران، لە حەمدی خودا دەگەل ئازادی ئێمە ئەوانیش ئازاد کراون و ئەم ڕۆژانە خزم و کەس و برایان بەوان شاد دەبن.»

دیسان لە لاپەڕە ١٠٦ی سەرچاوەی پێشوو، دەقی ڕۆژنامەی «کوردستان»ی ژمارە ١٩ - ڕۆژی ٦ی ڕەشەمەی ١٣٢٤ی هێناوە کە دەنووسێ: «برایان

«عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی» و «دڵشاد» کە لەپێش‌دا وەڵامی ئازادبوونی ئەوانمان دابوو، بە شانازییەکی زۆر شەوی ٣ی ١٢ی ١٣٢٤ واریدی ماڵە خۆیان بوون و چاوی برا و ئازادیخوایەکان و کەس‌وکاریان پێ‌ڕوون بوو. برا «قاسمی قادری» لەبەر زەعفی میزاج چەند ڕۆژێک لە بیمارستانی شووڕەوی لە تەورێز دەمێنێتەوە ئەم ڕۆژانە بە هومێدی خودا دەگەڕێتەوە. لە خودا دەخوازین برا و کەس‌وکاری ئەم خۆشەویستانە هەمیشە بە یەکتر شاد و دڵخۆش بن.»

مامۆستا «هەژار»یش لە ڕۆژنامەی «کوردستان»ی ژمارە ٢٦ی ساڵی یەکەم، دووشەممە ٢٧ی ڕەشەمەی ١٣٢٤دا بەبۆنەی ئازادبوونی ئەو چەند کەسە شێعرێکی نووسیوە کە دوای تاریف‌کردنی مامۆستا «زەبیحی» و کاک «دڵشادی ڕەسووڵی» و کاک «قاسمی قادری» دەڵێ:

«ئێوە خۆتان نا لە پێناو میللەت ... بۆ ئێمە دیتوو ئازار و زیللەت
پێتان دڵخۆشە دایکی نیشتمان ... ڕووسوورن لە ڕاست ناموس و ویجدان
کۆتاییو نەکرد بۆ سەربەرزی گەل ... بەڵان ڕووی ڕەش‌بێ لێی‌قراندن قەل
قڕەی قەل ئێوەی خستە زیندانێ ... ئەوەش ئینتیقام دەردی دەزانێ»

www.zbeen.org

کە ئەو شێعرەش بەشێک لە نووسراوەی کتێبی «سەرلەشکر زەنگەنە» دەسەلمێنێ کە دەڵێ: «پێیان‌ڕاگەیاندین کە لێژنەیەک لە کۆمەڵەی (ژ.ک) بەرەو ورمێ بەڕێوەن... .»

وادیارە مامۆستا «هەژار» ئەگەر دەڵێ «قڕەی قەل ئێوەی خستە زیندانێ» هەر مەبەستی لەوەیە کە گیرانی ئەو چەند کەسە بەهۆی ڕاپۆرت بووە، لەپاشان دەڵێ: «ئەوەش ئینتیقام دەردی دەزانێ»، لە کتێبی «چێشتی مجێور» لاپەڕە ٦٨یش‌دا دەڵێ: «عیسازادە ناوێک بوو کە لە زەمانی «پەهلەوی» شەیتانی لە خەڵک دەکرد و «زەبیحی» و «فاڕووقی» بەگرتن دا... بە ئەمری حیزب کتێبخانەکەی تالان کرا.» ڕۆژنامەی کوردستان دەڵێ: «زەبیحی و دڵشادی ڕەسووڵی و قاسمی قادری هەشت‌مانگ لەمەوبەر...» یانی هەشت مانگ پێش دەرچوونی ڕۆژنامەی کوردستان گیراون؛ کە هەشت مانگ پێش دەرچوونی ژمارە

١٤ی رۆژنامەی «کوردستان» کە لە ٢٤ی ریبەندانی ساڵی ١٣٢٤ چاپ کراوە، دەکەوێتە مانگی سێهەمی بەهار واتە جۆزەردانی ساڵی ١٣٢٤.

بە بەراوەردێکی نێوان نووسراوەی رۆژنامەی «کوردستان» و قسەکانی «سەرلەشکر زەنگەنە» چەند هەڵەی زەق وەبەر چاو دەکەون:

یەکەم: «سەرلەشکر زەنگەنە» دەڵێ: «بێجگە لە «زەبیحی» و «دڵشادی رەسووڵی» و «قاسمی قادری»، ماشێنەکە دوو چەکداری دیکەشی تێدا بوو کە تەقەیان لێکردین.» کەچی تەنیا سێ نەفەریان رادەستی بنکەی ئەرتەش لە تاران دەکا و باسی چارەنووسی دوو چەکدارەکەی دیکە ناکا.

کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» سەبارەت بەو دوو نەفەرەی دیکە دەڵێ: «ئەو دوو نەفەرە یەکیان «قادری تەوەککول» و ئەوی دیکەشیان «سەعیدی قۆپی» بوو. ئەگەرچی ئەو دووانەش هەر ئەندامی کۆمەڵەی (ژ.ک) بوون، بەڵام چونکە بەڵگەکان بەوان نەبووە یا مامۆستا «زەبیحی» و هاورێیانی پێشتر وەئەستۆی خۆیان گرتووە، ئەو دوو نەفەرەیان ئازاد کردووە.» جا مەعلووم نییە چۆن دەکرێ ئەو دوو نەفەرە تەقەشیان کردبێ و ئازادیش کرابن؟! لێرەدایە کە روون دەبێتەوە مەبەستی سەرەکی راپۆرتدەر و ژاندرمەکان هەر ئەو سێ نەفەرە بن کە رۆژنامەی «کوردستان» هەواڵی ئازادبوونیانی داوە، دەنا بەو حیسابە دەبوونە پێنج کەس.

دووهەم: دیارە ئەو نامانەی «سەرلەشکر زەنگەنە» باسیان دەکا هەموو ساختەگین. بۆ نموونە دەڵێ: «هەشت نامە وەدەست کەوت کە دەبوو نێوانی قازی محەممەد و میرجەعفەر باقرۆف و... بە هۆی کۆنسوولی شووڕەوی لە ورمێ بگۆڕدرێنەوە. نامەکان بە زمانی کوردی نووسرابوون.» کە ئەوەش دیارە راست نییە چونکە ئەگەر بریار بایە نامەیەک راستەوخۆ بدرابا بە کۆنسوولی رووسیا لە ورمێ یا لە هەر کوێیەک، بە کوردی نەدەنووسرا یا بە کوردیش نووسرابا دەقی وەرگێردراوی رووسی یا تورکییەکەی دەگەڵ دەبوو. نووسەر لە جێگایەکی دیکەدا دەڵێ: «لە نامەیەکیاندا «قازی محەممەد» داوای چاپخانەی لە دەوڵەتی شووڕەوی کردووە و...» رێکەوتی نووسینی نامەکەش بەگوێرەی قسەکانی

«سەرلەشکر زەنگەنە» دەبێ هاوکات بێ لەگەڵ گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی لە ئابانی ١٣٢٤، کە ئەو بابەتەش بە ئاوڕدانەوەیەک لە ڕۆژنامەی «کوردستان»ی ئەوسەردەمی روون دەبێتەوە.

کاک «نووشیروان مستەفا ئەمین» لە کتێبی «حکوومەتی کوردستان» لاپەڕە ١٥٤دا دەقی ڕۆژنامەی ٢٠ی ١٠ی ١٣٢٤ی هێناوە کە دەڵێ: «ڕۆژی ٢٠ی ١٠ی ١٣٢٤، سەعات ٥ی پاشنیوەڕۆ ئیدارەی ڕۆژنامە و گۆڤاری «کوردستان» بە موناسەبەتی کردنەوەی ئیدارە و بڵاوکردنەوەی یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی «کوردستان» جێژنێکی بەشەوکەت گیرا...»

پرسیارەکە لێرەدایە کە ئایا دەکرێ مانگی ئابان (خەزەڵوەر)ی ١٣٢٤ مامۆستا «زەبیحی» نامەیەکی پێبووبێ کە لەودا داوای ناردنی چاپخانە کرابێ و بڕیاریش بێ ئەو نامە و چەند نامەی دیکەش بیگەیەنێتە دەستی کاربەدەستانی شووڕەوی لە کۆنسوولخانەی ورمێ و لەوێشەوە بیگەیەنێتە شووڕەوی، نامەکە و هەڵگری نامەکەش هەشت مانگ گیرابن و دوای گیران و نەگەیشتنی نامەکەش بۆ شوێنی مەبەست، چاپخانەکە گەیشتبێتە مەهاباد؟!

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە بەشێکی دیکە لە بیرەوەرییەکانی خۆیدا دەڵێ: «دوای ئەوەی گۆڤاری «ئاوات»م چاپ کرد، هەر دوای بڵاوبوونەوەی لە لایەن (ژ.ک) بە هۆی کاک محەممەدی یاهوو کە یەکێک لە دامەزرێنەرانی (ژ.ک) بوو، داوایان لێکردم بچمە لایان. لەوێ لێیان پرسیم بۆ بێپرسی ئەوان «ئاوات»م بڵاو کردۆتەوە و نەدەبوو بڵاوم کردباوە.» پاشان دەڵێ: «هێندەی پێنەچوو بانگیان کردم بۆ ناوەندی (ژ.ک) و گوتیان «چاپخانەی کوردستان» گەیشتووە و داوایان لێکردم دەست لە هەموو شتێک هەڵبگرم و خۆم تەرخان بکەم بۆ «چاپخانەی کوردستان» کە لە سۆڤیەتەوە بۆمان هاتبۆوە؛ لەم کاتەدا هێشتا حیزبی دێموکرات دانەمەزرابوو.» کە ئەو قسانەی کاک «محەممەد» دەگەڵ ئەو وتووێژەی کە دەگەڵ ڕۆژنامەی «ئاڵای ئازادی» پێکی هێناوە، یەکتر ناگرنەوە، چونکە لەوێ دەڵێ: «ئەمن و «قازی» و «مەنافی کەریمی»، چاپخانەی «کوردستان»مان لە تەورێزەوە بە ماشێنی خۆمان هێنا و ئەوکات «مەنافی کەریمی» وەزیر بوو.» کەچی لێرە دەڵێ: «دوای چاپی گۆڤاری «ئاوات» هێندەی

www.zbeen.org

پێنەچوو بانگیان کردم بۆ ناوەنـدی (ژ.ک) و گوتیـان «چاپخانـەی کوردسـتان» گەیشتووە و... .» کە ئەوەش ئەو قسەیەمان دەسەلمێنێ کە دەڵێین «ئـاوات» لـە چاپخانەی کۆمەڵەی (ژ.ک)دا چاپ کراوە. کاک حامیدی گەوهەری لە لاپەڕە ١٤٧ی کتێبی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان»دا پاش ئەوەی باسـی گـیرانی مامۆسـتا «زەبیحی» و هاوڕێیانی دەکا دەڵێ: «رەحیمی زێهتابفەر لە لاپەڕە ٢٠٧ی کتـێبی خۆیدا بە ناوی «خاطرات در خاطرات» نامەیـەکی رۆژی ٥ی سـەرماوەزی - ٢٦ی «نوامبر»ی ١٩٤٥، «زەبیحی» و هاڤالانی چاپ کردووە کە بۆ «قازی محەممەد»یان نووسیوە: «نەمانتوانی لەگەڵ سەرتیپ درەخشانی پێکبـێین و یـەکێتی لەگـەڵ دامەزرێنین.» کە ئەوەش وێناچێ راست بێ چونکە هەر بەپێی قسەی «سەرلەشکر زەنگەنە»ش بێ، مامۆستا «زەبیحی» و دوو هاوڕێیەکەی لـە مـانگی خەزەڵـوەر گیراون نـەک سـەرماوەز، کەوایـە چـۆن دەکـرێ مانگێـک دوای گـیرانی بڵـێ نەمانتوانی فلانە کارەی بکەین؟! دوکتور «عەزیزی شـەمزینی» لـە لاپـەڕە ١٦٢ی کتـێبی «جووڵانـەوەی رزگـاریی نیشـتمانی کوردسـتان»دا دەڵـێ: «دوای ئـەو گۆڕانکارییانە رووداوی تر هاتە پێش، دەوڵـەت «عەبـدوڕەحمانی زەبیحـی» و «محەمەد دڵشاد»ی گرت و بە دەسبەسەری رەوانەی تارانی کردن. ئەوان تا ساڵی ١٩٤٦ لەوێ مانەوە؛ کۆمەڵانی خەڵکی مەهاباد بۆ تۆڵە ئەستاندنەوە بـڕیاریاندا پەلاماری فەرمانبەرە ئێرانییەکانی نـاو شـار بـدەن و وەک بارمتـە رەفتاریـان لەگەڵدا بکەن و بەمجـۆرە دەوڵـەت ناچـار کـەن «زەبیحـی» و «دڵشـاد» ئـازاد کا، بەڵام قازی دەرفەتی ئەم کارەی نەدا و فەرمانبەرە ئێرانییەکانی بێزیـان لـە مەهاباد دەرباز کرد. ئەو دەیویست مەسـەلەکە بـە بـێ زەبروزەنـگ چارەسـەر بکرێ.» «سەرلەشکر زەنگەنـە»ش سـەبارەت بـە رووداوی هێـرش کردنـە سـەر دامودەزگاکانی دەوڵەت لـە لاپـەڕە ٥٩ و ٦٠ی کتێبەکـەیدا دەڵـێ: «لـە مـانگی خەرمانانی ساڵی ١٣٢٠ پادگانی نیزامی لـە مـەهاباد نـەبوو، شـەڕخوازەکانی مەهاباد بە پشتیوانی شووڕەوی سەربزێوییان دەسپێکرد، تا ئـەو جێیـەی کـە رۆژی ٢٦ی١١ی١٣٢٣ هێرشیان کردە سەر شارەوانی مەهاباد و چەند پاسـەوانیان کوشت و شارەوانی مەهابادیان بـە تـالان بـرد.» بـەڵام وا دیـارە ئـەو رووداوە پێوەندێکی بە گیرانی ئەو چەند کەسەوە نەبووە، بەڵکوو چەند مانگ دوای ئـەو

رووداوە گیراون. ئەوانە هەموو لە لایەک و راپۆرتێکی کتێبی «چپ در ایران بە روایت ساواک» بەرگی یەکەم کە لە لایەن ناوەندی لێکۆڵینەوەی بەڵگە مێژووییەکان لە «وەزارەتی ئیتلاعات» چاپ کراوە لە لایەک، هەڵەکانی «سەرلەشکر زەنگەنە» ئاشکرا دەکەن. لاپەڕە ٤ و ٥ی ئەو کتێبە گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و دوو هاوڕێیەکەی بەو چەشنە باس کردووە و دەنووسێ: «راپۆرتی ٨ی١٠ی١٣٢٦ - لە ٢٧ و ٢٨ی ئابانی ئەمساڵ [خەزەڵوەری ١٣٢٦] دوو نەفەر «زەبیحی» و «ئەفشاری رەسووڵی» (دڵشادی رەسووڵی) چوونە مەهاباد و ماوەیەک لەوێ لە گەڕەکی «ڕزگەیان» نیشتەجێ بوون. تێکۆشانی ئەوان بەو جۆرە بووە کە لە تەواوی لێژنەی لاوەکانی مەهاباد و هێندێک لەو کەسانەی ناسیویانن و بڕوا و متمانەیان پێیان بووە، بەڵگەیەکیان وەرگرتووە کە ناوەرۆکی لاپەڕەکە لە ژێر ناوی ڕێکخراوەی وڵاتانی یەکگرتوو بووە. تێبینییەکی تێدا نووسراوە کە ئەوە دەگەیەنێ کە «محەممەدعەلی نیک»ناوێک لە هەمان کاتدا کە لە ڕێکخراوەی وڵاتە یەکگرتووەکاندایە بۆ تەواوی ئێمە و گەلی کورد نوێنەری راستەقینەیە و ئەگەر دژی ئەو تێلگرافێک لێدرابێ لە لایەن ئێمە ئازادیخوازان نەبووە. لە راستیدا هۆیەکەی ئاشکرایە، ناوبراوان دوای وەرگرتنی ئەو لاپەڕە لە مەهاباد وەدەرکەوتوون. بابەتێکی دیکە کە لێیان دەگێڕنەوە ئەوەیە کە لەقسان بۆخۆیان گوتوویانە کە ئێمە ئەو تێکۆشانە بە یارمەتی بریتانیا دەکەین و پارەیەکیشمان دەدەنێ... ئەوان کەسانێکن کە لە دامەزرێنەرانی حیزبی کۆمەڵەی پێشوو [ژ.ک] بوون و لە ساڵی ١٣٢٤ کە بەڵگەیەکی زۆریان پێبووە و ویستوویانە بڕۆنە تورکیا لە لای مەئموورانی لەشکری ٤ی «ورمێ»وە دەگیرێن و دەنێردرێنە تاران و ماوەیەک لە تاران زیندانی دەبن هەتا دوایە لە کاتی دەسەڵاتی دێموکراتەکان ئازاد دەکرێن و دەچنەوە مەهاباد و دیسان لە کاتی چوونەوەی هێزی حکوومەتی ناوەندی بۆ مەهاباد، رادەکەنە عێراق، بەڵام بێگومان لەگەڵ کۆنسوولگەری شووڕەوی پێوەندی راستەوخۆیان بووە...» لە لاپەڕە ٤ و ٥یشدا لە پەراوێزی ئەو راپۆرتەی کە لە دژیان دراوە دەڵێ: «راپۆرتی شارەوانی ئەوکات سەبارەت بەو کەسانەی لەو بەڵگەدا باسمان کردن بەو جۆرەیە: بەرنووس: راپۆرتی کۆتایی ورمێ.

ڕێکەوتی ٥ی١٢ی٢٦ ژمارە ٣٧١٠ - شارەوانی گشتی وڵات بە ژمارە ٢٦٨٥ ڕێکەوتی ٢٦ی١١ی١٣٢٦ بە پشکنینی دەفتەرەکانی خۆی هیچ ئاسەوارێکی لەسەر پێشینەی «زەبیحی» و «ئەفشار» (دڵشاد)ی ڕەسووڵی وەدەست نەهێنا. بەپێی نامەی بنکەی لەشکری ٤، سەبارەت بە گیرانی ناوبراوان لە ساڵی ١٣٢٤، لە سنووری تورکیا هیچ پێشینە و بەڵگەیەک نییە؛ بەڵام لە سەروبەندی ساڵی ١٣٢٤ دوای کوشتنی چەند کەس و تاڵانی شارەوانی مەهاباد دوو کەسی ناوبراو بە هۆی پێوەندی گرتن بە «زێرۆ بەهادوری» و سەرۆک عەشیرەکانی دەوروبەری «ورمێ» و گەیاندنی فەرمانی «قازی محەممەد» و گەیاندنی چەند پاکەت، بەچەکەوە لە مەهاباد بەرەو دەوروبەری ورمێ هاتوون، (کاتی گەڕانەوە) لە ڕێگادا بە هۆی مەئموورەکانی ژاندەرمەرییەوە دەگیرێن و لە خەتی «تەورێز»ەوە دەنێردرێنە تاران و بەینێک زیندانی دەکرێن و لە ئاکامی هەوڵەکانی «سەدری قازی» ئازاد دەکرێن. بەپێی زانیاری «زەبیحی» لە سەرماوەزی ١٣٢٥، کاتی هاتنەوەی هێزی حکوومەتی ناوەندی ڕادەکاتە عێراق و جارێ لەوێیە، بەڵام لە شوێنی ئێستای ئەفشار (دڵشاد)ی ڕەسووڵی زانیارییەک وەدەست نەکەوتووە.»

هەروەک دەزانین ئەو کتێبەش چەند خاڵی گرینگی ئاماژە پێکردووە کە پوختەی ڕاپۆرتەکە ئەویە: لە سەروبەندی ساڵی ١٣٢٤ (کاتی گەڕانەوە) لە ورمێ ئەو چەند کەسە دەگیرێن، (هەڵبەت ناوی کاک «قاسمی قادری»ش لەبیر کراوە) پاشان بە هەوڵەکانی «سەدری قازی» ئازاد کراون.

کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» سەبارەت بە گیرانی ئەو سێ کەسە دەڵێ: «دوای ئەوەی بۆ ماوەیەک لە لایەن (ژ.ک)ەوە مامۆستا «زەبیحی» دەسبەسەر دەکرێ هەر دوای چەند ڕۆژ کە لەو بارودۆخە ڕزگاری دەبێ، مەئمووریيەتێکی دەدرێتێ کە لەگەڵ کاک «قاسمی قادری قازی» و کاک «دڵشادی ڕەسووڵی» بۆ تەبلیغات و ڕاپەڕاندنی ئەرکەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) بچنە ورمێ و دەوروبەری؛ بەڵام لە پۆستی «زێرۆبەگی بەهادوری» لە «باڵانیش» لە لایەن «سەرلەشکر زەنگەنە»وە دەگیرێن. هەر دوابەدوای گیرانی ئەو چەند کەسە، «قازی محەممەد» سێ کەسی لە لایەن شووڕای ناوەندی کۆمەڵەی (ژ.ک) نارده لای «سەرلەشکر زەنگەنە» کە ئەو سێ کەسە بریتی بوون لە: ١- «مامەغەنی خوسرەوی» (سەرۆکی شارەوانی پێشووی مەهاباد) ٢- «میرزا ڕەحیمی لەشکری» بەرپرسی ئیدارەی

«ئەوقاف» ٣- «مەلا قادری مودەڕڕیسی» (مامۆستا و بەرپرسی ئیدارەی غەللـە». ئەو سێ کەسە هەرسێک ئەندامی رەسمی، بەڵام نهێنی کۆمەڵەی (ژ.ک) بوون کـە بە ئامانجی رزگارکردنی ئەو چەند کەسە، چوونـە لای «سەرلەشکر زەنگەنـە»؛ ئەو چوونەش بۆ دوو ئامانج پێکهات، یەکەم: ئەوە کە رەنگبوو کۆمەڵـەی (ژ.ک) و خەڵـکی مـەهاباد دژکردەوەیـەک لـە خۆیـان نیشـان بـدەن، بـۆ نموونـە کارمەندەکانی ئێرانی بە بارمتە بگرن کە هێشتا هـەر لـە نێـو شـاری مـەهاباد مابوون، دووهەم: ئازادکردنی ئەو سێ کەسە گیراوە. پێشەوا قازی محەممەد لـە نامەیەکی تایبەتدا کە بۆ «زەنگەنە»ی نووسیبوو، ئەو سێ کەسەی بـە عینـوانی هەیئەتی خێرخوازی (حوسنی نییەت) مەهاباد ناساندبوو و داوای لە سەرلەشکر زەنگەنە کردبوو رێگایەک بۆ چارەسـەری گـرفتی گـیرانی ئـەو چەنـد نەفـەرە بدۆزێتەوە. ئەویش لە وەڵامێکی تەشریفاتی‌دا بە نوێنـەرەکانی پێشـەوا دەڵـێ: «بەداخەوە درەنگ هاتوون، چونکە ژاندەرمەری بـە بـێ پرسـی ئـەو، ئـەوانی رادەستی تاران کردووە.» لەقسـان نامەیەکیشـی بـۆ پێشـەوا قـازی محەممـەد نووسیوە کە لەودا دوای تـاریف و پێداهەڵـگوتنێکی زۆر بەسـەر کـوردان‌دا کـە «ئاریایی» رەسەنن و مـەهابادیش زۆر «شاپەرەسـت» و گـەلدۆسـتن، تـاریفی کەسایەتی قازی محەممەدی کردووە و هیواداری کردووە کە بەپەلـە کارێـک بـۆ ئازادکردنی ئەو چەند کەسە دەکا. بەڵام لە دوایی‌دا روون بۆوە کـە هـەموو ئـەو قەول و قەرارانەی «زەنگەنـە» درۆ و دەلەسـە بـوون و هـەر بۆخۆشـی ئـەوانی ناردبوونە تاران و بە ستادی ئەرتەشی ئەسپاردبوون.» مامۆستا «ئـەییووبیان» لە درێژەی قسەکانی‌دا دەڵێ: «پاش ماوەیەک کۆماری کوردستان راگەیەندرا. لـە بەرەی شـەڕی نێـوان ئەرتەشـی ئێـران و کۆمـاری کوردسـتان لـە سـەقز کـە بارزانییەکان سەنگەریان گرتبوو، شەڕێک رووی‌دا کـە لـە ئاکـامدا دیلێکـی زۆر کەوتە بەر دەستی ئەرتەشی کوردستان. لە دوایی‌دا مامۆستا «زەبیحـی» و کـاک «دڵشادی رەسووڵی» و کاک «قاسمی قادری قازی»دەگەڵ ئەو دیلانە ئاڵوگۆڕیان پێکرا و ئازاد کران.»

خەریکی تایپی ئەو نووسراوانە بووم کە خودا یار بوو و بە پرسـیار کـاک «قادری تەوەککول»م پەیدا کـرد و چوومـە خزمـەتی. کـاک قـادر یـەکێک لـەو کەسانەیە کە ئەو رووداوەی ئاگا لێیە و زانیاری وردیشی لەو بارەوە هەیـە. بـۆ

ڕوونکردنەوەی زیاتری ئەو باسانە و وەدەسهێنانی زانیاری زیاتر ڕۆژی شەممە ڕێکەوتی ١٦ی٢ی١٣٨٥ (٦ی مەی ٢٠٠٦) ئەم وتووێژەم لەگەڵ پێکهێنا کە لێرەدا دەقی تەواوی بە بێدەسکاری دەنووسمەوە.

چۆنیەتی مەئموورییەتەکە: «بە هۆی کابرایەک کە بە «وەهابی شیرنێ» مەشهوور بوو و لە ناو کۆمەڵەی (ژ.ک)دا کاری دەکرد، خەبەرم پێدرا بچمە دەفتەری (ژ.ک). لەوێ گوتیان دەبێ لەگەڵ مامۆستا زەبیحی و کاک قاسمی قادری و محەممەد دڵشاد و برایەکی کاک سەعیدی قۆپی کە ناویم لە بیر نەماوە، بچمە مەئمووریيەتێک. کاتێک خەبەرەکەیان پێڕاگەیاندم لە ماڵێ کەس نەیزانیبوو، پووڵ و پارەشم پێنەبوو. هەر زوو چوومە کووچەباغی عەزیزئاغا و لە کاک قاسمی قادری ئیجازەم وەرگرت و گوتم مامە قادر ئیزنم بدە بچمەوە ماڵێ، هیچ پوولم پێ نییە. کاک قاسم گوتی باشە بڕۆ بەڵام لای کەس باس مەکە. منیش گوتم ئێوە بڕۆن من بە ماشێنێکی دیکە خۆم دەگەیەنمە ئێوە. ئەو چوار کەسە ساز بوون، ماشێنێکی فۆردی ڕەشیان پێبوو. ئەوان ڕۆیشتن و من چوومەوە ماڵێ و پاشان بە سواری ماشێنێکی گەورە کە باری پێبوو وەڕێکەوتم و لە سەربانەکەی دانیشتم. گەیشتمە قاوەخانە (چایخانە)ی «شیرینبلاغ» و دابەزیم. لەوێ رابیتێکمان هەبوو ناوی «شۆشۆ» بوو، شکاک بوو. ئەو گوتی ڕەفیقەکانت هاتن و تێپەڕین، زوو بیانگەیە. هەر بەو ماشێنەی پێشوو تا «دزە»ی ڕۆیشتین، لەوێشڕا بە قاوەخانەی «دزە»دا (نیزیک ورمێ) وەڕێکەوتم، گەیشتمە شوێنێک بە ناوی «پۆلاتدی» کە مەودایەکی کەمی دەمێنێ بگەیە «بالانیش». لە نیزیک بالانیش پۆستی ژاندەرمەری لێبوو، لەوێ گرتیانم.

هەر لە مەهاباد کە وەڕێکەوتین هەر کەسەی ئەرکێکی پێئەسپێردرابوو، ئەرکی من گەیاندنی نامەیەک بوو بۆ کۆنسوولی ڕووسیا لە ورمێ. نامەکە لە ناو قوتوویەکدا بوو، بۆخۆشم هەمیشە ئالایەکی چکۆلەی کوردستانم پێبوو. بەڵام باش بوو پێش ئەوەی بگیرێم، نامەکەم لە قوتووەکە دەرهێنا و لەگەڵ ئالاکەی لە ڕانم بەست.

بەڵێ لە «پۆلاتدی» نیزیک «بالانیش» گرتیانم. ڕەئیسی پۆستی ژاندەرمەری ناوی «حاجیلوو» بوو، هەر لە زووەوە نێوانناخۆشی لەگەڵ من هەبوو. لە نیزیک ئەو پۆستەی لە سەر جادە قاوەخانەیەکی لێبوو. خەڵک

دانیشتبوون، دوو نەفەری لێبوو لە ناو خەڵکەکەدا دەمناسین، رابیتی کۆمەڵـەی (ژ.ک) بوون. ئەوان بە چاو تێیانگەیاندم کە رەفیقەکانم گیراون. لە خوار جادەش لە پەنا چۆمێک بنکەیەکی سەربازی ئەرتەشی لێبوو، جوان دەدیترا. بەهەڵکەوت «زەبیحی»م دیت، دیار بوو ئەویش منی دیتبوو. زەبیحی بە بیـانووی ئاودەسـت هاتە خوار، سەربازێک بە چەکەوە لە پشتی دەڕۆیشت. مەبەستی زەبیحی ئـەوە بوو کە بەو شێوەیە من تێبگەم کە ئەوان گیراون.

«حاجیلوو» بەرپرسی پۆستەکە دەستی کرد بە پرسیار و جـلوبەرگـەکانی پێداکەندم. هەر مابوو پانتۆڵەکەم دانێم. لەو کاتــەدا خوداوراستان کابرایـەکی عەجەمی ئەرتەشی کە پێشتر لە مەهاباد و دۆستی برازایەکی خـۆم بـوو، پەیـدا بوو، هەر دیتمی ناسیمییەوە. هات گوتی بۆ لێرەی؟ گوتم گرتوویانم. ئەوجار لە حاجیلووی پرسی ئەوەتان بۆ گرتووە؟ حاجیلوو لە وەڵامـدا گـوتی: خراپکـار و ئاژاوەچییە. عەجەمەکەی ناسیاوی من گوتی: ئەلعان ئەمن درێژکەن لاقم لە سەر زگی دانێن نانی ماڵە ئەوانەم لە زاری دێتەدەرێ. ئەوانە زۆریان خزمەت بـە مـن کردووە و شتی وانابێ. بەو چەشنە من ئازاد کرام.

زەبیحی و هاوڕێیانیشی هەریەکـەی مەئموورییـەتێکیان هـەبوو. بـڕیار وابوو هەموومان بچینە بالانیش. لەوێشەوە درێژە بە کارەکانمان بدەین و بەرەو شوێنەکانی دیکە بڕۆین. داستانی گیرانی ئەوانیش بـەو شـێوەیە بـوو کـە بـە ماشێنەکەیان رۆیشتبوون. بەڵام چونکە بە چاکی شـارەزای رێگاکـە نـابن و لـە لایەکیش هەر رۆژێک بەر لەوەی ئێمە بچینە بالانیش لە وێ نێوان ژاندەرمەری و پیاوەکانی زێرۆبەگ شەڕ کرابوو و برایەکی زێرۆبەگ لـەو شـەڕەدا کوژرابـوو، بڕیار بوو بچینە «کۆکی». ئەوان بۆ ئەوەی تووشی بۆسـەی ژاندەرمـەری نـەبن رێگاکەیان دەور لێدابوو و تەنانەت لە دێی «بالانیش»یش تێپەڕ ببـوون. دوایـە دەزانن بە هەڵە رۆیشتوون، دەگەڕێنەوە کە ‹لە گەڕانەوەدا› بەر لـەوەی بتـوانن بچنە کۆکی و «زێرۆبەگ» ببینن لە بۆسەی ژاندەرمەری دەکەون و دەگیرێـن. مـن دوای ئازادبوونم نەگەڕامەوە مەهاباد و درێژەم بە رێگاکە دا و رۆیشتمە ورمێ. لە ورمێ یەکێکی لێبوو پێم خۆش نییە ناوی بێنم دوایە بـوو بـە وەزیـر، ئەنـدامی کۆمەڵەی (ژ.ک) بوو، ئەویش لە ورمێ بوو. رووداوەکەم بۆ گێڕاوە. گوتی دەچـم بە کۆنسوولی رووس دەڵێم ئازادیان بکەن. من چوومە لای «کامان دوکتـور» کـە

ئیدارەیەکی سیاسی بوو. لە قونسوولخانەی ورمێ بڕیار بوو نامەکەی بدەم بە «جەعفەرۆف» کە ئەفسەرێکی کورد بوو. چونکە رۆژی پشوودان بوو بەزۆری رێگایان دام و چوومە ژوورێ. بەڵام «جەعفەرۆف» لەوێ نەبوو، ئەفسەرێکی تورکی دیکە لەوێ بوو کە زۆر تووڕە و تۆسن بوو، ناویم لە بیر نەماوە بەڵام لە بیرمە ئەفسەری بەشی زانیاری بوو. نامەکەم دایە و رووداوەکەم بۆ گێڕاوە، ئەو گوتی مەئموورەکانی خۆمان لەوێن ناهێڵن بیانگرن، ئازادیان دەکەین.

هەر دوای ئەوەی لەوێ خەڵاسیم هات، چوومە خزمەت «سەید ئەحمەدی گەیلانیزادە» و رووداوەکەم بۆ ئەویش گێڕاوە. هەر ئەو رۆژە بەیەکەوە چووینە لای «سەرلەشکر زەنگەنە». ناوبراو گوتی: ئەمن کوردم بەڵام لە نەوعی ئەوان نیم. مەبەستی ئەوە بوو کە ئەوانەی گیراون وێڕای بەرپرسانی دیکەی کورد، پشتیان بە رووسەکان بەستووە؛ پاشان گوتی: خراپیان لەگەڵ ناجووڵێینەوە.

لەو ماوەیەدا کاری من ئەوە بوو دەچوومە قۆنسوولخانەی رووسەکان بۆ ئەوەی بزانم بۆ ئازادکردنی ئەو چەند کەسە چیان کردووە. رۆژێک کابرایەک هات گوتی: فلانەکەس زیندانییەکانیان لە رێگای دەریاوە بە گەمی بەڕێ کردن. وەخت درەنگ بوو، چوومە قۆنسوولخانە، «هاشمۆف» لەوێ بوو، دوای ئەوەی پێکەوە قسەمان کرد گوتی: «بە قازی بڵێ کاری وا نەدا بە هەموو کەس؟!» مەبەستی ئەوە بوو کە ئەوانەی قازی محەممەد ئەو ئەرکەی پێئەسپاردوون، بۆ ئەو چەشنە مەئمووریيەتانە نابن!

کاک قادری تەوەککول لە کۆتایی قسەکانیدا گوتی: «کاتێک زەبیحی و هاوڕێیانی بە گەمی بەڕێکرابوون، ئەو ئەندامەی کۆمەڵەی (ژ.ک) کە گوتم پاشان بوو بە وەزیر، دیتبوونی! بەڵام هیچ هەڵوێستێکی لە خۆی نیشان نەدابوو!»

پرسیارم لە کاک قادر کرد کە دوای گیرانی ئەو چەند کەسە، ئایا هیچ کەس لە مەهابادەوە بۆ ئازادکردنیان هاتە ورمێ و هەوڵێک درا یان نا؟ کە لە وەڵامدا دەقی قسەکانی کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان»ی سەلماند، بەڵام گوتی ئەو نەفەرەی کە کاک عوبەیدیللا دەڵێ، «سەعیدی قۆپی» بوو و وێڕای مامۆستا زەبیحی گیرا، دروست نییە، بەڵکوو برایەکی ئەو بوو کە من ناویم لە بیر نەماوە. وەکی لە بیریشم مابێ بێجگە لە «مەلا قادری مودەڕڕیسی» و «میرزا

www.zheen.org

ڕەحیمی لەشکری» و «مامە غەنی خوسرەوی»، پێم وابێ نەفەرێکی دیکەشیان لەگەڵ بوو کە بۆ ناوبژیگەری هاتبوونە لای سەرلەشکر زەنگەنە. سەبارەت بە مامۆستا «زەبیحی»ش گوتی: «ئەو بەڕاستی تێکۆشەر بوو، زۆر زانا بوو و تەنیا کەسێک بوو زمانی ئینگلیسی زۆر بەباشی دەزانی و ئەندامێکی هەڵسووڕاو و چالاکی کۆمەڵەی ژ.ک بوو.»

«ڕەعنا خانمی زەبیحی» خوشکی مامۆستا زەبیحی لە وتوووێژێکدا کە کاک عەلی کەریمی لە کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی»دا لەگەڵی پێکهێناوە لە لاپەڕە ١٤٣ تا ١٦١، باسی کەسایەتی و بەسەرهاتی براکەی خۆی دەکا کە ئەو چەند دێڕەی خوارێ، کورتەیەک لەو وتووێژەیە: «نیزیک دە تا پازدە ڕۆژ کاکم لە قاوەخانەی «کەریم جووجوو»ی گیرا. پاشان لەوێ ئازاد کرا بەڵام بۆ ماوەیەک نەهاتەوە ماڵە خۆمان و چووە ماڵە «کەریمی یاهوو». [دیارە نەیانویستووە زیندانی بێ بەڵام دەسبەسەریان کردووە] پاش ماوەیەکی لە وێش ڕۆیی و چووە ماڵە «مەلای داودی» مەشهوور بە «مەلای حەجۆکێ». پاش چوارپێنج ڕۆژان، ڕەمەزان بوو بەیەکجاری ئازاد کرا.» دیسان لە مەئمووریيەتێکدا مامۆستا زەبیحی وێڕای چەند هاوڕێی کۆمەڵەی ژ.ک لە ورمێ دەگیرێنەوە. لە لاپەڕە ١٤٦ و ١٤٧، ڕەعنا خانم سەبارەت بە گیرانەوەی دووبارەی مامۆستا زەبیحی دەڵێ: «پاش بیستوچوار سەعاتان گوتیان وەڵلا دیسان گرتوویانەوە و «میرزا ڕەحمەتی شافیعی» ڕاپۆرتی لێداوە و گوتوویەتی ئەگەر ئەوانە بێنەوە، ئێران کوردستانی لە دەست دەچێ، بەخسووس ڕەحمانی زەبیحی. ئیدی کاکم زیاتر لە ٨ مانگ گیرا... گۆیا کاکم لە زیندانەوە خەبەری بۆ قازی ناردووە کە ئەگەر بێتوو شتێکی نەکا و ڕزگارمان نەکا، خراپی دەبینێ! دوایە گوتیان عرووسان [(سەربازی ڕووسەکان)] پووڵیان داوە و نازانم چبووە و ئەوانە بەربوون، هەتا پووڵێکیان بۆ ئێمە هێنا ماڵێ...» پاشان دەڵێ: «میرزا قاسم لە تەورێزێ نەخۆش دەبێ و کاکم و دڵشاد دێنەوە میاندواوێ و بە هۆی سێچوار ئەفسەری عورووس کە لەوێ دەبن، بە جیبێکی هێنایانەوە ماڵە خۆمان.» لە کۆتاییشدا دەڵێ: «عالەمێکی زۆر هاتن، قازی محەممەد هات، مەلامستەفا بارزانی هات و... ژوورەکەشمان زۆر بچووک بوو و عالەم زۆر بوو...»

ڕۆژی یەکشەممە ڕێکەوتی ٤ی٤ی١٣٨٥ بەرامبەر دەگەڵ ٢٥ی ژانوییەی ٢٠٠٦ چوومە خزمەت «ڕەعناخانمی زەبیحی» و سەبارەت بەو بابەتانە پرسیارم لێکرد کە ئەو چەند دێڕەی خوارێ پوختەی ئەو وتووێژەیە: «وەختێک کاکم لەگەڵ هاوڕێکانی لە «باڵانیش»ێ گیرا، پاش ماوەیەکی گوتیان ئازاد کراون بەڵام دیسان گرتوویاننەوە (هەر ئەو ڕۆژە)، چونکە «میرزا ڕەحمەتی شافیعی» نامەی بۆ کاربەدەستانی ئێران نووسیبوو و گوتبووی کە ئەگەر ئەوانە ئازاد بکرێن، بەتایبەت زەبیحی، کوردستان لە ئێران جودا دەبێتەوە و لە دەست دەچێ. ئەو دەمەش کە کاکم لە تارانێ زیندانی بوو، لەوێڕا نامەیەکی بۆ قازی محەممەد ناردبوو و گوتبووی لە زیندانێ نەجاتم دە، دەنا ئەمنیش زۆر کارم لە دەست دێ! پاش ماوەیەک قازی محەممەد لەگەڵ ڕووسەکان لە بەرامبەر ئازادی کاکم و ئەو دوو ڕەفیقەی دیکەی، سێزدە دیلی ئێرانییان ئازاد کرد و وێڕای بڕێک پووڵ و پارە دایاننەوە بە ئێران. ئەو پووڵە بە مەعلوومی هیچ قسەی لە سەر نییە کە ڕووسەکان دایان بە ئێرانییەکان و ئەو معامەلەیان ڕێکخست. هەر دوای گیرانی کاکم و کاک قاسم و کاک دڵشادی ڕەسوولی، هەر ماڵەی ١٥٠٠ تمەنی ئەودەمیان وەک حقووقی (مووچە) ئەو گیراوانە بۆ بەڕێوەچوونی بنەماڵەکانیان داینێ.» قسەکانی ڕەعنا خانم لێرەدا تەواو دەبێ، بەڵام بەو پێیەی دەوڵەتی ئێران لە جموجۆڵی کۆمەڵەی ژ.ک و چالاکییەکانی، بەڕاستی ترس و خۆفێکی زۆری ڕێنیشتبوو و هەروەها زانیاری باشیشی لە سەر ئەندامە چالاکەکانی ئەو کۆمەڵەیە هەبوو، لە لایەکیش ڕاپۆرتێک لەسەر ئەو ئەندامە چالاکانە پێشتر بەدەستی ئەرتەش گەیبوو، من لەو بڕوایەدا نیم کە بە قسەی کەسێک ئازادیان بکەن (کە دیارە کە ئەگەر ئەو قسەوباسە ڕاست بێ، ئەوە بە قسەی پێشەوا قازی محەممەد ئازاد کراون) و لە دواییشدا بە قسەی میرزا ڕەحمەتی شافیعی بیانگرنەوە. چونکە ئەندامەتی و چالاکییەکانی ئەو سێ گیراوە لە نێو کۆمەڵەی (ژ.ک)دا لەمێژ بووە کە بۆ کاربەدەستانی ئێران روون و ئاشکرا بووە. ئەو جێیەش کە ڕەعنا خانم دەڵێ هەر ماڵەی پووڵێکیان وەک یارمەتی بۆ بەڕێچوونێ داینێ، بەپێی هەواڵ و مزگێنییەک کە لە ڕۆژنامەی «کوردستان»ی ژمارە ١٧ی ڕۆژی چوارشەممە ١ی ڕەشەمەی ١٣٢٣ چاپ کراوە، ئەو برە پارە و پووڵە بە بۆنەی ئازادبوونی ئەو سێ ئەندامەی کۆمەڵەی ژ.ک لە

www.zheen.org

لایەن خودی «پێشەوا»وە بەر لە هاتنەوەیان بۆ مەهاباد و دوای ئازاد بوونیان وەک مزگێنی دراوە بە کەسوکاری ئەو سێ ئەندامە. ڕۆژنامەی «کوردستان» بۆ ئەم هەواڵە نووسیویەتی: «... سوپاس بۆ خودا هەرسێکیان چەند ڕۆژە گەیشتوونە تەورێز، پێشەوای خۆشەویست یەکی دوو هەزار تمەنی خەڵات کردوون.»

ئەگەر بمانەوێ ڕێکەوتی دروستی گیرانی ئەو سێ کەسە روون بکەینەوە، دەبێ ئاورێکیش لە کاتی دەرچوونی گۆڤاری «نیشتمان» بدەینەوە. گۆڤاری نیشتمانی ژمارە ٧ و ٨ و ٩ بەسەر یەکەوە بۆ سێ مانگی سەرەتای بەهاری ساڵی ١٣٢٣، واتا خاکەلێوە، بانەمەڕ و جۆزەردان چاپ کراوە. دوای دەرچوونی ئەو ژمارەیە هەتا ساڵێک دوای رووخانی کۆماری کوردستان یانی ساڵی ١٣٢٧، ژمارەی دیکەی لێ چاپ نەکراوە، ئەو ژمارەیەش بە ناوی «نیشتمان»ی ژمارە ١٠، بە یارمەتی مامۆستا «زەبیحی» لە «سیتەک»ی کوردستانی باشوور چاپ کراوە. دوابەدوای هێنانەوەی مامۆستا «زەبیحی» لە «تەورێز» و راگواستنی کەرەسەکانی چاپی گۆڤاری «نیشتمان»، لە تەورێزەوە بۆ مەهاباد و دەسبەسەربوونی مامۆستا «زەبیحی» بۆ ماوەیەکی کورت، مامۆستا «زەبیحی» لە مەهاباد دەمێنێتەوە. واتا لە جۆزەردانی ساڵی ١٣٢٣ هەتا کۆتایی پووشپەڕ یا یەکەم ڕۆژەکانی مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢٤، خەریکی کاروباری دیکە و تێکۆشانەکانی لە کۆمەڵەی (ژ.ک)دا بووە.

بۆ روونکردنەوەی بەشێکی گرینگ لە مێژووی تێکۆشانی کۆمەڵەی (ژ.ک) بە بیانووی باسکردن لە چۆنیەتی گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی، بێجگە لەو بابەتانەی باسمان کرد، هێنانەوەی ئەو چەند خاڵە گرینگەش وەک کورتەیەک لە باسەکەمان بە پێویست دەزانم:

١- ڕۆژنامەی «کوردستان» ژمارە ١٤، ڕێکەوتی ٢٤ی ڕێبەندانی ١٣٢٤ دەڵێ هەشت مانگ لەمەوبەر ئەو سێ کەسە گیراون کە هەشت مانگ پێش ئەو ڕۆژە، دەکەوێتە کۆتایی مانگی جۆزەردان یان یەکەم ڕۆژەکانی مانگی پووشپەڕی ساڵی ١٣٢٤.

کاک «عەلی کەریمی» لە لاپەرە ١٠٣ی کتێبەکەی‌دا دەڵێ: «هەروەک ئاگادارن بەدوای دەرچونی «نیشتمان»ی ژمارە ٧ و ٨ و ٩ یانی لە هاوینی ساڵی

١٣٢٤ (١٩٤٤)، «زەبیحی» لەگەڵ دوو نەفەر لە ئەندامانی چالاک و هەڵسووڕاوی کۆمەڵە، «قاسمی قادری» و «دڵشادی رەسووڵی» لە ورمێ بە دەستی حکوومەتی شای ئێران دەگیرێن.» کە ئەو قسەی کاک عەلی لەگەڵ ئەو روونکردنەوەی کە باسمان کرد، واتە رۆژنامەی «کوردستان» ساڵێک و چەند مانگیان نێوانە.

٢- گۆڤاری «ئاوات» کە لە یەکی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٤ دەرچووە، دەڵێ چەند مانگ لەوە پێش سێ کەس لە خەڵکی مەهاباد لە «باڵانیش» گیراون کە ئەگەر ساڵی ١٣٢٣ بووبا دەینووسی ساڵێک و چەند مانگە ئەو سێ کەسە گیراون؛ کەچی نووسیویەتی چەند مانگ لەمەوبەر گیراون. بۆ ئەو جێگایەش کە کاک «محەممەدی شاپەسەندی» دەڵێ «زەبیحی» بەسەردا گیرا، نەمویست چاپخانە بێئیش بمێنێتەوە. دەبێ بڵێم کە ئەو چاپخانەی کە لە «تەورێز»ەوە بۆ مەهابادیان هێناوە هەر ئەو چاپخانەیە بووە کە «هاوار» (= هاواری کورد)ی لە رەزبەری ساڵی ١٣٢٤ پێ چاپ کرا و بێئیش نەماوەتەوە. رەنگە مەبەستی کاک محەممەد ئەوە بووبێ کە دوای ئەوەی «هاوار(ی کورد)» رێگای پێنەدرا زیاتر لە ژمارەیەکی لێ چاپ بکرێ، بۆخۆی شتێکی پێ چاپ بکا و چاپخانەکە بێئیش نەمێنێتەوە.

٣- کاک «عەلی کەریمی» لە لاپەڕە ١٠٩ی کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی»دا دەڵێ: «کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە رۆژنامەی «کوردستانی نوێ» ژمارە ١١٩ یەکشەممە ١٤ی ٤ی ١٩٩٤ دەنووسێ: «بە پێچەوانەی سەرلەشکر زەنگەنە، «زەبیحی» و هاورێکانی ‹کاتی گەڕانەوە› لە پەیمانی «سێ سنوور» گیران» دوابەدوای ئەو قسەی کاک «محەممەدی شاپەسەندی»، «کاک عەلی کەریمی» دەڵێ: «لەسەر پەیمانی «سێ سنوور» قسە و باس زۆرە و تا ئێستاش بەتەواوی ساغ نەکراوەتەوە کە پەیمانێکی ئاوا و کۆبوونەوەیەک بە بەشداری نوێنەرانی هەموو بەشەکانی کوردستان لە چیای «داڵانپەڕ» کراوە یان نا؟! وە یان ئایا «زەبیحی» بەشداری ئەو کۆبوونەوەی کردووە یان نا؟! بەڵام لەسەر گیرانی «زەبیحی» و «قادری» و «دڵشاد» کە هەرسێکیان ناویان لەولا و ئەولا هاتووە کە گۆیا لە گەڕانەوە لە پەیمانی «سێ سنوور» گیراون شک و گومان نییە.»

بنکەی ژین www.zheen.org

کاک عەلی دیسان لـە لاپـەڕە ١١٤ی سـەرچاوەی پێشـوو دەڵـێ: «(مـەک داوڵ)یش لە کتێبە ئینگلیزییەکەی خۆیدا کە لەو ئاخرییانەدا بڵاو بۆتەوە، ناوی «زەبیحی» دەبا کە لە گەڕانەوەی پەیمانی «سێ سنوور»دا لە ورمێ گیراوە.» هەر دوابەدوای قسەکانی «مەک داوڵ»، کاک عەلی کەریمی دەڵێ: «تـا ئێسـتا بـەوە گەیشتووین و شکمان لەوەدا نەماوە کە «زەبیحی» و هاوڕێکانی «سێ کەڵەپیاوی کۆمەڵە» بە دوای دەرکردنی «نیشتمان»ی ٧ و ٨ و ٩دا دەگیرێن.»

لاپەڕەی ١٠ی نوسخەی ئەسڵی گۆڤاری «نیشـتمان» وتـارێکی تـێدا بـڵاو کراوەتەوە بە ناوی «لە ناو کۆمەڵەدا» کە لەو لاپەڕەیـەدا زۆر بـە روونی باسـی بەشدارانی کۆنفڕانسی نێوان کۆمەڵەی «هیوا» و کۆمەڵەی «ژ.ک» دەکا کە ناویان ناوە «پەیمانی سێ سنوور»، ئەو وتارە لـە لایـەن مامۆسـتا «زەبیحـی»یـەوە نووسراوە.

باسی پەیمانی «سێ سنوور» جارێ وەلا دەنێین چونکە وتارێکی تایبەت و دوورودرێژمان لە سەر نووسیوە. بەڵام هـەر لـەو چەنـد دێـڕەدا بابـەتێکی زۆر گرینگمان بۆ روون دەبێتەوە ئەویش ئەوەیە کـە مامۆسـتا «زەبیحـی» بۆخـۆی یەکێک لە بەشـدارانی پـەیمانی «سـێ سـنوور» بـووە و بۆخۆشـی نوسـخەی کۆبوونەوەکەی ئەو پەیمانەی لـە گۆڤـاری «نیشـتمان»ی ژمـارە ٧و٨و٩دا بـڵاو کردۆتەوە. کەوایە لە ‹کاتی گەڕانەوە› لە پەیمانی «سێ سنوور» نەگیراوە، دەنـا ئەگەر بەوجۆرە نەبایە ئەو زانیارییانـەی رۆژنامـەی «کوردسـتان» و گۆڤـاری «ئاوات» و سەرچاوەکانی دیکە باسی دەکەن، دەکەوتنە بـەر شـک و گومانـەوە. بەپێی ئەو بەڵگە و سەرچاوانەی کە دەبەر دەستماندایە بێ هـیچ شـک و گومـان دەتوانین بڵێین کە یەکێک لەو کەسـانەی لـە پـەیمانی «سـێ سـنوور» دەگـەڵ مامۆستا «زەبیحی» بووە مامۆستا «هەژار»ە. ئێستا کە بۆ هەموومان ئاشکرا بوو کە مامۆستا «هەژار»یش لەو پەیمانەدا بەشدار بووە، پرسـیارێک دێتـە گـۆڕێ ئەویش ئەوەیە کە: لە کاتێکدا یەکێک لە بەشدارانی ئەو پەیمانە مامۆستا هەژار بووە، چۆن دەکرێ بۆ هاتنەوەی مامۆستا «زەبیحـی» و دوو هاوڕێکـەی دیکـەی بەپێی ئەو قسەی کە دەڵێن لە کاتی گەڕانەوە لە پەیمانی «سێ سنوور» گیراون، شێعری دانابێ؟

لێرەدا مەبەستم ئەوەیە بڵێم کە راستە مامۆستا «هەژار» ئەو شێعرەی بۆ هاتنەوەی ئەو سێ کەسە داناوە، بەڵام هیچ شکمان نییە کە رێکەوت و کاتی دانانی ئەو شێعرە ئەو کاتە نەبووە کە پەیمانی «سێ سنوور» پێکهاتووە. بەپێی تەواوی ئەو بەڵگە و سەرچاوانەی باسمان کردن، بەوە گەیشتین کە ئەو سێ ئەندامەی کۆمەڵەی (ژ.ک)ساڵێک و نیزیک دوو مانگ دوای پەیمانی «سێ سنوور» و دەرچوونی ژمارەی کۆتایی گۆڤاری «نیشتمان» واتا رۆژەکانی سەرەتای مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢٤ (١٩٤٥) گیراون.

بەڵگەکانی ناو کتێبی «رۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا» سەبارەت بە گیرانی مامۆستا زەبیحی

تا ئێستا سەبارەت بە گیرانی ئەو چەند کەسەی کە لەگەڵ مامۆستا «زەبیحی» بوون، تەنیا قسەکانی «سەرلەشکر زەنگەنە» و وتارەکانی گۆڤاری «ئاوات» و ئەو چەند کتێبەمان باس کرد کە هەر یەکەی بە چەشنێک باسیان لەو رووداوە کردووە. لە وتوویژ لەگەڵ کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» و کاک «قادری تەووەککول» و «رەعنا خانمی زەبیحی»یش زۆر شتمان بۆ روون بۆوە، بەڵام هیچ کامیان بە روونی باسی رۆژی گیرانەکەیان نەکردووە. گرینگی ئەو دوو بەشە لەوەدایە کە بە روونبوونەوەی رێکەوتی گیرانی ئەو چەند کەسە زۆر هەڵەی ناو کتێبەکانیش راست دەبێتەوە. بۆ نموونە کاتێک هەتا ئێستا بۆمان روون بۆتەوە مامۆستا «زەبیحی» و دوو هاورێکەی لە سەرەتاکانی مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢٤ (١٩٤٥) گیراون ئەوە ئەو کات ناتوانین بڵێین لە دوای دەرچوونی ژمارە (٧و٨و٩)ی گۆڤاری «نیشتمان» (کە بۆ سێ مانگی سەرەتای وەرزی بەهاری ساڵی ١٣٢٣ چاپ کراوە)، ئەو چەند کەسە گیراون.

بۆ روونکردنەوەی کۆتایی و بێهەڵە و پڕ لە زانیاری ئەو رووداوە لەو دواییانەدا کتێبی «رۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا»م پەیدا کرد. ئەو کتێبە وەرگێڕاوی ١٣٠ بەڵگەنامەی بریتانیای تێدا چاپ کراوە و لە لایەن کاک «ئەنوەری سوڵتانی» کۆ کراوەتەوە و کراوەتە کوردی و لە لایەن «بنکەی ژین» لە سلێمانی چاپ کراوە و بەڵگەنامەکانی ساڵی ١٩٤٢ هەتا ١٩٥٧ی رۆژهەڵاتی کوردستانی لە خۆ گرتووە و پڕە لە زانیاری وردی

ئەفسەرانی بەشی زانیاری بریتانیا و بەخۆشییەوە رووداوی «باڵانیش»ی زۆر بە وردی تێدا تۆمار کراوە. پێش ئەوەی نووسراوەکانی بەڵگەنامەکان شی بکەینەوە و لەگەڵ ئەو زانیارییانەی پێشتر باسمان کردن، لە بەر یەکیان رابنێین، دەقی نووسراوەکان بێ دەستێوەردان وەک خۆی دەنووسینەوە کە لە لاپەڕە ١٤٧ تا ١٦٧ی ئەم کتێبەدا باسی ئەو رووداوە کراوە و هەر جارەی زانیارییەک بە زانیارییەکان زیاد بووە.

لە لاپەڕە ١٤٧ دەڵێ: «عەلی ئەکبەرۆف سکرتێری کۆنسۆلی رووسیا و میجەر جەعفەرۆف ئەفسەری سیاسی رووس لە ورمێ بوون». لە لاپەڕە ١٤٧ و ١٤٨ بەڵگەنامەی ژمارە FO371/43478 ژمارە ٢٨، ١٣ی جوولای تا ١٥ی ئۆگۆستی ١٩٤٥ دەنووسێ: «رێبەرانی کۆمەڵە، لە عەینی کاتدا توانیویانە سیاسەت تێکەڵاو بە مەسەلەکە بکەن. لە ٤ی ئۆگۆستدا پیاوانی زێڕۆبەگ هەوڵیان لە پێناو کۆکردنەوەی باجی حاسڵی گوندی باڵانیجدا تووشی بەربەرەکانی هاتبوو، هێرشیان کردە سەر پێگەی جەندرمەری کە لایەنگری وەرزێرەکانی دەکرد. کورد پاشەکشەی پێکرا و لە لایەن هێزی یارمەتیدەری [جەندرمە]وە، گەڕێنرانەوە شوێنی سەرەکی زێڕۆ لە کووکیا... جێگری کونسوولی رووس لە ورمێ ناوبژیچیەتی کردووە و ئاشتی دامەزراوەتەوە...» هەر لە لاپەڕە ١٤٨دا دەڵێ: «(١٦٣) کاروباری دیکەی کورد - رۆژی پێنجەمی ئۆگۆست، پێنج رێبەری کۆمەڵە و خەڵکی مەهاباد لە ورمێ گیران و نێررانە تەورێز. دەگوترێ ئەوان کەسانێک بوون کە لە بەغدا دەرسیان خوێندووە و جگە لە کوردی و تورکی و فارسی، ئینگلیزی و عەرەبیشیان زانیوە.»

لە لاپەڕە ١٥٠ تا ١٦١ بەڵگەی ژمارە FO371/43478 پاشکۆی راپۆرتی رۆژی ٢٥ی٨ی١٩٤٥ی باڵوێزی بریتانیا لە تاران - راپۆرتی سەفەری جێگری کۆنسوولی بریتانیا لە تەورێز بۆ ئازەربایجانی رۆژئاوا، دەقی ئەو راپۆرتە کە باسی ٤ تا ٨ی ئاگۆستی ١٩٤٥ی لە خۆ گرتووە، بۆ وەزارەتی دەرەوە لە لەندەن نێردراوە.

لاپەڕە ١٥٠ دەڵێ: «شاری تەورێزم لە بەیانی رۆژی چواری ئۆگۆستدا بەجێ هێشت.» لاپەڕە ١٥١ دەڵێ: «سەعات ٨ی ئێوارە بە بێ هیچ رووداوێک گەیشتمە ورمێ و چاوم بە سەرهەنگ زەنگەنە - جێگری ئوستاندار کەوت.»

لاپەڕە ۱۵۲ دەڵێ: «لە سەرهەنگ زەنگەنەم بیست، گوتی زێڕۆبەگی هەرکی خەڵکی [گوندی] کۆکیا لە باراندووز، لە کاتی خەرماندا بە گوێرەی رەسمی خۆی داوای باجی لە وەرزێرانی گوندی «بالانیج» کردووە. ئەوانیش پەنایان بردۆتە بەر پێگەی جەندرمەری لە گوندەکە. زێڕۆ گوتوویە دەبێ پێگەی جەندرمە لە گوندەکە هەڵبگیرێت کە بە قسەیان نەکردووە. ئینجا ئەویش بە رواڵەت لە دوانیوەڕۆی رۆژی چوارەمی ئۆگۆستدا، هێزێکی سی کەسی کوردی ناردۆتە سەر پێگەی ناوبراو. چەند سەعاتێک شەڕەتفەنگ کراوە، کوردان شکاون و لە دەوروبەری سەعات ٦دا کشاونەتەوە بۆ لای «کۆکیا» و جەندرمە کەوتوونەتە شوێنیان. درەنگتر یارمەتی گەیشتۆتە جەندرمە و بۆ هەموو ماوەی شەو، شەڕەکە درێژەی هەبووە، زەنگەنە دەیگوت ئێستاش هەر درێژەی هەیە.»

هەر لە لاپەڕە ۱۵۳دا دەڵێ: «زێڕۆبەگ و رەشیدبەگی هەرکی... پڕوپاگەندەکەرێکی بەهێز و هەواڵبەری نێوان کوردانی ئێران و عێراقن، پێوەندێکی زۆر لە نێوان هەر دوو بەری سنووردا هەیە... بە ماوەیەکی کەم پێش ئەوەی من بچمە ورمێ، قازی محەممەد خۆی سەردانێکی سێ رۆژەی شارەکەی کردووە. پێوەندی نێوان ئەو و مێجەر جەعفەرۆف ئەفسەری سیاسی رووس، شێوازێکی ئاسایی هەیە. پێیان گوتم کە مەلا مستەفای بارزانیش پێوەندی لەگەڵ جەعفەرۆف هەیە.»

www.zheen.org

لە لاپەڕە ۱٥٤دا، سەرلەشکر زەنگەنە باسی رەنگەکانی ئاڵای کوردستانی بۆ جێگری کۆنسوولی بریتانیا لە تەورێز کردووە و پاشان راپۆرتەکە دەڵێ: «زەنگەنە لای وایە کوردی ناوچەی مەهاباد، سەرجەم پشتیوانی کۆمەڵە بن بە هەموو ئێلخانیزادەکانەوە کە سەرۆکی هۆزی بەهێزی دێبوکرین...» لە لاپەڕە ۱٥٥ جێگری کۆنسوولی بریتانیا لە تەورێز دەڵێ: «بەیانی ئەو رۆژە وا دەمویست ورمێ بەجێ بێڵم، سەرهەنگ زەنگەنە هاتە دیتنم بۆ ئەوەی وەڵامی چاوپێکەوتنی من بداتەوە...» پاشان دەڵێ: «لە لایەکی دیکەوە پێنج مەئمووری کۆمەڵە، کە لەم دواییەدا لە مەهابادەوە هاتوونەتە نێو شار [ی ورمێ]، لە لایەن دەسەڵاتداریەتی ئێرانەوە گیراون و بە گەمی [لە رێگەی گۆلی ورمێوە] نێردراونەتە تەورێز. سێ کەسیان گەنج بوون و لە بەغدا دەرسیان خوێندووە،

جگە لە کوردی و فارسی و تورکی، بە ئینگلیزی و عەرەبیش قسە دەکەن. دووانەکەی دیکەیان عەشیرەت بوون و دەوری پاسەوانی ئەوانیان بینیوە.»

لاپەڕە ١٥٦ دەڵێ: «چوومە چاوپێکەوتنی (تەلعەتبەگ ئاچارە) - کۆنسوولی تورکیا لە ورمێ. ناوچەی ئیداری تەلعەتبەگ تا کرماشان و هەمەدان دەگرێتەبەر و وادەرکەوت کە دوو بابەتی سەرەکی سەرنجی ئەو رابکێشن: مەسەلەی کورد و پێوەندی رووس و تورک. ناوبراو زانیارییەکی زۆری لە سەر کەسایەتییە کوردەکان و هەڵسوکەوتیان هەبوو، بەڵام دڵنیا نیم زۆربەیان راست بن. تەلعەتپاشا بەگشتی پەسەندی بۆچوونی منی دەکرد کە چالاکی کۆمەڵە روو لە زیادبوونە و ئەوەی کە هەوڵی ئەندامانی ئێرانی و عێراقی رێکخراوەکە، یەکی گرتووە، رووسەکانیش هانیان دەدەن و یارمەتییان پێ دەگەیەنن. مەئمووری ئەسڵی رووس لە مەسەلەی کورددا، مێجەر جەعفەرۆفە کە خۆی کوردە. تەلعەتپاشا دڵنیای کردم کە دەسەڵاتداریەتی سۆڤیەت دەستی لە مەسەلەی باڵانیجدا هەبووە. (پاراگرافی ٩) و جێگری کۆنسوول خۆی سەردانی گوندی کووکیانی کردووە و مەسەلەکەی داکووژاندووە. دواتریش چوار کورد گیراون و هێناویاننەتە ورمێ کە ئەم مەسەلەیە، جێگری ئوستاندار پێی نەگوتم. لە تەلعەتپاشام پرسی ئایا چالاکییەکانی کۆمەڵە لە نێو کوردی تورکیاشدا پەرەی سەندووە؟ ناوبراو لای وا نەبوو ئەو مەسەلەیە تا رادەیەکی جیددی راست بێ، بەڵام وا هەیە جاروبارە پرووپاگەندەچی سنوور ببەزێنن.» لە لاپەڕەکانی ١٣٧ و ١٣٨دا دەڵێ: «ترۆمبێلی سینەمای «پێوەندییە گشتییەکانی بریتانیا» لە ٢٥ی مانگی جووندا، [چونکە راپۆرتەکە لە ساڵی ١٩٤٥ رووی داوە، ٢٥ی جوون یا ژووئەنی ١٩٤٥ بەرامبەرە دەگەڵ رۆژی دووشەممە ٤ی پووشپەڕی ١٣٢٤] سەردانی مەهابادی کردووە و لە گۆڕەپانی شارەکەدا، فیلمی هەواڵ و دۆکیۆمێنت و گاڵتەجاڕی نیشانی خەڵک داوە. فیلم نیشاندانەکە بە پشتگیری قازی محەممەد بەڕێوە چووە و خەڵکێکی زۆر بەشداریی نومایشەکەیان کردووە، بەڵام کەسانی ناحەز لەو کاتەدا خۆپێشاندانێکیان بەڕێوە بردووە و سەرەوخوار، بە نیزیک سینەماکەدا تێپەڕ بوون و تەپڵیان کوتاوە و وێنەی مارشاڵ ستالینیان بەرز کردۆتەوە. لە ماوەی فیلمەکەدا دوو جار وایەری پرۆژێکتۆرەکە هەڵبڕاوە و کەسێکیش خشتێکی بە ئامپلیفایرەکەدا داوە... قازی محەممەد، کە بەڵێنی

پاراستن و پشتگیری دابوو و هێندێک لە پاسەوانەکانی خۆشی ناردبوو شوێنەکە، بەو سابۆتاژە دڵگیر بووە و نارەزایی خۆی دەربڕیوە...»

لە لاپەڕە ١٤٣شدا دەڵێ: «ئەرمەنییەک کە ژنی رووسی هەیە و وێدەچێ رێبەری خۆپێشاندانەکە بووبێت، نێردراوەتە ورمێ و شەش کەسیش بۆ ماوەی چەند رۆژ زیندانی کراون» [؟!!]

لە لاپەڕە ١٥٨دا دەڵێ: «جەنابی هاشمۆف گوتی هەواڵی رووداوەکەی بەرگوێ کەوتووە و پێی ناخۆش بووە [؟!!] هەروەها ١٥ رۆژێک دوای رووداوەکەش سەردانی مەهابادی کردووە و بە توندی لۆمەی قازی محەممەدی کردووە و [گوتوویەتی]: «ئێوەی کورد داوای سەربەخۆیی دەکەن و دەڵێن توانای ئەوەتان هەیە خۆتان نەتەوەی خۆتان بەڕێوە بەرن، بەڵام ئەوەتا ناتوانن بۆ تاقە شەوێک نەزم و نیزامی گوندێک بپارێزن. [مەبەستی لە گوند، مەهابادە و بە تەشەر وای گوتووە؟!] من گوتم دوور لە ئینسافی دەبینم ئەگەر [بۆ ئەم مەسەلەیە] سەرکۆنەی قازی محەممەد بکەین: ناوبراو هەموو هەوڵێکی خۆی داوە و لە دڵەوە نارەحەتی خۆی بە «مستەر لانگ» دەربڕیوە (لە راستیشدا بە مستەر لانگی گوتبوو، رووسەکان خۆیان رووداوەکەیان رێک خستووە). من خۆم وەک کارێکی ئاسایی تێکدەرانە سەیری مەسەلەکە دەکەم و هیچ سەرنجێکی رەسمی پێنادەم.»

لە کۆتایی لاپەڕەی ١٥٨یشدا دەڵێ: «ناوبراو [هاشمۆف] باسی رووداوەکەی «باڵانیج»ی بە شێوەیەک کرد کە جیاوازی ئەوتۆی لەگەڵ قسەی جێگری ئوستانداردا [سەرلەشکر زەنگەنە] نەبوو، گەرچی کورتتری بڕێوە.»

لە لاپەڕە ١٥٩دا دەڵێ: «بەیانی رۆژی ٧ی ئۆگۆست ورمێم بەجێ هێشت.»

لاپەڕە ١٦١یش ناوی راپۆرتدەری ئەو سەفەرەی هاتووە کە (جی.دابلیو.واڵ)ە.

لە لاپەڕە ١٦٦ بەڵگەی ژمارە ١٤ - FO371/45478 کە بۆ ١٦ی ئۆگۆست تا ٦ی سێپتەمبری ١٩٤٥ ئامادە کراوە، لە بەشی «کاروباری کورد»دا دەڵێ: «کاتێ وەفدی سێ کەسییەکەی کۆمەڵە لە ورمێ (لە پێنجەمی مانگی ئۆگۆستدا) گیران. (رۆژمێری ١٣، پاراگرافی ١٦٣)، کۆمەڵە لە مەهاباد دەستبەجێ فەرمانداری پیر و

www.zheen.org

ژمارەیەکی زۆر لە ئێرانییانی دیکەیان گرت و داوایان لە قازی محەممەد کرد ئیجازەی کوشتنیان بدات. قازی محەممەد بەرگری کارەکەی لێکردن و کاتێ هەواڵ گەیشت کە سێ کەسیان لێ ئازاد کراون، ئەوانیش بارمتەکانی خۆیان بەرەڵلا کرد. فەرماندار کە توانای هەڵسەنگاندنی مەسەلەکەی کەم بوو، دەسبەجێ بە سەفەرێکی بێ هەستوخوست چوو بۆ مەراغە.»

لاپەڕە ١٦٧یش دەڵێ: «دوو هەواڵدەر لە مەهابادەوە هەواڵی دووبەرەکی نێوان ریزەکانی کۆمەڵە دەدەن. وا دەردەکەوێ کە کوردێک بە ناوی میرزا «غەفووری مەحموودی» لەگەڵ ئەرمەنییەکدا بە ناوی «ئارام» کە خەڵکی میاندواوە، بناغەی لقی حیزبی توودە لە میاندواویان داناوە و ژمارەیەکی زۆری ئەندامانی کۆمەڵە بەرەو ئەوان کشاون. دەگوترێ هەڵخەڵە[تا]ندنی خەڵک دژ بە نفووزی سەرەک هۆز و خاوەن مڵکەکان، دەستی پێکردووە و وا هەیە بزووتنەوەکە ئەگەر هیچیش نەکات، نوێنەرایەتی نارەزایی لە مەڕ گریمانی دەسەڵاتی زۆری قازی محەممەد دەکات. هەواڵدەرێک لای وایە دۆستایەتی رووس لەگەڵ کۆمەڵە تووشی ساردی هاتووە (و ئەوەش کە کاربەدەستە رووسەکان باسی بێیاسایی کوردان دەکەن، هەندێ راستی بەو بۆچوونە دەبەخشێت). وا دەردەکەوێت کە جێگری کۆنسوولی رووس لە ورمێ داواکاریی قازی محەممەدی بۆ نێوبژێکردن لە مەسەلەی سێ نوێنەری کۆمەڵە داوەتە دواوە. دەگوترێ هۆی ساردیی رووسەکان ئەوەیە کە گومان دەکەن ئینگلیس پشتگیری کۆمەڵە بکات!»

لاپەڕە ١٧٧ پاش ئەوەی باسی چوونی پێشەوا قازی محەممەد بۆ باکۆ دەکا و دەڵێ: «یەکەم بەرهەمی دیارییەکانی رووس بۆ قازی محەممەد کە سەرجەم دەبێ چاپخانەیەک و دوو تەن (٢٠٠٠ کیلۆ) کاغەز بێت، بریتی بووە لە مەرامنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان، بەڵگەنامەکە - کە هاوتەریب لە دوو ستوونی فارسی و کوردیدا چاپ کراوە و...»

لاپەڕە ٢٣٤ و ٢٣٥، بەڵگەنامەی ژمارە FO371/52702 - ٢٦ی ئاپریلی ١٩٤٦ دەڵێ: «قازی محەممەد وا دەردەکەوێ کە تا ئەودەمەی کە بارودۆخ [ی] لە ئێران قایم بێت دژ بە ئاژاوە و هەرای ئەودیوی سنوورە، بەڵام دەگوترێ کە بە لایەنگرانی خۆی گوتووە کە دواتر لە عێراق دەبێ پشتگیری لە مەلامستەفا

بکرێت. دەگوترێ قازی لە پێوەندی کوردی تورکیا و سووریا دایە بە ڕێبەرانی«خۆیبوون»ەوە.»

کاک ئەنوەری سوڵتانی لە خوار ئەو بەڵگە، لەبەر گرینگی هەواڵەکە نووسیویەتی: «ئەم نامەیە بۆ حەڤدە دائیرە و شوێن و کەسایەتی بریتانی لە ناوخۆ و دەرەوەی وڵات نێردراوە.»

هێنانەوە و نووسینەوەی دەقی بەڵگەنامەکان کە لە کتێبی «ڕۆژهەڵاتی کوردستان ...»دا هاتووە، لێرەدا کۆتایی دێ. ئەگەرچی ڕەنگە هێندێک هەواڵ دووپات بووبنەوە و خوێنەر لێی ماندوو بێ، بەڵام مەبەستم لە هێنانەوە و نووسینەوەی ئەو بەڵگەنامانە ئەوە بوو کە خوێنەر بە خوێندنەوەی ئەوان بزانێ کە بەڵگەکان تەواوکەری یەکترن و هەروەها لە نێوئاخنی بەڵگەکانیش زۆر لایەنی نادیاری مێژووی گەلەکەمان و لە هەمووان گرینگتر زەخت و فشاری رووسەکان بۆ سەر کوردان و بڕواپێنەبوونیان بە کورد و کارکردن بۆ هەڵخەڵەتاندنیان باس کراوە کە تێکڕا پێوەندییەکی ڕاستەوخۆیان لەگەڵ بابەتەکانی ئەم کتێبەی ئێمەدا هەیە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

شیکردنەوەی بەڵگەنامەکانی کتێبی «ڕۆژهەڵاتی کوردستان»

یەکێک لە گرینگترین بەڵگەکان، بەڵگەی لاپەڕە ١٤٨ی کتێبەکەیە کە لەودا باس لە ڕۆژی گیرانی پێنج ئەندامی کۆمەڵەی (ژ.ک) کراوە و ڕۆژی پێنجەمی ئۆگۆست بە ڕۆژی گیرانیان دیاری کراوە کە بە پێی ڕێکەوتی بەڵگەکە: ئەم ڕووداوە لەساڵی ١٣٢٤ی کۆچی هەتاوی (١٩٤٥ی زایینی) ڕووی داوە.

لە لاپەڕە ١٥٠، جێگری باڵوێزی ئینگلیس لە تەورێز دەڵێ: ڕۆژی چواری ئۆگۆست تەورێزم بەجێ هێشت. لاپەڕە ١٥١یش دەڵێ: ٨ی ئێواری گەیشتمە ورمێ و چاوم بە جێگری ئوستانداری (پارێزگار) ورمێ، (سەرهەنگ زەنگەنە) کەوت و هەر ئەو ڕۆژە (لاپەڕە ١٥٢) سەرهەنگ زەنگەنە باسی پێکهەڵچوونی نێوان پیاوەکانی زێڕۆبەگی هەرکی و ئەرتەش لە گوندی «باڵانیش» دەکا، بەڵام وا دیارە هەر بەو هۆیەی سەرلەشکر زەنگەنە لە کتێبەکەی خۆیدا، بەرامبەر بە

رووسەکان باسی کردووە و دەڵێ لەبەر خۆتێهەڵقوتاندنی رووسەکان زوو ئەو چەند کەسەم بە گەمی بەرەو تاران نارد، زانیارییەکانی خۆی سەبارەت بە گیرانی ئەو چەند ئەندامەی کۆمەڵەی (ژ.ک) بە جێگری کۆنسوولی ئینگلیس لە تەورێزیش رانەگەیاندووە. لە لاپەڕە ١٥٤ دەڵێ: سەرلەشکر زەنگەنە باسی ئاڵای کوردستانی بۆ کردووە کە ئەوە هاوکاتە لەگەڵ گیرانی مامۆستا زەبیحی و هاوڕێیانی کە ئاڵای کوردستانیشیان پێبووە. لێرە بۆمان دەردەکەوێ کە زانیارییەکانی سەرهەنگ زەنگەنە تازەن و دەگەڕێنەوە چەند رۆژێک دوای گیرانی ئەو چەند ئەندامەی کۆمەڵە. لە لاپەڕە ١٥٥دا باسی گیرانی پێنج مەئمووری کۆمەڵەی (ژ.ک) دەکا و زانیاری باشتر لە زانیاری پێشوو (ل ١٤٨) دەدا بە خوێنەر و دەڵێ: بە گەمی نێردراونەتە تەورێز. هەروەها دەڵێ سێ کەس لەو پێنج کەسە لە بەغدا دەرسیان خوێندووە و جگە لە کوردی، فارسی و تورکی، بە ئینگلیسی و عەرەبیش قسە دەکەن. دوو نەفەریشیان دەوری پاسەوانی ئەوانیان گێڕاوە. سەبارەت بەو کەس یا کەسانە کە دەڵێ جگە لە زمانی کوردی و فارسی و تورکی بە ئینگلیزیش قسەیان کردووە، ئەوە بە روونی یەکیان مامۆستا «زەبیحی»یە کە بە هۆی ئەوەی زۆر لە تەورێز بووە تورکی باش زانیوە و هەروەها بە پێی ئەو بەڵگانەی لەبەر دەستماندایە، زمانی ئینگلیسیشی زۆر باش زانیوە. (بڕوانە وتووێژی کاک عەلی کەریمی لەگەڵ دوکتور عیززەددین مستەفا رەسووڵ لە کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی» و هەروەها وتووێژی نووسەری ئەو بابەتە لەگەڵ کاک قادری تەووەککول و کاک عوبەیدیللا ئەییووبیان و هەروەها لاپەڕەکانی ٣٣ و ٣٤ی بەڵگەکانی کتێبی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان»).

کەسی دووهەم «کاک قاسمی قادری قازی»یە کە ئەویش تورکی و فارسی زۆر بە چاکی زانیوە. مەبەست لەو کەسەش کە عەرەبی زانیوە، کاک «محەممەد دڵشادی رەسووڵی»یە. کاک دڵشاد بە پێی قسەی زۆربەی ئەو کەسانەی لە نیزیکەوە ناسیویانە و بەتایبەتی بەپێی قسەی کاک دوکتور «عیززەددین مستەفا رەسووڵ» کە لە لاپەڕە ٢٥٩ و ٢٦٠ی کتێبەکەی دوکتور «هیمدادی حوسێن»دا هاتووە، ناوبراو لە بنەڕەتەوە خەڵکی مەهاباد بووە بەڵام لە کۆیە گەورە بووە و کاتێ کۆمەڵەی (ژ.ک) دامەزراوە هاتۆتەوە مەهاباد. کاک « عوبەیدیللا

ئەییووبیان» دەڵێ: «عەبدورڕەحمان و دڵشادی ڕەسووڵی هەردووک کوڕی «میرزا غەفووری ڕەسووی وێسنی» بوون.» کاک دوکتور عیززەددین مستەفا ڕەسووڵ دەڵێ: «بەر لە هاتنی بۆ مەهاباد لە عێراق (دارولموعەللیمین)ی تەواو کردووە» هەر بۆیە هیچ دوور نییە مەبەستی ڕاپۆرتدەری ئەو بەڵگەیە هەر کاک «محەممەد دڵشادی ڕەسووڵی» بووبێ کە عەرەبی بە باشی زانیوە.

بە پێی بەڵگەی لاپەڕە ١٥٦ «چاوپێکەوتن لەگەڵ «تەلعەتبەگی ئاچارە» و هەروەها ڕووداوی ئاڵۆزی سازکردنی چەند کەس دژی ئینگلیسییەکان کە چەند فیلمێکیان لە مەهاباد پێشانی خەڵک داوە، وا دەردەکەوێ ڕووسەکان هەموو ئەو هەوڵانەیان بۆ شکاندنەوەی کەسایەتی بەرپرسانی کۆمەڵەی (ژ.ک) و لە سەرووی هەمووانەوە پێشەوا قازی محەممەد بووبێ و بیانوویەکیش بێ بۆ ساردبوونەوە لە یارمەتییەکانیان بە کۆمەڵە. ئەگەرچی ڕێکەوتی ڕووداوەکانیش مەودایەکی چەند مانگیان پێکەوە هەیە، بەڵام بەپێی قسەکانی «هاشمۆف» و «عەلی ئەکبەرۆف»ی هاوڕێی کە دەڵێن «بە دەستووری مۆسکۆ ئێمە لە مانگی «جوون»ییەوە پێوەندی خۆمان لەگەڵ پارتی (ژ.ک) گۆڕیوە...» (بڕوانە ل ٩٤ی کتێبی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان) ڕاستی و دروستی ئەو قسانەمان بۆ دەردەکەوێ، بەتایبەت لەو جێیەی کە لە لاپەڕە ١٤٣دا دەڵێ: «ئەرمەنییەک کە ژنی ڕووسی هەیە و وێدەچێ ڕێبەری خۆپێشاندانەکە [خۆپێشاندانی کاتی هاتنی سینەمای ئینگلیسییەکان] بووبێت.» ئەو جێگایەش کە دەڵێ ئەو ئەرمەنییە و شەش کەسیش بۆ ماوەی چەند ڕۆژان گیراون و بردوویاننە ورمێ و لەوێ زیندانی کراون، ئەو ڕاستییەمان ئەوەندەی دیکەش بۆدەسەلمێنێ کە هیچ دوور نییە ئەو کارانە بەئانقەست و بۆ سووککردنی پلە و ئیعتیباری بەرپرسانی کۆمەڵەی ژ.ک بە دەستی ڕووسەکان گەڵاڵە کرابێ، بەڵام بۆوەی پەتەیان وەسەر ئاو نەکەوێ، زۆر زوو بەرپرسانی ئەو ئاژاوەیان بۆ ورمێ ڕاگوێستووە. ئەگەرچی پێشەوا قازی محەممەد لە وتووێژی دەگەڵ «مستر لانگ» بەرپرسی «سینەمای پێوەندە گشتییەکانی بریتانیا» ئەو بابەتەی زۆر زوو هەست پێکردبوو و بە ناوبراوی ڕاگەیاندبوو کە ڕووسەکان خۆیان ڕووداوەکەیان ڕێکخستووە. لە لاپەڕە ١٤٨یشدا جێگری کۆنسوولی ڕووس ناوبژیچییەتی کردووە (بۆ ڕووداوی بالانیش) و ئاشتی دامەزراندۆتەوە. لە لاپەڕە ١٥٦یش ئەو

قسەیە دووپات بۆتەوە، کەچی لە لاپەڕە ١٦٧دا هەر هەمان جێگر داوای پێشەوا قازی بۆ نێوبژیکردن لە مەسەلەی سێ نوێنەری کۆمەڵە ڕەت کردۆتەوە!.

لە لاپەڕە ١٥٨دا دەڵێ: «هاشمۆف بە کورتی باسی ڕووداوی بالانیشی کردووە.» لێرەشدا بۆمان دەردەکەوێ ئەگەرچی ماوە بۆ ئازادکردنی ئەو نوێنەرانەی کۆمەڵەی (ژ.ک) هەبووە، بەڵام ڕووسەکان هیچ هەوڵێکیان نەداوە؟!

ڕاپۆرتی ژمارە ١٤ی لاپەڕە ١٦٦ی کتێبەکە، قسەی ئەو کەسانەی کە پێشتر لە وتاری بەشی گیرانی مامۆستا «زەبیحی»دا باسمان لێکردن، دەسەلمێنێ کە یەکێک لە وان گرتنی کارمەندەکانی ئێرانی بوو لە مەهاباد کە بە تۆڵەی گیرانی ئەو چەند ئەندامەی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە لایەن کۆمەڵەوە دەسبەسەر کرابوون کە ئەو ڕووداوەش بە هۆی حیکمەتی پێشەوا قازی محەممەد و ئازادبوونی بارمتەکانی (ژ.ک) بە بێئەوەی ڕووداوێکی ئەوتۆی لێبکەوێتەوە کۆتایی پێدێ. هەروەها ئەو جێیەی کە دەڵێ: «کاتێ هەواڵ گەیشت کە سێ کەسیان ئازاد کران، ئەوانیش بارمتەکانی خۆیان بەڕەڵلا کرد» مەبەست لەو سێ کەسە، ڕەنگە دوو چەکدارەکەی هاوڕێی مامۆستا «زەبیحی» بێ کە دەوری پاسەوانییان گێڕاوە کە تا ئێستا دوو کەس لەو سێ کەسە بۆ ئێمە ناسراون. یەکیان برایەکی کاک «سەعیدی قۆپی»یە و ئەوی دیکەشیان کاک «قادری تەووەککول»ە کە پێشتر باسی چۆنییەتی گیران و ئازادبوونیمان لە زمان خۆیەوە کرد. هەڵبەت وێشدەچێ قسەکانی ڕەعنا خانمی زەبیحی ڕاست بن و ئەو سێ کەسە یەکیان مامۆستا زەبیحی بێ کە ئازاد کرابن و پاشان دیسان گرتبیاننەوە.

لاپەڕە ١٦٧ باسی دامەزرانی لقی حیزبی توودە لە لایەن «میرزا غەفووری مەحموودی» و ئەرمەنییەک بە ناوی «ئارام» دەکا کە بە هۆی ئەو کارەیان دووبەرەکییان لە ناو ڕیزەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) ساز کردووە و بەپێی قسەکانی جێگری کۆنسوولی ئینگلیس لە تەورێز، ئەم هەوڵە ئەگەر هیچیشی لێنەکەوتبێتەوە، دژایەتی لەگەڵ دەسەڵاتی زۆری «پێشەوا قازی محەممەد» کردووە کە ئەوکات سەرۆکی کۆمەڵەی (ژ.ک) بوو.

مامۆستا هەژار لە لاپەڕە ٧٣ و ٧٤ی «چێشتی مجێور»دا بە کورتی باسی گیرانی مامۆستا زەبیحی و هاوڕێکانی و هەروەها باسی ئەو ئەرمەنییە دەکا کە

پێشتر باسمان کرد کە ئەوەش راستی راپۆرتەکەمان تا رادەیەک بۆ دەردەخا. مامۆستا هەژار دەڵێ: «رۆژێک لە میاندواو لە بەر قاوەخانە لە سەر کورسییەک دانیشتبووم، کابرایەکی ئەرمەنی بە ناوی «ئارام کوردیان» هات لە تەنیشتم دانیشت، بە بێ ئەوە روو بکاتە من، لە بەرخۆیەوە گوتی: من ناتناسم، بەڵام ئەگەر تۆ هەژاری هەڵێ. سێ برادەرت: زەبیحی، قاسمی قادری و دڵشاد لە باڵانیش گیراون و ئێستا دەیانهەوێ تۆ بگرن...» پاشان مامۆستا هەژار بۆ رێکەوتی ئەو رۆژە لە کتێبەکەی سەرلەشکر زەنگەنە کەلکی وەرگرتووە و دەڵێ «رۆژەکانی هەوەڵی مانگی (ئابان = خەزەڵوەر)ی ساڵی ١٣٢٤ بوو.»

دوکتور «قادری مەحموودزادە» (ئاسۆ)، لە لاپەڕە ١٣٩ تا ١٤١ی کتێبی «خاطرات زندگی پر ماجرای دکتر آسو»دا، بەو چەشنە باسی «میرزا غەفووری مەحموودیان» و چارەنووسەکەی دەکا و دەڵێ: «شایعەیەک ساز ببوو کە لە قسان لە مەهاباد حیزبێکی تازە دامەزراوی کۆمۆنیستی بە سەرکردایەتی «میرزا غەفووری مەحموودیان» پێکهاتووە و لە بنەڕەتدا دژی دەسەڵاتی قازی محەممەد دامەزراوە و رۆژبەڕۆژ تاقمەکەیان لە زیادبووندایە... هەروەها دەیانگوت ئاغای مەحموودیان لەوانەیە لە جیاتی «قازی محەممەد» کاروباری ناوچە وەدەست بگرێ و «نەماز عەلییێف»یش رەزامەندی خۆی دەربڕیوە و لەقسان ناوبراوی بۆ بەرپرسایەتی ئەو ئەرکە قورس و گرانە خستبووە ژێر فشاری خۆیەوە.» دوکتور ئاسۆ لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «لە قسەوباسی نێوخۆیی و خۆمانەی ئەوانەی سەبارەت بە بابەتەکانی رۆژ شارەزاییان هەبوو، باس دەکرا کە میرزا غەفوور ناچێتە ژێر باری قسەکانی «نەماز عەلییێف» و بڕوای بە قسەکانی ناوبراو نییە، کەوایە دەبێ بە سزای خۆی بگا... جا هەر بۆوەی پێوەندی نهێنی ئەو [واتە نەماز عەلییێف] دەگەڵ میرزا غەفوور لە قاو نەدرێ، وای بڵاو کردەوە کە لەقسان میرزا غەفوور لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی پێوەندی هەیە و بۆ ئێران جاسووسی دەکا. کەوایە ئەگەر جاسووسێک لە ناوچەدا هەبێ، بە رووونی ئاژاوەچییەتی و دووبەرکێنانەوەکانی «نەماز عەلییێف» لە قاو دەدرێ و لە راگەیەنەرە گشتییەکانی دنیا دەکەوێتە بەر گوێی هەموو کەس.» لە کۆتاییشدا دەڵێ: «هەر بۆیە بە دەستووری «نەماز عەلییێف»، میرزا غەفوور بانگدەکرێتە

www.zheen.org

بەڕێوەبەرایەتی شارەوانی و... بە بێ ئاگاداری پێشەوا تیرۆر دەکرێ.» کە ئەو باسەش ئەو داوایەمان دەسەلمێنێ کە کاربەدەستانی رووسیا، هەموو هەوڵ و تێکۆشانەکانیان بۆ لەناوبردنی ئیعتبار و لاوازکردنی هێزی کۆمەڵەی ژ.ک و ئاژاوەنانەوە بووە. لەو نێوەشدا تەنیا کورد زیانی دەدیت و لە رێبازەکەی دوور دەکەوتەوە.

دیسان هەر لە لاپەڕە ١٦٧ی کتێبی «رۆژهەڵاتی کوردستان...»دا هەواڵی ساردی دۆستایەتی نێوان رووسەکان و کۆمەڵەی (ژ.ک) دراوە کە ئەویش لەگەڵ کردەوەی رووسەکان لەو ماوەیەدا و بەتایبەتی یارمەتی نەدانی رووسەکان بۆ ئازادکردنی ئەو چەند ئەندامەی کۆمەڵەی (ژ.ک) یەک دەگرنەوە.

راپۆرتدەری ئەو بەڵگەیەش دەڵێ: «دەگوترێ هۆی ساردی رووسەکان ئەوەیە کە گومان دەکەن ئینگلیس پشتگیری کۆمەڵە بکا!» بە بڕوای من تێکدانی بەرنامەی «ترۆمبێلی سینەمای پێوەندە گشتییەکانی بریتانیا» لە مەهاباد و هەوڵنەدان بۆ ئازادکردنی ئەو سێ ئەندامەی کۆمەڵەی (ژ.ک) هەموو ئەو قسانەی ناو راپۆرتەکە دەسەلمێنن.

لاپەڕە ٢٣٤ باسی پێوەندی «پێشەوا قازی محەممەد» بە رێبەرانی کوردی حیزبی «خۆیبوون» لە کوردستانی تورکیا و سووریا دەکا کە رەنگە ئەو پێوەندییانە و راپۆرتەکانی سەبارەت بەو پێوەندییانە راست بن و لە سەرچاوەیەکی باوەڕپێکراوی ئینگلیسییەکان وەرگیرابێ. هەر لەبەر گرینگی راپۆرتەکەیە کە ئەو بەڵگەیە بۆ زۆربەی دائیرە و شوێن و کەسایەتی دەرەوە و ناوخۆی وڵات نێردراوە. دروستی ئەو راپۆرتەشمان کاتێک بۆ دەردەکەوێ کە چاوێک لە یادداشتەکانی رۆژی ١٨ی مارسی ١٩٤٥ی (بەرامبەر لەگەڵ رۆژی یەکشەممە ٢٧ی رەشەمەی ١٣٢٣ی هەتاوی) «هاشمۆف» بکەین کە لە لاپەڕە ١٣٨ و ٢٥٢ی کتێبی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان»دا هاتووە و دەڵێ: «رۆژی ٢٧ی مارسی ١٩٤٥ (٧ی خاکەلێوەی ١٣٢٤ - سێشەممە) چاوم بە کەسایەتی بەناوبانگی کورد «شێخ عوبەیدیللا» [گەیلانی] کەوت کە گوتی: «ئەرکی سەر شانی کورد و سەرکردە ناسراوەکان، ئێستا هەوڵدان بۆ سەربەخۆیی کوردستانە، بۆ ئەم مەبەستەش لە لایەن پارتی ژێکافەوە زۆر هەوڵ دەدرێ کە کوردەکان یەک بگرن.

ئەمڕۆ زۆربەی کوردەکان ئەندامی پارتی ژێکافن. هەروەها کارێکی زۆر بۆ دابینکردنی یەکێتی دەگەڵ کوردی بەشەکانی عێڕاق و تورکیە دەکرێت. بە فەرمانی ژێکاف چەند کەس لە عێڕاقەوە بە ڕێگای سووریەدا نێردراونە تورکیە، تا کوردەکانی تورکیە ڕێکبخەن و چالاکیان بکەن، بەڵام نێردراوەکان لە لایەن کاربەدەستانی تورکەوە گیراون و تا ئێستا هیچ هەواڵێکیان لێ نەزانراوە.»

کاک عەلی کەریمی لە لاپەڕە ٣٦٣ی کتێبەکەیدا (ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی)، لە درێژەی وتووێژێکیدا کە لەگەڵ مامۆستا «ئیبڕاهیم ئەحمەد» پێکیهێناوە، باسی کۆمەڵەی هیوای کردووە. مامۆستا ئیبڕاهیم ئەحمەد لە وەڵامدا سەبارەت بە ئەندامانی لقی ژ.ک لە باشووری کوردستان و ڕۆژئاوای کوردستان دەڵێ: «هینەکەی [کۆمەڵەی] ئێمە ناوی «لقی کوردستانی عێڕاق» بوو، نەک لقی سلێمانی، چونکە ئێمە تەنزیمان لە زاخۆ، لە شەقڵاوا، لە دهۆک، لە هەولێر، لە جێی وا دووسێ ئەندا[م]مان بوایە، تەنزیمان دروست ئەکرد، ‹لە سووریا› ئێمە بۆمان کردن. کەسی کە نەیکرد، ئێمە لقی کۆمەڵەی (ژ.ک)مان بۆ دروست کردن لەوێ، فەقەت ئیقتڕاحە (= داوا)کەی ئێمە ئەوە بوو هی سووریا کوردستان نەبێ، هەر کورد بێ. جا ڕەئیەکەی ئێمەش ئەوە بوو گۆیا ئەگەر نەڵێین «کوردستان» نەختێک دوژمنایەتییەکە کەمتر ئەبێتەوە لەگەڵ سووریا، یانی ئەبێ بە موشکیلەیەک وەک موشکیلەی ئەقەللیات سەیر بکرێ کە بە ئاسانی حەل کرێ. بەئاسانتر لەوەی «کوردستان» حەل ئەکرێ وە ئێستاش تەقریبەن هەروا مایەوە.» کە ئەوەش بە ڕوونی بۆمان دەردەخا کە ژ.ک لە «کوردستانی سووریا» ش چالاکی هەبووە و تەنانەت لقێکی لەوێش دامەزراندووە.

بەڵام ئەو ڕاپۆرتەی «هاشمۆف» جگە لە وەی ڕاپۆرتی جێگری کۆنسوولی ئینگلیس لە تەورێز دەسەلمێنێ، ئەو ڕاستییەشمان بۆ ڕوون دەکاتەوە کە لە «پەیمانی سێسنوور»، نوێنەری کوردستانی تورکیا و سووریا بەشداری پەیمانەکە و وتووێژەکانی نەبوون، چونکە ڕاپۆرتەکە ١٨ی مارسی ١٩٤٥ نووسراوە و بە گوێرەی هەواڵەکانیش، نێردراوەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) بۆ تورکیا گیراون. ئەوە لە کاتێکدایە کە پەیمانی «سێسنوور» تا ئەو جێیەی بۆمان ڕوون

بۆتەوە، لە جۆزەردانی ساڵی ١٣٢٣ (واتا مانگی مەی یا ژووئەنی ١٩٤٤) پێکهاتووە کە لەگەڵ ئەو بەڵگەنامە نیزیک ساڵێکیان نێوانە.

بە لەبەرچاوگرتنی هەموو ئەو زانیارییانەی کتێبی «رۆژهەڵاتی کوردستان...» کە هەر جارەی زانیارییەکی نوێی سەبارەت بە گیرانی سێ یا پێنج ئەندامی کۆمەڵەی (ژ.ک) داوە، مێژووی دروست و دوور لە هەڵەی گیرانی مامۆستا زەبیحی و دوو هاوڕێیەکەی دیکەی (کاک قاسمی قادری قازی و کاک دڵشادی رەسووڵی)، رۆژی ٥ی ئۆگۆستی ساڵی ١٩٤٥ بووە کە ئەو رۆژە بەرامبەرە دەگەڵ رۆژی یەکشەممە رێکەوتی ١٤ی گەلاوێژی ١٣٢٤ی کۆچی هەتاوی. بەو پێیە بە روونی دەتوانین بڵێین ئەو رۆژە بەپێی هەموو ئەو بەڵگەنامانەی تا ئێستا باسمان لێکردن، ١٤ی گەلاوێژی ١٣٢٤ رووی داوە کە بەو حیسابە ئەو روونکردنەوەی ئێمە لەگەڵ هەواڵی ئاگاداری «رۆژنامەی کوردستان»ی ژمارە ١٤ی رێکەوتی ٢٤ی رێبەندانی ١٣٢٤ کە دەڵێ: «ئەو سێ ئەندامەی کۆمەڵەی (ژ.ک) هەشت مانگ لەمەوبەر گیرابوون و ئێستا ئازاد بوون و ...» جیاوازی هەیە و ئەو ماوەیە بەر لە رێکەوتی ئازادبوونی ئەو سێ ئەندامە واتا هەشت مانگ بەر لە ئاگاداری رۆژنامەی کوردستان، دەکەوێتە رۆژەکانی کۆتایی جۆزەردانی ١٣٢٤. کە ئەو روونکردنەوە (واتە روونکردنەوە لە رووی کتێبی رۆژهەڵاتی کوردستان...) لەگەڵ ئاگادارییەکەی رۆژنامەی کوردستان (مانگونیوێکیان) مەودا هەیە کە بەو حیسابە ئاگادارییەکەی رۆژنامەی کوردستان دەکەوێتە شک و گومانەوە و مەودای گیران هەتا ئازادبوونی ئەو ئەندامانە ناکاتە هەشت مانگ و شەش مانگ دروستتر و نیزیکترە لە راستی رووداوەکە. بەکورتی: ئەو سێ ئەندامەی کۆمەڵەی ژ.ک، رۆژی یەکشەممە ١٤ی گەلاوێژی ١٣٢٤ بەرامبەر لەگەڵ ٥ی ئۆگۆستی ١٩٤٥ گیراون و بەپێی هەواڵی «رۆژنامەی کوردستان»ی ژمارەی ١٩ی رۆژی دووشەممە ٦ی رەشەمەی ١٣٢٤، رۆژی هەینی رێکەوتی ٣ی رەشەمەی ١٣٢٤ بەرامبەر دەگەڵ ٢٢ی فێوریەی ١٩٤٥یش ئازاد کراون.

لێرەدا بەپێویستی دەزانم چەند زانیارییەکی نوێ سەبارەت بە دەرچوونی دوایین ژمارەی نوسخەی ئەسڵی گۆڤاری «نیشتمان» و دوابەدوای ئەویش گیرانی

مامۆستا «زەبیحی» لە مەهاباد بخەمە بەر باس و لێکۆڵینەوە. هەروەک پێشتر باسمان کرد، مامۆستا زەبیحی لە تەورێز خەریکی چاپی ژمارەی نوێی گۆڤاری «نیشتمان» بوو کە لەسەر داوای نێردراوی کۆمەڵەی (ژ.ک) کاک «سەدیقی حەیدەری» پێی رادەگەیەندرێ کە هەموو کەرسەکانی چاپی گۆڤارەکە کۆ بکاتەوە و وێرای ئەو بگەڕێتەوە مەهاباد. گوتیشمان هەر دوابەدوای هاتنەوەی لە تەورێز بۆ ماوەیەک دەسبەسەر دەکرێ. هەتا ئێستا هیچ بەڵگەیەکی نووسراو لە سەر ئەو رووداوە بڵاو نەبۆتەوە، بەڵام بە چاوخشاندنێکی ورد و قووڵی ژمارەی کۆتایی نوسخەی ئەسڵی و دەسکاری‌نەکراوی گۆڤاری «نیشتمان»ی ژمارە (٧و٨و٩) زۆر بابەتی گرینگمان بۆ روون دەبێتەوە.

پێش ئەوەی بچینە ناو باسی گۆڤاری «نیشتمان»ەوە، با ئاورێک لە پشتی پەردەی چەند رووداوی سەردەمی دەسەڵاتی کۆمەڵەی (ژ.ک) بدەینەوە کە تا ئێستا بەوردی باسیان لێنەکراوە و بەڵگەیان لەسەر بڵاو نەکراوەتەوە. بە شێوەیەکی گشتی و بەپێی ئەو کتێب و نووسراوانەی لەو دواییانەدا بڵاو بوونەتەوە، ئەوەمان بۆ روون دەبێتەوە کە، تەواوی ئەو بەربەست و دوورخستنەوە و دەسبەسەریانەی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە ژێر کاریگەری و فشاری لە رادەبەدەری بەرپرسانی سۆڤیەت بووە کە راستەوخۆ یا ناراستەوخۆ بۆ لە ناوبردنی ئەو کۆمەڵەیە کاریان دەکرد و نەیاندەویست وەک رابردوو پشتیوانی لێبکەن. تەنانەت لە سەفەری دووهەمی پێشەوا قازی محەممەد بۆ باکۆ، «باقرۆف» سەرۆکی ئازەربایجانی شووڕەوی بەئاشکرا باس لە گۆڕینی ناوی کۆمەڵەی (ژ.ک) و هەڵوەشاندنەوەی ئەم کۆمەڵەیە دەکا.

www.zheen.org

٢

چۆنیەتی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی ژ.ک

«ویلیام ئیگلتۆن» لە کتێبی «کۆماری ١٩٤٦ی کوردستان» لاپەڕە ٨٩ و ٩٠ باسی سەفەری دووهەمی «پێشەوا قازی محەممەد» و هاوڕێیانی بۆ باکۆ دەکا کە لە سەرەتای مانگی ڕەزبەری ساڵی ١٣٢٤ (کۆتایی سێپتامبری١٩٤٥) پێکهات و لە زمان «باقرۆف»ەوە دەڵێ کە «میر جەعفەر باقرۆف» گوتی: «کۆمەڵەی (ژ.ک) بەو تەشکیلاتەی هەیەتی هیچ کات ناتوانێ قازانجێک [بە کورد] بگەیەنێ... بزووتنەوەی خەڵکی کورد تەنیا لە ژێر ئاڵای «حیزبی دێموکراتی کوردستان» دەتوانێ پێشکەوتنی هەبێ و دوارۆژێکی باشی هەبێ».

«و.م. مۆلۆتۆف»، کۆمیسێری گەلیی کاروباری دەرەوەی یەکێتی سۆڤیەت لە نامەی ژمارە ١٤٢م - ٣١ی ئاگۆستی ١٩٤٢ بۆ باڵوێزی یەکێتی سۆڤیەت لە ئێران (هاوڕێ سیمیرئۆف) کە لە لاپەڕە ٨٦ تا ٩٠ی کتێبی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان»دا دەقی نامەکەی هاتووە؛ لە نامەیەکی دوورودرێژیدا سەبارەت بە هەڵوێست و سیاسەتی سۆڤیەت بەرامبەر بە کوردان دەڵێ: «بۆ بەرگری کردن لە بەهەڵەداچوونی نوێنەرەکانمان دەبێ بە لێبڕاوی لە هێڵی نادروستی خۆشوبێش کردن لەگەڵ کوردان دووری بکرێ و لە پێناو پتەوکردن و پەرەپێدانی پێوەندییەکانمان لەگەڵ دانیشتووانی خۆجێیی، لە پلەی یەکەمدا ئازەرییەکان، هەنگاو بنرێت... کاربەدەستەکانمان لە ئازەربایجانی ئێراندا نابێ بڕوایان بە

سەرۆکە کۆنەپەرست و خۆفرۆشەکانی کورد هەبێ، بەڵکوو دەبێ حیساب بۆ ماکەی پێشکەوتوو لە نێو دانیشتووانی ئازەربایجاندا بکەنەوە، ئەمە بەو مانایە نییە کە ئێمە لە تەواوی پێوەندییەکانمان لەگەڵ کوردان و کەلکوەرگرتن لەو پێوەندییانە بۆ بەرژەوەندیی خۆمان چاو بپۆشین. بەڵکوو لە کارە سیاسییەکانمان لە باکووری ئێراندا دەبێ لەسەر ئازەربایجانییەکان حیساب بکەین... لە پێناو ئەو مەبەستە دەبێ بە لێبڕاوی لە پشتیوانی کردنی کوردان دوورەپەرێزی بکرێ و هیچ چەشنە کۆسپێک لە ئاست دەسەڵاتدارانی ئێرانی سەبارەت بە راگرتنی هێمنایەتی پێک نەهێنرێ.»

لە کۆتایی نامەکەشدا مۆلۆتۆف دەڵێ: «دەبێ دان بەوە دابنێین کە پشتیوانی کردن و یارمەتیدان بە کوردان لە پێناو هەوڵ و تێکۆشان بۆ وەدیهێنانی خودموختاری و دامەزراندنی کوردستانێکی ئازاد دروست نییە. چونکە لە هەلومەرجی ئێستای ئێراندا ئەوە داوایەکی بێبناغە و دواکەوتووانەیە.» مۆلۆتۆف لەو جێیە کە دەڵێ: «هیچ چەشنە کۆسپێک لە ئاست دەسەڵاتدارانی ئێرانی سەبارەت بە راگرتنی هێمنایەتی [ناوچەی کوردەکان] پێکنەهێندرێ.» مەبەستی ئەوەیە کە ئەگەر دەسەڵاتدارانی ئێرانی، هێمنایەتی ئەو ناوچانەی کوردی لێ دەژی بپارێزن، ئەوە ئەوکات کوردیش بیانوویەکی نامێنێ کە داوای هەقی خۆی بکا و ببێتە سەربزێو کە ئەوەش ناڕاستەوخۆ تەواوی ئامانج و بیروڕا و تێبینییەکانی مۆلۆتۆف و بەرپرسانی رووسیا جێبەجێ دەکا.

هەر لە سەرچاوەی پێشوودا لە لاپەڕە ٩٤ و ٢٥٤دا کۆنسوولی سۆڤیەت لە ورمێ لە بەشێک لە یادداشتەکانی ١٨ی مارسی ١٩٤٥ی خۆی و «عەلی ئەکبەرۆڤ»ی هاوڕێیدا دەنووسێ: «بە دەستووری مۆسکۆ ئێمە لە مانگی جوونییەوە (ژووئەن) پێوەندی خۆمان لەگەڵ پارتی (ژ.ک) گۆڕیوە و لە دیدارەکانماندا لەگەڵ ناسراوەکانی کورد بەپارێزەوە تێمانگەیاندوون کە بیروباوەڕی «سەربەخۆیی بۆ کوردستان» واقعگەرایانە نییە و پتر دوژمنانی گەلی کورد پشتیوانی لێدەکەن و هەر ئەوانیش کەمتر لە هەموو لایەک بیر لە ئازادی و سەربەخۆیی راستەقینەی گەلی کورد دەکەنەوە. بە مەبەستی باشتر

کردنی ژیانی گەلی کورد، ئێمە بە ئەندامانی پێشکەوتووخوازی پارتی ژێکاف پێشنیار دەکەین، بۆ مافی یەکسانیی کورد لە چوارچێوەی یاسای ئێراندا لەسەر بنچینەی دێموکراتییانەی وڵات هەوڵ بدەن...»

کاک «غەنی بلووریان» لە لاپەڕە ٥٦ و ٥٧ی «ئاڵەکۆک»دا باس لە چوونی «پێشەوا قازی محەممەد» بۆ باکۆ و تەورێز دەکا کە لەسەر داوای رووسەکان پێکهاتبوو و دەڵێ: «دوای هاتنەوەی پێشەوا قازی محەممەد بۆ مەهاباد، رێبەرانی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە ناوەندی کۆمیتەی ناوەندی کۆبوونەوە. هەر لە دوای ئەو سەفەرە بوو کە قازی محەممەد باسی لە پێوەندی نێوان ئینگلیس و کۆمەڵەی (ژ.ک) دەکرد و دەگوترا سۆڤیەت لە پێوەندی نێوان کاربەدەستانی کۆمەڵە و ئینگلیس ناڕازییە.»

کاک غەنی لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «من بە نوێنەرایەتی رێکخراوی لاوانی کۆمەڵە بۆ ئەو کۆبوونەوە بانگ کرام. تا ئەو جێیەی لە بیرمە قازی سەر[ی] قسەکانی کردەوە و گوتی: «دروشمی کۆمەڵەی (ژ.ک) بۆ هەموومان جێگەی رێزە و دەزانین بە تەواوی بەرگری لە مافی گەلەکەمان دەکا، بەڵام رۆژگار جۆرێکە کە هیچ لایەنێکی جیهان داکۆکی داخوازەکانی ئەمڕۆی (ژ.ک) ناکات. گەیشتن بەو ئامانجە رێگەیەکی پڕ هەوراز و نشێوە و ئەمڕۆکە ئاسۆیەکی روون بۆ ئەو ئاواتە بەدی ناکرێ. کەواتە پێویستە ئێمە چاوێک بە داخوازەکانماندا بخشێنین و لەگەڵ هەلومەرج رێکیان بخەین و لایەنگرییان بۆ بدۆزینەوە. بە رای من داوای ئەمڕۆمان دەبێ لە چوارچێوەی خاکی ئێراندا هەڵسەنگێندرێ و شتێک لە پرۆگرامی خۆماندا بگونجێنین کە دەگەڵ دەقی یاسا و دەستووری ئەمڕۆی دەوڵەتی ئێران بگونجێ. بەپێی ئەو بۆچوونە پێویستە ناوی کۆمەڵەش بگۆڕدرێ و قالبێکی نوێ دانێین کە لەگەڵ دروشمە تازەکانماندا بێتەوە. لە رەنگ و روخسار و شێوەی گوتنی قازی دەردەکەوت کە راگەیاندنەکەی زۆر بە دڵ نییە بەڵام وەسەرەخۆی نەدەهێنا. قازی محەممەد لە دەقی گوتنەکانیدا ئاماژەی بە دۆستایەتی ستراتێژی لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت کرد و گوتی : «بەداخەوە جگە لەو هیچ دەوڵەتێک لەو دنیا بەرینەدا لانی ئێمەی کورد ناگرێ. دیارە ئەویش بەرژەوەندی خۆی لەم کارەدا دەبینێ کە سووکە چاوێکمان لێ بکات.»

کاک غەنی لە لاپەڕە ٥٨یشدا دەڵێ: «بەمجۆرە لە رۆژی ٢ی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٤ - ١٩٤٥ (بەرامبەر دەگەڵ رۆژی یەکشەممە ٢٤ی ئۆکتۆبری ١٩٤٦) کۆنگرەی یەکەمی حیزبی دێموکرات بەسترا. لەو کۆنگرەیەدا ناوی کۆمەڵەی (ژ.ک) و دروشمەکانیان گۆڕی. داخی گرانم گۆڕینی دروشمەکانی (ژ.ک) پاشەکشەیەکی نالەبار بوو لە مێژووی بزووتنەوەی رزگاریخوازانەی کوردستاندا کە هەلومەرج بەسەر نەتەوەی ئێمەیدا سەپاند.»

مامۆستا هێمن لە لاپەڕە ٢٢ و ٢٣ی «تاریک و روون»دا و لە پێشەکی دیوانەکەی، لە بەشی لە کوێوە بۆ کوێ؟ دەڵێ: «دەستەیەک لە رووناکبیران و ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) هاتنە سەر ئەو بڕوایە کە جێبەجێکردنی بەرنامەی کۆمەڵە لە هەلومەرجی ئێستای جیهان و کوردستاندا کەمە. بۆیە بەرنامەیەکی کورت و نوێیان کە لەگەڵ هەلومەرجی ئەو سەردەمیدا دەگونجا، گەڵاڵە کرد و لە رۆژی سێی خەزەڵوەری ١٣٢٤ - ١٩٤٥ یەکەم کۆنگرەی حیزبی دێموکراتی کوردستان هەر لەسەر بناخەی رێکخراوی کۆمەڵەی (ژ.ک) دامەزرا و تەنیا لە کادری رابەریدا ئاڵوگۆڕێک پێکهات و پێشەوا قازی محەممەد کە ئەندامێکی سادەی کۆمەڵە بوو و ناوی نهێنی «بینایی» بوو بە پێشەوای حیزب هەڵبژێردرا و سەرۆکی کۆمەڵە کە پیاوێکی زۆر تێکۆشەر و ئازا و پاک بوو لە کادری رابەریدا نەما.»

کاک دوکتور «عەبدوڵڵا مەردووخ» لە لاپەڕە ٣٣ی ژمارە ١٤ی گۆڤاری «گزینگ» لە بەشی دووهەمی وتاری «کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد و کۆمەڵەی هیوا»دا دەڵێ: «دیارە هەڵوەشانەوەی ژ.ک بە ئاسانی نەدەکرا، لەپێشدا هاتن رابەران و بەرپرسانی دڵسۆز و لێهاتووی کۆمەڵەیان یا وەلانا، یا دووریان خستنەوە و لە جێگای ئەوان دیسانەوە چوونەوە لای ئاغا و مەلا و سەرۆکی عەشیرەت کە ئەوەندە بە تەنگ جووڵانەوەکە نەبوون. بۆ نموونە «عەلی ریحانی» بەرپرسی گەڕەکی بازاڕی شاری سابلاغ [بوو]... وەلانا ... یا حاجی عەبدوڕڕەحمانی ئیلخانیزادە (موهتەدی) کە بە نووسین و بە پارە هەوڵی بۆ ژ.ک دەدا... وە بەڕواڵەت کرابوو بە وەزیری راوێژ، بەڵام بەباشی دیار بوو ئەویش لە پلەی بڕیاردان وەلانرا. عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی سکرتێری ژ.ک و دڵشادی

ڕەسووڵی و قاسمی قادری قازی، سێ ئەندام و بەرپرسی مانـدوویی‌نـەناس بـە دوای کارێکدا ناردران کە ئەرکی ئەوان نەبوو. کۆمەڵێکیش کە هەر نـاڕازی بـوون ناچار وازیان هێنا... پـۆلێکی زۆر لـە دڵسـۆزە بەڕاسـتییەکانی ژ.ک هـاتن دە حیـزبی تـازەوە و تـەواوی حـەول و تەقـەلایان ئـەوە بـوو کـە بەرنامـە و پرۆگرامەکانی پێشوو لەو قالبە تازەیەدا بەڕێوە بەرن. داخەکەم هەوڵ و تەقەلای بێخەوشی وانە بەرهەمێکی کە چاوەڕوانی دەکرا، نەیبوو و نەیدا. چەند کەسیش تووڕەبوونی خۆیان لەم کارەساتە بە شێعر و نووسین دەربڕی...»

لە کۆتاییشدا نووسەر شێعرێکی «خاڵەمین»ی شاعیری هێناوە کە وادیارە لەو بارودۆخەی پاش گۆڕینی ژ.ک و دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردسـتان تووڕە بووە و ناڕەزامەندی خۆی دەربڕیوە.

کـاک «مـەحموودی مـەلاعیززەت» لـە لاپـەڕە ١٠٠ و ١٠١ی کتێبەکەیـدا (جەمهوریەتی کوردستان لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی و سیاسییە)، بـەبێ ئـەوەی سەرچاوەی ئەو قسـانەی نووسـیبێ کـە لـە چ کتێبێـک کـەلکی وەرگرتـووە، سەبارەت بـە هەڵوەشـانی ژێکـاف دەڵـێ: «قـازی محەممـەد لـە دیدەنییـەکی ڕۆژنامەنووسی هەواڵدەری ئاژانسـی دەنگوباسـی - تـاس - ڕاسـتەوخۆ ئـەو ڕاستییە دەدرکێنێت کە چۆن ژێکاف هەڵوەشا و گـەلێک شـتی تـر بـاس دەکـا: «تـــەوریز ١٧ی ژانوییـــــەی ١٩٤٦ [پێنجشـــەممە ٢٧ی بـــەفرانباری ١٣٢٤] ڕۆژنامەنووسی هەواڵدەری تاس لەگـەڵ سـەرۆکی کۆمیتـەی ناوەنـدی پـارتی دێموکراتی کوردستان، «قازی محەممەد» و سەرۆکی ئەنجوومـەنی کوردسـتان، «حاجی بابە شێخ» وتووێژی کرد. قازی محەممەد دوای ئەوەی بـەدرێژی باسـی گەلێک شۆڕش و ڕاپەڕین دەکات تا داڕووخانی ئیدارەی حکوومـەتی و... ئینجـا وتی: لەم ماوەیەدا ئێمە پارتی ژیانی کورد (ژیانەوەی کوردستان)مان پێک هێنـا کە ڕێکخراوەیەکی نهێنی بوو، بۆچوونێکی ناسیۆنالیستانەی هەبوو، مەبەستی پێک هێنانی دەوڵەتێکی گەورەی کوردستان بوو. دەسەڵاتدارانی ئێـرانی بێشـک هەوڵی چاندنی دوژمنایەتی نێوان خێڵەکانی کوردیـان دەدا. بـەڵام بـە کۆتـایی هاتنی شەڕ هەموو هەوڵەکان بـە ڕێگـای دێموکراتیـدا ڕۆیشـتنە پـێش. پـارتی ژیانەوەی کوردستان لە لایەن ئێمـەوە هەڵوەشـێنرایەوە و حیـزبی دێموکـراتی

کوردستانمان ڕێکخست. بە دروست بوونی «حیزبی دێموکڕاتی کوردستان» ئێمە بە یەکجاری کۆتاییمان بە دوژمنایەتی نێوان خێڵەکان هێنا و داخوازی ڕێبەرایەتی خێڵەکانمان بۆ دەسەڵات وەرگرتن لە ناو برد...»

کاک «عەبدوڵڵا ئەحمەد ڕەسووڵ پشتدەری» کە پێشمەرگەیەکی سەردەمی کۆماری کوردستان بووە، لە لاپەڕە ٤٦ و ٤٧ی بەشی یەکەمی کتێبەکەیدا (یادداشتەکانم)، باسی ڕۆیشتنی نوێنەرانی کورد بۆ باکۆ دەکا کە بۆ جاری دووهەم بە سەرۆکایەتی پێشەوا قازی محەممەد لە مانگی ئەیلوولی ١٩٤٥ (سەرەتای مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٤) پێکهات و دەڵێ: «باقرۆف گوتوویەتی سەربەخۆیی تەواو لەو بارودۆخەدا ئیمکانی نییە. بەڵام حکوومەتی ڕووسیە بە مەرجێ کە کورد لە ژێر دەسەڵات و لە ژێر چاوەدێری فیرقەی ئازەربایجانی ئێران بن، پشتیوانی لە مافەکانی کورد دەکا.» هەروەها دەڵێ: «باقرۆف ڕاسپاردەشی کردبوون کە دەبێ ناوی کۆمەڵە بگۆڕن و بیکەن بە حیزبی دێموکڕاتی کوردستان.» کاک عەبدوڵڵا ئەحمەد لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «ئەوە بوو نوێنەرانی کورد گەڕانەوە مەهاباد و لە کۆتایی مانگی تشرینی ساڵی ١٩٤٥دا کۆبوونەوەیەکی فراوان پێکهات و ژمارەیەکی زۆر لە ڕۆشنبیران و سەرۆک خێڵەکانی ئێران (= مەبەست خێڵە کوردەکان) لەو کۆبوونەوەدا بەشدارییان کرد. قازی محەممەد کەوتە قسەکردن دەربارەی وەزعی سیاسی کوردستان و ئەنجامی سەفەرەکەیان بۆ ڕووسیا و هەروەها پێشنیارەکانی باغرۆفی لە بابەت خودموختاری و گۆڕینی ناوی (کۆمەڵە) بۆی باس کردن. پاش ئاڵوگۆڕی بیرورا ئەوە بوو کە وا زۆربەی خەڵک ڕازی نەبوون بە مافی خودموختاری (حوکمی زاتی)یەکەی کە لە ژێر دەسەڵات و چاوەدێری (فیرقەی دێموکڕاتی ئازەربایجان)دا بێت و لە مافی سەربەخۆیی کەمتر کەس نەئەهاتە خوارەوە. بەڵام دەربارەی گۆڕینی ناوی کۆمەڵە بە حیزبی دێموکڕاتی ئێران (= مەبەست کوردستان) هەموو کەس پێی باش بوو و بڕیاری لەسەر دا و ئەو ناوە جێگای خۆی گرت و دروشمی حیزبی دێموکڕات بەرز کرایەوە. لەم کۆبوونەوەیەدا قازی محەممەد پێشنیاری کرد کە باشتر ئەوەیە ئێمەی کورد ناوان (نێوان) و پێوەندی خۆمان لەگەڵ (فیرقەی دێموکڕاتی تەورێز) پتەوتر بکەین و ماوە نەدەین کە حکوومەتی ڕووسیا ڕەخنەمان لێ بگرێت لەو بارەیەوە.»

کاک عەبدوڵڵا ئەحمەد لە لاپەڕە ٦٧ و ٦٨یش باس لە دیدارێکی خۆی لەگەڵ پێشەوا قازی محەممەد دەکا و دەڵێ: «... و هەروەها وتی (مەبەست قازی محەممەد) ئێمە لەگەڵ وەفدی (فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان)دا ئەچینە تاران و داوای ئێمە تەنیا خودموختاری (حوکمی زاتی)یە بۆ هەردوو نەتەوەی کورد و تورک لە ئێراندا و ئەگەر حکوومەتی مەرکەزی ئەم مافەمان بۆ بسەلمێنێت ئێمەش رازی ئەبین هەرچەند کەمیش بێت چونکە بارودۆخی سیاسی ئێمە لەو هەلومەجەی ئێستادا هەر ئەوەندە یارمەتیمان ئەدات و وتی تورکەکانی تەورێز کە خۆیان زۆر لە ئێمە زیاتر سەیر ئەکەن و هێزیشیان لە ئێمە گەلێک زیاترە و [لە]گەڵ ئەوەشا بارودۆخی سیاسی ناچاری کردووین کەوا لەپێش ئێمەدا بکەونە وتووێژ لەگەڵ حکوومەتی تاراندا و بە خودموختاری (حوکمی زاتی) رازی بن و ئەگەر بێت و ئێمەش وا نەکەین و هەر رێگای شەڕ بگرین نەک هەر هیچکەس پشتیوانیمان لێ ناکات بەڵکوو دۆستەکانیشمان لێ ئەبنە دوژمن. ئیتر لە قسەکانی قازی محەممەد زۆر باش دەرکەوت کە وا ئەم وتووێژە لە رووی ناچارییە و لە ژێر گوشاری (زەختی) حکوومەتی رووسیایە و ئەوە بوو قازی محەممەد خواحافیزی لە ئێمە کرا و لەگەڵ حاجی بابەشێخ (سەرەکوەزیری کۆمار) کەوتنە رێگا بەرەو تاران...»

مامۆستا هێمن لە لاپەڕەکانی ٢٠ و ٢١ی پێشەکی «تاریک و روون»دا سەبارەت بە کۆمەڵەی ژ.ک دەڵێ: «کۆمەڵە، بێجگە لەوەی کۆمەڵەیەکی سیاسی بوو، کۆمەڵەیەکی کۆمەڵایەتی و ئەخلاقیش بوو. زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵە بڕوایان بەو سوێندە هەبوو کە خواردبوویان و دەستیان لە ئاکاری دزێو هەڵگرتبوو. دزی، خراپە و نێواناخۆشی لە کزی دابوو و دەتوانم بڵێم لە هێندێک جێگایان هەر نەما. هێندەی پێنەچوو کۆمەڵە سەرانسەری کوردستانی ئێرانی تەنییەوە و پەلی هاویشت بۆ پارچەکانی تری کوردستان، بەتایبەتی لە کوردستانی عێراقدا لکی کۆمەڵە زۆر پەرەی گرت و بەهێز بوو.»

مامۆستا هەژار لە لاپەڕە ٦٠ی کتێبەکەیدا (چێشتی مجێور)، سەبارەت بە کۆمەڵەی ژ.ک دەڵێ: «لە درێژایی تەمەنمدا کە ئێستا لە پلەی حەوتەم و لە شێستوسێ ساڵیدا دەژیم، زۆرم حیزب لە نیزیکەوە دیتوون، باسی رەفتار و

رابردووی زۆریانم خوێندۆتەوە، زۆر چەتوونە هیچ کۆمەڵێک وەک ئەندامانی «ژ.ک» ئاوا فیداکار و دڵگەرم و یەکترخۆشەویست بووبن. دەربارەی ئەسحابەی پێغەمبەر زۆر باسی یەکدڵی و فیداکاری هەیە، وەختە بڵێم ئەندامانی ئەو حیزبەش شتێکی وا بوون. خۆدزینەوە لە فەرمان، درۆ، خۆخوازی، فێڵبازی بەجارێک تەرە ببوو، لە حەوت کێوان ئاوا ببوو.ماڵی دنیا هەر بۆیە مایەی دڵخۆشی بوو کە کۆمەڵە پێی لازم بێ.»

سەبارەت بەوەی کە هێندێک کەس پێیان وایە ژ.ک لە لایان رووسەکان دروست کراوە، دیسان مامۆستا هەژار لە لاپەڕە ٦٥ی سەرچاوەی پێشوودا دەڵێ: «زۆرکەس لایان وایە کە حیزبی ژ.ک رووسان دروستیان کردووە، کە خوا هەڵناگرێ راستی بۆ نەچوون. کاتێک کە حیزب بۆ هەوەڵ جار لە سابلاغ دامەزرا، رووس هیچ ئاگایان لێ نەبوو. دەمانەویست کە بەڕەسمی بمانناسن و یارمەتیمان بکەن، بەڵام هەرچی کۆششمان کرد جوابیان نەدایەوە. لە ئاخریدا کە دیتیان هێزوپێزێکمان پێکەوە ناوە، ئەوانیش لەشکری زۆریان لە وڵاتەکەدا بوو، نەیانویست وڵاتەکە ئەمین نەبێ و نەوەکا ئینگلیس بەهرەمان لێوەرگرێ. گوتیان حیزبەکەتان رەوایە و ئێمە مانعتان نابین و ئێوەش لە نووسراوەی خۆتاندا هەواڵەتی ئێمە بکەن. کوێرە چت دەوێ دوو چاوی ساغ.»

لە لاپەڕە ٧٢ و ٧٣شدا سەبارەت بە گۆڕینی ناوی کۆمەڵەی ژ.ک و دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان و هاتنی ئەندامی خەیانەتکار بۆ نێو ژ.ک دەڵێ: «قازی و هەوالانی کە لە دووهەم سەفەری باکۆ گەڕانەوە، رایانگەیاند: رووس لە ناوی ژ.ک رازی نین چونکە حیزبێکە بۆ ئازادی هەموو کوردستان تێدەکۆشێ و ئینگلیس و تورکان تووڕە دەکا؛ دەبێ ناوی خۆمان بنێین «حیزبی دێموکراتی کوردستان» و داوای خودموختاری لە ئێران بکەین. زۆرمان ئەو خەبەرە لەبەر گران هات، بەڵام چار چییە، قبووڵ کرا. من ئێستاش نەمتوانی ناوی ژ.ک لەخۆم دوور کەمەوە و کارتی حیزبایەتی دێموکراتم هەر وەرنەگرت، بەڵام لە چالاکی ناو حیزب کورتم نەهێنا. حیزبی دێموکرات لە سەر داروپەردووی ژ.ک دامەزرایەوە. بەڵام ئەوجار بە ئاشکرایی کاری دەکرد. ئیتر ئەو هەیبەت و ناوی پاکەی کە لە (ژ.ک)دا هەبوو، چونکە نهێنی بوو، زۆری لەکورتی

دا. ئەندامی فێڵباز و بەرژەوەندیخوازی زۆری تێهات... ئیتر شیرازەی تەنزیم و تەکووزی پێشوو هەڵوەشا و خزمایەتی و ئاشنایەتی و خۆبەخۆیایەتی کەوتە ناومان و هەی لەوەی زرینگ بێ و خۆی وەپێشخا، لە گوناهی خەیانەت خۆشبوون و نەمانی زەبروزەنگی زەمانی ترساندنی ژ.ک، زۆر کەسی شێلگیر کرد کە خەیانەتیش بکەن و هەر لە ناوماندا بمێننەوە. ئێران و غەیرەئێران دەیتوانی نۆکەرانی خۆیانمان دەناو خزێنن بەجارێک دەرگای حیزب کرابۆوە و هەرکەس دەهات بێ لێکۆڵینەوە قبووڵ دەکرا. قاسمئاغا [ئێلخانی] هەر بە برا مایەوە و زۆر لە ئاغایانی دیش هاتنەوە ناومان و بەدڵ لەگەڵ دوژمنان بوون.»

دوکتور «عەبدوڕڕەحمانی قاسملوو» لە لاپەڕە ٢٨ی بەرگی یەکەمی کتێبی «چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی» لە بەشی «هەلومەرجی نێوخۆ و نێونەتەوەیی»دا دەڵێ: «دامەزرانی کۆمەڵە لە مێژووی خەباتی گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا دیاردەیەکی نوێ بوو. چونکە یەکەم ڕێکخراوی سیاسی بوو کە لە لایەن خەڵکی ئاساییەوە پێکدەهات». لە لاپەڕە ٣١یشدا دەڵێ: «بەڵام کۆمەڵەی ژ.ک کە لە لایەکەوە ڕێکخراوێکی ناسیۆنالیست و لە لایەکی دیکەوە ڕێکخراوێکی داخراو و نهێنی بوو کە ڕووی لە کۆمەڵانی بەرینی خەڵکی کوردستان نەدەکرد، وەڵامدەری وەزعی تازەی کوردستانی ئێران نەبوو...» لە درێژەی ئەم باسەدا لە لاپەڕە ٣٢دا دەڵێ: «... تا ساڵی ١٣٢٤ (١٩٤٥) بەرەبەرە بەتەواوی دەرکەوت کە کۆمەڵەی ژ.ک ئیدی ئەو ڕێکخراوە نییە کە بتوانێ جووڵانەوەی ڕۆژبەڕۆژ پەرەگرتووی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانی ئێران ڕێبەری بکا... حیزبێکی ئەوتۆ هەم پێویستییەکی مێژوویی بوو، هەم زەمینەی دامەزراندنی ئامادە بوو.» پاشان باس لە دامەزراندنی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٢٤ دەکا کە بەرنامەی نوێی خۆی بڵاو کردۆتەوە.

لە لاپەڕە ١٣٧یش لە بەشی «هۆیەکانی تێکچوونی کۆمار»دا دەڵێ: «حیزبی شۆڕشگێڕ نابێ لەوە بترسێ کە گۆیا بە باسی هەڵەی رابردوو دوژمنی شاد دەبێ، یا لە ئیعتیباری حیزبەکەی کەم دەبێتەوە... با ئەوەش بڵێین کە ڕەخنە گرتن لە بەڕێوەبەری حیزب لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا نە نرخی کۆمار کەم دەکاتەوە نە ئیعتیباری بەڕێوەبەرانی ئەو وەختەی حیزب دێنێتە خوارێ.»

لە درێژەی ئەو باسە لە لاپەڕە ١٤٣دا دەڵێ: «بێ سەروسامانی، بێنەزمی و بێ دیسیپلینی لە هەموو کاروباری کۆماردا بەرچاو دەکەوت و نوقتە زەعفێکی گەورەی کۆماری کوردستان بوون. نموونەیەک لەو بێسامانی‌یە تێکەڵبوونی حیزب و دەوڵەت بوو...»

هەروەک زانیمان «د. قاسملوو» هەردووک سەردەمی «ژ.ک» و «کۆماری کوردستان»ی زۆر بێلایەنانە هەڵسەنگاندووە. ئەگەرچی لە بەشی «سەرەتا»ی کتێبەکەیدا هەموو لایەنەکانی خەباتی (ژ.ک)ی باس نەکردووە، بەڵام ئەگەر بگەڕێینەوە لاپەڕەکانی دوایی و بەتایبەت لە لاپەڕە ١٣٩، دەبینین کە زۆر بە وردی باسی سەردەمی دەسەڵاتی (ژ.ک)ی کردووە و نرخ و بەها و کەموکووڕییەکانی زۆر بە جوانی هەڵسەنگاندووە و دەڵێ: «پەرەئەستاندنی زۆر خێرای جووڵانەوە و پێکهاتنی زۆر خێرای کۆماری کوردستان تەرکیبێکی نالەباری لە بەڕێوەبەری حیزب و کۆماری کوردستاندا پێک هێنابوو. زۆربەی زۆری بەڕێوەبەران بۆ یەکەم جار بوو کاری سیاسی و تەشکیلاتی‌یان دەکرد و تاقیکردنەوەیان نەبوو. <**هەر بەگشتی تاقیکردنەوەی سیاسی و تێکۆشانی حیزبی لە کوردستانی ئێران بێجگە لە سێ ساڵ تێکۆشانی کۆمەڵەی ژ - ک رابردووی نەبوو.**> ناچار بەڕێوەبەرانی ئەوتۆ هاتبوونە سەر کار کە پایەی تێگەیشتن و تاقیکردنەوەی سیاسی و حیزبی، یان دەوڵەتی‌یان لە رادەی ئەو مەسئوولییەتەدا نەبوو کە کەوتبووە سەر شانیان...»

دوکتور «عەزیزی شەمزینی» لە لاپەڕە ١٦٠ تا ١٦٢ی کتێبەکەی «جووڵانەوەی رزگاریی نیشتمانی کوردستان»دا دەڵێ: «لەو کاتەدا کۆمەڵەی (ژ.ک) بەهێزترین گرووپی سیاسی کوردستانی ئێران بوو لە ناو خەڵکدا رێز و نفووزێکی زۆری هەبوو. دوای دامەزرانی حیزبی دێموکراتی ئازەربایجان، قازی محەممەد کە ئەوکات سەرۆکی کۆمەڵە بوو، بیری لە گۆڕینی ناو و پڕۆگرامی کۆمەڵە دەکردەوە بەتایبەتی لە هەلومەرجی پاش برانەوەی جەنگ. بۆ ئەم مەبەستە پرسی بە زەبیحی کرد. زەبیحی دەسکاری کردنی پەیڕەوی ناوخۆ و پرۆگرامی بە شتێکی چاک دەزانی بەڵام لەگەڵ گۆڕینی ناوی کۆمەڵەدا نەبوو.»

لە لاپەڕە ٤٧ی گۆڤاری ژمارە ١١ی «ڕوانگە»دا کاک «حەمە ڕەحیم فەللاح» (جووتیار) لە وتارێک لە ژێر ناوی «چەند ڕوونکردنەوەیەک سەبارەت بە کۆمەڵەی ژێ.کاف»دا دەڵێ: مامۆستا «زەبیحی لە ژمارە ١٩٢ی ڕۆژنامەی «خەبات»دا سەبارەت بە ژ.ک دەڵێ: «حیزبی ئازادیخوازی کوردستان و کۆمەڵەی ژ.ک و حیزبی دێموکراتی کوردستان، لە واقیعدا یەک حیزب بوون، بەڵام لە سێ هەلومەرجی جیاوازدا، هەلومەرجی پێش بەرپابوونی جەنگی دووەمی جیهانی، هەلومەرجی چوونی سۆڤیەت و هاوپەیمانەکان بۆ ئێران و لابردنی «ڕەزاخان» و هەلومەرجی دوای جەنگ، چالاکییەکانیشیان سێ ئەڵقەی پەیوەست بە یەک لە خەباتی گەلی کورد، دژی داگیرکەران و ئیمپریالیزم پێکدێنێت».

کاک دوکتور «ئەفراسیاو هەورامی» لە لاپەڕە ١١٩ و ١٢٠ی کتێبەکەیدا (مستەفا بارزانی لە هێندێک بەڵگەنامە و دۆکیومێنتی سۆڤیەتیدا ١٩٤٥ - ١٩٥٨»دا باسی ئەو بەڵگەنامانە دەکا کە کاتی خۆی کاپیتان «ئـو.ی.ڤیلچیڤیسکی» وەک سیخوڕێکی وڵاتەکەی لە ناوچەی موکریانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان فەرمانبەرانی دیپلۆماسی و سەربازی سۆڤییەتی لە ئێران ئاگادار کردۆتەوە. ناوبراو تاکە کەسێک بووە کە زۆربەی بەڵگەکانی سۆڤیەت سەبارەت بە کورد و کوردستانی خراوەتە بەردەم. ئەو نووسینەی خوارێ ڕوانگە و بۆچوونەکانی ناوبراو و سیاسەتی ڕەسمی سۆڤیەت سەبارەت بە کێشەی کورد دەردەخات هەر بۆیە لە بەشێک لە ڕاپۆرتەکەیدا دەڵێ: «دروشمی سەربەخۆیی کوردستان لە لایەن ئیمپریالیزمەوە خراوەتە سەر زاری کوردان و ئەمە دروشمێکی کۆنەپەرەستانەیە و کوردستانی سەربەخۆ دەبێتە پێگەیەکی ئیمپریالیزم و سەرەنجامی دەبێتە پردێک بۆ دەستدرێژی بۆ سەر وڵاتەکەی کە لە ڕێگەی قەفقاز و ئاسیای ناوەڕاستەوە جێبەجێ دەکرێت. ئێمە (سۆڤیەت) دەبێ بۆ پووچەڵکردنەوەی ئەو پیلانەی ئیمپریالیزم هەوڵ بدەین.» لە لاپەڕە ١٢٥یشدا کاک ئەفراسیاو دەڵێ: «نووسەر سەبارەت بە کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان (ژ.ک) دەڵێت: «ئینگلیز توانیان ئەم ڕێکخراوە پیس بکەن و بیکەنە ڕێکخراوێکی سەر بە خۆیان و هەر لەسەر ئەم بۆچوونە چەوتە سۆڤیەتییەکان هەوڵی هەڵوەشانەوەی ژ.ک دەدەن. جگە لەوەش وەک لە ڕاپۆرتەکەدا هاتووە، ژ.ک هەڵگری دروشمی

کۆنەپەرەستانەی (سەربەخۆیی بۆ کوردستان) بووە.» هەمان سەرچاوە لە لاپەڕە ١٣٢ تا ١٧٥ نامەیەکی ٧٣ لاپەڕەیی تێدا بڵاو بۆتەوە کە لە لایەن سەرۆکی بەڕێوەبەرایەتی بەرزی حەوتەمی دەزگای سیاسی بورتسۆڤ .م، بۆ کۆمیتەی ناوەندی پارتی کۆمۆنیستی یەکێتی سۆڤیەت (بەلشەویک) بەشی سیاسەتی دەرەوە نێردراوە. نامەکە لە ١٩ی نیسانی ١٩٤٦ (= سێشەممە ٣٠ خاکەلێوەی ١٣٢٥) بۆ ناوەندی ناوبراو بەرێ کراوە و وتووێژەکانی ١٦ تا ١٨ی کانوونی دووەم لە ورمێ و ٢٢ی کانوونی دووەم لە شاری تەورێزی لەگەڵ کەسایەتییەکانی بزووتنەوەی کورددا لە خۆ گرتووە. نووسەری ئەو راپۆرتە کاپیتان «و.ل. ڤیلچیڤسکی»یە؛ ناوبراو لە کاتی شەڕی دووهەمی جیهانی لە رۆژهەڵاتی کوردستان و لە نیزیکەوە شاهیدی رووداوەکانی ئەوسەردەمە بووە. چاوپێکەوتنی لەگەڵ زۆربەی سەرکردەکانی کورد بەتایبەتی قازی محەممەد و مەلامستەفا بووە و وتووێژی لەگەڵ کردوون و کاربەدەستانی سۆڤیەتی لە رووداوەکانی کوردستان ئاگادار کردۆتەوە. زمانی کوردی زانیوە و چەندین بەرهەمی بڵاو کراوەتەوە و چەند بەرهەمیشی دەستنووسن و ئێستا چاپ نەکراون. ناوبراو سەبارەت بە بزووتنەوەی کورد لە باشووری کوردستان لە سەردەمی شەڕی دووهەمی جیهانی باسی کۆمەڵەی هیوا دەکا و لە درێژەی قسەکانیدا لە لاپەڕە ١٤٥ و ١٤٦دا دەڵێ: «میرحاج و خۆشناو لە ریزی ئەندامە چالاکەکانی ئەم گرووپەدا بوون. لەو کاتەدا ئینگلیز دەستیان دایە هەڵبژاردن و بەسەربازگرتنی لاوانی کورد و ناردیانن بۆ بەرەی ئەفریقیا. ئەندامانی ئەم گرووپە لە ژێر کارتێکردن و پەرەسەندنی رۆڵی سۆڤیەت بڕیار دەدەن لەباتی بەشداری لەگەڵ سوپای ئینگلیز لە بەرەکانی شەڕ دژی ئاڵماندا، دەبێ لە بەرەکانی شەڕی سۆڤیەت - ئاڵماندا بەشداری بکەن. بۆ روونکردنەوەی ئەم بڕیارە ئەوانە لە ئابی ١٩٤٣ (لە لاپەڕە ١٣٣دا دەڵێ: ئابی ١٩٤٢) میرحاج بۆ ئێران دەنێرن بۆ ئەوەی لەگەڵ فەرماندەی هێزەکانی سۆڤیەت لە ئێران باس لەم پرسەدا بکەن. میرحاج توانی بێتە مەهاباد، ئەوە بوو منی لەوێ بینی و ئەم پێشنیازەی بۆ باس کردم، منیش لەو کاتەدا ناوبراوم پەشیمان کردەوە و بیانووم بۆ هێنایەوە، سوپاسم کرد بۆ ئەو هەستە باشەی بەرامبەر بە سۆڤیەت

www.zbeen.org

دەربڕی و گوتم: گەلی سۆڤیەت ئەوەندە کەس و هێزی هەیە بتوانێت ئاڵمان تێکبشکێنێت. بە وتەی میرحاج لە گەڕانەوەیدا بۆ عێراق ناوبراو وتووێژەکانی خۆی لەگەڵ من بۆ هاوڕێیانی خۆی دەگێڕێتەوە. وتی ئێمە زۆر پەرۆشی چارەنووسی ستالینگراد بووین. هەروەها وتی قسەکانی تۆ (واتا سۆڤیەت ئەوەندە هێزی هەیە کە ئاڵمان بشکێنێت) ئێمەی هێور کردەوە، دواتر ئێمە گەیشتینە ئەو ئاکامە کە ئێوە ڕاست بوون.» هەر لە درێژەی ئەو ڕاپۆرتەدا لە لاپەڕە ١٤٦ و ١٤٧ ڤیلچیڤسکی باسی کۆمەڵەی ژ.ک و دامەزرێنەرانی دەکا کە ئەو چەند دێڕەی خوارێ بەشێکە لەو ڕاپۆرتە: «لە کۆتایی ١٩٤٢دا بە دەست پێشخەریی (زەبیحی)ی پیشەسازی مەهابادی و ڕێکخەری شانەی (پارتی توودە) [؟!] لە مەهاباد کۆبوونەوەیەک بۆ ڕێکخستنی ڕێکخراوێک پێک دێت کە ئەنجامەکەی پارتی گشتیی کوردان (ژێکاف - ژیانەوەی کوردستان) پێکدێت. لەم کۆبوونەوەیەدا ١١ کەس بەشدار بوون، لەوانە «زەبیحی، زەرگەری، موقەددەسی (= مودەڕڕیسی)، قادری، ئیمامی، تەوحیدی، کیانی و میرحاج». زەبیحی وەک سکرتێری حیزبەکە و حوسێنی زەرگەری وەک سەرۆکی ئەو حیزبە هەڵبژێردران. پرۆگرامی حیزبەکە بەپەلە دانرا و شێوا و تێکەڵپێکەڵ و سەرپێچ بوو، تێیدا دروشمی کۆن و داوخوازی ڕواڵەتییانە، واتە سەربەخۆیی بۆ کوردستان لەگەڵ خەبات دژی کۆنەپەرستانی کورد و دەوڵەتانی ئێران و عێراق و تورکیا و کۆنەپەرەستانی نێونەتەوەیی دانرابوو، لە قۆناغی یەکەمدا دژایەتی فاشیزمی تێدا گونجابوو؛ بەڵام لەم پرۆگرامەدا بەگوێرەی هاووتووێژەکانم هەندێ بیروڕای باش هەبوون کە پاشان لە پرۆگرامی پارتە سیاسییەکانی تری کورددا جێیان کرایەوە. بە وتەی ئەوانە بەرچاوترینی ئەم بیروڕایانە خەباتی ناوچەیی نەتەوەییی گەلی کورد بوو لە چوارچێوەی ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان بەسەردا دابەش کراوە... لە ساڵی ١٩٤٣ و بەتایبەتیش لە ١٩٤٤دا ژ.ک لە ناو کوردەکانی ئێران و عێراق چالاکییەکی زۆری نواند. زۆربەی دێموکرات و پێشکەوتنخوازەکانی کورد دەهاتنە ڕیزی (ژ.ک)وە، بەتایبەتی ژ.ک چالاکییەکی زۆری لە ناوچەی سلێمانی و مەهاباددا هەبوو، ژ.ک گۆڤاری (نیشتمان)ی نیوەنهێنی چاپ دەکرد. لە ساڵی ١٩٤٤دا ژ.ک نیزیکەی ٢٠ بەیاننامە و بانگەوازی

www.zheen.org

دەرکرد. چالاکی کۆمەڵەی ژ.ک هەندێ جار ناوەرۆکی دژی ئینگلیزی پێوە بوو و ئەوانی سەغڵەت کردبوو، بەڵام ئینگلیس توانیان بەشێکی زۆری باڵی ژ.ک بەرەو لای خۆیان رابکێشن لەبەر ئەوەی پرۆگرامی ئەم پارتییە و تاکتیکەکانی پاش شەڕی جیهانی روون نەبوو، گێرەوکێشەی سەرەکی بە گوێرەی هاووتوویژەکانم لەسەر ئەوە بوو، ئاخۆ ئینگلیز دوژمنی کوردە! ئاخۆ هەڵسوکەوت و سیاسەتی ئینگلیز لە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بە زیانی کوردە! گێرەوکێشە لەسەر ئەم پرسیارە بوو بە هۆی لێکبڵاوبوونی ژ.ک. ئەوە بوو لە نیوەی دووەمی ساڵی ١٩٤٥دا ژ.ک هەڵوەشایەوە. ‹**لێکبڵاوبوونی پارتی ژ.ک لە ئەنجامی ئەوەش بوو کە زەبیحی سکرتێری ئەم پارتە لە کاتی سەردانی بۆ لای کوردەکانی باکووری رۆژهەڵاتی ئێران لە نێزیک شاری ورمێ لە لایەن پۆلیسی ئێران دەستگیر کرا. لە کاتی گرتنەکەیدا نووسراو و چاپەمەنیی کۆمەڵەی (ژ.ک)ی پێدەگیرێ.**› ئەمە هۆیەکی سەرەکی بوو لە گرتن و تاوانبارکردنی، ئێستە زەبیحی لە زیندانی تارانە.» لە پاش ئەوە ئەوجار نووسەر باسی خزمەتەکانی ژ.ک بە کورد دەکا و دەڵێ: «گەورەترین خزمەتەکانی ژ.ک بە وتەی هاووتوویژەکانم ئەوەیە کە ورەی دێموکراتخوازەکانی کوردی بۆ بەشداری لە بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد بزواند و نێزیکی کردنەوە و فێری خەباتی سیاسیی لە سەردەمی نوێدا کردن. تەواوی ئەندامان و رێبەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان کە لە کۆتایی ١٩٤٥دا پێکهات، لەوانە قازی محەممەد لە رابردوودا ئەندامی پارتی ژ.ک بوون...»

بە ئاوڕدانەوەیەکی دیکە لە کتێبی «رۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا» دوژمنایەتی و دووڕوویی رووسەکان زۆر جوان و ئاشکرا دەردەکەوێ و بۆمان روون دەبێتەوە کە رووسەکان بۆ بەرژەوەندی خۆیان لە «کورد و کوردستان» وەک کارتی قومار و کایەی خۆیان کەلکیان وەرگرتووە. وەکوو پێشتر گوتمان «ڤیلچیڤیسکی» راپۆرتێکی سەبارەت بە هاتنی میرحاج ئەحمەد و مستەفاخۆشناو بۆ مەهاباد و چاوپێکەوتنیان لەگەل ناوبراو بۆ بەرپرسانی سۆڤیەت ناردووە. سەیر ئەوەیە کە دەقی ئەو باسە لە لاپەڕە ٥٣ و ٥٤ی کتێبی «رۆژهەڵاتی کوردستان...»دا بە ژمارە راپۆرتی FO 371/35092 - 18958 هاتووە و بەرپرسانی رووسیا تەواوی ئەو

زانیارییانەیان داوە بە ئینگلیسییەکان. ئەو راپۆرتە لە ٥ی فێورییەی ١٩٤٣ (= هەینی ١٦ی ڕێبەندانی ١٣٢١) لە لایەن کۆنسوولی ئینگلیس لە تەورێز بۆ وەزارەتی دەرەوە (بالۆێزخانە)ی بەغدا نێردراوە. نامەکە لە لایەن وەرگێڕی کتێبە (کاک ئەنوەری سوڵتانی) لە نامەی ٢٢ی ژانوییەی ١٩٤٣ (= هەینی ٢ی ڕێبەندانی ١٣٢١)ی «ە.ب.م» هەڵبژێردراوە و بەم چەشنەیە: کۆنسوولی گشتی، تەورێز - «کۆنسوولی گشتی سۆڤیەت ئەمڕۆ هاتە چاوپێکەوتنی من و گوتی: محەممەد ئەحمەد ئۆغلوو و عەلی مستەفا ئۆغلوو - دوو کورد لە هۆزێک کە ئەو بە «شەهربازاڕلوو» ناوی برد (کاک ئەنوەر لە پەراوێزی لاپەڕە ٥٣ نووسیویەتی: محەممەدئەحمەد و عەلی مستەفای شارباژێری کێن؟ تۆ بڵێی پێوەندییان بە حیزبی هیواوە نەبووبێت!)، لە دووهەمی مانگی نۆڤامبردا (= یەکشەممە ١٠ی خەزەڵوەری ١٣٢١)، لە هەندێ کاربەدەستی حکوومی رووس نیزیک بوونەتەوە و خۆیان وا ناساندووە کە هاتبێتن بۆ بەڕێوەبردنی خواستی کۆمیتەیەکی کوردی لە سلێمانی. مەئمووریيەتیان بەڕواڵەت بریتی بووە لەوەی کە رایبگەیەنن چەندهەزار شەڕکەری کورد ئامادەن یارمەتی رووسەکان بدەن. هەواڵ دراوە کە لە ماوەی وتووێژەکەدا، کوردەکان گوتوویانە لە سیاسەتی ئینگلیز ناڕازین. مستەر «کۆتزنیتزۆڤ MR. Kutznetzov» دیعایەی ئەوەی کرد کە هەر ئەوەندەی کە نوێنەرانی سۆڤیەت گوێیان لە باسی ناڕەزایی لە ئینگلیز بووە، کۆتاییان بە وتووێژەکە هێناوە و بە کوردەکانیشیان گوتووە سوپای سۆڤیەت تا ئەو رادەیە بەهێزە کە هەموو ئەرک و کاری بە بێ یارمەتی [لاوەکی] بەڕێوە دەبات و بۆیەش پێویستیان بە خزمەتی ئەوان نییە.»

کاک مەنافی کەریمی کە بۆخۆی ئەندامی کۆمەڵەی ژ.ک و لە دواییشدا وەزیری فەرهەنگی کۆماری کوردستان بووە لە وتووێژێکیدا کە لەگەڵ گۆڤاری روانگەی ژمارە ١١دا لەگەڵ ئەو و چەند کەسی دیکەدا پێکهاتووە لە لاپەڕە ٣٩ سەبارەت بە گۆڕینی ناو و سیاسەتەکانی ژ.ک لە وەڵامی ئەو پرسیارە کە: تاقمێک دەڵێن لە کاتی گۆڕانی ژ.ک بە حیزبی دێموکرات، زەبیحی لەگەڵ دوو کەسی دیکە: دڵشادی رەسووڵی و قاسمی قادری لە زینداندا بوون و ئاگای لە مەسائیلی دەرەوە نەبوو، دەڵێ: «نا وا نەبوو ئێمە لەو کاتەدا لەگەڵ قازی و

سەیفی قازی و چەند نەفەری دیکە چووبووینە باکۆیە. لەوێ کێشە و هەرایەکی زۆر لەسەر ئەو مەسەلەیە ساز بوو. باقرۆف دەیگوت، دەبێ نێوی کۆمەڵە بگۆڕن. بەڵام ئێمە حازر نەبووین بچینە ژێر بار. لەپاشاندا باقرۆف گوتی، ئەوەی ژ.ک دەیهەوێ کوردستانی گەورەیە و ئەو داواکارییەش مەترسی شەڕ لەگەڵ ئێران و عێراق و سووریا و تورکیای بەدواوەیە و بە واتە شەڕی سێهەمی جیهانی رووی دەدا و ئێمەش کە تازە شەڕی دووهەممان تەواو کردووە و هێشتا رۆنی چەکەکانمان خاوێن نەکردۆتەوە، حازر نابین بکەوینە نێو گێژاوی شەڕێکی گەورە. بەڵام ئەگەر ئێوە نێوی کۆمەڵە بگۆڕن و داوای خودموختاری لە چوارچێوەی ئێراندا بکەن، ئێمە وەک یەکێتی سۆڤیەت پشتیوانیتان لێدەکەین. پاش چەند رۆژ کە لە باکۆیە بووین بڕیار درا بچینە تفلیس پێتەختی گورجستان بەڵام شەوی ئەو رۆژەی کە بڕیار بوو لە ئێرەوانەوە سەفەرەکەمان درێژە پێبدەین، جێگری جەعفەر باقرۆف هات و پێی گوتین بەرنامەکە هەڵوەشاوەتەوە و ئێوە هەرچی زووتر دەبێ بگەڕێنەوە بۆ ئێران چونکە مەلامستەفای بارزانی سنووری بەزاندووە و هاتۆتە نێو خاکی ئێران و بە مەعلوومی ئینگلیسی ناردوویانە. ئێوە بچنەوە و ئاگاتان لە بارودۆخەکە بێ. رووسان پێیان وابوو کە مەلامستەفا پیاوی ئینگلیسیانە. پاش وەی کە هاتینەوە بۆ مەهاباد، قازی ئاکامی ئەو سەفەرەی لە کۆبوونەوەی حیزبدا، دایە بەر باس و لێکۆڵینەوە و گوتی، ئێمە هیچ چارەیەکمان نییە و بۆوەی یەکێتی سۆڤیەت یارمەتیمان بدات دەبێ نێوی کۆمەڵە بگۆڕین و بیکەین بە حیزبی دێموکرات. ئەو بڕیارە پەسەند کرا و پاشانیش لە باغی عەزیزئاغا بە بەشداری بەربلاوی خەڵک راگەیەندرا. لەبیرمە سەرەتای پاییز بوو و بە قەرتاڵە تریێیان دەهێنا. مەرحوومی قازی قسەی بۆ خەڵک کرد و تەواوی لایەنە جۆربەجۆرەکانی بۆ روون کردنەوە و دوایەش ئەو بڕیارەی راگەیاند. خەڵکیش هەموو پێشوازییان کرد و گوتیان، ئێمە بە هەرچی پێشەوا بڵێ، رازین.»

هەتا ئێرە بۆ هەموومان روون بۆوە کە دەوڵەتی شووروەوی بەتایبەت و دەوڵەتە زلهێزەکانی دیکە بەگشتی لەبەر دروشمی «کوردستانی گەورە» کە کۆمەڵەی (ژ.ک) خەباتی بۆ دەکرد، پشتیوانییەکی ئەوتۆیان لەو کۆمەڵەیە

نەدەکرد و تەنانەت بەرپرسانی کوردیشیان لە ژێر فشار دەنا کە ناو و دروشمی کۆمەڵەی (ژ.ک) بگۆڕن. لەو سەردەمیشدا تەنیا دەوڵەتێکی جاروبار یارمەتێکی کەمی بە کورد دەگەیاند، یەکێتی سۆڤیەت بوو کە ئەویش لەبەر بەرژەوەندی تایبەتی خۆی بوو کە ئەو سووکە یارمەتییانەی بە کورد دەگەیاند. دەوڵەتی سۆڤیەت هیچ کات سەربەخۆیی کوردی لە ناو کار و بەرنامەکانی خۆیدا دانەناوە، ئەوەی لەو ماوەیەشدا کورد و رێبەرانی کورد وەدەستیان هێنابێ ئەوە بە زۆری زۆرداری و بەبێ رەزامەندی رووسەکان بووە. ئەوەتا باقرۆف سەرۆکی ئازەربایجانی شووڕەوی لە دانیشتنێکی لەگەڵ پێشەوا قازی محەممەددا کە دەقی قسەکانی لە لاپەڕە ٨٨ی کتێبەکەی «ئیگلتۆن»دا هاتووە دەڵێ: «ئێستا کە من (باقرۆف) دەگەڵ ئێوە قسان دەکەم، دڵنیاتان دەکەم کە هەر کات خودموختاری ئازەربایجان (مەبەست ئازەربایجانی ئێران) جێبەجێ بوو و پێکهات، ئازادی و رزگاری ئێوەشی تێدا دەبێ.» کە مەبەستی لەوە بوو کە کورد ئەگەریش مافێکی هەبێ ئەوە لە ژێر دەسەڵاتی ئازەربایجانی ئێراندا شتێکی دەدرێتێ. بەڵام لە دواییدا پێشەوا قازی محەممەد لە وەڵامدا گوتوویەتی و بەکردەوەش نیشانی داوە: «ئەگەر قەرار بێ لە ژێر دەسەڵاتی هەر کەسێکی بێجگە لە خۆماندا بین، ئەوە هەر چاکترە لە ژێر دەسەڵاتی ئێراندا بین.» راگەیاندنی کۆماری کوردستان لە ٢ی رێبەندانی ١٣٢٤ تەواو ئەو بۆچوونانەمان دەسەلمێنێ. چونکە بەراستی رووسەکان بە راگەیاندنی کۆماری کوردستان تاسان و زۆریان رەخنە لە پێشەوا قازی محەممەد گرت.

ویلیام ئیگلتۆن لە لاپەڕە ١٣٢ و ١٣٣ی کتێبی «کۆماری ١٩٤٦ی کوردستان»دا بەوردی باسی ئەو ناڕەزایەتییەی بەرپرسانی سۆڤیەت و تەنانەت پیشەوەری «سەرۆکی کۆماری ئازەربایجانی ئێران»ی کردووە و دەڵێ: «پاش ماوەیەکی کەم لە پێکهاتنی کابینەی (حکوومەتی کوردستان) دوو کەس لە ئەندامانی پایەبەرزی حیزب بە ناوەکانی «محەممەدئەمینی شەرەفی» و «خەلیلی خوسرەوی» هەم بۆ کاروباری خۆیان و هەم بۆ کاروباری حیزبی چوونە تەورێز. لەوێ لە بیمارستانی (نەخۆشخانە) رووسەکان، دوکتور «سەمەدۆف» بە تووڕەییەکی زۆرەوە پێیان دەڵێ: «بۆچی ئێوە بێ رەزامەندی و ئیزنی یەکێتی

سۆڤیەت حکوومەتی خودموختارتان لە مەهاباد راگەیاندووە؟» ئەوانیش وەڵامیان داونەوە، بەڵام رووسەکان لە وەڵامەکەیان رازی نەبوون و گوتوویانە دەبێ شەخسی قازی محەممەد بێتە تەورێز و لەگەڵ «پیشەوەری» چاوپێکەوتن و وتووێژیان هەبێ.» [؟!] ئیگلتۆن لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «لە تەورێزێ جەعفەری پیشەوەری سەرۆکی ئازەربایجان لە هۆتێلێکی قەدیمی بە ناوی «گراند هۆتێل»، سەردانی سەرۆکی کۆماری کوردستانی کرد تا لەوێ باس و وتووێژیان هەبێ. وەڵام و بەرگرییەکانی قازی سادە بوون، نوێنەری سیاسی رووسەکان لە تەورێز «یەرماکۆف» لە چۆنیەتی هەستی خەڵک لە پێش ٢٢ی ژانویە ئاگادار بوو، هەروەها لە ناو ماشێنە جیبەکەی خۆیدا لە «چوارچرا»ی مەهاباد شاهیدی بەرێوەچوونی رێورەسم و جێژنەکە بوو.»

لە لاپەڕە ١٣٣شدا دەڵێ: «یەرماکۆف سەرەتا زۆر بەتوندی دژی ئەو کارە بوو کە ناوچەیەکی ئازاد بە ناوی کوردستان پێکبێ، بەڵام وتووێژ و قسەکانی قازی تا رادەیەکی زۆر «ژێنراڵ ئاتاکچیۆف»ی بەو کارە رازی کردبوو و هەروەها بەڵێنییان لێ وەرگرتبوو کە لە کاتی بەرێوەچوونی ئەو بەرنامەدا «پیشەوەری» هیچ دژایەتییەک نەکا»

دوکتور «عەزیزی شەمزینی» لە کتێبەکەی خۆیدا لە لاپەڕە ١٦٠ و ١٦١ ئەو بۆچوونانەی ئێمە بەو قسەیە دەسەلمێنێ و دەڵێ: «رۆژنامەکانی ئێرانی هێرشی توند و تیژیان کردە سەر کورد و بە نۆکەری یەکێتی سۆڤیەتیان دانا. گۆڤاری «سەبا» لە ژمارە ١٠ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥ی [خۆیدا] لەم بارەیەوە نووسیویەتی: «ماوەیەکە کوردەکانی ئێران بیر لە رزگاری و پێکەوەنانی کوردستانێکی ئازاد و سەربەخۆ دەکەنەوە. ئەوان دەوڵەتی ئێران بە نۆکەری فاشستەکان دادەنێن. ئەوەی راستی بێ جووڵانەوەی یاخیبووانی کوردستان شتێکی تازە نییە. ئەم جووڵانەوەیە چوار ساڵ لەمەوبەر کوردستانی تەنیوە... کۆمەڵەی ژ.ک گەورەترین گرووپی کوردستانە و بۆ دەستەبەرکردنی بەرژەوەندی کورد کار دەکا. ئەم حیزبە کە دەیەوێ لە ماوەیەکی کەمدا سەربەخۆیی تەواو وەدەس بێنێ، بۆ هەڵگیرساندنی شۆڕشێکی سەرتاسەری کوردستان تێدەکۆشێ. ئەم جووڵانەوە شۆڕشگێڕیە لە ژێر دەسەڵاتی دەوڵەتێکی بیانی گەورەدایە کە لە کاتی پێویستدا

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئەرکی تایبەتی بە کۆمەڵە دەسپێرێ.» لێرەدا مەبەستی نووسەر ئەوەیە کە یەکێتی سۆڤیەت کوردەکان هان دەدا داوای مافی خۆیان بکەن و کوردیشی بە «یاخی بوو» داناوە. هەروەک پێشتر باسمان کرد سەرەڕای ئەو هەمووە لەمپەر و کۆسپنانەوە و ناڕەزایەتییەی رووسەکان کە لە بەرامبەر داوا رەواکانی کوردان دایاننناوە، نووسەر لە سەرچاوەی پێشوو و لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «بەڵام خۆ مەسەلەی کورد مەسەلەیەکی راستەقینەیە و پێویستی بە هاندان و تەکان نییە. ئەو جووڵانەوەیە زادەی دەستێوەردانی یەکێتی سۆڤیەت و پڕوپاگەندەی کۆمۆنیستی نییە». لە دوای ئەو قسەش دەڵێ: «تەنانەت «ئەلغنستۆن»ی دوژمنی یەکێتی سۆڤیەتیش دانی بەم راستییە داناوە و بەئاشکرا وتوویە: «لە ماوەی ئەم دواییەدا دەنگوباس بڵاو بۆتەوە گوایە رووسەکان لە نێو کوردەکانی ئێراندا پڕوپاگەندە دەکەن. بەڵام ئەوانەی سەریان لە مەسەلەکە دەردەچێ دەڵێن کە ئەم دەنگوباسە زەمینەی پتەوی نییە.»

هەڵوێستی سۆڤیەت و ئامانجەکانی

بنکەی ژین
www.zbeen.org

بۆ زانیاری پتر و ناساندنی رووی واقیعی دەوڵەتی سۆڤیەت سەبارەت بە چۆنیەتی هەڵسوکەوت و شێوەی بەڕێوەبردن و جێبەجێ کردنی ئامانجەکانی ئەو دەوڵەتە و سیاسەتە درێژخایەنەکانی سەبارەت بە «کۆماری ئازەربایجان» و دواتریش «کۆمەڵەی ژ.ک» و «کۆماری کوردستان» بەپێویستم زانی چەند بەشێک لە کتێبی «رازهای سر به مهر» (رازە سەربەمۆرەکان) بخەمە بەر دیدەی خوێنەران.

ئەو کتێبە بەڵگە و زانیاری پشتی پەردەی رووداوەکانی ساڵەکانی ١٣٢٣ هەتا ١٣٢٥ی لە خۆ گرتووە و لە لایەن «ئیبراهیم نەورۆزئۆف» لە باکۆ نووسراوە. ناوبراو ئەو نووسراوانەی وەک بیرەوەری خۆی لە رووداوەکانی ساڵی ١٣٢٠ هەتا ١٣٢٥ (١٩٤١ - ١٩٤٦)ی ئازەربایجانی ئێران نووسیوەتەوە و بە تایپ کراوی داوێتی بە ئاغای «حەمیدی مەلازادە» کە لە ئێران چاپی بکا کە ئەویش پێشەکییەکی کورتی بۆ نووسیوە و لە تەورێز چاپی کردووە.

«ئیبراهیم نەورۆزئۆف» ئەفسەری شووڕەوی ڕۆژی دووشەممە ٣ی خەرمانانی ساڵی ١٣٢٠ (٢٥ی ئووتی ١٩٤١) لەگەڵ ئەرتەشی سوور لە ژێر ناوی هەواڵنێری نیزامی(!) هاتۆتە ئێران. بەڵام لە ڕاستیدا ڕابیتی میحوەر (تەوەر)ی مۆسکۆ، باکۆ، تەورێز و تاران بووە و لە لایەن (ک.گ.ب) مەئموورییەتی پێدرابوو کە لە تەواوی وتوویژەکانی بەرپرسانی سیاسی ئەو شارانە، تەنانەت وتوویژەکانی نێوان باقرۆف و پیشەوەری و قەواموسەلتەنەدا بەشداری هەبێ. بەتایبەت مەئمووریەتەکانی بۆ میانە و ورمێ گرینگییەکی تایبەتیان هەبووە. لەو کتێبەدا چەندین بابەتی گرینگ باسیان لێوە کراوە کە بمانەوێ و نەمانەوێ پێوەندییان لەگەڵ بارودۆخی «کۆمەڵەی ژ.ک» و «حکوومەتی کوردستان»ەوە هەبووە کە لێرەدا بەپێی گرینگی بابەتەکان چەند بەشێکی پێشکەش بە خوێنەرانی بەڕێز دەکەین.

جێگیربوون لە شاری میانە

لە لاپەڕە ٢٤ و ٢٥ی ئەو کتێبەدا نووسەر سەبارەت بە چۆنیەتی جێگیربوون لە میانە بەو جۆرە دەدوێ و دەنووسێ:

«کێشەیەک کە من لە شاری «میانە» هەمبوو ئەوە بوو کە نەدەبوو بە شێوەیەکی دیار و ئاشکرا لەگەڵ ئەوانەی کە دەبوو پێوەندییان پێوەبکەم، پێوەندی بگرم یا یەکتر ببینین. بە زەینمدا هات بە دامەزراندنی «ئەنجومەنی پێوەندییەکانی فەرهەنگی ئێران و سۆڤیەت» لە میانە، کێشەی نهێنیکارییەکان چارەسەر دەبێ، هەر بۆیە زوو قۆڵمان لێ هەڵماڵی و بە یارمەتی چەند کەس، باڵەخانەیەکیان لە ئیختیار نایین، ئێمەش ئەنجومەنمان دامەزراند...»

نووسەر لە لاپەڕە ٢٧ و ٢٨ بابەتێکی لە ژێر ناوی «گەڕان بەدوای سامانەکانی ژێرزەوی لە کێوەکانی میانە» نووسیوە کە لەودا دەڵێ: «ژێنێراڵ کلۆکۆف ئەندامی ڕاوێژکاری نیزامی باکۆ بوو. حەوتوویەک پاش هاتنی ناوبراو بۆ میانە، تاقمێک لە کارناسانی «زەمیناسی» ئێمە بە سەرپەرەستی «میرعەلی قاشقایی» هاتنە میانە. ئەو تاقمە هەموو ڕۆژێ بە کێوەکانی دەوروبەری میانە هەڵدەگەڕان و بە گەڕان بە دوای پاشەکەوت و زەخیرەکانی ژێرزەوییەوە خەریک

دەبوون. ئاڵمانییەکان لە کەنار چۆمی «قزلئۆزون» شارۆچکەیەکی کرێکارانیان ساز دەکرد (= کردبوو)، کە ئەگەر بە نیوەچڵی[نە]ماباوە، لە میانە و فەرهەنگی ئەو شارە کاریگەری دەبوو و شوێنی خۆی دادەنا، چونکە لە نەخشەی ئەو کارەدا بۆ کرێکاران کتێبخانە، حەمام، شوێنی نانخواردن، شوێنی وەرزیش و دیوی خوێندنەوە و شتی دیکە لەبەر چاو گیرابوو. تاقمی دۆزینەوە و پشکنین (ئیکتیشاف)ی ئێمە لە داوێنی کێوەکان بە دوای پاشەکەوتەکانی ژێرزەویدا دەگەڕان و لە هەموو بەردێک نموونەیان هەڵدەگرتەوە. لە رووی نووسراوە بەجێماوەکان زانیمان کە کارناسانی زانستی ئاڵمان چەندە لە کاری خۆیاندا شارەزا بوون.

تاقمەکەمان لە راپۆرتێکدا کە بۆ سۆڤیەتی ناردەوە، ئەنجامی کارناسی زانستی خۆی لە میانە بەباش زانی و رایگەیاند: بە رادەیەکی زۆر مس، سورب (قورقوشم)، قەلایی، ئۆکسیدی ئاڵمینیۆم (فافۆن)، بەردەخەڵووز و خوێ لەو کێوانەدا هەیە.»

لە لاپەڕە ٤٢ لە بەشی «خۆشحاڵی بێجێی ئیستالین» سەرگورد «ئیبراهیم نەورۆزئۆف» لە بیرەوەرییەکانیدا دەنووسێ: «لە ١٥ی خاکەلێوەی ١٣٢٥ بەرامبەر دەگەڵ ٤ی ئاوریلی ١٩٤٦ بڕیارێک بەسترا کە بەپێی ئەو:

١- ئەرتەشی سوور لە ٢٤ی مارسی ١٩٤٦، یانی رۆژی یەکشەممە ٤ی خاکەلێوەی ١٣٢٥(= بە هەڵە لێکدراوەتەوە٢٤ی مارسی ١٩٤٦ بەرابەرە دەگەڵ رۆژی چوارشەممە ٤ی بانەمەڕی ١٣٢٥) دەبێ لە ماوەی مانگونیوێکدا خاکی ئێران چۆڵکەن...»

لە لاپەڕە ٥٢ وتاری «بەفر و رۆژی هاوین» هاتووە کە لەودا باسی چۆنیەتی لەفشارنانی فیرقەی دێموکڕاتی ئازەربایجان لە لایەن رووسەکانەوە دەکا و بۆ پێکهاتن لەگەڵ تاران هانیان دەدا و دەڵێ: «فیرقەی دێموکڕاتی ئازەربایجان لێک هەڵوەشابوو، پیشەوەری ئەندامی سەرەکی و بلیمەتی فیرقە، خۆی لە سەرۆکایەتی حکوومەت کێشابۆوە دواوە. «حاجی میرزا عەلی شەبستەری» و دوکتور «سەلامولڵا جاوید» دوو مۆرەی جێباوەڕی فیرقە لە تاران بەتەنیا دەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی پێکهاتبوون. رووسەکان هەموو ئەو چەکانەی

دابوویان بە فیرقە، وەریانگرتبۆوە و لە فشاریشیان دەنان کە لەگەڵ تاران پێکبێن و مل بە سازان بدەن.»

لە پاش ئەو قسانە لە لاپەڕە ٥٣ لە خوار وێنەیەکی قەواموسەلتەنە دەڵێ: «ئێمە پیلان و فریوی قەواموسەلتەنەمان بەسووکی چاو لێدەکرد.»

لە لاپەڕە ٥٤ دەڵێ: «تاقمێک لە ئازادیخوازانی ئێران دەهۆ و فریوی قەواموسەلتەنەیان بەهێند نەگرتبوو، ئەوان بە بوونی سێ ئەندامی حیزبی توودە لە کابینەی قەوام و رەخنەکانی ناوبراو لە سیاسەتی نێوخۆ و دەرەوەی دەوڵەتەکانی پێشووی ئێران، بەڵێنەکانی سەبارەت بە بنەمای دێموکڕاسی، بە گۆڕانکارییەکی بنەڕەتی لە وڵات دەزانی. پڕوپاگەندەی راگەیەنەرە گشتییەکانی وەک رادیۆ و رۆژنامەکان، رووی راستی ئەو سیاسەتمەدارە کۆنەکارە رێویکردەوەیان داپۆشیبوو.»

دوابەدوای ئەو قسەوباسە وردەوردە هێرش دەست پێدەکا و زۆربەی خەڵکی ئازەربایجان لە ترسی کوشتن و بڕینی ئەرتەشی ئێران ماڵ و حاڵیان بەجێ دەهێڵن و رادەکەن. بەڵام سەرەڕای ئەوەی تا ئێستا بۆ هەموومان ئاشکرا بوو کە دەوڵەتی سۆڤیەت بە چ ئامانجێک هاتە نێو ئێران و چۆنیش پشتی ئازادیخوازانی بەردا، کەچی «پیشەوەری» سەرۆکی ئازەربایجان لە دوای رووداوەکانی ٢١ی سەرماوەزی ١٣٢٥ (١٣ی دێسامبری ١٩٤٧)هێشتا هیوای بە یارمەتی رووسەکان بووە.

لە لاپەڕە ٦٢، لە وتارێک لە ژێر ناوی «هەواڵی سنوور چ بوو؟» دەڵێ: «پیشەوەری بۆخۆی لەوبەری سنوور لە باکۆ پێوەندی بە مۆسکۆوە گرتبوو و دوای رۆژێک چاوەڕوانی مۆسکۆ ئیزنی دا سنوورەکانی بکرێنەوە و خەڵکێکی زۆر کە نێوان ١٨ تا ٢٠ هەزار کەس دەبوون لە سنوور تێپەڕین. ئەوان لە «نەخجەوان» کە ٣٥ کیلۆمیتری لەگەڵ سنوور مەودا هەبوو کۆ ببوونەوە. لە نەخجەوان پیشەوەری لە ئاخاوتنێکدا دەڵێ: بڵاو مەبنەوە! ئەمن لەگەڵ مۆسکۆ پێوەندیم گرتووە، دەگەڵ وەرگرتنی یارمەتی بەزوویی دەگەڕێینەوە وڵاتی خۆمان، کە ئەو ئاواتە قەت وەدی نەهات.»

نامەی ئیستالین بۆ پیشەوەری

لە کۆتایی ئەو بەشە لە شیکردنەوەی کتێبی «رازە سەربەمۆرەکان»دا بەشێکی زۆر گرینگی دیکە لەو کتێبە دەخەینە روو کە ئەویش «نامەی ئیستالین بۆ پیشەوەری»یە. ئەم نامەیە لە ٨ی مەی ساڵی ١٩٤٦ بەرابەر دەگەڵ رۆژی سێشەممە ١٨ی بانەمەڕی ١٣٢٥ لە لایەن «ئیستالین» سەرۆکی دەوڵەتی شووڕەوی بۆ «پیشەوەری» سەرۆک کۆماری ئازەربایجان نێردراوە و کەوتۆتە لاپەڕە ١٢٥ تا ١٢٧ی ئەو کتێبەوە. ئەو نامەیە بۆ یەکەم جار لە رۆژنامەی «مەهدی ئازادی» لە تەورێز بڵاو بۆوە و دەنگدانەوەیەکی بەربڵاوی هەبوو. ئەگەرچی روون نییە پیشەوەری لە نامەی خۆیدا بۆ ئیستالین چی نووسیوە، بەڵام بەپێی وەڵامەکانی ئیستالین دەکرێ تا رادەیەک لە ناوەرۆکی نامەی «پیشەوەری»ش ئاگادار بین و سەردەربێنین. لێرەدا لەبەر گرینگی بابەتەکە و پێوەندی راستەوخۆی لەگەڵ «کۆماری کوردستان»، دەقی وەرگێردراوی نامەکە لە زمانی فارسییەوە بۆ کوردی پێشکەشی خوێنەرانی بەرێز دەکەین:

«بۆ هەڤاڵ پیشەوەری! لەو بڕوایەدام ئێوە بارودۆخی ئێستاتان، هەم لە ناوخۆی ئێران و هەم لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا بەباشی هەڵنەسەنگاندووە.

ئێوە هەر ئێستا دەتانەوێ بەتەواوی دەسکەوتەکانی شۆڕشەکەتان بگەن.

بەڵام ئاگاتان لێ نییە کە لە بارودۆخی ئێستادا وەدیهاتنی ئەو چەشنە داخوازییانە بووز ناخوا و ناگونجێ. من ئاماژەیەک دەکەمە سەر تەجروبەکانی بەکردەوەی لێنین.

ساڵی ١٩٠٥ کە قەیرانی سیاسی رووسیای گرتبۆوە، هەڤاڵ لێنین داخوازە شۆڕشگێڕییەکانی خۆی لە کاتی شەڕی بێئاکامی لەگەڵ ژاپۆن گەڵاڵە دەکا و لە ساڵی ١٩١٧ش هاوکات لەگەڵ شەڕی بێئاکامی لەگەڵ ئاڵمان دەیانخاتە روو. ئێوە لە بارودۆخێکی دیکەدا دەتانەوێ لاسایی لێنین بکەنەوە.

هەڵبەت نییەتی ئێوە راستگۆیانەیە و جێگای رێزلێنانە ، بەڵام نابێ لە بیرتان بچێتەوە کە لە بارودۆخی ئێستادا کەش و هەوای ئێران لەگەڵ ئەوەی لە سەرەوە باسمان کرد جیاوازی هەیە. بۆ نموونە ئێستا لە ئێران قەیرانێکی قووڵ وەک هێزێکی بزوێنەری شۆڕش هەست پێناکرێ. کرێکارانی ئێران کەمن، ناکرێ

پێکهاتە سیاسییەکانیان بەهێند بگیرێ. جووتیارانی ئێران لە تێکۆشان و چالاکییەکانی سیاسیدا بەشدارییان نییە. سەرەڕای ئەوانە ئێران لە حاڵی حازردا لەگەڵ دوژمنی دەرەوەی لە شەڕدا نییە.

ئێوەش دەزانن کە [رژیمی] کۆنەپەرەستی ئێران لە وەها شەڕێکدایە کە بێ هێز و لاواز دەبێ و بەچۆک دادێ کەوایە دەبێ ئەوەتان لەبەر چاو بێ کە لە ئێرانی ئەورۆکەدا، وەها بارودۆخێک پێک نەهاتووە کە لەگەڵ تاکتیکەکانی ١٩٠٥ و ١٩١٧ی هەڤاڵ لێنین دەقاودەق یەک بگرنەوە و مەرجەکانی بابەتی باسکراوی بۆ دەکار بهێنرێت.

هەڵبەت ئێوە دەتانتوانی لە کاتی جێگیربوونی هێزەکانی شوورەوی لە ئێران، بۆ وەدیهاتنی داخوازە شۆڕشگێڕییەکانی خەڵکی خۆتان بە سەرکەوتنەکانتان هیوادار بووبان، بەڵام لە بارودۆخی ئێستادا، ئێمە ناتوانین هێزەکانی خۆمان لە ئێران رابگرین، چونکە بوونی ئەرتەشی ئێمە لە ئێران بە بنەمای سیاسەتی رزگاریخوازی یەکێتی سۆڤیەت لە ئاسیا و ئورووپا زیان دەگەیەنێ و لەرزۆکی دەکا.

ئینگلیسییەکان و ئامریکاییەکان بە ئێمە دەڵێن: ئەگەر هێزەکانی ئێوە بۆیان هەیە لە ئێران بمێننەوە، کە وایە بۆچی ئینگلیس لە میسر و سووریا و ئەندۆنێزی و یۆنان و هێزەکانی ئامریکا لە چین و ئیسلەند و دانمارک نەمێننەوە؟

بەو هۆیانە ئێمە سوورین لە سەر کێشانەوەی هێزەکانمان، هەتا بیانوو نەدەینە دەستی ئینگلیسییەکان و ئامریکاییەکان.[ئەوەش بۆوەیە] کە بتوانین تێکۆشانەکانی رزگاریخوازی لە موستەعمەرەکانی ئەواندا پەرە پێبدەین و سیاسەتی رزگاریخوازانەی خۆمان باشتر بەڕێوە ببەین.

هەڤاڵ پیشەوەری! ئێوە وەک شۆڕشگێڕێک دەتوانن لێمان تێبگەن کە ئێمە جگە لەوە رێگایەکی دیکەمان لەبەر نییە، کە وایە بەپێی ئەو خاڵانەی سەرێ و بە لەبەر چاو گرتنی بارودۆخی پێکهاتوو لە ئێران بەو ئەنجامانەی خوارێ دەگەین:

١- لە ئێراندا قەیرانی قووڵی شۆڕشگێڕی پێک نەهاتووە.

٢- ئێران لەگەڵ دوژمنی دەرەوەی شەڕ ناکا.

٣- وەزع و بارودۆخێک کە ببێتە هۆی لاوازکردنی هێزە کۆنەپەرەستەکان، پێک نەهاتووە.

٤ - مەرجەکانی وڵاتێکی دۆڕاو لە شەڕدا بە سەر ئێراندا زاڵ نییە.

لە سەر ئەوەشڕا تا ئەو کاتەی ئەڕتەشی سوور لە ئێرانە، ئێوە دەتوانن لەوێ خەباتی دێموکراتێک پەرە پێبدەن، بەڵام هەر چۆنێکی بێ هێزەکانی ئێمە دەبێ لە ئێران بڕۆنە دەرێ و چۆڵی بکەن. من لە ئێوە دەپرسم ئێمە لە ئێران چ خێرێکمان پێدەگا و چ بەرژەوەندییەکمان هەیە؟

ئێمە لە ئێراندا خەریکی مشتومڕ و تێکهەڵچوونین لە سەر حکوومەت، مەقام و بەڕێوەبەرایەتی و رێکخراوەکانی ئەنگلۆفیل (لایەنگری ئینگلیس) بە لەبەر چاو گرتنی ئەوەی کە قەوامۆسەلتەنە چەندین جار سیاسەتێکی پاشکەوتووی بە سەر ئێراندا سەپاندووە و ئەورۆ بە مەبەستی پاکانە کردنی سیاسەتی خۆی و دەوڵەتەکەی لێبڕاوە هێندێک هەنگاوی چاکسازی بکا و لە کۆبوونەوەکانی دێموکراتیک سەرکەوتنێک بۆ خۆی وەدەست بێنێ، پرسیار ئەوەیە ئەگەر ئەو جۆرە بێ ئێمە دەبێ چ تاکتیکێکمان هەبێ؟

بە بڕوای من بۆ ئەوەی لەو تێکهەڵچوون و مشتومڕانە کەلک وەرگرین و بزانین پشتی پەردەی ئەو پرسانە چییە، دەبێ یارمەتی قەوام بدەین و «ئەنگلۆفیل» (لایەنگرانی ئینگلیس) گۆشەگیر بکەین و وەلایان بنێین و بۆ پەرەپێدانی دێموکراسی لە ئێران، بنکەیەک ساز بکەین، ئێمە ئەوانە بە سەلاح و مەسڵەحەتی ئێوە دەزانین. هەڵبەت تاکتیکێکی دیکەش هەیە [ئەویش ئەوەیە:] تف لە هەموو شت کردن و هەڵبڕانی پێوەندییە پێکهاتووەکان لەگەڵ قەوام کە ئەوەش زەمانەتی پتەوکردنی هەڵوێستی ئێرتیجاع و مسۆگەربوونی سەرکەوتنی لایەنگرە کۆنەپەرەستەکانی ئینگلیس (ئەنگلۆفیلەکان)ە. هەڵبەت ناکرێ ناوی ئەوە بنێین تاکتیک، بەڵکوو ئەوە گەوجێتییە و لە راستیشدا خەیانەتێکە بە گەلی ئازەربایجان و دێموکراسی ئێران.

هەڤاڵ پیشەوەری! بیستوومە کە ئێوە گوتووتانە[گۆیا سۆڤیەت] سەرەتا دەمانباتە ئاسمان و لە دواییدا لە عەرزێمان دەدا و دەمانگەوزێنێ، پشتمان بەردەدا و ریسوامان دەکا. بێتوو وا بێ جێی سەرسوڕمانە، بۆ مەگەر چی رووی داوە؟

ئێمە لێرە شێوەی دیاریکراوی راوێژکارییەکی شۆڕشگێڕانەی تایبەتیمان دەکار کردووە کە بۆ هەر شۆڕشگێڕێک روون و ئاشکرایە. لە هەلومەرجی ئەمڕۆی ئێران و بارودۆخی ئێستادا، بۆ دابین کردنی داخوازییە ناسراوەکانی هێزە شۆڕشگێڕەکان، زێدەڕۆیی لە کەمترین داخوازییەکان مەترسیمان بۆ ساز دەکا (= لە داخوازی کەمەوە دەبێ دەست پێبکرێ).

سەرەڕای ئەوە بۆ هاندانی دەوڵەتی[قەوام] بە دانی ئیمکانات و هاسانکارییەکان، پێویست بوو لە بەرامبەردا ئیمکاناتێک لە بەر دەستی دابنرێ هەتا بتوانێ بە ئامانجەکانی خۆی بگا و کارەکان بەرەو پێش بڕۆن.

ئێوە لە هەلومەرجی ئێستای ئێراندا دەتوانن ببنە خاوەنی ئیمکاناتێک کە حکوومەتی قەوام مل بە رووخان بدا. قانوونی رەوتەکانی شۆڕشگێڕی وا هەڵدەگرێ. بەڵام سەبارەت بە ئێوە، هیچ ریسواییەک رووی نەداوە. زۆر جێی سەرسوڕمانە کە ئێوە وا بیر بکەنەوە کە ئێمە بووبینە هۆکارێک بۆ ئابڕووچوونی ئێوە.

بەپێچەوانەوە ئەگەر ئێوە عاقڵانە و ژیرانە کار بکەن، لە سایەی یارمەتی مەعنەوی دەتوانن لە هەلومەرجی ئێستادا ئازەربایجان رابگرن و پارێزگاری لێبکەن. ئەوکات لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست وەک پێشەنگی جووڵانەوەی دێموکراتیکی خەڵکی ئازەربایجان و ئێران، دوعای خێرتان بە دیاری بۆ دێ.»

نامەکەی ئیستالین لێرەدا کۆتایی پێهات. لە لاپەڕە ١٠٤ی ئەم کتێبەدا لە بیرەوەرییەکانی دوکتور «جەهانشاهلوو» کە یەکێک لە گەورە بەرپرسانی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان بووە، کەلک وەرگیراوە. ئەو قسانەی ناوبراو دەگەڕێتەوە رۆژە چارەنووسسازەکانی ساڵی ١٣٢٥ (١٩٤٦) کە دەوڵەتی ناوەندی هێرشەکانی بەرەو ئازەربایجان و کوردستان دەست پێکردبوو.

دوکتور «جەهانشاهلوو» دەڵێ: «سەرهەنگ قولیئۆف ئەفسەری رێکخراوی ئاسایشی سۆڤیەت بوو کە دوای «ئاتاکیشی ئۆف» سەرکۆنسوولی سۆڤیەت لە تەورێز، هەمەکارە و چاوەدێری کاروبارەکانی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان بوو. وێڕای پیشەوەری لە سەر قەرارێکی کە پێشتر دامانابوو چووینە لای سەرهەنگ «قولی ئۆف». پیشەوەری کە لە شێوەی ناجوامێرانەی رووسەکان زۆر

تووڕە بوو، بەگژ «قوڵی ئۆف»دا چوو گوتی: ئێوە ئێمەتان هێنا ناو مەیدان و ئێستاش کە قازانجتان لەوەدا نییە[بمێنن]، ناجوامێرانە پشتمان تێدەکەن و هەموو ئەو خەڵکەی کە بە بڕوای ئێمە ڕێک خران و لەخۆبردووییان کرد بەکوشت چوون، پێم بڵێ کێ وەڵامی ئەو بێسەرەوبەرەییە دەداتەوە. (کێ بەرپرسە)؟ سەرهەنگ «قوڵی ئۆف» کە لە بوێری پیشەوەری تەواو هەڵچووبوو، تەنیا ئەوەندەی گوت: (سنی گتیرن، سنه دییر گیت) واتە: ئەو کەسەی ئەتۆی هێناوە، هەر ئەویش پێت دەڵێ بڕۆ!

ئەوەندەشی لە قسەکانی زیاد کرد و گوتی: ساعەت ٨ی ئەوشۆ هەڤاڵ «گوێزەل ئۆف» لە دەرەوەی شاری لە سێڕای تەورێز - جولفا چاوەڕێتە و لە جێی خۆی هەستا و لە بەر دەرگا ڕاوەستا! بەو مانایە کە خۆتێهەڵقوتاندن لە وە پتر بەسە!!...»

لە لاپەڕە ١٠٧یشدا نووسەر دیسان لە زمان دوکتور «جەهانشاهلوو»یەوە دەڵێ: «دوای ئیمزای پەیمانی نێوان «قەواموسەلتەنە» و «سادچیکۆف» سەفیری شووڕەوی لە شوێنی باڵوێزخانە، میوانییەک ڕێکخرابوو کە لە وێ ئاغای سەفیر دەقی برووسکە (تێلگراف)ی «ئیستالین»ی بۆ بەرپرسانی فیرقە خوێندەوە. لەو برووسکەدا هاتبوو: «شۆڕش هەوراز و نشێوی هەیە، ئێستا پێویستە بەو نشێوە مل بدەن و خۆتان بۆ هەورازی داهاتوو سازکەن». بەڵام ئیستالین لە هەڵەدا بوو چونکە قەواموسەلتەنە کڵاوی لە سەر نا و هیچ کام لە خاڵەکانی پەیمانەکەی وەدی نەهێنا و ئەڕتەشی شووڕەویشی بە دەرکردن دا. لە کۆتایی کتێبەکەدا نووسەر سەبارەت بەو بابەتە دەڵێ: «ئیستالین بلیمەتی نیزامی، لە قوماری سیاسیدا دۆڕا!»

پێشتر لە بەشی «چۆنیەتی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی ژ.ک»دا باسمان کرد کە ڕووسەکان لە بەرامبەر کوردەکان چ سیاسەتێکیان ڕەچاو کردووە، بۆ نموونە باسی بیر و بۆچوونی «و.م. مۆلۆتۆف»مان کرد کە کۆمیسێری گەلیی کاروباری دەرەوەی یەکێتی سۆڤیەت بوو، ناوبراو لەو بڕوایەدا بوو کە بە هیچ شێوەیەک یارمەتی بە کورد نەدرێ و گوتبووی پێویستە بەرپرسانی سۆڤیەت بە پارێزەوە لەگەڵ کوردەکان بجووڵێنەوە و لەو نێوەدا هەموو هێزی خۆیان بۆ

یارمەتی بە ئازەرییەکان تەرخان بکەن. بەڵام لە بەشێک لە نامەکەیدا سەرەڕای ئەو بیر و بۆچوونەی، چونکە نایهەوێ دەوڵەتەکەی لە سامانی زۆر و زەوەندی کوردستان بێبەش بکا دەڵێ: «کاربەدەستەکانمان لە ئازەربایجانی ئێراندا نابێ برِوایان بە سەرۆکە کۆنەپەرەست و خۆفرۆشەکانی کورد هەبێ، بەڵکوو دەبێ حیساب بۆ ماکەی پێشکەوتوو لە نێو دانیشتووانی ئازەربایجاندا بکەنەوە، ‹ئەمە بەو مانایە نییە کە ئێمە لە تەواوی پێوەندییەکانمان لەگەڵ کوردان و کەلک وەرگرتن لەو پێوەندییانە بۆ بەرژەوەندیی خۆمان چاو بپۆشین...› ئەو بۆچوونە تەواو سیاسەتی رووسەکان بەرامبەر بە هەموو گەلانی چەوساوە و بەتایبەتی بە کوردستان دەردەخا هەروەها قسەکانی کاپیتان ڤیلچیڤیسکی سیخوڕی رووس کە سەبارەت بە ژ.ک دەڵێ: «دروشمی سەربەخۆیی لە لایەن ئیمپریالیزمەوە خراوەتە سەر زاری کوردان و ئەمە دروشمێکی کۆنەپەرەستانەیە و کوردستانی سەربەخۆ دەبێتە پێگەیەکی ئیمپریالیزم و سەرەنجامی دەبێتە پردێک بۆ دەستدرێژی بۆ سەر سۆڤیەت و لە رێگای قەفقاز و ئاسیای ناوەڕاستەوە جێبەجێ دەکرێت. ئێمە دەبێ بۆ پووچەڵکردنەوەی ئەو پیلانەی ئیمپریالیزم هەوڵ بدەین.» روون نییە کە هاتنی رووسەکان بۆ ئازەربایجان و کوردستان لەسەر چ حیسابێکە و ئایا هاتنی رووسەکان و بیروڕای کارناس و جاسووسەکانیان بۆ یارمەتیدان بە ئازەربایجان و پشتبەردانی کوردەکان پیلان نییە؟ ئاخۆ دەکرێ وڵاتێک نییەتی یارمەتی مەعنەوی و لایەنگری گەلە چەوساوەکانی هەبێ و یارمەتی گەلێک بدا و یارمەتی گەلێکی دیکە کە هەر دراوسێی ئەو گەلەیە نەدا؟ پێکهاتنی ئیستالین و قەوام لەسەر ئیمتیازی نەوتی باکووری ئێران ئەو راستییەی تەواو سەلماند کە رووسەکانیش چەند نیازپاکن!؟ تەنانەت ئەو نیازپاکییە حکوومەتی ئازەربایجان و پیشەوەریشی نەگرتەوە کە بە قسەی سیخوڕەکانیان لە پێناو پتەوکردن و پەرەپێدانی پەیوەندییەکان لە پلەی یەکەمدا دەبوو بۆ لای ئازەرییەکان هەنگاو بنرێت. کردنەوەی «کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگی سۆڤیەت» لە مەهاباد کە بەدوای دیداری ٢١ی بەفرانباری ١٣٢٣ی چەند ئەندامی کۆمەڵەی ژ.ک لەگەڵ «ماتۆیێڤ» کۆنسوولی سۆڤیەت و هەروەها دیداری ٢ی فێورییەی ١٩٤٥ (١٣ی رێبەندانی ١٣٢٣)ی

مامۆستا زەبیحی و کاک قاسمی ئێلخانیزادە لەگەڵ «شەریفۆڤ» لە تەورێز؛ ڕۆژی نۆهەمی ئاوریلی ١٩٤٥ (= ٢٠ی خاکەلێوەی ١٣٢٤) لە مەهاباد کراوە، ئەو پرسیارە دێنێتە گۆڕێ کە چۆنە ڕووسەکان هەر چەند مانگ دوای داواکارییەکەی کۆمەڵەی ژ.ک ئەو بنکەیان لە مەهاباد دامەزراند بەڵام سەدان داوای دیکەی ئەو کۆمەڵە و دەیان بەڵێنی کە بە کۆماری کوردستانیان دابوو، وەپشت گوێ خست. بە بڕوای من کردنەوەی ئەو بنکەیە لە مەهاباد هەلێکی زۆر باش بوو بۆ ڕووسەکان کە لە ژێر سایەی «پەیوەندی فەرهەنگی»دا خەریکی ئاژاوەنانەوە و لەرزۆک کردنی بنەماکانی کۆمەڵەی ژ.ک و لەدواییشدا کۆماری کوردستان و کارکردن بۆ گەیشتن بە بەرژەوەندییە ئابوورییەکانی خۆیان بن. قسەکانی «ئیبراهیم نەورۆزئۆف»یش کە دەڵێ: «تاقمێک لە کارناسانی ئێمە هەموو ڕۆژێ وەکێوەکانی دەوروبەری میانە دەکەوتن بۆ ئەوەی پاشەکەوتەکانی ژێر زەوی ببیننەوە» ئەو بۆچوونەمان دەسەلمێنێ.

بەشداری سەدان ئەفسەر و کاربەدەستی سۆڤیەت لە هەر دوو حکوومەتی کوردستان و ئازەربایجان لە ژێر ناوی جۆراوجۆردا هەر بەو ئامانجە بووە کە بە هەر شێوەیەک بێ قازانجێک بۆ خۆیان وەدەست بێنن. جا چارەنووسی ئەو گەلانەی تا ڕادەیەک یارمەتییان داون بە کوێ دەگا، ئەوە بۆ وان گرینگ نییە. گرینگ گەیشتن بە ئامانجە درێژخایەنەکان و وەدەست هێنانی قازانجە ئابوورییەکانی خۆیانە. ئەگەریش یارمەتییەک بە کورد گەیشتبێ، لە پێناوی ئەوەدا بووە کە لەو نێوەدا بتوانن شتێک بە شتێک بکەن و بە قازانجێکی ئابووری بگەن و ئەوەی لەو نێوەدا بە بیریاندا نەهاتووە «ئازادی گەلانی چەوساوە» بووە.

بە ئاوڕدانەوەیەکی دیکە لە کتێبی «ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا» ئەو ڕاستییەمان زووتر بۆ ئاشکرا دەبێ. لە لاپەڕە ٥٨ و ٥٩ی ئەم کتێبەدا سیاسەتی ڕووسەکان بەو جۆرە باسی لێکراوە: «ماکسیمۆف لە چەند دەرفەتێکدا، یارمەتی کاربەدەستانی ئێرانی لە پێناو ڕاگرتنی کوردەکان لە سەر نەزم و نەسەق داوە و، گومانێکی کەم لە وەدا هەیە کە ئەم هاوکاری کردنەی ماکسیمۆڤ لەگەڵ ئێرانییەکان شوێنێکی ئەخلاقیی

گرینگ لە سەر کورد دابنێت، گەرچی رووسەکان بەئاشکرا نایانەوێ دەستی ئێرانییەکان ئاواڵە بهێڵنەوە (کە دوور نییە هۆیەکەشی هەر ئەوە بێت وا دەیانەوێ پێشینەیەکی باشیان وەک «پارێزەر»ی کورد هەبێت)، بەڵام من لام وا نییە رووسەکان کارێکی لە وە زیاتر بکەن کە داوا لە کورد بکەن ژانەسەر نەخولقێنن».

ئەوانەی تا ئێستا باسمان کرد، هەموو دەربڕی بیر و بۆچوون و هەڵوێستی رووسەکان بوو. بەڵام لە سەر ئەوەشڕا پێم وا نییە رووسەکان لەو بارەوە واتە هەڵخەڵەتاندنی گەلی کورد وەک ئینگلیسییەکانیان پێ‌کرابێ. لە لاپەڕە ٣٣٧ی سەرچاوەی پێشوو گۆشەیەک لە سیاسەتی ئینگلیسییەکانیش سەبارەت بە گەلی کورد بەتایبەت لەو هەلومەرجەی کۆمەڵەی ژ.ک و کۆماری کوردستان تێیدا بووە، دەخەینە روو.

لاپەڕە ٣٣٧ دەڵێ: «کورد خەڵکێکی دواکەوتوو و دەمدەمین و متمانەیان پێ ناکرێ. دایم گیرۆدەی کێشەی ناوخۆیین لەبەر ئەوەی لە شوێنی دوورەدەست دەژین موشکیلەیەکی زۆر ناتوانن بنێنەوە. کەمایەسییەکن کە دەکرێ بەکار بهێنرێن. هەمیشە دژ بە حکوومەتن و ئەگەر رووسەکان بێنە ناو وڵات، ئەوان دەتوانن موشکیلەکە زیاتر بکەن، بەڵام حکوومەتی عێراق و ئێران ئێستا دەتوانن کۆنترۆڵیان بکەن. هیچ هەنگاوێکی تایبەت پێویست نییە هەڵبگیرێت.» کە لێرەشدا بەوە دەگەین کە کوردی چەوساوە چۆن لە هەردوو دینان بوون، رووسەکان (ژ.ک)یان بە داردەستی ئینگلیسییەکان و ئینگلیسییەکانیش بەپێچەوانەوە «ژ.ک»یان بە دەستکرد و داردەستی رووسەکان زانیوە. کوردی لێقەوماویش هەموو هەوڵ و پێوەندییەکی لەگەڵ ئەو دوو زلهێزە لە پێناوی گەیشتن بە ئامانجەکانی خۆی بووە.

٣

ناساندن و شیکردنەوەی لاپەڕەکانی نوسخەی کۆتایی ئەسڵی گۆڤاری نیشتمان و وەلانانی بەرپرسەکەی

جا ئەوجار با بگەڕێینەوە سەر باسی «گۆڤاری نیشتمان». پێشتر بێجگە لەو گۆڕانکارییانەی کە لە ژمارەی کۆتایی گۆڤارەکەدا لە وتاری «پەیمانی سێسنوور» خستوومانەتە بەرچاو (رووبەرگ و ئەسڵی پەیمانەکە و پێرستی بابەتەکان کە لە کۆتایی گۆڤارەکەدا هاتووە)، گوتمان کە لە سەرجەمی ٣٢ لاپەڕەی ژمارەی کۆتایی «گۆڤاری نیشتمان» ١٢ لاپەڕەی لە تەورێز لە لایەن ماموستا «زەبیحی»یەوە چاپ کراوە و ئەو ٢٠ لاپەڕەی دیکەشی لە مەهاباد چاپ کراوە. هەر دوابەدوای هاتنەوەی ماموستا زەبیحی بۆ مەهاباد کە لەسەر داوای بەرپرسانی کۆمەڵەی (ژ.ک) بوو، بۆ ماوەیەکی کورت دەسبەسەر دەکرێ و لەو ماوەیەشدا سەرنووسەری و بەرپرسێتی گۆڤارەکەیان لە دەست دەرهێناوە کە بەو لێوردبوونانەی لێرەدا باسیان دەکەین ئەو بۆچوونانەمان بە بەڵگەوە دەسەلمێنن. لە یەکەم وتاری «گۆڤاری نیشتمان»دا چاومان بە وتاری «کوردستان قووت نادرێت» دەکەوێ کە لە لایەن ماموستا زەبیحی نووسراوە و ئەو وتارە کەوتۆتە لاپەڕە ٢ی گۆڤارەکە. لە بەشی کۆتایی وتارەکەیدا دەڵێ: «ئەگەر هێندێک نەفام دەسخەرۆی (= فریوخواردوو) درۆ و دەلەسەی دوژمنان بووبن،

لازمە بزانن: کۆمەڵانی سیاسی کورد هەر کاتێ ئیرادە بکەن وایان بەسەردێنن وەکوو نەهاتبنە دونیا، ئیتر وەباڵی خۆیان وەئەستۆی خۆیان. «وما علی‌الرسول الاالبلاغ».

لێرە هەست بەوە دەکەین کە کەسانێک هەن کە لە دژی بەرژەوەندییەکانی گەلی کورد بەگشتی و کۆمەڵەی (ژ.ک) بەتایبەتی خەریکی دوژمنایەتی و ئاژاوە نانەوەن، بەڵام لە وتارەکەدا بە شێوەیەکی سەربەستراو باسی ئەو کەسانە کراوە.

لە لاپەڕە ٨یشدا وتارێکی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» تێدا بڵاو کراوەتەوە کە نووسەر لەو وتارەدا بێجگە لە چەند کەسێک کە وەک دڕک و داڵی نەگبەت بە کوردستاندا بلاو بوونەوە، گلەیی لە تاقمێک دەکا و بێ ئەوەی ناوی کەسێکی هێنابێ دەڵێ: «بەڵێ هاواری من لە دەست ئەو کەسانەیە کە پەردەی خۆبینی و نەفامی بە سەر چاویان کشاوە و بە ئانتریکاتی (= دنەدان) دوژمنان وەک میکرۆبی تاعوون لە کوردستان خەریکی پێشگیری و بەربەستکردنی فەعالییەتی گەنجانن».

نووسەر لە بەشێکی دیکە لە وتارەکەیدا دەڵێ: «ئەو گلەیی و هاوارەش نابێ ببێتە واسیتەی خۆلێگۆڕانی ئەوانەی رووی قسەیان تێکراوە و وا بزانن کە وجوودیان بۆ ژیانی نەتەوەی کورد و دوارۆژی کوردستاندا چاکە و خراپەی لێدەوەشێتەوە نا نا! هەرگیز نابێ ئەو خەیاڵ و پلاوانە بفەرموون؛ دوارۆژی هەموو میللەتێک مەربووت بە کۆشش و خەباتی لاوانی ئەو قەومەیە. هەروەها موقەددەراتی کورد و کوردستان بە دەست گەنجانی بەغیرەت و ناموسە کە لە هەموو شوێنێکی وڵات پاڵیان رێکخستووە و شێرانە و مێرانە بۆ بەرزێتی قەومی کورد و رزگاری کوردستان بەگیان و دڵ تێدەکۆشن، هەرچی کۆششتێک لە موقابیل خەباتی ئەواندا بکرێت بەفیڕۆ دەچێ و...» لە کۆتاییشدا دەڵێ: «ئێمە لە رووی دڵسۆزی و کوردایەتییەوە ئامۆژگارییان دەکەین کە لەم رێگا خوارەی گرتوویانە بگەڕێنەوە و رێگای راستی بگرنە پێش تا لە دواییدا خەجاڵەت نەبنەوە و پەشیمانی نەکێشن کە بێ کەلک و سوود دەمێنێتەوە»

ئەو شێعرەشی کردۆتە رستەی کۆتایی وتارەکەی:

کورد ئەوەند کوردن بە سەد شەیتان لە کوردی ناکەون
ئەی کە خەڵکی بۆچی؟ بۆخۆ دەردیسەر پەیدا دەکەن

کە بە بڕوای من میسرەعی ئەووەڵی ئەو شێعرە و کاکڵی شێعرەکە، لە شێعرێکی شاعیری گەورەی گەلەکەمان «شێخ رەزای تاڵەبانی» وەرگیراوە کە دەڵێ:

حاجی عەبدوڵلا لە ئادەم فیلترە
با وجوودی مەرتەبەی پێغەمبەری
ئەم بە سەد شەیتان لە کۆیە دەرنەچوو
ئەو بە شەیتانێک لە جەننەت دەرپەڕی

ئەو وتارە بە روونی فشار و کاری بەرنامەداڕێژراوی رووسەکان و چەند دەستێکی دژ بە ئامانجەکانی گەلی کورد بەگشتی و کۆمەڵەی (ژ.ک) بەتایبەتی دەگرێتەوە. بەڵام وێدەچێ فشارەکە لە لایەن چەند کەسێک یا چەند لایەنێکی بەهێز بووە کە نووسەر لەبەر چەند هۆیەکی نادیار کە یەکیان رەنگە پاراستنی بەرژەوەندییە گشتییەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) بێ، بەئاشکرا ناویان ناهێنێ و مەبەستی خۆی بە شێوەیەکی گشتی دەربڕیوە و ناوی کەس یا کەسانێکی تایبەتی نەهێناوە و گلەیی و هاواری خۆی بەو شێوەیە لە دەستیان دەربڕیوە.

بۆ سەلماندنی ئەو رایە و بەڵگەدارکردنی قسەکانمان هەرچەند بەکورتیش بێ با ئاوڕێک بدەینەوە لە سەر یەکێکی دیکە لە گۆڤارەکانی سەردەمی کۆمەڵەی (ژ.ک).

گۆڤاری «هاوار»

گۆڤاری «هاوار» یەکەم ژمارەی لە رەزبەری ساڵی ١٣٢٤ (سێپتامبری ساڵی ١٩٤٥) چاپ و بڵاو کراوەتەوە. دەرچوونی ئەو گۆڤارە هاوکات بووە لەگەڵ هەڵوەشانەوەی کۆمەڵەی (ژ.ک) و سەروبەندی کۆنگرەی یەکەمی دامەزراندنی

«حیزبی دێموکراتی کوردستان». بەڵگەشمان بۆ ئەو قسانە ئەوەیە کە کۆماری کوردستان لە ٢ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤ (٢٢ی ژانوییەی ١٩٤٦) ڕاگەیەندراوە، کەچی «هاوار» لە مانگی ڕەزبەر واتە چوار مانگ بەر لە ڕاگەیاندنی کۆمار چاپ کراوە و لەبەر فشاری ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆی ڕووسەکان، سەرەڕای هەڵنەوەشاندنەوەی بەڕەسمی کۆمەڵەی (ژ.ک) ماوە و دەرفەتی چاپی ژمارەکانی داهاتووی پێنەدراوە. ڕوونیش نییە بە چ هۆیەک گۆڤارەکەیان ناو ناوە «هاوار» کە بە بڕوای من هۆیەکەی هەر درێژەی ئەو باسانەیە کە لە نیشتمانی (٧و٨و٩)دا شیمان کردنەوە و ئەو هاوارە لە دەست هێندێک لە کاربەدەستانی ناو کۆمەڵەی (ژ.ک)ە کە لە ژێر فشاری ڕووسەکان لە لایەک و بەپێویست زانینی گۆڕینی ناوی کۆمەڵە لە لایەکی دیکەیە. گرینگی ئەو باسەشمان کاتێک بۆ ڕوون دەبێتەوە کە سەرنجێک بدەینە سەر ئەو باسەی کە یەکەم جار ناوی گۆڤارەکە «هاوار» بووە.

کاک عوبەیدیللا ئەیووبیان دەڵێ: «ئەو گۆڤارە کە لە لایەن چەند لایەنگر و تێکۆشەری ناو کۆمەڵەی (ژ.ک) چاپ کرا کە کاک «مستەفا نەژادی» ئەندامی چالاکی کۆمەڵە و کاک «محەممەدی شاپەسەندی» دوو کەس لەو تێکۆشەرانە بوون.» بەڵام بەپێچەوانەی بیروڕای کاک «عوبەیدیللا ئەیووبیان» و بەپێی ئەو ژمارەیەی گۆڤارەکە کە لە بەر دەستماندا بوو و هەروەها بە چاوخشاندنێک بە سەر لاپەڕەکانی ئەو ژمارەیەدا ناوێک لەو دوو ئەندامانەی سەروو نابینین و تەنیا ناوی «سەید محەممەدی حەمیدی» (م.ح) وەک سەرنووسەر دەبینین، بەڵام ئەگەرچی ناوێک لەو دوو تێکۆشەرەی (کاک مستەفا نەژادی و کاک محەممەدی شاپەسەندی) لە گۆڤارەکەدا نابینین، ناشتوانین حاشا لە یارمەتی ئەو دوو کەسە بکەین. ڕەنگە لە چاپەکەیدا یارمەتییان دابن و زۆر ماندوو بووبن. ئەو چەند کەسەش وەک شاعیر و نووسەر، شێعر و نووسراوەکانیان بڵاو کراوەتەوە کە زۆربەی ئەو شێعرانە هەستی نەتەوایەتییان تێدا زەق بۆتەوە و گرینگییەکی زۆر بەو بابەتە دراوە. مامۆستا «هێمن» و مامۆستا «هەژار» هەر یەکەی بە چەند شێعر، فانی بە شێعرێک بەشدارییان کردووە. شێعری «ڕەنجبەر»یش لەو ژمارەیەدا هاتووە کە وێدەچێ هۆنراوەی مامۆستا «زەبیحی» بێ، چونکە لە هەموو ژمارەکانی «نیشتمان»دا لەو جۆرە شێعرانە چاپ کراوە. تەنیا وتارێک کە

لەو بڵاوکراوەیەدا بە زمانی فارسی هاتووە لە لایەن (م.ح) «سەید محەممەدی حەمیدی»یەوە نووسراوە (نووسەرە فارسەکان بیخوێننەوە) کە وەکی پێشتر گوتمان دەقی ئەو وتارە بۆ دووهەم جار لە گۆڤاری «ئاوات»دا چاپ کراوەتەوە.

وتارێکیش لە ژێر ناوی «ئازادکەرەکان» لە لایەن «ب.پرشنگ» لە عەرەبی وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی کوردی».

کاک عوبەیدیللا ئەییووبیان لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «نموونەی نوسخەیەک لە گۆڤارەکە بە ناوی «هاوار» ژمارە ١ بۆ مانگی رەزبەری ساڵی ١٣٢٤ دەنێردرێتە لای یەکێک لە کاربەدەستانی کۆمەڵەی (ژ.ک). ئەو کەسە کاک «محەممەدی تەهازادە (ئەییووبیان) بوو کە براگەورەی من بوو.» هەروەها لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «کاتێک ئەو نوسخەیە دەگاتە دەستی کاکم، دەزانێ کە ناوی گۆڤارەکە ئاسایی نییە و «هاوار»ێکە لە دەست ئەو کەسانەی بەرگری لە تێکۆشانی گەنج و لاوی ناو کۆمەڵەی (ژ.ک) دەکەن.»

ئەگەرچی هیچ بەڵگەیەکمان بۆ ئەو قسەیەش نییە کە کاک «محەممەدی تەهازادە» ئەم بۆچوونانەی هەبێ و ئەو قسانەی کردبێ، بەڵام هیچ شک لە وەیدا نییە کە لە لایەن ئەندامێکی بەرزی کۆمەڵەی (ژ.ک) ئەو کارە کراوە. هەرچۆنێکی بێ بە قسەی کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» کاتێک گۆڤاری «هاوار» دەگاتە دەستی ئەو بەرپرسەی کۆمەڵەی (ژ.ک)، ناوبراو (؟) بە ئاگاداری لەسەر بارودۆخی ئەو سەردەمی کە پێشتر باسمان کرد دەڵێ: «گەلی کورد زوڵم و زۆرییەکی زۆری لێکراوە، با ئەو «هاوار»ە ببێتە «هاواری کورد» و هەموو کوردێکی کوردستان بگرێتەوە.» هەر بۆیە لەسەر یەکەم لاپەڕەی (رووبەرگ) «گۆڤاری هاوار» وشەی «ی کورد» بە قەڵەمی سەوز لە لای سەرووی وشەی هاوار دەنووسێ و بەو جۆرە ناوی گۆڤارەکە دەبێتە «هاواری کورد».[وێنەی ژمارە ٢٨] ئەمن بۆخۆم ئەو لاپەڕە دەسکاریکراوەم دیوە و لەو کتێبەشدا وەک بەڵگە هێناومەتەوە، بەڵام بە تێڕادیوییەوە ناتوانم بڵێم کێ ئەو وشانەی لێ زیاد کردووە.

دوکتور «کەماڵ مەزهەر ئەحمەد» لە لاپەڕە ٨٢ و ٨٣ی کتێبەکەیدا «تێگەیشتنی راستیی و شوێنی لە رۆژنامەنووسی کوردیدا» دوای ناساندنی

بڵاوکراوەکانی سەردەمی دەسەڵاتی ژ.ک و کۆماری کوردستان، سەبارەت بە گۆڤاری «هاوار» دەڵێ: «گۆڤاری «هاوار» (١)ی مانگی رەزبەری ساڵی ١٣٢٤ چاپ کراوە. لە سەربەرگی یەکەمی تەنها «هاوار» و لە سەر دووەمی «هاواری کورد» نووسراوە.»

دیسان لە سەرچاوەی پێشوو، لە بەشی «پاشکۆ - چەند تێبینییەک» لە لاپەڕە ٢٣٨یش نووسیویەتی « «هاوار - هاواری کورد» مەهاباد. ژمارە (یەک)ی: رەزبەری ساڵی ١٣٢٤، ئەیلول - تشرینی یەکەمی ١٩٤٥. لە سەربەرگی یەکەمی تەنها «هاوار» و لە سەربەرگی دووهەمی «هاواری کورد» نووسراوە. ژمارە یەکی ٣٠ لاپەڕەیە (٢٠ × ١٤ سم)ە.» بە چاوخشاندنێک بە سەر لاپەڕەکانی یەکەم و دووهەمی ئەو تاقە یەک ژمارەی گۆڤارەکە، هێندێک دەکەوینە شک و گومانەوە و دێینە سەر ئەو باوەڕە کە بۆی هەیە ئەم گۆڤارەش بە دەردی ژمارەی کۆتایی «نیشتمان»ەوە چووبێ. هۆکارەکانی هاتنە سەر ئەو باوەڕەشمان یەکەمیان: وەک لە پێشتر باسمان کرد رووبەرگی گۆڤارەکەیە. دووهەمیش: ئەوە کە بەپێچەوانەی هەموو ژمارەکانی گۆڤاری «نیشتمان»، لە گۆڤاری «هاوار»دا پێڕشت (فێهرێست)ی بابەتەکان و ناوی نووسەر و لاپەڕەکانی وەبەر چاو ناکەوێ. جگە لەوانە ئەگەر هێندێک سەرنج بدەینە سەر رووبەرگی گۆڤاری «هاواری کورد» جوان بۆمان دەردەکەوێ کە تەنانەت ئەو پیتانەی بە گۆڤاری «هاوار»ەوە لکێندراون، واتە «ی کورد»، لەگەڵ وشەی پیتی «هاوار»جیاوازییان هەیە. بەتایبەت وشەی «کورد»بە پیتێک چاپ کراوە کە نێو پیتەکانی بەتاڵە. ئەو جۆرە فۆنتە لەگەڵ فۆنتی وشەی «هاوار» جیاوازی هەیە. رووبەرگی دەسکاریینەکراوی گۆڤارەکە وشەی «ی کورد»ی پێوە نەلکاوە کە ئەو رووبەرگە وێڕای رووبەرگی گۆڤاری «هاواری کورد» کە ئێستا لەبەر دەستی زۆربەی خوێنەراندایە، لەم کتێبەدا، وەک خۆیان بڵاو کراونەتەوە. [وێنەی ژمارە ٢٩]

هەر بەو هۆیانەی کە بۆ «نیشتمان»ی ٧و٨و٩ باسمان کردن، گۆڤاری «هاوار» (= هاواری کورد)یش، ماوەی پێنەدرا پتر لە یەک ژمارەی لێ چاپ و بڵاو بێتەوە کە بە بڕوای من دەرچوونی تاقە یەک ژمارەی گۆڤاری «هاواری نیشتمان»یش هەر بەو هۆیە بوو کە بۆ گۆڤارەکانی پێش خۆی واتە «نیشتمان و هاوار و ئاوات» هەبوو، هەر بۆیە ماوەی پێنەدرا ئەویش پتر لە یەک ژمارەی

www.zheen.org

لێچاپ و بڵاو بکرێتەوە. لێرەدایە کە دەتوانین بڵێین، ئەگەر بڕیار بووبا کورد هاوارێکی کردبا، ئەوە دەبوو بەر لە کاتی دەرچوونی یەکەم گۆڤار و پێش دامەزراندنی کۆمەڵەی (ژ.ک) کردبای و بە هۆی زەخت و فشاری کاربەدەستانی ئێران و بێهیوایی کورد و نەبوونی پشتیوانێک بۆ کۆمەڵەکە، گۆڤارەکەیان ناو نابایە «هاوار» (= هاواری کورد) و ئاوات و هاواری نیشتمان» کەچی دەبینین بەپێچەوانەوە ئەو گۆڤارانە لە سەردەمی دەسەڵاتی بەهێزی کۆمەڵەی (ژ.ک)دا چاپ و بڵاو کراونەتەوە و ئەو ناوانەشیان لە سەردەمی دەسەڵاتی (ژ.ک)دا لەسەر داندراوە.

لەوەش گرینگتر ئەوە بوو کە وەکوو هەموومان دەزانین لە رۆژی ٣ی خەرمانانی ساڵی ١٣٢٠ (١٩٤١) رووسەکان لە لای سەروو و ئینگلیسییەکان لە لای رۆژئاوا و خوارووی رۆژئاواوە سنووری ئێرانیان شکاندووە و هاتوونە ناو خاکی ئێرانەوە، کەچی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە رۆژی ٢٢ی جۆزەردانی ساڵی ١٣٢٢ (١٣ی مەی ١٩٤٣) بە زۆربەی دەنگ بڕیاری داوە کە لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت پێوەندی دامەزرێنێ و یەکەم پێوەندی رووسەکانیش بە کۆمەڵەی (ژ.ک)، بەپێی ئەو بەڵگانەی تا ئێستا لەبەر دەستماندایە، رۆژەکانی ٨ - ١٠ی رێبەندانی ساڵی ١٣٢٢ (٢٨ - ٣٠ی ژانویەی ساڵی ١٩٤٤) بووە.

کەوایە ئەو ماوەیە هەرچی بڵاو کرابایەوە دەبوو بۆ نیشاندانی مەزلوومییەتی کورد و وەک هاوارێک لە دەست زوڵم زۆری کاربەدەستانی ئێرانی و بێهیوایی کورد، ناویان نرابایە «هاوار» (= هاواری کورد) و «ئاوات» و «هاواری نیشتمان» بەڵام بە سەرسوڕمانەوە دەبینین کە یەکەم ژمارەی ئۆرگانی کۆمەڵەی (ژ.ک) بە ناوی «نیشتمان» بڵاو کراوەتەوە. دوای ئیزنپێنەدانی بۆ ژمارەکانی داهاتووی گۆڤارەکە، « هاوار» (= هاواری کورد) و «ئاوات» و «هاواری نیشتمان» لە دەست فشاری دەرەوە و ناوخۆی کوردستان چاپ و بڵاو کراونەتەوە. نووسراوەکانی داهاتوو پتر ئەو بۆچوونانەمان دەسەلمێنن.

وەلانانی بەرپرسی چاپەمەنییەکان

با بگەڕێینەوە سەر شیکردنەوەی لاپەڕەکانی «گۆڤاری نیشتمان». لە لاپەڕە ١١ی گۆڤارەکەدا ئەم نووسراوەیە هاتووە: «کەسانێکی نووسراو و هەڵبەستمان بۆ دەنێرن، لازمە لە سەر رووپەکی کاغەز بە ئەندازی لاپەڕی ئەم ژمارە، بە پاک و خاوێنی بینووسن؛ نێو و نیشان و ژمارەی ئەندامەتی، جێگای دانیشتن و تەشکیلاتی کۆمەڵیان زۆر چاک لە سەرەوەی نووسراوەکەدا دەرج بکرێت. گەڕێنەندەی چاپەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) ع. بیژەن - ٢».

لێرەدا بۆمان دەردەکەوێ کە بەرپرس و مەسئوولی هەموو ژمارەکانی گۆڤاری «نیشتمان» و بڵاوکراوەکانی دیکە تەنانەت ئەگەر بە شێوەی بەیاننامەش بووبێ، ع.بیژەن بووە کە ئەویش ناوی نهێنی مامۆستا «عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی» ئەندامی ژمارە ٢ی کۆمەڵەی (ژ.ک) و هەڵسووڕاوترین و چالاکترین ئەندام و هەروەها لە دامەزرێنەرانی سەرەکی ئەو کۆمەڵەیە بووە. ئەگەرچی بۆ هەمووان روون و ئاشکرایە کە بەرپرسی بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک)، مامۆستا «زەبیحی»یە، بەڵام بە سەرسووڕمانەوە، لە لاپەڕە ١٩ی هەمان ژمارەی «گۆڤاری نیشتمان»دا دەبینین ئەو نووسراوەیە هاتووە: «بۆ زانین - پێویستە هەر نووسین و هۆنراوەیەکی کە لە لایەن ئەندامانەوە بۆ چاپ کردن بۆ کۆمەڵە دەنێردرێ ئەو ماددانەی خوارەوە مراعات بکرێ: ١- بە خەتێکی دیاری و لە لایەکی کاغەز و بە مرەکەب بنووسرێت. [٢-] بە ئادرەسی: هەیئەتی ئینتیشاراتی کۆمەڵەی ژ.ک بنێردرێت. لە لایان هەیئەتی فەرهەنگی کۆمەڵ: نادری.» کە بەو چەند دێڕەش ئەوەمان بۆ دەردەکەوێ کە بەرپرس و مەسئوولی گۆڤارەکە گۆڕدراوە و لە جیات «ع.بیژەن» بۆتە «نادری» کە وەک هەمووومان دەزانین نادری، ناوی نهێنی کاک «محەممەد دڵشادی رەسووڵی»، ئەندامی ژمارە ٧٦ی کۆمەڵەی (ژ.ک)ە. لێرەدا پرسیارێکی گرینگ دێتە گۆڕێ: کە ئاخۆ دەکرێ لە یەک گۆڤاردا دوو بەرپرس بۆ چاپی بڵاوکراوەیەک هەبێ و لە دوو شوێنی جیاوازدا ئاگاداری ئەوە بدرێ کە

نووسەران بە چ شێوەیەک و لە سەر چ جۆرە کاغەزێک بەرهەمەکانیان بۆ بەرپرسی چاپەمەنی گۆڤارەکە بنێرن؟!

دیسان لە لاپەڕە ٣١یشدا لە خوار وتاری «مەلا عەلی ئوشنەوی - شێخانی» ئەو رستەیە هاتووە: «چونکە ‹لە هەوەڵی کاردا› وەسیلەمان بەچاکی فەراهەم نەبوو، تکامان لە هەموو خوێنەرەکان ئەوەیە لە هێندێ عویووب و ئەغلاتی جوزئی کە دێتە بەرچاو، چاو بپۆشن.» کە لێرەشدا خاڵێکی زۆر گرینگمان بۆ روون دەبێتەوە، ئەویش ئەوەیە کە نووسەر دەڵێ: «ئێمە لە هەوەڵی کارداین ...» ئەم قسەیە لەگەڵ تێکۆشانی چەندین ساڵەی بەردەوام و زانیارییەکانی پێویست بۆ کاری رۆژنامەگەری مامۆستا «زەبیحی» کە سەرنووسەر و بەرپرسی گۆڤاری «نیشتمان» بووە، یەک ناگرنەوە. مامۆستا «زەبیحی» وەک ئەندامی ژمارە ٢ی کۆمەڵەی (ژ.ک) زۆر شارەزایانە و لێهاتووانە دەستی داوەتە قەڵەم و بە نووسین تێکۆشانی خۆی دەسپێکردووە و یەکەم ژمارەی گۆڤاری «نیشتمان» لەسەر فکر و بیر و هۆشی ئەو و بە بەرپرسێتی و سەرنووسەری ئەو دەرچووە، هەر بە هیممەت و ماندوویەتی ئەو بووە کە ژمارەی «نیشتمان» لەو بارودۆخە سەخت و ناهەموارەی ئەوکاتدا گەیشتۆتە ژمارە ٩ی خۆی. کاک مەنافی کەریمی لە وتووێژێکدا کە لە گۆڤاری روانگەی ژمارە ١١دا بڵاو کراوەتەوە دەڵێ: «ئەمن لەگەڵ زەبیحی دۆست و هەواڵی زۆر نزیک بووم. زەبیحی ئینسانێکی سەربەگێچەڵ بوو. سەدی نەوەدی بابەتەکانی «نیشتمان»ی بۆخۆی دەنووسی لەگەڵ هەموو جۆرە سیاسەتێکیش بوو.» ئایا دەکرێ کەسایەتێکی وەک مامۆستا «زەبیحی» کە رابردوویەکی پڕ لە ئەزموون و سەروەری و گەورە و گرانی لە هەموو بوارەکانی خەباتدا و بەتایبەتی لە بواری رۆژنامەگەری و کاری نهێنی هەبێ؛ بێت و بڵێ «لە هەوەڵی کارداین...» کە وەڵامەکەی بۆ هەمووان روون و ئاشکرایە، ئەم هەڵە و ئیشتیبایە لە کەسایەتییەکی وەک ئەو ناوەشێتەوە. بەو جۆرە بۆمان دەردەکەوێ کە گۆڤاری «نیشتمان» لە دوای چاپی دوازدە لاپەڕەی هەوەڵی لە ژێر سەرنووسەری و بەرپرسایەتی مامۆستا «زەبیحی» دێتە دەرێ و ٢٠ لاپەڕەی دواییشی بە بێ ئاگاداری ئەو و ‹ناشیانە› و بە جودا بە گۆڤارەکەوە دەلکێندرێ و لە مەهاباد

www.zheen.org

چاپ و بڵاو دەکرێتەوە. هەروەها ئەو بەڵگەشمان دێتە دەستی کە لەو ماوەیەدا مامۆستا «زەبیحی» بۆ ماوەیەک دەسبەسەر کراوە و لە کاری سیاسی و نهێنیکاری (ژ.ک) وەلا نراوە. چونکە ئەگەر بەو جۆرە نەبایە ئەو جیاوازییانەمان لە گۆڤارەکەدا وەبەر چاو نەدەهات. بۆیە وشەی «ناشیانە»شم دەکار کردووە، چونکە لەو ٢٠ لاپەڕەی کۆتایی ژمارە (٧و٨و٩)ی «نیشتمان»دا دەبینین کە ئەوانەی سەرنووسەری گۆڤارەکەیان وەرگرتووە (کە وێشدەچێ م.نادری واتا کاک محەممەد دڵشادی ڕەسووڵی بێ)، بە هۆی ئەوەی کە کاری ڕۆژنامەگەرییان نەکردووە، نەشیانزانیوە لاپەڕەکانی دیکەی گۆڤارەکە بە چی پڕ بکەنەوە. هەر لەو ژمارەی گۆڤاری «نیشتمان»دا سێ وتاری م.نادری، دوو وتار و شێعرێکی مامۆستا هێمن و دوو شێعری مامۆستا هەژاری تێدا بڵاو کراوەتەوە کە مەبەست لەو کارەش تەنیا ‹پڕکردنەوە› و زیادکردنی لاپەڕەکانی ئەم ژمارەیە بووە و ئەو کارە لەگەڵ ژمارەکانی پێشووی «نیشتمان» جیاوازی زۆرە. بۆیە دەڵێم ‹پڕکردنەوەی ئەو ٢٠ لاپەڕەی دوایی›، چونکە ئەو ژمارەی کۆتایی گۆڤارەکە تەنیا ژمارەیەکە کە بۆ سێ مانگی خاکەلێوە و بانەمەڕ و جۆزەردانی ساڵی ١٣٢٣ی گۆڤارەکە تەرخان کراوە. واتا هیچکام لە ژمارەکانی «نیشتمان» بۆ سێ مانگ ئامادە نەکراون. ناشارەزایی و کەمئەزموونی بەرپرسانی تازەی گۆڤارەکە لە لایەک و بڕیاری داخستنی گۆڤارەکە لەبەر فشاری ناڕاستەوخۆی رووسەکان لە لایەکی دیکەوە، بوو بە هۆی ئەوەی کە «نیشتمان» چیدی بڵاو نەکرێتەوە. هەڵبەت ئەوە تەنیا رووسەکان نەبوون کە بەو شێوەیە کاربەدەستانی کوردیان لەژێر فشار دەنا بەڵکوو ئینگلیسییەکانیش دەرچوونی گۆڤاری «نیشتمان»یان بە زیانی خۆیان دەزانی و لەو بڕوایەدا بوون کە دەرچوونی ئەو گۆڤارە و گەیشتنی بە کوردستانی ژێر دەسەڵاتی ئەوان، بیری سەربزێوی لە مێشکی کوردەکانی ئەوێدا زیاتر دەکا و ئەوانیش هان دەدا شۆڕشێکی دیکە دەست پێبکەنەوە و وەک کوردەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان داوای مافی خۆیان بکەن. کاک «هیمدادی حوسێن» لە لاپەڕە ٨١ و ٨٢ی کتێبی «ڕۆژنامەنووسیی کوردی...» باسی بەڵگەنامەیەکی نهێنی کردووە کە «دوکتور کەماڵ مەزهەر» لە ڕۆژنامەی «کوردستان»ی ژمارە ٢٥٧دا لە ژێر ناوی «بایخی نیشتمان لە روانگەی دوو

بەڵگەنامەوە» بڵاوی کردۆتـەوە. لـەو بەڵـگەنامەیەدا کـە لـە لایـەن وەزارەتی دەرەوەی عێراق و بە پشتبەستن بە راپۆرتی کۆنسوولخانەی عێراق لـە تـەورێز ئامادە کراوە، هاتووە: نهێنی، ژمارە ش ٤/٨٥٨ - رۆژی: ١٧ی مایسی ١٩٤٤ (٢٦ی جۆزەردانی ١٣٢٣) بابەت: بزووتنـەوەی کـورد. «کۆنسـوولـخانەی عێـراقی لـە تەورێزەوە بە برووسکە پێی راگەیاندووین کە وا کـوردی مـەهاباد رۆژنامەیـەک دەردەکەن ناوی (نیشتمان)ە و بە زمانی کوردی عێراق چاپ دەبێـت و بـە نهـێنی دەینێرن بۆ کوردی عێراق، (نیشـتمان) داوای سـەربەخۆیی بـۆ کـورد دەکـات و حکوومەتی ئێران بایخی داوەتە ئەم باسە، سەرباری ئەوە، بـەپێی برووسـکەی کۆنسوولـخانەی ناوبراو هاتوچۆ لە ناو ئێران و عێراقدا لە رێگای کوردستانەوە کارێکی ئاسانە، پێویستی بە ڤیزە و ڤیزەکاری نییـە». کـە ئـەوەش لـە لایـەک ئەوپەڕی ترس و تۆقینی دوژمنانی کورد و لە لایـەکیش رادەی گرینگـی گۆڤـاری نیشتمان بۆ ژیانەوە و راپەڕین لە هەموو پارچـەکانی کوردسـتان نیشـان دەدا. وەنەبێ کورد بەگشتی و کۆمەڵەی «ژ.ک»یش بەتایبەتی هێندە بـێخەبـەر بـن و ئاگاداری ئەو جموجۆڵ و شڵەژاوییەی دەوڵەتەکانی دەوروبەر نەبووبن؛ هەر زوو زانیاری سەبارەت بەو بابەتەیان وەدەست کەوتووە و لـە لاپـەڕە ١١ی گۆڤـاری «نیشتمان»ی ژمارە ٧و٨و٩دا بڵاویان کردۆتەوە: «ئـەو ئاگایانـەی لـە عێـراق و ئێـران بۆمـان هـاتووە نیشـان دەدەن ئـەو دوو حکوومەتـە دیکتـاتۆڕ و ئیستیعمارییانە لـە پێشـکەوتنی کۆمەڵـەی (ژ.ک) و بڵاوبوونـەوەی «گۆڤـاری نیشتمان» کەوتوونەتە ترس و لەرزەوە؛ بۆ پێشگیری عەمەلیات (کاروبار)ی ئێمە بڕیاریان داوە نەهێڵن «نیشتمان» دەربچێت. لـە شـارانی: هـەولێر، سـلێمانی، بەغدا، کرماشان و سنە چاپخانەکانیان پشکنیوە. باڵوێزی ئێـران لـە «بەغـدا» راستەوخۆ نامەیەکی بۆ حاکمی یەکێک لە شـارانی ئێـران نووسـیوە [نووسـەر نایهـەوێ بڵـێ بـۆ تـەورێز نووسـراوە چونکـە ئـەوەش بەشـێک بـووە لـە نهێنیکارییـەکانی ژ.ک] کـە گۆیـا ناوچـەی ژ.ک و ئیدارەخانـەی «نیشـتمان» لەم شارەیە لازمە کەشـف و پێشـی بگیرێـت. کـۆواری خۆشەویسـتی گـەلاوێژ کە بە پۆستە بۆ ئێـران دەچـوو لـە لایـەن «پۆسـتە»ی ئێـران رەددی کـردووە. لە مقابیلی ئەم کارە پۆستەی حکوومەتی ئێران ئێسـتا (پۆسـتەی ژ.ک) بـۆ زۆر

شارانی کوردستانی ئێران «گەلاوێژ»، «نیشتمان»، «رۆژا نوێ» و «رۆناهی» دەبا و ئیرتباتی نێوان دوو پارچەی کوردستان حیفز دەکات...». پێش ئەوەی کۆتایی بەو بەشە لە شیکردنەوەکانمان سەبارەت بەو گۆڤارە بێنین، بەپێویستی دەزانم کە بڵێم مەبەستی گرینگ و سەرەکیم لەو باسە تەنیا ئەوەیە کە گۆشەیەک لە گەمەی رووسەکان و تا رادەیەکیش ئینگلیسییەکان بە شێوەی ناڕاستەوخۆ، سەبارەت بە مەسەلەی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستان پێشانی خوێنەران بدەم. هەروەها هەموو بزانین کە چۆن ئەو فشارە، داخرانی گۆڤار و بڵاوکراوەکانی کوردی لە سەردەمی دەسەڵاتی بەهێزی کورد، لێکەوتۆتەوە. پشتبەردانی کۆماری کوردستان لە بەرامبەر قازانجە ئابوورییەکان، دوایین قومار و گەمەی رووسەکان بوو بەرامبەر بە کێشەی کورد و داوا رەواکەی.

بنکەی ژین
www.zheen.org

٤

پەیمانی «سێ سنوور»

هەر دوابەدوای دامەزراندنی کۆمەڵـەی (ژ.ک) بـە مەبەسـتی پـەرەگرتنی تێکۆشانی ئەو کۆمەڵەیە، کاک «محەممەدئەمینی شەرەفی» وەک نوێنەری ئـەو کۆمەڵەیە دیاری کرا بچێتە شاری کەرکووک. ئەو سـەردانە بـۆ هەڵسـەنگاندنی هەلومەرجی دامەزراندنی یەکێتی نێوان کۆمەڵەی (ژ.ک) و حیزبی «هیوا» بوو. لە ماوەیەکی کەمدا ئەو پێوەندییانە پەرەیان گرت و ئەندامانی هەر دوو حیـزب زوو زوو پێوەندییان پێکەوە دەگرت. دوکتور «عەزیزی شـەمزینی» لـە لاپـەڕە ١٥٨ی کتێبی «جووڵانەوەی رزگاریی نیشتمانی کوردستان»دا دەڵێ: «لە «ئاب»ی ١٩٤٢دا نوێنەرانی جووڵانەوەی رزگاریی نیشـتمانی کوردسـتانی ئێـران و عێـراق، لـە شاری مەهاباد کۆ بوونەوە. لەم کۆبوونەوەیەدا ١١ نوێنەری هـەردوو لا بەشـدار بوون. پێکـەوەنانی رێکخراوەیـەکی سیاسـی بـە نـاوی «کۆمەڵـەی ژیانـەوەی کورد»ەوە، یەکێ بوو لە بڕیارەکانی کۆبوونەوەکە. «عەبدولڕەحمانی زەبیحـی» بە سکرتێری، «زەرگەری» [حوسێنی زێڕینگـەران] بـە سـەرۆک هەڵـبژێردران.» «سەرهەنگ میرحاج ئەحمەد» یەکێک لە ئەندامانی بەشداری «کۆمەڵـەی هیـوا» بوو لە یەکەم دانیشتنی پێکهێنان و دامەزراندنی کۆمەڵـەی (ژ.ک) کـە لـە رۆژی

۲٥ی گەلاوێژی ساڵی ۱۳۲۱ (۱۹٤۲) لە مێژووی گەلەکەماندا نووسراوەتەوە. زۆری پێنەچوو ناوبانگ و نفووزی کۆمەڵەی (ژ.ک) هەموو کوردستانی گرتەوە».

بەر لە وەی بچینە نێو باسی «پەیمانی سێسنوور» با بزانین رێکەوتی دامەزراندنی یەکەم لقی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە کوردستانی باشوور کەنگێ بووە. لە لاپەڕە ۱۰ی ژمارە ٥ی گۆڤاری «نیشتمان»ی ساڵی یەکەم کە لە رێبەندانی ساڵی ۱۳۲۲ چاپ و بڵاو کراوەتەوە، وەکوو هەموو ژمارەکانی پێشووی ئەو گۆڤارە وتارێک لە ژێر ناوی «لە ناو کۆمەڵەدا» هاتووە. لەو وتارەدا خاڵێکی گرینگ باسی لێکراوە کە بە لێخوردبوونەوەی پتری ئەو وتارە، بەشێک لە مێژووی پڕ لە شانازی (ژ.ک) روون دەبێتەوە. لەبەر گرینگی باسەکە، پێشتر دەقی نووسراوەکە وەک خۆی دەنووسینەوە: «لە ناو کومەڵەدا - لەم مانگەدا، «سیامەک» ئەندامی ژمارە ٥۷ دانیشتووی شاری ئا/ک سەفەرێکی بۆ شاری ب/ئا.م کردووە و ئیدارەیەکی محەللی تەشکیل داوە. ئەوە یەکەم شارە کە کۆمەڵەی (ژ.ک) لە پارچە کوردستانێکی دەرەوەی مەنتیقەی نفووزی خۆی ئەندامی لێوەرگرتووە. لەو ئاگاییانەی پێمان گەیشتووە، گەنجانی بەشی (ب) لە کوردستانی گەورە، زۆر داوخوازی ئەندامەتی کۆمەڵەی ئێمەن. ئیدارەی ناوەندیی لە بەرانبەر ئەو خزمەتە بەنرخەی «سیامەک» سوپاسی ئەکا و هیوای وایە کە هەموو ئەندامەکان هەر وەکوو ئەم برایە بۆ پێشکەوتنی کاروباری «کۆمەڵە» تێبکۆشن.»

هەروەک دەزانین هەموو ئەندامانی (ژ.ک) ناوی نهێنی و ژمارەی ئەندامەتییان هەبووە کە «سیامەک» ئەندامی ژمارە ٥۷یش یەکێک لەو کەسانەیە و ناوی نهێنی کاک «عەبدولقادری دەباغی»یە. کاک قادر خەڵکی ناوچەی موکریان لە رۆژهەڵاتی کوردستانە و هەر لە سەردەمی لاوەتیدا بۆتە ئەندامی کۆمەڵەی (ژ.ک) و یەکێک لە ئەندامە چالاک و هەڵسووڕاوەکانی (ژ.ک) بووە. کاک «عەلی کەریمی» لە لاپەڕە ٤۰۰ تا ٤۰۲ی کتێبەکەیدا (ژیان و بەسەرهاتی عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی) دەقی نامەیەکی کاک «عەبدولقادری دەباغی» چاپ کردووە. کاک قادر لەو نامەیەدا باسی ئەوە دەکا کە پێشنیاری بە مامۆستا «زەبیحی» داوە کە گۆڤاری «نیشتمان» بەوپەڕی نهێنیکارییەوە لە بۆکان و

سەقز و بانە و شارەکانی دیکەدا بڵاو بکاتەوە. کاک «قادری دەباغی» لە بەشێکی نامەکەیدا (ل٤٠٢) دەڵێ: «زەبیحی زۆری پێخۆش بوو، ئیدی دەستووریان دامێ کە گشت کارێکت هەر لەگەڵ ئەودایە، لەو ماوەیەدا من سەفەرێکی سلەیمانیم کرد و لقی کۆمەڵەم دامەزراند و گەڕامەوە. گوزاریشەکەم بە زەبیحی پێشکەش کرد و لە ژمارە ٥ یا ٦ی «نیشتمان» بە رەسمی شانازی سپاسیان بۆ نووسیم. بەڵام کومیتەی ناوەندی «پەروەندەی گەرمێن»یان جوێ کردەوە ...»

بەپێی ئەو ژمارەی «نیشتمان» و نامەکەی کاک «قادری دەباغی» چەند خاڵی گرینگ لە مێژووی خەبات و جووڵانەوەی گەلەکەمان بەتایبەتی لە سەردەمی دەسەڵاتی کۆمەڵەی (ژ.ک) روون دەبێتەوە کە لێرەدا چەند خاڵێکیان دەخەینە روو:

لە نووسراوەکەی گۆڤاری «نیشتمان»دا هاتووە کە «لەم مانگەدا سیامەک ئەندامی ژمارە ٥٧ دانیشتووی شاری ئا/ک سەفەرێکی بۆ شاری ب/ئا.م کردووە و ئیدارەیەکی محەللی تەشکیل داوە...» کە تا ئێرە بۆمان روون بۆوە کە ئەو ئەندامە کاک «عەبدولقادری دەباغی» بووە کە ئیدارەی محەللی (ژ.ک)ی دامەزراندووە. پاشان دەڵێ: «ئەوە یەکەم شارە کە کۆمەڵەی (ژ.ک) لە پارچە کوردستانێکی دەرەوەی مەنتیقەی نفووزی خۆی ئەندامی لێ وەرگرتووە...» کە ئەو بەشەش ئەم راستییە دەسەلمێنێ کە هەتا ئەوکات لە هیچ شار و ناوچەیەکی دەرەوەی ناوچەکانی ژێر دەسەڵات و نفووزی (ژ.ک) (رۆژهەڵاتی کوردستان)، ئەندام وەرنەگیراوە و لقی ئەو کۆمەڵەیەش دانەمەزراوە.

بەڵام شتێکی لە هەمووان گرینگتر ئەوەیە کە لەو ژمارەی «نیشتمان»دا هاتووە کە ئەو کارە بە هۆی سیامەک ئەندامی ژمارە ٥٧ و ‹لەم مانگەدا› جێبەجێ کراوە. کە روونکردنەوەی رێکەوتی ئەو کارە مێژووییەش ئاسانە. ژمارە ٥ی گۆڤاری «نیشتمان» لە رێبەندانی ساڵی ١٣٢٢ چاپ کراوە. کەوایە یەکەم لق و ئیدارەی محەللی (ژ.ک) کە لە دەرەوەی ناوچەکانی ژێر نفووزی (ژ.ک) دامەزرێندراوە، لە مانگی رێبەندانی ١٣٢٢ی هەتاوی بووە کە ئەو ساڵەش بەرامبەرە لەگەڵ رۆژەکانی کۆتایی ساڵی ١٩٤٣ی زایینی و سەرەتای ساڵی ١٩٤٤. وادیارە هەر دوای دامەزراندنی یەکەم لقی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە دەرەوەی سنووری

ژێردەسەڵاتی ئەو کۆمەڵەیە، پەروەندە و فایلی «باشووری کوردستان» و بە واتایەکی دیکە «گەرمێن» جودا کراوەتەوە و پاشان لقەکانی ئەو کۆمەڵەیە لە زۆربەی شارەکانی «باشووری کوردستان» دامەزرێندراوە.

جا ئەوجار با بێینەوە سەر باسی پەیمانی «سێ‌سنوور» و بزانین سەرچاوەکان ئەم پەیمانەیان چۆن ناساندووە:

مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد» لە لاپەڕە ٢٧٩ی کتێبەکەی کاک عەلی کەریمی (ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی)، لە وەڵامی ئەو پرسیارە کە: «لەسەر «میرحاج»، ئایا میرحاج وەک نوێنەری «هیوا» هاتووە بۆ مەهاباد؟» دەڵێ: «نا! میرحاج نوێنەری «هیوا» نەبوو، ئەوە لە پاش تێکچوونەکەی «هیوا» دووپارچە بوونەکەی «هیوا» هات وە ئەوە ئەو پرۆگرامەی ئەو دای بە وان، لێژنەیەک دانرا لە لایەن ئەو کەسانەوە کە «هیوا»یان تێکدابوو، بڵێین سەرۆکی باڵا «رەفیق حیلمی»یان لابردبوو، خۆیان ویستیان پارتێکی تازە دروست کرێ جا یان بە ناوی «هیوا» یان ناوێکی کەوە بێ، پرۆگرامێکی رێکوپێکی بۆ دانرێ، لێژنەیەکیان بۆ دانا، من یەکێک بووم لە ئەندامانی ئەو لێژنەیە کە ئەندامی وانیش نەبووم (ئەندامی هیوا) فەقەت وەکوو یەکێکی سەربەخۆ کە ئامادە بووم لە هینە تازەکەیان داخل بم وە «میرحاج» و «مستەفا خۆشناو» و چەند کەسێکی کەش لەو برادەرانە ئەندام بوون لەو لێژنەیە، کە ئێمە لە ماڵی ئەو کوڕە کە وتم «حامید فەرەج» معاونی مودیر پۆلیسی کەرکووک بوو لە ماڵی ئەوانا ئەو هینە کرا وە ئەو هینی رێکخستن و نیزام و شتەی کە دامانا ئەوە بوو کە بردیان بۆ مەهاباد وە ئەوەش هەر پاشماوەی ئەو پەیوەندییە بوو کە «ئەمین رەواندزی» منی بۆ بانگ کردبوو کە بچم لە ٤٢ رێکی‌خەین لە رەواندز. نە «میرحاج» و نە «مستەفا خۆشناو» لایەنگری «رەفیق حیلمی» نەبوون هەتا لایەنگری دروست کردنی پارتی نەبوون. «میرحاج» لایەنی کوردایەتێکی بێ‌بەستنەوەی گرتبوو.»

سەبارەت بە پێوەندی ساڵی ١٩٤٢ی رەواندز، مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد» لە لاپەڕە ٢٦٢ی سەرچاوەی پێشوو دەڵێ: «جا ئێمە پێش دروست بوونی ژ.ک هەوڵ هەبوو کە رێکخستنێک پێک بێنین، حەتا من لە ٤٢ - ٤٣یا چووم بۆ رەواندز لەوێ حامییەی عێراقی لێ بوو. «ئەمین رەواندزی» یەکێک بوو لەو

کەسانەی کە لەوێ بوو، بە هۆی ئەوەوە گەیشتینە حدوود کە بەڵکوو لەوێوە چەند کوردێ لە ئێرانەوە بێن، ئێمە بیانبینین و قسەیان لەگەڵ بکەین ڕێکخراوێک پێک بێنین... لەپڕ بڵاوەیان کردەوە وتیان لەشکری رووس هات بەرەوخوار، هەموو حدوود گیراوە... ئیتر ئەوە ئەو کوردایەتییە و هەوڵدانە هەبوو بۆ ئەوە، پێک نەهات. دیارە لە دواییا ئەو ئیتیسالە ببوو لە ڕێی «میرحاج» و «مستەفا خۆشناو».

«ویلیام ئیگلتۆن» لە لاپەڕە ٧٢ی کتێبی «کۆماری ١٩٤٦ی کوردستان» وەرگێڕدراوی کاک «سەید محەممەدی سەمەدی»دا دەڵێ: «کوردستانی گەورە: بۆ وتووێژ دەگەڵ حیزبی هیوا سەبارەت بە ئارەزووە هاوبەشەکان و هەڵسەنگاندنی بارودۆخی داهاتوو، کوردەکان لە مانگی مارسی ساڵی ١٩٤٤ لە لایەن کۆمەڵەی (ژ.ک) «محەممەدئەمینی شەڕەفی»یان وەک نوێنەری کۆمەڵە ناردە کەرکووک. نوێنەرانی «هیوا» کە لەوێ بوون بریتی بوون لە: ئەمین ڕەواندز، عیززەت عەبدولعەزیز، مستەفا خۆشناو، شێخقادری سولەیمانی، سەید عەبدولعەزیزی گەیلانی و ڕەفیق حیلمی. چەند مانگ دوایە لە سەروبەندی هاوینی ساڵی ١٩٤٤ لقی سولەیمانی حیزبی «هیوا»، «ئیسماعیل حەقی شاوەیس» و «عوسمانی دانیش» بۆ جاری دووهەم هاتنە مەهاباد. ساڵ و نیوێک دوایە، «هەمزە عەبدوڵلا» و «وردی» لە عێراق، «قەدری بەیگ» نەوەی «جەمیلپاشا»ی دیاربەکر لە سووریا و «قازی مەلا وەهاب» لە تورکیا بۆ چاوپێکەوتنی ڕێبەرانی کورد هاتنە مەهاباد.»

لێرەدا «ئیگلتۆن» باسێکی مێژوویی زۆر گرینگ ئاماژە پێدەکا، ئەویش پەیمانی «سێسنوور»ە. سەبارەت بە پەیمانی «سێسنوور» زۆر وتار لە کتێب و گۆڤارەکاندا بڵاو کراوەتەوە، بەڵام هەر کەس شتێکی لێ زیاد یا کەم کردۆتەوە، بە چەشنێک کە تا ئێستا بە تەواوی بۆ زۆربەی نووسەران و مێژوونووسان ساغ نەبۆتەوە. نووسەر هەر لەو لاپەڕەیەدا (٧٢) دەڵێ: «لە مانگی «ئووت»ی ساڵی ١٩٤٤، وتووێژێکی نهێنی سەبارەت بە یەکێتی کوردستانی گەورە لە چیای «دالانپەڕ» کە لەوێ سنوورەکانی ئێران و عێراق و تورکیا گەیشتوونەتەوە یەک، پێکهات و یەکتریان دیتەوە. ئەو پەیمانە بە نوێنەرایەتی کوردەکانی هەر سێ

www.zbeen.org

وڵات بۆ ئیمزای پەیمانی «دۆستایەتی و پشتیوانی لە یەکتر» بەسترا و بڕیاری ناوبراو بە پەیمانی «سێسنوور» ناوبانگی دەرکرد.» لەپاشان نوێنەران ناو دەبا و دەڵێ: «نوێنەری کوردەکانی ئێران کە لە لایەن کۆمەڵەی (ژ.ک) ناردرابوو، «قاسمی قادری» بوو. لە عێراق «شێخ عوبەیدیللا» لە گوندی «زینوێ» هاتبوو و نوێنەری کوردەکانی تورکیاش «قازی مەلا وەهاب» بووە. لەو کاتە رەسمییەدا ناساندنی جوغرافیای کوردستان پێویست بوو.»

زۆربەی نووسەرانیش هەر ئەو زانیارییانەی «ئیگلتۆن»یان دووپات کردۆتەوە.

«دێیوید مەکداوڵ» لە لاپەڕە ٤٠٥ی کتێبی «مێژووی هاوچەرخی کورد»دا دەڵێ: «لە «ئووت»ی ساڵی ١٩٤٤، هەیئەتی نوێنەرانی سێ وڵات (ئێران، عێراق، تورکیا) لە چیای «دالانپەڕ»، لەو شوێنەی سنوورەکانی سێ وڵات دەگەنەوە یەک، یەکتریان دیت، هەتا پەیمان ببەستن کە پشتیوان و لایەنگری یەکتر بن و لە سەرچاوە و ئیمکاناتێک کە هەیانە یەکتری بێبەش نەکەن.»

«کریس کۆچیرا» لە لاپەڕە ٢٠٦ی کتێبی «جووڵانەوەی نەتەوەیی کورد»دا هەر ئەو قسانەی «ئیگلتۆن» و «مەک داوڵ»ی دووپات کردۆتەوە.

کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە لاپەڕە ١١٤ و ١١٥ی کتێبی «ئاوڕێک لە مێژووی مەهاباد»دا دەڵێ: «بڕیار درا نوێنەری کوردەکانی چوار دەوڵەت لە شوێنێک کۆ ببنەوە و سەبارەت بە جوغرافیای کوردستان و فەرهەنگی کورد وتوویژ بکەن. ئەو کۆبوونەوە لە چیای «دالانپەڕ» لە پشت «پیرانشار»، نیزیک ئاوایی «کولیج»، لە سەر سنووری ئێران، عێراق، و تورکیا پێکهات. بەشداران ئەوانە بوون: لە عێراق «هەمزە عەبدوڵلا»، «وردی» [محەممەد تۆفیق وردی]، «سەید عەبدولعەزیزی گەیلانیزادە» «میرحاج» و «مستەفا خۆشناو»، لە تورکیا «قازی مەلا وەهاب»، لە سووریا «قادری بەیگ» (قەدریبەگ) لە نەوەکانی «جەمیل پاشا»ی دیاربەکر و لە ئێران «عەبدوڕەحمانی زەبیحی»، «قاسمی قادری قازی»، «محەممەد دڵشاد» و «حاجی رەحمانئاغای ئیلخانیزادە.»

سەبارەت بە ئامانجی کۆبوونەوە و پەیمانەکەش دەڵێ: «بۆ یەکێتی حیزبەکان و بووژاندنەوەی زمان و فەرهەنگی کورد بەسترا و بە پەیمانی

«سێسنوور» ناوبانگی دەرکرد... خانەخوێ کاک «مامەندی قادری» ئاغای گوندی «کولیج» بووە.»

کاک «غەنی بلووریان» لە لاپەڕە ٣٢ و ٣٣ی «ئاڵەکۆک»دا باسی پەیمانی «سێسنوور» دەکا. وادیارە ئەویش ئەو زانیارییانەی لە «مەک داوڵ» و «ئیگلتۆن» وەرگرتووە، بەڵام جیاوازی نووسراوەکەی کاک غەنی دەگەڵ ئەوانەی پێشتر باسمان کردن لێرەدایە کە کاک غەنی بلووریان دەڵێ: «لە باغی «حاجی داودی» کۆبوونەوەیەک لە بناری چیای خەزایی ساز کرا و هەر دوابەدوای دامەزراندنی کۆمەڵەی (ژ.ک) واتا ساڵی ١٩٤٢ پەیمانی «سێسنوور» بەسترا. لەو کۆبوونەوەدا بۆ بەهێزکردنی ئەو ڕێکخراوەیە چەند بڕیاریان پەسەند کرد. ئەوان بڕیاریاندا بۆ پتەوکردنی پێوەندی لەگەڵ کوردی بەشەکانی تری کوردستانی دابەشکراو، کۆبوونەوەیەکی چەندقۆڵی لەگەڵ نوێنەرانی کوردی بەشەکانی تری کوردستانی داگیرکراو پێکبێنن... .»

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە ژمارە ٢٥ی ڕۆژنامەی «ئاڵای ئازادی»دا بەکورتی باسی پێکهاتنی ئەو پەیمانە لە نێوان کوردەکانی سێ دەوڵەتی ئێران، عێراق و تورکیا دەکا. هەروەها لە وتووێژێکدا لەگەڵ ڕۆژنامەی «کوردستانی نوێ» گوتوویەتی: «بەپێچەوانەی نووسینی سەرلەشکر زەنگەنە، «زەبیحی» و هاوڕێکانی ‹کاتی گەڕانەوە› لە پەیمانی «سێسنوور» گیران.» کە ئەوەشمان لە بەشی وتاری گیرانی مامۆستا «زەبیحی»دا روون کردۆتەوە. بەڵام بەوپێیەی کە بەڵگەی پەیمانی «سێسنوور»مان لەبەر دەستدایە، دەتوانین بڵێین زۆرترین و باشترین زانیاری سەبارەت بەو پەیمانە لە کتێبی «چێشتی مجێور»ی مامۆستا «هەژار»دایە. مامۆستا هەژار لە لاپەڕەی ٦٤ و ٦٥ی ئەو کتێبەدا لە بەشی «مەعموورییەت لە ژ.کدا» دەڵێ: «مانگی جۆزەردان بوو، دروێنەی جۆ لە دەوری بۆکان دەستی پێکردبوو. حیزب ناردی چوومە سابلاغ، دەگەڵ «میرزا قاسمی قادری» و «زەبیحی» کە دەبووینە سێ کەس، گوتیان دەبێ بچنە «دزەی مەرگەوەڕ». دەگەڵ نوێنەرانی حیزبی «هیوا»ی کوردستانی عێراق گفتوگۆ بکەن و هەر قەرارێک ئێوە بیدەن، ئێمە پێی ڕازین.» دوای ئەوەی چەند دێیان دەکەن دەگەنە گوندی قاسملوو و لەوێ لە ماڵە مستەفائاغا ناوێک میوان

دەبن، پاشان دەڵێ: «بەیانی ولاغمان لە «سۆفی شێرە»ناوێک بەکرێ گرت و چووینە «دۆڵی دزە»، بۆ نیوەڕۆ لای «عەبدولقادر»ی کوڕی «شێخ عەبدوڵلا» لە (گردووان) بووین و ئێوارێ چووینە رەشماڵی ماڵی شێخ لە دزە.» هەر دوابەدوای ئەم قسەیە باسی نوێنەرانی «هیوا» دەکا و دەڵێ: «نوێنەرانی هیوا: «شێخ عوبەیدیللای زینوێ»، «سەید عەزیزی شەمزینی» کە ئەفسەرێکی عێراق بوو، «سەعیدی کانی‌مارانی»ناوێکیش کە تازەلاوێک و خوارزای «شێخ عوبەیدیللا» بوو دەگەڵیان هاتبوو. چەند کۆبوونەوەمان پێکەوە کرد و لەسەر ‹دوازدە نوختە› پێک هاتین کە هەردووک حیزب پێکەوە هاوکاری بکەن و مەعلوومات پێک بگۆڕنەوە. جا چونکە لەو شوێنەی کە پێکهاتین بناری «داڵانپەڕ» و لایەکی «شەمزینان» و ئەملای «ئێران» بوو، ناومان نا پەیمانی سێ‌سنوور».

مامۆستا هەژار لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «بڕیار درا هەردووکمان بێ خۆگرتن، هەر کەسە لای خۆی «بەیانەکە» بڵاو کاتەوە. دوای حەوت شەو لە «دزە» بە رێگەی «شنۆ»دا گەڕاینەوە. لە «شنۆ» بە پێ هاتینە نەغەدە. لە نەغەدەوە بە سواری «ترۆمبێلێکی سینەما»ی ئینگلیسیان کە دەهاتە سابلاغ هاتینەوە. ئێمە دەسبەجێ نوسخەی «بەیان»ی خۆمان لە «نیشتمان»دا چاپ کرد. هێشتا بڵاومان نەکردبۆوە خەبەریان داینێ کە حیزبی «هیوا» بەو پێکهاتنە رازی نەبووە و چاپی مەکەن. رووپەڕە چاپکراوەکەی پێکهاتنەکەمان لە گۆڤارەکە دڕی.» لە لاپەڕە ١١٦شدا دەڵێ: «گوتیان «حەمەسەعید کانی‌مارانی» لە بەغدا دەخوێنێ. ئۆخەی برادەرێکم پەیدا کرد کە لە سەفەری «مەرگەوەڕ» دەگەڵی بوومە ئاشنا و مانگێک لە سابلاغ میوانم بووە...».

هەروەک پێشتر گوتمان مامۆستا هەژار باشترین زانیاری سەبارەت بە پەیمانی «سێ‌سنوور»ی لە کتێبەکەیدا تۆمار کردووە، لێرەدایە بۆمان دەردەکەوێ کە نووسینی مێژوو بە دەستی خۆمان گرینگی چەندە زیاترە لە مێژوویەک کە بێگانە بۆمان بنووسێ. هەر بۆ نموونە تاقە یەکدانە رستەی ئەو نووسراوەی مامۆستا هەژار، یەکێک لە گرینگترین رووداوە مێژووییەکانی سەردەمی دەسەڵاتی (ژ.ک) و لاپەڕەیەکی زێڕینی مێژووی گەلەکەمان بۆ روون دەکاتەوە.

ناسینی پەیمانی «سێ سنوور»، بە وردبوونەوەی پتر لە ژمارەی کۆتایی گۆڤاری «نیشتمان»

بۆ روونتر بوونەوەی ئەو بابەتە پێویستە ژمارەی کۆتایی نیشتمان چاکتر بناسین و بیخەینە بەر باس و لێکۆڵینەوە. بڕیار وابووە کە گۆڤاری «نیشتمان»ی ژمارە ٧ و ٨ و ٩، ساڵی یەکەم بۆ مانگی خاکەلێوە، بانەمەڕ و جۆزەردانی ساڵی ١٣٢٣ بەرامبەر دەگەڵ (ئاوریل، مەی و ژووئەن)ی ساڵی ١٩٤٤ واتا سێ مانگی وەرزی بەهاری ئەو ساڵەدا بڵاو بکرێتەوە. ئەو کاتی کە گۆڤاری «نیشتمان» بڵاو دەکراوە، هەموو ژمارەکانی لە تەورێز چاپ دەبوو و مامۆستا «زەبیحی»ش کە یەکێک لە هەڵسووڕاوترین ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) و بەرپرسی چاپەمەنییەکانی ژ.ک بوو، لەوێ خەریکی چاپی ئەم گۆڤارە بوو. بەڵام بە قسەی کاک عوبەیدیللا ئەییووبیان لەبەر چەند هۆیەک، کاک «سەدیقی حەیدەری» دەنێرنە تەورێز و بە هۆی ئەو داوای لێدەکەن بێتەوە مەهاباد و چاپخانە و تەنانەت کلێشەکانیشی دەگەڵ خۆی دەهێننەوە مەهاباد. تا کاتی هاتنەوەی بۆ مەهاباد مامۆستا «زەبیحی» ١٢ لاپەڕەی «نیشتمان»ی ژمارە ٧و٨ و٩ی چاپ کردبوو. بەڵام کاتێک دێتەوە مەهاباد، بۆ ماوەیەک دەسبەسەر د ەکرێ و لەو ماوەیەشدا هێندێک گۆڕانکاری لە گۆڤارەکە پێکدێ کە لێرەدا جیاوازییەکانی باس دەکەین: ئەو نیشانە تایبەتەی کۆمەڵەی (ژ.ک) کە لە نێو جەغزی «رۆژ»ێکدا کە تیشکی داوەتەوە و بە پیتی لاتین « J.K» نووسراوە، لادەبردرێ و لە جیات ئەو دوو پیتە لاتینییە، (ژ.ک) بە پیتی عەرەبی دەنووسرێ. [وێنەی ژمارە ٢٢] لەمبەروئەوبەریشی دوو دانە ئەستێرە دادەندرێ. لە سەرووی ئەویشەوە وشەی «الله» زیاد دەکرێ. لە نوسخەی ئەسڵی گۆڤاری «نیشتمان» و لە لای راستی رووبەرگی گۆڤارەکە، رستەی «بژی کورد و کوردستانی گەورە!» هاتووە بەڵام لە ژمارە دەسکاریکراوەکەیدا ئەو رستەیە هاتۆتە ژێر دوو پیتی (ژ.ک). هەروەها ناوی گۆڤارەکە کە لە نوسخەی سەرەکیدا بە خەتێکی درشت نووسراوە و زوو وەبەرچاو دەکەوێ، بەڵام لە ژمارە دەسکاریکراوەکەیدا زۆر چکۆلە کراوەتەوە. وێنەی «سەلاحەددینی ئەییووبی» لە

هەر دوو نوسخەدا لە ژێر ئەو نووسراوانەدا چاپ کراوە. ئەو ١٢لاپەڕەی باسمان کرد لە لایەک رادەگرن و ٢٠ لاپەڕەشی لە چاپخانەی مەهاباد بۆ چاپ دەکەن و بەو شێوەیە گۆڤارەکە بە ٣٢ لاپەڕە بڵاو دەکەنەوە کە ئەو ١٢ لاپەڕەی چاپی تەورێز هەم لە بابەت ناوەرۆکی وتارەکان و هەم لە رواڵەتدا، دەگەڵ چاپی ٢٠ لاپەڕەی دوایی گۆڤارەکە جیاوازییان هەیە، تەنانەت وتار و بابەتەکانی ئەو دوو بەشە چاپکراوەی گۆڤارەکە لە دوو جۆرە کاغەز و بە رەنگی جیاواز چاپ کراون. [وێنەی ژمارە ٢٣]

لە لاپەڕە ١٠ی نوسخەی ئەسڵی گۆڤاری «نیشتمان»دا چاومان بە وتارێک دەکەوێ کە بە قەڵەمی مامۆستا «زەبیحی» نووسراوە. ئەم وتارە لە ژێر ناوی «لە ناو کۆمەڵەدا» زۆر بە وردی باسی پەیمانی «سێسنوور» دەکا و نوێنەرانی بەشداری هەردوو کۆمەڵەش ناو دەبا. گۆشەی «لە ناو کۆمەڵەدا» بابەتێکە کە لە ژمارە ٢ هەتا ٩ی «نیشتمان»دا بڵاو دەبۆوە، لەم گۆشەیەدا دەنگ و باس و چالاکییەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە هەموو بوارەکاندا باسی لێدەکرا، بەڵام ئەو لاپەڕە لە نوسخەی دەسکاریکراوی ژمارەی کۆتایی «نیشتمان»دا بەدی ناکرێ. بە ئاوڕدانەوەیەک لە کتێبی «چێشتی مجێور»ی مامۆستا «هەژار» ئەو گرێ کوێرەشمان بۆ دەکرێتەوە. هەروەک پێشتر باسمان کرد، مامۆستا «هەژار» دەڵێ: «بڕیار درا هەردووکمان بێ خۆگرتن هەر کەسەی لای خۆی بەیانەکە [واتا ئەو دوازدە خاڵەی لەسەری پێکهاتبوون] بڵاو کاتەوە... ئێمە دەسبەجێ نوسخەی بەیانی خۆمان لە «نیشتمان»دا چاپ کرد. هێشتا بڵاومان نەکردبۆوە کە خەبەریان داینێ کە حیزبی «هیوا» بەو پێکهاتنە رازی نەبووە و چاپی مەکەن، رووپەڕە چاپکراوەکەی پێکهاتنەکەمان لە گۆڤارەکە دڕی.»

جا لە نوسخەی دەسکاریکراوی گۆڤاری «نیشتمان»، دوای وتاری «هاوار» کە کاک «محەممەدی شاپەسەندی» نووسیویەتی، وێنەی دوو کیژ هاتووە. [وێنەی ژمارە ٢٤] لە دوای ئەو وێنەیەش لە لاپەڕە ١١ باسی حکوومەتی ئێران و عێڕاقی ئەوکات کراوە. وتاری «هاوار» کەوتۆتە لاپەڕەی ٨. ئەو وتارەش کە باسی ئێران و عێڕاق دەکا کەوتۆتە لاپەڕە ١١. بەو حیسابە لە جێگای دوو لاپەڕەی ٩ و ١٠دا، وێنەی دوو کچەکان داندراوە. لە لاپەڕەی کۆتایی گۆڤارەکەش لە بەشی «فهرست»دا دیسان ئەم جیاوازییە دەبینین. [وێنەی ژمارە ٢٧] مەتڵەب یا

بنکەی ژین www.zheen.org

وتاری ژمارە ٧ کەوتۆتە لاپەڕەی ٨. بۆ شەرحی مەتڵەبی ژمارە ٨یش نووسراوە: «دوو کچە کورد لە تورکیـەدا لـە داری سیاسـەت دران» لـە بەرامبـەر ئـەویش نووسراوە ١٠، کە مەبەسـتی لاپـەڕە ١٠یـە. بـۆ نـاوی نووسـەریش نووسراوە «نیشتمان». ژمارە ٩ی وتارەکان، وتاری «اشتی»یە کە کەوتۆتە لاپـەڕە ١٢ و لـە لایەن «ڕژدی»یەوە نووسراوە. وەکی دەبینین کـەلێنێک و مەودایـەک لـە نێـوان لاپەڕە ٨ تا ١١دا هەیە، واتا ئەگەر وێنەکە لابەین، جێگـەی دوو لاپـەڕەی ٩ و ١٠ نادیارە. بەوپێیە ئەگەر ئەم وتارەی لاپەڕە ١٠ی «نیشتمان»ی دەسـکاری‌نـەکراو، واتا وتاری «لە ناو کۆمەڵەدا» لە لاپەڕەی کۆتایی گۆڤارەکە (فهرسـت) دابنـێین واتا لە جێی «دوو کچە کورد لە تورکیا...» ئەوە پێڕشـتەکە سـاغ و کەلێنەکـەی نێوان لاپەڕە ٨ تا ١٠ش پڕ دەبێتەوە. بەخۆشییەوە لەو دواییانـەدا بـە یارمـەتی کاک «عەبدوڵڵای سەمەدی» ئەو بەڵگە مێژووییەمان لە کتێبخانـەی مامۆسـتای بەڕێز «کاک عوبەیـدیللای ئـەییووبیان» وەدەس‌کـەوت. مامۆسـتا ئـەییووبیان نوسخەی ئەسڵی گۆڤاری «نیشتمان»ی دەسکارینەکراوی پاراستووە. بە هۆی ئەم نوسخەوە لاپەڕە ٩ و ١٠ی گۆڤارەکەشمان کەوتە دەست. لێرەدا بۆمان روون بۆوە کە ئەو لاپەڕەی مامۆستا هەژار دەڵێ چاپمان کردبوو بەڵام لەبەر پێکنـەهاتنمان لەگەڵ کۆمەڵەی «هیوا» دڕیمان، هەر ئـەو لاپـەڕە بـووە کـە وتـاری پـەیمانی «سێ‌سنوور»ی تێدایە، بەڵام ویستبێتیان یان نـا، کاتێـک لاپـەڕەی «بـەیان»ی پەیمانی «سێ‌سنوور»یان دڕیوە کـە کەوتۆتـە لاپـەڕە١٠، چونکـە پشـت و روو چاپ کراوە، لاپەڕە ٩شی پێوە دڕاوە، بەو شـێوەیە دوو لاپـەڕە بـێ سەروشـوێن بووە. [وێنەی ژمارە ٢٥] جا کاتێک ئەو لاپەڕەیان دڕاندووە، وێنەی دوو کچەکەیان لـە جێی داناوە کە وەکی دەزانین لاپەڕەی وێنەکە نە نیشانە و ناوی گۆڤـارەکەی بـە سەرەوە و نە ژمارەی لاپەڕەی لێدراوە. وەکوو پێشـتر گوتمـان لـە لاپـەڕە ١٠ی نوسخەی ئەسڵی گۆڤاری «نیشتمان» وتارێک لە ژێر ناوی «لـە نـاو کۆمەڵـەدا» هاتووە. ئەم وتارە لە لایەن مامۆستا «زەبیحی»یەوە نووسـراوە. لێـرەدا دەقـی تەواوی وتارەکە وەک بەڵـگەیەکی مێژوویـی و بـۆ جـاری دووهـەم وەک خـۆی دەنووسینەوە و دواتر شی دەکەینەوە: [وێنەی ژمارە ٢٦]

لە ناو کۆمەڵەدا - «زۆر لەمێژ بوو بڕیار درابوو کۆنفرانسـێک لـە نێـوان ئێمە و کۆمەڵی «هیوا»دا بۆ هاوپرسەکی لە بابـەت هێنـدێک مەسـائیل تەشـکیل

بنکەی ژین www.zheen.org

بدرێت. ڕۆژی ئەم ئیجتیماعە دەبوو لە لایەن کەمەڵی (= کۆمەڵی) «هیوا» مەعلووم بکرێت. هەرکە نوێنەرانی کۆمەڵەی ناوبراو ئامادەبوونی خۆیان بە ئێمە ڕاگەیاند، نوێنەرانی ئێمەش ڕەوانە بوون؛ دوای ٣ ڕۆژ گفتوگۆ و موزاکەرە لەسەر ئیقتیراحی (= داوای) نوێنەرانی ئێمە پەیمانێک بە نێوی «سیە (=سێ) سنوور» لە لایەن نوێنەرانی هەردوو لا بۆ زیادکردنی کۆششت و ئیجادی پەیوەندییەکی وەسیعی سیاسی ئیمزا کرا. نوێنەرەکانی کۆمەڵەی «هیوا» لەم کۆنفەڕانسەدا عیبارەت بوون:

١- ع. هووشەنگ، ئەندامی ژمارە ٧

٢- ع. جانگیر، ئەندامی ژمارە ٧١٦

کۆمەڵەی ئێمەش لە لایەن ئەو ئەندامانەوە:

١- ق.ق.ق. پیاو، ئەندامی ژمارە ١٠٥٣، سەرۆکی نوێنەران

٢- ع. هەژار، ئەندامی ژمارە ٢٠

٣- ع. بێژەن، ئەندامی ژمارە ٢

تەمسیل دەکرا؛ م.س. خوێنین ١٠٦٠، رابیتی نێوانی ئێمە و «هیوا» بوو تا کۆنفرانس تەشکیل درا، کۆمەڵە لە کۆششتی ئەو لاوە ئازایە و هەروەها لە گشت ئەندامەکانی ئەم کۆنفرانسە گرینگە، کە بێگومان لە دواییدا دەبێتە فەسڵێکی گەورە دە مێژوویی فەعالییەت و کۆششتی دوو کۆمەڵەدا، سوپاس و تەشەککور دەکا.

«پەیمانی سیە (= سێ) سنوور» لە لایەن هەیئەتی ئیستیشارەی (=ڕاوێژکاری) ئیدارەی ناوەندی (ژ.ک) پەسند کراوە. بەم زووانە دەگەڵ نوسخەی پەسندکراوی ناوچەی «هیوا» موبادیلە دەکرێت.»

لێرەدا باسی پەیمانی «سێسنوور» کۆتایی دێ و ئەوەی دوای ئەو نووسینە لە گۆڤارەکەدا هاتووە پێوەندی بە پەیمانەکەوە نییە.

www.zheen.org

شیکردنەوەی ئەو وتار و نووسراوانەی کە سەبارەت بە «سێسنوور» چاپ و بڵاو بوونەوە

وەکی دیتمان زۆربەی ئەم نووسەرانەی لەسەر پەیمانی «سێسنوور» شتێکیان نووسیوە، لە یەک بۆچووندا هاوبەشن، ئەویش ئەوەیە کە هەموویان دەڵێن: نوێنەرانی کوردی ئێران و عێراق و تورکیا لە شوێنێک بە ناوی «دالانپەڕ» یەکتریان دیوە و پەیمانی «سێسنوور»یان مۆر کردووە. تەنانەت هێندێک لە سەرچاوەکان باسی هاتنی نوێنەری کوردەکانی سووریاش دەکەن کە لەو کۆبوونەوەدا بەشداری کردووە.

کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە لاپەڕە ١١٤ و ١١٥ی کتێبی «ئاوڕێک لە مێژووی مەهاباد»دا دەڵێ: «قادری بەیگ (قەدریبەگ) لە نەوەکانی جەمیلپاشای دیاربەکر بەشداری ئەم کۆبوونەوە بووە.» هەر لەو سەرچاوە و چەند سەرچاوەی دیکەشدا باسی بەشداری «قازی مەلا وەهاب»ناوێک دەکەن کە بەشداری کۆبوونەوەی «دالانپەڕ» بووە. مامۆستا هەژار لە لاپەڕە ٦٥ی کتێبی «چێشتی مجێور»دا دەڵێ: «باسی ئەو رێککەوتننامە مێژووییە تا ئێستا لە زۆر چاپەمەنی ناوخۆیی و لاوەکیدا کراوە، بەڵام سەیر لەوەدایە کە ناوی «هەژار» لە هەمووواندا فڕێدراوە و نووسیویانە: «زەبیحی» و «میرزا قاسم» لە ئێران و «شێخ عوبەیدیللا» و «سەید عەزیز» لە عێراق و «قازی خدر» (یان قازی مەلا خالید - جاری واش هەیە گوتوویانە قازی عەبدولوەهاب) لە لایەن کوردی تورکیاوە، ئەم پەیمانی «سێسنوور»ەیان پەسند کرد.» لە کۆتاییشدا دەڵێ: «هومێدەوارم ئەم گۆڕانی راستییە لە رووی هیچ غەرەزێکەوە نەبووبێ و هەڵەیەک بێ لە دڵپاکییەوە رووی دابێ»

بەڵام بەپێی ئەو بەڵگەی کە لە کۆبوونەوەی «سێسنوور»دا بڵاو کراوەتەوە و لەودا ئەندامانی بەشداربوو ناسێندراون و هەروەها بەپێی چەند بۆچوونێکی خۆم، لەو بڕوایەدام تەنیا نوێنەرانی کۆمەڵەی «هیوا» و کۆمەڵەی (ژ.ک) لە کۆبوونەوەی «دالانپەڕ» بەشدار بوون و پەیمانی «سێسنوور»یان ئیمزا کردووە. لە دەقی بڵاوکراوەی ئەو پەیمانەدا نووسراوە: «زۆر لەمێژ بوو بڕیار

درابوو کۆنفرانسێک لە نێوان ئێمە و کۆمەڵی هیوا... تەشکیل بدرێت» دوای ئەوە دەڵێ: «ڕۆژی ئەم ئیجتیماعە دەبوو لە لایەن کۆمەڵی هیوا مەعلووم بکرێت، هەر کە نوێنەرانی کۆمەڵی ناوبراو ئامادەبوونی خۆیان بە ئێمە ڕاگەیاند، نوێنەرانی ئێمەش ڕەوانە بوون» لە درێژەی ڕاپۆرتی کۆبوونەوەکەدا دەڵێ: «موزاکەرە... لە لایەن نوێنەرانی ‹هەردوو لا› بۆ زیادکردنی کۆششت و ئیجادی پەیوەندییەکی وەسیعی سیاسی ئیمزا کرا» لەو بەشەشدا کە نوێنەرانی دوو کۆمەڵە دەناسێندرێ تەنیا ناوی نوێنەرانی کۆمەڵەی «هیوا» و «ژ.ک» هاتووە و ناوی نوێنەرێک یان کەسێک وەک نوێنەری کوردەکانی تورکیا و سووریا نەهاتووە و هەروەها نووسەر لە بەشێکی دیکە لەم پەیمانەدا باسی گرینگی ئەو کۆبوونەوە دەکا و دەڵێ: «بێگومان لە دواییدا دەبێتە فەسڵێکی گەورە دە مێژووی فەعالییەت و کۆششتی ‹دوو کۆمەڵە›دا... .» کە لێرەشدا تەنیا ناوی دوو کۆمەڵە هاتووە و ناوێک لە کۆمەڵە یان نوێنەرێک لە کوردەکانی تورکیا و سووریا نەهاتووە. لە کۆتاییدا نووسەر دەڵێ: «پەیمانی «سێسنوور» لە لایەن هەیئەتی ئیستیشارەی (ڕاوێژکاری) ئیدارەی ناوەندی (ژ.ک) پەسند کراوە، بەم زووانە دەگەڵ نوسخەی پەسەندکراوی ناوچەی «هیوا» موبادیلە دەکرێت» کە لێرەشدا بۆمان روون دەبێتەوە کە تەنیا دوو کۆمەڵە بەشداری ئەو کۆبوونەوە بوون، چونکە نووسەر دەڵێ پەیمانەکە لە لایەن هەیئەتی ڕاوێژکاری ناوەندی (ژ.ک) پەسند کراوە و هەر ماوە لەگەڵ ئەو نوسخەی کە بڕیارە ناوچەی کۆمەڵەی «هیوا»ش پەسەندی بکا، بگۆڕدرێتەوە. ئەگەر بڕیار بووایە نوێنەری کوردەکانی بەشەکانی دیکەی کوردستانیش بەشدار بووبان، سەربەخۆ بەشدار نەدەبوون و لە لایەن کۆمەڵە یان حێزبێکەوە وەک نوێنەر دیاری دەکران و وەک نوێنەری لایەنێک لەو دوو بەشەی کوردستان (تورکیا و سووریا) لە پەیمانەکەدا ناویان دەهات و باسیان دەکرا. بەڵام هەروەک دەبینین ناوێک لە نوێنەرانی ئەم دوو بەشەی دوایی نەهاتووە.

بیروڕای ئەو نووسەرانەی سەبارەت بە بەشداربووانی پەیمانی «سێسنوور» نووسراوەیان هەیە، جیاوازە. هێندێک دەڵێن ئەندامان و نوێنەرانی هەر چوارپارچە بەشدار بوون، هێندێکیش دەڵێن نوێنەرانی سێ پارچە بەشدار

بوون. سەبارەت بەو کەسانەی بەشداری کۆبوونەوەی «دالانپەڕ»یش بوون بیروڕای جیاواز هەیە. لێرەدا ناوی نووسەران و بیروڕایان سەبارەت بە بەشداربووانی ئەو پەیمانە دەنووسینەوە:

«مەک داول» ناوی کەسی نەبردووە و تەنیا دەڵێ نوێنەری سێ وڵات بەشدارییان کردووە. «کریس کۆچیرا» بۆ ئەوەی بە روونی باسی پەیمانی «سێسنوور»ی کردبێ دەڵێ: چەند مانگ دوای ئەو (واتا چوونی نوێنەری کۆمەڵەی (ژ.ک) بۆ کەرکووک.) «هەمزە عەبدوڵلا» دەچێتە مەهاباد و دوای ئەویش «قەدریبەگ» نەوەی «جەمیل پاشا»ی دیاربەکر لە سووریا و «مەلا وەهاب» لە تورکیا» دەچنە مەهاباد. کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە کتێبی «ئاورێک لە مێژووی مەهاباد»دا لە زمان ئەو چەند کەسەی وتوویێژی دەگەڵ کردوون، ناوی ئەو دێیەی کە کۆبوونەوەکەی تێدا بەڕێوە چووە هێناوە و دەڵێ: ئەو کۆبوونەوە لە چیای «دالانپەڕ»، لە پشت «پیرانشار» و نیزیک دێی «کولیج» لە سەر سنووری ئێران و عێراق و تورکیا پێکهات. سەبارەت بەشدارانیش دەڵێ، هەمزە عەبدوڵلا، وردی (=محەممەدتۆفیق وردی)، سەید عەبدولعەزیزی گەیلانیزادە، میرحاج و مستەفا خۆشناو (لە عێراق)، قازی مەلا وەهاب لە تورکیا، قادری بەیگ (قەدریبەگ) لە سووریا، عەبدورڕەحمانی زەبیحی، قاسمی قادری قازی، محەممەد دلشاد و حاجی رەحمانئاغای ئیلخانیزادە (لە ئێرانەوە) بەشداری ئەو کۆبوونەوە بوون.

کاک غەنی بلووریان دەڵێ: قاسمی قادری لە بەشی کوردستانی ئێران، شێخ عوبەیدیللای زینوێ لە کوردستانی عێراق و مەلا وەهاب لە کوردستانی بەشی تورکیا بەشداری پەیمانی «سێسنوور» بوون.

کاک عەلی کەریمی لە لاپەڕە ١٠٩ی کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی»دا دەڵێ: «روون نییە کۆبوونەوەیەکی وا کراوە یان نا... .» مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد» کە لە لایەن کاک عەلی کەریمییەوە وتوویێژی لەگەڵ کراوە لە لاپەڕە ٢٧٤ی هەمان کتێبدا دەڵێ: «... پەیمانی «سێسنوور» ئەسڵ و ئەساسی نییە...» لە وەڵامی پرسیارێکی دیکەشدا کە لێیکراوە: «یانی ئێوە بڕواتان بە پەیمانی سێ سنوور نییە؟» (ل ٢٧٥) دەڵێ: «ئەمن بڕوام بە گەلێ شت نییە، بڕوام لە

خۆمەوە نییە...» دیسان کاک عەلی کەریمی لە لاپەڕە ٣٥٧ی کتێبەکەی خۆیدا ئەوجار پرسیاری لە مامۆستا «شێخ عیززەددینی حوسێنی» کردووە کە: مامۆستا لەسەر پەیمانی سێ سنوور چ دەزانی؟ مامۆستا لە وڵامدا دەڵێ: «وەڵا ئەمن لەسەر پەیمانی سێ سنوور هیچ نازانم. هەر ئەوەی کە هەموو بیستوومانە، بۆخۆم هیچ نازانم. زۆر شت لە کۆمەڵەی ژ.ک مەجهوولە ئەودەم ئەو شتانە زۆر نهێنی بوو لە کۆمەڵەی ژ.ک...»

مامۆستا هەژار دەڵێ: «نوێنەرانی «هیوا» «شێخ عوبەیدیللای زینوێ»، «سەید عەزیزی شەمزینی» کە ئەفسەرێکی عێراق بوو، «سەعیدی کانیمارانی» کە خوارزای شێخ عوبەیدیلا بوو، [لە کوردستانی عێراق] «میرزا قاسمی قادری» و «زەبیحی» لە کوردستانی ئێران.» لە پاشان مامۆستا هەژار گلەیی دەکا و دەڵێ: «بەڵام سەیر لەوە دایە کە ناوی «هەژار» لە هەمووانندا فڕێدراوە.» هەر بۆیە دەڵێ: «هومێدوارم ئەم گۆڕانی راستییە لە رووی هیچ غەرەزێکەوە نەبووبێ و هەڵەیەک بێ لە دڵپاکییەوە رووی دابێ.» بەڵام بە هۆی ئەو وتارەی لە گۆڤاری «نیشتمان»دا بڵاو کراوەتەوە و هەروەها نووسینەکانی مامۆستا هەژار بۆمان دەرکەوت کە مامۆستا «هەژار»یش بەشدار بووە و نووسینەکانی سەبارەت بەو پەیمانە هەڵەیان تێدا نییە.

هەتا ئێستا بیروڕای چەند نووسەرێکمان سەبارەت بە پەیمانی «سێسنوور» باس کرد و دیتمان کە ئەگەر بەپێی ئەو نووسراوانە بێ، نوێنەرانی هەر چوار پارچەی کوردستان هەر بەشەی بە چەندین ئەندامەوە بەشداری کۆبوونەوەی «داڵانپەڕ» بوون، بەڵام دیتنەوەی ئەو بەڵگەی باسمان کرد، ئەو بیروڕا جۆراوجۆرانەمان بۆ ساغ دەکاتەوە. هەروەک دەبینین ناوی نوێنەرانی بەشدار لە کۆبوونەوەی «داڵانپەڕ» لە بەڵگەی نێو بڵاوکراوەی گۆڤاری «نیشتمان»دا بە شێوەی رەمز و نهێنی هاتووە. بۆ ساغکردنەوەی ئەو بەشەش رۆژی جومعە ٩ی بەفرانباری ساڵی ١٣٨٤ (٣٠ی ١٢ی ٢٠٠٥) لە سەردانێکی مامۆستا «عوبەیدیلا ئەییووبیان» سەبارەت بە ئەو ناوانە پرسیارم لێکرد و بە یارمەتی ئەو توانیمان ناوی دوو ئەندامەکەی کۆمەڵەی هیواش بدۆزینەوە.

www.zheen.org

ناساندنی بەشدارانی کۆبوونەوەی «سێسنوور»

نوێنەرەکانی کۆمەڵەی «هیوا» ١- (ع. هووشەنگ، ئەندامی ژمارە ٧)، ناوی نهێنی «سەید عەزیزی شەمزینی»یە.

٢- (ع. جانگیر، ئەندامی ژمارە ٧١٦)، ناوی نهێنی «شێخ عوبەیدیللای زینوێ»یە.

شێخ عوبەیدیللای زینوێ، لە کۆمەڵەی (ژ.ک)یشدا ئەندام و ناوی نهێنی لەو کۆمەڵەدا «هەڵۆ» بووە.

ئەندامانی بەشداری کۆمەڵەی (ژ.ک)یش بریتین لە:

١- (ق.ق.ق. پیاو، ئەندامی ژمارە ١٠٥٣)، ناوی نهێنی کاک «قاسمی قادری قازی»یە.

کاک «قاسمی قادری قازی» سەرۆکی نوێنەران بووە. ئەوەش رەنگە لەبەر ئەوە بووبێ کە ناوبراو بەتەمەنترین ئەندامی بەشداری ناو دوو کۆمەڵەکە بووە. ناوبراو کوڕی قازی قادر، کوڕی میرزا رەحمان، کوڕی میرزا عەبدوڵڵای قازی، کارمەندی ئیدارەی «فەرهەنگ»ی شاری مەهاباد بووە.

٢- (ع. هەژار، ئەندامی ژمارە ٢٠)، ناوی نهێنی «کاک عەبدوڕڕەحمانی شەرەفکەندی» (مامۆستا هەژار)ە.

٣- (ع. بێژەن، ئەندامی ژمارە ٢)، ناوی نهێنی مامۆستا «عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی»یە.

لەم پەیمانەدا لە «م.س. خوێنین ١٠٦٠» رابیتی نێوان کۆمەڵەی (ژ.ک) و کۆمەڵەی «هیوا» سپاس کراوە و هاتووە: «تەمسیل دەکرا؛ م.س. خوێنین ١٠٦٠، رابیتی نێوان ئێمە و هیوا بوو تا کۆنفرانس تەشکیل درا، کۆمەڵە لە کۆششتی ئەم لاوە ئازایە [بێبەهرە نەبوو وە لە ناوبراو و بەشداران...] سپاس و تەشەککور دەکا.»

ئەگەرچی تا رادەیەکی زۆر دەکرێ و دەتوانین بڵێین ئەو ‹لاوە ئازایە›ش «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی»یە، بەڵام بۆ رێزلێنان و ناسینی پتر و یادێک لەو کەڵەپیاوەی کۆمەڵەی (ژ.ک)، لێرەدا کە هەلێکی باش بۆ ناساندنی ئەو

www.zheen.org

تێکۆشەرە نەناسراوە هەڵکەوتووە، بە پێویستم زانی بەشێکی جیاواز و تایبەتی بۆ بکەمەوە، کە ئەو بەشەمان خستۆتە کۆتایی ئەم کتێبە و بە خوێنەرانی بەڕێزی دەناسێنین.

گومانی بەشداری نوێنەرانی کوردستانی تورکیا و سووریا

سەبارەت بە ئەوەش کە دەڵێن نوێنەری کوردەکانی تورکیا «قازی عەبدولوەهاب» و هەروەها نوێنەری کوردەکانی سووریا «قەدریبەگ» بەشداری پەیمانی «سێسنوور» بوون، بەپێویستی دەزانم چەند راستییەک بخەمە بەر باس و لێکۆڵینەوە. «رۆهات ئالاکۆم» لە لاپەڕە ٣٧ی کتێبی «خۆیبوون و شۆڕشی ئاگری»دا کە مامۆستا «شوکور مستەفا» کردوویە بە کوردی، دەڵێ: «بەپێی قسەی «ئەکرەم جەمیل پاشا»، «قەدری جەمیل پاشا» لە ساڵانی (١٩٣٤-١٩٧٤)دا بە «نمایەنەی سیاسی»ی (= نوێنەری سیاسی) «خۆیبوون»، بەرپرسیارێتی لە ئەستۆ گرتووە و لە بیرەوەرییەکانیدا دەڵێ ئەم بەرپرسیارەتییە لە ساڵانی (١٩٣٩ - ١٩٤٦)دا بە خۆی دراوە: «نمایەنەی سیاسی خۆیبوون لە ساڵی (١٩٣٩)دا بەرەورووی من کرایەوە.» لە لاپەڕە ٤٣شدا دەڵێ: ««تۆفیق وەهبیبەگ»یش کە خەڵکی سلێمانییە، نمایەنەی خۆیبوون بووە». لە لاپەڕە ٤٤یشدا دەڵێ: «جەمیلزادە یەکێکە لەو کەسانەی کە زۆر لەمەڕ چالاکیی خۆیبوون دەدوێ. «قەدری جەمیل پاشا» و «ئەکرەم» پێش ئەوەی دیاربەکر بەجێ بێڵن و بۆ سووریا بپەڕنەوە، لەم چالاکییانەدا فرە وەکار بووگن. دوای ئەوەی خانەوادەی «جەمیلپاشازادە» لە دیاربەکر کۆچ و رەو دەکەن، کەسانی دیکە ئەرکی بەرپرسی کاری خۆیبوون لە ستۆی خۆ دەگرن. هەروەها جگە لەم مەڵبەندانەی نێومان هێنان، خۆیبوون نمایەنەی لە «ئاگری» و «وان» و «سعرت» و «کەرکووک» و «سلێمانی»ش هەبوون.»

هەروەک پێشتر باسمان کرد «ئیگلتۆن» لە کتێبی «کۆماری ١٩٤٦ی کوردستان» لاپەڕە ٧٢دا دەڵێ: «قەدریبەگ نەوەی جەمیلپاشای دیاربەکر لە لایەن کوردەکانی سووریا و قازی مەلا وەهاب لە لایەن کوردەکانی تورکیا بۆ وتوویژ و بیرورا گۆڕینەوە دێنە مەهاباد.» نووسەر لەو کتێبەدا دوو وێنەی

«قەدریبەگ»یشی بڵاو کردۆتەوە. هاتنی «قەدریبەگ» و «قازی عەبدولوەهاب» (خەڵکی هەکاری و نوێنەری خۆیبوون بووە) بۆ مەهاباد جێی شک و گومان نییە. بەڵام هەروەک لە وێنەکاندا دەبینین، «قەدریبەگ» لە یەکێک لە وێنەکاندا لە ناو هێندێک لە وەزیر و بەرپرسانی رەسمی حکوومەتی کوردستان، وێنەی هاتووە و لە پەنا «پێشەوا قازی محەممەد» دانیشتووە [وێنەی ژمارە ٤٦] و لە جێیەکیشدا لە دەستی چەپی «مەلا مستەفا بارزانی» و هێندێک لە ئەفسەرە کوردەکانی ئەودیو راوەستاوە [وێنەی ژمارە ٥١] کە هەر دووک وێنەش لە ساڵی ١٩٤٦ لە مەهاباد کێشراون. کەچی باسی ئێمە لە ساڵی ١٩٤٤ رووی داوە و دەگەڕێتەوە سەردەمی دەسەڵاتی کۆمەڵەی (ژ.ک). کەوایە ناتوانین بڵێین بەشداری پەیمانی سێ سنوور بوون.

کاک «سەعید ناکام» کە بۆخۆی خەڵکی کوردستانی رۆژهەڵاتە، بەڵام زۆربەی ژیانی لە کوردستانی باشوور بەسەر بردووە، لە لاپەڕە ٦١ی کتێبی «بیرەوەرییەکانی سەعید ناکام»دا دەڵێ: «ساڵی ١٩٤٦ نامەیەکی تایبەتی برادەری خۆشەویستم «سەید محەممەدی تەهازادە»م بۆ هات کە نووسیبووی بەپەلە خۆم بگەیەنمە پایتەختی کوردستانی ئازاد. بەم پێیە رۆژێکی هاوینی ١٩٤٦ بەماڵەوە روومان کردە شاری مەهاباد.» پاشان لە چاپخانەی کوردستان دادەمەزرێ و لە لاپەڕە ٦٣دا دەڵێ: «رۆژێک لە بارەگای پێشەواوە داوا کرا ژمارەی نوێی رۆژنامە بەرم و بچمە دائیرەی پێشەوا. چاپخانە و بارەگای حیزب بەرامبەری یەکتر و تەنیا شەقامیان نێوان بوو. کاتێ رۆژنامەکەم برد و چووم دیتم کە یەکێکی نەناسراوی لە لا دانیشتووە. پێشەوا منی بەو ناساند کە ئەمە سەرنووسەری رۆژنامەکەمانە. بە منیشی گوت ئەو برایە «قەدریبەگ»ە لە کوردە ناسراوەکانی کوردستانی سووریا.» پاشان «قەدریبەگ» رەخنەی لە شپڕێوی جلوبەرگی مامۆستا «سەعید ناکام» گرتووە و گوتوویەتی: «ئەتۆ بەرپرسیاری رۆژنامەی کۆماری کوردستان بی، ئەگەر ئاوا بچییە بەر دەمی میوانێکی بێگانە، دەبێتە هۆی سڵەمینەوەیان...» «پێشەوا»ش بەپێکەنینەوە لە وەڵامدا گوتوویەتی: «ئێمە

گەلێکی هەژار و چەوسێندراوەین، تازە خۆمان رزگار کـردووە و خـەریکین مـاڵ پێکەوەدەنێین، هەر میوانێک روومان تێبکا لـە کـەموکووڕیمـان دەبـوورێ...».
لێرەدا مەبەستم لە خستنە رووی ئەو باسە ئەوەیە کە بڵێم هەروەک هـەموومان بۆمان روون بۆوە، «قەدریبەگ» ساڵی ۱۹٤٦ هاتۆتە مەهاباد و تەواوی بەڵگەکان و تەنانەت وێنەکانیش ئەوە دەسەلمێنن. مامۆستا «سەعید ناکـام»یـش دەڵـێ، ئەمن ساڵی ۱۹٤٦، «قەدریبەگ»م لە مەهاباد دیوە کـە لـە لای پێشـەوا «قـازی محەممەد» بووە. لە کۆتایی ئەو باسەدا دەمەوێ بڵێم رەنگە بـڕیار بووبـێ کـە نوێنەرانی کوردەکانی تورکیا و سووریا بەشداری کۆبوونەوەی «دالانپـەڕ» بـن، بەڵام بەپێی ئەو بەڵگەی لەبەر دەستماندایە، ئـەو دوو بەشـەی دوایـی بەشـدار نەبوون؛ رەنگە هۆیەکەشی ئەوە بووبێ کە دوو نوێنــەری کوردسـتانی تورکیـا و سووریا نەیانتوانیبێ لە رۆژی دیاریکراودا خۆیان بگەیەنێ کە ئـەوەش لەبـەر نەبوونی ئیمکاناتی (ژ.ک) بووە کە نـەیانتوانیوە ئاگاداریـان بکەنـەوە چونکـە دەبینین بۆ بانگهێشتی کۆمەڵەی «هیوا» کە ئـەوکات پێوەندیشـیان زۆر بـووە، هێشتا کۆبوونەوەکە وەدرەنگی کەوتووە و لە رۆژی خـۆیدا بـەرێوە نـەچووە، بەڵام سەرەڕای ئەوەش کە گوتمان نوێنەرانی کوردی تورکیا و سـووریا بەشـدار نەبوون، نـاتوانین بڵـێین سـەردانی مەهابادیشـیان نـەکردووە. دوو نوێنـەری کۆمەڵەی «خۆیبوون» بەپێی بەڵـگە، ساڵـی ۱۹٤٦ واتـا نیزیـک دوو سـاڵ دوای پەیمانی «سێسنوور» هاتوونەتە مەهاباد.

ئەندامانی هەیئەتی راوێژکاریی کۆمەڵەی ژ.ک

کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە نامیلکەی «ئاوڕێکی دیکە لە ژ.ک»دا لە لاپەڕە ۱۰ و لە زمان «مەلا قادری مودەڕریسی»یەوە ئەنـدامانی دامەزرێنـەری کۆمەڵەی (ژ.ک)ی ناساندووە و پاشان ئەرکی هەر ئەندامێکیشی دیاری کـردووە. کاک مـەلا قـادری مودەڕریسـی دەڵـێ: «دامەزرێنـەرانی کۆمەڵـە بـریتین لـە: ۱- عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی ۲- محەممـەدی نانـەوازادە ۳- حوسـێنی فرووهـەر

٤- عەبــدوڕڕەحمانی ئیمــامی ٥- قــاسمی قــادری ٦- مــەلا عەبدوڵــڵای داودی ٧- محەممــەدی یــاهوو ٨- قــادری مودەڕڕیســی ٩- ســەدیقی حەیــدەری ١٠- عەبدوڕڕەحمانی کەیانی ١١- محەممەدی شاپەسەندی [کاک محەممەد بۆخۆی لە رۆژنامەی «ئاڵای ئازادی» ژمارە ٢٥ی رۆژی ٣١ی ٥ی ١٩٩٢ دەڵێ: «دوای شەش مانگ لە دروستبوونی حیزب چوومە ریزییەوە... بەڵام (عەلی ریحــانی) لــەبیر چــووە کــە لــە ریــزی دامەزرێنەراندایــە...] ١٢- محەممــەدی ئەســحابی ١٣- نەجمــەددینی تەوحیــدی ١٤- حامیــدی مــازووچی ١٥- عــەلی مــەحموودی ١٦- محەممەدی سەلیمی [١٧-] میرحاج و [١٨-] مستەفا خۆشناو [لە کوردەکــانی ئەودیو]لە کاتی دامەزراندنی یەکەم بەردی بناغەی کۆمەڵەکە بەشدار بوون. ئــەو هەیئەتە دوای سوێندی وەفاداری بە حیزب و ئەساسنامەکەی، بــۆ دابەشــکردنی ئەرکەکان و دیاریکردنی کارەکان، لە شوێنی «باغی گوێزی» مەهاباد رەئــیگیری (= تیر و پشک) کرا و ئەو کەسانە بــە ئەرکــەکانی تایبــەت بــە خۆیــان دیــاری کران: حوسێنی فرووهەر، بەرپرسی کۆمیتــە - قــادری مودەڕڕیســی، بەرپرســی هەیئــەتی ئیستیشــارە (= راوێژکــار) - عەبــدوڕڕەحمانی زەبیحــی، بەرپرســی چاپەمەنییــــەکان - ســــەدیقی حەیــــدەری، بەرپرســــی تــــەبلیغات و مەئمووری بڵاوکردنەوەی چاپەمەنییەکان - نەجمەددینی تەوحیــدی، ژمێریــار و تەحویلدار - محەممەدی یاهوو، سکرتێر (نووســەر) - محەممــەدی شاپەســەندی (ســکرتێر) - عەبــدوڕڕەحمانی ئیمــامی (بــازرەس = پشــکێنەر) – قــاسمی قـــادری قـــازی، ئەنـــدامی ئیستیشـــارە - محەممـــەدی ئەســـحابی، ئەندامی ئیستیشارە - رەحمــانی کــەیانی، موستەشــار - حامیــدی مــازووچی، ئینتیزامات - محەممــەدی ســەلیمی، کارمەنــد - عــەلی مــەحموودی، ئەنــدامی کومیتە - محەممەدی نانەوازادە، فەرماندەی هێز.» بەو شێوەیە بۆمان دەرکــەوت کە ئەنــدامانی هەیئــەتی ئیستیشــارەی ئیــدارەی ناوەنــدی کۆمەڵــەی ژ.ک کــە نوسخەی «پەیمانی سێ سنوور»یان پەسەند کردووە بریتی بوون لە: کاک قادری مودەڕڕیسی، کاک قاسمی قادری قازی و کاک محەممەدی ئەسحابی.

هۆکاری ڕەتکردنەوەی پـەیمانی «سـێسـنوور» و بـە نەناسـراوی مانەوەی

خالێکی گرینگی ئەو کۆبوونەوە ئەوەیە کـە بۆمـان روون بێتـەوە بـۆچی هەتا ئێستا ئەو پەیمانە بە نەناسراوی ماوەتـەوە. مێژوونووسـانی رۆژهـەڵاتی کوردستان کاتێک دەگەنە سەر باسی چالاکییەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) لەو بەشـە، باسی پەیمانی «سێسنوور» دەکەن، بەڵام جێگای سەرنج و سەرسـوورمانە کـە بۆچی لە کوردستانی باشوور ئەو پەیمانە نەناسراوە، یا ئەگەریش ناسرابێ بە شک و گومان و نیوەچڵی باسی لێوە کـراوە. بـۆ روونبوونـەوەی زیـاتری ئـەم بابەتە، دیسان روو دەکەینەوە کتێبەکـەی مامۆسـتا هـەژار (چێشـتی مجێـور). مامۆستا هەژار لە درێـژەی نووسـینەکەی لـە لاپـەڕە ٦٤ و ٦٥دا دەڵـێ: «ئێمـە دەسبەجێ نوسخەی «بەیان»ی خۆمان لە «نیشتمان»دا چاپ کرد، هێشتا بڵاومان نەکردبۆوە خەبەریان داینێ کە حیزبی «هیوا» بەو پێکهاتنە رازی نەبووە، چاپی مەکەن... هۆش ئەوە بوو کە لە بەندێک لە پێکهاتنەکەدا دەڵێ: «ئەگەر ئینگلـیس لە عێراق بەشێ بدەن بە کورد، نابێ کوردی دەرەوەی عێراق هەڵاوێرێ، چونکـە کوردستان یەکپارچەیە. با بڵێین ئێمە بەشی کورد بە هەق دەزانین و بەپێی توانا یاریدەی هەموو کوردێک دەدەین. کە ئێمەش دەگەڵ رووسـان هـەر ئـەو حەولـە دەدەین و موکریان لە کوردی تورکیا بە جیـا نـازانین. حیـزبی «هیـوا» کـە بـە سەرۆکایەتی مامۆستا «رەفیق حیلمی» بوو، لە مەسڵەحەتی نەزانیبوو کە هـیچ ناوێک لە رووس و کوردی ئێران و تورکیا هەبێ.»

ئەگەرچی وەکی گوتمان چەشنێک لە شک و گومان لە گێڕانـەوە و باسـی پەیمانی «سێسنوور» لە لایەن نووسەران و مێژووناسانەوە بەدی دەکرێ. بـەڵام دەکرێ لە رووی زانیارییە جۆراوجۆرەکان بنەمای باسەکەمان سـاغ بکەینـەوە و بە روونیش بڵێین کە لە ناو کۆمەڵەی «هیوا»دا چەشنە ناکۆکییەک هەبووە.

بەر لەوەی باسی ناکۆکییەکانی ناو کۆمەڵەی «هیـوا» بکـەین، پێویسـتە کورتەمێژوویەک لەو کۆمەڵـە و چۆنیـەتی دامـەزران و هەڵوەشـانەوەی بـاس بکـەین. دوکتـور «عـەزیزی شـەمزینی» لـە لاپـەڕە ١٣١ و ١٣٢ و ١٦٩ی کتـێبی

بنکەی ژین www.zheen.org

«جووڵانەوەی رزگاریی نیشتمانی کوردستان»دا کە پوختە و کورتمان کردۆتەوە دەڵێ: «حیزبی هیوا ساڵی ١٩٣٩ لە لایەن ژمارەیەک ئەفسەر و رۆشنبیری کورد حیزبێکی سیاسی بە ناوی حیزبی «هیوا» بە شێوەیەکی نهێنی دامەزرا. زۆر زوو ئەندامەکانی گەیشتە پتر لە هەزار و پێنجسەد ئەندامی چالاک کە زۆربەیان ئەفسەر و مافناس و خوێندکار و پزیشک و مامۆستای قوتابخانە بوون. چالاکییەکانی کۆمەڵەی «هیوا» تەنیا باشووری کوردستانی نەگرتەوە بەڵکوو کوردستانی تورکیا و ئێران و سووریاشی گرتەوە (ل ١٦٩) حیزبی هیوا کە ئامانجە سەرەکییەکانی - بەرهەڵەستی کردنی فاشیزم و سەندنەوەی مافە دێموکراتییەکانی گەلی کورد بوو، بە شێوەیەکی نەهێنی دامەزرا و تا ساڵی ١٩٤٣ گەورەترین حیزبی سیاسی کوردستانی عێراق بوو. دوای رزگاربوونی ناوچەکانی باکووری رۆژئاوای ئێران لە ساڵی ١٩٤٢، کۆمەڵەی هیوا بڕیاری دا دوو ئەندامی خۆی کە بریتی بوون لە مستەفاخۆشناو و میرحاج ئەحمەد، وەک نوێنەر بە مەبەستی پێوەندی کردن بە سەرانی جووڵانەوەی کوردستانی ئێرانەوە بۆ ئەو مەڵبەندە بنێرێ. تا کۆتایی ساڵی ١٩٤٣ کۆمەڵەی هیوا حیزبێکی پێشکەوتنخواز و بەهێزترین گرووپی سیاسی ئەوکاتی جووڵانەوەی رزگاری نیشتمانی کوردستان بوو. ئەگەرچی حیزبێکی هەمەلایەن، بەهێز و دیسیپلیندار بوو و پێوەندی بە هەموو پارچەکانی دیکەی کوردستانەوە کردبوو، بەڵام سەرەڕای هەموو ئەوانە، دووبەرەکی و ناکۆکی ناوخۆیی لە ریزی حیزبەکەدا لە نێوان بازووی چەپ و بازووی راست سەبارەت بە هەموو ئەو مەسەلانەی تایبەت بە رێکخستن، بەرنامە، نەخشەی کارکردن و بەتایبەتی دروشم و رێبازی سیاسی بوون، سەری هەڵدا. ساڵی ١٩٤٣ کە جووڵانەوەی چەکداری ناوچەی بارزان دەستی پێکرد. ئەو جووڵانەوە هاوکات بوو دەگەڵ گەورەبوونەوەی ناکۆکییەکانی نێوان دوو باسکی چەپ و راستی کۆمەڵەی هیوا.»

دوکتور «عەزیزی شەمزینی» کە یەکێک بووە لە بەشدارانی کۆبوونەوەی «دالانپەڕ» و لە کتێبەکەی خۆیدا سەبارەت بە ناکۆکییەکانی ناو ریزی حیزبی هیوا زۆر بە روونی دواوە. ئەگەرچی سەبارەت بە بەشداربوونی خۆی لە پەیمانی

«سێسنوور» شتێکی نەنووسیوە، بەڵام زانیاری باشی لەسەر ناکۆکییەکانی ناو ریزی حیزبی «هیوا»ی ئاماژە پێکردووە.

رەنگە هۆی ئەوەیکە نووسەر سەبارەت بە کۆبوونەوەی «دالانپەڕ» شتێکی لە کتێبەکەیدا نەنووسیوە، هەر ئەوە بێ کە ئەم پەیمانە لە لایەن حیزبی «هیوا»وە قەبووڵ نەکرا. جا هەر لەبەر ئەوە بە پێویستی نەزانیوە هیچی لەسەر بنووسێ.

کاک دوکتور «عەزیزی شەمزینی» هەر لە سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە ١٣٢ و ١٣٣ دەڵێ: «ناکۆکییەکانی ناو ریزی حیزبی «هیوا» سەبارەت بە دوو مەسەلەی سەرەکی بوون:

یەکەم: «ئایا گەلی کورد لە خەباتی نیشتمانی رزگاریخوازدا بۆ چارەسەرکردنی مەسەلە نەتەوایەتییەکەی ئەبێ کام رێبازی سیاسی بگرێتەبەر؟ ئایا ئەبێ بە یەکێتی سۆڤیەت و کامپی سۆسیالیست یا خود بریتانیە و کامپی ئیمپریالیستی و رۆژئاوا پشتئەستوور بێ؟ ئایا کامیان پشگیری گەلی کورد دەکەن و بۆ وەدەسهێنانی ئازادی مافە نەتەوەییەکانی یارمەتی دەدەن؟

رابەری بازووی راست هەمان سەرکردەی حیزب بوو واتا «رەفیق حیلمی». ئەو بازوە بە بیانووی ئەوەی گۆیا بریتانیە بەهێزە و دەسی بە سەر عێراقدا گرتووە، دەیویست رەگی پێوەندی نێوان «هیوا» و بریتانیە داکوتێ.» نووسەر هۆی ئەو بۆچوونەش بەو جۆرە باس دەکا: «چونکە لە حیزبی رانەدەبینی کە بتوانێ بە گژ بریتانیەدا بچێ و هەمیشە بڵاوی دەکردەوە و گوایە بریتانیە دەتوانێ حیزب و جووڵانەوەی رزگاریی نیشتمانی هەپروونبەهەپروون بکا»

نووسەر سەبارەت بە یەکێتی سۆڤیەتیش دەڵێ: «بازووی راست پێی وابوو کە یەکێتی سۆڤیەت لەبەر ئەوەی لە کوردستان دوورە ناتوانێ یارمەتی گەلی کورد بدا.» ئەگەرچی خاڵی دووهەمی ناکۆکییەکە پێوەندی دەگەڵ رووداوی بەستنی پەیمانی «سێسنوور» نییە، بەڵام با بزانین نووسەر چۆن لە خاڵی دووهەم دەدوێ: «سەبارەت بە خاڵی دووهەمی ناکۆکی: بازووی راست دەیویست کاری بەسەر جووڵانەوە چەکدارییەکەی بارزانەوە نەبێ، هەم یارمەتی نەدا و هەم سەرکردایەتی نەکا.»

هەروەها سەبارەت بە هۆکاری ئەم بۆچوونەش بەپێی بیروڕای مامۆستا «رەفیق حیلمی» و لایەنگرانی (باڵی راست) دەڵێ: «ئەم کارە مایەی تووڕەبوون و هارووژانی بریتانیەیە، بەتایبەتی کە جووڵانەوەکە دژی دەوڵەتی عێراقی هاوپەیمانی بریتانیەیە.»

بەڵام باسکی چەپی ئەندامانی کۆمەڵەی «هیوا» ئەوکات لەو بڕوایەدا بوون کە پێوەندی حیزبی هیوا و یەکێتی سۆڤیەت و دەوڵەتە سۆسیالیستەکان هەبێ باشترە.

چونکە بەپێچەوانەی باسکی راستی ئەندامانی کۆمەڵەی «هیوا»، بازووی چەپ لەو بڕوایەدا بوو کە: «تەنها کامپی سۆسیالیست دەتوانێ یارمەتی گەلی کورد بدا و لە خەباتی نەتەوەیی پشتیوانی بکا، بەتایبەتی کە هەموان شارەزای سیاسەت و هەڵوێستی بریتانیە و دەوڵەتە ئیمپریالیستەکانی رۆژئاوان.»

هەر بۆیە باڵی چەپ سەبارەت بە خاڵی دووهەمی ناکۆکییەکان ناو ریزی حیزبی «هیوا»، «داواکار بوو حیزب بە تۆکمەترین شێوە لە جووڵانەوەی بارزاندا بەشداری بکا و بە هەموو تواناوە یارمەتی بدا و جڵەوی سەرکردایەتی کردن بگرێتە دەس.»

نووسەر لە درێژەی قسەکانیدا لە لاپەڕەی ١٣٣دا دەڵێ: «لە مانگی شوباتی ١٩٤٤دا (=رێبەندان و رەشەمەی ١٣٢٣) لە شاری کەرکووک کۆنفڕانسی کۆمەڵەی هیوا بەسترا کە لەودا ناکۆکییەکان سەبارەت بە هەر دوو خاڵی ناوبراو گەیشتە ئەوپەڕی خۆی و بازووی چەپ پەردەی لەسەر نەخشی ئابڕووبەرانەی ئیمپریالیزمی بریتانیا هەڵماڵی و دەریخست کە گەلی کورد بە پشتیوانی بریتانیا رزگاری نایە و دەبێ بۆ ئەو مەبەستە یەکێتی سۆڤیەت بە پشتوپەنای خۆی بزانێ... بەم جۆرە کۆنفڕانسەکە، کۆمەڵەی هیوای کردە دوو بەش: بازووی راست بە سەرۆکایەتی «رەفیق حیلمی» بوو کە هەموو داخوازەکانی بازووی چەپی رەت کردەوە و لە حیزب دابڕا. ماوەیەک بە ناوی حیزبی هیواوە کاری کرد بەڵام پاشان بە یەکجاری هەڵوەشایەوە. بەم جۆرە نەخشی مێژوویی حیزبی هیوا کۆتایی هات. ئەو لێکدابڕانە کارێکی وای کرد بەشێک لە ئەندامان و لایەنگرانی بازووی چەپ بچنە ریزی حیزبێک بە ناوی تاقمی «ئەلقاعیدە»ی حیزبی کۆمۆنیستی عێراقەوە کە ئەو بەشە رۆژنامەیەکیان بە ناوی «ئازادی» بە نهێنی

www.zheen.org

دەرکرد. بەشێکی دیکەش لە ئەندامانی باڵی چەپی کۆمەڵەی هیواش بوونە ئەندامی لقی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە کوردستانی عێراق. ئەوانی مانەوەش حیزبێکیان بە ناوی «رێیا راست» پێکەوەنا کە زۆربەی رێکخراوەکانی لە سلێمانی و لە نێو ریزی خوێندکارە کوردەکانی بەغدا بوو. بەشێکی کەمیشیان چوونە ریزی تاقمی «وەحدە ئەننیزال»ی کۆمۆنیستەکان و لە کوردستان بە ناوی «یەکێتی تێکۆشین» لقێکیان دامەزراند. لە کۆتایی ١٩٤٤ تاقمی «وەحدە ئەننیزال» چووە ریزی تاقمی «ئەلقاعیدە»وە کە هەردووکیان لە حیزبی کۆمۆنیستی عێراق جیا بوونەوە، بەڵام کۆمۆنیستە کوردەکان نەچوونە ریزی ئەم تاقمە و لە کوردستان حیزبێکی کۆمۆنیستیان پێکەوە نا، ئۆرگانی ئەو حیزبە رۆژنامەی «شۆڕش» بوو. لەبەر ئەوە حیزبەکەش لە ناو خەڵکدا هەر بە «حیزبی شۆڕش» ناسرا. لە کاتی جووڵانەوە چەکدارییەکەی ١٩٤٣ - ١٩٤٥ی بارزاندا حیزبی شۆڕش یارمەتی جووڵانەوەکەی دا و لە ساڵی ١٩٤٦یشدا پێش بەستنی کۆنگرەی دامەزراندنی «پارتی دێموکراتی کوردستان»، خۆی هەڵوەشاندەوە. (ل ١٣٤ - ١٣٥) لە کۆتایی ١٩٤٤ و سەرەتای ساڵی ١٩٤٥ حیزبی شۆڕش و گرووپە چەپەکانی تر و لایەنە پێشکەوتنخوازەکانی حیزبی هەڵوەشاوەی هیوا ئەرکی دامەزراندنی بەرەیەکیان خستە ئەستۆ؛ بە دەسپێشخەری ئەو لایەنانە حیزبی بەرەی نیشتمانی یەکگرتووی کوردی عێراق بە ناوی «حیزبی رزگاری کورد»وە دامەزرا کە سەرکردایەتییەکەی لە کۆمیتەیەکی حەوت کەسی بە نوێنەرایەتی هەموو لایەنەکان پێک هاتبوو... (ل ١٣٧)، بەم شێوەیە دەردەکەوێ کە هەڵوەشانەوەی حیزبی هیوا، ئەو ئەنجامانەی نەبوو کە ئیمپریالیزمی بریتانیا گەرەکی بوو، بەپێچەوانەوە هەڵوەشانەوەی ئەم حیزبە، «حیزبی رزگاری» هێنا کایەوە کە زۆر لە حیزبی هیوا پتەوتر، تۆکمەتر و یەکگرتووتر بوو و لە ماوەیەکی کەمدا تێکڕای گەلی کورد (=حیزبە کوردییەکانی باشوور)ی لە ژێر ئاڵایەکدا کۆ کردەوە. «حیزبی رزگاری کورد» لە خاڵی یەکەمی یادداشتێکیدا کە بۆ کۆبوونەوەی وەزیرانی کاروباری دەرەوەی مۆسکۆی ناردووە (ل١٣٨) دەڵێ: «ئێمە لە خەباتی برا کوردەکانی ئێران و برا ئازەرییەکانیان بۆ وەدەس هێنانی ئۆتۆنۆمی و هێنانە سەر کاری رژێمێکی دێموکرات و تێکۆشان دژی دەوڵەتی کۆنەپەرەست

[ی‌ئێران] و نۆکەرانی پشتیوانی دەکەین.» نووسەر لە کۆتـایی ئـەو باسـەدا لـە لاپەڕە ١٣٩دا دەڵێ: «چالاکی «حیزبی رزگاری کورد» تا ناوەڕاستی مـانگی ئـابی ١٩٤٦ درێژەی کێشا. لە سەرەتای مانگی ئابدا کۆنگرەی بەست و بە تێکڕایی دەنگ بڕیاری هەڵوەشانەوە و پێکەوەنانی «پارتی دێموکراتی کوردستان»ی دا. بـوونی کۆمەڵەی (ژ.ک) بـە «حیـزبی دێموکـراتی کوردسـتانی ئێـران» و دامەزرانـدنی کۆماری ئۆتۆنۆمی [کوردستان لە] مەهاباد ، پاڵپشـتی ئـەم مەسـەلەیە بـوون. هەموو حیزبـە سیاسـییەکانی کوردسـتانی عێـراق بـڕیاریان دا لـە کـۆنگرەی تایبەتیدا خۆیان هەڵوەشێننەوە و پاشان لـە حیزبێکـی تـردا (ئـەویش پـارتی دێموکراتی کوردستانە) یەک گرنەوە... کۆنگرەی «حیـزبی رزگـاری» بەسـترا و حیزب خۆی هەڵوەشاندەوە و لە ١٦ی ئابی ١٩٤٦دا «پارتی دێموکراتی کوردستان» دامەزرا.»

لێرەدا قسەکانی دوکتور «عەزیزی شـەمزینی» تـەواو دەبـێ، مەبەسـتی منـیش لـە هێنانـەوەی ئـەو کورتـە مێژوویـەی کۆمەڵـەی هیـوا، لـە رۆژی دامەزراندنییەوە هەتا پێکهێنانی «پارتی دێموکراتی کوردستان» تەنیا ئەوە بـوو کە یەکەم: بە بۆنەی ئـەو شـیکردنەوەیە کۆمەڵـەی هیوامـان باشـتر ناسـیبێ. دووهەم: بە بێ شیکردنەوەی دووبارەی قسـەکانمان و هـەر بـەپێی ئـەو کورتـە مێژوویە دەبینین کە خاڵێکی گرینگی دیکەشمان بۆ روون بۆتەوە ئەویش هۆکاری قەبووڵ نەکردنی پەیمانی «سێسنوور» لە لایەن حیـزبی «هیـوا»وەیـە کـە تـا رادەیەکی زۆر دەگەڕێتەوە سەر بۆچوونی دوولایەنی راست و چەپی نێو ریزەکانی حیزبی «هیوا». هەروەها ئەو بەشە لە قسەکانی مامۆستا «هەژار»یش دەسەلمێن کە دەڵێ: «حیزبی هیوا کە بە سەرۆکایەتی مامۆستا «رەفیق حیلمـی» بـوو، بـە مەسلەحەتی نەزانیوە کە هیچ ناوێک لە رووس و کوردی ئێران و تورکیە هەبێ.»

هەروەها قسەکانی دوکتور «عەزیزی شەمزینی» کە دەڵێ: «رەفیق حیلمـی سەرۆکی ئەوکاتی کۆمەڵەی «هیوا» بووە و «هەمیشە بلاوی دەکردەوە کـە گوایـە بریتانیە دەتوانێ حیزب و جووڵانەوەی رزگاریی نیشتمانی هەپروونبەهـەپروون بکا.»، دەگەڵ قسەکانی «ماموسـتا هـەژار» جیاوازییـان نییـە و هـەردووک لـە گەیاندنی پەیامەکەیان هاوفکرن.

کاک «عەلی کەریمی» لە لاپەڕە ٢٦٢ تا ٢٧٩ی کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی»دا کە لەگەڵ مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد» وتوووێژی کردووە، چەند زانیارییەکی سەبارەت بە هەر دوو کۆمەڵەی (ژ.ک) و «هیوا» باس کردووە کە بۆ روونکردنەوەی ئەو بەشەی کتێبەکەمان بەکەلک دەبێ. لە لاپەڕە ٢٦٢ و ٢٦٣دا کاک عەلی دەپرسێ: «مامۆستا ئەودەمەی کە دەفەرمووی کە «ئیسماعیل شاوەیس» و ئەوان ئیتتیسالیان بەتۆوە کرد، کۆمەڵەی «هیوا» ئینشقاقی تێکەوتبوو؟» مامۆستا دەڵێ: «هەر نەمابوو تەقریبەن! وەکوو شتێک نەمابوو، ئەو کۆمەڵە خەڵکە مابوونەوە کە ئەگەرچی بە ناوی «هیوا»وە ئیشیان ئەکرد بەڵام چ پەیوەندییەکیان لەگەڵ «هیوا»ی پێشوو نەبوو. ئەوە بە سەرکردایەتی «یونس عەبدولقادر» [و] ئەندامەتی «محەممەدی شێخ سەلام» کە زابت بوو لەگەڵ «مەحموود کوردی» ئەویش زابت بوو، لەگەڵ «رەمزی عەبدولکەریم» لەگەڵ «ئەمین رەواندزی» ئەوانە سەرکردایەتی ئەو ئیشەیان ئەکرد. چەند کەسێکی دیکەشیان لەگەڵ بوو کە زابت بوون، «مستەفا خۆشناو»، «میرحاج» خۆیان لەو کەسانە بوون، «عزەت عەبدولعەزیز»، ئەمانەش لەو کەسانە بوون کە لەو هینە تازەیە لەو تەنزیمە تازەیەی دوای پارچەپارچە بوونی «هیوا» ئیشیان ئەکرد. هینەکەی ئێمە ناوی «لقی کوردستانی عێراق» بوو نەک «لقی سلەیمانی»...»

لە راپۆرتی دانیشتنی دووقۆڵی «دالانپەڕ»دا هاتووە: «پەیمانی «سێسنوور» لە لایەن هەیئەتی ئیستیشارەی (راوێژکاری) ئیدارەی ناوەندی (ژ.ک) پەسند کراوە بەم زووانە دەگەڵ نوسخەی پەسندکراوی ناوچەی «هیوا» موبادەلە دەکرێت» وا دیارە لەبەر ئەو هۆکارانەی باسمان کردن، مامۆستا «رەفیق حیلمی» و هاوبیرەکانی پەیمانەکەیان پەسند نەکردووە و هەر بەو هۆیەش ئەو بەڵگەیە لە کوردستانی باشوور بڵاو نەکراوەتەوە و تا رادەیەکی زۆر بە نەناسراوی ماوەتەوە و بە شک و گومانەوە باسی لێکراوە.

پەیمانی «سێسنوور» و گومانی دژایەتی رووسەکان

ئەگەرچی رووسەکان لە زۆر بواردا لەمپەریان بۆ تێکۆشەرانی کۆمەڵەی (ژ.ک) دانا و لە بەرامبەر چالاکییەکانی ئەواندا بەتایبەت لە کۆتایی ساڵی ١٣٢٣

و سەرەتاکانی ساڵی ١٣٢٤ ڕێگر بوون. بەڵام بە ڕوونی دژایەتییەکیان لەگەڵ پەیمانی «سێسنوور» و بڵاوکردنەوەی بەڵگەکەی نەکردووە. چونکە ئەگەر ئەوان دژایەتییان کردبایە ئەوکات ڕەنگبوو کۆمەڵەی «هیوا» «بەیانی» لای خۆی بڵاو کردباوە کە ئەوجار ئاشکرا دەبوو کە کۆمەڵەی (ژ.ک) پەیمانەکەی پەسند نەکردووە و دەمانگوت لەبەر فشاری ڕووسەکان یا ڕازی نەبوونی هەیئەتی ڕاوێژکار (= مەشوەرەت)ی (ژ.ک) پەیمانەکە پەسەند نەکراوە. هەڵبەت هیچ دووریش نییە نهێنیکارییەکانی ژ.ک لە ئاستێکی وەها بەرزدا بووبێ کە تەنانەت ڕووسەکانیش پێیان نەزانیبێ یا ئەگەریش پێیانزانیبێ لەبەر ئەوە کە پەیمانەکە سەری نەگرتووە، ئەوانیش هەڵوێستێکیان لە بەرامبەریدا نەگرتبێ و سیاسەتێکی دیکەیان ڕەچاو کردبێ کە ئەویش هەر وەلانان و گۆڕانی بنەڕەتی ژ.ک بووبێ.

نهێنیکاری و چالاکییە بێسنوورەکان و ئامانجە هەمەلایەنەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) وایان لە بەرپرسانی سۆڤیەت کرد کە دواتر لەمپەری گەورەتر لە بەرامبەر زۆربەی تێکۆشانەکانی ئەم کۆمەڵەیە دابنێن. لە ئاوڕدانەوەیەک بە سەر ژمارەکانی گۆڤاری نیشتمان، ئۆرگانی کۆمەڵەی (ژ.ک) بۆمان دەردەکەوێ کە گەورەترین هۆکاری ئەو لەمپەر و یارمەتینەدانەی ڕووسەکان لە بەرامبەر چالاکی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) و حیزبەکەیان، دروشمی «کوردستانی گەورە»یە. گۆڤاری نیشتمان لە ژمارەی یەکی خۆیدا کە لە پووشپەڕی ١٣٢٢ (جوولای ١٩٤٣) چاپ کراوە، یەکەم دێڕی گۆڤارەکەی بە ڕستەی «بژی سەرۆک و کورد و کوردستان و هیوا» دەست پێکردووە و بە ئایەی «کم فئە قلیلە فئە کثیرە باذن‌الله» ڕازاندوویەتەوە. ژمارەی دووی بە ئایەتی «ومن یتوکل علی‌اللهُ فهو حسبه»، هەروەها بە دروشمی «بژی کورد و کوردستان بە سەربەستی و سەربەخۆیی» لە لاپەڕە ٨یدا. ژمارە ٣ و ٤ بە ئایەتی «نصر من‌الله وفتح قریب وبشرالمؤمنین»، ژمارە ٥ بە ئایەی «تعاونوا علی‌البر والتقوی»، ژمارە ٦ی بە ئایەی «ان‌الله یأمر بالعدال والاحسان» و لە ژمارە ٧و٨و٩شدا بە ئایەی «کل حزب مالدیهم فرحون» دەستی پێکردووە کە مەبەست لە نووسینی ئەوانە، کارکردن بۆ یەکێتی و هاوکاری لەگەڵ یەک و دیتنی ئاکامەکانێتی کە ئەویش گەیشتن بە

ئاوات و خۆشییەکانە و مەبەستیشی ئەوەیە کە ئەگەر بەو پێیە بڕۆینە پێش، سەرکەوتن نیزیکە. لە لاپەڕە ٨ی ژمارە ٢دا لە دروشمی «بژی کورد و کوردستان بە سەربەستی و سەربەخۆیی» کەلک وەرگیراوە. کۆمەڵەی (ژ.ک) لە مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٢ (ئۆکتۆبری ١٩٤٣) نامەیەکی «لە لایەن ئیدارەی محەللی شاری ئا- خ» (سابلاغ)ەوە بۆ سەرۆک بارزانی نووسیوە کە لە لای سەرووی نامەکەدا نووسراوە: «بۆ جەنابی زەعیمی ئازادی، مەلامستەفا بارزانی». نامەکە لە ٩ بەند و خاڵ پێک هاتووە. زۆربەی پێشنیار و پرسیارەکان گرینگن، بەڵام ئەو خاڵانەی مەبەستی سەرەکی ئێمەن، خاڵەکانی ژمارە (٣ و ٥ و ٧)ن. خاڵێکی گرینگی هاوبەش لە نێوان «بەیان»ی پەیمانی «سێ‌سنوور» و ئەم نامەیە کە بۆ مەلا مستەفا بارزانی بەڕێکراوە، بیری یەکگرتن و بەستنی پەیمانێکی نەتەوەییە لە نێوان پارچەکانی دیکەی کوردستان. لە ژمارە ٣ی پرسیارەکاندا هاتووە «٣ - بەراعەتی سەورەی ئێوە چییە، ئایا ئیدیعای ئازادی کوردستانی عێراق دەکەن وە یا خود هەموو کوردستانی گیتی و زیمنەن کوردستانی تورکیا.» مەبەستی بەرپرسانی ئیدارەی محەللی (ژ.ک) ئەوە بووە کە بۆیان دەرکەوێ ئایا «مەلا مستەفا بارزانی» و بزووتنەوەکەی، وەک ئەوان داوای کوردستانی گەورە دەکا و هاوئاهەنگیان دەگەڵ دروشمەکانی (ژ.ک)دا هەیە یان نا؟ لە خاڵی ژمارە ٥دا دەڵێ: «٥- رەئی ئێمە ئەوەیە کە سەورەی موقەددەسی ئێوە ناوێکی عوموومی وەربگرێ یەعنی ئیددیعای ئازادکردنی هەموو کوردستان بکەن و بۆ ئەمە دەبێ کوردی گیتی بە مەشوەڕەت تەعاونتان دەگەڵ بکا و لە ژێر قیادەی ئێوە لەشکرێکی کوردی لە هەموو کوردی گیتی تەنزیم بکرێ. بۆ ئەوەش دەبێ ئامادە بن لە عەقدی موئتەمەرێک لە حاڵی حازر لە ئێوە و لە هەیئەتی ئیستیشارەی ئێوە و هەیئەتی ئیستیشارەی ئێمە تەنزیم بکرێ و جێگە و زەمان تەعیین بکرێ، بۆ ئەو موئتەمەرە، چ لە ئەرزی عێڕاق چ لە ئەرزی کوردستانی ئێران. لەم موئتەمەرەدا هەموو مەتالیبی کورد‹بە شکڵی پەیمانێکی میللی› تەعیین بکرێ وە لە تەڕەف هەموومان ئیمزا دەکرێ وە لەم موئتەمەرەدا میزانی (=بوودجە) عەسکەری تەعیین دەکرێ وە واجیباتی هەموو لایەک تەعیین دەکرێ.»

لێرەشدا خاڵی هاوبەشی ئەو بەندە لەگەڵ پەیمانی «سێسنوور» بە روونی دەردەکەوێ. روون و ئاشکرایە کە فکری دامەزرانی وەها پەیوەندییەک و کۆبوونەوەیەکی لەو چەشنە، لە مێژ بووە لە مێشکی بەرپرسانی پایەبەرزی کۆمەڵەی (ژ.ک)دا بووە. هەروەک لە دەقی نووسراوەی نێو گۆڤاری «نیشتمان»دا هاتووە کە «زۆر لەمێژ بوو بڕیار درابوو کۆنفرانسێک لە نێوان ئێمە و کۆمەڵی هیوا... تەشکیل بدرێت...» بەڵام بارودۆخی ناوچە و هەلومەرجی تایبەتی داسەپاو بە سەر هەر پارچەیەکی کوردستاندا، ئەم ئاوات و ئامانجەی لە رۆژی یەکەمی بیرکردنەوە لە دامەزراندنی وەها پەیمانێک تا کۆتایی و هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی ژ.ک و رووخانی کۆماری کوردستان، دوور خستۆتەوە. خاڵی ژمارە ٧ دەڵێ: «٧- بۆ ئازادبوونی کوردستان دەبێ سیاسەتی یەک لە دووەلی موعەززەمە لەگەڵمان بێ، بە رەئی ئێمە ئەم دەوڵەتە، دەوڵەتی شووڕەوییە. رای ئێوە بەم خوسووسە چییە؟ چونکوو نابێ (علی‌الحیاد) (=بێلایەن) بین لەگەڵ هەموو دەوڵەتان.» کە ئەو خاڵەش بیری بەربلاو و هەمەلایەنەی بەرپرسانی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە خەبات بۆ وەدیهێنانی ئاواتی «کوردستانی گەورە» ئاشکرا دەکا. کاک «نەوشیروان مستەفا ئەمین» لە لاپەڕە ٧٨ تا ٨٠ی کتێبەکەیدا (حکوومەتی کوردستان...) باسی ئەو نامەیە دەکا و لە لاپەڕە ٨٠دا دەڵێ: «١- ئەم نامەیە لە ئارشیفی بریتانیادا دۆزراوەتەوە ئەبێ بۆچی گەیشتبێتە ئەوێ. ٢- نامەکە بە زمان و داڕشتن و نووسراوە، لەگەڵ زاراوەی موکریان و سەرکردەکانی کۆمەڵەی ژ.ک و نووسینەکانی گۆڤاری نیشتمان جیاوازی هەیە. زۆرتر لە زاراوەی کوردی عێراق نزیکە، جا نووسەر بەو جۆرەی داڕشتووە بۆ ئەوەی لە زمانی کوردی عێراقەوە نزیک بێ، ئەوە باسێکی ترە.» نووسەر لە درێژەی ئەو باسەدا دەڵێ: «٣- ناوەرۆکی نامەکە؛ پرسیارەکانی و بۆچوونەکانی پێشنیارەکانی پتر لە هەموو نووسینەکانی تری ژ.ک ستراتیجی نەتەوەیی کۆمەڵە دەرئەخا و لە هەندێ مەسەلەی سەرەکیدا لەگەڵ بۆچوونە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەدا ناسازێن.»

مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد» لە لاپەڕە ٢٧٨یشدا لە وەڵامی ئەو پرسیارە کە: «ئایا ئێوە بڕواتان بەو نامەیە هەیە کە گۆیا کۆمەڵەی ژ.ک بۆ بارزانی نووسیوە؟» دەڵێ: «رەنگە! چون ئەو وەختە لقەکەی ئێمە دروست نەببوو، لەو

وەختا حەولێکیان دا حەتا برادەرێکیان نارد، لە کەرکووک وتیان ئەمە نوێنەری (ژ.ک)ە، «حەمەدەمینی شەرەفی» ئەمە لە کەرکووک بوو لەو وەختەیا کە هیوا دووکەرت ببوو، جا رەنگە لە رێی ئەو زابیتانەوە کە ئیتسالیان بوو بە مەلا مستەفاوە ئەو کاغەزەیان بۆ مەلا مستەفا ناردبێ.»

کاک «عومەری فاڕووقی» لە کتێبی «٥٠ ساڵ خەبات لە کوردستان»دا بیرەوەرییەکانی کاک «نووری شاوەیس»ی وەرگێڕاوەتە سەر زمانی فارسی. لە لاپەڕە ٢٣ و ٢٤ی ئەو کتێبەدا باسی نامەیەکی کردووە کە بە بڕوای من هەمان نامەیە کە پێشتر باسمان کرد. لێرەدا بۆ گەیشتن بە وەڵامی هێندێک پرسیار و روونبوونەوەی باشتری ئەو بابەتەش بێ، بەپێویستم زانی دەقی ئەو باسە بەکورتی لە زمانی کاک نووری شاوەیسەوە بنووسمەوە کە دەڵێ: «شۆڕشی بارزان ساڵی ١٩٤٣ لە کوردستان دەستی پێکرد و ئەو شۆڕشە بوارێکی رەخساند کە کۆمەڵەی هیوا هەڵوەشێتەوە چونکە «رەفیق حیلمی» وەک سەرۆکی هیوا لەژێر کاریگەری هەمان سیاسەتی ئاشتیخوازانە و پێشکەوتن لە رێگای وتووێژی سیاسی، دژی شەڕ بوو و لەو رێگایەشدا هەولێکی زۆری دا بەڵام «مەلا مستەفا بارزانی» دژی ئەو بڕوایە بوو و بڕوای بە شەڕی چەکدارانە هەبوو... لەو سەروبەندەدا کاک «ئەمین رەواندزی» وەک یاریدەدەری نیزامی سلێمانی هەڵبژێردرا... ئەوکات زۆرکەس پێی وابوو من ئەندامی کۆمەڵەی (ژ.ک)م. بەڵام راستییەکەی ئەوە بوو کە من ئەندامی حیزبی هیوا بووم. هەرچۆنێکی بێ لەگەڵ بابم و مامم چووین سەری ئەمین رەواندزی بدەین. ناوبراو نامەیەکی پێشانی ئێمە دا و گوتی ئایا ئێوە لەم نامەیە ئاگادارن؟ من بە زیرەکییەکی زۆرەوە نامەکەم وەرگرتوو گۆشەیەکی گرینگی نامەکەم دڕی...، دوکتور «جەماڵ رەشید» و دوکتور «کەماڵ» کە ئەندامی کۆمیتەی نێوخۆیی بوون... ئاگاداری ئەو مەسەلەیەن. لەو نامەیەدا نووسرابوو: «بژی کورد و کوردستان، بژی شۆڕشی بارزان» ئێستاش لەبیرمە لەو ئیعلامییەدا وشەی پڕ مانای تێدابوو، بۆ وێنە «دۆستان» کە مەبەست لە «بریتانیا» بوو. لەو سەردانەدا زانیم کە ئەمین رەواندزی ئاگاداری سەردان و مەئمووریيەتی «مستەفا خۆشناو» و «میرحاج» بوو کە رۆیشتبوونە کوردستانی ئێران و سەری «قازی محەممەد»یان دابوو. ئەوەی

لەو نامەیەدا نووسیبوویان دەریاندەخست کە ئەم بابەتە بە سیاسەتی گشتی یەکێتی سۆڤیەت بەستراوەتەوە...»

کاک «دوکتور عەبدوڵڵا مەردووخ»یش لە لاپەڕە ٣١ی ژمارە ١٤ی گۆڤاری «گزینگ»دا، زانیاری وردتری لەم بارەوە نووسیوە و دەڵێ: «ئەو نامەیە لە ٦ی خەرمانانی ١٣٢١ (ڕۆژی هەینی ٢٨ی ئووتی ١٩٤٢) بە ژمارە ٢٠٧ و بە ناوی کۆمەڵەی «ژ.ک»ەوە بۆ مەلا مستەفا نێردراوە.» لە پەراوێزی لاپەڕە ٣٤ی ئەو نووسراوەیەشدا دەڵێ: «کۆپی دەقی ئەم نامەیە لای نووسەری ئەم باسەیە. دەقی نامەکە لە FOی ئینگلیستانە بەڵام چۆن گەیشتۆتە دەست ئینگلیسییەکان ئەمەش لە نهێنییەکانی مێژووە. هێندێک دەڵێن مەلامستەفا خۆی ئەم نامەیەی داوەتە دەست ئینگلیسییەکان.» کە ئەگەر بە بۆچوونی دوکتور مەردووخ بێ، ئەوە ڕێکەوتی ناردنی نامەکە لەگەڵ لێکدانەوەی کتێبەکەی کاک «حامیدی گەوهەری» کە دەڵێ لە مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٢ بۆ مەلا مستەفا نووسراوە، نیزیکەی ساڵێکیان مەودا دەبێ.

بەڵگەی دووهەم لەسەر پەیمانی «سێسنوور»

www.zheen.org

بێجگە لەو بەڵگەی پەیمانی «سێسنوور» کە لە ژێر ناوی «لە ناو کۆمەڵەدا» لە گۆڤاری نیشتماندا چاپ کراوە و پێشتر بە وردی شیمان کردەوە، بەڵگەیەکی جێی متمانەی تەواوکەری دیکەشمان لەبەر دەستان بوو کە لێرە وەک پشتیوانەیەک بۆ شیکردنەوەکانمان و ناساندنی تێروتەسەلی پەیمانەکە دەیخەینە بەر دیدەی خوێنەران.

ئەو بەڵگەیەش هەر لە لایەن مامۆستا «زەبیحی»یەوە نووسراوە و بۆ سەرکۆنسوولی یەکێتی سۆڤیەت لە تەورێز نێردراوە. ڕێکەوتی نووسینی نامەکە ١٤ی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٣ی بە سەرەوەیە کە ئەو ڕۆژەش بەرامبەرە دەگەڵ ٥ی دیسامبری ١٩٤٤. نامەکە بە زمانی تورکی ئازەری نووسراوە و لە دوو لاپەڕەی تایبەت بە نووسینەکانی (ژ.ک) و بە ئارم و نیشانەی «کۆمەڵەی ژ.ک» و بە هەردوو ئەلفوبێی لاتینی و عەرەبی نووسراوە. لە لای چەپی نووسراوەکە لە

سەرووی ناوی سەرکونسوولی یەکێتی سۆڤیەت، بە زمانی کوردی ئەم رستەیە نووسراوە: «بژی کورد و کوردستانی گەورە!». [وێنەکانی ژمارە ٣٠ و ٣١]

نامەکە لە پێنج بەش پێکهاتووە کە هەر بەشەی زانیاری و هەواڵ یا داوایەکی جودای تێدا باس کراوە. دەقی ئەو بەڵگەیە لە لایەن کاک «ئەفراسیاو هەورامی» لە ئارشیڤی وەزارەتی دەرەوەی رووسیاوە کەوتۆتە دەست و پێم وایە کاک ئەفراسیاو ئەو بەڵگە و بەڵگەکانی دیکە بە سەر یەکەوە لە کتێبێک بە ناوی «کۆماری کوردستان، لە بەڵگەنامەکانی سۆڤیەتدا» چاپ کردووە کە من ئەو کتێبەم نەدیوە بەڵام بەشێکی زۆر لەو بەڵگەنامانە لەو دوو کتێبەی ژێرەوەدا هاتووە. دەقی وەرگێردراوی ئەو بەڵگەیەی کە جێی سەرنجی ئێمەیە لە لاپەڕەکانی ١٣٢ و ١٣٣ و ٢٣٥ و ٢٣٦ی کتێبی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان»ی نووسراوی کاک «حامیدی گەوهەری» و لاپەڕەکانی ٦٢٠ و ٦٢٣ی کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی عەبدوررەحمانی زەبیحی» نووسراوی کاک «عەلی کەریمی»دا هاتووە. بەر لەوەی بەڵگەکە شی بکەینەوە و دەگەڵ بەڵگەی گۆڤاری نیشتمان بەیەکەوە پەیوەندی و گرێیان بدەینەوە، وەرگێردراوی بەڵگەکە بە زمانی کوردی بە بێ دەسکاری دەنووسینەوە:

«کۆمەڵەی ژ.ک - ئیدارەی ناوەندی، بەرواری ١٤ی سەرماوەزی ١٣٢٣ - ٥ی دێسامبری ١٩٤٤ - کۆنسوولی بەڕێزی یەکێتی سۆڤیەت لە شاری تەورێز.

بە رێزەوە ئاگادارتان دەکەم: ١- رێکخراوی خەڵکی کوردی عێراقی بە ناوی هیوا (ئومێد) بۆ پێوەندی گرتن لەگەڵ ئێمە دوو ئەندامیان ناردبوو کە ئێمە لەگەڵ ئەوان بڕیارمان دا بۆ بەرەو پێش بردنی ئامانجی هەر دوو رێکخراوەکە (ئازادی گەلی کورد) هاوکاری بکەین و کاتی پێوەندی گرتن لەگەڵ دەوڵەتێکی دیکە ئەوان پرسمان پێبکەن. پاشان بەرپرسی رێکخراوەکەمان لە (هەولێر) لەگەڵ بەرێوەبەرەکانی ئەم رێکخراوە دانیشتووە. داوامان لە رێکخراوەی خۆمان کردووە کە بزانن رایان چۆنە. رێکخراوەکەمان لە ئاخر نامەی خۆیاندا (١٧ی نۆوامبر)(= ٢٦ی خەزەڵوەری ١٣٢٣) بۆیان نووسیوین لەگەڵ بەرێوەبەرەکانی «هیوا» لە هەولێر دانیشتووین و بە لایەنگری ئینگلیسییەکانیان دەزانن. لە

شارەکانی دیکەی (کوردستانی) عێراقیش لە لقەکانی دیکەی ڕێکخراوەکەمان پرسیار دەکەین. ٢- لە عێراق ڕێکخراوێکی کۆمۆنیستی هەیە کە لەم دواییانەدا بڵاوکراوەیەکیان بە نهێنی دەرکردووە و لە ژمارەی یەکەمیدا پیرۆزباییان لە ڕۆژنامەکەی ئێمە (نیشتمان) کردووە. ئێمەش دەمانهەوێ لەگەڵ ئەم ڕێکخراوە پێوەندی بگرین. هەروەها لقەکانمان لە عێراق دڵنیان ئەمانە بۆخۆیان نوێنەر دەنێرن. ٣- بەیاننامەی ئێمە سەبارەت بە نەوتی باکووری ئێران گەیشتە عێراق و بڵاو کراوەتەوە. ٤- لە نامەی ژمارە ٣٥١ی کۆمیتەی ناوەندی حیزبەکەمان نووسراوە: یەکێتی سۆڤیەتی مەزن ویستیاری پێشکەوتنی شارستانێتییە لە نێو گەلی کورددا و بەو بۆنەیەش ئێمە داوا دەکەین کە لە لایەن سۆڤیەتەوە لە شارەکانی مەهاباد، بۆکان و نەغەدە و شنۆ، ناوەندی کولتووری بکرێتەوە و هەر نەبێ بۆ کرانەوەی ئەو ناوەندە لە شاری مەهاباد، زۆر تکا دەکەین. ٥- نامەی ژمارە ٣٤٧ی کۆمیتەی ناوەندی حیزبمان دەڵێ: سوپای ئێرانێ بە سەرۆکایەتی سەرتیپ هووشمەندی ئەفشار چۆتە سەردەشتێ و خەڵکی وێ زۆر ناڕازین - سوپای ئێران بۆ هەر شوێنێ دەچێ بۆ چاوترساندن دەس دەکا بە گرتنی خەڵکی.ئێستا لە نێو گیراوەکانی سەردەشتێدا سێ ئەندامی ئێمەیان لەگەڵە، یەکیان خەڵکی مەهابادە و بە وییان گوتووە کە لە مەهاباد نەوتی ئێران دەدەن بە سۆڤیەت و لە دژی دەوڵەتی ئێران قسان دەکەن و ئێمەش ئێوە لێرە لە زیندان دەکەین.»

بەرپرسی بەشی ڕاگەیاندنی حیزبی ژ.ک - ڕەحمانی زەبیحی.

شیکردنەوەی بەڵگەی دووهەمی پەیمانی سێسنوور

١- لە بەشی یەکەمی نامەکەدا دوو شتی گرینگمان بۆ دەردەکەوێ ئەویش ناردنی دوو نوێنەری «کۆمەڵەی هیوا»یە بۆ پێوەندیگرتن لەگەڵ «کۆمەڵەی ژ.ک». لەوەش گرینگتر ئامانجی کۆبوونەوەکەیە کە دەڵێ: «بۆ بەرەوپێشبردنی ئامانجی هەر دوو ڕێکخراوەکە بڕیارمان داوە هاوکاری یەکتر بکەین» کە ئەو ئامانجەش ئازادی گەلی کورد و پێکهێنانی کوردستانی گەورەیە. هەروەها لەو

دانیشتن و کۆبوونەوەدا دوای ئامانجی هەرە گرینگی دوو لایەن (ئازادی گەلی کورد و پێکهێنانی کوردستانی گەورە) بڕیار دراوە کە کاتی پێوەندیگرتنی کۆمەڵەی هیوا بە دەوڵەتێکی دیکەوە پرس بە (ژ.ک) بکرێ. کە مەبەست لە کۆمەڵەی هیوایە کە ئەگەر پێوەندی بە دەوڵەتێکی دیکەوە بگرێ، کۆمەڵەی ژ.ک ئاگادار بکاتەوە. چونکە پێوەندی کۆمەڵەی ژ.ک بە دەوڵەتی رووسیاوە تا کاتی کۆبوونەوەی دووقۆڵی دوو کۆمەڵەکە بۆ کۆمەڵەی هیوا ئاشکرا و ئەوە کۆمەڵەی هیوا بووە کە کاتی پێوەندی گرتن بە دەوڵەتێکی دیکە (کە مەبەستیشی هەر ئینگلیسییەکان بووە) دەبوو بەپێی ئەو بڕیارە، کۆمەڵەی ژ.ک ئاگادار بکاتەوە. هەتا ئێستا هەموو نووسراوە و بابەتەکانی نێو ئەم نامەیە لەگەڵ دەقی «پەیمانی سێسنوور»ی بڵاوکراوە لە نیشتماندا یەک دەگرنەوە.

لە بەشێک لە نامەکەدا هاتووە کە کۆمەڵەی هیوا بۆ پێوەندی لەگەڵ ئێمە دوو ئەندامی خۆی ناردبووە لای ئێمە، لە بەڵگەی نێو گۆڤاری نیشتمانیش دیتمان نوێنەرانی کۆمەڵەی هیوا دوو ئەندام بوون. نابێ بەهەڵەش بچین و بڵێین کە بەو حیسابە لە دەوروبەری مانگی سەرماوەزی ١٣٢٣ کۆبوونەوەکە پێکهاتووە، چونکە هەر لە دێڕەکانی سەرەتای نامەکەدا هاتووە: «دوو ئەندامی خۆیان ناردبووە لای ئێمە» کە وایە دیارە پێشتر ناردوویانە و نووسەری نامەکە، تازە هەواڵەکەی بۆ رووسەکان نووسیوە. لە بەشێکی دیکەی ژمارە (یەک)ی نامەکەدا هاتووە: بەرپرسی رێکخراوەکەمان لە هەولێر لەگەڵ بەڕێوەبەرەکانی کۆمەڵەی هیوا دانیشتووە و لە لایەن کۆمەڵەی ژ.ک داوایان لێکراوە بزانن بیروڕای ئەوان (کۆمەڵەی هیوا) سەبارەت بە کۆبوونەوەکە چۆنە، کە نوێنەری کۆمەڵەی ژ.ک لە دوایین نامەی خۆیدا کە لە ١٧ی نۆوامبری ١٩٤٤ بۆ مەهابادی ناردۆتەوە نووسیویەتی کە لەگەڵ بەڕێوەبەرەکانی کۆمەڵەی هیوا دانیشتووین و دوای ئەو دانیشتنە و قسەکردن لە بابەتە جۆراوجۆرەکان بۆمان دەرکەوتووە کە ئەوان لایەنگری ئینگلیسییەکانن. ئەو بابەتە لەگەڵ شیکردنەوەکانی ئێمە و قسەکانی مامۆستا هەژار و دوکتور عەزیزی شەمزینی، تەواو یەک دەگرنەوە. ئەوەشمان بۆ ئاشکرا دەبێ کە ئەو لایەنگرییەش هەر لەبەر ئەوە بووە «رەفیق حیلمی» کە سەرۆکی ئەوکاتی کۆمەڵەی هیوا بووە و

ئەویش زۆری هیوا بە یارمەتی ئینگلیسییەکان هەبووە کە گەلی کورد بە ئامانجەکانی خۆی بگەیەنێ و یارمەتی بدا. بەڵام لەسەر ئەوەشڕا دیارە هێشتا کۆمەڵەی ژ.ک و بەرپرسانی کۆمەڵەکە لە مەهاباد و لقەکانی لە کوردستانی عێراق، بێهیوا نەببوون و نوێنەرانی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە کوردستانی عێراق لە پاش نامەی ١٧ی نۆوامبری خۆیان، بەرپرسانی کۆمەڵەی (ژ.ک)یان لە مەهاباد بێهیوا نەکردووە و دەڵێن: [سەرەرای ئەوەی گوتمان] بەرێوەبەرانی کۆمەڵەی هیوا لە هەولێر بە لایەنگری ئینگلیسییەکان دەزانین [بەڵام دیسانیش] لە شارەکانی دیکەی کوردستانی عێراقیش ، لە لقەکانی دیکەی رێکخراوەکەمان پرسیار دەکەین.» لێرەدا بەندی یەکەمی نامەکە کۆتایی دێ. بەڵام شتێکی دیکەشمان بۆ دەردەکەوێ، ئەویش ئەوەیە کە هەتا کاتی نووسینی نامەکە، واتا ١٤ی سەرماوەزی ١٣٢٣ و لە پاش ویش دوایین نامەی بەرپرسی لقی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە هەولێر (١٧ی نۆوامبر - ٢٦ی خەزەڵوەر) هێشتا ‹بەرەسمی› کۆمەڵەی هیوا سەبارەت بە پەسەندکردنی پێکهاتنی پەیمانی «سێسنوور»، رەزامەندی یا نارەزامەندی خۆی بە کۆمەڵەی (ژ.ک) رانەگەیاندۆتەوە کە ئەو بابەتەش ئەوەمان بۆ دەسەلمێنێ کە تا ئەو کات هێشتا بەرەسمی کۆمەڵەی هیوا هەڵنەوەشابوو، چونکە وەکی پێشتر گوتمان لە مانگی شوباتی ١٩٤٤ کە دەکەوێتە نێوان دوو مانگی رێبەندان و رەشەمەی ١٣٢٣، کۆمەڵەی هیوا کۆنفرانسی گرت و باڵی چەپ و راستی ئەم کۆمەڵە هەتا ئەوکاتی هێشتا لێک دانەبرابوون کە ئەگەر بەو پێیە بێ، قسەکانی مامۆستا هەژار لەو جێیە کە دەڵێ: «هێشتا بەیانەکەمان بڵاو نەکردبۆوە کە خەبەریان داینێ کە حیزبی هیوا بەو پێکهاتنە رازی نییە و چاپی مەکەن» ناتوانین قەبووڵ بکەین، چونکە هەر وەک مامۆستا هەژار بۆخۆی دەڵێ مانگی جۆزەردان بوو کە دوو کۆمەڵەکە کۆبوونەوەکەیان پێک هێناوە و ئەوانیش (کۆمەڵەی ژ.ک) دەسبەجێ نوسخەی بەیانی خۆیانی چاپ کردووە، بەڵام بەپێی ئەو بەڵگەیە دەبینین کە هەتا ٢٦ی خەزەڵوەر هێشتا کۆمەڵەی ژ.ک ئەرخەیان نەبووە کە حیزبی هیوا بە پەیمانەکە رازی نییە، بێجگە لەوەش ئیمکاناتی هیچکام لە دوو کۆمەڵەکە بەو رادەیە نەبووە کە ئاوا زوو خەبەر و هەواڵێک بە یەکتر رابگەیەننەوە؛ کە وایە کۆمەڵەی

هیوا تا کاتی نووسینی نامەی مامۆستا زەبیحی بۆ کۆنسوولی رووسیە لە تەورێز، بیروڕای خۆی سەبارەت بە پەیمانەکە بە شێوەی رەسمی دەرنەبڕیوە و لە لایەکیش کۆمەڵەی (ژ.ک) هەتا گەیشتنی دوایین نامەی (١٧ی نۆوامبر) بەرپرسی لقی هەولێری کۆمەڵەکەیان هەر چاوەڕوانی وەڵامی «بەڵێ»ی کۆمەڵەی هیوا بووە و لەو بڕوایەدا بووە کە جارێ زووە کە بەو ئاکامە بگەن کە کۆمەڵەی هیوا رەزامەندی خۆی بەرامبەر بە بەند و خاڵەکانی پەیمانەکە دەرنەبڕیوە و پێی رازی نییە. ئەوەی مامۆستا هەژاریش دەڵێ: ئێمە دەسبەجێ نوسخەی «بەیان»ی خۆمان لە «نیشتمان»دا چاپ کرد، نابێتە بەڵگە کە بڵێین هەر ئەوکات (مانگی جۆزەردان) کۆمەڵەی هیوا وەڵامی دابێتەوە کە بە پەیمانەکە رازی نییە. چونکە وەکی پێشتر گوتمان هەتا ١٧ی نۆوامبری ١٩٤٤ کۆمەڵەی ژ.ک بێ‌هیوا نەببوو کە کۆمەڵەی هیوا بە پەیمانەکە رازی نییە، بەڵام رەنگە لە پاش ئەوەی کۆمەڵەی هیوا لە کاتی دیاریکراودا وەڵامی رەزامەندی یا نارەزامەندی خۆی بە کۆمەڵەی ژ.ک رانەگەیاندۆتەوە، بەرپرسانی کۆمەڵەی ژ.ک و گۆڤاری «نیشتمان» بڕیاریان دابێ لەبەر روون نەبوونەوە و ساغنەبوونەوەی بڕیاری کۆتایی هەیئەتی راوێژکاری کۆمەڵەی هیوا، گوتبێتیان جارێ با ئەو لاپەڕە لە گۆڤارەکە بدڕێنین؛ هەر کاتیش ئەوان رەزامەندی خۆیان دەربڕی، ئەو جار بە تێروتەسەلی لە گۆڤاری نیشتمان یا بڵاوکراوەیەکی دیکە یا بە شێوەی بەیاننامە بڵاوی دەکەینەوە.

پێشتر گوتمان کە ئەگەرچی رووسەکان لە زۆر بواردا لەمپەریان بۆ تێکۆشەرانی کۆمەڵەی ژ.ک داناوە، بەڵام بە روونی دژایەتییان لەگەڵ پەیمانی «سێ‌سنوور» و بڵاوکردنەوەی «بەیان»ەکەی کۆمەڵەی ژ.ک لە نێو گۆڤاری نیشتماندا نەکردووە. بەڵگەشمان لە جێی خۆیدا هێناوە کە چۆن گەیشتووینە سەر ئەو باوەڕە. بەندی یەکەمی ئەم بەڵگەی ئێستا باسی لێوە دەکەین ئەو بۆچوونەمان پشتڕاستتر دەکا و بە روونی بۆمان دەسەلمێنێ. چونکە ئەگەر لەمپەرێک لە بەرامبەر ئەم پێکهاتنە و بڵاوکردنەوەکەی لە گۆڕێدا با ئەوە لەو نامەی مامۆستا زەبیحیدا کە بۆ کۆنسوولی سۆڤیەت لە تەورێز نێردراوە، باسی چۆنیەتی پەیمانەکە و بیروڕای لایەنی دووهەمی پەیمانەکە نەدەکرا. بەڵام

بەپێچەوانەوە دەبینین زۆر بەوردی بیروڕای کۆمەڵی هیوا و نامەکانی بەرپرسانی کۆمەڵەی ژ.ک لە هەولێر و ئامانج لە کۆبوونەوەکە بە راشکاوی باسی لێکراوە.

ئەوەی ماوە لەو بەشەدا باسی بکەین ئەوەیە کە بە روونی نوێنەری کوردەکانی تورکیا و سووریا بەشداری کۆبوونەوەکە نەبوون، چونکە هەم لە «بەیان»ەکەی ناو گۆڤاری نیشتمان و هەم لە نامەی مامۆستا زەبیحی بۆ کۆنسوولی سۆڤیەت لە تەورێز، تەنیا ناوی دوو کۆمەڵە هاتووە و باسێک لە کۆمەڵە یا حیزبێکی کوردستانی تورکیا و سووریا نەکراوە.

۲- لە بەشی دووهەمی نامەکەدا نووسەر بەسیاسەت ناوی رێکخراوێکی کۆمۆنیستی هێناوە کە «گۆڤاری نیشتمان»یان بەدەست گەیوە و داوای ئەوەیان کردووە کە لەگەڵ کۆمەڵەی ژ.ک پەیوەندییان هەبێ کە بە بڕوای من ئەو بابەتە بەئانقەست لەو نامەیەدا باسی کراوە و مەبەستی نووسەریش هەر ئەوە بووە کە لایەنگری و پشتیوانی رووسەکان بۆ ژ.ک وەدەست بێنێ. رەنگە مەبەستیشی لە بڵاوکراوە نهێنییەکەی ئەم رێکخراوەیە «ئازادی» یا «شۆڕش»بێ کە پێشتر بە تێروتەسەلی لە سەری دواوین.

بە ئاوڕدانەوەیەک لە گۆڤاری «روانگە»ی ژمارە ۱۱، ئەو بابەتەمان زۆر باشتر بۆ روون دەبێتەوە کە چۆنە لەو نامەیەدا باسی حیزبێکی کۆمۆنیست لە باشووری کوردستان، بۆ کۆنسوولی سۆڤیەت ناردراوە کە بە بڕوای من بەئانقەست پێوەندی ژ.ک لەگەڵ «رێکخراوێکی کۆمۆنیستی» باسی لێکراوە. لە لاپەڕە ٤۰ی ئەم گۆڤارەدا کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە وەڵامی ئەم پرسیارە کە: لە ژمارەکانی سەرەتای گۆڤاری «نیشتمان»دا دەبینین کە زۆر تاریفی دەوڵەتی بریتانیا کراوە، لە ژمارەکانی دواتر بەسەر دەوڵەتی سۆڤیەتدا هەڵگوتراوە، هۆی ئەو وەرچەرخانانە چ بووە؟ ناوبراو دەڵێ: «ئەمن ئەو مەسەلەیە و چەن نموونەی دیکەی ئاوام دیت و پێم سەیر بوو، هەر بۆیە لە ئاغای «مودەڕیسی»م پرسیار کرد. ئەویش فەرمووی لە هەلومەرجی ئەودەمدا، رووس و ئینگلیس وەک دوو بەرداش وابوون و کوردیش وەک گەنم لە نێوانیاندا. جا بۆیە ئێمە ئەگەر تاریفێکمان لە یەکیان دەکرد، لە ژمارەی داهاتوودا

بنکەی ژین
www.zheen.org

قەرەبوومان دەکردەوە و باسی ئەوی دیکەمان دەکـرد. بـۆ ئـەوەی کـە ئـەو دوو دەوڵەتە گەورە هیچیان وا نەزانن کە ئێمە سەر بە یەکێک لەوان و دوژمنی ئـەوی تریانین و ئەگەر ئاوامان نەکردبا، گیروگرفتمان بۆ ساز دەبوو. ئامـانجی ئێمـە ئەوە بوو کە بڵێین ئێمە سەربەخۆین و سـەر بـە هـیچ لایـەنێک نـین و لەگـەڵ هەردوو لاش دۆستین.» نووسینی ئەو هەواڵەش بۆ کۆنسوولی رووسیا هەر بـەو سیاسەتەوە بووە کە ئەوان وا تێبگەن کە کۆمەڵـەی ژ.ک ئەگـەریش بـڕیار بـێ پێوەندی بە حیزب و لایەنەکانی ئەودیوی کوردسـتانەوە هـەبێ، ئـەوە زۆرتـر پێوەندی بەو حیزبانەوە دەگرێ کە بیروباوەڕی کۆمۆنیستییان هەیە؟! بەڵام بـۆ گەیشتن بەو داواییانەی کە کۆمەڵە بۆی تێدەکۆشا، لەبنەوە بـە هەرکەسـێک و وڵاتێک و لایەنێکەوە پێوەندی دەکرا کە لایەنگری مافە رەواکـانی گـەلی کـورد و ژ.ک بێ.

لە لاپەڕە ٢٦٨ی کتێبی «ژیان و بەسـەرهاتی زەبیحـی»یشـدا لـە وەڵامـی پرسیاری: «ئەوە چۆنە کە کۆمەڵەی ژ.ک هەم باسی بریتانیا ئەکا و هـەم باسـی لینین و سۆڤیەت و... ئەکا، ئەو سیاسەتە چۆن ئـەبینی؟» مامۆسـتا «ئیبـڕاهیم ئەحمەد» دەڵێ: «ئەو سیاسەتە لە ناشارەزاییەوەیە. ئەو وەختە کە ئەوان لەگەڵ «هیوا» پێوەندیان پەیدا کرد، پێوەندیەکەیان لەگەڵ بەشی «رەفیق حیلمی» بـوو، بەشی «رەفیق حیلمی» سەر بە بریتانیا بوو، ئەوە ئەو بەشەی کە ئی وان بووە، کە مەقالەی دووهەمی نووسیوە ئی بەشەکەی ترە، ئەوان خەبەریان نەبوو لـەو شتانە!»

لە وەڵامی ئەو پرسیارەشدا: «یانی ئـەوان تـەحتی تەئسـیری کۆمەڵـەی «هیوا» بوون؟» دەڵێ: «بەڵێ لەو سەردەمەدا کە باسی ئینگلیس ئەکـەن! شـتێکی کە، ئەمن «نیشتمان»م لە کوێ وەرگرت؟! من نیشتمانم لە زابـتی ئیسـتخباراتی بریتانی لە سلەیمانی، لای ئەو دیت، لە پێش ئەوەی ئێمە بزانین کە ئێمە گۆیـا مەسئوولی (ژ.ک)ین بزانین لەوێ بوو! چونکا بۆ «هیوا»یان ناردبوو، «هیوا» لە رێی «رەفیق حیلمی»یەوە دابووی بە ئەو! ئێمە ئاگامان لێی نەبوو کە هەیـە مـن ئێسـتە زۆر چـاکم لـەبیرە کـە چـووم دیم لای موتەسـەرفی سـلەیمانی دیم، «مەعرووف جەواد»، لای ئەو دیم. پاشان «بەهائـەدین نـووری» هـات بـوو بـە موتەسەرفی سلەیمانی، ئەویش لەبەر گۆڕانکارییەک کە کرابوو، لەبەر وەزعـی

ئێران کە نەوەکا کوردی عێراقیش بیکا بە هەرا، هەندێک کوردایەتی تێکەڵ ببوو، ئەوە بوو زابیتە کوردەکانیان کردبوو بە مەسئوول لای «مەلا مستەفا» و نازانم چییان کردبوو و... خەریک بوون وەزع بگۆڕن بە نەوعێک. جا ئەوە بوو وای لە ژ.ک کرد کە جەریدەکە لای ئەو بێت، تەبعەن باسی بریتانیا دەکا وە ئەو رەئیە هەبوو لە ناو «هیوا»دا.

٣- لە بەشی سێهەم نووسەر باسی بەیاننامەی ژ.ک سەبارەت بە نەوتی باکووری ئێران دەکا کە گەیشتۆتە کوردستانی عێراق و لەوێش بڵاو کراوەتەوە. ئەو بەیاننامە هەمان بەیاننامەیە کە لە لاپەڕە ٥٥١ی کتێبی «ئاوڕێک لە مێژووی مەهاباد»، نووسراوی کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» دا هاتووە. بەیاننامەکە بە رستەی «بژی کورد و کوردستانی گەورە!» دەستی پێکراوە. لە ژێر ئارمی تایبەتی ژ.کدا نووسراوە: «بە ناوی یەزدانی گەورە و بەرز - بەیاننامەی ژمارە ٣١٢ رۆژی دوویەمی خەزەڵوەری ١٣٢٣». لە کۆتایی بەیاننامەکەش دەڵێ: «کۆمەڵەی ژ.ک حکوومەتی یەکێتی سووەت (= سۆڤیەت) ئاگادار دەکا، ٩ میلیۆن نەتەوەی کورد بەتایبەتی کوردەکانی ئێران لە بڕیاری حکوومەتی ئێران دەربارەی نەدانی ئیمتیازی نەوتی باکوور [لە ئێوە] بێزراوە و بە هیچ بارێک موافەقەتی ئەم بیرەی حکوومەت ناکا. آ.ل.ب. هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەی ژ.ک. [وێنەی ژمارە ٣٢]

www.zheen.org

ئەو بەیاننامە رۆژی سێشەممە ٢ی خەزەڵوەری ١٣٢٣ بەرامبەر دەگەڵ ٢٤ی ئۆکتۆبری ١٩٤٤ چاپ و بڵاو کراوەتەوە. کاک «حوسێنی مەدەنی» لە کتێبی «کوردستان و ئیستراتێژی دەوڵەتان» بەرگی دووهەم، لاپەڕە ٢٢٩ تا ٢٣١، باسی دەقی تێلگڕافێکی کۆمەڵەی «ژ.ک»ی کردووە. کاک حوسێن ئەو وتارەی لە گۆڤاری «رابوون»ی ژمارە ٢٢ وەرگرتووە کە پێم وابێ کاک دوکتور «هەورامی» نووسیویەتی. تێلگڕافەکە بە ئیمزای ٢١٣ کەس لە پیاوماقووڵان و ناسراوەکانی کورد بۆ مەجلیسی شووڕای میللی و رۆژنامەکانی تاران بەڕێکراوە. دەقی ئەو تێلگڕافە لە رۆژی ١٠ی فێورییەی [ساڵی ١٩٤٣؟] (پێنجشەممە ٢٠ی رێبەندانی ١٣٢٢) لە میتینگێکی سێهەزار کەسی لە مەهاباد بۆ خەڵک و بەشداران خوێندراوەتەوە. رووی قسەکە زۆرتر لە دەوڵەتی «ساعید»ە و لە کۆتایی تێلگڕافەکەدا هاتووە: «گەلی کورد باش دەزانێت کە ئەگەر ئیمتیازی نەوت بدرێتە

یەکێتی سۆڤیەت، کوردی هەژار دەتوانێ لەوێ کار بکا، زانیاری و شارەزایی بۆ وەدەست بهێنێ و لە باری کولتوورییەوە بەرەو پێش بچێت. کوردەکان باش دەزانن کە یەکێتی سۆڤیەت دۆستی هەرەنیزیکی گەلانی بچووکە و بۆ گەیشتن بە مافی خۆیان یارمەتییان دەدا. لەبەر ئەمە ئێمە بە ئەرکی خۆمانی دەزانین کە بە هەموو توانا و رێگایەکەوە لەم بارەوە یارمەتی و هەوڵ بدەین تاکوو دەوری یەکێتی سۆڤیەت لە ئێراندا زیاتر بەهێز بکرێت، لەبەر ئەوە بەهێزبوونی یەکێتی سۆڤیەت لە بەرژەوەندی ئێمەدایە. سڵاو بۆ نەبەزی یەکێتی سۆڤیەت - بژی کورد و کوردستان - نەمان بۆ «ساعید» و ساعیدییەکان.» مێژوو نیشانی دا کە دەوڵەتی سۆڤیەت لە بەرامبەر ئەو پشتیوانییە گەورەی ژ.ک چ خزمەتێکی بەو کۆمەڵە و کورد و کوردستان کرد؟!

٤- بەشی چوارەمی نامەکە باسی نامەی ژمارە ٣٥١ی کۆمەڵەی ژ.ک دەکا کە داوای لە دەوڵەتی رووسیە کردووە «ناوەندی کولتووری» لە شارەکانی مەهاباد، بۆکان و نەغەدە و شنۆ بکرێتەوە. کاک «حامیدی گەوهەری» لە کتێبی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان» لاپەڕە ١٢٠ تا ١٢٢ باسی دامەزراندنی ئەو ناوەندەی کردووە و لە لاپەڕە ١٢٢دا دەڵێ: « ئەو ناوەندە بە ناوی «کۆمەڵەی پێوەندییە فەرهەنگییەکانی سۆڤیەت» رۆژی ٢٢ی گولانی ١٣٢٤ لە مەهاباد دامەزراوە و ئەفسەرێکی ئازەربایجانی بە ناوی «ماژۆر عەبدوڵلائۆڤ» کراوەتە لێپرسراوی ئەو بنکەیە.» پێویستە ئەوەش بڵێم، رێکەوتی ئەو داوایە کە لە بەرپرسانی رووسی داوا کراوە کە کۆمەڵەی پێوەندی رووس لە مەهاباد بکرێتەوە، دەگەڕێتەوە رۆژی ٢١ی بەفرانباری ١٣٢٣ - لە دووهەم دانیشتنیشدا مامۆستا زەبیحی و کاک قاسمی ئێلخانیزادە لە تەورێز چاویان کەوتووە بە «شەریفۆڤ» لێپرسراوی کۆمەڵەی فەرهەنگی سۆڤیەت لە ئازەربایجان و داواکەیان دووپات کردۆتەوە. رێکەوتی دانیشتنی دووهەمیش رۆژی ٢ی فێورییەی ١٩٤٥ بەرامبەر دەگەڵ رۆژی جومعە ١٣ی رێبەندانی ١٣٢٣ بووە. بەڵام لە لاپەڕە ١٢٧ و ١٢٨ی کتێبی «رۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا» لە راپۆرتی ژمارە ٨ی - ١٩ی مانگی ئاپریل تا ١٦ی مەی ١٩٤٥دا هاتووە: «هەرچۆنێک بێ، راپۆرتەکان لەوەدا هاودەنگن کە «ئەنجومەنی ژ.ک» یا بەو شێوەی وا کورد خۆیان ناوی دەبەن «کۆمەڵە»، توانایییەکی لەڕادەبەدەری

هەیە. هەواڵدەرێکمان بنەمای ئەو توانایە دەگەڕێنێتەوە بۆ مەسەلەی کرانەوەی «ئەنجومەنی فەرهەنگیی ئێران و سۆڤیەت» لە نۆهەمی ئاپریل [ی ١٩٤٥، لە مەهاباد] نامەیەکی بانگهێشتن «بە فارسی و کوردی» چاپ کراوە و بۆ سەرەک هۆزە دوور و نیزیکەکان نێردراوە. جێگری کۆنسوولی رووس لە ورمێ میوانی فەخریی بانهێشتنەکە بووە.» رۆژی نۆهەمی ئاوریلی ١٩٤٥ بەرامبەر دەگەڵ رۆژی دووشەممە ٢٠ی خاکەلێوەی ١٣٢٤. بە ئاوڕدانەوەیەک لە گۆڤاری «هەڵاڵە»ی ژمارە ١ کە لە رەشەمەی ١٣٢٤ لە بۆکان دەرچووە، ئەو راستییەمان بۆ دەردەکەوێ کە ٢٠ی خاکەلێوەی ١٣٢٤ رۆژی کردنەوەی ئەو بنکەیە بووە. لە لاپەڕە ١٨ی ئەو گۆڤارەدا شێعرێکی مامۆستا هێمن لە ژێر ناوی «بەهاری زانین» چاپ کراوە کە لە سەرووی شێعرەکە نووسراوە: «بەبۆنەی کردنەوەی رەوابیتی فەرهەنگی لە مەهاباد خوێندراوەتەوە.» یەکەم بەیتیش بەمجۆرە دەست پێدەکا:

ئەوا هات مانگی خۆشی خاکەلێوە نەما سەرما و بۆران و کڕێوە

لە کۆتاییشدا دەڵێ:

بژی مارشاڵ ستالین پێشەوای رووس کە ئازادی لە گیتیدا بەشێوە

٥- لە بەشی کۆتایی نامەکەشدا باسی نامەی ژمارە ٣٤٧ی کۆمیتەی ناوەندی کۆمەڵەی ژ.ک کراوە کە لەودا هەواڵی گیرانی سێ ئەندامی کۆمەڵە لە شاری سەردەشت هاتووە کە لە لایەن سەرتیپ هووشمەندی ئەفشارەوە گیراون و یەکیان خەڵکی مەهابادە کە بەپێی ئەو نامەیە لەقسان بەو کەسە گیراوەی مەهابادیان گوتووە، چونکە لە مەهاباد نەوتی ئێران دەدەن بە سۆڤیەت و لە دژی دەوڵەتی ئێران قسە دەکەن، ئێمەش ئێوە لێرە لە زیندان دەکەین. کە بەو پێیە دەتوانین بڵێین ئەو رووداوە دوابەدوای بەیاننامەی ژمارە ٣١٢ی رۆژی ٢ی خەزەڵوەری ١٣٢٣ی کۆمەڵەی ژ.ک بووە کە لەودا باسی ئیمتیازی نەوتی باکووری ئێران بۆ سۆڤیەت کراوە، ئەو سێ کەسەش دوای دەرچوونی ئەو بەیاننامەیە لە سەردەشت گیراون. شیکردنەوەی ئەو بەڵگەش لێرەدا کۆتایی پێدێ، ئەگەر بمانەوەی بە تێکڕایی لەسەر ئەو ٥ برگەی بەڵگەکە بیروڕامان دەرببڕین، دەتوانین بڵێین: هەموویان رێکەوتی رووداوەکانیان لە ساڵی ١٣٢٣

(١٩٤٤)دا بووە. بەپێی مانگی رووداو و هەواڵەکانیش بۆ پەیمانی «سێسنوور» لە هەمووان زووتر رووی داوە، هەر بۆیەشە کە لە یەکەم هەواڵی نامەکەدا باسی ئەو پەیمانە و هاتنی نوێنەرانی کۆمەڵەی هیوا کراوە. ئەگەر بەپێی روونکردنەوەی پێشووشمان بێ کە گوتمان لە مانگی جۆزەردانی ١٣٢٣ پەیمانەکە پێکهاتووە (چێشتی مجێور - مامۆستا هەژار) ئەوە لە جۆزەردان تا خەزەڵوەر (١٧ی نۆوامبر) کە دوایین نامەی لقی رێکخراوی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە هەولێر لەگەڵ هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە مەهاباد ئاڵوگۆڕی پێکراوە. مەودای جۆزەردان تا خەزەڵوەر پێنج مانگە، کە بە بڕوای من بە هۆی ئەوەی پێوەندی گرتنی ئەو سەردەم لەگەڵ ئێستا جیاوازی زۆر بووە، وێدەچێ ئەو مەودایە زۆر لە راستی نیزیک بێ و مامۆستا هەژار بەدروستی رێکەوتەکەی تۆمار کردبێ. بۆ نموونە بەیاننامەی ژمارە ٣١٢ی ژ.ک لە ٢ی خەزەڵوەری ١٣٢٣ چاپ کراوە، کەچی مانگێک و چەند رۆژ دواتر لە نامەکەی ١٤ی سەرماوەزی ١٣٢٣ هەواڵی بڵاوبوونەوەکەی لە کوردستانی باشوور، دراوە بە کۆنسوولی رووسیە لە تەورێز، کەوایە بۆ مەسەلەیەکی گرینگی وەک پەیمانی «سێسنوور» هیچ دوور نییە نێوان رۆژی کۆبوونەوەکەی جۆزەردانی ١٣٢٣ی دالانپەڕ هەتا دوایین نامەی لقی ژ.ک لە هەولێر، بە لەبەرچاوگرتنی ناکۆکییەکانی نێو کۆمەڵەی «هیوا»شەوە پێنج مانگ مەودا هەبێ. وەکی دەشبینین دوای ٢٦ی خەزەڵوەریش بەڵگەیەک لە دەستدا نییە کە باسێکی لە پێکهاتن یا پێکنەهاتنی دوو کۆمەڵەکە لەسەر پەیمانی «سێسنوور» کردبێ.

روونکردنەوەی رێکەوتی پێکهاتنی پەیمانی «سێسنوور»

لایەنێکی دیکە لەو پەیمانەدا کە پێویستە باشتر روون بکرێتەوە، رێکەوتی پێکهاتنی پەیمانەکەیە. هەروەک پێشتر باسمان کرد زۆربەی نووسەران لەو بڕوایەدان کە مانگی «ئووت»ی ساڵی ١٣٢٣ (١٩٤٤)کۆبوونەوەکە پێکهاتووە.

بۆ ئەوەی ئەو لایەنەش روون بێتەوە پێویستە ئاوڕێکی دیکە لە گۆڤاری «نیشتمان»ی ژمارە ٧ و ٨ و ٩ بدەینەوە.

گۆڤاری «نیشتمان»ی ژمارە ٧ و ٨ و ٩ لە یەک بەرگدا بۆ سێ مانگی بەهار واتە (خاکەلێوە، بانەمەڕ و جۆزەردان)ی ساڵی ١٣٢٣، (بەرامبەر دەگەڵ سێ مانگی ئاوریل و مەی و ژووئەن)ی ساڵی ١٩٤٤ دەرچووە. بەپێی ئەوە کە ئەم گۆڤارە بۆ سێ مانگی وەرزی بەهار ئامادە کراوە و هەروەها بەپێی نووسینەکەی مامۆستا «هەژار»یش کە زۆر وێدەچێ بە دروستی تۆمار کرابێ، بەتایبەت ئەو جێیەی کە دەڵێ ئێمە دەسبەجێ نوسخەی بەیانی خۆمان لە «نیشتمان»دا چاپ کرد، دەتوانین بڵێین کە پەیمانەکە لە جۆزەردانی ساڵی ١٣٢٣ پێکهاتووە.

ئەگەر بەپێی نووسینەکانی «ئیگلتۆن» و «مەک داوڵ»بێ کە دەڵێن لە مانگی «ئووت» ئەو کۆبوونەوەیە لە «دالانپەڕ» پێکهاتووە، مانگی «ئووت، (ئاگۆست، ئاب)» دەکەوێتە نێوان دوو مانگی گەلاوێژ و خەرمانان. بەڵام هەروەک دەزانین ئەو دوو مانگە دەکەونە نێو دوو مانگی کۆتایی وەرزی هاوین کە ئەوە لەگەڵ سەردێڕی نووسراوەکەی ژمارەی کۆتایی گۆڤاری «نیشتمان» یەکتر ناگرنەوە، چونکە گۆڤاری «نیشتمان»ی ٧و٨و٩ بۆ سێ مانگی سەرەتای وەرزی بەهار ئامادە کراوە. ئەگەر بە حیسابی «ئیگلتۆن» و «مەکداوڵ»یش بێ، دوو هەتا دوو مانگونیو دواتر ئەو رێککەوتنە پێکهاتووە و ئیمزا کراوە کە ئەو بۆچوونە جیاوازییەکی زۆری لەگەڵ کاتی پێکهاتنی پەیمانەکەوە هەیە. لەوەش گرینگتر ئەوەیە کە چاپی هیچکام لە ژمارەکانی گۆڤاری «نیشتمان» وەدرەنگی نەکەوتوون و لە کاتی خۆیدا بلاو کراونەتەوە، ئەگەریش وەدرەنگی کەوتبن، دوو مانگ وەپاش نەکەوتوون و ئەوەندەیان مەودا نەبووە.

مامۆستا «زەبیحی» بەرپرس و سەرنووسەری گۆڤاری «نیشتمان» بووە و هەموو ژمارەکانی «نیشتمان»ی لە تەورێز چاپ کردووە. ئەوانەی لە نیزیکەوە ئاگاداری چۆنیەتی چاپکردنی «نیشتمان» بوون، دەڵێن جاری وا هەبووە مامۆستا «زەبیحی» چەند رۆژ لە سەریەک خەریکی نووسینی بووە و تەنانەت بۆ یەک سەعاتیش نەهاتۆتە دەرێ و هەر خەریکی وتارنووسین و کاری چاپەمەنی بووە. هەروەک پێشتر گوتمان تەنانەت زۆربەی هەرەزۆری وتارەکانی بە قەڵەمی خۆی دەنووسی و ژمارە ئەندامەتی و ناوی نهێنی ئەندامێکی دیکەی لەسەر دەنووسی. جا هەر لەبەر ئەوە دەتوانین بڵێین ئەو ژمارەی گۆڤاری «نیشتمان» کە

بڕیار بووە بۆ سێ مانگی وەرزی بەهار ئامادە بکرێ، بە روونی لە لایەن مامۆستا «زەبیحی» پێشتر کاری بۆ کراوە و گەڵاڵەی بۆ داڕێژراوە کە کاتی خۆی بگاتە دەستی خوێنەرانی، هەر بۆیە هیچ وێناچێ دەرچوونی ژمارەی (٧ و ٨ و ٩)ی «نیشتمان» هەتا مانگی «ئووت» (واتا گەلاوێژ و خەرمانان) وەدوا کەوتبێ. ئەگەر دایبنێین قسەی «ئیگلتۆن و مەکداوڵ»یش دروست بێ و پەیمانی «سێ‌سنوور» لە مانگی «ئووت»ی ساڵی ١٩٤٤دا پێکهاتبێ، ئەو پرسیارە دێتە گۆڕێ کە چۆن دەکرێ پەیمانێک کە لە مانگی «ئووت» پێکهاتووە، هەواڵەکەی لە گۆڤارێکدا بڵاو بکرێتەوە کە دوو مانگ بەر لە مانگی «ئووت» ئامادە کراوە، کە دیارە ئەوەش دوورە لە راستی. ئەگەر چاپی نیشتمان ئەوەندەش وەپاش کەوتبێ چونکە تا کاتی وەلانانی مامۆستا زەبیحی و چاپی ئەو ١٢ لاپەڕەیە هەر خودی ناوبراو بەرپرسی ئەم گۆڤارە بووە، بێ‌ونەبێ هۆشی ئەوەندەشی هەبووە کە ئەو وتارەی لە گۆڤارەکەیدا چاپی دەکا پێویستە بەپێی رێکەوتی پەیمانەکە ئامادە بکرێ یان هەر نەبێ لە عینوانی رووبەرگی گۆڤارەکە کارێکی وا بکا کە رێکەوتی پێکهاتنەکە دەگەڵ مانگی دەرچوونی گۆڤارەکە هەماهەنگییان هەبێ و یەکتر بگرنەوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

لێکدانەوەی رۆژی کۆبوونەوەکە بەپێی قسەکانی مامۆستا هەژار

ئەگەر بێتوو قسەکانی مامۆستا «هەژار» بکەینە بنەمای ئەم بەشە لە لێکۆڵینەوەکەمان، ئەوە دەتوانین بەو لێکدانەوەی خوارەوە پتر لە راستی و دروستی رێکەوتی کۆبوونەوەی دوو لایەنی کۆمەڵەکە نیزیک ببینەوە.

مامۆستا هەژار دەڵێ: «مانگی جۆزەردان بوو و دروێنەی جۆ دەستی پێکردبوو.» (بەکورتی) - تا مەرگەوەڕ بە سواری ماشێن و فایتۆن دەڕۆن و دەگەنە گوندی «بالانیش». لە وێ ماشێنەکەیان بەجێ دەهێڵن و دەچنە گوندی «کۆکی»، لە وێش نامێننەوە و شەوێ دەچنە گوندی «قاسملوو». بەیانی لە گوندی «قاسملوو»ڕا وەڕێ‌دەکەون و بۆ نیوەڕۆ دەچنە لای عەبدولقادری کوڕی شێخ عەبدوڵڵا لە «گردووان» و ئێوارەی هەمان رۆژ دەچنە رەشماڵی ماڵی شێخ، لە

«دزەی مەرگەوەڕ». لەوێ کۆبوونەوەکە دەس پێدەکا. مامۆستا هەژار لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «دوای حەوت شەو لە دزە، بە ڕێگەی شنۆدا گەڕاینەوە، لە شنۆ بە پێ هاتینە نەغەدە و لە نەغەدەوە بە سواری ترۆمبێلێکی سینەمای ئینگلیسییان کە دەهاتە سابلاغ، هاتینەوە...». ئەگەر بەپێی ئەو قسانەی مامۆستا هەژار بێ، دەڵێین هەر گریمان لە یەکی جۆزەردان هەواڵیان پێدرابێ کە نوێنەرەکانی کۆمەڵەی هیوا هاتبێن و ئامادەبوونی خۆیان بۆ کۆبوونەوەکە ڕاگەیاندبێ. ئەوکات نوێنەرانی کۆمەڵەی ژ.ک وەڕێکەوتبێن و ڕۆژێکیان پێچووبێ و چووبێتنە «باڵانیش»، شەوێکیش لە گوندی «قاسملوو» مابێتنەوە، بۆ سبەینێ چووبنە ڕەشماڵی ماڵی شێخ لە دزەی مەرگەوەڕ و دوای حەوت ڕۆژ لە دزەوە گەڕابێنەوە سابلاغ، بەو حیساب و لێکدانەوەیە تا ئەو کات دەبێ نۆ ڕۆژ لە جۆزەردان تێپەڕ بووبێ. پاشان دەڵێ: «ئێمە دەسبەجێ نوسخەی «بەیان»ی خۆمان لە «نیشتمان»دا چاپ کرد». لە ئەسڵی «بەیان»ەکەی گۆڤاری نیشتماندا هاتووە کە سێ ڕۆژ وتووێژیان کردووە. وەکی هەموومان دەزانین نیشتمان لە تەورێز چاپ دەکرا، ڕۆژێک بە هاتنەوە و ڕۆژێک بە چوون بۆ تەورێز (تازە ئەگەر هیچ مەحتەل نەبووبن) ڕۆژێکیش بۆ ئامادە و چاپکردنی هەواڵەکە، کە ئەوانەش لانی کەم سێ ڕۆژیان پێچووە، ئەو سێ ڕۆژە لەگەڵ نۆ ڕۆژی پێشوو دەکاتە دوازدە ڕۆژ. دوو ڕۆژیش بە هێنانەوەی گۆڤارەکە و بڵاوکردنەوەی لە مەهاباد، تا ئێرە نیزیک چاردە ڕۆژ لە مانگی جۆزەردان تێپەڕ بووە و تازە هەواڵەکە چاپ بووە کە ئەگەر بەو حیساب و لێکدانەوە بێ، ڕێکەوتی کۆبوونەوەکە دەکەوێتە مانگی ژووئەنی ١٩٤٤. تازە ئەوە بەپێی لێکدانەوەی ئێمە بوو لە سەر ئەو ئەساسە کە لە یەکی خەزەڵوەرەوە، هەواڵی هاتنی نوێنەرەکان و دانیشتنەکەیان دەستی پێکردبێ کە ڕەنگە واش نەبووبێ و لە نیوەی دووهەمی جۆزەردانەوە هەواڵیان پێدرابێ. بەڵام چ بە لێکدانەوەی پێشوو و چ بە پێی لێکدانەوەکەی ئێستامان بێ (لە نیوەی دووهەمی جۆزەردان هاتبن)، ساغکردنەوەی ڕۆژی هەر دوو لێکدانەوە دەکەوێتە دوو حەوتووی یەکەمی مانگی جۆزەردان کە ئەویش بەرامبەرە دەگەڵ مانگی ژووئەنی ١٩٤٤. هەرچۆنێکی بێ لە کۆتایی ئەو لێکۆڵینەوەمان دەکرێ بڵێین ئەگەر بنەمای ئەم

www.zheen.org

بەشە لە لێکۆڵینەوەکەمان لە سەر قسەکانی مامۆستا هەژار بێ، ئەوە بە بۆچوونێکی یەکجار نیزیک لە راستی، دەتوانین بڵێین کە پەیمانی «سێ‌سنوور» لە دوو حەوتووی سەرەتای مانگی جۆزەردانی ١٣٢٣ (ژووئەنی ١٩٤٤) پێکهاتووە.

ئامانج لە کۆبوونەوەکەی دالانپەڕ

تەنیا شتێکی ماوە بە روونی دیاری بکرێ، ئامانجی کۆبوونەوەکەیە کە ئەویش بەپێی هەر دوو بەڵگەی «نیشتمان» و «نامەی مامۆستا زەبیحی بۆ کۆنسوولی رووسیە لە تەورێز»، روون دەکەینەوە. مامۆستا زەبیحی لە وتاری «لە ناو کۆمەڵەدا» کە وەک «بەیان»ی کۆمەڵەی ژ.ک سەبارەت بە پەیمانی «سێ‌سنوور» لە گۆڤاری «نیشتمان»دا چاپ کراوە، نووسیویەتی و دەڵێ: «پەیمانی سێ‌سنوور لە لایەن نوێنەرانی هەر دوو لا (ژ.ک و هیوا) بۆ زیادکردنی کۆششت و ئیجادی پێوەندێکی وەسیعی سیاسی ئیمزا کرا.» یەکێک لە گەورەترین ئامانجەکانی دوو کۆمەڵەی ناوبراو دامەزراندنی «کوردستانی گەورە» بووە. هەر بۆیە لە بەڵگەکەشدا ئەو پەیمانە بەو جۆرە باسی لێکراوە: «ئەم کۆنفڕانسە گرینگە بێگومان لە دواییدا دەبێتە فەسڵێکی گەورە دە مێژووی فەعالییەت و کۆششتی دوو کۆمەڵەدا.» لە نامەی ١٤ی سەرماوەزیشدا دیسان مامۆستا زەبیحی وەک بەرپرسی بەشی راگەیاندنی کۆمەڵەی ژ.ک دەڵێ: «ئێمە بڕیارمان دا بۆ بەرەو پێش بردنی ئامانجی هەر دوو رێکخراوەکە (ئازادی گەلی کورد) هاوکاری بکەین و کاتی پێوەندی گرتن لەگەڵ دەوڵەتێکی دیکە [بەرپرسانی کۆمەڵەی هیوا] پرسمان پێبکەن.» لە تاووتوێ کردن و لێکدانەوەی هەر دوو بەڵگەدا دەتوانین بڵێن: پەیمانی سێ‌سنوور لە لایەن نوێنەرانی کۆمەڵەی ژ.ک و کۆمەڵەی هیوا بە مەبەستی پێوەندی بەربلاو و پەرەپێدانی هەوڵەکانی هەر دوو لا بۆ بەرەو پێش بردن و وەدیهێنانی ئاوات و ئامانجەکانی هاوبەش، واتا (ئازادی گەلی کورد و پێکهێنانی کوردستانی گەورە) پێکهاتووە. واش وێدەچێ کە هەردوو لا بۆ گەیشتن بەو ئامانجانە هیچ پێداگرێکیان لەسەر پێوەندی بە رووس یا ئینگلیسەوە

www.zheen.org

نەبووبێ. بەڵام بەپێی ئەو هەلومەرجەی لەو سەردەمیدا بۆ کوردی بەشی ڕۆژهەڵات ڕەخسابوو کە رووسەکان یارمەتی کوردەکانی ئەم ناوچەیە بدەن بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان؛ ئەندامانی کۆمەڵەی ژ.ک خاڵێکیان لە پەیمانەکە زیاد کردووە کە ئەویش ئەوەیە ئەگەر هات و لە پێناوی گەیشتن بەو ئامانجانەی لە سەری رێککەوتووین (ئازادی گەلی کورد)، کۆمەڵەی هیوا پێوەندی دەگەڵ دەوڵەتێکی دیکە گرت (کە بە روونی مەبەستی نوێنەرانی ژ.ک لەو دەوڵەتە هەر ئینگلیس بووە) ئەوە پرس بە کۆمەڵەی ژ.ک بکەن. چونکە مەبەست و ئامانجەکانی درێژخایەنی هەر دوو کۆمەڵە هەر وەک لە هەموو نووسراوە و بڵاوکراوەکانڕا دیارە، خەبات بۆ وەدیهێنانی کوردستانێکی گەورە بووە، جا گرینگ نییە وەدیهێنانەکەی بە یارمەتی رووسەکان بێ یا ئینگلیسییەکان.

پوختە و ئاکامی پەیمانی «سێسنوور»

بە لەبەرچاوگرتنی تەواوی ئەو شیکردنەوانەی لەو وتارەدا هاتوون، پەیمانی «سێسنوور» بە خوێنەرانی بەڕێز دەناسێنین:

ڕۆژی ٢٥ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢١ (١٦ی ئابی ١٩٤٢) کۆمەڵەی (ژ.ک) دامەزرا. یەکێک لە بەشدارانی ئەو کۆمەڵەیە «میرحاج ئەحمەد» کوردێکی خەڵکی کوردستانی باشوور بووە کە بۆخۆی ئەندامی کۆمەڵەیەک بە ناوی «کۆمەڵەی هیوا» بوو. نفووز و ناوبانگی کۆمەڵەی (ژ.ک) زۆر زوو هەموو کوردستانی تەنیوەتەوە و لە زۆربەی شار و گوندەکانی کوردستانی ئێران و عێراق ئەندامی وەرگرتووە. لە کوردستانی باشووریش چەندین لقی کردۆتەوە و زۆربەی تێکۆشەران و پیاوە سیاسییەکانی لە دەوری خۆی کۆکردۆتەوە. ئەندامانی هەر دوو کۆمەڵە بە مەبەستی پتەوکردنی پێوەندییەکان و سەبارەت بە ئامانجە هاوبەشەکانیان نێوەنێوە هاتوچۆی یەکتریان کردووە و هەر بەو هەستەوە لە لایەن کۆمەڵەی (ژ.ک) کاک «محەممەدئەمینی شەرەفی» دیاری دەکرێ بچێتە لای بەرپرسانی «هیوا» لە کەرکووک. ئەوکات بنکەی سەرەکی کۆمەڵەی «هیوا» لە کەرکووک بووە و مامۆستا «رەفیق حیلمی» سەرۆکی کۆمەڵەکە بووە و لە وێ نێردراوی کۆمەڵەی ژ.ک چاوی بە بەرپرسانی کۆمەڵەی

هیوا دەکەوێ. هەر دوابەدوای ئەم سەردانە ئەندامانی کۆمەڵەی «هیوا» چەند جاران سەردانی مەهابادیان کردووە و لەگەڵ بەرپرسانی کۆمەڵەی (ژ.ک) وتووێژیان پێکهێناوە. بەو چەشنە بناغەی هاوکاری نێوان دوو کۆمەڵە دادەندرێ. دوو لایەن بە مەبەستی هاوئاهەنگی لە تێکۆشان و چالاکییەکان و لەسەر بناغە و ئەساسی ئامانجی هاوبەش و بۆ پەرەپێدان و زیادکردنی تێکۆشان و دامەزراندنی پێوەندییەکی بەربلاوی سیاسی بڕیاریان داوە، کۆنفرانسێک و پەیمانێک پێکبێنن.

بۆ ئەم مەبەستە ‹لەسەر داوای کۆمەڵەی (ژ.ک)› بڕیار دەدرێ لە ماوەیەکی کورتدا ئەو کۆنفرانسە پێکبێ. هەر بۆیە کاتێک کۆمەڵەی «هیوا» ئامادەبوونی خۆی دەربڕیوە، کۆمەڵەی (ژ.ک) بە هۆی رابیتی خۆی (واتە رابیتی دوو کۆمەڵە) ئاگادار دەکرێتەوە کە کۆمەڵەی ناوبراو ئامادەیی خۆی راگەیاندووە. دەگەڵکوو نوێنەرانی کۆمەڵەی «هیوا» هاتوونەتە شوێنی مەبەست، نوێنەرانی کۆمەڵەی (ژ.ک)یش رۆیشتوونەتە شوێنی گفتوگۆ و دەستیان بە وتوویێژ کردووە و وتوویێژەکان لە شوێنێک بە ناوی «دالانپەڕ» پێکهاتووە.

«دالانپەڕ» ناوی زنجیرەچیایەکە لە رۆژهەلاتی کوردستان کە بە هۆی ئەوەی لایەکی لە رۆژهەلاتی کوردستان و لایەکی لە ناوچەی «شەمزینان»ی کوردستانی باکوور و لایەکەی دیکەشی لە باشووری کوردستان هەڵکەوتووە، بە «سێسنوور» ناوبانگی دەرکردووە. دەڵێن «دالانپەڕ» شوێنێکی ئاستەم و چڕ و هەڵەمووتە، کاتێ داڵ (هەڵۆ) بە سەر ئەو شوێنەدا تێپەڕ دەبێ، پەڕوباڵی دەوەرێ، بۆیە ناویان ناوە «دالانپەڕ». کۆبوونەوەکە لە ناوەڕاست یا کۆتایی مانگی جۆزەردانی ساڵی ١٣٢٣ (مەی و ژووەنی ساڵی ١٩٤٤) پێکهاتووە. بەگوێرەی نووسینەکانی مامۆستا «هەژار»، کاتی کۆبوونەوەکە دەکەوێتە نیوەی ئەووەڵی مانگی جۆزەردان کە ئەویش بەرامبەرە دەگەڵ مانگی ژووئەن (جوون)ی ساڵی ١٩٤٤. نوێنەرانی کۆمەڵەی «هیوا» لەو کۆبوونەوەدا بریتی بوون لە دوو ئەندام:

«سەید عەزیزی شەمزینی» (=دوکتور سەید عەزیزی گەیلانی یا ئالی گەیلانیان) و «شێخ عوبەیدیللای کەمالی» (=شێخ عوبەیدیللای زینوێ).

نوێنەرانی کۆمەڵەی (ژ.ک)یش بریتی بوون لە سێ ئەندام:

«کاک قاسمی قادری قازی»، «کاک عەبدوڕڕەحمانی شەرەفکەندی» (مامۆستا هەژار)، «کاک عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی».

لە نێو ئەو چەند کەسە کاک «قاسمی قادری قازی» بە هۆی بەتەمەنبوونی، بە سەرۆکی نوێنەرانی هەردوو لا هەڵبژێردراوە. هەموو کار و ئەرکەکانی هەماهەنگی و ئامادەکاری ئەو کۆبوونەوە و پێوەندییەکانی تری نێوان دوو کۆمەڵەی «ژ.ک» و «هیوا»، بە یارمەتی و ئازایەتی و ماندوویینەناسی و تێکۆشانی لە رادەبەدەری تەتەر و رابیتی (ژ.ک)، کاک «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی»یەوە پێکهاتووە.

کۆبوونەوەکە بۆ ماوەی سێ رۆژ قسەی لەسەر کراوە و لەسەر داوای نوێنەرانی کۆمەڵەی (ژ.ک) پێکهاتووە. شوێنی کۆبوونەوەکە بە هۆی هاوسنووری دەگەڵ سێ وڵاتی ئێران، تورکیا و عێراق بە «سێسنوور» و پەیمانەکەش هەر بەو ناوە ناوبانگی دەرکردووە.

پەیمانەکە بەپێی نووسینەکانی مامۆستا «هەژار» لە ١٢ خاڵ پێکهاتبوو. «پەیمانی «سێسنوور» زۆر زوو لە لایەن هەیئەتی راوێژکاری ئیدارەی ناوەندی کۆمەڵەی (ژ.ک) پەسند کراوە. بڕیار وابووە لە دوای پەسند کردنی نوسخەی ناوچەی کۆمەڵەی «هیوا»، نوسخەی هەردوو لا ئاڵوگۆڕی پێبکرێ.

بەندێک لە پێکهاتنەکە دەڵێ: «ئەگەر ئینگلیس لە عێراق مافی کوردەکانی ئەو پارچەیە بدەن، کوردەکانی ئەو ناوچەیە نابێ لە بیر بکرێن.» لە پەیمانی «سێسنوور» هەموو کوردستان بە یەک وڵات داندراوە و تەواوی تێکۆشانەکان لە پێناوی یەکخستنەوەی ئەو بەشە لێکدابڕاوانەی کوردستان بووە. دەگەڵ هاتنی لەشکری سۆڤیەت بۆ ئێران، کۆمەڵەی (ژ.ک) پێوەندی دەگەڵ بەرپرسانی ئەو دەوڵەتە دەگرێ و یارمەتی لێدەخوازێ. ئەگەرچی سەرەتا وەڵامێکی وایان لە لایەن بەرپرسانی ئەم دەوڵەتە نادرێتەوە، بەڵام ئەوانیش کاتێک نفووز و هێزی مەعنەوی کۆمەڵەی (ژ.ک) هەست پێدەکەن، دەس دەکەن بە پێوەندی و هاوکاری و یارمەتیدان بەو کۆمەڵەیە، هەر بۆیە کوردەکانی بەشی رۆژهەڵاتیش بەپێی پەیمانی «سێسنوور»، بە مەرجی رزگاربوونیان، یارمەتیدانی پارچەکانی دیکەیان بە ئەرکی سەر شانی خۆیان زانیوە.

سەرۆکی ئەوکاتی کۆمەڵـەی «هیـوا» مامۆسـتا «ڕەفیـق حیلمـی» بـووە. سەبارەت بە چۆنیەتی چارەسەرکردنی مەسەلەی نەتەوایەتی کە ئایا کورد دەبێ پشتی بە کام کامپ ببەستێ (سۆڤیەت، ئینگلیس یا ڕۆژئاوا؟) و کام یەک لەوانـە پشتگیری لە گەلی کورد دەکەن تا بە مافەکانی خۆی بگا و بـە هـۆی بۆچـوونی جیاواز لەسەر ئەو بابەتە و چەند بابەتێکی دیکە ناکۆکی کەوتۆتـە نـاو ریـزی حیزبی «هیوا». مامۆستا «ڕەفیق حیلمی» هەم سەرۆکی کۆمەڵەی «هیـوا» و هـەم سەرۆکی باسکی ڕاستی کۆمەڵەی ناوبراو بووە، هەموو هەوڵەکانی بۆ داکوتانی ڕەگی پێوەندی نێوان کۆمەڵەی «هیوا» و ئینگلیس بووە، مامۆستا ڕەفیق حیلمـی «باڵی ڕاستی کۆمەڵەی هیوا» و لایەنگرانی پێیان وابوو کە کورد نابێ پشت بـە یارمەتییەکانی سۆڤیەت ببەستێ، چونکە ئەو دەوڵـەتە لـە کوردسـتان دوورە و ناتوانێ بەپەلە یارمەتی گەلی کورد بدا. مامۆستا «ڕەفیق حیلمی» و لایـەنگرانی لەو بڕوایەدا بوون تەنانەت یارمەتی جووڵانەوەی «بارزان»یش نەدرێ، چونکـە یارمەتی ئەوان دەبێتە مایەی تووڕەبوونی ئینگلیسییەکان، چونکە جووڵانـەوەی بارزانیش دژی ئینگلیسییەکان بوو. بـەڵام باڵـی چـەپ تـەواو بـە پێچەوانـەی بیروڕای مامۆستا ڕەفیـق حیلمـی و باڵـی ڕاست دەجـووڵاوە. ئـەو دژایـەتی و ناکۆکییانە لە مانگی شوباتی ١٩٤٤ بە جودا بوونەوەی ئەو دوو لایەنە یەکلا بۆوە و باسکی ڕاست و مامۆستا ڕەفیق حیلمی سەردەمێک بـە نـاوی کۆمەڵـەی هیـوا کاریان کرد؛ بەڵام چی پێنەچوو ئەویش بە یەکجاری لێکهەڵوەشا.

بەشێکی ئەندامانی باڵی چەپیش بۆ ماوەیەک چوونە نێـو ریـزی تـاقمی (ئەلقاعیدە)ی حیزبی کۆمۆنیستی عێراقەوە. بەشێکی تر چوونە نێو ریـزی لقـی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە باشووری کوردستان و ئەوانەی مانەوەش چوونە ریزی تاقمی (وەحدە ئەننیزال)ی کۆمۆنیسـتەوە و بـە نـاوی «یـەکێتی تێکۆشـین» لقێکیـان دامەزراند. پاشان ئەندامانی کوردی تاقمی (وەحدە ئەننیزال) بـە جـودا حیـزبی کۆمۆنیستی کوردستانی عێراق (حیزبی شـۆڕش)یـان دامەزرانـد و لـە حیـزبی کۆمۆنیستی عێراق جودا بوونەوە.

لەو نێوەدا حیزبی (شۆڕش) بە پێچەوانەی باڵـی ڕاسـتی حیـزبی هیـوا، یارمەتی جووڵانەوە چەکدارییەکەی ١٩٤٢ هەتا ١٩٤٥ی بارزانی دا و لـە کۆتاییـدا

لە ١٦ی ئاب (گەلاوێژ»ی ١٩٤٦ بە مەبەستی کۆنگرەی یەکەمی پارتی دێموکراتی کوردستان، حیزبەکەی خۆی هەڵوەشاندەوە و «پارتی دێموکرات» دامەزرا.

«حیزبی رزگاری»ش کە لە کۆتایی ساڵی ١٩٤٤ و سەرەتای ساڵی ١٩٤٥ پێکهاتبوو بە دەسپێشخەری لایەنە پێشکەوتنخوازەکانی حیزبی هەڵوەشاوەی هیوا و هەموو هێزە نیشتمانی و تاقمە سیاسییە پێشکەوتنخوازەکانی کوردستانی عێراق ریزی بەرەی نیشتمانی یەکگرتووی کوردی عێراقی بە ناوی «حیزبی رزگاری کورد»ی دامەزراند و ئەو حیزبەش وێڕای «حیزبی شۆڕش» لە کۆنفرانسی ١٦ی ئابی ١٩٤٦ هەڵوەشانەوەی خۆی راگەیاند و بەو جۆرە نەخش و ئەرکی مێژوویی حیزبی هیوا و حیزبەکانی دوای ئەو کۆتایی هات و «پارتی دێموکراتی کوردستان» دامەزرا. لەو ماوەیەدا ئەوەی بە وردی چاوەڕوانی ئاکامەکانی ئەو بارودۆخەی دەکرد، کۆمەڵەی ژ.ک بوو.

روون‌نەبوونەوەی بەیەکجاری کۆمەڵەی هیوا بەتایبەتی لە سەر ئامانجە هاوبەشەکانی دەگەڵ کۆمەڵەی (ژ.ک) لەسەر چۆنیەتی کارکردن بۆ دامەزراندنی «کوردستانی گەورە» لە لایەک و ئاکامی پەسەندکردن یا نەکردنی کۆبوونەوەی «سێ‌سنوور» لە لایەکی دیکەوە، کۆمەڵەی (ژ.ک)ی هەتا کۆتایی مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٣ (نۆوامبری ١٩٤٤) و بگرە چەند مانگ ئەولاتریش لە چاوەڕوانیدا هێشتەوە.

ئەگەرچی باڵی راستی کۆمەڵەی هیوا لەو بڕوایەدا بوو ئینگلیس لە گەیشتن بە ئاواتەکانی یارمەتی کورد دەدا، بە کردەوە هەڵوەشا و باڵی چەپی ئەو کۆمەڵەیە کە لەگەڵ هەلومەرجی ئەوکاتی کۆمەڵەی ژ.ک تەواو هاوئاهەنگ و هاوبیر بوو، لە حیزبی هیوا جودا بۆوە. بەڵام بە هۆی ئەوەی باڵی چەپ ماوەیەک لەگەڵ حیزبی کۆمۆنیستی عێراق بوو و سەربەخۆ و ئازاد کاری نەدەکرد، لە هیچ لایەنێکی ئەم کۆمەڵەیە وەڵامی «بەڵێ» بۆ کۆنفرانس و کۆبوونەوەی «سێ‌سنوور» بە بەرپرسانی کۆمەڵەی ژ.ک نەدرایەوە، هەر بۆیە دەتوانین بڵێین پەیمانی «سێ‌سنوور» لە لایەن هەیئەتی راوێژکاری ئیدارەی ناوەندی کۆمەڵەی «هیوا» پەسند نەکرا و بەم چەشنە پەیمانەکە بە کردەوە لە وەدیهێنانی ئامانجەکانی دوور کەوتەوە و جێبەجێ نەکرا، بەڵام رەتکردنەوە یا پاشگەزبوونەوە لەو پەیمانە لە لایەن کۆمەڵەی «هیوا»، نەبوو بە هۆی

www.zheen.org

هەڵبڕانی پێوەندییەکانی داهاتووی کۆمەڵەی (ژ.ک) لەگەڵ حیزب و لایەنە کوردەکانی ئەودیو و پێوەندی هەر بەردەوام بووە.

بەردەوامی لە وتووێژ و دانیشتن و کۆبوونەوەی نوێنەرانی کۆمەڵەی ژ.ک لەگەڵ بەرپرسان و بەڕێوەبەرانی کۆمەڵەی هیوا لە هەموو شارەکانی کوردستانی عێراق و چاوەدێری وردی بارودۆخی ناوچە و وەرگرتنی زانیاری لەسەر خەبات و گۆڕانکارییەکانی ناوچە و پێوەندی لەگەڵ سەرۆک و ئەندامانی حیزبە پێشکەوتنخوازەکانی کورد و بزووتنەوەی بارزان، هەروەها پێوەندی لەگەڵ کۆمەڵی «خۆیبوون» و ناردنی نوێنەر بۆ پێوەندی لەگەڵ کوردەکانی تورکیا و سووریا، ئەو راستییانە دەسەلمێنێ کە ئەگەرچی کۆمەڵەی ژ.ک لە وەڵامی کۆمەڵەی هیوا سەبارەت بە پەیمانی سێسنوور بێهیوا بووە، بەڵام ئەوە نەبۆتە مایەی هەڵبڕانی پێوەندی قووڵ و لەمێژینەی ‹رابردووی› لەگەڵ ئەو حیزب و لایەنانەی کە پێشتر پێوەندییان پێوە کرابوو. نامەی مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٢ (ئۆکتۆبری١٩٤٣)ی بەڕێوەبەرایەتی کۆمەڵەی ژ.ک لە مەهاباد، بۆ «مەلا مستەفا بارزانی» بەڵگەیەکی دیکەیە بۆ سەلماندنی ئەو راستییەی کە ئەو کۆمەڵەیە بەر لە پەیمانی سێ سنوور و دوای ئەو پەیمانەش هەموو هەوڵەکانی بۆ پتەوکردنی پێوەندی نێوان پارچە دابڕاوەکانی کوردستان بووە.

www.zheen.org

چاپەمەنییە کوردییەکانی سەردەمی کۆمەڵەی ژ.ک

بۆ ئەوەی وتاری پەیمانی سێسنوور دەوڵەمەندتر و جێگای سوودێکی پتر بێ، بە پێویستم زانی بە کورتی باسی ئەو رۆژنامە و گۆڤارانە بکەم کە لە سەردەمی کۆمەڵەی (ژ.ک)دا چاپ و بڵاو بوونەتەوە. ئەم کورتەمێژوویە بێجگە لە دەوڵەمەند کردنی وتاری سێسنوور، زۆر بابەتی ئەو کتێب و نووسراوانە پشتڕاست دەکاتەوە کە باسی حیزب و کۆمەڵە پێکهاتووەکان و هەروەها خەباتی ئەو سەردەمی کورد لە هەر دوو بەشی رۆژهەڵات و باشوور دەکەن.

لە کتێبی «کوردستان و کورد لە بەڵگەنامەکانی بریتانیا»دا کە «و. هەمدی» نووسیویەتی و کاک «بێهزادی خۆشحاڵی» وەریگێڕاوەتە سەر زمانی

کوردی، لە لاپەڕە ١١٩ و ١٢٠دا سەبارەت بە چاپەمەنی و حیزب و تاقمەکانی کوردی زانیاری باش کۆ کراوەتەوە. لە بەشێکی دیکەی ئەو کتێبە سەبارەت بە حیزبی هیواش زانیاری باش دراوە کە لێرەدا وەک پاڵپشتێک بۆ قسەکانی دوکتور «عەزیزی شەمزینی» و زانیاری پتری خوێنەران پێشکەش دەکرێ.

لە لاپەڕە ١١٩ بەپێی راپۆرتی Fo371/52702 Research Fo, 22 March 1946 Appendix [B] کە ڕێکەوتەکەی بەرامبەرە دەگەڵ ڕۆژی جومعە ٢ی خاکەلێوەی ١٣٢٥، دەڵێ: «گرینگترین چاپەمەنییەکانی کوردی ئەوانەن:

١- هاوار - ئۆرگانی «کۆمەڵەی خۆیبوون» کە لە لایەن سەرۆکەکەی «جەلادەت بەدرخان» لە شاری حەڵەب چاپ دەبێ. چاپەکەی تا شەڕی دووهەمی جیهانی درێژەی هەبوو بەڵام لە کۆتایی شەڕدا جێی خۆی دا بە گۆڤارێکی دیکە بە ناوی «ڕووناک».

٢- نیشتمان - یەکەم جار لە ساڵی ١٩٤٣ «کۆمەڵەی ژیانی کورد» چاپی کرد. لە شاری تەورێز و بە یارمەتی شووڕەوی چاپ و لە سلێمانی بڵاو دەکراوە.

٣- ئازادی - ئۆرگانی کوردە شیوعییەکان، شوێنی چاپ نادیار، چەند ژمارەی لە سلێمانی لێ بڵاو کراوەتەوە.

٤- یەکێتی تێکۆشین - ئۆرگانی کوردە شیوعییەکان، لە بەغدا بڵاو دەبۆوە، لە راپۆرتی وەزارەتی [دەرەوەی] بریتانیادا هاتووە:«ئەم گۆڤارە دەگەڵ ڕۆژنامەی «وەحدەت ئەننیزال» بە زمانی عەرەبی و «رزگاری کورد» و «شۆڕش» بە زمانی کوردی پێوەندی هەبووە...»

لە لاپەڕە ١١٩ و ١٢٠دا ئەو جار باسی حیزب و تاقمەکانی کوردی دەکا و بەپێی راپۆرتیIbid Appendix [C] باسی ٥ حیزبی گرینگ دەکا کە ئێمە بە گوێرەی پێوەندییان بەم بەشە لە نووسراوەکانمان باسی سێ دانەیان دەکەین:

١- «ژیانی کورد»: ساڵی ١٩٤٣ دامەزرا. ڕۆژنامەیەکی[گۆڤارێکی] بە ناوی «نیشتمان» بڵاو دەکردەوە. ئامانجی ئەو یەکێتی گەلی کورد بوو. لەگەڵ ئاغا و دەرەبەگە کوردەکان و بیر و بۆچوونیان بەربەرەکانی هەبوو بەڵام بۆچوونی کۆمۆنیستی نەبوو. تێدەکۆشا پێوەندی لەگەڵ «حیزبی هیوا» لە سلێمانی و «کۆمەڵەی خۆیبوون» ساز بکا... .

٢- «هیوای کورد» ڕێکخراوێکی نهێنی بوو کە ساڵی ١٩٣٩ لە سلێمانی دامەزرا. زانیاری پتر لە بارەی چالاکییەکانی لە بەر دەست نییە.

٣- «ڕزگاری کورد» - ساڵی ١٩٤٥ و لە بەغدا بوونی خۆی ڕاگەیاند. لایەنگری کوردەکانی ئێران بوو و لە مافی کوردەکانی عێراق بەرگری و ڕۆژنامەیەکی بە ناوی «ڕزگاری» چاپ دەکرد.

لە لاپەڕە ١٢٩ باسی کوودتای نیزامی «بەکر سیدقی» ئەفسەری کورد دەکا کە لە ئۆکتۆبری ١٩٣٦ دژی حکوومەتی «یاسین ئەلهاشمی» بەڕێوەچوو و هاتنە سەر کاری «حیکمەتی سولەیمان»ی لێکەوتەوە و پاشان دەڵێ: «بەکر سیدقی» بۆخۆی کرا بە فەرماندەی گشتی ئەرتەشی عێراق. ئەو کوودتا نیزامییە ڕووحێکی تازەی وەبەر « کوردە نەتەوەخوازەکان »ەوە نا. فەرماندەیی «بەکر سیدقی» دروست هاوکات بوو لەگەڵ دامەزراندنی «حیزبی هیوا» لە لایەن ڕۆشنبیرانی کورد.

ناوی «هیوا» لەبەر شانازی کردن بە حیزبێکەوە ساز بوو کە لە سەرەتای سەدەی بیستەم لە لایەن کوردەکانی تورکیا بە ئامانجی سەربەخۆیی کوردستان دامەزرابوو. ئەندامانی حیزبی تازەی «هیوا» ئەوانە بوون: «ڕەفیق حیلمی»، «ئیسماعیل حەقی»، «تۆفیق وەهبی»، «مەعرووف جیاوک »، «ئەمین ڕەواندزی»، «ئیسماعیل حەقی شاوەیس» [ڕەنگە ناوی ئیسماعیل حەقی بێ کە دووپات بۆتەوە]. لە ئەفسەرەکانیش: «مستەفا خۆشناو»، «عیززەت عەبدولعەزیز»، «نووری مەلا حەکیم»، «نووری مەلا مەعرووف» و «نووری ئەحمەد تەها» و هەروەها: «ڕەفیق کۆیی» و «محەممەد ساڵح»، «عەبدوڕڕەحمانی قازی»، «ماجید مستەفا»، «شێخ قادری بەرزەنجی». (ئەو حیزبە دوو لق بوو، تاقمی یەکەم (باڵی ڕاست) کە زۆرینە بوون و باوەڕیان بە هەواداری و لایەنگری بریتانیا بۆ گەیشتن بە خودموختاری بوو... تاقمی دووهەم (باڵی چەپ) بوون کە لایەنگری شیوعییەکان بوون و باوەڕیان بە شۆڕشی سۆسیالیستەکان هەبوو کە لە ساڵی ١٩٤٤ دامەزرابوو و ئۆرگانێکی هەر بەو ناوە هەبوو. هاوکاری نێوان ئەو دوو حیزبە «ڕزگاری کورد» و «شۆڕش» زۆر باش بوو، بەڵام لە ئەنجامدا بزووتنەوەی سیاسی کوردەکان بە ڕابەرایەتی ڕۆشنبیرانی کورد، نەیتوانی کوردەکان لە ناو خۆیاندا بخاتە ژێر کاریگەری و

گـەلی کـورد وەک عـادەتی لەمێژینـەی، ئـەو جـاریش رووی کـردە سـەرۆک عەشایرەکان هەتا داخوازییەکانی خۆیان بە زۆری چەک وەدی بێـنن. ئـەوە لـە کاتێکدا بوو کە لە تێکۆشانی دیپلۆماتیکی دەرەوەشدا نـەیتوانی سـەرنجی دنیـا بەرەو کوردستان و مەسەلەکەی رابکێشێ...»

گۆڤاری «رۆژنامەنووس»یش لە ژمارە ١ی - ٢٢ی ٤ی ٢٠٠٤ لە وتارێکدا لـە ژێر ناوی «ئیندێکسی رۆژنامەوانی نهێنی کوردی تا ١٤ی تەممووزی ١٩٥٨ - بەشی یەکەم کە لە لایەن کاک «رەفیق ساڵح ئەحمەد» ئامادە کراوە، باسی رۆژنامـە و گۆڤارەکانی ئەم سەردەمی دەکا. ئەو نووسراوەی خوارێ کورتەیەکە لەسەر ئـەو رۆژنامە و گۆڤارانەی کە لە ساڵەکانی ١٩٤٢ هەتا ١٩٤٥ دەرچوون کە سـەرنجدان بەو گۆڤارانە، زانیاری پتر و روونترمان سەبارەت بە رووداوەکانی ئەو سەردەمە دەخاتە بەردەست.

لاپەڕە ٢٣٠ باسی گۆڤاری «دەنگی راستی» دەکا. ئەم گۆڤارە لە ساڵی ١٩٤٤ لە لایەن لقی سلێمانی کۆمەڵەی ژ.ک بڵاو کراوەتەوە و دوو ژمارەی لێدەرکراوە.

رۆژنامەی «ئازادی» یەکێکی دیکە لە بڵاوکراوەکانی ئەو سەردەمە بووە کە ژمارەی (١)ی لە نیسانی ١٩٤٤ بڵاو کراوەتـەوە و تـا ساڵـی ١٩٥٦ هـەر درێـژەی هەبووە و لەو ساڵەدا ناوەکەی بووە بە «ئـازادی کوردسـتان». ئـەم رۆژنامەیـە زمانحاڵی «حیزبی شیووعی عێراق»/ لقی کورد بووە.

لــە لاپــەڕە ٢٣١ی «گۆڤـاری رۆژنامــەنووس»یـش دوو بڵاوکراوەمــان هەڵبژاردووە:

١- «یەکێتی تێکۆشین»، ئەم بڵاوکراوەیە لە هەولێر و لە نێوان ساڵەکانی ١٩٤٤ و ١٩٤٥ چاپ کراوە و (٣) ژمارەی لێ بڵاوکراوەتـەوە. «یـەکێتی تێکۆشـین» زمانحاڵی «کۆمەڵەی کۆمۆنیستی عێراق - لقی کورد» بووە. لە سـەر ژمـارە ٢ی ئەو بڵاوکراوەیە، ئەم رستانە نووسراوە: «مردن بۆ فاشیست، ژیان بۆ نیشتمانی سەربەسـت»، «تێکۆشـین بـۆ بـەهێزکردنی جەبهـەی وەتـەنی بـۆ ئـازادی و سەربەستی کورد».

٢- «شۆڕش» ساڵی ١٩٤٥ لە هەولێر چەند ژمارەیەکی بە زمانی کـوردی و بە تیراژی چەندسەد دانەیەکی لێ دەرچووە و ئۆرگانی «حیزبی شۆڕش» بووە.

٥

ناساندنی ناوی نهێنی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک)
و ڕەمزی چەند شارێک

ناساندنی ناوی نهێنی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک)

لەمێژ بوو بەهیوا بووم لیستێکی تەواو لە ناوی نهێنی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) کۆبکەمەوە و لە پەنایەک و بە ڕێکوپێکی بڵاوی بکەمەوە. لە هەر جێیەک ناوێکم بیستبا یادداشتم دەکرد. کتێبەکەی کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» (نگاهی بە تاریخ مهاباد) نزیک بیست ناوی نهێنی تێدا بڵاو کراوەتەوە. کاک دوکتور «هیمدادی حوسێن»یش لە کتێبەکەی خۆیدا زۆربەی ناوە نهێنییەکانی هەر لە کتێبەکەی کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» وەرگرتووە و چەند دانەیەکیشی بە پرسیار دیوەتەوە. ئەو لیستەی ئێستا لەم کتێبەدایە، جگە لەو ناوانەی کە لە کتێبەکانی ئەو دوو بەڕێزەدا بڵاو کراونەوە، هێندێکیانم لە کتێب و گۆڤارەکاندا دۆزیوەتەوە و چەند دانەیەکیشیان بۆچوونی خۆمن. ئەوەی دەمێنێتەوە زۆربەی هەرەزۆری بەرهەمی چەندین جار دانیشتن لەگەڵ مامۆستای بەڕێز کاک «عوبەیدیللا ئەیووبیان»ە. لە بەشی تێبینییەکان لە خودی بڵاوکراوەکانی سەردەمی (ژ.ک) و کۆماری کوردستان کەلکم وەرگرتووە و ئەگەر بۆچوونێکی جیاوازم هەبووبێ باسم کردووە. پێویستە ئەوەش بڵێم کە حوکم

نییە هەرچی لەو لیستەدا ناوی هاتبێ، حەتمەن ئەندامی (ژ.ک)ە و یا ئەگەریش ئەندام بێ، ناوی نهێنی یا راستەقینەکەی دروست بێ، بەڵام ئەوە هەوڵێکە بەو هیوایەی بە رەخنە و تێبینی وردی خوێنەرانی کورد کارەکە پوختەتر و دەوڵەمەندتر بێ و هاندەرێکیش بێ بۆ ئەو کەسانەی لە سەر ئەندامانی تری (ژ.ک) لە هەر دوو بەشی رۆژهەڵات و باشووری کوردستان زانیارییان هەیە، تا بۆ روون بوونەوەی پتری ئەو لیستە و ناوی ئەندامان و لایەنگرانی نەناسراو، هەوڵێکی زیاتر بدرێ و چی تر بە نەناسراوی نەمێننەوە.

گرینگی ئەو کارەش لەوەدایە کە بە روون بوونەوەی ناوی نهێنی یا ژمارەی ئەندامەتی یا ناوی راستەقینەی هەرکام لە ئەندامانی (ژ.ک)، زۆر گرێکوێرەی مێژووی پڕ لە سەروەری خەباتی ئەو سەردەمی پێ دەکرێتەوە و روون دەبێتەوە کە بۆ وێنە: ئەندامانی دامەزرێنەر چەند کەس بوون؟ کێ لە رووداوێکی مێژوویی ئەو سەردەمیدا بەشدار بووە؟ و زۆر شتی دیکەش. جا هەر بۆیە دیسان داوا لە خوێنەران دەکەم تەنانەت ئەگەر یەک ناویش لە ناوی ئەو ئەندامانە بزانن، بە هێندی بگرن و بۆ چاپەکانی دیکەی ئەو بەرهەمە بە چەشنێک رایبگەیەنن. ئەگەر بەپێی ئەو ناوە نهێنییانە بێ کە لە گۆڤارەکانی «نیشتمان» و «هاوار» و «ئاوات» و «گڕوگاڵی منداڵانی کورد» و «هەڵاڵە»دا ناویان هاتووە، ئەوە دەکرێ بڵێین ناوی راستەقینەی زۆربەی هەرەزۆری نووسەران دیاری کراون. ئەگەرچی دیسان دەڵێم کە مەرج نییە حەتمەن هەموو ناوەکان دروست بن. با ئەوەش بڵێم کە چەندین کەس لە ئەندامانی کۆمەڵەی «هیوا»ش ناویان کەوتووەتە نێو لیستی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک)، بەڵام تێبینییان لەسەر نووسراوە و ئەوە بەو مانایە نییە چونکە لەم لیستەدان ئەندامی (ژ.ک)یش بن.

www.zheen.org

ئەندامانی کۆمەڵەی ژ.ک

ریز	ناوی نهێنی	ناوی راستەقینە	ژمارەی ئەندامەتی	تێبینی
١	نەریمان	حوسێن زێرینگەران (فرووهەر)	١	یەکەمین سەرۆکی کۆمەڵەی (ژ.ک) بوو تا نیزیک دوو ساڵ.

٢	ع. بیژەن	عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی	٢	سەرنووسەری گۆڤاری «نیشتمان» یەکێک لە چالاکترین ئەندامانی کۆمەڵەی ژ.ک. و لە دامەزرێنەرانی یەکەمی ئەو کۆمەڵەیە بوو.
٣	کاوە	میرحاج ئەحمەد	٣	خەڵکی کوردستانی باشوور و لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی (ژ.ک) بووە.
٤	ق.م.ڕەوادی / ق.م	مەلا قادری مودەڕڕیسی	٤	سەرنووسەری گۆڤاری «گڕوگاڵی منداڵانی کورد»
٥	ع. راد	عەبدوڕڕەحمانی ئیمامی	٥	
٦	ع. ساسان	میرزا عەلی ریحانی	٦	دەستەی هەیئەتی ناوەندی ژ.ک بوو. هەر ئەو کەسەی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» دەڵێ «لە ئەندامانی دامەزرێنەری ژ.ک بووە.» کاک عوبەید دەڵێ: «ع. ساسان» ناوی نهێنی میرزا «عەلی ریحانی» بووە و «راژۆ» ناوی نهێنی ئەو لە کۆمەڵەی «هیوا»دا بووە، هەرچەند قسەش هەیە کە ع. ساسان ناوی نهێنی کاک «وەهابی بلووریان»ە.
٧	م. نادری	محەممەد دڵشادی رەسووڵی	٧٦	
٨	ئا. ئا. ڕژدی	مامئەحمەدی ئیلاهی	٢٤	
٩	خ.م. شاباز	محەممەدخەلیلی مووەففەقی		«کاپیتان»ی ئەرتەشی کوردستان بووە.
١٠	م.س. تووس	محەممەدی سەلیمی	١٣	لە دیاری ژمارە ٢ی کۆمەڵەی ژ.ک.دا «گوڵبژێرێک لە دیوانی حاجی قادری کۆیی بلبلی

بنکەی ژین www.zheen.org

				نیشتمانی کورد» ناوی بەم جۆرە هاتووە «هەیئەتی ناوەندی (مەرکەزی) کۆمەڵەی ژ.ک ئەم سیپارەیە پێشکەشی گیانی (روح) لاوی رەحمەتی م.س.تووس ئەندامی ژمارە ١٣ی کۆمەڵە ئەکات».
١١	م.ش. ئازەر / م. ئازەر/ م.ئا	محەممەدی شاپەسەندی	٨٢١	بۆخۆی دەڵێ لە دامەزرێنەرانی ژ.ک نەبووە و دواتر بۆتە ئەندام. بەرپرسی گۆڤاری «ئاوات» و نووسەری گۆڤارەکانی سەردەمی کۆمەڵەی ژ.ک و کۆماری کوردستان بووە و لە گۆڤاری «ئاوات»دا بە ناوی (م.ئازەر) و (م.ئا) نووسراوەی هەیە. (نووسەر)
١٢	برای راست	حاجی‌رەحمان‌ئاغای ئیلخانی‌زادە	٦٧	
١٣	ع. هەژار	عەبدورڕەحمانی شەرەفکەندی	٢٠	
١٤	م.ش. هێمن	سەیدمحەممەدئەمینی شێخولئیسلامی	٥٥	هەم ناوی نهێنی کۆمەڵەی (ژ.ک)ی بووە و هەم نازناوی شێعری.
١٥	م.ح. لاو	سەدیقی حەیدەری	١٠	ئەندامی شوورای هەیئەتی ناوەندی ژ.ک بووە.
١٦	ع. سیامەک	عەبدولقادری دەباغی	٥٧	لە ژمارە ٥ی نیشتمان ناوی هاتووە کە یەکەم لقی کۆمەڵەی (ژ.ک)ی لە کوردستانی باشوور و لە شاری سلێمانی دامەزراندووە.
١٧	ع. زۆراب	عەلی خوسرەوی	٣٧	پێم وایە «ع.خوسرەوی»ش هەر ناوی کاک «عەلی خوسرەوی»یە کە سەرۆکی لقی لاوانی (ح.د.ک) بووە.

www.zheen.org

١٨	ژیر	سەید ساڵحی ئەییووبیانی مەرکەزی		
١٩	ئا.ت. ئارام	سەید تەهای ئەییووبیانی مەرکەزی	١١٤٩	بڕوانە لاپەڕە ٣١٤ی ئەم کتێبە، دێڕی ٤ی کۆتایی.
٢٠	م. بەیان	محەممەدئەمینی خاتەمی	٧١	
٢١	خاڵە مامە	حاجی سەید حەمەدەمینی بەرزەنجی (خاڵەمین)		
٢٢	س.ح. حەمیدی گرشاسب/ م.ح	سەید محەممەدی حەمیدی		سەرنووسەری گۆڤار و ڕۆژنامەی «کوردستان» و گۆڤارەکانی «هاوار» و «ئاوات» بووە.
٢٣	عاشق	شێخ محەممەدی حیسامی		ڕوون نییە ناوی نهێنی لە (ژ.ک)دا بووە یا نازناوی شێعرێتی؟
٢٤	ع. مەولەوی	عەزیزی مەولەوی		
٢٥	ح. خەمناک، ح. قزڵجی	حەسەنی قزڵجی		بڕوانە ل٥ی پێشەکی "ئاڵەکۆک"، چاپی ١٣٢٤و ل١٦-١٩ی ژ٣ی گۆڤاری «هەڵاڵە» کە ح. قزڵجی سەرنووسەری بووە.
٢٦	م. س. قزڵجی	محەممەدسادقی قزڵجی		ناسراو بە «قازی کاکە حەمە»ی بۆکان
٢٧	م. نەژادی	مستەفا نەژادی		ئەندامی کارا و تێکۆشەری (ژ.ک) و لە گۆڤاری «هەڵاڵە»ی ژمارە(١) نووسراوەی هەیە.
٢٨	عەتری	محەممەدی نووری (گڵۆلانی)	٨٥	لە لاپەڕە ١٧ی کتێبەکەی (شەوێک و خەوێک)دا دەڵێ: «ئەندامی ژمارە ٨٥ بووم».
٢٩	هەتاو	مەلا عەولای داودی (خاڵەمەلا)	٩٠ یا ٩٥	سەرۆکی دەستەی «باز» (ناوی نهێنی یەکێک لە گەڕەکەکانی

نێکەی ژین www.zheen.org

				مەهاباد). روون نییە ژمارەی ئەندامەتی (٩٠)ە یا (٩٥)، بەڵام زۆرتر وێدەچێ ٩٠ دروست بێ.
٣٠	م.م. عیشقی	محەممەدی مەجدی		
٣١	فەرمان	عەبدولعەزیزی زەندی	٧٨	سەرۆکی کۆمەڵەی ئازادیخوازانی کورد بوو و دواتر بوو بە ئەندامی (ژ.ک).
٣٢	م. ئاریا	مەنافی کەریمی	٢٧	لە ژمارە ٢ی نیشتماندا بە م. ئاریا ٢٧ ناسێندراوە کە میداڵی ئاڵای کوردستانی وەرگرتووە.لە «نیشتمان»ی ژمارە ٧و٨و٩شدا نووسراوە ژمارە ٢٦. (نووسەر)
٣٣	هێدی	میرزا ئیبراهیمی ئیبراهیمیان	١٨	یەکەمین یاریدەدەری سەرۆکی کۆمەڵەی ژ.ک و ئەندامی دەستەی لاوان.
٣٤	ع. هونەر	عەباسی حەقیقی		شاعیری ناودار و خەڵکی بۆکان.
٣٥	هومێد	سەعیدی زەرگەیی		لە ژمارە ٢ی گۆڤاری «گڕوگاڵی منداڵانی کورد» شێعری نووسیوە. پێم وایە نازناوی شێعرێتی.
٣٦	هۆگر	ڕەحیمی سەیفی قازی		(بڕوانە ل٣٦، ژ١ی ڕوانگە: کاک مەنافی کەریمی) و کاک عوبەید
٣٧	بارام	عەلی مرادی	١٨	ئەندامی کۆمەڵەی ژ.ک و بەرپرسی دەستەی لاوانی لادێی ئیندرقاش. (کاک عوبەید)
٣٨	بینایی	پێشەوا قازی محەممەد		بەپێی بەڵگەی لاپەڕە ١٠٩ی کتێبەکەی کاک حامیدی گەوهەری، پێشەوا هەتا ١٣٢٣/٧/١١ (١٩٤٤/١٠/٢) ئەندامی ژ.ک نەبووە و دواتر وەک ئەندامەکانی دیکە سوێندی خواردووە و بۆتە دووهەم سەرۆکی ئەم کۆمەڵەیە (نووسەر).

بنکەی ژین www.zheen.org

				کاک ئەحمەدی شەریفی دەڵێ: «قازی محەممەد» ئەندامی ژمارە ٤٠ی ژ.ک بووە. (لاپەڕە ٣٦ی گۆڤاری روانگەی ژمارە ١١).
٣٩	ئاگری	سەعیدی هومایوون		
٤٠	کاک	مەلا ئەمجەدی عوسمانی		خەڵکی گوندی «قەڵای رەسووڵەسیت» لە ناوچەی چۆمی مەجیدخان بووە. بروانە ژمارە ٦٦ی گۆڤاری مەهاباد. (نووسەر)
٤١	هەلگورد	سەید محەممەدی سەیدی	٩٧	سەرۆکی دەستەی «هەڵۆ» لە یەکێک لە گەڕەکەکانی مەهاباد بووە. سەرۆکی دەستەی «باز» خاڵەمەلای داودی بووە. (کاک عوبەید)
٤٢	چکاوەند	محەممەدی مەولوودیان	٤٥	مەشهوور بە «کاپیتان» سەرۆکی ئەمنییەتی مەهاباد و ناوچە بووە. (کاک عوبەید)
٤٣	مەمۆ / کورد	کەریمی یاهوو (کاکەمەم) کاکەمەمی کورد	٢١	سەرۆکی پەیوەندییە گشتییەکان و ئینتیزامات وئەمنیەتی ناوچەی عەشایری بووە. (مامۆی پیر)یشیان پێدەگوت. (کاک عوبەید) هەڵبەت رەنگە ژمارەکەی دروست نەبێ چونکە کاک مەنافی کەریمی ژمارە ٢١ بووە. (نووسەر)
٤٤	س.ئا. ئازەر	سەدیقی ئەنجیری ئازەر		روون نییە دەستەی لاوانە یا ئەندامی (ژ.ک). کاک عوبەید لە جێگایەکی دیکەدا دەڵێ: «سەرۆکی لقی لاوانی ح.د.ک بوو و ناوی نهێنی «ئاگریان» بووە». بەڵام لە لاپەڕە ١٢ی ژمارە (١)ی «هاواری نیشتمان» کە هەر بۆخۆشی بەرپرسی بووە نووسراوەی بە ناوی س.ئا. ئازەر

بنکەی ژین www.zheen.org

				هەیە کە پێم وایە هەر ئەو ناوەی دوایی دروستە.
٤٥	راماو	سەید عەبدولقادری ئەییووبیانی مەرکەزی		کاک عوبەید دەڵێ: شێعریشی هەبووە.
٤٦	ئاورپارە	میرزا عەبدوڵلای نەهری		کاک عوبەید دەڵێ: «ئەندامی نهێنی و لەمێژینەی ژ.ک بووە.»
٤٧	یاوەر	حاجی مستەفا داودی		
٤٨	پاکۆ	حاجی سەید عەبدوڵلا ئەییووبیانی مەرکەزی		
٤٩	حیلمی	مستەفا موئمینی	١٢١	لە هەیئەتی ناوەندی (ژ.ک)دا و نووسەری ئەو کۆمەڵەیە بوو کە دڵشاد و زەبیحی گیران، لە جێگای ئەوان کاری دەکرد.(کاک عوبەید)
٥٠	ق.ق.ق. پیاو	میرزا قاسمی قادری قازی	١٠٥٣	سەرۆکی «پەیمانی سێسنوور». بڕوانە ل ،١٩٠و ٣١٤ی ئەم کتێبە.
٥١	م.س. خوێنین	سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی	١٠٦٠	رابیتی نێوان دوو کۆمەڵەی (ژ.ک) و (هیوا)
٥٢	هەڵۆ	شێخ عوبەیدیلای زینوێ		ناوی نهێنی لە کۆمەڵەی (ژ.ک) بووە و لە کۆمەڵەی «هیوا»شدا ناوی نهێنی «ع. جانگیر ئەندامی ژمارە ٧١٦» و بەشدار لە پەیمانی «سێسنوور». (کاک عوبەید)
٥٣	ع. هووشەنگ	سەید عەزیزی شەمزینی		ئەندامی ژمارە ٧ی «هیوا» و بەشدار لە پەیمانی «سێسنوور». (کاک عوبەید) هەڵبەت کاک عوبەید لە

بنکەی ژین
www.zheen.org

					وتوویژێکی دیکەدا دەیگوت: «هووشەنگ» ناوی نهێنی «عیززەت عەبدولعەزیز»ە لە کۆمەڵەی «هیوا»دا چونکە حازر نەبوو ببێتە ئەندامی ژ.ک.
٥٤	گەڕناس	محەممەدحوسێنی سەیفی قازی			کاک عوبەید (دڵنیا نیم. نووسەر)
٥٥	کواد	میرزا خەلیلی خوسرەوی			ئەندامی ژ.ک بووە. رەنگە ئەو ناوە هەر«قوباد» بێ. کاک عوبەید
٥٦	گەنج	سەید عەبدولقادری گەیلانیزادە (ئالی گەیلانیان)			
٥٧	ئاواڵ	مستەفا ساوجبلاغی			ژ.ک بووە و لە لاپەڕە ٣ی ژمارە ٧و٨و٩ی «نیشتمان»شێعری بڵاو کردۆتەوە. بە رەمزی شارەکەیڕا (ئا/ک) دیارە کە خەڵکی بۆکانە. کاک عوبەید دەڵێ: «ئەوە شێعری ئەو نییە بەڵام ناوی نهێنییەکەی دروستە.» پێشتر کاک عوبەید دەیگوت ئەو ناوە نهێنییە ئی یەکێک لەو ئاغایانەی «فەیزوڵلابەگی»یە.
٥٨	م. ئیرەج	مەحموودی وەلیزادە	٢١٥		لە لاپەڕە ١٠ی نوسخەی ئەسڵی «نیشتمان»ی ژمارە ٧و٨و٩دا ناوی هاتووە و نووسراوە: «م. ئیرەج ئەندامی ژمارە ٢١٥ و... بۆ پێشکەوتنی کاری گۆڤارەکەمان زۆر زەحمەتیان کێشاوە...» و دواتر بوو بە وەزیری کشتوکاڵی کۆماری کوردستان.
٥٩	ئا.ف. پرشینگ	سمایلی فەڕوخی	١٠٧٥		بروانە دێڕی کۆتایی ل ٣١٤
٦٠	ئاگریک/ ئاورینگ	سەید	١٦		کاک عوبەید دەڵێ: براگەورەی من

بنکەی ژین www.zheen.org

		محەممەدئەمینی ئەییووبیانی مەرکەزی (تەهازادە)		و معــاوینی ســەرۆک کۆمــار و وەزیری لەشســاغی (بێهداشـت) بووە بەڵام ژمارەکەی پـێم وایـە هەڵەیە و ژمارە ٦ دروستە کە بە هەڵــە ژمــارە ١٦ یــا ٢٦ی بــۆ نووسراوە.
٦١	زانا	عوسمانی دانیش		ناوبراو ئەندامی ژ.ک و خەڵـکی سـلێمانی بـووە و لـە پێشـەکی کتــێبی «کــورد لــە گەمــەی سۆفیەت»دا کاک «نووشـیروان» دەڵێ: ئەو نـاوە نهێنییـە نـاوی نهێنی مامۆستا «زەبیحی»یە. لە لاپــەڕە ٥٣٢ی کتـێبی «ژیــان و بەســەرهاتی زەبیحــی»شــدا سەبارەت بە مامۆسـتا زەبیحـی دەڵێ: «هەندێ وتاری بە زمـانی عەرەبی هەر لـە سـەر کۆمـاری کوردستان بە ناوی «زانا»وە بـۆ «خەبات» نووسی».
٦٢	هەوین	مەلا شێخ عیززەددینی حوسێنی		ژ.ک بووە و ئەم زانیارییــەم لــە وتووێژی خـۆی لەگـەڵ چەنـد کەســـێکدا لـــە ئینتێرنێـــت وەرگرتووە.
٦٣	ئاسن	سەید محەممەدی سەیدنیزامی (سەیدپیرە)		سەرۆکی گشتی شارەوانی
٦٤	م.م. هووشەنگ	محەممەدڕەسووڵی میکائیلی	١٦	ژمارەی ئەندامەتی دروستە. لــە «نیشتمان»ی ژمارە ١دا شـێعری بلاو کردۆتەوە. ئەو ژمارەیە بـۆ ژمــارە ئەندامــەتی «ســەید محەممــەدی ئــەییووبیان»یــش نووسراوە بەڵام پێم وابێ ژمـارە

بنکەی ژین
www.zheen.org

				١٦، ژمارەی ئەندامەتی کاک محەممەدی ئەییووبیان نەبووە. (نووسەر)
٦٥	زرینگ	سەید کامیلی ئیمامی		دڵنیا نیم نازناوی شێعری پێشوویەتی یا ناوی نهێنی لە (ژ.ک)دا.
٦٦	م. فەرڕوخ	محەممەدی یاهوو	١١	ئەندامی هەیئەتی ناوەندی ژ.ک.
٦٧	شاعیرێکی بەناوبانگ/ بوێژێکی ناودار	مەلا مارفی کۆکەیی		لە ژمارە ٣ و ٤ی «نیشتمان»دا بە ناوی «شاعیرێکی بەناوبانگ» و لە لاپەڕە ١٩ی ژمارە ٥ی گۆڤاری «نیشتمان»ی ڕێبەندانی ١٣٢٢شدا بە ناوی «شاعیرێکی بەناوبانگ» شێعری بلاو کردۆتەوە. لە لاپەڕە ٢٠ی ژمارە ٦یشدا ناوی نهێنی «بوێژێکی ناودار»ە. (نووسەر)
٦٨	شێرزە	شێخ نافیع مەزهەر		خەڵکی سەقز بووە. دڵنیا نیم. ڕەنگە ئەوە نازناوی شاعیرێکەی بێ. (نووسەر)
٦٩	ڕووناک	محەممەدی قادری	٥٢	لە لاپەڕە ٣ی گۆڤاری ژمارە ٢ی «نیشتمان»دا نووسراوە: «لە شاری (ش - SH) - ڕووناک ئەندامی ژمارە ٥٢ کە لە لایەن هەیئەتی ناوەندییەوە بۆ سەرۆکی ئیدارەی محەللی موعەیەن کرا». بە بڕوای من دەبێ ئەو شارە شنۆ بێ و ئەو کەسەش کاک محەممەدی قادری بێ کە خەڵکی شنۆ بووە. هەڵبەت کاک عوبەیدیللا دەڵێ: «ڕووناک ناوی نهێنی میرزا ئیبراهیمی ئەفخەمی، ئەندامی لقی لاوانی کۆمەڵەی ژ.ک بووە» (نووسەر)

بنکەی ژین
www.zheen.org

٧٠	م.خ. بارزانی	مەجیدی خوسرەوی	٦٤	لە لاپەڕە ٣ی ژمارە ٢ی «نیشتمان»دا دەڵێ: «لە شاری (غ. G) بارزانی ئەندامی ژمارە ٦٤بۆ سەرۆکێتی ئیدارەی محەللی تەعین کراوە و چاوەنواڕی گەیشتنی راپۆرتی عەمەلیاتی ئەکەین.» لە پشتی بەرگی ژمارە ٥ی «نیشتمان»یش لە نێو ئەو کەسانەی یارمەتی ماڵییان بە ژ.ک. کردووە (دەسیاوی بۆ چاپ) دووهەم کەس (م.خ. بارزانی)یە. بە بڕوای من ئەو کەسە کاک «مەجیدی خوسرەوی»یە کە خەڵکی نەغەدە بووە. (نووسەر)
٧١	ئافەرین	مامۆستا ڕەفیق حیلمی		کاک عوبەیدیللا ئەیووبیان دەڵێ: «سەرۆکی کۆمەڵەی «هیوا» و ناوی نهێنی لەو کۆمەڵەیەدا (ئافەرین) بووە.»
٧٢	خ. شێواو	خالید حیسامی		سەرەتا نازناوی شێعری «شێواو» بووە و پاشان گۆڕیویەتی و کردوویەتە «هێدی». لە بلاوکراوەکانی سەردەمی ژ.ک. ناوی نەهاتووە بەڵام لە رۆژنامەی «کوردستان»ی سەردەمی کۆماردا نووسراوەی هەیە. روون نییە ئەوە ناوی نهێنی لە (ژ.ک)دا بووە یا نازناوی شێعرێتی. (نووسەر)
٧٣	پرشەنگ	هاشمی شیرازی	٢٢	بۆخۆی لە لاپەڕە ١٠١ی کتێبەکەیدا (خاطرات دکتر هاشم شیرازی) دەڵێ: «ئەندامی ژمارە ١١ بووم.» لە لاپەڕە ٢٩ی گۆڤاری

بنکەی ژین
www.zheen.org

				(هاوار - هاواری کورد) وتارێک لە عەرەبی کراوە بە کوردی و لە ژێرەوە نووسراوە: «لە لایەن (ب.پرشەنگ) کراوە بە کوردی» جا نازانم دوکتور شیرازی عەرەبی زانیوە یان نا. کاک عوبەیدیللا ئەییووبیان دەڵێ: «د. شیرازی ئەندامی ژمارە ١٩ بووە. بە بڕوای من ژمارە ٢٢ دروستە هەرچەند تەواو دڵنیا نیم. کاک عوبەید دەڵێ: «یا ژمارە ١٢ بوو یا ١٩ بەڵام خودی د. شیرازی دەڵێ: ژمارە ١٩ مامۆستا هەژار بوو کردیان بە ٢٠ و «رەحمانی حەلەوی»یان کرد بە ١٩»
٧٤	م.ئا. حەریق	سەید محەممەدی ئەسحابی		لە لاپەرە ٢٠ی ژمارە ٢ی «نیشتمان»دا شێعری بڵاو کردۆتەوە. کاک سەید محەممەدی سەمەدی و د.هیمدادی حوسێن و کاک نووشیروان دەڵێن: ناوی نهێنی «سەید محەممەدی ئەسحابی»یە بەڵام کاک عوبەید دەڵێ: جگە لەو دوو ناوە نهێنییەی «سەید محەممەدی ئەییووبیان» کە کاکم بوو، ناوی «م.حەریق»یش هەر ئی وی بوو.
٧٥	سەدیق بەکری	سەدیقی عەلایی		خەڵکی نەغەدەیە و لە ژمارە ٣ی گۆڤاری «گڕوگاڵی منداڵانی کورد» نووسراوەی هەیە. روون نییە (ژ.ک) بووە یان نا، بەڵام لە بڵاوکراوەکانی سەردەمی کۆماری کوردستاندا نووسراوەی هەیە.

بنكەی ژین
www.zheen.org

٧٦	فانی	مامەندئاغای میرئاودەلی		(مامەندئاغای میرئاودەلی) (١٩١٠ - ١٩٧٣) ژیاوە روون نییە ناوی نهێنی بووە یان نازناوی شێعری. لە ژمارە ٢و٣و٤ی «نیشتمان» شێعری هەیە. لە ژمارە ٣و٤دا هاتووە کە بە هۆی ئەندامی ژمارە (٢٠٠)ەوە شێعری بۆ بەرپرسانی گۆڤاری «نیشتمان» ناردووە. لە لاپەرە ١٠ی ژمارە (١)ی «هاواری کورد»یشدا شێعری هەیە.
٧٧	ق. چووبینە	قاسمی وەتەمیشی		لە پشتی رووبەرگی ژمارە ٥ی «نیشتمان» لە ریزی ژمارە ٧دا ناوی هاتووە کە پارەی بۆ یارمەتی بە ژ.ک ناردووە. بە بڕوای من رەنگە ئەو ناوە نهێنییە ناوی کاک قاسمی وەتەمیشی بێ، هەرچەند تەواو دڵنیاش نیم. (نووسەر)
٧٨	ئا.ع. دڵسۆز	ئەنوەر عەبدوڵلا		تەواو دڵنیا نیم ژ.ک بووبێ، بەڵام بە روونی لە ژمارە ١ی گۆڤاری «کوردستان»دا نووسراوەی هەیە و خەڵکی کوردستانی باشوورە.
٧٩	ح.م	حەسەنی مودەڕڕیسی		خەڵکی بۆکان بووە و لە ژمارە ١ هەتا ٣ی گۆڤاری «هەڵاڵە»دا نووسراوەی هەیە. تەواو دڵنیا نیم ژ.ک بووە یان نا. (نووسەر)
٨٠	وردی	محەممەدتۆفیق وردی		خەڵکی «کۆیە»ی کوردستانی باشوور بووە و لە ژمارە ٢و٣ی گۆڤاری «گڕوگاڵی منداڵانی کورد»دا نووسراوەی هەیە. تەواو دڵنیا نیم ژ.ک بووە یان نا. (نووسەر)

بنکەی ژین www.zheen.org

٨١	سوار	مستەفا خۆشناو		خەڵکی کوردستانی باشوور بووە. کاک عوبەید دەڵێ: «ئەگەر هەڵەم نەکردبێ «سوار» ناوی نهێنی کاک «مستەفا خۆشناو» لە (ژ.ک)دا بووە و ناوی نهێنی لە «هیوا»شدا «فەرەیدوون» بووە یا بە پێچەوانە».

دەستەی لاوانی کۆمەڵەی ژ.ک

ریز	ناوی نهێنی	ناوی ڕاستەقینە	ژمارەی ئەندامەتی	تێبینی
١	هێدی/قومری	سەید عوبەیدیللای ئەییووبیان	١	کاک عوبەید دەڵێ: «دامەزرێنەر و سەرۆکی دەستەی لاوان بووم. ئەووەڵ جار ناوی نهێنی من «هێدی» بوو. کاک «ئیبراهیمی ئیبراهیمیان»یش کە ئەندامی ژ.ک بوو ناوە نهێنییەکەی هەر «هێدی» بوو. شێعرێکی من بە نازناوی «قومری» لە لاپەڕە ١٨ی ژمارە ٢ی «نیشتمان»دا بڵاو بۆتەوە. خاڵەمین شێعرێکی نووسیوە کە ئەو بابەتە و ناوی منیشی تێدایە: بیستوومە پێشەوای مە قازی محەممەدە / دا تێکەوە لە مەی، بە مەیە نیشەکەم بزووت / کاکی حەریق و هێدی ئی هێمن و منی / بابی فەقیر و بێکەس و بێدەستەڵات و رووت.» کاک عوبەید دەڵێ: لەو شێعرەدا مەبەست لە «حەریق» هەمان

بنکەی ژین
www.zheen.org

				«ئاگریک»ە کە ناوی کاکە محەممەدمە.
٢	ئاریا	مستەفا بارنجی		
٣	مێدیا	غەنی بلووریان		
٤	ئاکۆ	عەبدوڕڕەحمانی ڕەسووڵی	٥	برای کاک دڵشادی ڕەسووڵی
٥	کەڵانتەر	حوسێنی ساڵحیان	٢١	کوڕی کاک لەتیفی ساڵحیان
٦	لاو	قادری ریحانی		
٧	پاس	فەتاح چاوشێت	١٥	
٨	بەهار	حاجی هاشمی نانەوازادە	١٩	
٩	سوارە	ئەحمەدی نەعلبەندی	٢٥	زۆر دڵنیا نیم. (کاک عوبەید)
١٠	پۆڵا	حوسێنی فەتاحی قازی		
١١	دڵڕوون	عەلی فەرهادی		ناوی نهێنی «کاوان»یش هەر ئەو بووە. (کاک عوبەید)
١٢	تەم	محەممەدی داودی		نووسەری دەستەی «باز» بوو. هاتە ناو دەستەی «لاوان» و کوڕی خاڵەمەلای داودی بووە
١٣	هەیار	چووکەڵ گەوهەری		بابی کاک حامیدی گەوهەری
١٤	ئاژۆک	سولەیمانی شافعی		
١٥	ئاگری	ئیسماعیلی پوورئازەر (شایەگان)		من دڵنیا نیم چونکە ناوی کاک سەعیدی هومایوون بە بێشک «ئاگری» بووە بەڵام کاک عوبەید بۆ سەدیقی ئەنجیری و چەند کەسێکی دیکەش دەڵێ «ئاگری» ناوی نهێنییان بووە. بەڵام کاک عوبەیدیللا لە زۆر جێگایان دەڵێ: «وا هەیە ناوێکی نهێنی لە هەردووک لقی کۆمەڵەی (ژ.ک)دا

www.zheen.org

				هەبووبێ کە ئەوە ئاساییە» (نووسەر)
١٦	کاکە سوورە	عەبدولخالەقی خوسرەوی		
١٧	قامکی	هاشمی مووسازادە		
١٨	رووناک	میرزا ئیبراهیمی ئەفخەمی	١١	خەڵکی بۆکان
١٩	ئاوات	خەلیلی سەدیقی	١٤	
٢٠	ئەنووشیروان	عەبدوڕڕەحمانی کابانی	٤	

لێرەدا بەگوێرەی ژمارەی گۆڤارەکان، ناوی ئەو کەسانەی لە گۆڤاری ١ هەتا ٩ی «نیشتمان» و چەند گۆڤارێکی دیکەدا کە ناویان نەزانراوە، دەنووسمەوە هەتا خوێنەری کوردم هەرنەبێ لە پشکنینی دووبارەی ئەو نۆ ژمارەیە یارمەتییەک دابێ.

لە ژمارە (١)ی گۆڤاری «نیشتمان»دا لە لاپەڕە ٢٤ ناوی «سام» و «جاهد» کە لە بەشی «دەسیاوی بۆ چاپ» واتە یارمەتی بۆ چاپی «نیشتمان» پووڵ و پارەیان داوە، روون نەبۆوە.

لە ژمارە ٥ی «نیشتمان»دا دیسان هەر لەو بەشەی پێشوو، ناوی «ە. ئارێز» یا «ە. ئازیز؟» نەزاندرا.

لە ژمارە ٦ی ئەو گۆڤارە دووبارە هەر لەو بەشەی پێشوو، ئەو ناوانە نەزاندرا: «ع. فەرزانە»، «ح.ر. سەخی»، «ئا. ئازاد»، «ئا. ئا. ئازا»، «ق. چووبینە». هەر لەو ژمارەیە و لە لاپەڕە ١١ دا ناوی «ئا. ک: پشتیوان ١٠٤٢» نەزاندرا.

بە بڕوای من هەرچەند تەواویش دڵنیا نیم، رەنگە «ق. چووبینە» یا کاک «قاسمی وەتەمیشی» بێ یا کاک «قادری حامیدی». ناوی «پشتیوان»یش هەر لە بنەڕەتەوە روون نییە کێیە بەڵام ئەوەی جێی شک و گومان نییە ئەوەیە کە ناوی

ئەندامێکی خەڵکی شاری «بۆکان»ە، چونکە هەروەک دواتر باسی دەکەین «ئا، ک» ڕەمزی شاری «بۆکان»ە.

لە ژمارە ٧و٨و٩ی «نیشتمان»دا ناوی دووکەس روون نییە: «ئا.ک: ع. مرۆ ٦٧ (کە ئەو ئەندامەش خەڵکی بۆکانە)، لە لاپەڕە ١٨شدا وتارێک لە لایەن «بیستوون»ناوێک نووسراوە کە ئەویش ناوی راستەقینەی نەزاندرا.

ئەم چەند زانیارییەش ڕەنگە یارمەتیدەرێک بێ بۆ ناسینی پتری چەند ئەندامێک کە زانیاری وردتریان لە سەر نەبووە.

«ح. مەولائی» لە ژمارە (١)ی «هاواری نیشتمان»دا نووسراوەی هەیە. «ب. شیرین» لە ژمارە ٢ی گۆڤاری «کوردستان»دا نووسراوەی هەیە.

لە لاپەڕە (١)ی کتێبی «حکوومەتی کوردستان و کورد لە گەمەی سۆڤیەت»دا کاک «نووشیروان مستەفا ئەمین» نووسیویەتی: «(ب. ئەلوەند = بەکر عەبدولکەریم حەوێزی)»، ناوبراو لە کۆماری کوردستاندا بەشداری بەرچاوی هەبووە بەڵام روون نییە ئەو ناوە ئی چ سەردەمێکی خەبات و تێکۆشانێتی و ئایا ناوی نهێنی (ژ.ک)ە یا «ح.د.ک» یا....

«مەلا سەعیدی مەلا عەلی»: لە ناو ئەو لیستەی کە ٢٣ی ٢ی ١٩٤٤ لە لایەن بەرپرسی بەشی ڕاگەیاندنی کۆمەڵەی (ژ.ک) واتە مامۆستا «عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی» بۆ سەرکۆنسوولی یەکێتی سۆڤیەت لە تەورێز نێردراوە ناوی «مەلا سەعیدی مەلا عەلی» هاتووە. دەقی ئەو لیستە لە لاپەڕە ٦٢٤ و ٦٢٥ی کتێبەکەی کاک «عەلی کەریمی» و لاپەڕە ٥٠ی کتێبەکەی کاک «حامیدی گەوهەری»دا هاتووە و لە ژمارە ٢٠ی ئەو لیستە نووسراوە: «محەممەد سەعید مەلا عەلی، هەولێر، گەنج».

کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» سەبارەت بەو کەسە دەڵێ: «هەولێری بووە، ساڵی ١٣٢٧ (١٩٤٨) دەگەڵ من لە بەندیخانە بوو.(لە مەهاباد). ئەویان بە عینوانی ئەوە کە بێمۆڵەت هاتۆتە ئێران و عێراقییە، گرتبوو. پیاوێکی زۆر زرینگ بوو، ئەندامی (ژ.ک) بوو، هاتوچۆی ئەمدیو و ئەودیوی دەکرد. ئینسانێکی خۆڕێکخەر بوو، ڕووناکبیریش بوو و کوردایەتیشی دەکرد. لەگەڵ ئەو ئاغایانەی «کیتکە»ی نێوانی هەبوو. زۆرجار دەیانگرت بەڵام زۆر

دەسڕۆیشتوو بوو (پارتی قەوی بوو) زوو ئازادیان دەکرد. لە زینـدانێ بـە مـنی دەگوت ئەمن لە شای ئێرانێ دەوڵەمەندترم.»

دیسان بە قسەی کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان»: «کـاک عەبـدوڕڕەحمانی لەشکری و کاک سولەیمانی شافعی لە ئەندامانی لقی لاوانی (ژ.ک) بـوون. ئـەو دوو کەسە وێڕای خۆی لە دامەزرێنەرانی دەستەی لاوان بوون. کـاک «ڕەحمـانی کابانی»، کاک «سەیفوڵڵای نانەوازادە» (سەهبا)، کاک «عەبدوڵڵا حەکیمزادە»، کاک «فەتاحی حامیدی»ش ئەندامی دەستەی لاوانی (ژ.ک) بوون.

کـاک «عـەزیزی کوردپـوور» ئەنـدامی (ژ.ک) بـوو. سـەرۆکی گـەڕەکی هەرمەنیان بوو. کاک «مارفی پوورزەریف» و کـاک «عەبدوڵـڵا لاوەیـی» و کـاک «سالحی مەستانی» و کاک «عەلی خادمی»ش ئەندامی (ژ.ک) بوون.

کاک «محەممەدعەلی سوڵتانی» لە لاپەرە ٤٨٨ و ٤٨٩ی بـەرگی دووهـەمی کتێبی «احزاب سیاسی و انجمنهای سری در کرمانشاه» و لە بەشـی «کۆمەڵـەی (ژ.ک) لە کرماشان»دا دەڵێ: «لە هەلومەرجی دوای خەرمانانی ١٣٢٠ و گۆڕانکاری فکری و کۆمەڵایەتی و پەرەستاندنی تێکۆشانی حیزبی و هاوکاری نیزیکی حیزبە سیاسییە چەپەکان دەگەڵ دەوڵەتی ئەوکات و بەشداری وەزیرەکان لـە کابینـە، لقەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە کوردستانەوە گەیشـتە «کرماشـان» و «کەڵـهوڕ» و «پشتکۆ» هەتا «لۆڕستان» چالاکییەکانی خۆی پـەرە پێـدا. «مـیرزا عەبدوڵـڵای مودەبیر» مەشهوور بە «ئاغا گەورە»... سەرۆکایەتی لقەکانی سنە و کرماشان و کەڵـهوڕ و لۆڕسـتانی بەئەسـتۆوە بـوو. چەنـد کـەس لـە ڕوونـاکبیران و سیاسـەتمەداران، لقـی کرماشـانیان بـەڕێوە دەبـرد. خوالێخۆشـبوو «مـیرزا ئیبراهیمخانی نادری» وەک دەبیری (سکرتێر) کۆمەڵەی (ژ.ک)ی لقی لۆڕستان و کرماشان و پشتکۆ و کەڵهوڕ چالاکی هەبوو. مامۆسـتای خوالێخۆشـبوو «سـەید محەممەدتاهیری هاشمی» سەرۆکی لقی ناوچەی کرماشان و جێگـری سـکرتێری کۆمەڵەی (ژ.ک)ی [ئەو بەشە] بوو. یـەکێک لـە قازییـەکانی دادگـا ڕاوێژکـاری ناوچەی کرماشانی بەئەستۆ بوو و «ڕەشید باجەلان» لە وەکیلە (مەحامی) پایـە یەکەکانی دادگا لە عێراق کە لە «خانەقین» نیشتەجێ بوو، بێجگە لە بەرپرسێتی پێوەندی لقەکان، سەرۆکایەتی حیزبی ناوچەی «خانەقین»یشی بە ئەستۆوە بوو

و بەرپرسێتی پێوەندی حیزبی لە بەغدا تا خانەقین و کرماشان و... دەگەڵ دەفتەری ناوەندی [مەهاباد] پێ ئەسپێردرابوو. لە کاروباری سیاسی و فەرهەنگی ئاگادارییەکی تەواوکەماڵی هەبوو و بە زانایی زانستی لە چوارچێوەی چالاکی خۆیدا بەناوبانگ بوو...».

لە لاپەڕە ٤٩١یش باسی چوونی «میرزا عەبدوڵڵای مودەبیر» و «ئیبڕاهیمی نادری» لە پاش ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان بۆ مەهاباد دەکا.

لە لاپەڕە ٤٩٤یش باسی مامۆستا «سەید تاهیری هاشمی» دەکا و دەڵێ ناوبراو دوای ڕاگەیاندنی کۆمار، پێوەندی لەگەڵ شووڕای ناوەندی کۆمەڵە لە کورتی دا و هەر بۆیە نەچۆوە مەهاباد و دواتر بە یەکجاری خۆی لە کاروباری سیاسی کێشاوە و خەریکی خوێندنەوە و لێکۆڵینەوە و دەرسدانەوە بوو.

کاک «حەسەنی سەییدزادە» لە وتارێک لە ژێر ناوی «کۆمەڵەی ژ.ک و ڕێکخراوی نهێنی لە کرماشان و لۆڕستان» کە لە گۆڤاری «هەشتاوهەشت»دا بڵاو بۆتەوە، لە لاپەڕە ٢٢٨دا دەڵێ: «یەدوڵڵاخانی ڕەزایی کەڵهوڕ» کوڕی «عەبدوڵڵاخان (زەعیم سوڵتان) بەرپرسی (ژ.ک)ی ناوچەی «کەڵهوڕ» و «پشتکۆ» بووە. «ڕەشید ئیسماعیل باجەڵان» ناسراو بە «ڕەشید باجەڵان» کە محامی بووە لە شاری خانەقین سەرپەرشتی پێوەندییەکانی ڕێکخراوە ناوچەییەکانی (ژ.ک)ی بەئەستۆوە بووە...».

کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» سەبارەت بە ئەندامانی (ژ.ک)ی لقی کرماشان و... دەڵێ: «ساڵح ئۆقلیدۆس خەڵکی کرماشانێ بوو. پێم وایە ئەندامی لقی لاوانی کۆمەڵەی ژ.ک بوو. لە سەردەمی کۆماردا لە بەڕێوەبەرایەتی فێرکردن و بارهێنان کاری دەکرد. زۆر کوردپەروەر بوو. دۆستی «ئیبڕاهیمی نادری» و «مەحموودی مەحدوود» بوو. «کازمی»ناوێکیش بوو کرماشانی و ڕەفیقی «ساڵح ئۆقلیدۆس» و ئەفسەری کۆمار بوو. «مەحموودی مەحدوود» چووبوو بۆ لای «شێخ مەحموود» و «حەمەڕەشیدخان» و «مەحموودخانی کانیسانان»، ناوبراو زۆر تێگەیشتوو و دۆستی «میرزا عەبدوڵڵای مودەبیر» بوو و ماوەیەک لەگەڵ یەکتر هاومەنزڵ بوون. «مەحدوود» نووسەر، نەقاش و زۆر چالاک بوو. لە منداڵییەوە کوردایەتی دەکرد.» سەبارەت بە مامۆستا «سەید تاهیری هاشمی»ش

دەیگوت: «لە سەروبەندی شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ی هەتاوی (١٩٧٨) ئێران «سەید تاهیر»م دیت لێی پرسیم: «ئەرێ «زەبیحی» ماوە؟» گوتم: بەڵێ، چۆنە دەپرسی؟ گوتی: «ئەمن «ژ.ک»ی دەستی «زەبیحی»م».

ناوی نهێنی و رەمزی چەند شارێک

«ئا. ل. ب» رەمزی شاری «سابلاغ» (مەهاباد)ە. هەڵبەت با ئەوەش بڵێم کە دوو پیتی (ل.ب) چەند پیتی هەڵبژێردراوی ناوی شاری سابلاغە، واتا (ل.ب)ێی سابلاغ بۆتە ناوی رەمزی شارەکە.

«ئا. ک» رەمزی شاری «بۆکان»ە. (بڕوانە هەموو ئەو ناوە نهێنییانەی ئەو دوو پیتەیان لە پێش ناوەکەیە، بۆ وێنە «ئا.ک: برای راست ٦٧» کە ناوی نهێنی «حاجی رەحمانئاغای ئێلخانیزادە»یە کە ئەویش خەڵکی شاری بۆکان بوو.

«ب. ئا. م» رەمزی شاری «سلێمانی»یە.

لە لاپەڕە ١٠ی ژمارە ٥ی گۆڤاری «نیشتمان»دا هاتووە: «لەم مانگەدا «سیامەک» ئەندامی ژمارە ٥٧ دانیشتووی شاری «ئا. ک» سەفەرێکی بۆ شاری «ب.ئا.م» کردووە و ئیدارەیەکی محەللی تەشکیل داوە. ئەوە یەکەم شارە کە کۆمەڵەی ژ.ک لە پارچە کوردستانێکی دەرەوەی مەنتیقەی خۆی ئەندامی لێ وەرگرتووە. لەو ئاگایانەی پێمان گەیشتووە گەنجانی بەشی (ب) لە کوردستانی گەورە زۆر داوخوازی ئەندامەتی کۆمەڵی ئێمەن...» شیکردنەوەی ئەو بەشەش بەپێویست نازانم چونکە لە بەشەکانی پێشوودا ئەوەمان روون کردۆتەوە کە مەبەست لەو کەسە کێیە و روونکردنەوەی پێویستمان لە سەر نووسیوە، تەنیا ئەوەندە زیاد دەکەم کە مەبەست لە (ب) کە هەم لە رەمزەکە و هەم لەو بەشەدا کە دەڵێ: «گەنجانی بەشی (ب)...»دا هاتووە، هەمان «باشوور»ی کوردستانە کە بە عێراق لکێندراوە.

مەبەست لە شاری «ش»، «شنۆ»یە و شاری «غ»ێش «نەغەدە»یە. (بڕوانە لاپەڕە ٣ی ژمارە ٢ی «نیشتمان»).

کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» ڕوونکردنەوەیەکی سەبارەت بەو ڕەمزانە هەیە و دەڵێ: «لەو ڕەمزانەدا مەبەست لە «ئـا» «ئازەربایجـانی ڕۆژئـاوا»یـە و مەبەست لە «ل: ب» شاری «سابلاغ» یا مەهابادی ئێستایە. ئەگەر پیتێکیش دوای ئەوانە هاتبێ ئەوە یەکێکە لە پیتەکانی ناوی ئەو شوێنە کە ئەندامەکە تێیدا نیشتەجێ بووە.» کە ئەو بۆچوونە زۆر وێدەچێ دروست بێ، با چەند نموونەیەک بێنینەوە:

لە لاپەڕە ٢٢ی ژمارە ٣و٤ی «نیشتمان»دا نووسراوە: «ئا.ک. ت: ع. هەژار ٢٠». هەروەک دەزانین و پێشتریش گوتمان «ئـا.ک» ڕەمزی شاری بۆکانە. مامۆستا هەژار بۆخۆی لە چێشتی مجێوردا دەڵێ: «من لە بۆکان بووم و دواتر هاتمە مەهاباد.» بەر لە وەی ماڵی بێتە مەهاباد لە بۆکان ببووە ئەندامی (ژ.ک)، هەر بۆیە زۆر جار لە لیستی ئەو شارەدا ناوی دەهات. دوای دوو وشەی «ئـا.ک» وشەی «ت» هاتووە و لە ژێر ئەویش خەتێک کێشراوە کە بە بڕوای من یەکەمین پیتی ناوی گوندی «تەرغە»یە کە مامۆستا هەژار لەوێ لە دایک بووە و بەشێکی زۆری سەردەمی لاوەتی تێدا ژیاوە. دیسان لە لاپەڕە ٢٣ی ژمارە ٣و٤ی «نیشتمان»دا نووسراوە: «ئا.ل.ب - ل: م.ش. هێمن» لە ژێر پیتی (ل)ێی دووهەم خەتێک کێشراوە. پێشتر گوتمان کە مەبەست لە «ئـا.ل.ب» شاری سابلاغ یا مەهابادە، ئەو (ل)ێیەی خەتی لە ژێر کێشراوە و لە دوای ناوی ڕەمزی شارەکە هاتووە، پیتێکی ناوی گوندی «لاچین»ە کە شوێنی لەدایکبوون و ماڵە بابی مامۆستا «هێمن»ە.

لە دانیشتنێکی ڕۆژی ١٣٨٤/١٠/٢٦ لەگەڵ کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» باسی ڕەمزی گەڕەکەکانیش هاتە گۆڕێ کە ئەو بەشە کورتەیەکە لەو زانیارییانانە:

«لە سەردەمی ژ.ک، لە مەهاباد، تەنانەت گەڕەکەکانیش ناوی ڕەمزیان هەبوو، بۆ نموونە «دەستەی هەڵۆ» ناوی نهێنی گەڕەکی «هەرمەنیان» و گەڕەکی «حاجی حەسەن» بووە. گەڕەکەکانی «قووڵەقەبران» و «شوانان» و «ڕەزگەیان» و «مزگەوتی شادەروێش» ناوی نهێنییان «دەستەی باز» بووە. خەڵک شەوانە بە نۆرە لەو گەڕەکانە کێشکیان دەکێشا. سەرۆکی «دەستەی باز» «خاڵەمەلای

داودی» و سەرۆکی «دەستەی هەڵۆ»ش «سەید محەممەدی سەیدی» بوو. سەید محەممەد لە «مەیدانی ئاردی» خانوویەکی هەبوو، لەوێ لە نیزیک ماڵە خۆی ساڵۆنێکی (ژوور) گەورەی بۆ کۆمەڵەی (ژ.ک) دروست کردبوو. دواتر ئەندامەکانی ئەو کۆمەڵە پەرەیان ئەستاند و گەڕەکەکان بوونە حەوت دانە. دەستەکانی دیکەم لەبیر نەماوە بەڵام لەبیرمە گەڕەکی «رەزگەیان» جودا بۆوە و کاک «مستەفا خاتەمی» کرا بە سەرۆکی گەڕەکەکە. گەڕەکی «هەرمەنیان»یش جوێ بۆوە و کاک «عەزیزی کوردپوور» کرا بە سەرۆکی. گەڕەکەکانی لای «مزگەوتی سەیدنیزام» و «خانەقای شێخ عەلاوەدین»یش بوونە دەستەیەکی سەربەخۆ بەڵام ناوی دەستەکەیانم لەبیر نەماوە.» تەنیا تێبینییەکی کە لە سەر ئەو قسانەی کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» پێویستە باسی بکرێ، ئەوەیە کە رێکەوتی دامەزرانی ئەو ناوە رەمزییانە دەگەڕێتەوە سەردەمی رووداوەکانی دوای خەرمانانی ساڵی ١٣٢٠ی هەتاوی (مانگی ئووت و سێپتامبری ١٩٤١ی زایینی) کە بە هۆی بارودۆخی نالەباری ئێران دەسەڵاتی ئەو ناوچەیە تا رادەیەکی زۆر کەوتە ژێر دەسەڵاتی خەڵک و حکوومەتی ناوەندی هیچ ئاسەوارێکی لەو نێوەدا نەماو و دواتریش کۆمەڵەی (ژ.ک) دامەزرێندرا.

www.zheen.org

٦

سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی کێ بوو؟

بۆ روونبوونەوەی پتری ئەو مەبەستە کە سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی (م.س. خوێنین ئەندامی ژمارە ١٠٦٠ی کۆمەڵەی ژ.ک) کێ بووە، سەرەتا با ئاورێک لە کتێبە مێژووییەکان بدەینەوە:

لە بەشی پەراوێزەکانی کتێبی «کۆماری ١٩٤٦ کوردستان» وەرگێڕدراوی کاک «سەید محەممەد سەمەدی» لە لاپەڕە ٢٤٤ لە زمان مەلا «قادری مودەڕڕیسی»یەوە هاتووە: «رابیتی حیزب (کۆمەڵەی ژ.ک) «سەعیدی حەمە قالە» ناوێک بوو. یەکەمین کۆبوونەوە کە بوو بە هۆی سازکردنی بنەما و نوتفەی (ژ.ک) لە باغی «ئەمینولئیسلام» بوو کە ئەورۆ بیمارستانی «سیل»ی مەهاباد لەو شوێنە هەڵکەوتووە.»

کاک غەنی بلووریان لە لاپەڕە ٥٤ی کتێبەکەیدا (ئاڵەکۆک) دەڵێ: «دووسێ رۆژ پاش گەڕانەوەی قازی لە تەورێز زانیم کە میرحاج و مستەفا خۆشناو خۆیان کۆ کردۆتەوە لە بارەگای (ژ.ک) بڕۆن. پرسیارم لێکردن: ئۆغر بێ؟ [گوتیان] هێندێک گیروگرفت هەیە دەمانهەوێ بچینە باخی سەعیدی حەمەقالەی. کاک سەعید [لە] لایەنگرانی کۆمەڵە بوو. باخەکەی بە باخی «مەعاریف» دەناسرا و لەوبەری باخی عەزیزئاغای هەڵکەوتبوو کە ئێستا «نەخۆشخانەی سیل»ی لێ دروست کراوە.»

کاک غەنی لە درێژەی ئەو قسانەی کە لەگەڵ میرحاج و مستەفا خۆشناو کردوویەتی دەڵێ: «میرحاج گوتی: داوات لێ دەکەین جارجارە وەرە باخی کاک سەعید و سەرمان لێ بدە.» لە پاش ئەو قسانە باسی ئەو کەسانە دەکا کە لە باخی کاک سەعید کۆ دەبوونەوە کە ئەوەش ئەوە دەگەیەنێ کە سەعیدی حەمەقالە کەسێکی ئاسایی نەبووە.

کاک عەلی کەریمی لە کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی» (مامۆستا عولەما) لەگەڵ چەند کەس بە شێوەی ڕاستەوخۆ یا نامە وتووێژی کردووە. یەکێک لەو کەسانە کاک «سەلاحی موهتەدی»یە. کاک سەلاح لە لاپەڕە ٣٦٧ و ٣٦٨دا باسی «مامقادر» ناوێک دەکا و بە کورتی دەڵێ: «مامۆستا هەژار و من لەگەڵ جەماعەتی تایبەتی دەوروبەری مەلا مستەفا لە ماڵی کاکە زیاد میوان بووین... من لەگەڵ مامۆستا هەژار بۆ نوستن و حەسانەوە دەچووینە ماڵی مامقادر کە زۆر خۆشەویست و بەڕێز بوو لە لای کاکە زیاد و هەر لە بەشێک لە قەسرەکەی کاکە زیاددا گۆشەیەک بۆ ژیانی خۆی و ماڵ و منداڵی تەرخان کرابوو. چەند ڕۆژی یەکەم نەمدەزانی مامقادر کێیە بەڵام دەمزانی کوردی ئێرانە و ناشیهەوێ زۆر لەسەر ڕابردووی خۆی قسە بکا. ماڵی هەژار ئاوەدان بێ چما دەیهێشت کەس بە نهێنی و نەناسراوی بمێنێتەوە؟ بەڵێ مامقادریش لە کۆنەپیاوەکانی دەوری جومهووری کوردستانە و هەر ئەو کەسەیە کە من زۆرم شت لەسەر بیستووە. ئەوە «سەعیدی حەمەقالە»ی مەشهوورە کە دەگوترا یەکەمین و تەنیا ترۆڕی سیاسی دەوری جومهووری ئەنجام داوە و تەقەی لە «مەحموودیان» کردووە و دوای ڕووخانی کۆمار ڕووی کردۆتە کوردستانی عێراق. ماوەیەک لە پشدەر و بیتوێن خەریکی کشتوکاڵ و توتنەوانی و سەوزیخانەداری بووە و سەرەنجام بە ناوی «مامقادر» لە لای کاکەزیاد لە کۆیە خۆی گرتۆتەوە. مامقادر دەوڵەمەند نەبوو، بە کاری ڕۆژانە و ئارەقی ناوچاوانی خۆی لە ڕێگای باغەوانی و گوڵکارییەوە دەژیا، بەڵام هەرچیم لە هەرکەس بیستووە یا لە هەر کتێبێکدا خوێندبۆوە، لەسەر جوامێری و ماڵخۆشی و پیاوچاکی و دڵپاکی هەموویم لەو پیاوە و ژنومنداڵە مێهرەبانەکەیدا بەدی کرد کە خۆی پەنانشین بوو بەڵام ببوو بە دالدەی ئاوارە و هەژاران...»

www.zheen.org

لە لاپەڕە ٣٩٦ی هەمان سەرچاوەی پێشوو، ئەوجار کاک «یۆسفی ریزوانی» بە نامە وەڵامی چەند پرسیاری کاک عەلی کەریمی داوەتەوە و سەبارەت بە مامقادر دەڵێ: «... بۆ بەیانی مەحموودیان تیرۆڕ و شەهید کرا. قاتڵەکان مامقادر و هاشم سەعید بوون. دوای کۆماری کوردستان هاتنە عێراق و مام قادر لە کۆیە و رانیە مایەوە و کاک هاشم لە هەولێر...»

کتێبی «ژ.ک چ بوو؟ چی دەویست؟ و چی لێ بەسەرهات؟» نووسینی کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە لاپەڕە ١٥دا لە زمان «مەلا قادری مودەڕریسی»دەڵێ: «وە رابیتی (ژ.ک) لەگەڵ حیزبی «هیوا»ی عێراق، «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی» بوو کە بەڕاستی بێغایەتی زەحمەت دەکێشا.»

کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» نامیلکەیەکی دیکەی وەک تەواوکەری سەرچاوەی پێشوو نووسیوە. ئەو نامیلکەیەی لە حەڤدە لاپەڕە و لە زمان مەلا قادری مودەڕریسی، پاییزی ١٣٦٣ (١٩٨٤) لە مەهاباد و لە ژێر ناوی «ئاوڕێکی دیکە لە ژ.ک»دا بڵاو کردۆتەوە. مەلا قادری مودەڕریسی لە لاپەڕە ٨دا لە بەشی «مێژووی دامەزراندن و هەوڵەکانی کۆمەڵەی ژ.ک» دەڵێ: «رێکەوتی ٢٢ی ٥ی ١٣٢١ (= ١٣ی ئووتی ١٩٤٢) دوای نیوەڕۆ، ماندوو و شەکەت دوای وەرگرتنی قەندوشەکر بۆ خەڵکی شار و عەشیرەتەکانی دەوروبەر لە بەرێوەبەرایەتییەکەمان بەرەو ماڵێ دەڕۆیشتمەوە کە لە سەر رێگام یەکێک بانگی کردم، کاتێک ئاوڕم داوە دیتم سەعیدی حەمەقالەی بێستانچییە. هاتە پێش و گوتی: سێ میوانمان لە دەرەوە بۆ هاتووە، کاریان بە ئێوە و چەند کەسێکی دیکەیە، فەرموو با بڕۆینە بێستانەکەی من... لە سەر رێگا شەهید «محەممەدی نانەوازادە»م دیت کە هاوکارم بوو. ئەو و یەکدوو کەسی دیکەش هاتن و وێڕای ئەوان چووینە باغی «ئەمینولئیسلام» (شوێنی ئێستای نەخۆشخانەی بنبڕکردنی نەخۆشی سیل لە مەهاباد)... کە چووین دیتمان لە ناوەڕاستی باغەکە لە ژێر دارەگوێزێک سێ کەس خەریکی نانخواردن بوون. پاشان گوتیان بۆ ئێمەش نان بێنن. «عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی»ش لەوێ بوو. وا دیار بوو کە پێشتر ناسیاوی لەگەڵ میوانەکان هەبووە. ئێمەی بە ئەوان ناساند. سێ کەسەکە یەکەم سەرهەنگ میرحاج، دووهەم مستەفا خۆشناو و سێهەمیشم

لەبیر نەماوە. هەرسێک لە عێراق خوێندبوویان و ئەندامی حیزبی هیوا بوون و ڕاسپێردرابوون لقی حیزبەکەیان لە مەهاباد دامەزرێنن. بابەتەکە لە هەر لایەنێکەوە شی کرایەوە. لە کۆتاییدا ئێمە پێمان باش نەبوو لقێک لە حیزبی هیوا بین و گوتمان ئێمە لەمێژە بیر لە دامەزراندنی وەها ڕێکخراوەیەک دەکەینەوە بەڵام ئەو شێوە پێشنیارەی ئێوە ناتوانین قەبووڵ کەین...» لە لاپەڕە ٩شدا دەڵێ: «دوای دوو ڕۆژ لە «باغی خیزی» کۆ بووینەوە و پێکهاتین بە جودا کۆمەڵەیەک بە ناوی (ژ.ک) دامەزرێنین.»

کاک «نووری شاوەیس» لە لاپەڕە ٣٥ی بیرەوەرییەکانی خۆی لە کتێبێک لە ژێر ناوی «پەنجا ساڵ خەبات لە کوردستان»دا کە لە لایەن کاک «عومەری فاڕووقی» کراوەتە فارسی، دەڵێ: «لەو ماوەیەدا هەمزە عەبدوڵڵا دیسان چووە مەهاباد و «مەلامستەفا بارزانی» دیتبوو. مەلا مستەفا پێی گوتبوو تێبکۆشێ کەسایەتی تێکۆشەر و زانا بۆ لای حیزب [ی دێموکراتی ئەودیو] ڕابکێشێ... هەمزە عەبدوڵڵا و عەلی عەبدوڵڵا نێردرانە هەولێر، هەمزە عەبدوڵڵا پەیکێکی هەبوو (= تەتەر یا ڕابیت) بە ناوی «مەلا سەعید» کە ڕابیتی نێوان ئەو و قازی محەممەد و مەلامستەفا بوو. ئەو مەلا سەعیدە پەیتاپەیتا نێوان مەهاباد و هەمزە عەبدوڵڵا هاتوچۆی دەکرد.»

کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە لاپەڕە ١٨٨ی کتێبی «ئاوڕێک لە مێژووی مەهاباد»، لە زمان «مەلا قادری مودەڕڕیسی»یەوە دەڵێ: «ئێوارەی ڕۆژی ٢٣ی ١١ی ١٣٢٤ی هەتاوی بوو. لە شوێنی چاپخانەی کوردستان (شوێنی ئەوڕۆی چاپخانەی مووەففەقی مەهاباد) کە شوێنی کاری من بوو، دیتم «س.ح.ق» (مەبەستی کاک سەعیدی حەمەقالەی بێستانچییە) کە سەردەمێک ‹ڕابیتی کۆمەڵەی ژ.ک لەگەڵ حیزبی «هیوا»ی عێراق› و پاشان بوو بە پێشمەرگە و چووە نێو هێزی چەکدارییەوە، جاروبار دەهاتە چاپخانە و سەری منی دەدا، بە پەشۆکاوی و پەرێشانییەوە هاتە نێو ژووری چاپخانە...» پاش ئەوە زۆر بە وردی لە زمان خودی کاک سەعیدی حەمەقالەوە باسی چۆنیەتی تیرۆری کاک غەفووری مەحموودیان کراوە.

«ئەبولحەسەنی تەفرەشیان» لە لاپەڕە ١٢٧ و ١٢٨ی کتێبی «قیام افسران خراسان»دا سەبارەت بە «سەعید»ناوێک دەدوێ کە وێدەچێ هەر ئەو «سەعید»ەی

بنکەی ژین www.zheen.org

مەبەستی ئێمە بێ. «تەفرەشیان» یەکێک لەو ئەفسەرانە بوو کە دوای سەرهەڵدانی ئەفسەرانی خوراسان و سەرنەکەوتنی سەرهەڵدانەکەیان وێڕای چەند ئەفسەری دیکە یارمەتی حکوومەتی ئازەربایجانی ئێرانیان دەدا. ناوبراو لەگەڵ هاوڕێیانی خۆی لە پاش رووخانی حکوومەتەکەی «پیشەوەری» هاتنە مەهاباد پێتەختی حکوومەتی کوردستان، بەڵام ئەو حکوومەتەش بەداخەوە سەری نەگرت و ناوبراو لەگەڵ بارزانییەکان بۆ نەغەدە و شنۆ پاشەکشەیان کرد و هەتا خۆبەدەستەوەدانیان بە عێراق لەگەڵ «مەلامستەفا بارزانی» و پێشمەرگەکانی مانەوە. نووسەر لە بەشی «بارزانییەکان»ی کتێبەکەیدا باسی «سەعید» دەکا. با بزانین چۆن لە بارەیەوە دەدوێ: «کەسێکی دیکە کە دەکرێ چارەنووسەکەی سرنجڕاکێش بێ، لاوێک بوو بە ناوی «سەعید». ئەم لاوە لە کوردەکانی عێراق بوو و هەر پازدە ڕۆژەی جارێکی دەهاتە شنۆ. ئەو لە راستیدا رابیت و تەتەری «حیزبی رزگاری» عێراق لەگەڵ عێلی بارزانی بوو. «مەلامستەفا» سەرۆکی شانازی (ئیفتیخاری) ئەم حیزبە بوو. «رۆژنامەی رزگاری» بە زمانی کوردی بە شێوەی نهێنی چاپ و بڵاو دەکراوە. ئەو رۆژنامەیە هەفتانە بوو. سەعید هەر کات دەهاتە شنۆ چەند نوسخە لەو رۆژنامەی لەگەڵ خۆی دەهێنا.

سەعید لاوێکی ئازا و نەترس و بەجەرگ بوو. هەر پازدەڕۆژەی جارێک سەروسەکوتی پەیدا دەبوو. ئێمە دەمانزانی کەنگێ دێ. زۆرتر سەعات چوار یا پێنجی دوانیوەڕۆ پەیدا دەبوو. یەکێک لەو شتانەی پێیەوە دەخافڵاین چاولێکردن لە هاتنی ئەو بوو کە لە نێو ئەو بەفرە زۆرەی بەرزاییەکانی پشت شنۆوە دەهات. بەرەبەری ئێوارێ رەشاییەکمان دەدی کە لە نێو ئەو بەفرە سپییەدا دەتلاوە. بە تاقی تەنیا و بەپێیان لە نێو ئەو بەفر و سەرمایە تەنیا بە داردەستێکەوە ئەو رێیەی دەپێوا. ئەو دەهات و گیرفانەکانی پڕ بوو لە رۆژنامە و رێسا و فەرمان و پەیام بۆ مەلا مستەفا کە وەڵام و بیروڕای وەردەگرت. زۆر جار پووڵ و پارەیەکیشی بۆ عێلی بارزان دەهێنا. دوای جێبەجێکردنی کارەکانی شەوێ لە لای ئێمە دەنوست و بۆ سبەینێی ئەوێڕۆژێ، هەر بەو رێگایەدا کە پێیدا هاتبوو دەگەڕاوە و لە نێو بەفریدا ون دەبوو. لە تەواوی ئەو ماوەیەی کە

ئێمە لە کوردستان بووین، سەعید زۆرتر لەگەڵ ئێمە بوو. بەتایبەت دوای ئەوەی کە نێوان ئەرتەشی ئێران و بارزانییەکان شەڕ ساز بوو، هەر لە نێو عێل [ی بارزان]دا ماوە، تا سەر سنووری عێراق لەگەڵ ئێمە بوو. لە سنوور پاش مەئموورییەتێکی کە مەلا [مستەفا بارزانی] پێی ئەسپاردبوو، چووە عێراق، ‹لەوێ گیرا و کەوتە بەندیخانەوە›. تەجروبە و پێوەندی ئێمە لەگەڵ کوردەکان ئەو هەستەی لە ئێمەدا ساز کرد کە کوردەکانی عێراق رووناکبیریان پترە و باوەڕمەندترن.»

سەبارەت بە سەعیدی حەمەقالەی یەکەم پرسیارم لە وتووێژەکاندا لە بەڕێز «ئەییووبیان»ەوە دەست پێکرد کە لە وەڵامدا گوتی: «دەمناسی بەڵام وەبیرم نایەتەوە، بەڵام لە دیتنێکی دیکەدا گوتی: کە ئەو کەسە بە بێشک هەر «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی» بوو کە خەڵکی مەهاباد بوو.»

کاک «سەدیق سالح» لە کتێبی «یادگار و هیوا چەپکە گوڵی وەفادارییە بۆ مامۆستا برایم ئەحمەد» لە لاپەڕە ٩١ تا ٩٤وتارێکی لە ژێر ناوی «مامۆستای نەمر ئیبراهیم ئەحمەد بە خامەی خۆی» نووسیوە کە بەپێی پێوەندی بە باسەکەی ئێمەوە چەند بەشێکی لێرەدا دەنووسینەوە: «مانگی ئاغستۆسی (= گەلاوێژ)ی ١٩٤٤ بوو. لە سلێمانی ئەوقاتیم ئەکرد، رۆژێک مامۆستا ئیسماعیل حەقی شاوەیس... لەگەڵ عوسمان دانش کە لاوێکی کوردی چالاک بوو هاتنە لام و پاش ئەوەی کە مامۆستا شاوەیس باسی رووداوەکانی کوردستانی رۆژهەڵاتی بۆ کردم وتی: ئێمە هەردووکمان چەند کەسێکی کەش لە سلێمانی بووین بە ئەندامی ئەو رێکخراوەی کە وا لە مەهاباد بە ناوی کۆمەڵەی (ژ.ک) واتە ژیانەوەی کوردەوە دروستکراوە لە لایەن کوردە دڵسۆزەکانی ناوچەکەوە و ئێستە ئێمەش ئەمانەوێ لقی خۆمان دامەزرێنین و حەز دەکەین کە تۆش لەم کارە پیرۆزەدا لەگەڵمان بیت. لە دوای ئەم قسانە نامەیەکی دامێ کە بە ناوی کۆمەڵەی (ژ.ک)ەوە بۆ من نووسرابوو و تیایا داوی بوونە ئەندامیان لێ کردبووم. مامۆستا شاوەیس وتی کە وا نامەی وەها بۆ هەندێ کوردی ناسراوی کەش هاتووە، منیش پێم وتن کە بەر لە هەموو شتێ پێویستە پرۆگرامی کۆمەڵەکە ببینم، دەستنووسێکی ئەویشیان دامێ، کە خوێندمەوە جگە لە هەندێ کەموکورتی

بچووک زۆربەی ناوەڕۆکەکەیم زۆر بەدڵ بوو بەتایبەتی گیانی کوردستانێتی‌یەکەی. دوای ئەمە بڕیارم دا کە هاوکاری بکەم لە دامەزراندنی (لق)ەکەدا. بۆ ئەم نیازە لە ڕۆژی دانراوا (١٥) کەسێ لە ماڵی مامۆستا ئیسماعیل کۆ بووینەوە، بەداخەوە هەر ناوی ئەمانەیم لە بیر ماوە؛ ١) کاک سەدیق شاوەیس برای مامۆستا، ٢) شاعیری نیشتمانپەروەری ناودار کاک فایق بێکەس، ٣) خاتوو بەهێ مارف، ٤) حەمەعەلی مەدهۆش، بەرگدووروو شاعیری ناسراو، ٥) کاک عەزیز میرزا ساڵح بەڕێوەبەری قوتابخانەی هەڵەبجە... هەر لەو کۆبوونەوەیەدا لیژنەیەکی (٥)کەسی هەڵبژێردرا بۆ بەڕێوەبرنی کاروباری لق، بە گشتی دەنگ و بێ داخوازی خۆم منیان کرد بە بەرپرسیاری ئەو لیژنەیە و بڕیاری ئەوەش درا کە من بە نامەیەک سەرکردایەتی (ژ.ک) لە کۆبوونەوەکە و دامەزراندنی لق و هەڵبژاردنی لیژنەکە ئاگادار بکەم. هەروەها لە بارەی پێشنیازەکانی خۆشمانەوە لەمەڕ هەندێ لە بەندەکانی پێڕە و پرۆگرامی کۆمەڵە، کەوا لە کۆبوونەوەکەمان لەسەری ڕێک کەوتبووین کورتەیەکیان پێشکەش بکەم. منیش بەم کارە هەستام و نامەکەم بۆ سەرکردایەتی نارد و ئەوەندەی پێنەچوو وەرامەمان بۆ هاتەوە لە بارەی بڕیارەکانەوە هەموویان پەسند کردبوو، داوای دەس بە چالاکی کردنیان لێ کردبووین... تا لە ناوبردنی کۆمارەکەمان و لە سێدارەدانی قارەمانە نەمرەکانی و لەکارکەوتنی حیزبی دێموکراتی کوردستان لەسەر ئەو ڕێبازە ڕۆیشتین و لە چالاکی خۆمان نەکەوتین... لە ئەندامانی لقەکەمان تەنیا مامۆستا ئیسماعیل شاوەیس و کاک عوسمانی دانش چاویان بە پێشەوا و زەبیحی و ئەندامانی کەی سەرکردایەتی دێموکرات کەوتبوو و پێوەندی‌یان کردبوو لەو کاتەدا کە لقەکەمان ناردنی بۆ ئەودیو دوای گۆڕانی (ژ.ک) و دامەزراندنی (ح.د.ک.ا). مامۆستا شاوەیس دوای نزیکەی مانگێ گەڕایەوە، بەڵام دانش تا دوای هەڵکردنی ئاڵای کۆماری کوردستانیش بۆ ماوەیەک لەوێ مایەوە وەک نوێنەری لقەکەمان.»

لە کۆتایی‌دا مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد لە لاپەڕە ٩٤دا دەڵێ: «تەتەری ئێمە ناوی (سەعید) بوو، لاوێکی خەڵکی سلێمانی لە بنەماڵەی شاعیری ناودار (مەحوی) تا بڵێیت پیاوێکی دڵسۆز و پاک و لەخۆبوردوو بوو، یەکێ بوو لە

ئەندامە نەبەزەکانی (ژ.ک) و پاش ئەویش هی پارتی. لە دوای کارەساتی مەهاباد بەداخەوە بە جۆرێکی نەزانراو ئەویش لە ناو چوو. لە ساڵەکانی (٥٠)دا. / ٣ی ٤ی ١٩٩٧.»

کاک «سەدیق ساڵح» لە لاپەڕە ٩٤دا، لە خوار ئەو وتارە لە بەشی پەڕاوێزەکاندا نووسیویەتی: ٣- سەبارەت بە دیوێکی ژیانی خەباتگێڕانەی (سەعید) تەتەری ژ.ک و پارتی، بڕوانە: (سەعید تەتەری نەناسراوی کوردایەتی). لە خوار ئەو پەڕاوێزەش نووسیویەتی: گۆڤاری (هەزار مێرد)، ژمارە ١٠، کانوونی یەکەمی ١٩٩٩.

هەر ئەو وتارەم وەبەر چاو کەوت، کەوتمە هەوڵدان بۆ وەدەست هێنانی و کەس نەما و شوێن نەما سۆراغی ئەو گۆڤارەی لێ نەپرسم و نەچم. لە کۆتاییدا هەموو کارەکەم راگرت و بە تەلەیفوون و ئیمەیل پێوەندیم بە بنکەی ژین لە سلێمانی و بە کاک «ڕەفیق ساڵح» و کاک «سەدیق ساڵح»ەوە گرت و داوام لێ کردن کە ئەگەر ئەو گۆڤارەیان لە بەر دەستدایە، زەحمەتی ناردنەکەی بکێشن. ئەوە بوو کە بە پیر داواکارییەکەم هاتن و لە١٢ی٥ی١٣٨٥، ٣ی ئاگۆستی ٢٠٠٦، وتارێکیان لە ڕێگای ئیمەیل بۆ ناردم. بەڵام کاتێک چاوم لە وتارەکە کرد بە سەرسوڕمانەوە دیتم وتارەکەی مەبەستی من نییە. ئەم وتارە لە ژێر ناوی «دیسان سەعیدی تەتەر» بوو لە ١٢ لاپەڕەدا کە بەداخەوە ناوی نووسەر و سەرچاوەکەشی بە سەرەوە نەبوو و لە دوو سێ جێگاش قسە و باسەکە کۆتایی پێنەهاتبوو و پەڕاوێزەکانیشی هەڵبڕابوون. دوای ئەوەی کە خوێندمەوە دیتم ئەویش هەر باسی «سەعید» ناوێکە و مەبەستەکەی ئێمە دەگرێتەوە بەڵام وتارە داواکراوەکەی من نەبوو. ئەو جار بە هۆی ئەو دۆست و برادەرانەی هاتوچۆی ئەودیویان دەکرد داوای وتاری بڵاوکراوە لە گۆڤاری ژمارە ١٠ی «هەزارمێرد»م کرد کە بۆم پەیدا کەن. دیسان کارەکەم پەکی کەوت، دەستم راگرت تا بەخۆشییەوە ئەو وتارەشم لە ڕۆژی جومعە ٢٤ی ٦ی ٨٥ (١٥ی سێپتامبری ٢٠٠٦) بە زەحمەتێکی زۆر بە دەست گەیی.

چونکە بەر لە وەدەستهێنانی ئەو وتارانە وتووێژم لەگەڵ کاک «ڕەحمانی خانزادێ» پێک هێنابوو لێرەدا شیکردنەوەی ئەو دوو وتارە و چەند

شتی دیکەش رادەگرم و وتووێژەکەی کە لەگەڵ کاک «رەحمانی خانزادێ» پێکم هێنابوو دەخەمە بەر دیدەی خوێنەران و لە پاش ئەویش شیکردنەوە و بەراوردی ئەو دوو وتارە و چەند قسە و بیروڕایەکی دیکە لەگەڵ قسەکانی ناوبراو و ئەو کتێبانەی کە پێشتر باسمان کردن، دەست پێدەکەین.

بۆ روونکردنەوەی زیاتری ئەو بابەتە رێکەوتی ٢٦ی ١١ی ٨٤، بەرامبەر دەگەڵ ١٥ی فێورییەی ٢٠٠٦ چوومە خزمەت کاک «رەحمانی خانزادێ» (نیک‌نەفس) کە ژنبرای کاک «سەعیدی حەمەقالە»یە. کاک رەحمان سەبارەت بە ژیان و بەسەرهاتی کاک «سەعیدی حەمەقالە» گوتی: «ناوی بابیم لە بیر نییە بەڵام پێم وایە ناوی قادر بوو و ناوی دایکیشی گوڵێ بوو. ناوی خۆی سەعید و ناسناویان «پاکڕەوان» و لێرە مەشهوور بوو بە «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی». لە سەردەمی دەسەڵاتی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە شوێنی «بیمارستانی سیل» بێستانی هەبوو. لەوێ کوڕێکی لەگەڵ بوو بە ناوی «عەبدولعەزیزی عیشقی ئیلاهی» کە بە عەزیزی باغەوان مەشهوور بوو. زۆر جار «میرحاج» و چەند ئەفسەری کوردی ئەودیوی کە هاتبوونە ئێرە دەچوونە لای کاک سەعید. لەوێ چادری بۆ هەڵدابوون و پێکەوە قسەیان دەکرد. کاک سەعید زۆر خوێندەوار و بەسەواد بوو و کتێبخانەیەکی چاکی هەبوو کە هەمووی فەوتا و کوردایەتیشی زۆر پێخۆش بوو فارسی چاک دەزانی و هێندێکیش عەرەبی دەزانی. بەر لەوەی رابکاتە ئەودیو، لەوێ فەقێ بوو هەر بۆیە «فەقێ سەعید»یشیان پێ دەگوت. (لێرەدا کاک قادری برازای کاک سەعید کە لە وتووێژەکەدا ئامادە بوو) گوتی: «کاک «عوسمانی دانیش» موعەللیمی من بوو، مامم (کاک سەعید) رەخنەی لەویش دەگرت. زۆر خوێندەوار بوو و کتێبی زۆر دەخوێندەوە. ئەمن لە جەریانی کودتای دوکتور موسەددیق هەموو کتێبەکانیم لە تەندووری هاویشت و سووتاندم.ئەو رابیتی کۆمەڵەی «هیوا» و کۆمەڵەی (ژ.ک) بوو.» کاک رەحمان لە درێژەی قسەکانی‌دا گوتی: «جا هەر لەبەر ئەو هاتوچوویەی بۆ ئەودیو، لەگەڵ کوردەکانی عێراق ئاشنا ببوو و دۆست و ناسیاوی چاکیشی پەیدا کردبوو. دوای ئەوەی کۆمەڵەی (ژ.ک) دامەزرا، زۆربەی ئەو ئەفسەر و بەرپرسانەی هاتبوونە مەهاباد و کاک سەعید لەوێ لەگەڵیان ئاشنا ببوو، سەریان دەدا و لە لای ئەو

دەمانەوە، جا هەر لەبەر ئەو ئاشنایەتی و دۆستایەتییە بوو کە ببووە رابیتی کۆمەڵەی (ژ.ک) و کۆمەڵەی «هیوا». لێرەدا کاک قادری پاکڕەوان (برازای کاک سەعید) گوتی: «مامم لەگەڵ براکەی خۆی کاک محەممەد کە باوکی من بوو و بە حەمەقالە مەشهوور بوو، پێکەوە لە حەسارێکیدا بوون. ماڵمان کۆڵانێک خوار حەمامی مۆرەکی لە نیزیک سێڕای وەفایی بوو. ئەمن منداڵ بووم لە نێو شاری قسە بڵاو بۆوە کە مامە سەعیدم «غەفووری مەحموودیان»ی کوشتووە. ئەمن لە ماڵێ بووم، مامم هاتەوە، تفەنگێکی بڕنوو و دەمانچەیەک و فیشەکدانێکی پێوەبوو، هەر هاتەوە یەکڕاست چووە دیوەکەی خۆی. دایکم واتە براژنی مامەسەعیدم چووە دیوەکەی و زۆری لێ تووڕە بوو و بەگژێدا هات. مامم هیچی نەگوت، چون شتەکە بۆ حاشا نەدەبوو. با ئەوەش بڵێم کە کاتێک ئاغای مەحموودیان کوژرا، ئەوە بە قوڕعە (تیروپشک) بوو، ناوی مامم وەدەرکەوت، دەبوو ئەو، ئەو کارەی کردبا.» لە پاش قسەکانی کاک قادر، کاک رەحمان گوتی: «لێرە کە کاک سەعید قاچاغ بوو، زەمانی قازی محەممەدی بوو، هەڵاتە دێی «گەسگەسک» لەوێ بوو بە بێستانچی «سەید تەهای گەسگەسک». نیزیک دوو ساڵان لەوێ ماوە. مانگایەک و هێندێک شتمان بۆ برد. لەوێ کابرایەک بە ناوی «ساڵحی مەستانی» کە لەوێ سەرباز بووە دەیناسێتەوە و راپۆرتی لێدەدا. کەسێکی دیکە کە ناوی کاک «رەحمانی کابانی» بوو، ئەویش هەر خەڵکی مەهاباد و دەگەڵ ئەو «ساڵحی مەستانی»یە لە یەکشوێن پێکەوە سەرباز بوون. خودی ئەو سەربازە بۆ کاک رەحمانی کابانی دەگێڕێتەوە کە «مام سەعید»ی دیوە و ناسیوێتەوە و گوزاریشی لێداوە. کاک رەحمان هەستی کوردایەتی زۆر بوو، شەوێ بەدزێوە رۆیشتبووە نێو دێی گەسگەسک و بە مام سەعیدی گوتبوو فلانەکەسێک راپۆرتی لێداوی، بەر لەوەی بگیرێی هەڵێ، گوتبووشی نابێ کەس بزانێ کە من بە تۆم راگەیاندووە و دەبێ بڕۆمەوە. زستان بوو کاک سەعید هەر ئەوێشەوێ دەچێتە دێیەک بە ناوی «بندڕە» و لەوێ بە هۆی دۆستێکی دەچێتە دێی «گردەسوور». ئەو دوو دێیە هەردووک لە نیزیک شاری «پیرانشار»ن. ماوەیەک لەوێ بە ژن و منداڵەوە دەمێنێتەوە. با ئەوەش بڵێم کاتێک لە «گەسگەسک»ێرا هەڵات، مانگاکەیان

www.zheen.org

لەجیات قەرزێ لێ گێڕابۆوە؟! بەڵێ لە گردەسووریش بۆیان نەدەگوزەرا. مام سەعید چووە «خەلان»ێ کە لەودیوی سنووری کوردستانە و لەگەڵ «حەمەسەرشکاو» و «مرادەکەچەڵ» و «محەممەدەقەڵەو» یەکتریان گرتەوە کە ئەوانیش هەر پێشمەرگە بوون و قاچاغ. «شێخ عەلاوەددین»ی خەلانێش لەوێ دەبێ. لە سەر حەوزێ هاتبوون دەست و چاویان بشۆن و خۆ فێنک کەنەوە، پۆلیس دەیانگرێ و یەکسەر دەیانباتە کەرکووک.» کاک رەحمان لە درێژەی ئەو بابەتەدا گوتی: «مام سەعید بۆخۆی بۆ منی گێڕاوە کە: «لە کەرکووکێ چونکە من خوێندەواریم هەبوو دەیانناردم بۆ کڕینی شتومەک و پێداویستییەکانی بەندیخانە. ئەمنیش ماوەیەکی زۆر شتم دەکڕی و پاشان دەگەڕامەوە بۆ زیندان کە تەواو لێم ئەرخەیان بوون و ناسیانم، ئەوجار بۆ جارەکانی دیکە کارم هەر ئەوە بوو هەر جارەی لە کەسێکی کە زانیبام کوردە پرسیارێ بکەم ئەرێ ئەگەر بۆ لای کوردستانێ بڕۆی دەبێ بە کێها دێهات و جادەدا بڕۆی؟ وردەوردە هەموو گەڕەکەکانی کەرکووکم ناسی کە کوێ کوردە و کوێ عەرەبە. پاش ئەوەی تەواو شارەزا ببووم و لەو نێوەشدا لەگەڵ بەرپرس و پۆلیسەکانی زیندان ناسیاویم پەیدا کردبوو، رۆژێکی هەڵاتم و نەچوومەوە. شەووڕۆژێکم پێچوو گەیشتمە «کۆیە». لەو نێوەیدا ئاو هەبوو بخۆمەوە بەڵام لەو ماوەیەدا نانم نەخواردبوو.»
کاک رەحمان دیسان لە درێژەی قسەکانیدا گوتی: «لە کۆیە ناردبوویانە لای کاکەزیادی کوڕی «حەمەئاغای کۆیە». کاکە «زیاد»یش کردبوویە باغەوانی خۆی و پاش ماوەیەک ناردبوویە لای «هەباسئاغای سەرکەپکان» کە سجیل (ناسنامە)ی بۆ وەرگرێ. ئەوە بوو کە بە ناوی «قادر» ناسنامەیان بۆ وەرگرت و مەشهوور بوو بە «مام قادری باخچەوان.» پاش ماوەیەک لە لای کاکە زیادیش نامێنێتەوە و دەچێتە رانییە و لەوێ خانوویەکی لە «حەمەبێکراس»ی دەکڕێ کە ئەویش بە ئەسڵ خەڵکی مەهاباد و زڕبرای «مەلاکەریمی قازی» بوو. کە شەڕی دەوڵەت و کورد دەستی پێکردووە، کاک سەعید دیسان ئاوارە بۆوە و بەماڵەوە هاتە «حاجی ئۆمەران». پاش ماوەیەک کە وڵات هێمن بۆوە گەڕاوە رانییە. لە شەڕی دووهەمدا ئەوجار هاتە سەر سنووری سەردەشت و ماوەیەک لە دێیەک بە ناوی «گۆڕەشێت» دانیشت و بۆ جاری سێهەم ئەوجار لە ساڵی ١٣٥٤ی هەتاوی

www.zheen.org

(١٩٧٥) وێڕای مەلا مستەفا و خەڵکی دیکە هاتنەوە. سەردەمێک لە مەهاباد بوون و پاشان چوونە دێیەک بە ناوی «شیوەڕەش» لە لای خانێ، مام سەعیدیشیان لەگەڵ بوو. دوای ڕۆیشتنەوەی بۆ ئەودیو، تا شۆڕشی ئەودواییە (١٩٩٠) دەستی پێنەکردبوو لەوێ ماوە، کە شۆڕش دەستی پێکرد دیسان ئاوارە بۆوە و سەرێکی مەهابادیشی داوە. ساڵی ١٣٦٩ یا ١٣٧٠ (١٩٩٠ - ١٩٩١) سێ چوار ڕۆژ دوای چوونەوەی بۆ ئەودیو لە ڕانییە ئەمری خودای کرد. کاک سەعید دوای ئەوەی ئاوارەی ئەودیویش بوو دەستی لە کوردایەتی هەڵنەگرت و لەگەڵ کاک «سولەیمانی موعینی» و تێکۆشەرانی دیکە پێوەندی هەر مابوو. حەوت کوڕ و کچێکی هەبوو کە دوو کوڕی بە ناوی «عەلی» و «وریا» پێشمەرگە بوون و شەهید بوون. خێزانی خوشکی منە و ناوی «مەنیج»ە و ئێستاش هەر ماوە. کاک سەعید لەو دیویش لە ترسی دەوڵەت حەسانەوەی نەبوو و زۆر جاران لە ترسی ئەوەی دەوڵەت زەختی بۆ نەهێنێ دەچووە دێیەک بە ناوی «کەرسۆنان» لە پەنا «ڕانیە» و جاری وابوو شەش مانگ لەوێ دەماوە، چونکە دەوڵەت دەیگوت دەبێ کوڕەکانت بێنییەوە و دیارە ئەوەش بە کاک سەعید نەدەکرا.»

قسە و بیر و ڕای کاک «ڕەحمانی خانزادێ» و کاک «قادری پاکڕەوان» لێرەدا کۆتایی پێدێ. بەڵام بەر لە وەی قسەی کاک ڕەحمان لەگەڵ ئەو دوو وتارەی پێشتر ئاماژەم پێ کردن لە بەریەک ڕابنێین، تەنیا ئەو جێیانەی گرینگی تایبەتیان هەیە و پێوەندییان بە باسەکەی ئێمەوە زۆرترە دەنووسمەوە، دوای ئەویش دەست دەکەین بە بەراورد کردنیان.

با بزانین وتاری «دیسان سەعیدی تەتەر» لەو بارەوە چ دەڵێ: ئەو وتارە لە لاپەڕە ١دا دەڵێ: «مەلامحەممەدی ڕەشی ناسراو بە «مەلای ڕەش» کوڕی ساڵحجانی و خەڵکی دێی «داراغا»ی سەر بە ناحیەی سەرچنارە بە منالی خراوەتە بەر خوێندن و دوا جار بووە بە فەقێی «مەلا عەبدوڕڕەحمانی پێنجوێنی» و ئیجازەی مەلایەتی لێ وەرگرتووە. ناسناوی «ڕەش»ی لەوەوە هاتووە کە ڕەشتاڵە بووە. مەلا محەممەد هەر دوو برای هەبوون، عەبدوڕڕەحیم و قادر.» لە پەراوێزی ژمارە ٢ی ئەو قسانەدا هاتووە: کاک قادری ئەحمەد خێڵان گوتوویەتی: «مەلا محەممەد فەقێی کاک ئەحمەدی شێخ بووە و بە فەقێیەتی زۆر

شوێن گەڕاوە و دوا جار لای شێخ عەلائەددینی بیارە گیرساوەتەوە و ئیجازەی لێ وەرگرتووە... بەڵام نەبیستراوە شێخ عەلائەددین ئیجازەی مەلایەتی دابێ.» لە لاپەڕە ٢دا دەڵێ: «سۆفی سەعیدی وەتراقچی (= کەسێک کە کۆنەفرۆشە و کەلوپەلی وەک گوریس و لەغاو و پاشکۆی وڵاغ و لباد دەفرۆشێ) خەڵکی دێی «مایاوە» مەنسووبی شێخ حەسەنی پیری قەرەچێوار بووە، بە هۆی پێوەندی دینداری و خواپەرستییەوە، دۆستایەتییەکی گەرمی لەگەڵ «مەلامحەممەد»دا هەبووە، بە رادەیەک دڵبەستەی بووە «حەلیمە»ی کچی لێ مارە کردووە.

مەلا محەممەد لەو ژنە هەر «مەسعوود»ی بووە. عەبدوڕڕەحیمی برای کاتێک مردووە، «مریەم»ی کچی شیرەخۆرە بووە. بۆیە هێناویەتیە لای خۆی و لەگەڵ مەسعوودی کوڕیدا کە چەند مانگێکی کەم لە مریەم بچووکتر بووە، گەورە و پەروەردەی کردووە و پێی خوێندووە و، «گوڵە»ی دایکیشی داوەتەوە بە شوو، چونکە گەنج بووە. ئەگەر مێژووی لەدایکبوونی مریەم (١٩٠٩)، وەک لە ناسنامەکەیدا تۆمار کراوە، راست بێ، کە زۆر رێی تێ ئەچێ لەبەر ئەوەی لە لای مەلای رەش ژیاوە و گەورە بووە، مێژووەکە بەڕاستی نووسرابێ، ئەوا ئەبێ مەسعوودیش کەم و زۆر لە هەمانساڵ (١٩٠٩) یان لەو دەوروبەرە لە دایک بووبێ.» لە لاپەڕە ٢ و ٣دا باسی ئەوە هاتووە کە مەلای رەش خەریکی کشتوکاڵ بووە. لە کۆتایی ئەو لاپەڕەیەشدا دەڵێ: «بە نەخۆشی زەحیری سەری ناوەتەوە و تەرمەکەی براوەتەوە بۆ دێی «قەرەتۆغان» و لەوێ نێژراوە.» لە لاپەڕە ٣ ئەوجار باسی «مەسعوود» دەکا لە زمان «مەلا عوبێد» و دەڵێ کە:«[مەسعوود] وێڕای ئەو لە لای باوکی خوێندوویانە و [مەسعوود] هەر لە سەرەتاوە حەزی لە خوێندن نەکردووە و بایەخێکی زۆری پێنەداوە... جگە لە وە وەک دەرئەکەوێ هەر لە منداڵیەوە گیانێکی بەرهەڵستی سەختگیریی هەبووە. بۆیە کە گەورە بووە و چاوی کراوەتەوە، دەستی لە خوێندن هەڵگرتووە و هەڵاتۆتە ناوچەی پێنجوێن و لە لای کوێخا رەسووڵ ناوێک بووە بە رەنجبەر. [پاڕاگرافی پێشووتر باسی لێ دەکا و دەڵێ: «مەلا حەسەنی عەللاف» مامۆستای دەرسی دینی مەسعوود بووە و لە گەڵی توندوتیژی نواندووە و رەق بووە. رەنگە ئەوە هۆیەکی ملنەدانی مەسعوود بۆ دەست هەڵگرتن لە خوێندن بووبێ.] بە سۆراخ

www.zheen.org

دۆزیویەتیەوە و هێناویەتە لای خۆی. بەڵام مەسعوود دابین نەبووە و، پاش ماوەیەکی تر دیسان خۆی دزیوەتەوە و ئەمجار بە یەکجاری سەری خۆی هەڵگرتووە و لە کەسوکار و خزمەکانی دوور کەوتۆتەوە.»

ئەوەی زۆر جێگای سەرنجی ئێمەیە پاراگرافی دوای ئەو قسانەیە کە دەڵێ: «زانیاری سەبارەت بە ژیانی لەوە بە دوای مەسعوود کە ئەوی زانراوە ئیتر ناسناوەکانی «سەعید» و «وەستا عەزیزی کارگەچی» و «کاکەی درێژ» و «سەعید مەهابادی» هەبوون، کەم و پچڕپچڕە.»

واتە مەسعوودی کوڕی مەلا محەممەدی رەش ئەو ناسناوانەی هەبووە. لە پاش ئەم قسانە نووسەر دەڵێ: «ئەمەی خوارەوە چەند مشتێکە لە خەرمانی پڕ بەرەکەتی رەنج و تێکۆشانی ئەو نەمرە » و لە لاپەڕە ٤ و ٥ قسەی چەند کەسێکی سەبارەت بە مەسعوود هێناوە کە لە لاپەڕەکانی دیکەدا ئەوجار بە «سەعید» ناوی بردووە. لاپەڕە ٤ دەڵێ: «مامۆستا کەریم زەند، ساڵانی ١٩٣٩ تا ١٩٤٠ کە سەعید لە هەڕەتی لاویدا بووە، ئەم لە خانەقای مەحوی دیویە کە بنکەی کۆمەڵی (برایەتی) بووە. بۆیە دوور نییە پێوەندی پێوە هەبووبێ. هەر بە قسەی ئەو ئەندامی حیزبی (هیوا) بووە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

سەردەمی کۆماری کوردستانیش لە مەهاباد، لە دێی «دزە»ی ناوچەی مەرگەوەڕ سەید عەبدوڵڵای گەیلانیدا دیویە، پاشتر کە ئەم لە حکوومەت قاچاغ بووە و لە دێی «چۆیسە» دەرسی بە منداڵەکانی شێخ قادر وتوەتەوە، سەعیدی لەو ناوە دیوە خەریکی کارگەچێتی (= پیشەی دروستکردنی سەرکلاو و کیفی تفەنگ و پەستەک و کەپەنک و...) بووە و دەستێک رانکوچۆغەی پێشکەش کردووە. هەتا ئاگاداریشە کە سەعید کێشوهەوری و سرکەیی و مشکی لە ئێرانەوە هێناوە و بە هۆی کەریمی حاجی مەلا مارفی برای دکتۆر ئەوڕەحمانەوە لە سلێمانی ساخی کردۆتەوە.»

هەر لە لاپەڕە ٤ و لە درێژەی ئەو وتووێژانەدا دەڵێ: «سەعید دوای رووخانی کۆماری کوردستان و کۆبوونەوەی بارزانییەکان و ئاوارەی تری ئەمدیو لە «شنۆ» و سەرسنوور، وەک پێشتر چەندین جار بۆ کاری پێویست و ناچاری هاتوچۆی هەردوو دیوی کردووە، خۆی بۆ کاک قادری ئەحمەد خیلانی باس

کردووە: «جارێک کۆمەڵێک خەڵکم لەوێوە هێنایەوە دیوی عێراق و لە ڕێگا لە دیانە گیرام. ئەو دەفتەرەیان پێگرتم کە بە ڕەمز ناوی بەشداران و گەورە و دۆستانم تێدا تۆمار کردبوو. دوو شەو و دوو ڕۆژ بەستمیانمەوە و هیچیان نەدامێ. بردیانمە کەرکووک و ئەمجا بەغدا. چوار تا پێنج مانگێک ئازار درام. قاچم لە گەرماندا وەخت بوو کرم تێی‌بدات. نائیب عەریفێکی کورد لەو بەندیخانەیەدا جاروبار یاریدەی ئەدام و شتێکی بۆ ئەهێنام. بە ڕاسپاردەی پزیشک ماوەیاندام لە ژووری زیندان بێمە دەر و ڕۆژانە دوو سەعاتێک بگەڕێم. ئەڕوانم ئەوە هەر چوار ئەفسەرەکەی مەهابادن، عیززەت و خەیرولڵا و قودسی و خۆشناو لەوێن. نۆ مانگ لەوێ مامەوە، و هێنامیانەوە بەندیخانەی کەرکووک. ئەوکاتە ماڵە بارزانیەکان لە قوتابخانەیەکی چۆلکراوی لای مەیدانی «ئیشەک» بوون. لەوێشەوە برامە هەولێر. دوایی لە ڕێگای ڕەوانەکردنەوەدا هەڵاتم.»

لە لاپەڕە ٥دا دەڵێ: «کاک مەلا عوبێد بیریەتی کە سەعید دوای رووخانی کۆمار هاتۆتەوە و سەرباری ئەو تێکشکانە سیاسیە گەورەیە کە ئەوسا جۆرە نائومێدیەکی لە دڵی خەڵکدا چاندبوو، ئەو کۆڵی نەدا و تێکۆشیوە تا تێکەڵی کاری حیزبایەتی بکات. بەڵام ئەم لەبەر باوکی ڕازی نەبووە، بۆیە ئەویش وازی لێهێناوە و ڕۆیشتووە. تەنانەت چەندین جاریش لەگەڵ خوالێخۆشبوو «هەمزە عەبدوڵڵا»دا دیویە.» هەر لە لاپەڕە ٥دا دەڵێ: «هەر کاک قادر [ی ئەحمەدخیلانی] لە زمانی کۆمەڵێکی وەک کەریمی ڕەشە ناسکە و عارفی مەلاعەزیز و کەریم قەشانی و ئەحمەد خەیات و چەند کەسێکی تری شیووعی خەڵکی سلێمانیەوە کە ساڵی ١٩٤٩ گیرابوون و لەگەڵ سەعیددا لە بەندیخانەی سلێمانی بوون، گێڕایەوە: «سەعید کە گیرابوو، ناسنامەیەکی ساختەی پێبوو تا نەناسرێتەوە. ئەو کاتە ژمارەیەکی زۆری ئەندامانی حیزبی شیووعی عێراق دەستگیر کرابوون و خرابوونە بەندیخانە.»

دیسان لە لاپەڕە ٥دا، مامۆستا «عەبدوڕڕەقیب یۆسف» لە زمان «نەعیمە خان» دەڵێ: «نەعیمە خان وتی: کە کاکم «ئیبراهیم ئەحمەد» ژنی هێنا «سەعید» فەرشێکی گەورەی لە ئێرانەوە بۆ هێنا» لاپەڕە ٦ دەڵێ: «سەعید ساڵانێکی ژیانی بە کارگەچێتی و بە ناوی وەستا عەزیزەوە لە کانی پانکە بەسەر بردووە و لە

ساڵی ١٩٥٣ کە خاڵە محەممەد سەعیدبەگی سەلیمبەگی جاف بە ماڵەوە هاتووەتە «سەیدسادق»، لەو ناوە دیویە وا باسی دەکات: «سەعید سەڵت بووە و دووکانی هەبوو، خۆی دەرنەئەخست کە حیزبییە و هیچی ئاشکرا نەدەکرد. بە ئەقڵ ئەمزانی ئەم کابرایە شتێکی ژێربەژێری هەیە. لێمان ئەمین نەبوو. وەستا عەزیز کەڵەگەت و بەخۆوە بوو، ئەو وەختە ٣٥ - ٤٠ ساڵ بووبێ. خەڵک ئەیانوت بە شەو دەفتەری بە دەستەوەیە لەبەر چرادا تەماشای دەکات و دەیخوێنێتەوە.»

دیسان هەر لە لاپەڕە ٦ باسی ئەوە دەکا کە: مامۆستا «برایم ئەحمەد» و «حیلمی عەلی شەریف» و «سەعید» خانوویەکیان بەکرێ گرتبوو و بەیەکەوە بوون و هەروەها باسی گواستنەوەی کەلوپەل و ئامێرەکانی سەعید دەکا کە دوو جاران بەپەلە رایانگواستوون و شاردوویانەتەوە چونکە بە قسەی سەعید حکوومەت بە شوێنی ئەوی زانیوە.» (لێرەدا قسەکە هەڵبڕاوە و بە نیوەچڵی ماوەتەوە). پوختەی لاپەڕە ٧یش ئەوەیە کە: سەعید دوای کانی پانکە دەچێتە سووریداش و ئەحمەد قادری ئامۆزای کە ئەوکات بیست ساڵێک بووە سێ مانگ کارگەچێتی لەگەڵدا کردووە و لە بناری شارەزوور و ئەحمەد قادری دەڵێ: «هەستم ئەکرد بە بیانووی ئەم ئیشەوە شتی تر ئەکات» هەروەها کاک قادری ئەحمەد خیلان سەعیدی لە دەوروبەری ١٩٥٦ لە کەرکووک دیوە کە گوایە خەریکی کاسبی وەک میوە فرۆشتن بووە و پێوەندی بە کەسانێکی وەک شێخ حوسێنی سەید ئەحمەدی خانەقا هەبووە کە ئەندامێکی دیاری پارتی بوو.»

لە کۆتایی لاپەڕەی ٧دا هاتووە: «قادری ئەحمەدخیلان نامەیەکی سەعیدی کاتی گەڕانەوەی مەلامستەفا بارزانی لە ساڵی ١٩٥٩ بۆ عێراق، بۆ بردۆتە ئوتێلی «سەمیرامیس» لە بەغدا» (لێرەشدا قسەکە هەڵبڕاوە و پاشماوەکەی نەهاتووە).

لاپەڕە ٨ پوختەکەی ئەوەیە کە سەعید تا سەردەمی کۆماریش لە عێراقدا هەر مابوو و لە سەرەتای شۆڕشی ئەیلوول لێی بیستراوە کە خەریکی دۆزینەوەی گەنجینە بوو و سەرقاڵی دەورکردنەوەی کتێبی گرینگ بووە.

ویستوویەتی بە قسەی خۆی گەنجینە بدۆزێتەوە و بەرهەمێک بۆ کورد پەیدا بکات. نووسەر دەڵێ: «برایان قادر و مەحموودی ئەحمەدخیلان و ئامۆزا و نەوەکانیان ئەڵێن: «سەعید بۆ ئەو مەبەستە خەریکی تەقاندنەوەی ئەشکەوتێکی «قەڵای جۆڵندی» ناوچەی «چەمی ڕێزان» بووە بە سەریدا تەقیوەتەوە و رووخاوە و ژێر بەرد و خۆڵ کەوتووە و گیانی دەرچووە. ماوەیەک لەوە بەدوا شوان هەستی بە بۆساردی ئەوناوە کردووە. ئیتر کە خەڵکی دێیەکی نزێک چوون گەڕاون تەرمەکەیان دۆزیوەتەوە و ناشتوویانە، ئەگەرچی نەیانناسیوە. هەتا ئەو سەردەمەی شۆڕش بەڕێز «مامجەلال» لەو ناوچەیە بووە و دەفتەرەکەی باخەڵی سەعیدیشی کەوتووەتە لا.»

هەر لە لاپەڕە ٨ مامۆستا عەبدورڕەقیب یۆسف نووسەری ئەو وتارە گەشتێکی بۆ شوێنەوارەکانی «دۆڵی زەرزی» و بەتایبەت قەڵای جۆڵندی کردووە بەقسەی «کاک حوسێنی حاجی مەحموود»ی خەڵکی دێی زەرزی جارێک چەند ساڵ لەمەوبەر یەکێک تەقەمەنی تێدا تەقاندۆتەوە و بە سەریدا رماوە و لە ئاکامدا بەوە گەیشتوون کە ئەوە هەر ئەو «سەعید»ەیە کە ئەوان مەبەستیانە.»

وتارەکەی نووسەر بەو چەند دێڕە کۆتایی دێ و دەنووسێ: «سەعید مرۆڤێکی کەڵەگەتی گەنمڕەنگی چاوبرۆڕەشی چوست و چالاک و سەربزێو و کردە بووە و، خزمە نزیکەکانی ئەڵێن خوالێخۆشبوو «مەلا مستەفا» هەر لەبەر خۆشەویستی و دڵسۆزی و بە شیرینی ئەو «کاک مەسعوود»ی کوڕی وا ناو ناوە. کوڕە گەنجەکانی کەسوکاری سەعید هەم ئاگاداری ئەم وردە هەواڵانەن و هەم بە شانازییەکی زۆرەوە ناوی دێنن و یادی ئەکەنەوە. سەعید تا گۆڕ غەریب بوو، بە سەڵتی ژیا، یادی بەخێر».

وتاری «دیسان سەعیدی تەتەر» لێرەدا کۆتایی دێ . وتارەکە لە دوو سێ جێگا رستەکانی هەڵبڕاون و پەراوێزەکانیشی تا ١٧ دانە هاتووە کەچی ئەو وتارەی وەدەست من کەوتووە هەتا ژمارە ٩ی تێدا. ئەگەرچی ناوی نووسەری بەسەرەوە نییە بەڵام وێدەچێ بەرهەمی لێکۆڵینەوەی مامۆستا «عەبدورڕەقیب یۆسف» و کاک «سەدیق سالح» بێ.

شیکردنەوەی وتاری «سەعید تەتەری نەناسراوی کوردایەتی»

ئەم وتارە هەروەک پێشتر باسمان کرد لە ژمارە ١٠ی گۆڤاری «هەزارمێرد»دا چاپ کراوە. وتارەکە لە نۆ لاپەڕەدا و لە لایەن کاک «سەدیق ساڵح» نووسراوە و کەوتۆتە لاپەڕە ٨٣ هەتا ٩١ی گۆڤارەکە. با بزانین ئەو وتارەش سەبارەت بە سەعید چۆن دوواوە. نووسەر لە لاپەڕە ٨٤دا دەڵێ: «سەعید ناسناوی حیزبی «مەسعوودی مەلا محەممەدی رەش»ی خەڵکی «قەرەداخ»ە، تا ئێستا ژیاننامەی تەواو و ئاستی خوێندەواری و زۆر وردەکاری دیکە سەبارەت بەو روون و ئاشکرا نین ئەوە نەبێ کە «هەمزە عەبدوڵلا» گوتوویەتی: «ساڵی ١٩٤١ کە بۆ خۆشاردنەوە و شوێنەونی لە لایەن سەید ئەحمەدی خانەقاوە نێردرامە دێی «گۆپتەپە» لای شێخ عەبدوڵلای باوکی عەلی عەسکەری، ناسیم. خوێندەوار بوو، فارسی و کەمێک عەرەبی دەزانی، ئەوسا لە هەڕەتی لاویدا و یەکجار گورجوگۆڵ و لەخۆبردوو و چاونەترس بوو.» کاک سەدیق ساڵح لە پەراوێزی ئەو بەشەدا لە لاپەڕە ٩١ دەڵێ: «هێندەی سۆراخم کردووە، هێشتا دەستم بە بنەماڵەی سەعید یا نەوەیان یا ئاگادارییەکی بەسەرهاتیان ڕانەگەیشتووە تا ژیاننامەکەی ساخ بکەمەوە.» لە درێژەی ئەو پەراوێزەشدا دەڵێ: «سێزدە سەعات و نیو بیرەوەری مامۆستا «هەمزە عەبدوڵلا»مان لە سەر ڤیدیۆ بە هاوکاری مامۆستا «عەبدوڕڕەقیب یۆسف» وە بەندە تۆمار کردووە کە لەودا جەختی لەسەر ئەوە کردووە کە سەعید بە بێ هیچ گومانێک «قەرەداخ»ییە و چەندین ساڵ لەگەڵیدا ژیاوە.» هەر لە لاپەڕە ٨٤دا باسی دامەزراندنی لقی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە کوردستانی باشوور دەکا کە لە ئابی ١٩٤٤ بە لێپرسراوی مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد پێک هاتووە. پاشان دەقی نامەی رۆژی ١٣ی ١٢ی ١٩٩٧ی مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد»ی لە لاپەڕە ٨٤ و ٨٩ هێناوە کە هەمان نامەیە کە پێشتر لە وتاری «مامۆستای نەمر ئیبراهیم ئەحمەد بە خامەی خۆی» و لە کتێبی «یادگار و هیوا...»دا باسمان کرد کە ئەویش هەر کاک سەدیق ساڵح نووسیویەتی و دەڵێ: «سەعید تەتەری ئێمە بوو، لە بنەماڵەی شاعیری ناودار مەحوی بوو، لاوێکی خەڵکی سلێمانی بوو...» نووسەر لە بەشی پەراوێزەکاندا

لە لاپەڕە ٩١ دەڵێ: «هەواڵێکم لە کەسانێکی ئەو بنەماڵەیەی وەک کاک «سۆران مەحوی» پرسیوە. هیچ زانیارێکیان نەبووە و وەڵامیان نەداومەتەوە.» دیسان لە لاپەڕە ٨٤ نووسەر دەڵێ: «بەپێی گێڕانەوەکەی هەمزە عەبدوڵلا دەبێ سەعید بەردەوام هاتوچۆی ئەودیوی کردبێ و لەوێش بووبێ.» دوای قسەکانی مامۆستا هەمزە عەبدوڵلا، کاک سەدیق ساڵح بەڵگەیەکی بڵاو کردۆتەوە و بۆچوونی خۆشی لە لاپەڕە ٨٤دا باس کردووە کە دەقی بەڵگەکە کەوتۆتە لاپەڕە ٨٨. بەر لەوەی ئەو بەڵگەیە شی بکەینەوە، دەقەکەی بێ دەستێوەردان دەنووسینەوە و پاشان بۆچوونی کاک ساڵحیش دەنووسین. (ل.٨٤):

بەڵگەنامەی ژمارە: ٤٥٣، نامەی مەعاوینی کومیتەی مەرکەزی - ح.د.ک

«بۆ هەموو کومیتە و مەئموورینی عەرزی راه وە مەسئوولینی حکوومەتی میللی کوردستان. بە وەسیلەی ئەم نووسراوە پێو رادەگەیەنرێت کە هەڵگری ئەم دەستوورە {سەعید محەممەد}ناو لە تەرەف دەوڵەتێ‌ڕا موجازە هەموو جێیەکی بە سەربەستی بچێت و بێت. تکایە کە لە تەرەف هیچ کەسێکیڕا موزایەقە و مومانیعەتی هاتوچۆی بە هیچ جۆرێک نەکرێت. وەهاب بلووریان - مەعاوینی کومیتە مەرکەزی حیزبی دێموکراتی کوردستان.» [وێنەی ژمارە ٣٣]

نووسەر لە لاپەڕە ٨٤دا دەڵێ: «ئەو بەڵگەنامەیە کە لەگەڵ ئەم گوتارەدا بڵاو کراوەتەوە و ژمارە (٢)، بریتییە لە پسوولەی رێنەگرتن لە هاتن و چوونی (سەعید محەممەد)ناوێک بە هەموو ناوچەکانی نێو قەڵەمڕەوی حکوومەتی میللی کوردستاندا. زۆر پێدەچێ هەر مەبەست پێی «سەعید»ی لە مەڕ خۆمان بێ، بەوەدا کە لە لایەکەوە ئەودەمە ئەمدیو ئەودیوی کردووە و تەتەر بووە و ئێرە و ئەوێ گەڕاوە و، لە لایەکی دیکەوە ناوەکەیش لە ناسناوە حیزبییەکەی و ناوی باوکی (محەممەد) پێک هاتووە (ێ)ی ئیزافە نەخراوەتەوە سەریان وەک دەستووری ئێرانییەکان، وا دیارە مەبەست پێی کوردێکی ئەمدیو بووە.»

لە لاپەڕە ٨٥ دەڵێ: «سەعید تەتەری پارتی و یارمەتی پۆستەی ئێرە و ئەوێی دەهێناوە. هەمزە عەبدوڵلا لەم رووەوە گوتوویە: «جارێکیان ٢٧٠٠ دینارمان لێرە کۆ کردەوە، دامە سەعید و هەمووی گەیاندە دەستی مەلا مستەفا، بە بێ ئەوەی عانەیەکی بۆخۆی خەرج بکات. جاری دووەم پارەیەکی کەمتری برد

و بە سەر خەڵکیدا دابەشی کردبوو کەمێکی لێ مابۆوە و دابوویە مەلا مستەفا و لەویشەوە بە شێخ ئەحمەدی برای کە لە سیتەک بووین [١٩٤٦] سەعیدمان ناردەوە بۆ مەهاباد تا چاپخانەیەکمان بۆ بهێنێ. چاپێکی بچووکی دەستی بە ٩٠ دینار کڕیبوو هێنایەوە زۆرمان ئیش بەو چاپ کرد، لەوانە دواتر بەیاننامەیەکمان لەسەر شەهیدکردنی قازی محەممەد و هەڤاڵانی پێ چاپ کرد و بڵاومان کردەوە.» لە لاپەڕە ٨٥ و ٨٦ دەڵێ: پاش هاتنی سوپای ئێران بۆ نێو مەهاباد لە ١٧ی ١٢ی ١٩٤٦ و رووخانی کۆماری کوردستان، بارزانییەکان و کوردەکانی ئەودیو زۆرتر لە «شنۆ» کۆبوونەوە و لە پاش ئەویش باسی بیرەوەرییەکانی «ئەبولحەسەنی تەفرەشییان» دەکا کە لە ٢١ی ١٢ی ١٩٤٦ گەیشتۆتە شنۆ و باسی سەعیدی لە کتێبەکەی خۆیدا کردووە کە ئەو بەشەشمان پێشتر باس کرد کە لە کتێبی «قيام افسران خراسان»دا نووسەری ناوبراو باسی سەعیدناوێک دەکا کە هاتوچۆی ئەمدیو ئەودیوی کوردستانی کردووە. کاک سەدیق ساڵح لە بەشی پەراوێزەکاندا سەبارەت بە قسەکانی تەفرەشییان ئەوەندەی زیاد کردووە و دەڵێ: «شایانی گوتنە نووسەر بە هەڵەدا چووە کە سەعیدی بە تەتەری حیزبی «رزگاری» داناوە چونکە ئەو باسی رۆژانی لە ٢١ی ١٢ی ١٩٤٦ بەدواوەی شنۆی کردووە تا خاکەلێوەی ١٩٤٧ کە هاتۆتە دیوی عێراق و تەسلیم بە حکوومەت بووە... لە کاتێکدا حیزبی رزگاری دووەم حەفتەی ئابی ١٩٤٦ هەڵوەشاوەتەوە و ١٦ی ئەو مانگەیش «پارتی دیموکراتی کورد [ی] عێراق» دامەزراوە و سەرەتا رۆژنامەی رزگاری زمانحاڵی بووە.»

هەر لە لاپەڕە ٨٦دا هاتووە: «سەعید بە قسەی بەڕێزان «کەریم زەند» و «جەلال ئەمینبەگ» کە ئەو سەردەمە ناسیویانە و دیویانە، کابرایەکی روحسووک و زیتەڵە و کارامە بووە. خاڵە «عەبدوڵڵای سۆفی کەریم»یش کە دواجار لە شنۆوە لەگەڵیدا هاتووەتەوە و ئەو تا کەرکووک چاوساخی رێگای بووە، لێی دەگێڕێتەوە کە زۆر شارەزای رێگاوبان و بەکار و - کورد واتەنی - کوڕی تەنگانە بووە و چەندین ناسنامەی لە شوێنە جیاجیاکاندا بۆخۆی بەکار هێناوە تا نەناسرێتەوە. هەمزە عەبدوڵڵا کە سکرتێری پارتی بووە، لە جێیەکی دیکەی بیرەوەرییەکانیدا گوتوویە: «ساڵی ١٩٤٩ سەعیدم راسپارد بچێتە سووریا

تا پێوەندی بە کوردی ئەوێوە بکات و کۆمەک و یارمەتییان لێ کۆ بکاتەوە بۆ پارتی. بە ترۆمبیل تا رومادی چووبوو، لەوێوە تا قامیشلی بە پێ بڕیبووی. لەو ناوە زۆر گەڕابوو لە یارمەتی مەعنەوی زیاتر هیچی وای چنگ نەکەوتبوو. هاتەوە.» کاک سالح لە دوای ئەو قسانەی مامۆستا هەمزە عەبدوڵلا دەڵێ: «وا دیارە سەعید بەپێی ئەو بیرەوەرییانە دوای دامەزرانی پارتیش لە هەمزە جیا نەبۆتەوە و چاوساخی و تەتەری و کارئاسانی بۆ کردووە...»

لە لاپەڕە ٨٦ و ٨٧ نووسەر باسی نیازی چوونی مامۆستا هەمزە عەبدوڵلا و سەعید بۆ سۆڤیەت دەکا کە سەری نەگرتووە و دەڵێ: «پاش دووەم کۆنگرەی پارتی لە ١٩٥١دا کە دوو باڵی ناکۆکی لێ کەوتەوە، سەعید هەر لەگەڵ باڵی هەمزەدا (پێشکەوتنخواز) مایەوە.» پاشان لە زمان مامۆستا هەمزە عەبدوڵلا باسی ئەوە دەکا کە ویستوویەتی لەگەڵ سەعید بچێتە سۆڤیەت کە ئەو چەند دێڕەی خوارێ کورتەی ئەو باسەیە: «حوزەیرانی ١٩٥٤ بڕیارمان دا بچینە یەکێتی سۆڤیەت تا پێوەندی بە مەلا مستەفاوە بکەین. پێشەکی هەواڵمان بۆ عەباسئاغا [ی سەرکەپکان] نارد، بە هۆی «حەمەی فەرەج ئەفەندی» کە ترۆمبێلی هەبوو چووینە سەر «زێ» و بەپێ چووینە رانیە و بووینە میوانی کوێخایەکی دۆستی حەمەی فەرەج ئەفەندی. بە شەو وەڕێ کەوتین تا گەیشتینە «سەرکەپکان» بۆ یەکەم جار عەباسئاغام دیت و ناسیم. نیزیک پازدە رۆژێک لەوێ ماینەوە داوامان لێکرد بمانئێرێتە لای «سەید عەبدوڵلای گەیلانی» لە مەرگەوەڕ کە ئەویش سێ چەکدار و ئێسترێکی بۆ کەلوپەل هەڵگرتن و یەکیش بۆ سواری داینێ (ل ٨٧) یەکەم شەو لە «زینوێ ئەستێرۆکان» بارمان خست بەیانی زوو بەرەو دۆڵی خانەقا و نیزیکی (گەلاڵە) بووینەوە و بە رێگایەکدا چووینە (سیدەکان) و لەوێش نەماینەوە و دوای ئەویش چووینە (کێلەشین) و سەر رووباری گادەر و دێی (خۆڕاسپێ) کە دێی سەید عەبدوڵلا و نیزیک دێی «دزێ» بوو. خێزانی سەید هەواڵی بە کوێخا حوسێندا ناردبوو کە سەید عەبدوڵلا لەوێ نییە و لە تارانە و ماوەی ١٠ رۆژ بێسوود لەوێ ماینەوە. سەعید گوتی: خۆم دەچمە تاران ببینم. ناسنامەیەکی ساختەی ئێرانی هەڵگرت و رۆیشت. دوو نامەم پێدا ناردبوو یەکەمیان بۆ سەید کە چاوساغێکمان تا سەر ئاوی ئاراز لەگەڵدا بنێرێ و ئەوی

دیکەش بۆ «دوکتور جەعفەر محەممەد کەریم» تا یاریدەمان بدات. هەردووکیانی دیتبۆوە. سەید بۆ ئەوەی حکوومەت پێنەزانێ و نێوانی تێکنەچێ دەستی بە ڕوومانەوە نا و دوکتور جەعفەریش سێسەد تمەنی بۆ ناردین. کە نائومێد بووین... سەعید زۆر ئارەزووی دەکرد بە جووتە و بێ چاوساغ خۆمان ملی ئەو ڕێگایە بگرین بەڵام من ڕازی نەبووم. دڵشکاو هاتینەوە «خۆڕاسپێ». کوڕێکی کوێخاحوسێن تا دیوی خۆمان لە ئاستی «حەسارۆست»دا لەگەڵمان هات. دوو سەعاتێک بە نێو بەفردا ڕۆیشتین، من بە سوار و سەعید بە پێ. کە گەیشتینە ئەمدیوی چیا بە لاڕێدا هاتینە پردی «حافز». بەیانییەکەی بە خانەقا و «وەرتێ» و چیای کارۆخ و پڵنگاندا هاتین و گەیشتینەوە سەرکەپکان. نیزیکەی مانگێکمان پێچوو لە ئێران. پازدە ڕۆژی دیکە لە لای عەباسئاغاماینەوە پاشان بەرەو سلێمانی بووینەوە.»

کاک «سەدیق ساڵح» لە کۆتایی وتارەکەیدا لە لاپەڕە ٨٧ سەبارەت بە چارەنووسی سەعید دەڵێ: «سەعید بە قسەی هەمزە، تا ساڵی ١٩٥٥ مابوو، ئیبراهیم ئەحمەدیش نووسیویە: «بەداخەوە بە جۆرێکی نەزانراو ئەویش لە ناو چوو لە ساڵەکانی ٥٠دا» هەرچی حاجی عەبدوڵڵا سۆفی کەریمە دەڵێت: «کە لەگەڵ سەعیددا گەیشتینە کەرکووک، لێم جیا بۆوە و گوتی دەچمە بەغدا، پاشتر کە هاتەوە سلێمانی و دیم، گوتی تووشی سیل بووم. دوایی هەر بەو دەردە مرد.» هەزاران سڵاو بۆ گیانی پاکی سەعیدی تەتەری نەناسراوی کوردایەتی.»

لێرەدا وتاری گۆڤاری «هەزار مێرد»یش کۆتایی پێهات. بەر لەوەی بەراوردی کتێب و وتار و وتووێژەکان لەگەڵ یەکتری بکەم، بەپێویستی دەزانم چەند زانیارییەکی دیکە کە لێرە بە لێکۆڵینەوە و پرسیار وەدەستم هێناوە بخەمە بەر چاوی خوێنەران، پاش ئەوە هەموو بابەت و بیروڕایەکان پێکەوە هەڵسەنگێنم و بەراوردیان بکەم.

دوای ئەوەی قسەم لەگەڵ کاک «ڕەحمانی خانزادێ» و کاک «قادری پاکڕەوان» کرد و دوو وتارەکەم لەسەر «سەعیدی تەتەر» خوێندەوە، بە پرسیار تەلەیفوونی کاک «دڵشاد»م وەرگرت کە ئێستا لە شاری «ڕانییە»ی باشووری کوردستان دەژی. کاک دڵشاد کوڕی «کاک سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی»یە.

هەڵبەت مام سەعید هەموو کوڕەکانی لە کوردستانی باشوورن و وەکوو پێشتر گوتمان دوو کوڕیشی پێشمەرگەی «یەکێتی نیشتمانی» بوون و شەهید بوون. هەرچۆنێکی بێ دوای چەند جار پێوەندی لەگەڵ کاک دڵشادی کوڕی کاک سەعیدی حەمەقالە، توانیم ئەو زانیارییانە وەرگرم کە ڕێکەوتی شەممە ٨ی ٧ی ٨٥ بەرامبەر دەگەڵ ٣٠ی ٩ی ٢٠٠٦ کاک دڵشاد پێی ڕاگەیاندم: «ناوی بابی من «سەعید» و باپیرم ناوی «قادر» بووە. نەنکم (دایکی باوکم) ناوی «گوڵئەندام» بووە. بابم لە ١ی ٧ی ١٩١٤ لە مەهاباد لە دایک بووە و لە ١٥ی ٦ی ١٩٩١ لێرە لە ڕانییە کۆچی دوایی کردووە. لە مەهابادیش ماڵمان لە کن حەمامی مۆرەکی لە سێڕای وەفایی بوو.»

پرسیارم لە کاک دڵشاد کرد بۆچی بابت بە سەعیدی حەمەقالە مەشهوور بووە؟ کە لە وەڵامدا گوتی: «بابم ناوی بابی خۆی قادر بووە، کاتێک بابی ئەمری خودای بەجێ هێنا، دایکی واتە نەنکم مێردی کردۆتەوە بە کابرایەک بە ناوی «حەمەقالە» ناوی زڕبابیشی هەر «قادر» بووە. جا کاتی خۆی بە ناوی زڕبابی بانگیان کردووە. بابم دوو برای هەبوون، «محەممەد» و «ڕەحمان» بەڵام چاکم لە بیر نییە ئایا هەرسێک لە دایک و بابێکن یان نا؟» هەر ئەو ڕۆژە واتە ٨ی ٧ی ٨٥، ئەوجار پێوەندیم بە کاک «قادری پاکڕەوان» برازای کاک «سەعیدی حەمەقالە» و ئامۆزای کاک «دڵشاد»ەوە گرت کە نیشتەجێی مەهابادە. کاک قادر سەبارەت بە کاک سەعید ئاوای گوت: «ناوی دایکی مامە سەعیدم گوڵێ بووە، بابی منیش ناوی محەممەد بووە. باپیرم واتە باوکی باوکم ناوی «قادر» بووە، بۆیە بە بابمیان گوتووە «حەمەقالە» و منیان بە ناوی باپیرمەوە کردووە. باوکم و مامم لە دایکێکن بەڵام بابیان یەک نییە. چونکە بابی من گەورەتر بوو لە مامەسەعیدم، مامیان بە «سەعیدی حەمەقالە» بانگ کردووە.» کاک قادر ئەوەشی لە قسەکانی زیاد کرد: کە کوڕێکی «کاک سەعیدی حەمەقالە»ی بە ناوی «عەلی» شەهید بوو کە لە ناسنامەکەی نووسراوە «عەلی قادر عەبدوڵڵا» کە ئەوە بەپێی ناسنامەی ئەودیوی کاک سەعیدی تۆمار کراوە کە بە ناوی «قادر» ناسنامەیەکی ساختەیان بۆ دروست کردووە.»

دوابەدوای ئەو پرسیارانە وێڕای کاک قادری برازای کاک سەعید، ڕێکەوتی ١٠ی ٧ی ٨٥ (=١ی ١٠ی ٢٠٠٦) سەردانی بەڕێوەبەرایەتی «ئامار»

(نفووس)ی شاری مەهابادمان کرد. بە نامەیەک داوای «بەرگـەی فـەوتی» کـاک سەعیدی مامی کاک قادرمان کـرد. هــەروەک پێشـتر گوتمـان ناسـناوی «کـاک سەعید» لە ئاماری مەهاباد، «سەعیدی پاکڕەوان»ە. ئەو زانیارانەی خوارێ دەقی ناسنامەی «کاک سەعیدی حەمەقالە»ن لە ئاماری مەهاباد: کورتەی روونووسـی وەفات - ژمارە ٣٧٧١٠٧ ف ١١ ڕێکەوتی ١ی ٣ی ١٣٧٢ لە شاری مـەهاباد، سـەعید بە ناسناوی پاکڕەوان کـوڕی ڕەسـووڵ و گوڵـێ، لـەدایکبووی ١ی ٢ی ١٢٨٦ بـە ناسنامەی ژمارە ٧٥٤٩ سەر بە حەوزەی (ناوچە) یەکی شـاری مـەهاباد بـەهۆی پیری کۆچی کردووە. فەوتەکەی لە دەفتەری مردووەکان ساڵی ١٣٧٤ لە حـەوزەی دووی شاری سەر بە بەڕێوەبەرایەتی تۆماری ئەحواڵی مەهاباد بـە ژمـارە ١٣٢٥ تۆمار کراوە.»

من ساڵـی لـەدایکبوون و کـۆچی «کـاک سـەعیدی حەمەقالـە»م بـەپێی قسەکانی کاک دڵشاد و بەڵگەی بەڕێوەبەرایەتی ئاماری مەهاباد بەراورد کـرد و بەو ئاکامانە گەیشتم:

کاک دڵشاد دەڵێ: بابم لە ١ی ٧ی ١٩١٤ لە دایـک بـووە. واتـە ١ی مـانگی تەمووز یا ژوئییەی ١٩١٤ کـە ئـەو ڕۆژە بەرامبـەرە لەگـەڵ ڕۆژی چوارشـەممە ڕێکەوتی ٨ی پووشپەڕی ساڵی ١٢٩٣ی کۆچی هەتاوی. فەوتەکەشی بەپێی قسەی کاک دڵشاد و بەپێی ئەو کۆلکـەی لـە کوردسـتانی باشـوور هەیـەتی (١٥ی ٦ی ١٩٩١)ە کە ئەو ڕۆژەش بەرامبەرە لەگەڵ ڕۆژی شەممە ڕێکەوتی ٢٥ی جـۆزەردانی ١٣٧٠ی کۆچی هەتاوی.

ڕێکەوتی لەدایکبوون و فـەوتی بـەپێی بەرگـەی فـەوتی ناسـنامەی لـە مەهابادیشی بەو چەشنەیە: ١ی بانەمـەڕ (مـانگی ٢)ی ١٢٨٦ی هـەتاوی لـەدایک بووە کە بەرامبەرە لەگەڵ ڕۆژی یەکشەممە ٢١ی ئـاوریلی (مـانگی٥ = نیسـان)ی ١٩٠٧ی زایینی. ڕۆژی شـەممە ڕێکـەوتی ١ی جـۆزەردانی ١٣٧٢ش کـۆچی دوایـی کردووە کە ئەویش بەرامبەرە دەگەڵ ٢٢ی مایس = (ئەیار)ی ١٩٩٣ی زایینی.

بە بۆچوونی من چونکە «کاک سەعید» لە مەهاباد لـە دایـک بـووە و تـا تەمەنی لاوەتی هەر لەو شارە ماوەتەوە. ساڵ و مانگ و ڕۆژی لەدایکبوونی بـەو پێیەی لە دەفتەری بەڕێوەبەرایەتی ئامـاری مـەهاباد تۆمـار کـراوە، واتـە ١ی بانەمەڕی (مانگی دووهەم) ١٢٨٦ی هەتاوی (=٢١ی نیسانی ١٩٠٧) دروسـت تۆمـار

کراوە. بەڵام دوای تێکچوونی کۆمار و ئاوارەبوونی کاک سەعیدی حەمەقالـە بـۆ باشووری کوردستان و بەپێی قسەکانی کاک رەحمانی خانزادێ (نیـکـنـەفس) و کاک قادری پاکڕەوان و کاک دڵشادی کوڕی کاک سەعید، بەهۆی کاکە «زیـاد»ی کوڕی حەمەئاغای کۆیە بە ناوی «قادر» لەوێ ناسنامەیەکیان بۆ ساز کردووە کە ئەگەر بەپێی ناسنامەی «شەهید عەلی» کوڕی کاک سەعید بـێ دەتـوانین بڵـێین ناوی کاک سەعیدی لە ناسنامەی ئەودیوی «قادر عەبدوڵڵا» بووە. بەکورتی بـە هۆی ئەوەی کە «کاک سەعید» هەتا کۆتایی تەمەنی هەر لە باشووری کوردستان نیشتەجێ بووە، ساڵ و مانگ و رۆژی کۆچکردنەکەی ئـەودیوی دروسـتە، واتـە ١٥ی ٦ی ١٩٩١ کە لە کۆلکەی ئامار (نفووس)ی رانییە تۆمار کـراوە دروسـتە کـە ئەویشمان ساغ کـردەوە و گوتمـان بەرامبـەرە لەگـەڵ ٢٥ی جـۆزەردانی ١٣٧٠ی هەتاوی. بەوپێیە رێکەوتی لەدایکبوونی ناسنامەی لـە مـەهاباد دروسـتە و ئـی ئەودیوی هەڵەیە. بەڵام بەپێچەوانەوە رێکەوتی کۆچی لە ناسـنامەی ئـەودیوی دروستە و ئی مەهاباد هەڵەیە. بـەو چەشـنە بـە روونی دەتـوانین بڵـێین کـاک سەعیدی حەمەقالە لە ١ی ٢ی ١٢٨٦ واتە ٢١ی ئاوریلی ١٩٠٧ لە مەهاباد لە دایـک بووە و لـە تەمـەنی ٨٤ساڵـیدا لـە ٢٥ی ٣ی ١٣٧٠ی هـەتاوی و (١٥ی ٦ی ١٩٩١ی زایینی)ش لە رانییە کۆچی دوایی کردووە و هەر لەوێش نێژراوە.

لە کۆتایی ئەو لێکۆڵـینەوانەدا رۆژی شـەممە ١٥ی ٧ی ٨٥ (٧ی ١٠ی ٢٠٠٦) لە کاک «مەحموودی تەلعەتی»ش ئەو زانیارانەم وەرگرت. کاک مەحموود کـوڕی کاک «رەحمان»ە کە ئەویش برای کاک سەعیدی حەمەقالەیـە. کـاک مـەحموود سەبارەت بە باسەکەی ئێمەوە گوتی: «بەڵێ کاک سەعید مامی من بـووە و بـابی من «رەحمان» براگەورەی مامەسەعیم بوو. بابم مەشـهوور بـوو بـە «رەحمـانی گوڵەشەلێ» ناوی دایکی بابم گوڵێ بوو، بەڵام ناوی بابیم لـەبیر نـەماوە.» بـۆ روون بوونەوەی زیاتریش بەڵێنی دامێ پرسیارم بۆ بکـا. ئـەوە بـوو چەنـد رۆژ دواتر بە پرسیار ئەوەشی بۆ روون کردمەوە کە ناوی بابی کاک رەحمـان (بـرای کاک سەعیدی حەمەقالە)، رەسووڵ بووە. کاک مەحموود سەبارەت بە بابی خۆی گوتی: «بابم قەدەرێکی زۆر چووە شووڕەوی و فێری زمانی رووسی بوو و نیزیک ٢٠ ساڵانیش چووە تورکیا و دوایە هاتەوە و دەرسی زمانی رووسی لە مەهاباد بە

خەڵکی دەگوت.» بەو حیسابە بە روونی بۆمان دەردەکەوێ کە قسەکانی کاک قادری پاکڕەوان دروستە و ئاماری مەهابادیش زانیارییەکانی سەبارەت بە ناوی دایک و باوک و ساڵی لەدایکبوونی کاک سەعید دروست تۆمار کردووە. بە لێکدانەوەی قسەکانی کاک قادری پاکڕەوان و کاک مەحموودی تەلعەتی بەو ئاکامە دەگەین کە کاک سەعیدی حەمەقالە، ناوی باوکی کاک ڕەسووڵ و ناوی دایکیشی گوڵێ بووە و لەگەڵ «کاک ڕەحمان» لە دایک و بابێکن. بەڵام دوای ئەوەی باوکی خۆی ئەمری خودای کردووە، دایکی مێردی بە کاک «قادر»ی باپیری کاک قادری پاکڕەوان کردووە. گوڵێ خانم لە «کاک قادر»یش تەنیا کوڕێکی بووە کە ناوی محەممەد بووە و دەبێتە زڕبرای کاک «سەعید» و «کاک ڕەحمان»ی و ئەو سێ برایە لەدایکێکن و لە بابێک نین (قسەی کاک قادری پاکڕەوان) چونکە کاک سەعید منداڵ بووە لە لای زڕبابی (واتە کاک قادر) ماوەتەوە. ناسنامەشیان بە ناوی زڕبابی بۆ وەرگرتووە و بۆتە (سەعیدی پاکڕەوان). کاک قادر تەنیا کوڕێکی لە گوڵێ خانم هەبووە کە ناوی محەممەد و مەشهوور بە «حەمەقالە» بووە. هەر لەسەر ئەو شێوازەش بە کاک سەعیدیشیان گوتووە «سەعیدی حەمەقالە».

بنکەی ژین
www.zheen.org

لێکدانەوەی هەموو ئەو وتار و وتووێژانەی کە سەبارەت بە «سەعیدی حەمەقالە»ن

بەپێی قسەی مەلا قادری مودەڕڕیسی و کاک غەنی بلووریان و کاک عوبەیدیللا ئەییووبیان و کاک ڕەحمانی خانزادێ و کاک قادری پاکڕەوان و کاک مەحموودی تەلعەتی بێ کە لەو چەند کتێب و وتووێژانەدا باسی کاک سەعیدیان کردووە، هیچ شکێک لەوەدا نییە کە پەیک و رابیتی دوو کۆمەڵەی ناوبراو «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی» بووە.

لە کتێبەکەی ئەبولحەسەنی تەفرەشیان سەعید بە کوردێکی عێراقی ناو براوە. لە کتێبەکەی کاک «نووری شاوەیس»یش تەنیا ناوی بە «مەلا سەعید» هاتووە و نەیگوتووە خەڵکی کوێ بووە. مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد»یش

سەعیدی بە لاوێکی خەڵکی سلێمانی و لە بنەماڵەی شاعیری ناودار مەحوی ناساندووە. لە وتاری «دیسان سەعیدی تەتەر» سەعید ناوی نهێنی و حیزبی کەسێکە بە ناوی «مەسعوود» کە ئەویش کوڕی مەلامحەممەدی ڕەش ناسراو بە «مەلای ڕەش»ی کوڕی ساڵحجانی بووە و خەڵکی دێی «داراغا»ی سەر بە ناحیەی سەرچنار لە باشووری کوردستان بووە.

نووسەری وتاری «دیسان سەعیدی تەتەر» لە زمان «مەلا عوبێد»ەوە دەڵێ: «مەسعوود حەزی لە خوێندن نەکردووە و بایەخێکی زۆری پێنەداوە... بۆیە کە گەورە بووە و چاوی کراوەتەوە دەستی لە خوێندن هەڵگرتووە.» لە وتاری «سەعید تەتەری نەناسراوی کوردایەتی»شدا کاک سەدیق ساڵح دەڵێ کە سەعید ناسناوی حیزبی و نهێنی «مەسعوودی مەلا محەممەدی ڕەش»ی خەڵکی قەرەداخە و تا ئێستا ژیاننامەی تەواو ئاستی خوێندەواری و زۆر وردەکاریی دیکەی سەبارەت بەو روون و ئاشکرا نین» پاشان لە زمان مامۆستا هەمزە عەبدوڵلاوە دەڵێ: «[سەعید] خوێندەوار بوو، فارسی و کەمێک عەرەبی دەزانی» کە ئەوە لەگەڵ وتارەکەی پێشوو جیاوازی هەیە چونکە لەوێ دەڵێ حەزی لە خوێندن نەبوو.... لە پەڕاوێزی ئەو قسەشدا دەڵێ کە تا ئێستا نەمانتوانیوە بەسەرهاتی سەعید ساغ بکەینەوە. لە دوای قسەکانی مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد»یش نووسەر دەڵێ: پرسیارم لە بنەماڵەی مەحوی کرد کە ئەوانیش هیچ زانیارییەکیان سەبارەت بە سەعید نەبوو کە فەقێی خانەقای مەحوی بووبێ» بەڵام هیچ دوور نییە وەک مامۆستا کەریم زەند دەڵێ: سەعید پێوەندی بە خانەقای مەحوی هەبووبێ کە بنکەی کۆمەڵی برایەتی و هیوا بووە.

لە لاپەڕە ٣ی وتاری «دیسان سەعیدی تەتەر» نووسەر دەڵێ: «ناسناوەکانی دیکەی مەسعوود، سەعید و وەستا عەزیزی کارگەچی و کاکەی درێژ و سەعید مەهابادی بووە.» بە بۆچوونی من هیچ دوور نییە ئەو سەعیدە هەر سەعیدی حەمەقالە بێ، چونکە یەکێک لە ناوە نهێنییەکانی سەعید مەهابادی بووە.

دیسان بەپێی قسەی مامۆستا کەریم زەند کە دەڵێ: «لە سەردەمی کۆماری کوردستان لە مەهاباد، لە دێی (دزە)ی ناوچەی مەرگەوەڕ سەید عەبدوڵلای

گەیلانی دیویەتی» ئەوەش لەگەڵ قسەکانی کاک رەحمانی خانزادێ و لە هەمووان گرینگتر لەگەڵ ئەو بەڵگەی «پەیمانی سێسنوور» کە ئەویش هەر لە ناوچەی «دزەی مەرگەوەڕ» پێک هاتووە یەک دەگرنەوە کە سەعید بە ناوی نهێنی «م.س. خوێنین» وەک رابیتی دوو کۆمەڵە لە پەیمانەکەدا بەشداری کردووە. هەروەها ئەو جێیە لە وتاری «دیسان سەعیدی تەتەر» کە کاک قادری ئەحمەدخیلانی دەڵێ: «سەعیدیان گرتووە و بردوویانەتە کەرکووک و لە رێگای رەوانە کردنەوەدا هەڵاتووە، لەگەڵ قسەکانی کاک رەحمانی خانزادێ یەک دەگرنەوە.

لە لاپەرە ٨٤ی گۆڤاری «هەزارمێرد»دا بەڵگەیەک بە ناوی «سەعیدمحەممەد» هاتووە کە وەک وەرەقە و ناسنامەی هاتووچۆی سەعید لە لایەن «کۆماری کوردستان»ەوە بۆ ناوبراو دەرچووە بە بۆچوونی کاک رەفیق ساڵح مەبەست لە «سەعید محەممەد» هەر «مەسعوود» بووە چونکە مەسعوود ناوی حیزبی سەعید بووە و ناوی باوکیشی محەممەد بووە (ێ)ی ئیزافی نییە وەک دەستووری ئێرانییەکان. بەڵام بە بۆچوونی من و بە پێی ئەو زانیارییانەی باسمان کردن «سەعید محەممەد» کورتکراوەی ناو و ناسناوی سەعیدی حەمەقالەیە و لە جیات «سەعیدی حەمەقالە» (سەعید محەممەد قادر) تەنیا دوو ناوی هەوەڵیان بۆ نووسیوە. بێجگە لەوەش چ پێویست دەکا ئەگەر ئەو ناوە ئی «مەسعوودی مەلا محەممەدی رەش» بێ ناوێکی حیزبی و نهێنی لە پەنا ناوی بابی ئەسڵی کەسێک وەک کارتی پسوولەی هاتوچۆی تۆمار بکرێ!

لەوەش گرینگتر ئەوەیە کە نامەکە واتە پسوولەکە بە زاراوەی موکریانی نووسراوە و «سەعید محەممەد» بە وشەی «لە تەرەف دەوڵەتێرا» وەک هەڵگری دەستوورەکە و رابیتی جێی متمانەی حکوومەتی میللی کوردستان ناسێندراوە و بە هەموو بەرپرسان راسپێردراوە کە لە لایەن هیچ کەسەوە لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی کۆمار پێشی پێ نەگیرێ و ئەوەندەشیان متمانە بە هەڵگری دەستوورەکە بووە کە لە دووسێ جێی بەڵگەنامەکەدا لە وشەی وەک «موزایقە و مومانیعەت» نەکردن لە ناوبراو کەلک وەرگیراوە و دەستوور دراوە کە نابێ بە «هیچ جۆرێک» بەربەستی هاتوچۆی ناوبراو بکرێت کە ئەوانە تەواو

دەیسەلمێنن، ئەو «سەعید محەممەد»ە خەڵکی رۆژهەڵاتی کوردستان بووە و لەدایکبووی شاری مەهابادە.

کاک رەفیق سالح لە پەراوێزی ئەو بەڵگەنامەدا لە لاپەرە ٨٨ی وتاری «سەعید تەتەری نەناسراوی کوردایەتی»دا دەڵێ: «سەیر ئەوەیە کە لە ناو لیستەی ناوی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبەکەدا [حیزبی دێموکراتی کوردستان] باسی ئەم وەهابی بلووری نییە.» بەڵام بە ئاوردانەوەیەک لە لاپەرە ١١ی بەرگی دووهەمی کتێبی «بەسەرهاتی سیاسی کورد» یادداشتەکانی میرزا محەممەدئەمینی مەنگوڕی، ئەوەشمان بۆ روون دەبێتەوە کە: «وەهابی بلووری وەزیری داخیلە و رەئیسی کۆمیتەی مەرکەزی بووە» کە ئەویش پێمان دەسەلمێنێ کە کارتی پێناسەی «سەعید محەممەد» لە لایەن بەرپرسێکی گەورەی «کۆماری کوردستان» دەرچووە و مەبەست لە «سەعید محەممەد»یش هەر «سەعیدی حەمە قالە» بووە.

لە لاپەرە ٨٦ی وتاری پێشوو نووسەر دەڵێ: «خاڵە عەبدوڵلای سۆفی کەریم»یش دواجار لە شنۆ دەگەڵیدا هاتووەتەوە و ئەو تا کەرکووک چاوساغی رێگای بووە...» دواتریش کاک رەفیق سالح لە زمانی مامۆستا «هەمزە عەبدوڵلا»وە دەڵێ «سەعید چاوساخی و تەتەری و کارئاسانی بۆ کردووە» لە لاپەرە ٨٧یشدا دەڵێ: کاتێک مامۆستا هەمزە عەبدوڵلا ویستوویەتی بچێتە سۆڤیەت بۆ ئەوەی پێوەند بە مەلامستەفا بکات، لەگەڵ سەعید بۆ ماوەیەک لە ئێران ماوەتەوە و پاشان بە هەناسەساردی گەڕاونەوە سلێمانی لەو ماوەیەشدا مامۆستا هەمزە عەبدوڵلا دوو نامەی بە سەعیددا ناردووەتە تاران چونکە خودی سەعید ئامادەبوونی خۆی راگەیاندووە کە بۆخۆی بچێتە تاران و پێوەندی بە «سەید عەبدوڵلای گەیلانی» و «دوکتور جەعفەر محەممەدکەریم»ەوە بگرێ کە لە چوونی بۆ سۆڤیەت یارمەتیان بدەن و دەشڵێ کە سەعید ناسنامەیەکی ساختەی ئێرانی هەڵگرت و رۆیشت. بەڵام لێرەدا پرسیارێک دێتە گۆڕێ، ئەگەر سەعید خەڵکی باشووری کوردستان بێ چ پێویست دەکا کاتی چوونی بۆ یەکێک لە شارەکانی ئەودیو (کەرکووک)، یەکێکی دیکە ببێتە چاوساغی. لەوەش گرینگتر ئەوەیە کە ئەو سەعیدەی مامۆستا هەمزە عەبدوڵلا دەڵێ ناسنامەی ئێرانی

هەڵگرتووە و بە پێداگری خودی سەعید ڕۆیشتۆتە تاران، ئەدی بۆ لە ئێران کەس نەبۆتە چاوساغی؟ کە ئەو بابەتەش دیسان پێمان دەسەلمێنێ کە سەعید خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووە و هۆیەکەشی ئەوە بووە کە فارسی زانیوە هەر بۆیە لەو بەشەی کوردستاندا پێویستی بە چاوساغ نەبووە.

ناساندنی «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی»

ئەگەر بەکورتی بمانەوێ باسی بۆچوونی ئەو چەند کەسە بکەین کە لەسەر کەسایەتی «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی» دواون، چ ئەوانەی لە کتێبەکاندا باسیان کردووە و چ ئەوانەی وتوویژم لەگەڵ کردوون، بەوە دەگەین کە هەموویان لە یەک بابەتەوە بۆچوونێکیان هەیە کە ئەویش ئەوەیە: ناوبراو خەڵکی مەهاباد بووە و لە ئەندامانی هەرەتێکۆشەر و زەحمەتکێشی کۆمەڵەی ژ.ک و رابیت و تەتەری ئەو کۆمەڵە و کۆمەڵەی هیوا بووە. ئەگەرچی ناتوانین یەکلایەنە بڕیار لەسەر ئەوە بدەین کە ئەو کتێب و وتارانەی دیکە کە لەسەر «سەعید»ناوێک بیرەوەریان نووسیوە، مەبەست هەر ئەو «سەعید»ەیە کە ئێمە باسی دەکەین، بەڵام بە هۆی ئەوەی کە زانیاری زۆر ورد لەسەر شوێن و ڕێکەوتی لەدایکبوون و کۆچی ئەو کەسایەتییە و هەروەها چارەنووسی لەو کتێبەی ئێمەدا روون بۆتەوە و زانیارییەکی پوخت و پاراو بە خوێنەر دراوە؛ هەروەها ئەو زانیارییانەی ئاوا بە وردی و بە روونی لە سەرچاوەکانی دیکەدا باسیان لێنەکراوە و سەرەڕای ئەوانەش زۆربەی ئەو بابەتانەی لەو چەند کتێب و وتارەی دواییدا باسی «سەعید»یان کردووە، لەگەڵ بەسەرهاتی «سەعیدی حەمەقالە»ی یەک دەگرنەوە؛ دەتوانین بڵێین ڕەنگە ئەو کەسەی کە لەو دیو ناوی تەواوی «مەسعوودی مەلا محەممەدی ڕەش» بووە و دەڵێین ناوی حیزبی و نهێنی «سەعید» بووە، هەر ئەو «سەعید»ە بێ کە ئێمە باسی دەکەین. چونکە تەنانەت بۆ نووسەری ئەو لێکۆڵینەوانەش کە لەسەر ئەو «سەعید»ەی دوایی وتاری نووسیوە، تەواو روون نییە کە مەبەست لەو «سەعید»ەی کە «تەفرەشیان» و مامۆستا «نووری شاوەیس» و مامۆستا «هەمزە عەبدوڵڵا» و مامۆستا «ئیبراهیم

ئەحمەد» و... باسی دەکەن، «مەسعوودی مەلامحەممەدی ڕەش» بێ و بابەتەکان بە شک و گومانەوە باسیان لێکراوە. بەڵام دیسانیش سەرەڕای هەموو ئەو بۆچوونانە لەو بڕوایەدام ئەگەرچی زۆر بابەتی ئەو قسە و بیرەوەرییانەی کە «تەفرەشیان» و مامۆستا «نووری شاوەیس» و مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد» و مامۆستا «هەمزە عەبدوڵڵا» و دوو وتارەکەی «سەعید تەتەری نەناسراوی کوردایەتی» و «دیسان سەعیدی تەتەر»، لەسەر کەسایەتی «سەعید»ناوێک نووسیویانە، لەگەڵ بەسەرهات و تێکۆشانی «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی» یەک دەگرنەوە، بەڵام ڕەنگە «مەسعوودی مەلامحەممەدی ڕەش»یش یەکێکی دیکە لە رابیتەکانی سەردەمی ژ.ک و کۆماری کوردستان لەگەڵ کوردستانی باشوور بێ و بەسەرهاتی لەگەڵ ئەو سەعیدەی ئێمە تێکەڵ بووبێ و یا لە بنەڕەتەوە و لەگەڵ «سەعیدی حەمەقالە»ی خەڵکی مەهاباد یەک نەبن و دوو کەسایەتی جیاواز بن. ڕەنگە دواتر کەسێکی دیکە بتوانێ زانیاری پتر و بەبەڵگەتر سەبارەت بە پەیک و رابیتەکانی ئەو سەردەمە کۆ بکاتەوە و زانیاری بەپێچەوانەی ئەم نووسراوانەی ئێمە بدا بە خوێنەران، بەڵام بەپێی هەموو ئەو زانیاریانەی ئێمە، ژیاننامەی ئەو «سەعید»ەی مەبەستی ئێمە کە لە پەیمانی «سێسنوور»یش بەشدار بووە و دەوری رابیتی گێڕاوە، بەو چەشنە بۆ ئێمە ساغ بۆوە:

«سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی» ناوی باوکی ڕەسووڵ و ناوی دایکی گوڵێ بووە. لە ١ی بانەمەڕی ١٢٨٦ی هەتاوی (٢١ی نیسانی ١٩٠٧) لە مەهاباد لە دایک بووە و ناسنامەکەی بە سەعیدی پاکڕەوان بۆ وەرگیراوە و تۆمار کراوە. منداڵ بووە کە باوکی فەوتی کردووە و برایەکیشی لە باوکی خۆی هەبووە کە ناوی ڕەحمان و لە خۆی گەورەتر بووە و هەر لە تەمەنی لاوەتیدا چۆتە هەندەران (سۆڤیەت و تورکیا) و پاش ماوەیەکی زۆر گەڕاوەتەوە مەهاباد. پاشان دایکی مێردی بە کابرایەک بە ناوی «قادر» کردۆتەوە و سەعیدیشی لەگەڵ خۆی بردۆتە ماڵە مێردی دووهەمی و ناسنامەیان بە ناوی پاکڕەوان بۆ وەرگرتووە. کاک سەعید لە باوکی دووهەمی و لە دایکی خۆی برایەکی دیکەی بە ناوی «محەممەد» هەبووە. کاک محەممەد مەشهوور بووە بە حەمەقالە و کاک سەعیدیشیان بە ناوی ئەویەوە بانگ کردووە. دواتر چونکە کاک سەعید لە

تەمەنی لاوەتیدا هەر خەریکی بێستانچێتی بووە بە «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی» ناوبانگی دەرکردووە. سەعیدی حەمەقالە کوردێکی زۆر دڵپاک و تێکۆشەرێکی نەناسراو و ئەندامێکی کارامەی کۆمەڵەی (ژ.ک) و دواتر «کۆماری کوردستان» بووە. ناوی نهێنی لە سەردەمی دەسەڵاتی کۆمەڵەی (ژ.ک)، «م.س. خوێنین»، ئەندامی ژمارە ١٠٦٠ بووە و دەوری رابیتی رۆژهەڵات و باشووری کوردستانی گێڕاوە و بەشداری پەیمانی سێسنووریش بووە. دوای تێکچوونی کۆماری کوردستان بە یارمەتی کاکەزیادی کوڕی حەمەئاغای کۆیە و هەباسئاغای سەرکەپکان ناسنامەیەکیان بە ناوی «قادر عەبدوڵڵا» بۆ وەرگرتووە. بۆ ماوەیەک لە لای کاکە زیاد باخچەوانی کردووە، بۆیە لەو دیویش بە «مامەقالەی باخچەوان» ناوبانگی دەرکردووە. دوای چەندین جار ئاوارەبوون لە رانیەی باشووری کوردستان گیرساوەتەوە و لە تەمەنی ٨٤ساڵیدا لە رۆژی شەممە رێکەوتی ٢٥ی جۆزەردانی ١٣٧٠ی هەتاوی بەرامبەر دەگەڵ ١٥ی ٦ی ١٩٩١ی زایینی هەر لەو شارە کۆچی دوایی کردووە.

بەو جۆرە ناوی ئەو کەڵەپیاوەی کۆمەڵەی (ژ.ک)مان بۆ روون بۆوە و بە بێ هیچ شک و گومانێک دەتوانین بڵێین «م.س. خوێنین، ئەندامی ژمارە ١٠٦٠» ناوی نهێنی کاک «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی»یە کە رابیتی نێوان دوو کۆمەڵەی ژ.ک و هیوا بووە. بەجەرگی و ماندوویی‌نەناسی و کوردایەتی ئەو پیاوە گەورەیە بۆ هەموو ئەو کەسانەی ناسیاوی بوون روون و ئاشکرایە.

هەزاران سڵاو لە گیانی پاکی ئەو تێکۆشەرە نەناسراوەی کۆمەڵەی ژ.ک کە وەک کۆتری نامەبەر دەوری «پەیک»ی لە نێوان سنوورە دەسکردەکان گێڕاوە و تا سەر لەو رێبازەدا و هەر لەو رێگایەشدا بە سەربەرزی سەری ناوەتەوە.

www.zbeen.org

بنکەی ژین
www.zheen.org

پاشکۆ

بنکەی ژین
www.zheen.org

بنكەی ژین
www.zheen.org

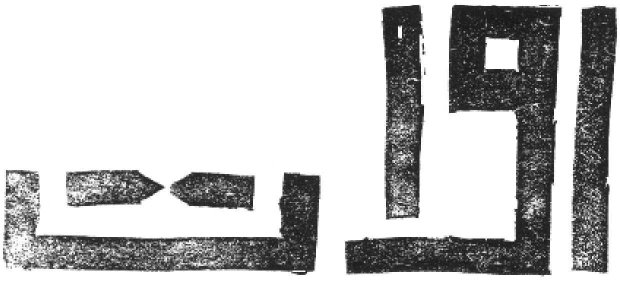

ئاوات

گـواریکی ادبی و تاریخی و کومەلایەتی کـوردی‌یە

ژمارە ١ سالی یەك ١ خەزەلوەری ١٣٢٤ ــ ٢٣ اکتبر ١٩٤٥

جنابی شیخ عبدالقادر

ریزەیان‌بەستبو لە پیش چاوی منا گشتی هەمو

ئەم شەهیدانەی کە خنکاون بە صد آواتـەوە

وێنەی ژمارە ١: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی یەک - ڕووبەرگ»

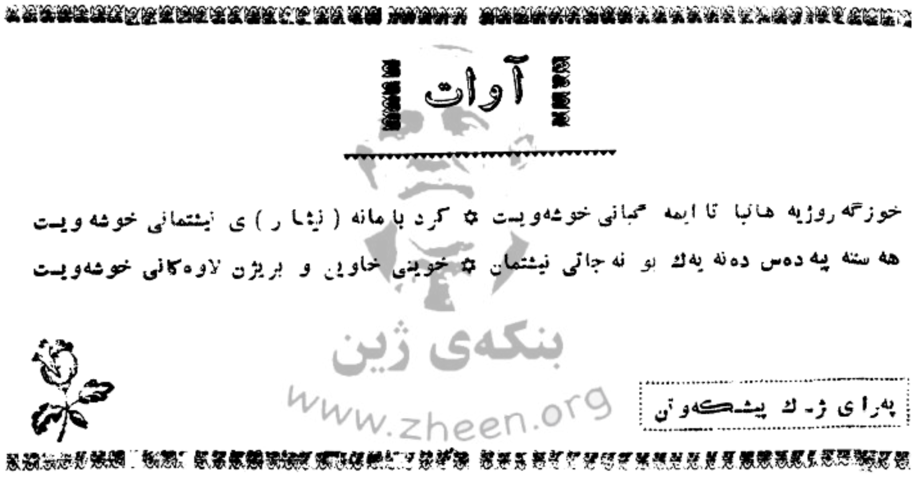

وێنەی ژمارە ٢: لاپەڕەی تەبلیغاتی گۆڤاری ئاوات

خاوەن امتیاز و مدیری مسئول : محمد آذر

آوات مانگی دوو جار بلاو ئەکرێتەوە

آبونە

آبونەی ٢٤ ژمارە	٢٤٠ ریال
بو مەلا و قوتابی کان	١٨٠ ریال
هەر دانەی بە	١٠ ریال

آبونە پیشەکی وەر دەگیری

لەم ژمارەیە دا :

نویسندگان فارسی بخوانند.................. م.ح

سواری رەش پوش.................. م . آذر

برای دوورم.................. « «

ای ملتی آوارە.................. ر . ه

لە سەر ئەو بەخشنورحمە.................. امحکەی

کچە لادیی.................. هیمن

لاوی.................. « «

محاکمەی هیتلر.................. آذر

چون ئەو مجلەیە پوولی آبونە نە بیت هیچ گونە در آمدیکی نیە تکالە خوینەرە خوشەویستەکان ئەکەین بە گەیشتنی ئەو ژمارەیە پولی آبونەمان بو بنیرن .

لە ژمارە ٣ آوات دا مقالاتی چاك و اشعار شیرن و آودار دەخوینـنەوە

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٣: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی دوو - پێڕست»

پەنا بە خوای مەزن

آوات

آمانجی ایمه

« کوشش لە پێناو سەرخستنی کورد »
« و ژیاندنەوەی فەرهەنگی کوردە »

گووارێکی ادبی و تاریخی و کومەلایەتی کوردی‌یە

ژمارە ١ سالی یەك ١ خەزەلوەری ١٣٢٤ ــ ١٩٤٥

نویسندگان فارسی بخوانند !

م ٠ ح

قسمتی از اکرادازچهارهزار سال پیش از میلاد مسیح تاکنون همیشه‌خودرا کرد معرفی کرده و مورخین آنهارا بلفظ کرد یاد نموده‌اند . واین قسمت کردهای‌هستند که‌ازطرفی آرارات یعنی کوه (گودی ـ جودی ـ آگری) آمده‌اند و در امتداد دجله وفرات غربا تا سوریه و حرمات و سواحل‌دریای مدیترانه و شرقا تاخلیج فارس و سواحل‌دریای‌عمان پراگنده‌اند .

قسمتی ازاکرادنیزدر چهارهزار سال‌پیش از میلاد ، باهندوها . اروپائیها . پارسها . در یك‌جا بوده اند که‌از این محل اصلی بسمت خاور ایران واز آنجاهم بجنوب بحر خزر و تا منطقه آذربایجان‌و نواحی اسپهان و همدان ولرستان پراگنده‌شده اند ، و این‌کشور پهناوررا « مادایا » یا « میدیا » گفته اند ؛ وکلمه « مادا » در قرن نهم پیش از میلاد برپنج قبیله کرد . لر. خزر . دیلم‌گیل اطلاق شده وکلمه کرد مقدمتر برآنست ، بعد [illegible] گروه‌کرد از ایران امروزه به کردستان کنونی آمده‌اند و این مانع از این نیست نه درهنگام آمدن ایشان یك گروه‌دیگر هم ویا چند تیره دیگر مختلط بنام کاردو در کردستان‌مرکزی زندەگانی کرده وبا گروه جدید امتزاج یافته باشند .

حقوق سیاسی و مناسبات کرد با پارس

از سوابق تاریخی و آراء خاور شناسان روشن‌است که‌کردو‌پارس‌هردو آری نژاد و باهم برادر و ازیك پدرند ، کردها که‌همیشه به سلحشوری‌وشجاعت معروف‌بوده‌اندگاهی‌با پارس مشترکا وگاهی به‌تنهائی دارای استقلال سیاسی واقتصادی واجتماعی ثابت‌و معین بوده اند

وێنەی ژمارە ٤: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی سێ»

٤

هنگامیکه کورد اقتدار یافته پارس تابع او بوده است (حکومت گوتی . کاسی . کیان . ماد اشکانیان و ...) و در هر زمان که پارس مقتدر شده کرد تابع او بوده است (حکومت پیشدادیان هخامنشی و . . .)

خط کردی

کردان از حدود قرن دهم پیش از میلاد تا امروز دارای خط و کتابت و ادبیات بوده اند و افکار خود را با حروف (ماسی سوراتی) و یونانی و آرامی و سریانی و میخی نوشته اند . پس از غلبه اسلام بجای آنها حروف کوفی معمول گردید و اکنون نیز بجای حروف کوفی خط نستعلیق و حروف لاتینی در کردی معمول است .

زبان و ادبیات کردی

اکراد با لهجات متعدد تکلم کرده و میکنند و تمام آن لهجه‌ها را زبان کردی میگویند و جملگی از یک ریشه سرچشمه گرفته اند . بعضی از مستشرقین میگویند که زبان اکراد مادها همان زبان اوستا بوده است . (استرابون) یونانی میگوید که ماد و پارس زبان همدیگر را بخوبی میدانستند و این خود دلیل است براینکه هر دو زبان باهم فرق داشته و از یکدیگر متمایز بوده اند .

اکثر مورخین مصرحند باینکه زبان مادها همین زبان « کرد مکری » بوده است چنانکه « زند و اوستا » که به زبان مادی نوشته شده خیلی نزدیک بلهجه مکری است و یا همان زبان مکری است ، این نظریه از طرف « هیوارت » و « دارمستتر » و بعضی دیگر از متخصصین تأیید شده است . و نتیجه این است که زبان اوستای زردشت و زبان کردی مادی است .

زبان پارسی هم در آن دوره همان زبان بوده که در آثار « استخر فارس » نوشته شده است ، تا وقتیکه در اکتشافات اخیر حاصل شده همین است که کردها کلمات زیادی از عربی داخل زبان خود نکرده اند و شکل افعال خود را حتی المقدور حفظ نموده اند ، اما بعکس زبان فارسی که در این قسمت بسرحد افراط رسیده است و رابطه خود را با اصل فارسی قدیم سست کرده چنانکه حالا نوشتن کاغذ بزبان کردی ساده و خیلی آسان است اما به زبان فارسی ساده چندان آسان نیست و اگر نوشته شود غالبا از کلمات نامربوط و خرد درآورد تشکیل خواهد یافت ، حتی در کردی اورامی که در کوهستان واقعند و بهتر توانسته اند رابطه خود را با اصل زبان کردی حفظ کنند ؛ برای زن و مرد افعال متفاوت دارند. مثلا میگویند « فرهاد آما » و « شیرین آمایني » یعنی فرهاد آمد و شیرین آمد « فرهاد لوا » و « شیرین لواینی » یعنی رفت ، که زبان فارسی فاقد این امتیاز است . از منابع دجله فرات تا خلیج فارس درقلمرو زبان کردی بوده است و مرکز این زبان اول « آرارات » بعد « زاگروس » بعد از آن « اسپاهان » سپس « نهاوند » بعد « همدان » یکوقتی هم « مداین » بوده است ، بنا براین میتوانیم بگوئیم که لغت کردی

www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٥: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی چوار»

٥

در تمام ولایات ایران قدیم عمومیت داشته است . فارسی قدیم و زبان « اوستائی » یعنی زبان کردی مادی و « سانسگریت » هر سه از زبان مشترك آری متولد شده‌است ، بعضی گمان کرده اند که زبان کردی یك لهجه مشتق از فارسی است سر « سیدنی‌سمیث » مؤلف‌کتاب تاریخ آشور می‌نویسد که این‌گمان اشتباه است زیرا زبان‌کردی دارای‌تطورات حقیقی و قدیمی است و از زبان فارسی قدیم « لوحه داریوش » خیلی قدیمتر است بهمین دلیل علما می‌توانند بگویند که زبان کردی در قرن ششم قبل از میلاد یك زبان مستقلی بوده که هنوز زبان پهلوی بوجود نیامده است (با بعضی تصرفات از تاریخ کرد و کردستان جناب آقای آیت‌الله مردوخ استفاده شده است)

این اواخر در بعضی از روزنامه‌های تهران مقالاتی بقلم جناب آقای دکتر سنجابی استاد دانشگاه تهران و بعضی دیگر از چاپلوسان مزور و مزدور ایرانی وکرد نما انتشار یافته و افتراءآت و اکاذیبی با شاخ و برگ را باکراد ایران نسبت داده‌اند :

١ ــ خیلی زحمت کشیده‌اند که اثبات کنند اکراد ایرانی هستند .

٢ ــ اکراد خیال تجزیه ایرا نرا در سر میپرورانند .

٣ ــ اکراد متمرد هستند و بقوانین و اوامر دولت سر فرو نمی‌آورند .

٤ ــ اکراد هیچوقت‌امنیت را دارای استقلال نبوده اند ! .

٥ ــ زبان شیرین و نیرومند کردی مخفف و یا مشوش زبان فارسی است .

هر چند در ضمن مقدمه جواب هر یك از این افتراءآت داده شد ولی باز میخواهم بطریق اجمال و تفصیل باین پنج فقره جواب داده و بربطلان هر یك اقامه برهان نمائیم :

اما قسمت اول و دوم و سوم : ما امثال آقای دکتر سنجابی را که یکی از شخیصترین نژاد پاك اکراد است بالاتر از آن میدانیم که باو نسبت افتراء یا کذب بدهیم و آنچه نوشته‌اند شاید تحت تأثیر بعضی از هوچیگران و قلدران پست فطرت که بعضیها خودرا کردهم معرفی میکنند و بعضیها خودرا روزنامه‌نویس و مجله نویس و مولف بشمار آورده‌اند و میخواهند این هوچیگریها مقام و منزلتی بدست بیاورند واقع شده باشند و یا واقعا خواسته‌است اظهار عقیده بکند والبته عقیده محترم است و هر کسی عقیده خودرا باید بموقع اظهار کند ؛ ولی میگوئیم ای آقایان محترم : اکراد ایران عموما معتقد هستند که اکراد کلیتا خواه در زیر پرچم ایران زندگی کنند یا در زیر پرچم دیگران از پاکترین نژادهای ایران هستند و این خاك پاك مهد نیاگان آنهاست ، ایران میهن و زادگاه عزیز و ارجمند آنهاست . اکراد ایرانرا از هزارها سال پیش از زندگی جدا نگهبان و متعهدین نگهداری و در راه سرپرستی و تمامیت ارضی ایران

تکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٦: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی پێنج»

٦

فداکاریها وجانبازیها وخونریزیها کرده‌ایم ، ومانند شیر ژیان پیکر خود را هدف تیر دشمن قرار داده ونگذاشته ایم بیگانه باین زمین مقدس پا بگذارد وتا جان داریم در نگهداری آن می‌کوشیم ، ایران و سلطنت ایرانرا از آن خود و خود را ازآن او میدانیم زیرا اولین سلسله شاهان ایران « ماد » یا « کرد » بوده‌اند و پس از مرگ اسکندر مقدونی‌که کشور دچار هرج ومرج واختلافات داخلی گردید سلاطین بزرگ اشکانیان کرد اختلافات را ریشه‌کن کردند ومدت پانصد سال امپراطوری و شوکت ایرانرا نگهداری و به اوج عظمت رسانیدند ، پس ازغلبه اسلام که بنیاد استقلال ایران ازهم پاشیده‌شد سلسله‌ها از اکراد در ایران کوشیدند که ازنو ایران بزرگ را درعالم زنده کردند ، اکراد قانون اساسی ایران احترام وارج میگذارند اطاعت شاه ودولت را برخود واجب میشمارند اما کسانی که‌اکنون مصدر امور دولتی ایران هستند بظاهر برای عوامفریبی خودشانرا ایرانی وایراندوست معرفی‌می‌کنند درصورتیکه اینها دشمن ایران وقانون اساسی ومزدور بیگانه هستند . این آقایان سرتیپ هوشمند های بی‌اصل ونسب وفاشیست را بجان ومال و ناموس اکراد انداخته‌اند ازهیچگونه نامردی درحق به اکراد دریغ نمی‌کنند . دو سال‌قبل سرتیپ هوشمند افشار پس‌از تخریب شهر سقز سبب‌شد که‌قصبه بانه‌را طعمه آتش نمودند واکنون اهالی‌وعده زیادی از بیگزادگان آنجا درخاک بیگانه بسر میبرند وچند ماه‌قبل باتانک وتوپ ومسلسل وهواپیماهای بمب‌افکن به اورامان مریوان برای‌فرو نشاندن آتش کینه‌اش تاخت زن‌ومرد و پیره‌زن وبچه‌را ازدم تیغ و گلوله وبمب‌گذرانید وخانه وکلبه‌محقر آنهارا هدف‌بمب‌قرار داد و همه را از بیسد در اورد وچند نفر از بیگزاده‌گانرا به اتومبیل بست و نابودشان کرد .

یک خلیفه جناب شیخ محمد فرزند مرحوم شیخ حسام‌الدین که‌برای اصلاح وجلوگیری‌از خونریزی به نزد هوشمند رفته بود به‌دار کشید ، هرچند بشاه و روزنامه ها واولیاء دولت تلگرافات نمودندو دادرسی خواستند کسی به‌آنهاجواب نداد تا اینکه خانواده نماند که آسیبها و کشته‌ها به‌خود ندید آنوقت سرلشکر جهانبانی را فرستادند که کار آنهارا اصلاح کندو اوپس‌ازمراجعت‌دستور داد بافسران و سربازانی که اورامانی و مریوانی را بسیار کشته اند مدال بدهندسربازان بهلاک رفته‌را شهید می‌نامند ، باکراد قوچاون بجوورد فشارهای سخت‌آورده‌اند که‌معلوم نیست که‌روزگارشان به‌چه‌روزسیاهی سر می‌کشد .

آقایان شما درنوشته‌ها وانتشارت خودتان اکراد را اصیلترین نژادایرانی مینامید وازحیث دین واخلاق وآداب و سخاوت و شجاعت به‌نیکی یاد می‌کنید ولی‌درعمل آنهارا به‌فجایعی که‌در دوره‌حجر سابقه‌ندارد نابود می‌کنید وبه‌دین و پیشوایان‌دینی آنها فحش می دهد .

بقیه در صفحه ۱۷

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٧: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی شەش»

سواری رەشپوش

م . آذر « ۱ »

« تا نقابی لەسەر روو بوو گەورەترین قارەمانی شەری دمشق و وەختیکی نقابی لادا هاتە ناو ژماری گەورەترین ژنانی گیتی . »

وەختیکی « خالید ابن ولید » سەرداری بەناو و « ابو عبیدە » سەر لشکری بە تدبیر لە شەری رومیان دمشقیان دەورە دابوو خەلکی شار کە خویان دەورەدراو و امیرەکانی خویان بە ... دیت ؛ خەبەریان لە خالید نارد کە لە مقابل وەرگرتنی مبلغیکی زور دەس لە شار هەلگری ؛ بەلام خالید وەرامی دانەوە : « من لیرە نارووم تا وەختیکی مسلمان دەبن . یا قبولی جزیە و مالیات دەکەن . یا خود بو شەر حاضر دەبن . »

لەو وەختە دا لە لایەن « هرقل »ەوە لەشکریکی گەورە بو یاری اهلی شار گەیشت . خالید فەرمانی خوساز کردنی بە لەشکرەکەی خوی دا و « ضرار ابن الازور »ی بە فەرمانده یی پینج سەد سواری شەرکەر بو شەر لە گەل زۆروی تازە نەفەس و تازە گەیشتوی روم نارد ضرار آمادە بوو و لەسەر ئەمەش را کە لەیرانی رومیکان لە هەژمار دا لە لەشکرەکەی ئەو زورترن ؛ سویندی خوارد نەگەرێتەوە بەر بکات .

مسلمانەکان چون ... ی ضراریان ... یەکجاری دلیان هاویشتە سەر شەر ، فەرماندی عرب لەشکرەکەی لە بوسە دانا . وەختیکو لەشکری روم نزیک بونەوە ضرار لە بوسە هاتە دەر و نیزەیەکی گرتە دەستو پەلاماری برد و نیزەیەکی وەهای لە آلا هەلگری سپای روم دا ئەسپەکەی کەوتە خوار و صلیبەکەی لەدەس بەر بووە .

ضرار وەک بریسکە خوی لە رومیان دا و چەند کەسی لی خستن ، لەو وەختە دا چاوی بە نەر ... دەی لەشکر کەوت کە لە ژیر سیبەری صلیبیک دا دەروا و پیاویکی چ ... شان و قەوی صلیبەکە بە دەستەوەیە ؛ ضرار تەمای لەوکرد و بە پەلاماریک صلیبەکەی سەرەوژیر و ... نشکە « وردان »ی ناو بوو هەلات .

لەو بەینە دا کوری وردان باسکی چەپی ضراری بە تیر بریندار کرد ، ضراریش بی وەی دەربەندی برینەکە بیت ؛ وەک پلینگی بریندار خوی گەیاندی لەوجار کە کوری وردان مەرگی هاتە پیش چاو و تەمای بوو رابکا . بەلام ضرار دا...ەی نەدا و گەیشتە سەری ؛

« ۱ » لە مجلەی اطلاعاتی هەفتەگی وە وەرگیراوە

www.zbeen.org

وێنەی ژمارە ٨: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی حەوت»

... ی وەکەی لەپشتی دوبا کە لە سینگی دەرکەوت . ضرار کوششی کرد نیزەکە لەپشتی بینیتەوە دەر وەلی نووکی‌نیزەکە لەپشتی دا بەجی ما و نیزەکە بی‌نوك هاتەوەدەر.

لەشکری روم چون دیتیان نیزەی ضراربی نوك‌ماوە و چە ئەسبابیکی شەری‌تریشی پی نیە ؛ لە هەمو لایەکەوە دەورەیان دا ئەسیریان کرد .

مسلمانەکان کە ئەرەیان دیت بەدل شکاویکی زور خەیالی را کردنیان هەبوو ؛ کە رافع ابن‌عمیرە «یەکیك لەسەردارەکان» هاواری کرد : « ئەی لەشکری اسلام دەس لە داوینی صبر بەر مەدەن و پایەداری بکەن ؛ خو ئەگەر سەرداری ایوە اسیر یا کوژرایت خوا زیندوی هەتا هەتایە .»

ئەو جار خالید لە گەل لەشکرەکەی خوی بو کومەگی ئەولەشکرەچو ناو مەیدانی شەر و پەلاماریکی سەختی بو سپای روم برد .

لەو وەختە دا سەربازەعرەبەکان چاویان بەسواریکی رەشپوش کەووت کەنیزیکی دریژی بەدەستەوەیە و مەردانە شەر دەکات . سواری رەشپوش ، سەرپیچیکی سووی بە سەرەوە بوو لە پشا پیشی مسلمانەکان وەك بریسکە پەلاماری دەبرد ریزی‌رومیانی‌تیك دەشکاند پیاو وئەسبی دوژمنی سەرەو ژیر دەکرد کەسیش ئەوی نە دەناسی .

سواری رەشپوش لە ناو لەشکری‌روم دا وون بوو بەلام هیندەی پی نە چوو وەدەر کەوتەوە و هیندەی کوشتار کردبو تەواوی کراسەکەی ئەتلی خوین بوو .

رافع خوی گەیاندە خالید و لی‌ی پرسی : « آیا دەزانی ئەوسوارەی لە پیش لەشکرەوەشەردەکات ؛ کی‌یە ؟ کە لە ریی جهاد دا زرخیکی بو گیانی خوی دانانی » خالید کوتی منیش لە فکری ناسینی ئەودام ، و سەرلی سورماوی آزایی‌ئەوم .

خالید شەریکی سەختی کرد و بەلام لە هەمو جیگەیەکیش چاوی لەو سوارە هەل نەبری تا نیزیکی بووە ولی‌ی پرسی : « ئەی سوار توکیی‌وخەلکی کوی ؟ جوابیکی نە بیستەوە . مسلمانەکان کوتیان ئەی سوار ، ئەوە خالید امیری لەشکرەکە پرسیارت‌لی دەکا . قنابت لادە تا بتناسین و بو پاداشتی ئەو آزاییە احترامی گەورەییت بگرین . ؟ وەرامیکیان نە بیستەوە . خالیدخوی هاتە پیش و کوتی : « ئەی سوار ئاگەی سوت دەشاریوە ، رووت دەرخە تابتناسین .

ئەو جارخوار هاتەقە و کوتی : « شەرم دەکەم خوم بەایوە بناسینم چوون من ژنکی دل‌سوتاوم . من « خەولە » خوشکی ضرارم ، کە بو رزگاری برای‌خوم شەر دەکەم »

خالید لە بیستنی ئەم قەیە فرمیسکی هەل‌وەراند و کوتی : « ئەوا من بە تەواوی لەشکرەوە پەلامار ئەبەم ؛ شایەد برای تو نەجات بدەم . »

خەولە کوتی : « منیش هەر وەها لە پیش لەشکرەوە شەر دەکەم »

٨

وێنەی ژمارە ٩: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی هەشت»

لەپاش ئەم قەرارە؛ خالید لە لایەکەوە و رافع ابن عمیرە لە لایەکی ترەوە پەلاماریان برد .

خەولە لە چاریش لە مەیدانی شەر دابو و هاواری دەکرد: « ضرار لەکوییە کەتای بینم ، کەس و کارەکای ژین ؛ ئەی تاقە برای من . ئەی کوری دایککی من ، لە دووری خوت ئەیشت ئەمن ها لە ترتوە .!»

کاتی نیوە رەژ ، هەر دوو لەشکر دەستیان لە شەو هەڵگرت و گەرانەوە جیی خویان ؛ ئەوجار خەولە دەستی کرد بە پرسیار چون لە هیچ کەس خەبەری ضراری ئەبیست ؛ گریا و گوتی : « ئەی برا . بریا دەمزانی لە کویستانیان راگرتوی ؛ یا بە بەندی آسن ماندوویان کردوی . بریا دەمزانی ؛ ئایا تویان هاویشتوی یا بە خوینی خوشکیان سوور کردووی . آیا بەنیزەکەتەی تویان بریوە یا بە تیغ سەرتیان بریوە .؟

بریا خوشکت فیدای تو و تو لە بەند رزگار بایت ؛ ئەگەر چوویە دونیای تر لە منەوە رەسوولی خوا سەلام بکەیەتە •

ئەو بەیانە دە هیندیک لە رومیان بە دیل گیران ، خالید لە قەی ئەوان تیگەیشت کە ضراریان لەگەڵ سەد سوار ناردوتە « حمص » تالەویرا بولای امپراطوری بەرن .

چەند سوار لەبەر لاوان رومی . پیاویکیان سواری ئەسپ کردوە لە دەمولایەکەوە دەورەیان گرتووە . ئەم پیاوە غریبە ، بی وەی چاو لە تەماشای رقاوی ئەوانە بکات ؛ ئەلی :

ـ آیا کەس هەیە لەمەوە بە کەس و کار و خەولەی خوشکم خەبەر بکەیەنی . بلی من ئەسیر کراوم و دەستیان بەستوم ، کافرەکانی روم لە دەورم دەرون و ئەیانەوی بەو حالە بو رومم بەرن .؟ گەوا بو ، ئەی دل بپر دلە خەم و حەسرەتی خەم ، ئەی فرمیسکی گەرم بە سەر گونەماو ەرمخوار . آیا دەبی جاریکی تر چاوم بە کەس و کار و خەولەی خوشکم بکەویتەوە .؟!

لە ناکاو لە پەنا خانەیەک لەسپیک دەر پەری سواری رەشپوش پەلاماری بو رومیان برد و دەنگی رافع بەم جورە بەگوی ضرار گەیشت :

ـ خوا دوعای توی قبول کرد ؛ ئەو خوشکت لەو سوارە رەشپوشە بو آزادی تو شەر دەکات .

رومیان شکان و ضرار آزاد بوو و ناوی خەولەش خوشککی ضرار هەتا ئەلو ناوی گەورە ژنانی گیتی •

✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿ ✿

قەیلەستەق

هەمیشە کاربکەن و بکوشن تا کرسی افتخار و گەورەیی پوشین ، هەمیشە لە پیش چاوتان بیت کە افتخاراتیکی تازە وەدەس بینن : افتخاراتی رابردو وەک شمشیر یکی ژەنگاویە لە رەونق کەوتوە .

شکسپیر

٩

www.zheen.org

وێنەی ژمارە ١٠: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی نۆ»

١٠

بە یادی تو . . .

برای دوورم ....

م . آ

هەر چەند سەرهەڵ دینم و دەر و پشتی خوم تەماشا دەکەم و تو نا بینم . هەر چەندە لە کومەڵی برایاندا جێگات خالی و قسەخوشە کانت کە ئەوئەی احساساتی ئیشتمانپەروەری ی خوین گەرمی بوو ، نابیسم ؛ دوو تکە فرمیسك لە جێگەی چاو و سەر چاوەی دڵم دیتە خوار ؛! دوو تکە فرمیسك . دوو تکە خوین لە ناو پارەی دڵ و چاوی تەماشاوەرم هەڵ دەقولی . !

برای دوورم . وەختیکی بەسەرانی ژیان ، لە چالاوی بەدبەختی و دەربەدەری هاویشتبووین ، وەك دوو لەشو یەك گیان لە خەم و شادی دا شەریك و بی بەش لە تەماشای گەردوشی روژ گار و بەد بەختی خومان دەکرد ؛ خومان چەندبەخوشبەخت دەزانی

ئەوروژە کە لە عینی بەدبەختی دا لەبەریکەسی پەنامان بو سێبەری داریك بردبوو سەرگەرمی خاطرای پێشو و دڵگەرمی هیوا و آرەزوو بووین ؛ چەند شاد بووین .

برای دوورم ، بیری ئە روژانە کە سەنگی چارەرەشی و تالی ژیان لە پەناوانی سەری پر شورو دلی پر هیوامان بشکینی و ناهومید بکا ، چەندە خاطراتکی شیرینە ؛ هەرکە ئەو روژانەم وەبیر دیتەوە ، وخوشەویستی تو دینمە پیش چاو . ئەودوو تکە خوینە بە سەر گونە زەردما دیتە خوار .

برای خوشەویستم ، گەرچی دەستی ظلم و گەردوشی روژگار توی دوور خستوتەوە ، هەرگز ؛ هیچ توانایێك ناتوانی خوشەویستی توم لە دڵ دوور بخاتەوە وینەی تو بەقەڵەمی خوشەویستی لە دلما کیشراوە و لە ژیر خاکیشا محو نابێتەوە .

دڵ نیا بە ؛ تو لە نەتیجەی افتخاراتی ئەنجامی وەظیفە دا خوشبەختی ؛ و منیش هەر چەند لە بیابانی دووری دا سەرگەردان و نالانم ، دیسان لە خوشبەختی تو و لە افتخاراتی تو . و بە یادی تووە خوشبەختم . و (بوچی نەگریم) ت مایەی هیوای دڵ و روو ناکیی تاریکە شەوی ئەلەمیە .

وێنەی ژمارە ١١: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی دە»

١١

گەنجینەی ئەدەبیات

ای ملتی آزاره

ر . م

ئەی ملتی ئازارە لە نێو دەشت و بیابان   وەی ملتی بی بەش لە هەمو حق و حسابان
ئەی بێدەسەلاتی هەمو بێدەستو سەر و پێ   وەی عبد و عبیدی هەمو بی خێر و ثوابان
بۆلم و بەراستیە هەتا کەنگی دەمێنن ؟   هەستن لەخەوی بی خەبەری ، زۆر لەعذابان
ملت هەمو پێناوەهەمو پێیەسەلاتن   کەو توونەوە بیچارە لەنێو دەشتو بیابان
هەرچی ئیمان و رەنگ و معرفت و بی   چی دێتە مەدەنی حاصلی عومر و بەجەنابان
بۆ چی تو بوشەوکە تو بۆ ملتی خۆتان   هەروا ئەدەبو بەنگی دەبوجانی بەفیدابان
بی زەحمەتو بی دەردیسەری زحمەتەنها بوون   چاو ، ملتی دیی بوحەقی خۆ چوون لە شتابان
هەرتو بەئومێدی من و شەرمن بە ئومێدت   چوون دێنە دەری ئێمە لە ژێر دەستی گلابان
ئەو پیستەرە کەئاییت و ابی کەیچ بەبیرەنج   بی ترە لیچ و عنا چوون دەکرا شسا بکرابان
مایوس و پربشیدە مەبی وەختە رەهاین   ملت هەمو لەورولە سئوال و لە جەوابان
لەوروکە هەمو ملتی دونیا بە دەزانی   ئەو ملتە باهوشە دەبوو سەروەر و شابان
طیارە چیە ؟ قووەتی رووحو بەدەن ولی   عیلم و هونەر و معرفت و لبی لبابان
زۆر ملتی وەکو ئیمەتەبووە ئەو روولەدونیا   تاقی بە هونەر دەچنەسەرو ژێری سحابان
بی علمی و بی معرفەتی پێتو لەمینی   هەر نێوی وەتەن دی لەمقالات و خطابان
بو تەربیەتی فکری جەوانانی مدارس   باسی وەتەن و ملتە داو پێنە کتابان
بو توسعەی علم هونەر هەرچی بکوشن   هێشتا کە مەگەر پێتو بیرسن بە حسابان
قانیعی ئەگەر علم و هەبێ و بغض و عداوت   بۆیەلە هەموکەس دەبە برا مثلی صحابان
ئەرجارەنە ئەن فکری بەرەن زۆر هەمومان   آزادی ئەلەب دێنەوەروو رەوشەن وتابان
طیارە دەبی هەرکەبۆ ئەسبابی ئەرپان   بوکوشتنی اعدا ئەبو اعدادی سەبابان

وێنەی ژمارە ١٢: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی یازدە»

١١

لە سەر ئەم بەخشش و رحمە خودا الحمد للە

ا شەککـەی

رفیقان چونـە رازی خۆم لە خزمەت ایوە ئە ئیفا کـەم
بە تصویبی و شاور حکم اهـری‌مدین بە یدا کەم
بە یـەك وجهت و وجهی دل خەریکی ذاتی والا کەم
تەمامە بیم بە بسم اللە لە الرحمن دعوا کەم
رەحیم ایمرو کە بو سبەی لە جنت دا تمنا کەم
بە جان و دل بەجی دینم سپاس منتی شاهی
هـە تا آخر نەفەس شوکرانە ئە بریرم بە ذی جاهی
کە بە ندەی کردە إسلام ودەری کردم لە گومراهی
لـە سەر ئـەم بەخشش و رەحمە خودا الحمد للە ی
کـە رب العالمین هەری دا صورت لە معنا کەم
لە زەل قسامی رزقی کە داویتی بەلا دا دا
لـە یرزق من یشاء و دا دەدا دەیدات و لا دا دا
منیش هەر چەند کە نا اهلم لە جودی ئەو بە هەر لا دا
بە الرحمن ە اومیدم هەیە تا هەم لە دونـیا دا
کـە بمریشم رەحیمم بەس بە هەرنی روو مولا کەم
ئەگەر یاریم بکەی یارەب بە رەو محرابەکەی خوشبووت
لە راوەستانی نویژم دل بە ذاتی تو دەکەم مربوط
زمانی خوم لە آلایش وە بچرینم ایتر مضبوط
دەلیم توی مالك ی یارەب لە یوم الدین خوت فەرمووت
اصح ایاك نعبد اطاعەی ئەمری تو تا کەم
لـەگەر لەم طینتم طین ی خەتیا لاتی لە سەر لا چی
قیام و اعتدال اقوال و افعالم خەتەر نا چی
لە تکراری قرآنم ایجاب او ممیدە ایمجا چی
و ایاك ە بلفظی نستعین دەبمە دەعوا چی
بـە قەولـی اهدنا کاری صرط المستقیم چـا کەم
لەبی سەر بەستی پەیـدا بی لە اکملت و علیهم دا
حجابـی گـومرەهی لادەم لە ارحمت و علـیهم دا
لـە پاشان بیم تجـر کـەم لـە انعمت و علیـهم دا
صراط الذین ە بلیم لـە انعمت و علیـهن دا
بـغیر انشاد و نەفسی خوم لـە مغضوبی بەلا کەد

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ١٣: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی دوازدە»

١٣

له تكبير تحرم تا سلام ی فرضی پـــر مند و ب
به تعقیبی رضای غفار به دعوا بـــه حزن منسو ب
لەگـــه لیمت قبوله یانه هیچه بی ی لەبم محجـــو ب
خوا ئەم حكەی به مرجع بو علیـهم دیایی مغضو ب
بشد و حدی تجويدی و لا الضـــالين گـــويا كەم

بنا بی چاك « اشكه » ی غفلت هه بی راجع به پینجیـــه
به خشتی دقتی وەستا هلالی طـــاقی تامینـــه
حكه وا بو دەستی اخلاصت به ریشی حمد دا بینه
له پاش آياتی سبعەی فـــاتحه لازم بـــه آمینه
ترحم حكـــه به حالی « اشكەی »بو هەردونا كەم

• • • • • ✡ • • • • •

روژی ئەمری كن له ريگەی قل هو الله احـــد
شارەزا بووم زور به چـاكی تا به الله الصمـــد
لم يلد یا خو و لم يولد هه مو كەس حالیه
تی گەیشتوم بو و لم يكن له كوا احـــد
واجب التعظيم فردی بی مثال و بی معين
قـــەت شه ریكی نه بوه نابی هەی ازل هەر تا ابد
هەر چی مه يلت بی كراوه هەرچی مايل بيی لەبی
ما تشاءت جی بەجی بەبی دیر و بی بلـــد
دوزەخ و جنت مكان لا مكان ما فيـــها
ناطق و ناهق نباتات آسمانی بی عمد
اشـــ ەی با بەس بی لاچـــو زور مخوفو مەنزلت
تا له خذمەت منزلی قورآنه وه بوت دی مەدەد

حمـــدی

بالی كیشاوه به سەر حسنا له دوو لاوه برو وەك هومالگەیه مثاميك پيی لەسەرچاوه برو
رتبەی بالا به انسانی بچوكی قەت مه دەن چوون له روەی روژا برانه تیغی كیشاوه برو
رەنگەقەت اهلی محبت یەك كەسی لی دەرنەچی تیغی را كیشاوه امری كوشتنی داوه برو

✡ ✡ ✡ ✡ ✡ ✡ ✡

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ١٤: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی سێزدە»

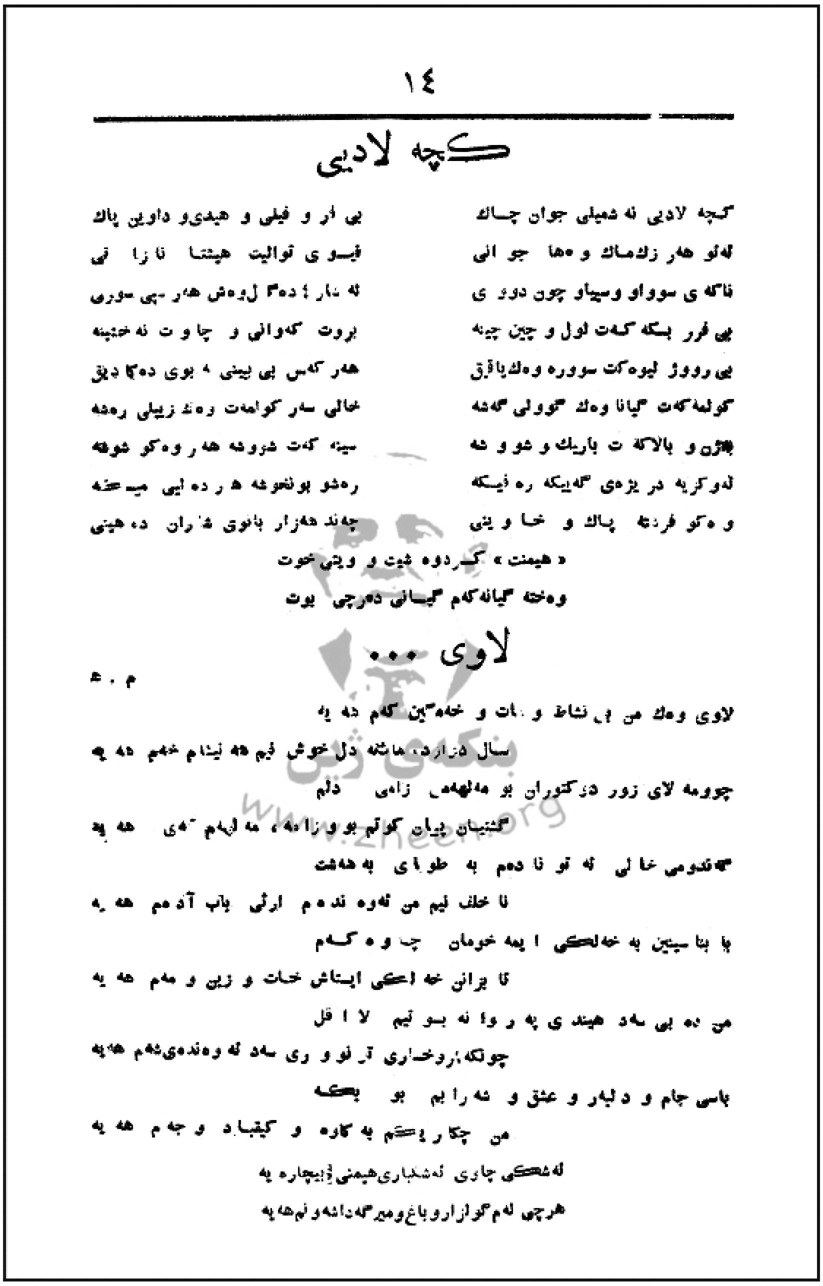

١٤

کچە لادیی

کچە لادیی ئە شمیلی جوان چاك بی ئر و فیلی و هیدیو داوین پاك
لەلو هەر زکماك وەها جو انی فیـو ی توالیت هیشتا نازا نی
ناکە ی سوواو وسپاو چون دوو ی لە نار ؛ دە‌گا ل‌ویەش هەر سپی سوری
بی فرر بسکە کەت لول و چین چینە بروت کەوانی و چاو ت نە خشینە
بی رووژ لیوەکت سووره وەك یاقق هەر کەس بی بینی ، بوی دەکا دیق
گولمەکەت گیانا وەك گوولی گەشە خالی سەر گولمەت وەك زیلی رەشە
ملن و بالاکە ت باریك و شو و شە سینە کەت شووشە هەر وەکو شوشە
لەوکریە دریژەی گەیکە رە ئیسکە رەشو بونخوشە هەر دە لیی میسکە
وەکو فرنیە پاك و خاوینی چەند هەزار بانوی شاران دەهینی
« هیمنت » کردوە شیت و ویتی خوت
وەختە گیانەکەم گیانی دەرچی بوت

لاوی ...

م . ع

لاوی وەك من بی نشاط و ...ات و خەمگین کەم دە یە
سال هەزاره ماشە دل خوش نیم هە نیشام خەم دە یە
چوومە لای زور دوکتوران بو مەلهەمی زامی دلم
گشتیان پیان گوتم بو و زامە مەلهەم ئەی هە یە
گەندومی خالی لە تو نا دەم بە طوبای بەهەشت
تا خلف لیم من ئەوە ندەم ارثی باب آدمم هە یە
با بنا سینن بە خەلکی ایمە خومان چ وەکەم
تا بزانن خەلکی ایستاش خات و زین و مەم هە یە
من دە بی سەد هیندی پەروا نە بسوتیم لا اقل
چونکە ئەزرخاری آرنوو وری سەد لە وەندەی ئەم هە یە
باسی جام و دلبەر و عشق و شەرا بم بو بکە
من چکار ئەکەم بە کاوە و کیقباد و جەم هە یە
لەشکی چاری ئەشباری هیمنی بیچارە یە
هرچی لەم گولزارو باغ و میرگە داشە و نم هە یە

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ١٥: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی چاردە»

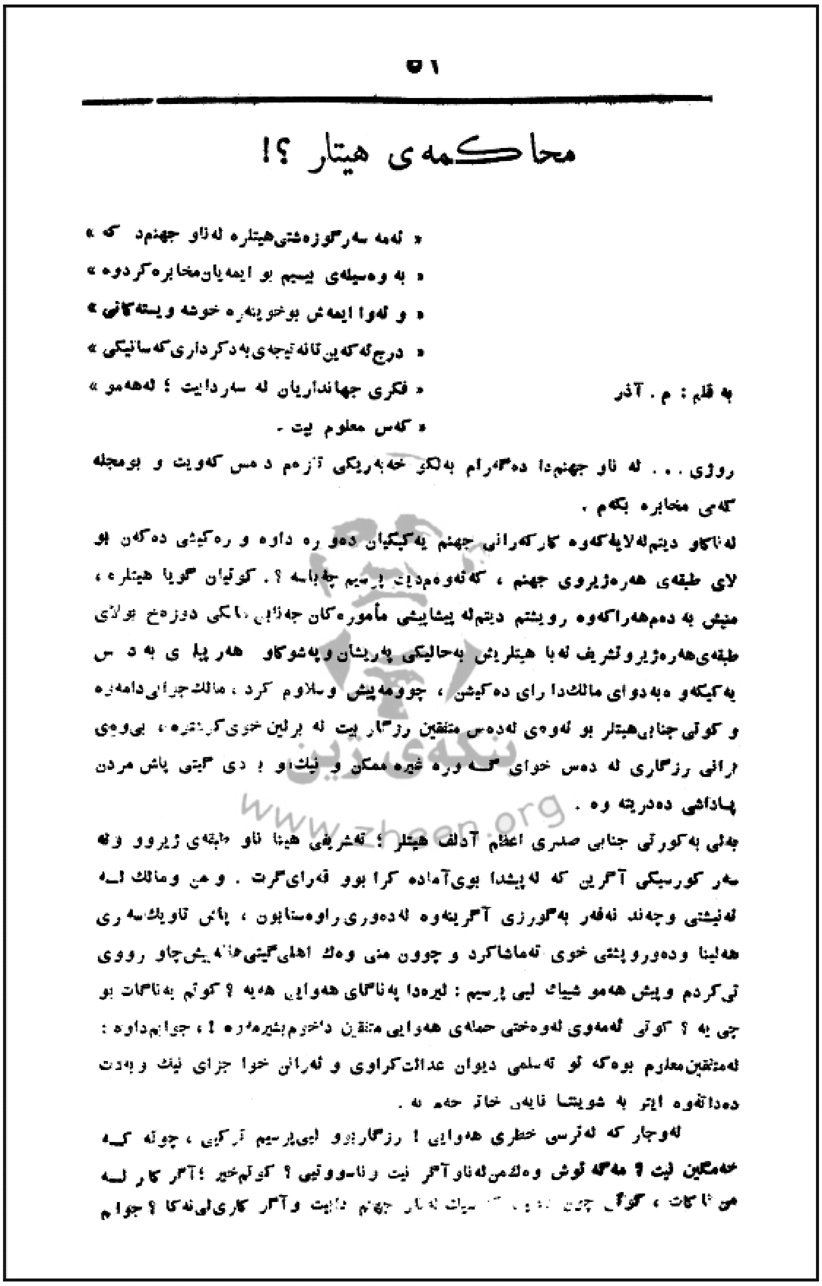

٥١

محاکمەی هیتلر ؟!

« ئەمە سەرگوزەشتی هیتلرە لەناو جهنمد کە »
« بە وەسیلەی بیسیم بو ایمەیان مخابرە کردوە »
« و ئەوا ایمەش بوخوینەرە خوشەویستەکانی »
« درج ئەکەین تا ئەتیجەی بەدکرداری کەسانیکی »
« فکری جهانداریان لە سەردایت ؛ لەهەمو »
« کەس معلوم بیت .

بە قلم : م . آذر

روژی . . . لە ناو جهنمدا دەگەرام بەلکو خەبەریکی تازەم دەس کەویت و بومجلەکەی مخابرە بکەم .

لەناکاو دیتم لەلایەکەوە کارکەرانی جهنم یەکیکیان دەورە داوە و رەکیشی دەکەن بو لای طبقەی هەرەژیروی جهنم ، کەتەوەمدایت پرسیم چەباسە ؟ . کوتیان گویا هیتلرە ، منیش بە دەم هەراکەوە رویشتم دیتم لە پیشاپیشی مأمورەکان جەنابی مالکی دوزەخ بولای طبقەی هەرەژیرو تشریف ئەبا هیتلریش بەحالیکی پەریشان و بەشوکاو هەرپیلی بەدەس یەکیکەوە بەدوای مالکدا رای دەکیشن ، چوومەپیش وسلاوم کرد ، مالک جرائی دامەوە و کوتی جنابی هیتلر بو ئەوەی لەدەس متفقین رزگار بیت لە برلین خوی کوشتوە ، بیوەی رانی رزگاری لە دەس خوای گەورە غیرە ممکن و ئیستاو بەدی گیتی پاش مردن پاداشی دەدریتەوە .

بەلی بەکورتی جنابی صدری اعظم آدلف هیتلر ؛ تەشریفی هینا ناو طبقەی ژیروو وئە سەر کورسیکی آگرین کە لەپیشدا بوی آمادە کرابوو قەرای گرت . و من و مالک لە ئەنیشتی و چەند نەفەر بەگورزی آگرینەوە لەدەوری راوەستابون ، پاش تاویک سەری هەلینا ودەوروپشتی خوی تەماشاکرد و چوون منی وەک اهلی گیتی هاتە پیش چاو رووی تی کردم وپیش هەمو شیئک لیی پرسیم : لیرەدا پەناگای هەوایی هەیە ؟ کوتم بەناگات بو چی یە ؟ کوتی ئەمەوی لەوەختی حملەی هەوایی متفقین داخوم بشیرمەوە ! ، جوابم داوە : ئەمتفقین معلوم بوەکە تو تەسلیمی دیوان عدالت کراوی و ئەرانی خوا جزای ئیک وبەدت دەداتەوە ایتر بە شویتنا قایەی خاتر جەم بە .

لەوجار کە لەترسی خطری هەوایی ! رزگاربو لیی پرسیم ترکوی ، چونە کە خەمگین ئیت ؟ مەگە توش وەک من لەناو آگر نیت رناسووتیی ؟ کوتم خیر !آگر کار لە من ناکات ، کوتی چون ... سیات لەناو جهنم دایت وآگر کاری لی ناکا ؟ جوابم

وێنەی ژمارە ١٦: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی پازدە»

١٦

داوه : چونکه من لەگیتی دا وەك تو هەوای جیهانگرایە نەبوو و نەبوومە باعسی خوێنی
ڕیژی میلیونها ژن وپیاو ، حەقی کەسم پامال نەکردووە ، بەڵکوو حەقی من لەژیر
پیی دەسی پەروەرەکانی تو دایە . « گوناهکار نیم تا بەرەلت ئی آگر کارم نی ئەکات » .

ــ ئەدی تو چکارەی کە وایە توچیدان هەیوار یە ایره .

ــ من یەك نەفەر « کوردم » و بەاختیاری خوم هاتوومە ایره ، وله لایەن مجلیکه وه مأمور کروم تا اخباری جهنم بو مجلە کە مخابەره بکەم .

ئەو جار رووی لە مالك کردو پرسی لەوەکی یە ئەو مأمورانە بو ئەدەوره ڕاوەستاون ؟.

مالك کوتی : من مالکی جهنم و مأموری پذیرایی لە میوانانی جهنمم ! و ئەوگورزیە دەستانەش پاداشی کردەوەی گیتی تو دەدەنەوە .

ــ بو مەگەر پیرەوی محاکەمە بکریم مجاز لی دەکەن . گوایە ایرەش وەك دنیا دەرەبەگی و بگرەنی نییشه بیت . پیش محاکەمە مجازات چاون دەبیت و کی پیتو دەڵی ؟

ــ ئەگەر چی مجازاتی تو ئەبوایە پیش محاکەمە بیت چوون تو لە گیتی دا هەتەوە چووکەکان پیش خەتا وبی گوناه پامال کردوە وە ئەبرایەمعامله بە مثلت لە گەڵ بکری ؛ بەلام لەسەر ئەمەشا ایمە تو محاکمە ئەکەین ایجا پاش محکوم بوون جەزات دەدریتەوە .

من کە زانیم ئەگەر هیتلر سەرگەری محاکمە بێت و وەختی وەرامی پرسیاری
من نایت ؛ بەجنابی مالکم عرض کرد : تکات لی دەکەم چەند سەعاتیك لە محاکمەی دەس ڕاگرە تا من چەند پرسیاریکی لی بکەم .

ــ لە بەر خاتری تو وچوون دەزانم کە تو پرسیارەکات بو گیتی مخابرە دەکەی واهلی گیتی دەی بینن لە بەر ئەوە لەوا دوو سەعات دەس ڕا دەگرم ، تا اهلی گیتی خەبەرەکانی تو بخوینتەوەو بزانن نەتیجەی بەدکاری و زور چیە و انسان پاش مردن بە چ سەر نوتیك گرفتار ئەبی .

ئەوجار ڕووم لە جنابی هیتلر کرد و پرسیم آیا دەتوانی وەرامی چەند پرسیاریکی من بدەیە ؛

ــ هەرچەند لە برلین اجازەی ملاقاتی خەبەر نێرانم نەدەدا . بەلام لیرەدا چارەم نیە و هەرچی پرسی جوابت دەدەمەوە .

ــ ئەو هەمو بگیرو بکوژە کە تو لە گیتیت خست و هەزاران آوالی گەنجانت لە خاك پونهان و رولە روت لە نان دایکانی جیهان خست چ نەتیجەیەکت لی دەس کەوت

ــ پاش ئەو هەمو گیرەو کیشەیە لیم دەلو بووکە « وره ی مل شکانی لە دوایە » !

ــ کەی لیت معلوم بوو لە شەردا سەر ناکەویت . ؟

ــ وەختیکی نیشتمان پەروەری و گیانبازی و آزایی « سپای سوور » م بال پیکەوت بوچی پەلامارت بو « روسیە » برد ؟

وێنەی ژمارە ١٧: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی شازدە»

١٧

بەنەتیجەی خەیانەتی هاوکارەکانم بوو ، چوون منیان واحالی کردبوو کە ئەیروی المان لە ماوەیەکی زور کەمدا دەتوانی روسیە داگیر بکا و پاش داگیر کردنی روسیە ئەو جار کاری انگلیس و امریکاش زوو دەبریتەوە ، وابو کە فەرمانم دا لە ماوەی چەند حەوتو دا ئەبی روسیە داگیر بکری . !!

ـ جگە لەوە آیا شتێکی تر نەبو بە هوی شکستی تو . ؟

ـ بەلی بومباهاویژە تازە مخترعین کەهەموجارلە آسمانی براین وە دەر دەکەوتن و وەلە ئاگیشی شبت حوقەیان دەدات ؛ ئەوانیش بەبارینی روحیە ملتی المانیا ئەمترازل ویشتی ئیان شکاند .

ـ تو کە دەتزانی آخری کار لە مردن زیاتر نیە بوچی خوت کوشت وتەسلیم نەبووی ؟

ـ مردنم لەدیلی پی چاتر بوو . !

ـ آغای خەبەر نیگار وەک بوخوت دەزانی ایستا فکرم بلاوە و چوون چەند دقیقەیەکم زیاتر نەماوە بو وەختی محاکمە ؛ تکات لی دەکەم دەستم لی هەلگری .

ـ ئەوجار جنابی هیتلر لەبەرخویەوە کوتی : خوایە لە دەس سوپای سوور و حەلەی هەوایی رزگار بووم بەلام لەدەس خەبەر نیگار رزگار نەبووم وئە جهنمیش بڕانم دەکولینەوە .

«خوینەرە خوشەویستەکان ؛ چوون محاکمە هیتلر دەسپی نەکرابوو خەبەرنیگارەکەمان لەوندەی آگایی حاصل کردبوو بوی مخابرە کردین و لە ژمارەی دوایی دا جریانی محاکمەکەشی دەنوسین .

بقیە از صفحە ٦ — نویسندگان فارسی بخوانند

شما تمام آثار فرهنگی کردستانرا نابود کردید و درعوض چند باب دبستانرا بازنمودید ، کە جز سوء اخلاق چیزیرا بە بچەهای اکراد نیاموخت از بهداری بهیچوجە اثری نیست مردم درآتش امراض گوناگون جان میدهند ودر فقرو بیچارگی میسوزند ، بە قدر از اهل مهاباد کە چند ماە قبل برای امورات شخصی بسە رضائیە میرفتە اند ژاندارمهای «بالانوش» هرسەرا دستگیر و یکسرە بە تهران فرستادە واکنون در قصر قاجار بسر میبرند وتاکنون ازآنها سئوالی نشدە معلوم نیست بە چە گناهی زندانی شدەاند .

شما معتقد هستید کە باید مأمورین تمام نقاط کردستان را ازتهران بفرستید وهیچگونە حق و مزایارا برای اکراد قائل نمیشوید بااینهم راضی نیستید میگوئیداکراد خیال تجزیە ایرانرا درسر میپرورانند ؛ خواهش میکنم معرفی فرمائید اکرادیکە خیال تجزیە ایرانرا درسر دارند کیستند وکجائی هستند و مدرکتان چیست ، شما خیال میکنید کەاگر مأمورینرا بجای فرستادید هرقدر کە اذیت مردم آن سامان را در نظر دولت بدتر جلوە دهد بهتر انجام وظیفە کردە است ؛ چرا هوشتانرا جمع نمیکنید و فکر اساسی بحال خود و جامعە نمیکنید ؛ دولت باید بردبار باشد ؛ مردمرا تربیت کند وزندگیشانرا تأمین نماید صرفنظر داشتە باشد و با محبت عاطفە بەمردم بنگرد تا حب میهن و دولت در قلوب افراد جایگزین گردد .

بقیەدر صفحە ١٩

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ١٨: ئەسلی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی حەڤدە»

١٩

کورتە مێژووی جەنگی گەورەی رابردوو «١»

م . آذر

روژی ٢٧ ی مانگی ژوئن سالی ١٩١٤: « آرشیدوك فرنـوافردیناند »ولیعهدی اوتریش لە شاری « سرازو » بەدەس قوتابیك بەناوی « گاریلو پرنزیت » خەنکی « بوسنی » بەکوشت چوو ، کەلە ئەتیجەدا آوریکی عەظیم هەلکیرساند چوارسال و سی مانگ آیسا .

دەولەتی اوتریش و هەگری روژی ٢٣ مانگی ژولیە اعتراضیان لەدەلەتی صربستان گرت و دەولـەتی ناوبراویان مەسئوولی کوشتنی ولیعهد و خانمەکەی دانا . و دەو لـەتی صربستانیش روژی ٢٥ ژولیە ئەو اعتراضەی رد کردەوە و لە وەرامیکی کە دایەوە : حەقی حاکمتی خوی محفوظ کرد .

دەولەتی اوتریش بە پشتگەری دەولەتی المان بەو وەرامە راضی نەبوو ؛ شەوی ٢٩ ژولیە بلگرادی بومباران کرد صربستانیش دەستی لە گەل دەوە، ئەوجاردەولەتی روسیە « شوروی » مەجبور بوو لەسەر صربستان بکاتەوە و دەستی بەسەردا بکیشی ، المانیش روژی ٢١ مانگی ژولیە آخرین اخطاری بو روسیە نارد ، بلام « تزاری روسیە » نیکلای دووەم بەو هیوایە کە دەتوانی لەعقل و دوستایەتی « گیوم » پادشای المان استفادە بکات و بیی رابگەیەنی کە اختلافاتی اوتریش و صربستان بو کنفرانسی لاهای بنیری ؛ تلگرافیکی بەو مضمونە بومخابرە کرد : « قەولی شەرەفی دەدەم : تا هـەر وەختیکی گفتگو لە گەل اوتریش طول و تەفصیلی بیت لەشکری من دەس بـە هیچ کاریکی جەنگی ناکـەن » .

دەولەتی فەرانـەش بە حرارەتیکوزور کوششی دەکرد پیشگیری لە خوینریژی بکات و پشتیوانی لە فداکاری و کوشش انگلیس و روسیە دەکرد . لەو مملکەتەدا آواوی مبارزاتی سیاسی و گەلی ومذهبی خرابو لایەکەوە وشەمی کومەلەکان پالیان ریکدا بوو نیشانـە و آمانجیکیان لە نظر گرتبوو : صلح : « حفظ وپاراستنی فەرانـە لە جەنگ » .

ایوارەی روژی ٣١ ژولیە « ژان ژورس » سەرەك کومەلەی سوسیالیستی فەرانـە کوژرا . بو سبەینی فەرمانی لەشکرکردنی گشتیی « بسیج عمومی » وەدەر کەوت ، دیسان ئەژاوی روژنامەکان هاواری « وطن لە خطردایە » یان بلند کرد .

روژی ٣ مانگی اوت ؛ المان کە دوو روژ بوو اعلانی جەنگی بە روسیە دابو ؛ لە گەل فەرانـەش اعلانی جەنگیدا .

ماویەتی

(١) وەرگیراوە

نکا

ئەو خوینـەرە خوشەویستانە کە لە شرحی حال و سالی لەدایك بوونی « وفای » آگا دارن تکا ئەکەین بومان بنیرن .

www.zheen.org

وێنەی ژمارە ١٩: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی هەژدە»

١٩

بقیه ازصفحه هفده — نویسندگان فارسی...

ترا بخدا شما این اخلاق‌را دارا هستید؛ حاشا وکلا شما ازکلیه مزایای اخلاقی وملت ـ پروری محروم هستید باز هم می‌گوئید اکراد متمرد هستند.

اما راجع‌قسمت چهارم‌که اکراددارای استقلال بوده‌اند یا نه؟ محتاج به اقامه دلیل و برهان نیست کـه اکـراد پیش از میلاد «حکومت‌کیان‌و مـادو..» و بعداز میلاد «حکومت اشکانیان» وبعداز اسلام «حکومت‌اخشیدیه‌وروادیان و پیشدادیان وایوبیه و زندیه و... و...» سلطنت و بلکه امپراطوری نیز داشته‌اند و در هنگامیکه رشته‌امور سلطنتی در دست اکراد نبوده‌است باز از آزادی داخلی و خودمختاری‌محروم نبوده اند.

اما راجع بقسمت پنجم که آیا زبان کردی مختلف و یا مشتق ازفارسی است یا اینکه زبان مستقلی است؟: در مقدمه از اقوال و آراء مستشرقین روشن کردیم که زبان کردی دارای خطورات قدیمی وحقیقی‌است و از زبان فارسی‌خیلی قدیم و کهنه تر است و رابطه خود را با اصل کردی قدیم بهتر از فارسی حفظ کرده است.

اگر کسی بخوبی زبان کردی بداندو بخواهد بزبان کردی ساده رساله‌هاو بلکه کتابها بنویسد نیست در هزار محتاج استعمال واژه بیگانه نخواهد شد؛ کسانی که در میان‌عشایر سیاحت کرده‌اند و زبان کردیرا هم دانسته باشند می‌دانند که واژه‌های صحیح کردی هیچ گونه مناسباتی با فارسی امروزه ندارد و میسر نیست ریشه آنرا در فارسی پیدا کنند: ادبیات کردی با این عقب افتادگی دارای علو و پایه‌ایست که هنوز زبان فارسی با این پیشرفتی‌که کرده است فاقد آنست و این‌لغات فارسی‌که در زبان کردی دیده میشود در اثر اینست که دراین چند قرن اخیر تحصیلات اکراد منحصر به عربی و فارسی شده‌بود بویژه‌که [illegible] واژه‌های بیگانه در سالهای پیش یک افتخار شمرده میشد و با این‌حال واژه های [illegible] بجای خود برقرار و از بین نرفته اند.

[illegible] از نویسندگان دم‌از «امپراطوری زبان فارسی» میزنند؛ دانسته نیست که این جمله [illegible] چه؟ امپراطوری زبان فارسی‌چه‌معنی دارد؟ این‌جز اوهام وخیالات شاعرانـه [illegible]؛ بفرض‌اینکه تمام دنیا بفارسی حرف‌بزنند ولی فارسی زبانان بطوریکه [illegible] سیاسی و اقتصادی نداشته‌باشند و یا در زیر چنگال بیگانه زبون باشند چه [illegible] میشود؛ و آیازبان آنها را در ردیف‌ملل زنده‌قرار می‌دهد؟؛ نوشتن‌و [illegible] امریکای‌شمالی و زبان بومی‌آنها ازحیث‌ادبیات پایه‌زبان‌فارسی‌نمیرسد پس‌چرا [illegible] دنیا‌در زیردست‌آنهای ناتند؛؟! دراتحاد جماهیرشوروی حداقل‌بیست [illegible] میخوانند وهمگی رسمیت‌دارند؛ زبان‌فرانسه در دنیا رسمیت‌دارد و بقول [illegible] امپراطوری‌است معهذا دولت‌فرانسه دربرابر ارتش‌المان درمدت کمی از پا [illegible] اتحادجماهیر شوروی پس‌از چهار سال جنگهای خونین المانرا با این [illegible] وجهات که‌داشت ازپادرآورد ونام‌نازی وفاشیست را درعالم محو و نابود

بقیه در صفحه‌بعد

www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٢٠: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی نۆزدە»

بقیه ازصفحهٔ قبل — نویسندگان فارسی

و سر زمین روسیه و سایر دول اروپائی متصرفی المان از چنگال خونخواران نجات دادند؛ و دولت ایران که نویسندگانش خیال تشکیل امپراطوری زبان فارسی را درسر میپرورانند نتوانست سه روز در برابر حمله متفقین مقاومت کند!! پس بر ما واجبست از این خیالات و اوهام بی‌سر و ته دست بکشیم و کوتاه‌ترین راه را در پیش گیریم که زودتر بـه سرمنزل مقصود برسیم؛ امروز روزگار برقست باید هرکاری را از کوتاه ترین راه آغاز کنیم؛ کرد ارمنی اگر بزبان مادری دانش بیاموزند پنج سال در تحصیل پیش می‌افتند. مجبور کردن ملل غیرفارسی را باینکه بزبان فارسی بخوانند و بنویسند باین میماند کـه جنگاوران را مجبور کنند که در مقابل تانك و توپ و هواپیما و غیره که اسلحه دنیای تازه می‌باشند با شمشیر و تیر و کمان که اسلحه عصر کهن میباشند بدفاع برخیزند، اگر در این قسمت آزاد باشند چه زیانی بامپراطوریت خیالی زبان فارسی میرسد؟ ما اگر از حقایق تاریخی و از واژه‌های کردی و فارسی امروزه که علنا از هم جدا و بلکه مناسبت باهم ندارند چشم بپوشیم و قبول کنیم که زبان کردی مخفف یا مشتق از فارسی است خواهیم گفت که زبان فارسی در اثر نفوذ زبان عربی بی‌اندازه عقب و اکثر واژه‌های ویژه خود را از دست داده است ولی زبان کردی بسادگی خود برقرار و واژه بیگانه در آن نفوذ ننموده است اگر هم کلمات بیگانه در زبان شهر نشینها استعمال شود باکی نیست زیرا که زبان عشایر و دهاتیها بحالت خود پایدار است؛ پس بیائید مردانه زبان کردی را آزاد کنید که ادبیاتش ترقی کند که شما نیز بتوانید واژه‌های از دست رفته زبان فارسی را در کردی جستجو کرده و مورد استعمال قرار دهید آنوقت می‌توانید بگوئید که ایرانیها دارای زبانی هستند که بتمام معنی ایرانی است «۱»

«۱» توضیح: در صفحهٔ قبل سطر ۲۷ بعد از کلمات امریکای شمالی «بزبان انگلیسی است» و صحیحش این است «نوشتن و خواندن جز ل متحده امریکای شمالی بزبان انگلیسی است و...»

به بونەی نواقصاتی چاپی ئەگەر هەڵەی گورتیکو چاو پێکەوی لیمان ببورن! خوامان پشتیوان بیت لە ژمارە ٣ دا رضایتی خاطری خوینەرە خوشەویستەکان بەجی دینین.

ژمارە ٣ ئاوات و لە بیر نەچی بیخوێننەوە و سوودی لێوەرگرن.

وێنەی ژمارە ٢١: ئەسڵی گۆڤاری ئاوات «لاپەڕەی بیست»

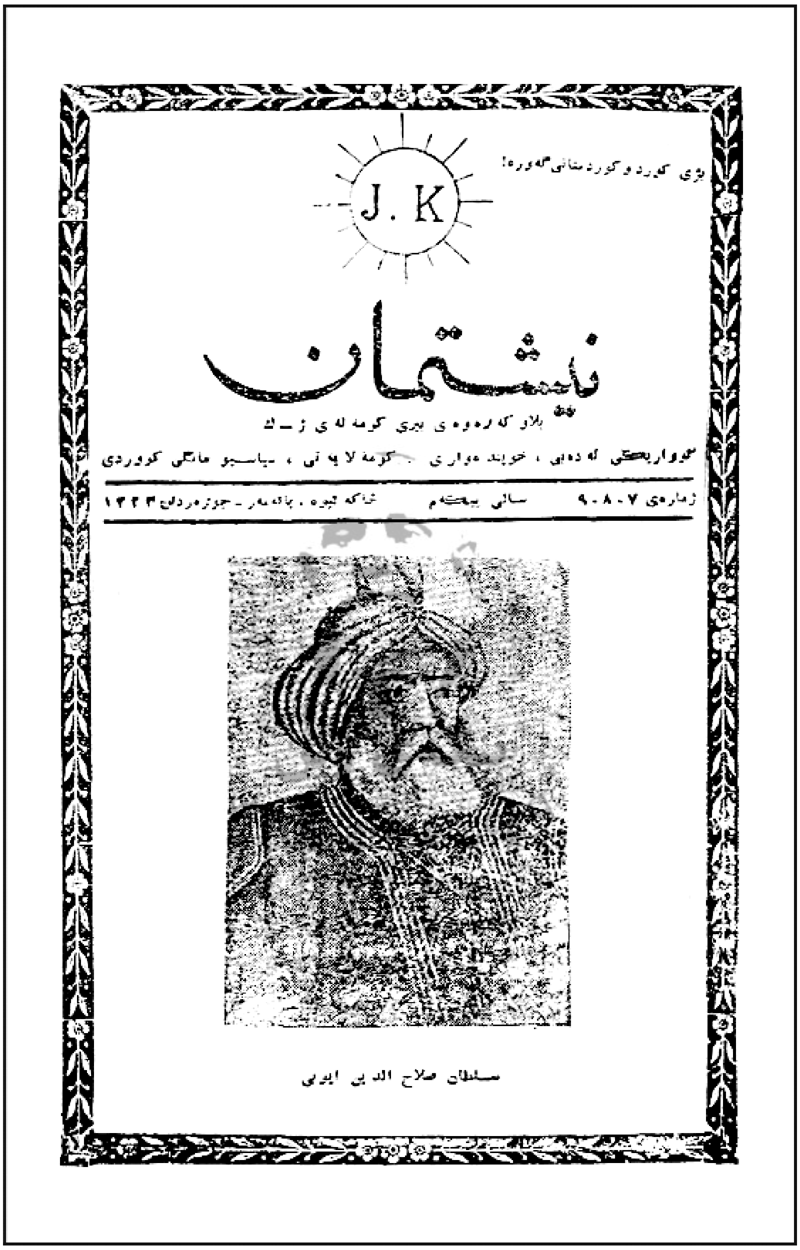

بژی کورد و کوردستانی گه‌وره!

J. K

نیشتمان

بلاو که‌ره‌وه‌ی بیری کومه‌له‌ی ژ ـ ك

گوواریکی ئه‌ده‌بی ، خویند ه‌واری ، کومه‌لایه‌تی ، سیاسیو مانگی کوردی

ژماره‌ی ۷ - ۸ - ۹ | سالی یه‌که‌م | خاکه‌لیوه ، بانه‌مه‌ر ـ جوزه‌ردانی ۱۳۲۳

سلطان صلاح الدین ایوبی

وێنەی ژمارە ۲۲

ئەسڵی گۆڤاری نیشتمان ـ ژمارە ۷ و ۸ و ۹ «رووبەرگ» بەر لە دەسکاری کردن

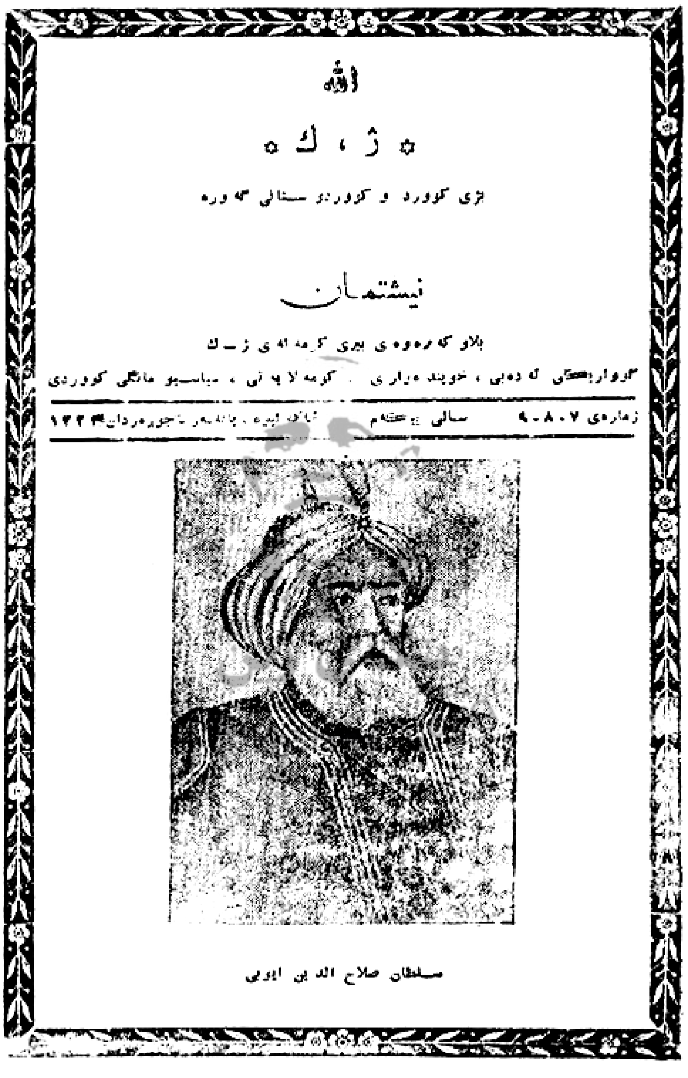

الله

ژ، ك

بژی کوورد و کووردستانی گەورە

نیشتمان

بلاوکەرەوەی بیری کۆمەڵەی ژ ـ ك

گۆوارێکی ئەدەبی، خوێندەواری، کۆمەلایەتی، سیاسیو مانگی کووردی

ژمارەی ٧-٨-٩ سالی یەکەم [illegible]، بانەمەڕ تا جۆزەردانی ١٣٢٤

سلطان صلاح الدین ایوبی

وێنەی ژمارە ٢٣

گۆڤاری نیشتمان ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ «رووبەرگ» دەسکاریکراو

هەر کەس جنێو بدابە کە سێک پێیە ی دەلی برو
بی غیرەتیت وەکوو زلی دەر پیت زنا نە بی
کوانی لە گیتیا وەکوو ئەو دوو کچە کور بلـ
بو نیشتمان لە داری سیا سەت نیشا نە بی !
لەو دوو لە مامە بوون بە فیدای نیشتمانی کورد
لەی خوزگە بەو کوڕەی وەکو لەو دوو کچا بە بی

وێنەی ژمارە ٢٤

گۆڤاری نیشتمان ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ «دەسکاریکراو»

«ئەو وێنەیە لە جیات دوو لاپەڕەی ٩ و ١٠ی نوسخەی ئەسڵی دانراوە»

لاپەرەی ـ ٩ — **نیشتمان** — ژمارە ٧، ٨، ٩

ئێمەو جەهالەت

براکان زور دەمێکە ئەمزانە وەک ئازدارەمان گرفتاری جەهالەتە. تاریکی نەزانی پێش چاوی گرتووین پاڵاوی داخستووین وخستوونیە جۆشی شێرن خەوەوە هەرچەهل خوێنی گەنجی رووناکرد بۆ بووژانەوەی ئەم گەلە کەساسە! ئێمەین هیوا، ئێمەین گەنجی ئەمرۆو پیاوی دوا رۆژ! ئینجا بەدڵێکی یەکگرتووەوە هاوارتان دەکەمی ئەمرو رۆژی دەولەمانە بۆ رزگاری نەدرێی و بەلابردنی نەزانین جاو رزگاری لە جەهالەت ئەم چەند بەندانەی خوارەوە پێشکەش دەکەم:

١ ئاگاداری لادێیەکانمان

پێویستە لەپێش هەموو شتێکدا لادێیەکانمان رزگار بکەین لە دەردی جەهالەت. سەرچاوەی ژیانی هەرزەکەمان، هەموو جۆرە خواردەمەنیێک بەپیرخنەکراوی دەهێننە بەر دەمی شارستانیەکان، هەروەها ئەوانن بۆ دەولەمەندەکان دەدەن. کەچی لەبرسان لاکەی سەرپان دێ، رووت و قووتن ساردی زستان و گەرمای هاوین دەکێشن لازمە ئەوان وشیار بکەینەوەو هەروەها دەولەمەندەکانیش تێ بگەیێنین کە خزمەتی لادێیی پێویستە چونکە ژیانی ئێمە بەوانەوە بەندە.

٢ ئاشتی وبرایەتی

گەورەترین هێز بۆ سەرکەوتنی هەوزێک هێزی برایەتیە بێ ئەم نیروە دائیما سەرگەردان و مال ویرانین

٣ ثقافت

دوا کەوتوو ترینی وولاتان لە گێتی دا کوردستانی ئێمەیە، سیاسەتی ئیستعمارو دیکتاتوری حکوومەتانی: تورکیا، ایران و عراق دەروازەی مەدەنیێتی لە سەر کوردی بێکەس و هەژار داخستووەو رێگای پێش کەوتنی لێ بڕیوەتەوە تاوەکو چاویان نەکرێتەوەو بیری خۆ رزگارکردنیان نەچێتە مێشکێ.

لازمە هەر چۆنێک بێت ئێمە منداڵانی (کور و کچ) خۆمان لە چنگاڵی جەهل و نەزانین رزگار بکەین چونکە پیاوی دوا رۆژی وولاتەکەمانن «مبخ»

(لە ژمارەی پێنجەمی گۆواری «دارگەر» بەهەندێک دەستکاری)

بنکەی ژین www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٢٥

ئەسڵی گۆڤاری نیشتمان ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ «وێنەی لاپەرەی ٩»

لاپەرەی-١٠   **نیشتمان**   ژمارە٧،٨،٩

لە ناو کومەلەدا

زور لە میز بوو بریار درابوو کونفرانسیك لەنیوان ایمەو کومەلی «هیوا»دا بو هاوپرسەکی لەبابەت هیندیك مسائل تەشکیل بدریت ،روژی ئەم اجتماعە دەبوو لە لایەن کەمەلی هیوا «مەعلووم بکریت ، هەرکەنوینەرانی کومەلی ناو براو آمادە بوونی خویان بەایمە راگەیاند نوینەرانی ایمەش رەوانە بوون ؛ دوای ٣روژ گوفتوگو-و مذاکرە لە سەر اقتراحی نوینەرانی ایمە پەیمانیك بە ناوی پەیمانی «سیە سنوور» لە لایەن نوینەرانی هەر دوولا بوزیاد کردنی کوشش وایجادی پیوەندیکی وەسیعی سیاسی امضا کرا .

نوینەرەکانی کومەلەی هیوا لەم کونفرانسە داعبارەت بوون :

١ ــ ع . هوو شەنگ ئەندامی ژمارە٧٥

٢ ــ ع . جانگیر ئەندامی ژمارە٧١٦

کومەلەی ایمەش لە لایەن ئەو ئەندامانە :

١ ــ ق.ق.ق. پیاو ئەندامی ژمارە١٠٥٤ سەروکی نوینەران

٢ ــ ع. هەزار ئەندامی ژمارە ٣٠

٣ ــ ع. بیژەن ئەندامی ژمارە ٢

تەمثیل دەکرا : م.س.خوینین ١٠٦٠رابطی نیوانی ایمەو هیوا بوو تا کونفرانس تەشکیل درا کومەلە لەکوششی ئەم لاوە آزایەو هەروەها لە گشت لە ندامەکانی ئەم کونفرانسە گرینگە کە بی گومان لەدوایی دا دەبیتە فەصلیکی گەورە دە میژووی فەعالیەت و کوششی دوو کومەلە دا ، سوپاس و تشکر دەکا .

(پەیمانی سیەسنوور) لە لایەن هەیئەتی استشارەی ادارەی ناوەندیی « ژ . ك » پەسند کراوە بەم زووانە دەگەل نسخەی پەسندکراوی ناوچەی (هیوا)مبادلە دەکریت .

م لیرەج ئەندامی ژمارە ٣١٥ و ا . آرام ئەندامی ژمارە ١١٤٩ بو پیش کەوتنی کاری گوڤارەکەمان زور زەحمەتیان کیشاوە لە طرف ادرەی ناوەندیوە رەسمیاً تقدیریان لی کراوە

أ.ف پرشینگ ئەندامی ژمارە ١٠٧٥ ی (آ:ك) بو توسعەی چاپخانە زوری کوشش کردوە کومەلە سوپاسی دەکا .

وێنەی ژمارە ٢٦

ئەسڵی گۆڤاری نیشتمان ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ «وێنەی لاپەڕەی ١٠»

ناوی بەشدارانی پەیمانی سێ سنوور لەو لاپەڕەدا بڵاو کراوەتەوە

فهرست

مطلب	لاپەرە	نوسەر
١ ـ کووردستان قوت نادری	١	ئیبزەن
٢ ـ گووا ری نیشتمان	٢	نا د ر ی
٣ ـ ووتاریکی شیخ سعید	٣	گوواری هاوار
٤ ـ موسکو ـ وا شنگتون ـ لوند ون	٥	مرو
٥ ـ شیخ یوسف شمس الد ین البرهانی	٦	هیمن
٦ ـ قه وەی کوورد لایقی ژیانە	٧	آر یا
٧ ـ ها وا ر	٨	آ ذ ە ر
٨ ـ دوکچەکوورد لە تورکیە دا لەئیداری سیاسەت دران	١٠	نیشتمان
٩ ـ آشتی	١٢	رزەی
١٠ ـ بروین : بردن	١٣	فە رروخ
١١ ـ دمە تەقە ییکی دوکە سی‌ی	١٤	هەزار
١٢ ـ یا سەر بە ستی یا مر د ن	١٥	نادری
١٣ ـ گەنجینە ی ئەدە بیات (خەوی غە فلەت بە سە)	٢٠	هونە ر
١٤ ـ خە ونم دیت	٢١	هیمن
١٥ ـ وە تە ن ! !	٢٢	عینقی
١٦ ـ دە مە تەقەی د وبا ز ییکەوە	٢٣	هە زار
١٧ ـ خو شبە ختی	٢٧	نادری
١٨ ـ کو رد چی دە وی	٢٩	هیمن
١٩ ـ مە لاعلی اشنوی شیخانی	٣١	گرشاسب
٢٠ ـ ئیفوس	٣٢	ئیرەج

و گەلێک باسی دیکەش دەخوێندرێتەوە

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٢٧

گۆڤاری نیشتمان «دەسکاریکراو» ـ ژمارە ٧ و ٨ و ٩ «لاپەڕەی پێڕست»

لە نێوان بابەتەکانی ٧ تا ٩، لاپەڕەکانی نۆ و یازدە ونن و بابەتی ٨ نێوئاخن کراوە

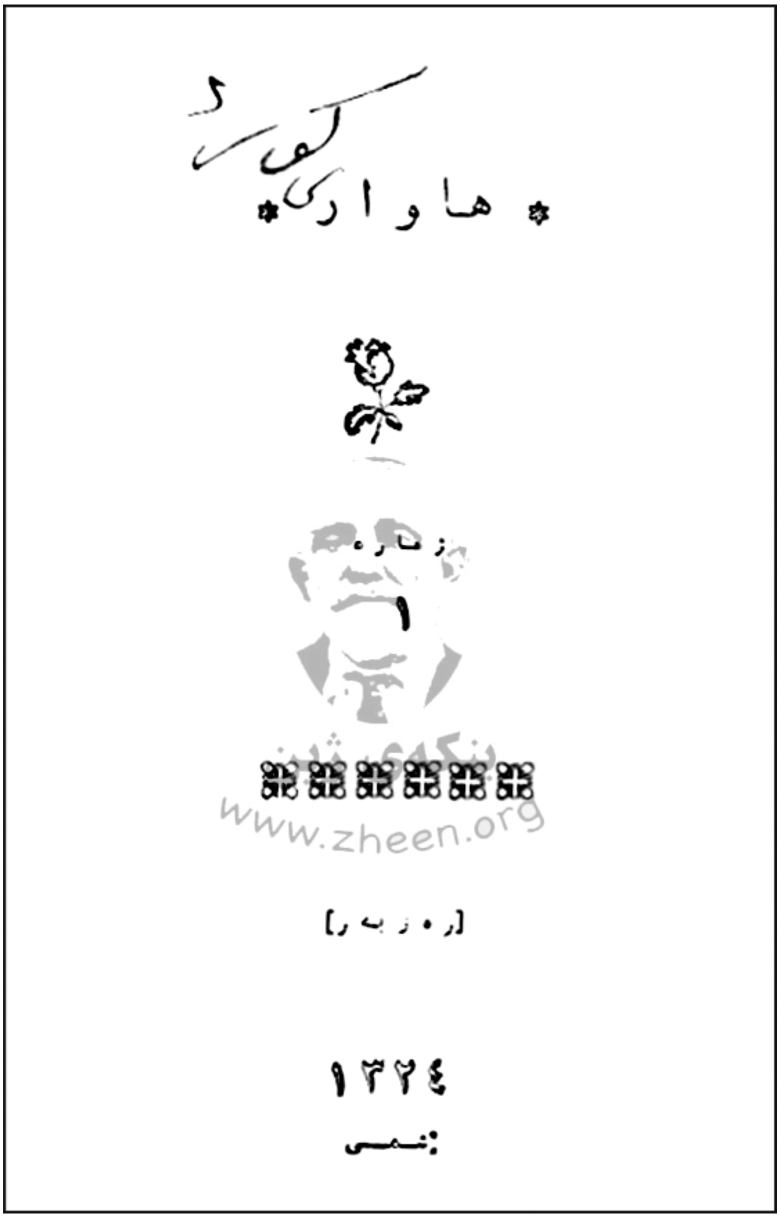
کورد
هاواری
ژمارە
١
[رەزبەر]
١٣٢٤
شمسی
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٢٨

وێنەی رووبەرگی گۆڤاری هاوار کە لەودا (ی کورد) بە دەسنووس پێوە لکێندراوە

هاواری کورد

ژماره

١

ره ز به ر

١٣٢٤

شمسی

www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٢٩

وێنەی رووبەرگی گۆڤاری هاوار کە پاش دەسکاری کردن بەو چەشنە بلاو بۆوە

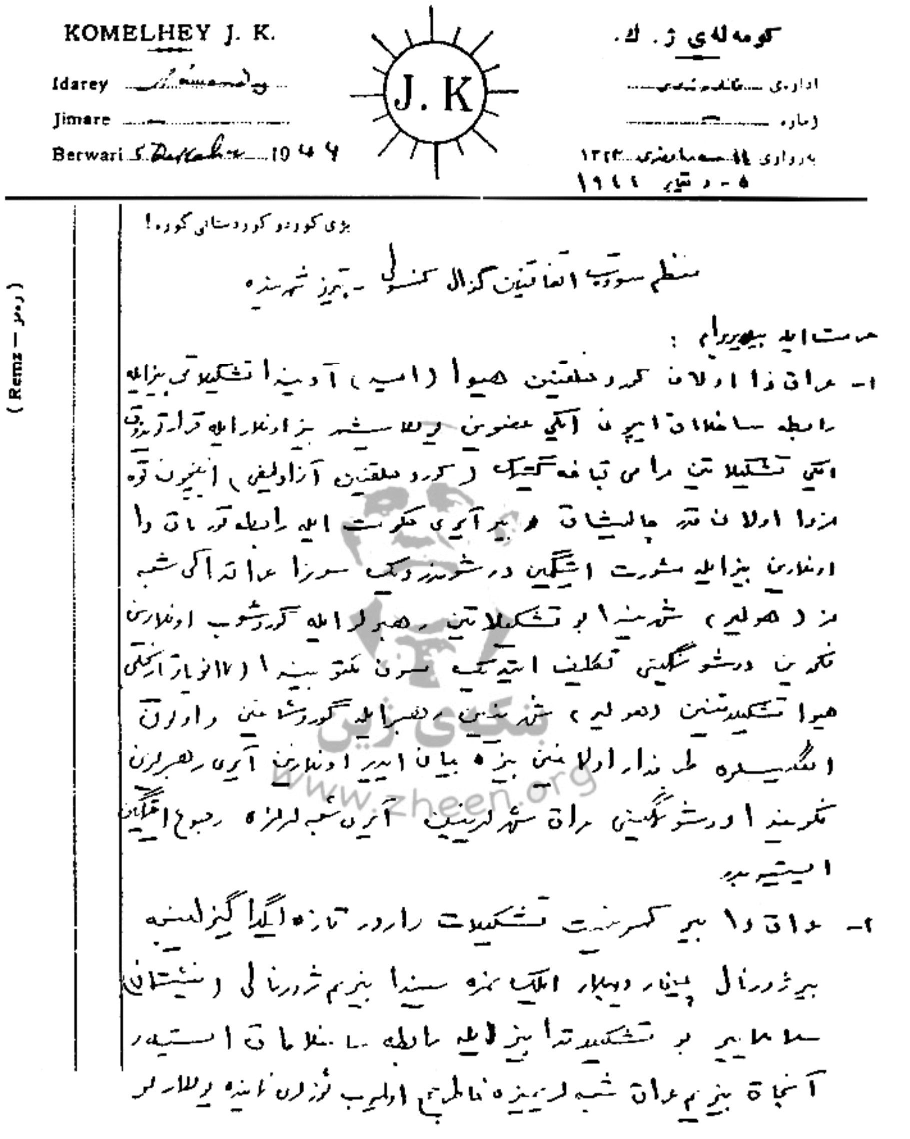

KOMELHEY J. K.

Idarey ....

Jimare ....

Berwari 5 Dekabr 1946

کومەڵەی ژ. ک.

ئیدارەی ....

ژمارە ....

بەرواری ....

٥ - دێکابر ١٩٤٦

(Remz — رەمز)

بژی کورد و کوردستانی گورە!

منظم سوویت اتفاقنین گزال کنسولی - تبریز شهرنده

حرمت ایله بیلدیررم :

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٣٠

وێنەی نامەی مامۆستا زەبیحی بۆ کۆنسوولی سۆڤیەت لە تەورێز «لاپەڕەی یەک»

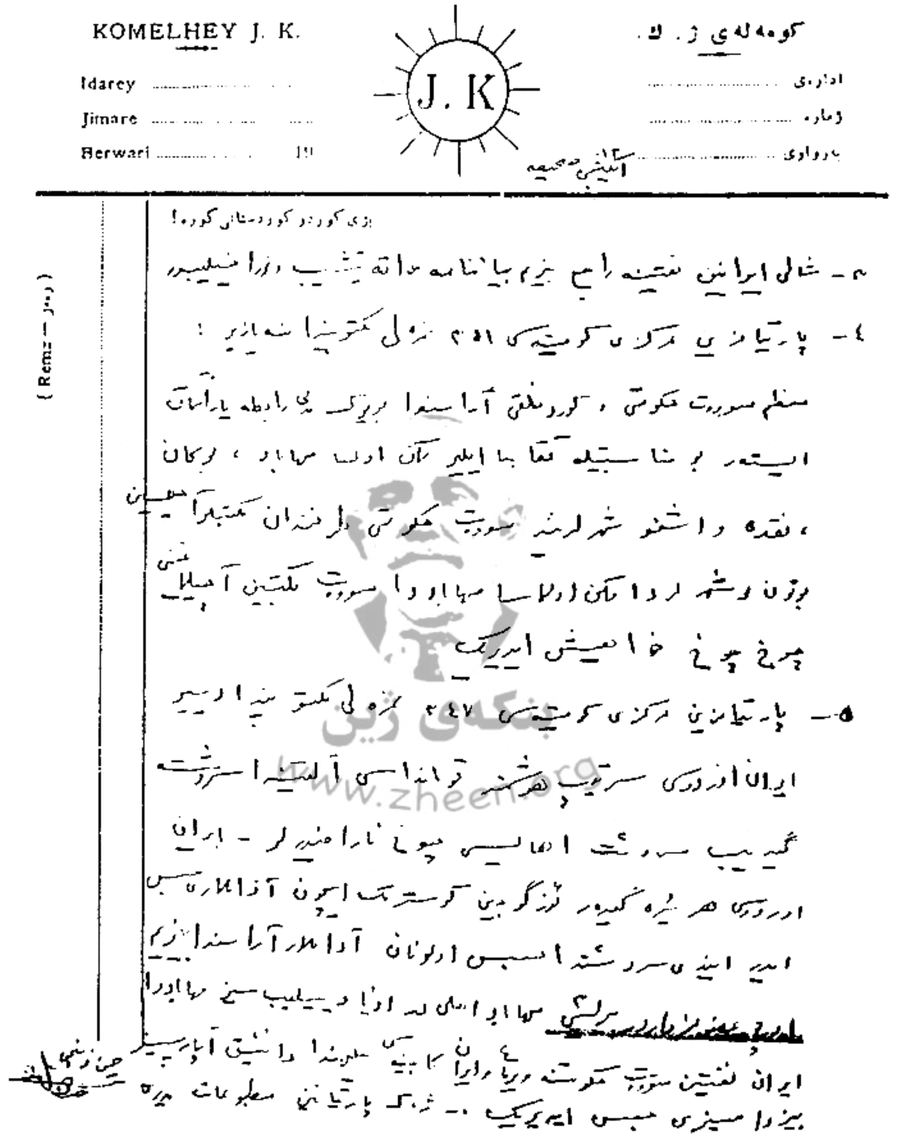

www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٣١

وێنەی نامەی مامۆستا زەبیحی بۆ کۆنسوولی سۆڤیەت لە تەورێز «لاپەڕەی دوو»

بژی کوردا و کوردستانی گەورە !

J.K

بەناوی یەزدانی گەورە و بەرز

بە یان نامەی ژمارە ٣١٢ روژی دوویەمی خەزەلوەری ١٣٢٣

لەم روژانەدا رادیوو روژنامەکانی ایرانێ بلاویان کردەوە کە حکوومەتی یەکیەتی سووەت دە یەوی لە باکووری ایرانێ دا بو دەر هینانی « نەوت » لە لایەن حکوومەتی ایران ناوچەکانی باکووری بو تەرخان بکریو امتیازی بدریتە، بەلام حکوومەتی سپلەی ایران چاوی لە هەموو چاکەیێکی کە لەم سی سالی دوایدا لە لایەن یەکیەتی سووەت دەربارەی کرابو پوشیو ئەم داوایەی لی قبول نەکرد ، ایمە کە نیزیکەی ٣ میلیونی نەتەوەکەمان لە بەش کرانە نارەوایەکەی کوردستانی گەورە دا کەوتوتە ناو سنووری ایران ناچاریکی سنوور لە نیوان پارچەکانی کوردستان هەل نەگیراوە و حەقی مەشرووعی خومانێ نەدراوەتەوە دەست لە تەواوی و ولاتانی تورکیا ، ایرانێ و عراق خومان بە خاوەنێ بە نەیوار علاقە) دە زانین و حەقمان هەیە لە هەموو کار و باریك بکولینەوە لەگەل ژیانی خومان پیکی هەل بکیشین ئەوالە سوور (اطراف) ی داوای حکوومەتی یەکیتی سووەت و وەلامی حکوومەتی ایران ئەو چەند وشەی خوارەوە بلاو دەکەینەوە

ئەم وەلامەی کە لەلایەن حکوومەتی ایران دراوەتەوە بە نوینەری یەکیەتی سووەت بەهیچ کلوجیك لەگەل قازانجی **نەتەوەکانی** ایرانێ بەرآوەردنە کراوە دیارە قازانجی ٣ میلیون نەتەوەی کوردیش لەم جوابەدا لە بەر چاو رانەگیراوە ، نەتەوەی کورد ناتوانی لە سەر ئەم هەموو جەور ستەمەی کە تا ایستا لیەی کراوە بیبنی کەداو خوازی حکوومەتیکی وەکو یەکیەتی سووەت کە هەمیشە لە پیناو خوشی ژیانی نەتەوە پچووکەکاندا تی دە کوشی لە لایەن پیاویکی نەفامی وەکو « ساعید » سەروك وەزیری ایران رەد بکریتەوە و ببیتە مایەی آزاروی و ولاتیکی کە ٣ میلیون کوردی تیدا دانیشتوە

کومەلەی ژ.ك حکوومەتی یەکیتی سووەت

آگادار دەکا ٩ میلیون نەتەوەی کورد بە تایبەتی

کوردەکانی ایران لە بریاری حکوومەتی ایرانێ

دەربارەی نەدانی امتیازی نەوتی باکور بیزارە و

بە هیچ باریك موافقەتی ئەم بیرەی حکوومەت ناکا

آ ؛ ل . ب . هەیئەتی ناوەندی کومەلەی ژ.ك

وێنەی ژمارە ٣٢

دەقی بەیاننامەی ژمارە ٣١٢ی کۆمەڵەی ژ.ک

٢ی خەزەڵوەری ١٣٢٣

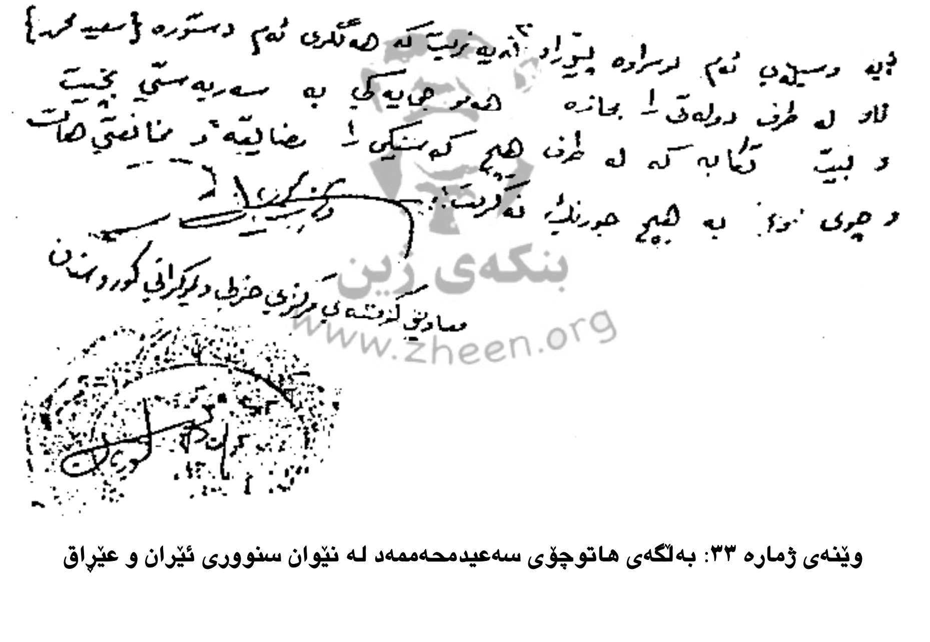
بۆ
هەموو کوردێك و مأمورینی عرض راه و مسئولینی حکومەتی ملی کوردستان
بەم وسیلەی ئەم نوسراوە پێوراو ئەبێ زانیت کە هەڵگری ئەم دەستورە {سعید محمد}
ئاو لە طرف دولەتی ... بجانە هەموو جێیەکی بە سەربەستی بچێت
و بێت ... کە لە طرف هیچ کەسێکی ... مضایقە و ممانعتی لێ
و چونکە ... بە هیچ جورێك نەگیرێت
... مرزی ... کوردستان
مصادقی ...

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٣٣: بەڵگەی هاتوچۆی سەعیدمحەممەد لە نێوان سنووری ئێران و عێراق

وێنەی ژمارە ٣٤

پێشەوا قازی محەممەد

وێنەی ژمارە ٣٥

سەرۆک مەلا مستەفا بارزانی

وێنەی ژمارە ٣٦: مامۆستا عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی

وێنەی ژمارە ٣٧: مامۆستا محەممەدئەمینی شێخولئیسلامی «هێمن»

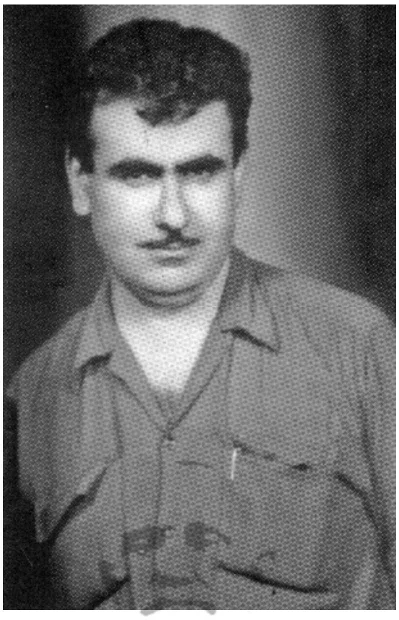

وێنەی ژمارە ٣٨: مامۆستا عەبدوڕڕەحمانی شەرەفکەندی «هەژار»

وێنەی ژمارە ٣٩: مامۆستا ڕەفیق حیلمی

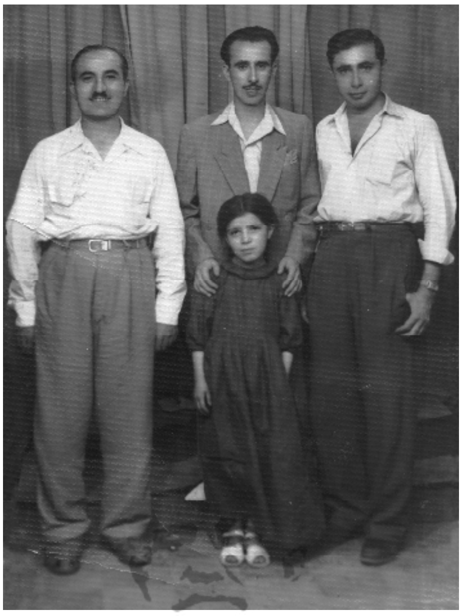

وێنەی ژمارە ٤٠
لە راستەوە: مامۆستا زەبیحی – کاک محەممەدی شاپەسەندی - مامۆستا حەسەنی قزڵجی
«ئاوات» کچی کاک محەممەدی شاپەسەندی

وێنەی ژمارە ٤١: شێخ عوبەیدیللای زینوێ

وێنەی ژمارە ٤٢: کاک محەممەد دڵشاد ڕەسووڵی

وێنەی ژمارە ٤٣: دوکتور سەید عەزیزی شەمزینی

وێنەی ژمارە ٤٤: مامۆستا هەژار و مامۆستا زەبیحی

وێنەی ژمارە ٤٥: ئەندامانی چاپخانەی کومەڵەی ژ.ک لە تەورێز
راوەستاو لەراستەوە: ١- محەممەدی شاپەسەندی ٢ و ٣- (نەناسراو)
دانیشتوو لە راستەوە: ١- نەناسراو ٢- خەلیلی ساوجبلاغچی «خانە» ٣- زەبیحی ٤- نەناسراو

وێنەی ژمارە ٤٦: ١٣٢٥ی هەتاوی – ستادی فەرماندەهی حکومەتی کوردستان

راوەستاو لە راستەوە: ١- بەکر عەبدولکەریم (حەوێزی) ٢- رەحمـانی وەیسـی ٣- ئەحمـەد... ٤- نەناسراو ٥- مستەفا سوڵتانیان ٦- نەناسراو ٧- عەزیزی مەنسووری قازی ٨- میرزا وەهابی قازی ٩- عـەلی خوسـرەوی ١٠- محەممەدئـەمینی شـەڕەفی ١١- محەممەددڵشـادی رەسووڵـی ١٢- میرزا رەشیدی خوسرەوی ١٣- میرزا مەحموودی وەلیزادە ١٤- سەرهەنگ مستەفا خۆشناو

دانیشتو لە راستەوە: ١- خەلیلی خوسرەوی ٢- عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی ٣- شوکری قەدری جەمیل پاشای دیاربەکر ٤- پێشەوا قازی محەممەد ٥- غەنی خوسرەوی ٦- حاجی کاکە رەحمانی سرگیس (مامەش) هێندێکیش دەڵێن هەمزە ئاغای نەڵۆسی ٧- میرزا مەنافی کەریمی

وێنەی ژمارە ٤٧: ڕێوڕەسمی هەڵکردنی ئاڵا لە مەهاباد

«٢٦ی سەرماوەزی ١٣٢٤ی هەتاوی بەرامبەر بە ١٧ی دێسامبری ١٩٤٥ی زایینی»

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٤٨: ڕێوڕەسمی ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد - ١٣٢٤/١١/٢

نەفەری دەستی ڕاست کە نێسێی کەوتۆتە سەر عەرز «سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی»یە

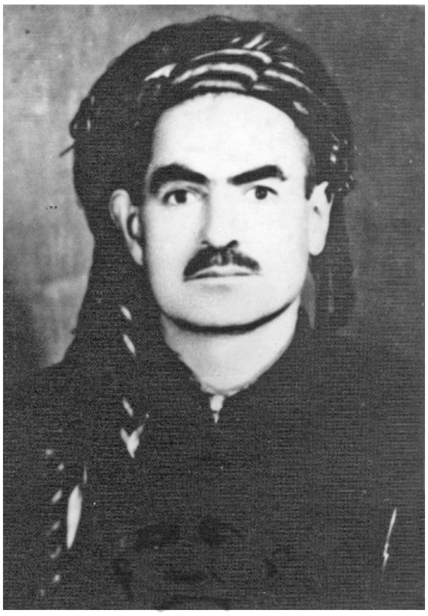

وێنەی ژمارە ٤٩: سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی

بنکەی ژین
www.zheen.org

وێنەی ژمارە ٥٠: کاک محەممەدی شاپەسەندی

www.zheen.org

وێنەی ژمارە٥١: مەهاباد – ١٩٤٦ی زایینی

راوەستاو لە راستەوە: ١- نەناسراو ٢- کاپیتان خەیروڵڵا عەبدولکەریم ٣- قەدری‌بەگ «نەوەی جەمیل‌پاشای دیاربەکر ٤- سەرۆک مەلا مستەفا بارزانی ٥- عیززەت عەبدولعەزیز ٦- ئەنوەر دڵسۆز ٧- سەرهەنگ میرحاج ئەحمەد ٨- نەناسراو

دانیشتوو لە راستەوە ١- وەهاب محەممەد عەلی‌ئاغا ٢- نەناسراو

وێنەی ژمارە ٥٢

لەراستەوە: ١- حەمە موریاسی ٢- قادر کۆکەیی ٣- نەناسراو ٤- ئەحمەد حەمەدەمین ئاغای دزەیی ٥- بیستوونی مەلا عومەر ٦- هەمزە ئاغا ٧- نەناسراو ٨- شێخ لەتیفی بەرزەنجی ٩- نەناسراو ١٠- مامۆستا زەبیحی

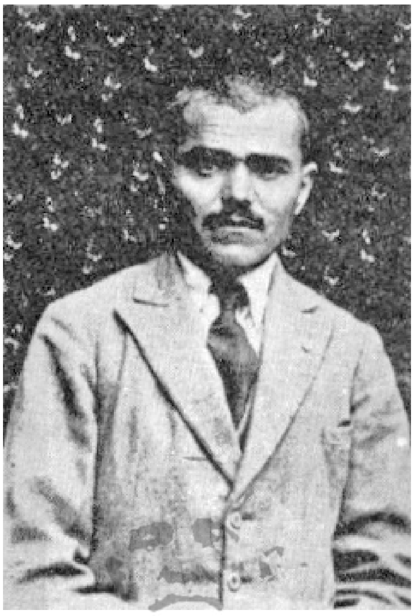

وێنەی ژمارە ٥٣: کاک قاسمی قادری قازی

وێنەی ژمارە ٥٤: سەرلەشکر ئەحمەدی زەنگەنە

ناوی کەسەکان

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئ

ئا. ئا. ئازا، ٢٤٧
ئا. ئازاد، ٢٤٧
ئا. ک: پشتیوان ١٠٤٢، ٢٤٧
ئاتاکیشی ئۆف، ١٥٧
ئادۆڵف هیتلێر (هیتلێر، هیتلەر)، ٣٢، ٣٣، ٤٩، ٦٦، ٧٦، ٨٩، ٩٠، ٩١
ئارام کوردیان (ئارام)، ١٢٢، ١٢٦، ١٢٧
ئارشیدۆک فرانسوا فریناند (فێردیناند)، ٩٢
ئاگریان، ٢٣٧
ئاگریک، ٢٣٩، ٢٤٥
ئایەتوڵلا مەردووخ، ٣٠، ٦٧
ئەبولحەسەنی تەفرەشیان (تەفرەشیان)، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٧٣، ٢٧٩، ٢٨٣
ئەبووعوبەیدە، ٨١
ئەحمەد خەیات، ٢٦٨
ئەحمەد قادری، ٢٦٩
ئەحمەدی بەحری، ١٣
ئەحمەد حەمەدەمین ئاغای دزەیی، ٣٣٣
ئەحمەدی شەریفی، ١٣، ٢٣٦
ئەحمەدی نەعلبەندی، ٢٤٦
ئەسکەندەری مەقدوونی، ٦٨
ئەشکەیی، ٢٩، ٣٩، ٤٧، ٦٢، ٧٦، ٨٦، ٨٧
ئەفراسیاو هەورامی (ئەفراسیاو)، ١٤٢، ٢٠٧
ئەکرەم جەمیل پاشا (ئەکرەم)، ١٩١
ئەلغنستۆن، ١٥٠
ئەمین ڕەواندزی (ئەمین ڕەواندز)، ١٧٧، ١٧٨، ٢٠١، ٢٠٥، ٢٢٩
ئەنوەر عەبدوڵلا، ٢٤٤
ئەنوەری سوڵتانی، ١١٧، ١٢٣، ١٤٦
ئێسترابۆن، ٦٦
ئو. ی. ڤیلچیڤسکی (و. ل. ڤیلچیڤسکی)، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٤، ١٤٥، ١٥٩

ئیبراهیم ئەحمەد (برایم ئەحمەد)، ١٢٩، ١٧٧، ١٨٨، ٢٠١، ٢٠٤، ٢١٣، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٧١، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨٤

ئیبراهیم نەورۆزئۆف، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٦٠

ئیبراهیمی نادری (میرزا ئیبراهیمخانی نادری)، ٢٤٩، ٢٥٠

ئیحسان نووری پاشا، ١٥، ١٦

ئیسماعیل حەقی شاوەیس (ئیسماعیل حەقی شاوەیس، سماعیل حەقی شاوەیس، ئیسماعیل شاوەیس، ئیسماعیل حەقی)، ١٧٨، ٢٠١، ٢٢٩، ٢٥٩، ٢٦٠

ئیسماعیلی پوورئازەر (شایەگان)، ٢٤٦

ب

بارزانی، ١١٢، ١٤٢، ١٤٧، ١٩٢، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٢٣، ٢٢٥، ٢٢٧، ٢٣٢، ٢٤٢، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٩

ب. شیرین، ٢٤٨

ب.پرشەنگ، ٢٤٢

بەکر سیدقی، ٢٢٩

بەکر عەبدولکەریم (حەوێزی، ب. ئەلوەند، بەکر عەبدولکەریم حەوێزی، عەبدولکەریم حەوێزی)، ٢٤٨، ٣٢٩

بەدرخان، ١٧

بەهائەدین نووری، ٢١٣

بێهزادی خۆشحاڵی، ٢٢٧

بورتسۆڤ .م، ١٤٣

بیستوونی مەلا عومەر، ٢٤٨، ٣٣٣

پ

پێشەوا (پێشەوا قازی محەممەد، قازی محەممەد، قازی،بینایی)، ٤٣، ٤٤، ٥٧، ٩٨، ٩٩، ١٠٠، ١٠٣، ١٠٤، ١٠٥، ١٠٧، ١٠٨، ١١١، ١١٢، ١١٣، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٢، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٧، ١٢٨، ١٣١، ١٣٢، ١٣٤، ١٣٥، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٨، ١٣٩، ١٤١، ١٤٣، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٨، ١٤٩، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٦، ١٨٨، ١٩٠، ١٩١، ١٩٢، ١٩٣، ٢٠٥، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٤٥، ٢٥٤، ٢٥٧، ٢٦٠، ٢٦٣، ٢٧٣، ٣٢٢، ٣٢٩

پرشەنگ، ٢٤٢

پشتیوان، ٢٤٧

ت

تۆفیق وەهبیبەگ (تۆفیق وەهبی)، ١٩١، ٢٢٩

تاهیری کەریمی، ١٣

تەلعەتبەگ ئاچارە (تەلعەتبەگ، تەلعەتپاشا)، ١٢٠

ج

جاهد، ٢٤٧

جەعفەری پیشەوەری (پیشەوەری)، ١٤٨، ١٤٩، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٥، ١٥٦، ١٥٧، ٢٥٨

جەلادەت بەدرخان، ٢٢٨

جەلال ئەمینبەگ، ٢٧٣

جەماڵ خەزنەدار، ٢٥

جەماڵ رەشید، ٢٠٥

جەماڵ نەبەز، ٥٣، ٥٤

جەمیل پاشای دیاربەکر(جەمیلپاشا، جەمیلپاشازادە، جەمیلزادە)، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٨، ١٩١

جەهانشاهلوو، ١٥٧، ١٥٨

جی.دابلیو.واڵ، ١٢١

بنکەی ژین
www.zheen.org

چ

چووکەڵ گەوهەری، ٢٤٦

ح

ح. مەولائی، ٢٤٨
ح.ر. سەخی، ٢٤٧
حاجی بابە شێخ، ١٣٦، ١٣٨
حاجی سەید حەمەدەمینی بەرزەنجی (خاڵەمین)، ١٣٦، ٢٣٥، ٢٤٥
حاجی سەید عەبدوڵلا ئەییووبیانی مەرکەزی، ٢٣٨
حاجی عەبدوڕڕەحمانی ئیلخانیزادە(حاجی ڕەحمانئاغای ئیلخانیزادە، موهتەدی، ئا.ک: برای ڕاست)، ١٣٥، ١٧٩، ١٨٨، ٢٥١
حاجی عەبدوڵلا سۆفیکەریم (عەبدوڵلای سۆفی کەریم، خاڵە عەبدوڵلای سۆفی کەریم) ، ٢٧٣، ٢٧٥، ٢٨٢
حاجی قادری کۆیی، ٢٣٣
حاجی کاکە ڕەحمانی سرگیس (مامەش)، ٣٢٩
حاجی مستەفا داودی، ٢٣٨
حاجی میرزا عەلی شەبستەری، ١٥٢
حاجی هاشمی نانەوازادە، ٢٤٦
حاجیلوو، ١٠٩، ١١٠
حامید فەرەج، ١٧٧
حامیدی گەوهەری، ١٠٥، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢١٥، ٢٣٦، ٢٤٦، ٢٤٨
حامیدی مازووچی، ١٩٤
حەریق، ٢٤٣، ٢٤٥
حەسەنی سەییدزادە، ٢٥٠
حەسەنی قازی، ٤٤
حەسەنی قزڵجی (ح. قزڵجی، قزڵجی)، ٢٦، ٣٩، ٤٠، ٩٩، ٢٣٥، ٣٢٦
حەلیمە، ٢٦٦
حەمەئاغای کۆیە، ٢٦٤، ٢٧٨، ٢٨٥
حەمەبێکراس، ٢٦٤
حەمەڕەشیدخان، ٢٥٠
حەمە ڕەحیم فەللاح (جووتیار)، ١٤٢
حەمەسەرشکاو، ٢٦٤
حەمەعەلی مەدهۆش، ٢٦٠
حەمەی فەرەج ئەفەندی، ٢٧٤
حەمە موریاسی، ٣٣٣
حەمدی، ٣٩، ٤٧، ٤٨، ٨٧
حەمدی سولەیمانی، ٤٧
حەمیدی مەلازادە، ١٥٠
حوسێن حوزنی موکریانی، ١٧
حوسێنی حاجی مەحموود، ٢٧٠
حوسێنی ساڵحیان، ٢٤٦
حوسێنی فەتاحی قازی، ٢٤٦
حوسێنی فرووهەر(حوسێنی زێڕینگەران حوسێنی زەڕگەری) ، ١٤٤، ١٧٤، ١٩٣
حوسێنی مەدەنی، ٢١٤
حیکمەتی سولەیمان، ٢٢٩
حیلمی عەلی شەریف، ٢٦٩

خ

خاتوو بەهێ مارف، ٢٦٠
خالید ئیبنی وەلید، ٨١
خالید حیسامی، ٢٤٢
خەلیلی خوسرەوی، ١٤٨، ٢٣٩، ٣٢٩
خەلیلی ساوجبلاغچی (خانە)، ٣٢٨
خەلیلی سەدیقی، ٢٤٧
خەولە، ٣١، ٨٢، ٨٣
خەیروڵلا عەبدولکەریم (خەیروڵلا)، ٢٦٨، ٣٣٢

د

دارمەستەتەر، ٦٦

www.zheen.org

دێوید مەکداوڵ (مەک داوڵ) ، ١١٦، ١٧٩، ١٨٠، ١٨٨، ٢١٨

دکتۆر ئەوڕەحمان، ٢٦٧

دوکتور حوسێنی عەبدوڵلاهی، ١١

دوکتور سەمەدۆف، ١٤٨

دوکتور کەماڵ، ٢٠٥

دوکتور جەعفەر محەممەد کەریم، ٢٧٥

دوکتور سەید عەزیزی شەمزینی (سەید عەبدولعەزیزی گەیلانیزادە، سەید عەزیزی شەمزینی، سەید عەزیزی گەیلانی، ئالی گەیلانیان، عەزیزی شەمزینی)، ١٠٥، ١٤١، ١٤٩، ١٧٤، ١٧٨، ١٧٩، ١٨١، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٧، ٢٠٠، ٢٠٩، ٢٢٣، ٢٢٨، ٢٣٨، ٢٣٩، ٣٢٧

دوکتور عەبدوڵلا مەردووخ (دوکتور مەردووخ)، ٢٠٦

ر

ر.م، ٣٩، ٤٥، ٨٥

ر.هـ، ٢٩، ٣٩

رۆهات ئالاکۆم، ١٩١

راژۆ، ٢٣٣

رافیع ئیبنی عومەیرە، ٨٢، ٨٣

رەحمانی حەلەوی، ٢٤٢

رەحمانی خانزادێ، (نیکنەفس)، ١٣ ٢٦١، ٢٦٢، ٢٦٥، ٢٧٥، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨١

رەحمانی کابانی (عەبدوڕڕەحمانی کابانی) ،٢٤٧، ٢٤٩، ٢٦٣

رەحمانی کەیانی (عەبدوڕڕەحمانی کەیانی، کیانی)، ١٤٤، ١٩٤

رەحمانی گوڵەشەلێ، ٢٧٨

رەحمانی وەیسی، ٣٢٩

رەحیمی زێهتابفەر، ١٠٥

رەحیمی سەیفی قازی، ٢٣٦

رەزاشا (رەزاخان)، ٣٣، ٦٠، ١٤٢

رەسوڵی خوا، ٨٣

رەشید ئیسماعیل باجەڵان(رەشید باجەڵان)، ٢٤٩، ٢٥٠

رەشیدبەگی هەرکی، ١١٩

رەعنا خانمی زەبیحی (رەعنا خانم)، ١١٢، ١١٣، ١١٧، ١٢٦

رەفیق حیلمی(ئافەرین) ، ١٧٧، ١٧٨، ١٩٥، ١٩٧، ١٩٨، ٢٠٠، ٢٠١، ٢٠٥، ٢٠٩، ٢١٣، ٢٢٢، ٢٢٥، ٢٢٩، ٢٤٢، ٣٢٥

رەفیق ساڵح ئەحمەد (رەفیق ساڵح)، ١٣، ٢٣٠، ٢٦١، ٢٨١، ٢٨٢

رەفیق کۆیی، ٢٢٩

رەمزی عەبدولکەریم، ٢٠١

ز

زانا، ٢٤٠

زەردەشت، ٦٦

زێرۆبەگی هەرکی (زێرۆ بەهادوری، زێرۆبەگ) ، ٩٩، ١٠٧، ١١٠، ١١٨، ١١٩، ١٢٣

زیاد (کاکە زیاد)، ٢٥٥، ٢٦٤، ٢٧٨، ٢٨٥

زیرار ئیبنی ئەزوور (زورار، زیرار، ضرار) ، ٣١، ٦٢، ٨١، ٨٢، ٨٣

ژ

ژان ژۆرس، ٩٢

ژێنێراڵ کلۆکۆف، ١٥١

ژێنراڵ ئاتاکچیۆف، ١٤٩

س

سۆران مەحوی، ٢٧٢

سۆفی سەعیدی وەتراقچی، ٢٦٦

سادچیکۆف، ١٥٨

بنکەی ژین
www.zheen.org

ساڵح ئۆقلیدۆس، ٢٥٠
ساڵحجانی، ٢٦٥، ٢٨٠
ساڵحی مەستانی، ٢٤٩، ٢٦٣
ساعید، ٢١٤
سام، ٢٤٧
سەدری قازی، ١٠٧
سەدیق ساڵح، ٢٥٩، ٢٦١، ٢٧٠، ٢٧١، ٢٧٣، ٢٧٥، ٢٨٠
سەدیق شاوەیس، ٢٦٠
سەدیقی ئەنجیری ئازەر (س.ئا. ئازەر)، ٢٣٧
سەدیقی حەیدەری، ٩٦، ١٣١، ١٨٢، ١٩٤، ٢٣٤
سەدیقی عەلایی، ٢٤٣
سەرتیپ درەخشانی، ١٠٥
سەرتیپ هووشمەندی ئەفشار(سەرتیپ هوشمەندی، هوشمەند) ، ٦٨، ٦٩، ٢٠٨، ٢١٦
سەرلەشکر ئەحمەدی زەنگەنە، ٣٥، ٩٩، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٥، ١٠٦، ١٠٧، ١١١، ١١٢، ١١٥، ١١٧، ١١٩، ١٢١، ١٢٣، ١٢٧، ١٨٠، ٣٣٤
سەرهەنگ قولیئۆف (قولیئۆف)، ١٥٧، ١٥٨
سەرهەنگ مستەفا خۆشناو (مستەفا خۆشناو، خۆشناو، فەرەیدوون) ، ١٤٣، ١٤٥، ١٧٧، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٨، ١٩٤، ١٩٦، ٢٠١، ٢٠٥، ٢٢٩، ٢٤٥، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٦٨، ٣٢٩
سەعید مەهابادی، ٢٦٧، ٢٨٠
سەعید محەممەد، ٢٧٢، ٢٨١، ٢٨٢
سەعید محەممەد قادر، ٢٨١
سەعید ناکام، ٥٧، ١٩٢
سەعیدی حەمەقالەی بێستانچی (سەعیدی پاکرەوان، سەعیدی حەمەقالە، حەمەقالە، مام قادر، مام قادری باخچەوان، مامە قالەی باخچەوان، م.س.خوێنین، س.ح.ق)، ٩٦، ١٨٥، ١٩٠، ٢٢٤، ٢٣٨، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٩، ٢٦٢، ٢٦٣، ٢٦٤، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٣، ٢٨٤، ٢٨٥، ٣٣٠، ٣٣١
سەعیدی زەرگەیی، ٢٣٦
سەعیدی قۆپی، ١٠٣، ١٠٩، ١١١، ١٢٦
سەعیدی کانیمارانی، ١٨١، ١٨٩
سەعیدی هومایوون، ٢٣٧، ٢٤٦
سەلاحەددینی ئەییوبی، ٥٩، ١٨٢
سەلاحی ئاشتی، ١٣
سەلاحی موهتەدی، ٢٥٥
سەلامولڵا جاوید، ١٥٢
سەنجابی، ٣٠، ٦٧
سەید ئەحمەدی خانەقا، ٢٦٩
سەید ئەحمەدی گەیلانیزادە، ١١١
سەید تەهای ئەییووبیانی مەرکەزی (ئا.ت. ئارام)، ٢٣٥
سەید تەهای گەسگەسک، ٢٦٣
سەید ساڵحی ئەییووبیانی مەرکەزی، ٢٣٥
سەید عەبدوڵلای گەیلانی، ٢٦٧، ٢٧٤، ٢٨١، ٢٨٢
سەید عەبدولقادری ئەییووبیانی مەرکەزی، ٢٣٨
سەید عەبدولقادری گەیلانیزادە، ٢٣٩
سەید کامیلی ئیمامی، ٢٤١
سەید محەممەدئەمینی ئەییووبیانی مەرکەزی (سەید محەممەدی ئەییووبیان، محەممەدی ئەییووبیان، سەید محەممەدی تەهازادە، محەممەدی تەهازادە،

www.zheen.org

ئەییووبیان، تەهازادە) ، ١٦٦، ١٩٢، ٢٣٩، ٢٤٠
سەید محەممەدئەمینی شێخولئیسلامی (هێمن، هێمنا، ئا.ل.ب - ل: م.ش. هێمن) ،١٨، ٢٦، ٢٩، ٣٩، ٤٨، ٦١، ٦٢، ٧٦، ٨٨، ١٣٥، ١٣٨، ١٦٥، ١٧١، ٢١٦، ٢٣٤، ٢٤٥، ٢٥٢، ٢٦٤، ٣٢٤
سەید محەممەدتاهیری هاشمی (سەید تاهیری هاشمی، سەید تاهیر)، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١
سەید محەممەدی حەمیدی (س.ح. حەمیدی)، ٢٩، ٣٠، ٣٢، ٦٤، ١٦٥، ٢٣٥
سەید محەممەدی سەمەدی، ١٣، ٢٦، ٥٠، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٦، ١٨٨، ١٩٣، ٢١٢، ٢١٤، ٢٣١، ٢٤٣، ٢٥٦، ٢٥٧
سەید محەممەدی سەیدنیزامی (سەید محەممەدی سەیدی، سەید پیرە)، ٢٣٧، ٢٤٠، ٢٥٣
سەیفوڵڵای نانەوازادە (سەهبا)، ٢٤٩
سەیفولقوزات، ٤٣
سەیفی قازی، ١٤٧
سێرسیدنی سمیس، ٦٧
سر لشکر جهانبانی، ٦٩، ٨٠
سمایلی فەڕوخی، ٢٣٩
سوار، ٢٤٥
سوارە، ٢٤٦
سولەیمانی شافعی، ٢٤٦، ٢٤٩
سولەیمانی موعینی، ٢٦٥
سیمیرئۆف، ١٣٢

ش

شادی خانم، ١١
شۆشۆ، ١٠٩
شەریفۆف، ١٦٠، ٢١٥
شێخ ئەحمەد، ٢٧٣
شێخ حەسەنی پیری، ٢٦٦
شێخ حیسامەددین، ٦٩
شێخ ڕەزای تاڵەبانی، ١٦٤
شێخ سەعیدی پیران، ٦٠
شێخ عەبدوڵلا، ١٨١، ٢١٩
شێخ عەبدوڵلای باوکی عەلی عەسکەری، ٢٧١
شێخ عەبدولقادری شەمزینی، ٢٧، ٦٠، ٦١، ٧٤
شێخ عەلائەددینی بیارە، ٢٦٦
شێخ عەلاوەددینی خەلانێ، ٢٦٤
شێخ عوبەیدیللا (شێخ عوبەیدیللا گەیلانی) ، ١٢٨، ١٧٩، ١٨١، ١٨٦، ١٨٩
شێخ عوبەیدیللای زینوێ (ع. جانگیر)، ١٨١، ١٨٥، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ٢٢٣، ٢٣٨، ٣٢٦
شێخ عیززەددینی حوسێنی، ١٨٩، ٢٤٠
شێخ قادری بەرزەنجی، ٢٦٧، ٢٢٩
شێخ مەحموود، ٢٥٠
شێخ محەمەد، ٦٩
شێخ محەممەدی حیسامی، ٢٣٥
شێخ نافیع مەزهەر، ٢٤١
شێخقادری سولەیمانی، ١٧٨
شێخ لەتیفی بەرزەنجی (شێخ لەتیفی شێخ مەحموود) ، ٥٣، ٥٤، ٣٣٣
شێکسپێر، ٣١
شوکور مستەفا، ١٩١

ع

ع. فەرزانە، ٢٤٧
ع. هووشەنگ، ١٨٥، ١٩٠، ٢٣٨
ع.خوسرەوی، ٢٣٤
عارفی مەلاعەزیز، ٢٦٨

عەباسی حەقیقی، ٢٣٦
عەبدوڕڕەحمانی ئیمامی(ئیمامی)، ١٤٤، ١٩٤، ٢٣٣
عەبدوڕڕەحمانی ڕەسووڵی، ٢٤٦
عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی (ڕەحمانی زەبیحی، زەبیحی، مامۆستا زەبیحی، مامۆستا عولەما، ع. بیژەن) ، ١٣، ٢١، ٢٦، ٣٤، ٣٥، ٣٦، ٣٧، ٣٩، ٤٩، ٥٠، ٥٣، ٥٤، ٥٥، ٥٨، ٦٢، ٩٥، ٩٦، ٩٩، ١٠٠، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٠٥، ١٠٧، ١٠٩، ١١٠، ١١١، ١١٢، ١١٣، ١١٤، ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١٢٤، ١٢٦، ١٢٩، ١٣٠، ١٣١، ١٣٥، ١٤١، ١٤٢، ١٤٤، ١٤٦، ١٦٠، ١٦٢، ١٦٥، ١٦٩، ١٧٠، ١٧٤، ١٧٥، ١٧٧، ١٧٩، ١٨٠، ١٨٢، ١٨٣، ١٨٤، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ١٩٣، ١٩٤، ٢٠١، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢١١، ٢١٢، ٢١٥، ٢١٨، ٢٢١، ٢٢٤، ٢٣٣، ٢٣٨، ٢٤٠، ٢٤٨، ٢٥١، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٦٠، ٣١٨، ٣١٩، ٣٢٤، ٣٢٦، ٣٢٨، ٣٢٩، ٣٣٣
عەبدوڕڕەحمانی شەرەفکەندی (هەژار، ئا.ک. ت: ع. هەژار، ع. هەژار) ٣٩، ٤٠، ٤٦، ٩٨، ١٠٢، ١١٦، ١١٧، ١٢٦، ١٢٧، ١٣٨، ١٣٩، ١٦٥، ١٨٠، ١٨١، ١٨٣، ١٨٤، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٩، ١٩٠، ١٩٣، ١٩٥، ٢٠٠، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١٥، ٢١٧، ٢١٨، ٢١٩، ٢٢٠، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٣٤، ٢٥٢، ٢٥٥، ٣٢٥، ٣٢٨
عەبدوڕڕەحمانی قازی، ٢٢٩
عەبدوڕڕەحمانی قاسملوو(قاسملوو) ، ١٤٠، ١٤١، ١٨٠، ٢١٩
عەبدوڕڕەحمانی لەشکری، ٢٤٩
عەبدوڕڕەقیب یۆسف، ٢٦٨، ٢٧٠، ٢٧١
عەبدوڵڵا ئەحمەد ڕەسووڵ پشتدەری، ١٣٧
عەبدوڵڵا حەکیمزادە، ٢٤٩
عەبدوڵڵا زەنگەنە، ٥٩
عەبدوڵڵا لاوەیی، ٢٤٩
عەبدوڵڵاخان (زەعیم سوڵتان)، ٢٥٠
عەبدوڵڵای سەمەدی، ١٢، ١٨٤
عەبدولخالەقی خوسرەوی، ٢٤٧
عەبدولعەزیزی زەندی، ٢٣٦
عەبدولعەزیزی عیشقی ئیلاهی (عەزیزی باغەوان)، ٢٦٢
عەبدولقادری دەباغی (قادری دەباغی،ع. سیامەک، سیامەک)، ١٧٥، ١٧٦، ٢٣٤، ٢٥١
عەزیز میرزا ساڵح، ٢٦٠
عەزیزئاغا، ١٠٩، ١٤٧
عەزیزی کوردپوور، ٢٤٩، ٢٥٣
عەزیزی مەنسووری قازی، ٣٢٩
عەزیزی مەولەوی، ٢٣٥
عەلای سپێهرەددین، ١٢
عەلی ئەکبەرۆف، ١١٨، ١٢٥
عەلی ئەنوەری، ٥٠، ٥٢
عەلی خادمی، ٢٤٩
عەلی خوسرەوی، ٢٣٤، ٣٢٩
عەلی ڕیحانی، ١٣٥، ١٩٤، ٢٣٣
عەلی سەمیمی، ١٣
عەلی عەبدوڵڵا، ٢٥٧
عەلی فەرهادی، ٢٤٦
عەلی قادر عەبدوڵڵا(عەلی)، ٢٧٦، ٢٦٥
عەلی عەسکەری، ٢٧١
عەلی کەریمی، ١٠١، ١١٢، ١١٤، ١١٥، ١١٦، ١٢٤، ١٢٩، ١٧٥، ١٧٧، ١٨٨، ٢٠١، ٢٠٧، ٢٤٨، ٢٥٥، ٢٥٦
عەلی مەحموودی، ١٩٤
عەلی مرادی، ٢٣٦
عەلی مستەفا ئۆغڵوو، ١٤٦
عەلی مستەفای شارباژێڕی، ١٤٦

عوبەیدیللا ئەییووبیان (مامۆستا ئەییووبیان، کاکعوبەید، ئەییووبیان)، ١٢، ٢٧، ٥٠، ٥١، ٥٢، ٥٣، ١٠٣، ١٠٧، ١٠٨، ١١١، ١١٧، ١٢٤، ١٢٥، ١٦٥، ١٦٦، ١٨٢، ١٨٤، ١٨٩، ٢٣١، ٢٣٣، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٣٩، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٥، ٢٤٦، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٩، ٢٧٩

عوسمانی دانیش (عوسمانی دانش)، ١٧٨، ٢٤٠، ٢٦٠، ٢٦٢

عومەری فارووقی، ٢٠٥، ٢٥٧

عیزەددین مستەفا ڕەسووڵ (عیززەددین مستەفا ڕەسووڵ)، ٥٣، ٥٤، ١٢٤، ١٢٥

عیززەت عەبدولعەزیز (عزەت عەبدولعەزیز، عیززەت)، ١٧٨، ٢٠١، ٢٢٩، ٢٣٨، ٢٦٨، ٣٣٢

عیسازادە، ١٠٢

غ

غەفووری مەحمووودیان (غەفووری مەحموودی، ئاغای مەحموودیان)، ١٢٢، ١٢٦، ١٢٧، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٦٣

غەنی بلووریان (کاک غەنی)، ١٣٤، ١٣٥، ١٨٠، ١٨٨، ٢٤٦، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٧٩

غەنی خوسرەوی (مامە غەنی خوسرەوی)، ١٠٧، ١١٢، ٣٢٩

ف

فارووقی، ١٠٢

فانی، ١٦٥، ٢٤٤

فایق بێکەس، ٢٦٠

فەتاح چاوشێت، ٢٤٦

فەتاحی حامیدی، ٢٤٩

فەرەیدوونی حەکیمزادە، ١٣

فەرهاد، ٦٦

فوئاد عەلی ئەحمەد (فوئاد عەلی)، ٥٩، ٦٠

ق

ق. چووبینە، ٢٤٤، ٢٤٧

قادری ئەحمەد خیلانی (قادری ئەحمەد خێلان، قادری ئەحمەد خیلان)، ٢٦٥، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٨١

قادر عەبدوڵلا، ٢٧٨، ٢٨٥

قادری پاکڕەوان، ١٣، ٢٦٣، ٢٦٥، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٨، ٢٧٩

قادری تەوەککول، ١٣، ١٠٣، ١٠٨، ١١١

قادری حامیدی، ٢٤٧

قادری ریحانی، ٢٤٦

قادر کۆکەیی، ٣٣٣

قادری مەحموودزادە (دوکتور ئاسۆ، ئاسۆ، دکتر اسو)، ١٢٧

قازی خدر، ١٨٦

قازی قادر، ١٩٠

قازی کاکە حەمە، ٢٣٥

قازی مەلا خالید، ١٨٦

قازی مەلا وەهاب (مەلا وەهاب)، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٦، ١٨٨، ١٩١

قازی هەڵەبجەیی (مەلا حەسەنی شاهۆ، مەلا حەسەنی قازی، شاهۆ)، ٤٣، ٤٤

قاسمئاغا ئێلخانی (قاسمئاغا)، ١٤٠

قاسمی ئێلخانیزادە، ١٦٠، ٢١٥

قاسمی قادری قازی (قاسمی قادری، میرزا قاسم، ق.ق.ق. پیاو)، ١٠٠، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٧، ١٠٨، ١٠٩، ١١٢، ١١٥، ١٢٤، ١٢٧، ١٣٠، ١٣٦، ١٤٦، ١٧٩، ١٨٠، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ١٩٤، ٢٢٤، ٢٣٨، ٣٣٤

قاسمی وەتەمیشی، ٢٤٤، ٢٤٧

قەدری جەمیل پاشا(قەدری بەگ، قەدری بەیگ، قادری بەیگ، شوکری قەدری

جەمیل پاشای دیاربکر)، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٦، ١٨٨، ١٩١، ١٩٢، ٣٢٩، ٣٣٢
قەواموسەلتەنە (قەوام)، ١٥٣، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٨، ١٥٩
قوباد، ٢٣٩
قودسی، ٢٦٨
قومری، ٣٧، ٢٤٥

ک

کۆتزنیتزۆڤ، ١٤٦
کازمی، ٢٥٠
کاک ئەحمەدی شێخ، ٢٦٥
کاکەمەمی کورد، ٢٣٧
کاکەی درێژ، ٢٦٧، ٢٨٠
کاکەمەم، ٢٣٧
کاوان، ٢٤٦
کاوە، ٢٣٣
کەریم جووجوو، ١١٢
کەریم زەند، ٢٦٧، ٢٧٣، ٢٨٠
کەریم قەشانی، ٢٦٨
کەریمی حاجی مەلا مارفی، ٢٦٧
کەریمی رەشە ناسکە، ٢٦٨
کەریمی یاهوو، ١١٢، ٢٣٧
کەماڵ مەزهەر ئەحمەد(کەماڵ مەزهەر)، ٢٥، ٥٣، ٥٤، ١٦٦، ١٧١
کەیقوباد، ٨٨
کریس کۆچیرا، ١٧٩، ١٨٨
کوێخا حوسێن، ٢٧٤، ٢٧٥
کوێخا رەسووڵ، ٢٦٦

گ

گاریلۆ پرێنــزیت، ٩٢
گوێزەل ئۆف، ١٥٨
گوڵێ (گوڵئەندام) ، ٢٦٢، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨٤
گوڵە، ٢٦٦
گیوم، ٩٢

ل

لەتیفی ساڵحیان، ٢٤٦
لێنین، ١٥٤، ١٥٥، ٢١٣

م

م.ح، ٢٩، ٧٦، ١٦٥، ٢٣٤، ٢٣٥
م.حەریق، ٢٤٣
مۆنتێسکیۆ، ١٨
ماتۆیێڤ، ١٥٩
ماجید مستەفا، ٢٢٩
مارشاڵ ستالین(ئیستالین) ، ١٢٠، ١٥٢، ١٥٤، ١٥٧، ١٥٨، ١٥٩، ٢١٦
مارفی پوورزەریف، ٢٤٩
ماژۆر عەبدوڵلائۆڤ، ٢١٥
ماکسیمۆف، ١٦٠
مامئەحمەدی ئیلاهی (ئا. ئا. رژدی، رژدی) ، ١٨٤، ٢٣٣
مامۆی پیر، ٢٣٧
مامەندئاغای میرئاودەلی، ٢٤٤
مامەندی قادری، ١٨٠
مامجەلال، ٢٧٠
مەجیدی خوسرەوی، ٢٤٢
مەحموود کوردی، ٢٠١
مەحموودخانی کانیسانان، ٢٥٠
مەحموودی ئەحمەدخیلان، ٢٧٠
مەحموودی تەلعەتی، ١٣، ٢٧٨، ٢٧٩
مەحموودی مەحدوود، ٢٥٠
مەحموودی مەلاعیززەت، ١٣٦
مەحموودی وەلیزادە، ٥١، ٢٣٩، ٣٢٩

بنکەی ژین
www.zheen.org

مەحوی، ٢٦٠، ٢٦٧، ٢٧١، ٢٨٠
مەسعوودی مەلا محەممەدی ڕەش، ٢٦٦، ٢٦٧، ٢٧١، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٣، ٢٨٤
مەعرووف جەواد، ٢١٣
مەعرووف جیاوک، ٢٢٩
مەلا ئەمجەدی عوسمانی، ٢٣٧
مەلا حەسەنی عەللاف، ٢٦٦
مەلا حەمدوون، ٤٨
مەلا سەعید، ٢٥٧، ٢٧٩
مەلا سەعیدی مەلا عەلی (محەممەد سەعید مەلا عەلی)، ٢٤٨
مەلا عەبدوڕڕەحمانی پێنجوێنی، ٢٦٥
مەلا عەبدوڵڵای داودی (مەلا عەوڵای داودی، خاڵە مەلای داودی، مەلای داودی، خاڵە مەلا، مەلای حەجۆکێ)، ٩٦، ١١٢، ١٩٤، ٢٣٥، ٢٣٧، ٢٤٦، ٢٥٣
مەلا عەبدولقادری کانی کەوێ، ٤٤
مەلا عەلی ئوشنەوی - شێخانی، ١٧٠
مەلا عوبێد، ٢٦٦، ٢٦٨، ٢٨٠
مەلاقادریمودەڕڕیسی (قادری مودەڕڕیسی مودەڕڕیسی، موقەددەسی)، ٥٠، ٥٢، ١٠٨، ١١١، ١٤٤، ١٩٣، ١٩٤، ٢١٢، ٢٣٣، ٢٤٤، ٢٥٤، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٧٩
مەلا مارفی کۆکەیی، ٤٢، ٢٤١
مەلا محەممەدی ڕەش (مەلا محەممەدی ڕەشی،مەلای ڕەش)، ٢٦٥، ٢٦٦، ٢٦٧، ٢٧١، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٣، ٢٨٤
مەلا کەریمی قازی، ٢٦٤
مەلا مستەفای بارزانی (مەلا مستەفا، مستەفا بارزانی) ، ١١٢، ١١٩، ١٢٢، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٧، ١٩٢، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦، ٢١٤، ٢٢٥، ٢٢٧، ٢٤٢، ٢٥٥، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٥، ٢٦٩، ٢٧٠، ٢٧٢، ٢٨٢، ٣٢٣، ٣٣٢
مەنافی کەریمی (مەناف)، ٩٨، ١٠٤، ١٤٦، ١٧٠، ٢٣٦، ٢٣٧، ٣٢٩
مەنیج، ٢٦٥
مێجەر جەعفەرۆف(جەعفەرۆف)، ١١١، ١١٨، ١١٩، ١٢٠
محەممەد ئەحمەد ئۆغڵوو، ١٤٦
محەممەد تۆفیق وردی، ١٧٩، ١٨٨، ٢٤٤
محەممەد ساڵح، ٢٢٩
محەممەد سەعیدبەگی سەلیمبەگی جاف، ٢٦٩
محەممەد ئەحمەد، ١٤٦
محەممەد ئەمینی خاتەمی، ٢٣٥
محەممەد ئەمینی شەڕەفی (حەمەدەمینی شەڕەفی)، ١٤٨، ١٧٤، ١٧٨، ٢٠٥، ٢٢٢، ٣٢٩
محەممەدە قەڵەو، ٢٦٤
محەممەدحوسێنی سەیفی قازی، ٢٣٩
محەممەدخەلیلی مووەففەقی، ٢٣٣
محەممەد دڵشادی ڕەسووڵی (ئەفشار، دڵشاد، ئەفشار (دڵشاد)ی ڕەسووڵی، ئەفشاری ڕەسووڵی، محەممەد دڵشاد، دڵشادی ڕەسووڵی، م. نادری، نادری)، ١٠٠، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٥، ١٠٦، ١٠٧، ١٠٩، ١١٢، ١١٣، ١١٥، ١٢٤، ١٢٧، ١٣٠، ١٣٦، ١٤٦، ١٦٩، ١٧١، ١٧٩، ١٨٨، ٢٣٣، ٢٣٨، ٢٤٦، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٧، ٣٢٧، ٣٢٩
محەممەد ڕەسووڵی میکایلی (م.م. هووشەنگ)، ٤٥، ٢٤٠
محەممەد سادقی قزڵجی (م.س. قزڵجی)، ٢٣٥
محەممەدعەلی سوڵتانی، ٢٦، ٢٤٩
محەممەدعەلی نیک، ١٠٦
محەممەدی ئەسحابی، ١٩٤، ٢٤٣
ممحەممەدی داودی، ٢٤٦

بنکەی ژین
www.zheen.org

محەممەدی سەلیمی، ١٩٤، ٢٣٣
محەممەدی شاپەسەندی (محەممەد ئازەر، محەممەدی ئازەر، م.ش.ئازەر، م. ئازەر، ئازەر)، ٢٥، ٢٦، ٢٧، ٢٨، ٢٩، ٣١، ٣٢، ٣٤، ٣٥، ٣٦، ٣٩، ٤٩، ٥٠، ٥٢، ٥٥، ٥٦، ٥٧، ٦٢، ٧٦، ٨١، ٨٤، ٨٩، ٩٢، ٩٥، ٩٧، ٩٨، ٩٩، ١٠٤، ١١٥، ١٦٣، ١٦٥، ١٨٠، ١٨٣، ١٩٤، ٢٣٣، ٢٣٤، ٣٢٦، ٣٢٨، ٣٣١
محەممەدی شێخ سەلام، ٢٠١
محەممەدی قادری، ٢٤١
محەممەدی مەجدی، ٢٣٦
محەممەدی مەولوودیان، ٢٣٧
محەممەدی نانەوازادە، ١٩٣، ٢٥٦
محەممەدی نووری (گڵۆلانی)، ٢٣٥
محەممەدی یاهوو، ١٠٤، ١٩٤، ٢٤١
مرادەکەچەڵ، ٢٦٤
مریەم، ٢٦٦
مستەر لانگ (مستر لانگ)، ١٢١، ١٢٥
مستەفا بارنجی، ٢٤٦
مستەفا خاتەمی، ٢٥٣
مستەفا ساوجبلاغی، ٢٣٩
مستەفا سوڵتانیان، ٣٢٩
مستەفا موئمینی، ٢٣٨
مستەفا نەژادی، ٢٧، ١٦٥، ٢٣٥
مستەفائاغا، ١٨٠
میرجەعفەر باقرۆف (جەعفەر باقرۆف، باقرۆف، باغرۆف)، ١٠٠، ١٠٣، ١٣١، ١٣٢، ١٣٧، ١٤٧، ١٤٨، ١٥١
میر مەحموودی، ٥٠
میرحاج ئەحمەد (سەرهەنگ میرحاج، میرحاج) ، ١٤٣، ١٤٥، ١٧٤، ١٧٧، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٨، ١٩٤، ١٩٦، ٢٠١، ٢٠٥، ٢٢٢، ٢٣٣، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٦٢، ٣٣٢
میرزا ئیبراهیمی ئەفخەمی، ٢٤١، ٢٤٧
میرزا ئیبراهیمی ئیبراهیمیان (ئیبراهیمی ئیبراهیمیان)، ٢٣٦، ٢٤٥
میرزا ڕەحمەتی شافیعی، ١١٢، ١١٣
میرزا ڕەحیمی لەشکری، ١٠٧، ١١٢
میرزا ڕەشیدی خوسرەوی، ٣٢٩
میرزا عەبدوڵڵای قازی، ١٩٠
میرزا عەبدوڵڵای مودەبیر(ئاغا گەورە)، ٢٤٩
، ٢٥٠
میرزا عەبدوڵڵای نەهری، ٢٣٨
میرزا غەفووری ڕەسووی وێسنی، ١٢٥
میرزا محەممەدئەمینی مەنگوڕی، ٢٨٢
میرزا وەهابی قازی، ٣٢٩
میرعەلی قاشقایی، ١٥١
میکل ئانژ، ٢٠

ن

نەجمەددینی تەوحیدی(تەوحیدی)، ١٤٤، ١٩٤
نەعیمە خان، ٢٦٨
نەمار عەلییێف، ١٢٧
نەوشیروان مستەفا ئەمین (نووشیروان مستەفا ئەمین) ، ١٠٤، ٢٠٤، ٢٤٠، ٢٤٣، ٢٤٨
نووری ئەحمەد تەها، ٢٢٩، ٣٣٢
نووری شاوەیس، ٢٠٥، ٢٥٧، ٢٧٩، ٢٨٣، ٢٨٤
نووری مەلا حەکیم، ٢٢٩
نووری مەلا مەعرووف، ٢٢٩
نیکۆلای دوومم، ٩٢

و

و. هەمدی، ٢٢٧

بنکەی ژین
www.zheen.org

و.م. مۆلۆتۆف (مۆلۆتۆف)، ١٣٢، ١٣٣، ١٥٨
وەستا عەزیزی کارگەچی (وەستا عەزیز)، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٨٠
وەفایی، ٣٤، ٩٢، ٢٦٣، ٢٧٦
وەهابی بلووریان (وەهابی بلووری)، ٢٣٣، ٢٧٢، ٢٨٢
وەهابی شیرنێ، ١٠٩
وەهاب محەممەد عەلیئاغا، ٣٣٢
وردان، ٨١
وریا، ٢٦٥
ویلیام ئیگلتۆن (ئیگلتۆن) ، ١٣٢، ١٤٨، ١٤٩، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٩١، ٢١٨، ٢١٩

ە

ە. ئارێز، ٢٤٧
ە. ئازیز، ٢٤٧
ە.ب.م، ١٤٦
هاجەر خانم، ١٣
هاشمۆف، ١١١، ١٢١، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٨، ١٢٩
هاشمی شیرازی (د. شیرازی)، ٢٤٢
هاشمی مووسازادە، ٢٤٧
هەباسئاغای سەرکەپکان (عەباسئاغای سەرکەپکان، عەباسئاغا) ، ٢٦٤، ٢٧٤، ٢٧٥، ٢٨٥
هەمزە ئاغا، ٣٣٣
هەمزە ئاغای نەلۆسی، ٣٢٩
هەمزە عەبدوڵڵا، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٨، ٢٥٧، ٢٦٨، ٢٧١، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٤، ٢٨٠، ٢٨٢، ٢٨٣
هەورامی، ٦٦، ٢١٤
هێپۆرات، ٦٦
هێدی، ٨٨، ٢٣٦، ٢٤٢، ٢٤٥
هێرقێل، ٨١
هێرۆ خانم، ١٢
هووشەنگ، ٤٥، ٢٣٨، ٢٤٠
هیمدادی حوسێن، ٢٥، ١٢٤، ١٧١، ٢٣١، ٢٤٣

ی

یۆسفی ریزوانی، ٢٥٦
یاسین ئەلهاشمی، ٢٢٩
یەدوڵڵاخانی ڕەزایی کەڵهوڕ، ٢٥٠
یەرماکۆف، ١٤٩
یونس عەبدولقادر، ٢٠١

بنکەی ژین
www.zheen.org

ناوی شوێنەکان

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئ

ئۆتریش، ٣٣، ٩٢
ئاراس، ٦١، ٣٣٨، ٣٤٠
ئاری، ٦٥
ئازەربایجان، ٦٤، ١٣٧، ١٣٨، ١٤١، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٩، ١٦٠، ٢١٥
ئاسیا، ١٥٥
ئاڵمان، ٧٢، ٩١، ٩٢، ١٤٣، ١٤٤، ١٥٢، ١٥٤
ئاگری (ئاراڕات)، ١٥، ١٦، ١٩، ٣٧، ٦٤، ٦٦، ٦٩، ١٩١، ٢٣٧، ٢٤٦، ٣٣٨
ئامریکا، ١٥٥
ئامریکای باکوور، ٧٢، ٧٣
ئەفریقیا، ١٤٣
ئەندۆنێزی، ١٥٥
ئێران (ایران)، ١٦، ٢٦، ٣٠، ٣١، ٥٢، ٥٣، ٥٦، ٦٤، ٦٥، ٦٦، ٦٧، ٦٨، ٧٠، ٧٢، ٩١، ٩٤، ١٠٠، ١٠١، ١٠٦، ١٠٨، ١١٢، ١١٣، ١١٥، ١١٩، ١٢٢، ١٢٧، ١٣٢، ١٣٤، ١٣٧، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٧، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٥، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٩، ١٦١، ١٦٨، ١٧٢، ١٧٤، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨٣، ١٨٦، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٠٣، ٢٠٥، ٢٠٨، ٢١٤، ٢١٦، ٢٢٢، ٢٢٤، ٢٢٩، ٢٤٨، ٢٥١، ٢٥٣، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٤، ٢٧٥، ٢٨١، ٢٨٢، ٣٢١
ئورووپا، ١٥٥
ئیستەخری فارس، ٦٦
ئیسفەهان، ٦٤، ٦٦
ئیسلەند، ١٥٥
ئینگلیس (بریتانیا، بریتانی، ئینگلیز)، ١٦، ٢١، ٣٢، ٩١، ٩٢، ١٠٦، ١١٦، ١١٧، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٤، ١٣٩، ١٤٢، ١٤٥، ١٤٦، ١٥٥، ١٥٦، ١٦٠، ١٨١، ١٩٥، ١٩٧،

١٩٨، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٢٩، ٣٣٩، ٣٤١

ب

بۆسنی، ٩٢
بۆکان، ٢٦، ٥٢، ٩٩، ١٧٥، ١٨٠، ٢٠٨، ٢١٥، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٣٩، ٢٤٤، ٢٤٧، ٢٤٨، ٢٥١، ٢٥٢، ٣٤٢
باراندووز، ١١٩
بارزان، ١٩٦، ١٩٧، ١٩٨، ١٩٩، ٢٠٥، ٢٢٥، ٢٢٧، ٢٥٨
باشوور، ٤٨، ٥٤، ١١٤، ١٧٥، ١٩٢، ١٩٥، ١٩٩، ٢٠١، ٢١٧، ٢٢٢، ٢٢٧، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٥١، ٢٧١، ٢٧٧، ٢٨٤
باغی خیزی، ٢٥٧
باغی گوێزی، ١٩٤
باکۆ، ١٠٠، ١٢٢، ١٣١، ١٣٢، ١٣٤، ١٣٧، ١٣٩، ١٤٧، ١٥٠، ١٥١، ١٥٣
باکوور، ٧٢، ٢١٤، ٢٢٣
باکووری ئێراندا، ١٣٣
بالانیش (باڵانیج)، ٣٥، ٩١، ٩٩، ١٠١، ١٠٧، ١٠٩، ١١٠، ١١٣، ١١٥، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٣، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٧، ٢١٩، ٢٢٠
بانە، ٨٠، ١٧٦
بەحری خەزەر، ٦٤
بەغدا، ١١٨، ١١٩، ١٢٤، ١٤٦، ١٧٢، ١٨١، ١٩٩، ٢٢٩، ٢٥٠، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٧٥، ٣٣٨، ٣٣٩
بەندەری «شەڕەفخانە»، ١٠٠
بەندەری «گوڵمانخانە»، ١٠٠
بێڕلەن، ٨٩، ٩٠، ٩١
بێلگراد، ٩٢
بجنورد، ٦٩، ٨٠
بندڕە، ٢٦٣

پ

پۆڵاتدی، ١٠٩
پێنجوێن، ٢٦٦
پشتکۆ، ٢٤٩، ٢٥٠
پڵنگان، ٢٧٥
پیرانشار (خانێ)، ١٧٩، ١٨٨، ٢٦٣، ٢٦٥

ت

تاران (تهران)، ٣٠، ٣٥، ٦٧، ٧٠، ٧٩، ٩١، ١٠٠، ١٠١، ١٠٣، ١٠٥، ١٠٦، ١٠٨، ١١٨، ١٢٤، ١٣٨، ١٥١، ١٥٢، ٢١٤، ٢٧٤، ٢٨٢، ٣٤٠، ٣٤١
تەرەغە، ٢٥٢
تەورێز، ٣٩، ٥٠، ٥١، ٥٤، ٩٥، ٩٦، ٩٧، ٩٨، ١٠٠، ١٠٢، ١٠٤، ١٠٧، ١١٢، ١١٤، ١١٥، ١١٨، ١١٩، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٦، ١٢٩، ١٣١، ١٣٤، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٨، ١٤٣، ١٤٦، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٤، ١٥٧، ١٥٨، ١٦٠، ١٦٢، ١٧٢، ١٨٢، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢١١، ٢١٢، ٢١٥، ٢١٧، ٢١٨، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٨، ٢٤٨، ٢٥٤، ٣١٨، ٣١٩، ٣٢٨، ٣٤١، ٣٤٢
تفلیس، ١٤٧
تورکیا، ٦٠، ١٠٦، ١٢٠، ١٢٣، ١٢٨، ١٢٩، ١٤٤، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨٤، ١٨٦، ١٨٧، ١٨٨، ١٩١، ١٩٣، ١٩٥، ١٩٦، ٢٠٣، ٢١٢، ٢٢٤، ٢٢٧، ٢٢٩، ٢٧٨، ٢٨٤

ج

جودی، ٦٤
جولفا، ١٥٨

بنکەی ژین
www.zheen.org

چ

چۆمی مەجیدخان، ٢٣٧
چۆیسە، ٢٦٧
چەمی ڕێزان، ٢٧٠
چین، ١٥٥

ح

حاجی ئۆمەران، ٢٦٤
حاجی حەسەن، ٢٥٢
حافز، ٢٧٥
حەسارۆست، ٢٧٥

خ

خۆراسپێ، ٢٧٤، ٢٧٥
خانەقا، ٢٦٩، ٢٧٥
خانەقای شێخ عەلاوەدین، ٢٥٣
خانەقین، ٢٤٩، ٢٥٠
خەزایی، ١٨٠
خەزەر، ٦٥
خەلان، ٢٦٤
خوراسان، ٢٥٨

د

دۆڵی خانەقا، ٢٧٤
دۆڵی دزە، ١٨١
داراغا، ٢٦٥، ٢٨٠
دالانپەڕ، ١١٥، ١٧٨، ١٧٩، ١٨١، ١٨٦، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٣، ١٩٦، ١٩٧، ٢٠١، ٢١٧، ٢١٨، ٢٢١، ٢٢٣
دانمارک، ١٥٥
دەریای «عوممان»، ٦٤
دەریای «مەدیترانە»، ٦٤
دەیلەم، ٦٥
دزەی مەرگەوەڕ، ١٨٠، ٢٢٠، ٢٨١
دزێ، ٢٧٤
دزە، ١٠٩، ١٨١، ٢٢٠، ٢٦٧، ٢٨٠
دهۆک، ١٢٩
دیاربەکر، ١٩١
دیانە، ٢٦٨
دیجلە، ٦٤، ٦٦
دیمەشق، ٣١، ٨١

ر

رانیە (ڕانییە)، ٢٥٦، ٢٦٤، ٢٦٥، ٢٧٤، ٢٧٥، ٢٧٨، ٢٨٥
ڕۆژهەڵاتی کوردستان، ٦١، ١٢٣، ١٣٠، ١٤٣، ١٤٥، ١٧٣، ٢١٥، ٢٢٣، ٢٨٢، ٢٨٣
ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست (ئاسیای ناوەڕاست)، ١٤٢، ١٥٧، ١٥٩
ڕۆم، ٨٢، ٨٣
ڕەزگەیان، ٢٥٢
رومادی، ٢٧٤

ز

زاخۆ، ١٢٩
زاگرۆس، ٦٦، ٣٣٩
زانکۆی «تاران، ٣٠
زەرزی (دۆڵی زەرزی)، ٢٧٠
زینوێ، ١٧٩، ١٨١، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ٢٢٣، ٢٣٨، ٢٧٤، ٣٢٦
زینوێ ئەستێرۆکان، ٢٧٤

ژ

ژاپۆن، ١٥٤

س

سۆڤیەت (یەکێتی سۆڤیەت، شووڕەوی، رووسیا، رووسیە)، ١٦، ٢١، ٢٢، ٣٢، ٧٢،

بنکەی ژین
www.zheen.org

٩٢، ١٠٠، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٠٥، ١٠٩، ١١٨، ١٢٠، ١٢٨، ١٣١، ١٣٢، ١٣٣، ١٣٤، ١٣٧، ١٤٢، ١٤٣، ١٤٥، ١٤٧، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٣، ١٥٤، ١٥٥، ١٥٦، ١٥٧، ١٥٨، ١٦٠، ١٦٨، ١٩٧، ١٩٨، ٢٠٢، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١١، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٦، ٢١٧، ٢٢١، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٨، ٢٤٨، ٢٧٤، ٢٧٨، ٢٨٢، ٢٨٤، ٣١٨، ٣١٩

ستالینگراد، ١٤٤

سەرچنار، ٢٦٥، ٢٨٠

سەردەشت، ٢٠٨، ٢١٦، ٢٦٤

سەرکەپکان، ٢٦٤، ٢٧٤، ٢٨٥

سەقز، ٦٩، ١٠٨، ١٧٦، ٢٤١

سەیدسادق، ٢٦٩

سێ سنوور، ٢١، ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١٧٤، ١٨٢، ١٨٨، ١٩٢، ١٩٤، ٢٢٧، ٣١٤

سێربێستان، ٩٢

سرایوۆ (سراژۆ)، ٩٢

سعرت، ١٩١

سلێمانی (سلێمانیە،سولەیمانی) ، ٤٧، ٤٨، ٥٢، ١١٧، ١٢٩، ١٤٤، ١٤٦، ١٧٢، ١٧٦، ١٧٨، ١٩١، ١٩٩، ٢٠٥، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣٤، ٢٤٠، ٢٤٦، ٢٤٩، ٢٥١، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦١، ٢٦٥، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٧١، ٢٧٥، ٢٨٠، ٢٨٢، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٤٠، ٣٤٢

سنە، ٢٦، ٥٢، ١٥٨، ١٧٢، ٢٤٩

سووورداش، ٢٦٩

سووریا، ١٦، ٥٣، ٦٤، ١٢٣، ١٢٨، ١٢٩، ١٤٧، ١٥٥، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٦، ١٨٧، ١٨٨، ١٩١، ١٩٢، ١٩٦، ٢١٢، ٢٢٧، ٢٧٣

سیتەک (سیتەکی شارباژێڕ)، ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٥٥، ٥٨، ١١٤، ٢٧٣

ش

شارباژێڕ (ناوچەی شارباژێڕی سلێمانی)، ١٧، ٥٢، ٥٣، ٥٤

شامات، ٦٤، ٧٧

شەقڵاوا، ١٢٩

شەمزینان، ١٨١، ٢٢٣

شەهربازاڕلوو، ١٤٦

شنۆ، ١٨١، ٢٠٨، ٢١٥، ٢٢٠، ٢٤١، ٢٥١، ٢٥٨، ٢٦٧، ٢٧٣، ٢٨٢

شوانان، ٢٥٢

شیرینبڵاغ، ١٠٩

شیکاگۆ، ٦١

شیوەڕەش، ٢٦٥

ع

عێراق، ٥٤، ٩٩، ١٠٠، ١٠٦، ١١٩، ١٢٢، ١٢٥، ١٢٩، ١٣٨، ١٤٤، ١٤٧، ١٦١، ١٧٢، ١٧٤، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨٣، ١٨٦، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٧، ١٩٩، ٢٠١، ٢٠٣، ٢٠٤، ٢٠٨، ٢١٠، ٢١٤، ٢٢٢، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٤٩، ٢٥١، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٢، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٧٣، ٣٢١، ٣٣٨

عوممان، ٦٤

ف

فەڕانسە، ٥٠، ٧٢

فەیزوڵڵابەگی، ٢٣٩

فورات، ٦٤، ٦٦

ق

قاسملوو، ١٤٠، ١٤١، ١٨٠، ٢١٩، ٣٣٩

بنکەی ژین
www.zheen.org

قامیشلی، ٢٧٤
قاهیره، ٥٩
قەرەتۆغان، ٢٦٦
قەرەچێوار، ٢٦٦
قەرەداخ، ٢٧١، ٢٨٠
قەسری قاجار، ١٠١
قەڵای جۆڵندی، ٢٧٠
قەڵای رەسووڵەسیت، ٢٣٧
قزلئۆزون، ١٥٢
قووچان (قوچان)، ٦٩، ٨٠
قووڵەقەبران، ٢٥٢

ک

کانی پانکە، ٢٦٨، ٢٦٩
کۆکیا (کۆکی)، ٩٩، ١١٠، ١١٩، ٢١٩
کۆیە، ١٢٤، ١٦٤، ٢٤٤، ٢٥٥، ٢٥٦، ٢٦٤، ٢٧٨، ٢٨٥
کارۆخ، ٢٧٥
کەرسۆنان، ٢٦٥
کەرکووک، ١٧٤، ١٧٧، ١٧٨، ١٨٨، ١٩١، ١٩٨، ٢٠٥، ٢٢٢، ٢٦٤، ٢٦٨، ٢٦٩، ٢٧٣، ٢٧٥، ٢٨١، ٢٨٢
کەڵهوڕ، ٢٤٩، ٢٥٠
کەنداوی فارس، ٦٤، ٦٦
کێلەشین، ٢٧٤
کرماشان، ١٢٠، ١٧٢، ٢٤٩، ٢٥٠
کوردستان، ١٨، ٢١، ٢٢، ٢٤، ٢٥، ٢٦، ٢٨، ٣٠، ٣٧، ٣٩، ٤٠، ٤٩، ٥٠، ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٥٦، ٥٧، ٥٨، ٥٩، ٦٠، ٦١، ٧٠، ٩٥، ٩٧، ٩٨، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٠٨، ١١٣، ١١٤، ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٣٢، ١٣٣، ١٣٥، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٨، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٤، ١٥٧، ١٥٩، ١٦٠، ١٦١، ١٦٢، ١٦٣، ١٦٥، ١٦٦، ١٦٧، ١٦٨، ١٧١، ١٧٢، ١٧٤، ١٧٥، ١٧٦، ١٧٧، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٧، ١٨٩، ١٩١، ١٩٢، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٧، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٠٢، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٧، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٩، ٢٤٠، ٢٤٢، ٢٤٤، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١، ٢٥٤، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦٧، ٢٧٢، ٢٧٣، ٢٧٥، ٢٧٨، ٢٨٠، ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٤، ٢٨٥، ٣٢٩، ٣٣٠، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٤٠، ٣٤١، ٣٤٢
کوردستانی سووریا، ١٦، ١٢٩
کولیج، ١٧٩، ١٨٠، ١٨٨
کیتکە، ٢٤٨

گ

گۆپتەپە، ٢٧١
گورجستان، ١٤٧
گۆڕەشێت، ٢٦٤
گۆلی ورمێ، ١١٩
گادەر، ٢٧٤
گەڕەکی «ڕزگەیان»، ١٠٦
گەسگەسک، ٢٦٣
گەڵاڵە، ٢٧٤
گردەسوور، ٢٦٣
گردووان، ١٨١، ٢١٩
گودی، ٦٤

ل

لاچین، ٢٥٢
لەندەن، ١١٨
لۆڕستان، ٦٥، ٢٤٩، ٢٥٠

بنکەی ژین
www.zheen.org

م

مۆسکۆ، ١٢٥، ١٣٣، ١٥١، ١٥٣، ١٩٩
مایاوە، ٢٦٦
مەداین، ٦٦
مەدیترانە، ٦٤
مەرگەوەڕ، ١٨١، ٢١٩، ٢٦٧، ٢٧٤، ٢٨٠
مەریوان، ٦٩، ٨٠
مەهاباد (سابلاغ، مهاباد)، ٤، ٢٥، ٢٦، ٣٥، ٣٦، ٤٣، ٤٩، ٥٠، ٥١، ٥٢، ٥٤، ٥٥، ٦١، ٦٢، ٧٠، ٩١، ٩٥، ٩٦، ٩٨، ٩٩، ١٠١، ١٠٤، ١٠٥، ١٠٧، ١٠٨، ١٠٩، ١١٠، ١١٤، ١١٥، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٧، ١٢٨، ١٣١، ١٣٤، ١٣٥، ١٣٧، ١٣٩، ١٤٣، ١٤٤، ١٤٥، ١٤٧، ١٤٩، ١٥٩، ١٦٢، ١٦٧، ١٧٠، ١٧٤، ١٧٧، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨١، ١٨٢، ١٨٦، ١٨٨، ١٩٠، ١٩١، ١٩٢، ١٩٤، ٢٠٠، ٢٠٣، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٦، ٢٢٠، ٢٢٣، ٢٢٧، ٢٣١، ٢٣٥، ٢٣٧، ٢٤٨، ٢٥٠، ٢٥١، ٢٥٢، ٢٥٤، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٨، ٢٥٩، ٢٦١، ٢٦٢، ٢٦٧، ٢٦٨، ٢٧٣، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٨، ٢٧٩، ٢٨٠، ٢٨٢، ٢٨٣، ٢٨٤، ٣٣٠، ٣٣٢، ٣٣٩، ٣٤١، ٣٤٢
مەیدانی ئاردی، ٢٥٣
مزگەوتی سەیدنیزام، ٢٥٣
مزگەوتی شادەروێش، ٢٥٢
موکریان، ٦٢، ١٧٥، ١٩٥، ٢٠٤
موکریانی، ٦٢، ١٤٢، ٢٨١، ٣٣٩
میاندواو، ١١٢، ١٢٢، ١٢٧
میانە، ١٥١، ١٥٢، ١٦٠
میسر، ٥٩، ١٥٥

ن

نەخجەوان، ١٥٣
نەغەدە، ١٨١، ٢٠٨، ٢١٥، ٢٢٠، ٢٤٢، ٢٥١، ٢٥٨
نەهاوەند، ٦٦

ه

هەرمەنیان، ٢٤٩، ٢٥٢، ٢٥٣
هەڵەبجە، ٤٣، ٤٤، ٢٦٠
هەکاری، ١٩٢
هەمەدان، ٦٥، ٦٦، ١٢٠
هەنگری، ٩٢
هەورامان (اورامان)، ٦٩، ٨٠
هەولێر، ١٢٩، ١٧٢، ٢٠٧، ٢٠٩، ٢١١، ٢١٢، ٢١٧، ٢٣٠، ٢٤٨، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٦٨، ٣٣٨، ٣٣٩، ٣٤٠، ٣٤١، ٣٤٢
هیند، ٦٤

و

وان، ١٩١
وەرتێ، ٢٧٥
ورمێ (رەزاییە)، ٣٥، ٤٩، ٧٠، ٩٩، ١٠٠، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٠٦، ١٠٧، ١٠٩، ١١٠، ١١١، ١١٢، ١١٥، ١١٦، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٥، ١٣٣، ١٤٣، ١٥١، ٢١٦، ٣٣٩

ی

یۆنان، ٦٥، ١٥٥

بنکەی ژین
www.zheen.org

ناوی بڵاوکراوەکان

ئ

ئازادی، ١٩٨، ٢٣٠
ئاڵای ئازادی، ٩٨، ١٠٤، ١٨٠، ١٩٤
ئیتلاعاتی هەفتەگی، ٣١، ٨١

خ

خەبات، ١٤٢، ٢٤٠

ر

رۆژا نویَ، ١٧٣
رۆژنامەی ئاگری، ١٦
رۆژنامەی رزگاری، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٥٨، ٢٧٣
رۆژنامەی کوردستان، ٢٦، ٤٠، ٥٢، ٥٦، ٥٧، ٩٨، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١١٣، ١١٤، ١١٥، ١١٦، ١٠٢، ١١٦، ١٢٩، ١٣٠، ١٧١، ٢٣٥، ٢٤٢، ٢٤٤، ٢٤٨
رۆناهی، ١٧٣
راویَژ، ٢٦، ٥٢

رووناک، ٢٢٨

س

سەبا، ١٤٩

ش

شۆڕش، ١٩٩، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠

ک

کوردستان ئاوات، ٥٦
کورد تەعاون و تەرەقی غەزەتەسی، ٥٩
کوردستان مسیۆنەری، ٦١
کوردستانی نویَ، ٢٦، ١١٥، ١٨٠

گ

گۆڤاری ئاوات (ئاوات،آوات)، ٢١، ٢٥، ٢٦، ٢٧، ٢٨، ٢٩، ٣٠، ٣٢، ٣٤، ٣٨، ٣٩، ٤٠، ٤٥، ٤٦، ٤٧، ٤٨، ٤٩، ٥٠، ٥١، ٥٢، ٥٥، ٥٦، ٥٧، ٦١، ٦٢، ٦٣، ٦٤، ٧٣، ٩٥،

بنکەی ژین
www.zheen.org

٩٧، ٩٨، ٩٩، ١٠١، ١٠٤، ١٠٥، ١١٥، ١١٦، ١١٧، ١٦٧، ١٦٨، ٢٣٢، ٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٨٩، ٢٩٠، ٢٩١، ٢٩٢، ٢٩٣، ٢٩٤، ٢٩٥، ٢٩٦، ٢٩٧، ٢٩٨، ٢٩٩، ٣٠٠، ٣٠١، ٣٠٢، ٣٠٣، ٣٠٤، ٣٠٥، ٣٠٦، ٣٠٧، ٣٠٨، ٣٠٩

گۆڤاری دەنگی راستی، ٢٣٠

گۆڤاری رابوون، ٢١٤

گۆڤاری کوردستان، ٥٢، ١٠٤

گۆڤاری گزینگ، ١٣٥، ٢٠٦

گۆڤاری مرۆڤ، ٥٣، ٥٤، ٥٥

گۆڤاری هاوار (هاواری کورد) ، ٢٧، ٤٠، ٥١، ٥٢، ٥٤، ٥٥، ٥٨، ٦٣، ٦٤، ٩٧، ١١٥، ١٦٥، ١٦٦، ١٦٧، ١٦٨، ١٨٣، ٢٣٢، ٢٣٥، ٢٤٢، ٢٤٤

گۆڤاری دیاری کوردستان، ٥٩

گۆڤاری رۆژنامەنووس، ٥٩، ٢٣٠

گۆڤاری رێگا، ١٧، ٢٦، ٥٢، ٥٣

گۆڤاری روانگە، ١٤٢، ١٤٦، ١٧٠، ٢١٢، ٢٣٦

گۆڤاری مەهاباد، ١٧، ٢٣٧

گۆڤاری نیشتمان، ٢١، ٢٣، ٢٦، ٢٧، ٣٢، ٣٦، ٣٨، ٣٩، ٤٠، ٤٢، ٥٠، ٥١، ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٥٥، ٥٧، ٥٨، ٦١، ٦٢، ٦٣، ٩٥، ٩٦، ٩٧، ١١٤، ١١٦، ١١٧، ١٣٠، ١٣١، ١٦٢، ١٦٥، ١٦٧، ١٦٨، ١٦٩، ١٧٠، ١٧٢، ١٧٣، ١٧٥، ١٧٦، ١٨٢، ١٨٣، ١٨٤، ٢٠٢، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١١، ٢١٢، ٢١٧، ٢١٨، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٨، ٢٣٢، ٢٣٣، ٢٤١، ٢٤٤، ٢٤٧، ٢٥١، ٣١٠، ٣١١، ٣١٢، ٣١٣، ٣١٤، ٣١٥

گۆڤاری هاوار، ٢١، ٢٢، ٢٧، ٤٠، ٥١، ٥٥، ٦٤، ٩٧، ١٦٤، ١٦٦، ١٦٧، ٣١٦، ٣١٧

گۆڤاری هەڵاڵە، ٢٦، ٣٩، ٥٢، ٩٩، ٢١٦، ٢٣٢، ٢٣٥، ٢٤٤

گەلاوێژ، ١٧٢، ١٧٣

گڕوگاڵی منداڵانی کورد (گڕوگاڵی مناڵان)، ٢٦، ٥٢، ٦٣، ٢٣٢، ٢٣٣، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٤٣، ٢٤٤

م

مەهدی ئازادی، ١٥٤

و

وەتەن یۆڵندا، ٥٠

وەحدەت ئەننیزال، ٢٢٨

ه

هاواری نیشتمان، ٢٦، ٥٢، ٥٥، ٥٨، ١٦٧، ١٦٨، ٢٣٧

هاواری کوردستان، ٤٠

هەزار مێرد، ٢٦١، ٢٧١، ٢٧٥، ٢٨١

هەشتاوهەشت، ٢٥٠

ی

یەکێتی تێکۆشین، ١٩٩، ٢٢٥، ٢٢٨، ٢٣٠

بنکەی ژین
www.zheen.org

ناوی پارتەکان

پ

پارتی کۆمۆنیستی یەکێتی سۆڤیەت (بەلشەویک)، ١٤٣

پارتی دیموکراتی کوردستان (پارتی دیموکرات، پارتی دیموکراتی کوردی عێراق)، ١٣٦، ٢٠٠، ٢٢٦، ٢٧٣

ح

حیزبی ئازادیخوازی کوردستان، ١٤٢

حیزبی توودە (پارتی توودە)، ١٢٢، ١٢٦، ١٤٤، ١٥٣

حیزبی دیموکراتی کوردستان (حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، حیزبی دیموکرات ، ح.د.ک.ا، ح.د.ک)، ٢٢، ٢٦، ٥١، ٥٢، ٥٦، ٥٧، ٥٨، ١٠٤، ١٢٢، ١٣٢، ١٣٥، ١٣٦، ١٣٧، ١٣٩، ١٤٠، ١٤٢، ١٤٥، ١٤٦، ١٦٥، ٢٠٠، ٢٣٤، ٢٣٧، ٢٤٨، ٢٦٠، ٢٧٢، ٢٨٢

حیزبی رزگاری کورد (حیزبی رزگاری)، ١٩٩، ٢٠٠، ٢٢٦، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٥٨، ٢٧٣

حیزبی کۆمۆنیستی عێراق (حیزبی کۆمۆنیستی کوردستانی عێراق، حیزبی شیووعی عێراق، حیزبی شۆڕش)، ١٩٩، ٢١٢، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٠، ٢٦٨

خ

خۆیبوون، ١٥، ١٢٣، ١٢٨، ١٩١، ١٩٢، ١٩٣، ٢٢٧، ٢٢٨

د

دەستەی لاوانی کۆمەڵەی ژ.ک، ٢٤٥

ر

ڕێیا راست، ١٩٩

ش

شۆڕشی ئاگری، ١٥، ١٦، ١٧، ١٩١

ف

فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان (حیزبی دێموکراتی ئازەربایجان، فیرقەی ئازەربایجانی ئێران، فیرقەی دێموکراتی تەورێز)، ١٣٧، ١٣٨، ١٤١، ١٥٢، ١٥٧

ک

کۆمەڵەی ئازادیخوازانی کورد، ٢٣٦

کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان، کۆمەڵەی ژیانی کورد، پارتی ژیانی کورد، پارتی ژێکاف، حیزبی ژ.ک، کۆمەڵەی ژێ.کاف، کۆمەڵەی ژێکاف، کۆمەڵەی ژ.ک، ژێکاف، ژ.ک) ، ١٧، ١٨، ١٩، ٢٠، ٢١، ٢٢، ٢٧، ٢٩، ٣٢، ٣٥، ٣٦، ٣٧، ٤٤، ٤٥، ٤٧، ٥٠، ٥١، ٥٢، ٥٣، ٥٧، ٥٨، ٦٠، ٩٥، ٩٦، ٩٧، ٩٨، ٩٩، ١٠١، ١٠٢، ١٠٣، ١٠٤، ١٠٥، ١٠٧، ١٠٩، ١١٠، ١١١، ١١٢، ١١٣، ١١٤,١١٦، ١١٧، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٠، ١٣١، ١٣٢، ١٣٣، ١٣٤، ١٣٥، ١٣٦، ١٣٨، ١٣٩، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٤، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٩، ١٥٠، ١٥١، ١٥٨، ١٥٩، ١٦١، ١٦٢، ١٦٣، ١٦٤، ١٦٥، ١٦٦، ١٦٧، ١٧٧، ١٦٨، ١٦٩، ١٧٠، ١٧٤، ١٧٥، ١٧٦، ١٧٨، ١٧٩، ١٨٠، ١٨١، ١٨٢، ١٨٣، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٨، ١٨٩، ١٩٠، ١٩٢، ١٩٣، ١٩٥، ١٩٩، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١١، ٢١٢، ٢١٣، ٢١٤، ٢١٥، ٢١٦، ٢١٧، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٣٠، ٢٣١، ٢٣٢، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٥، ٢٣٦، ٢٣٧، ٢٣٨، ٢٣٩، ٢٤٠، ٢٤١، ٢٤٢، ٢٤٣، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٤٦، ٢٤٨، ٢٤٩، ٢٥٠، ٢٥١، ٢٥٢، ٢٥٣، ٢٥٤، ٢٥٦، ٢٥٧، ٢٥٩، ٢٦٠، ٢٦١، ٢٦٢، ٢٧١، ٢٨٣، ٢٨٤، ٢٨٥، ٣٢٠، ٣٢٨

کۆمەڵەی هیوا (حیزبی هیوا، هیوا، ئومێد)، ١١٦، ١٣٥، ١٤٣، ١٧٤، ١٧٧، ١٧٨، ١٨١، ١٨٣، ١٨٤، ١٨٥، ١٨٦، ١٨٧، ١٨٩، ١٩٠، ١٩٣، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٧، ١٩٨، ٢٠٠، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٥، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢٠٩، ٢١٠، ٢١٣، ٢١٧، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٢٨، ٢٢٩، ٢٣٨، ٢٤٢، ٢٥٧، ٢٦٢، ٢٦٣، ٢٨٣

کۆمەڵی برایەتی، ٢٦٧، ٢٨٠

ن

نازی، ٧٢، ٩٣

ی

یەکێتی تێکۆشین، ١٩٩، ٢٢٥، ٢٣٠

یەکێتی نیشتمانی، ٢٧٦

بنکەی ژین
www.zheen.org

ناوی نەتەوەکان

بنکەی ژین
www.zheen.org

ئ

ئازەری (ئازەربایجانی)، ١٠٠، ١١٨، ١٣١، ١٣٢، ١٣٧,١٤٨، ١٥٠، ١٥٩، ١٩٩، ٢٠٦، ٢١٥، ٢٥٢، ٢٥٨

ئاڵمانی، ٧٢، ١٥٢

ئامریکایی، ١٥٥

ئەرمەنی، ٥١، ٧٢، ١٢١، ١٢٢، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٧

ئێرانی، ٣٠، ٣١، ٦٤، ٦٦، ٦٧، ٦٨، ٦٩، ٧٣، ١٠١، ١٠٥، ١٠٨، ١١٣، ١٢٠، ١٢٢، ١٢٦، ١٣٣، ١٣٦، ١٣٨، ١٤٩، ١٥٥، ١٦٠، ١٦٨، ٢٥٨، ٢٧٢، ٢٧٤، ٢٨١، ٢٨٢

ئینگلیسی (ئینگلیزی)، ٧٢، ١١٢، ١١٨، ١٢٠، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٨، ١٤٢، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٨، ١٥٠، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٥، ١٥٧، ١٥٨، ١٦٠، ١٦١، ١٦٨، ١٧١، ١٧٣، ١٨١، ٢٠٦، ٢٠٧، ٢٠٩، ٢١٠، ٢٢٠، ٢٢٢، ٢٢٥

ت

تورک، ١٢٠، ١٢٩، ١٣٨، ١٣٩

ر

رووس (عرووس، عورووس)، ٢١، ٣٢، ٥٧، ٥٨، ٩٦، ٩٨، ٩٩، ١١٠، ١١١، ١١٢، ١١٣، ١١٨، ١١٩، ١٢٠، ١٢١، ١٢٢، ١٢٣، ١٢٤، ١٢٥، ١٢٦، ١٢٨، ١٣٤، ١٣٩، ١٤٥، ١٤٦، ١٤٧، ١٤٨، ١٥٠، ١٥٢، ١٥٣، ١٥٧، ١٥٨، ١٥٩، ١٦٠، ١٦١، ١٦٤، ١٦٥، ١٦٨، ١٧١، ١٧٨، ١٩٥، ٢٠٠، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٩، ٢١١، ٢١٢، ٢١٥، ٢١٦، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٧٨

ع

عەرەب، ٨١، ٨٢، ٨٣، ٢٦٤

عێراقی، ١٢٠، ١٧٢، ١٧٧، ١٨٣، ١٩٨، ٢٠٧، ٢٢٦، ٢٤٨، ٢٧٩

ف

فارس، ٣٠، ٣١، ٦٤، ٦٦، ٧١، ٧٢، ٧٦، ٧٧، ٧٨، ٧٩، ١٦٦

ک

کورد، زۆربەی لاپەڕەکان

کوردستانی، ١٦، ٢٦، ٣٤، ٣٨، ٤٨، ٥٢، ٥٣، ٥٤، ٥٦، ٥٨، ٦٥، ٦٧، ٩٦، ٩٧، ١١٢، ١١٤، ١١٥، ١١٧، ١١٩، ١٢٤، ١٢٨، ١٢٩، ١٣٨، ١٤٠، ١٤١، ١٤٢، ١٤٧، ١٤٩، ١٥٩، ١٧١، ١٧٤، ١٧٥، ١٧٨، ١٨٠، ١٨٢، ١٨٨، ١٨٩، ١٩١، ١٩٢، ١٩٥، ١٩٦، ١٩٩، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٠٤، ٢٠٥، ٢٠٧، ٢٠٨، ٢١٠، ٢١٢، ٢١٤، ٢١٧، ٢٢١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢٢٥، ٢٢٦، ٢٢٧، ٢٣٣، ٢٣٤، ٢٣٦، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٥١، ٢٥٥، ٢٥٩، ٢٧١، ٢٧٣، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٨٤، ٢٨٥

بنکەی ژین
www.zheen.org

سەرچاوەکان

کتێبی کوردی

١- ئالاکۆم، رۆهات: خۆیبوون و شۆڕشی ئاگری، شوکور مستەفا کردوویە بە کوردی، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و بلاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر ٢٠٠٠.

٢- ئەحمەد رەسووڵ پشدەری، عەبدوڵلا: یادداشتەکانم، بەشی یەکەم، چاپی یەکـەم، وەزارەتی رۆشنبیری و راگەیاندن، دەزگـای رۆشـنبیری و بلاوکردنــەوەی کـوردی (کۆماری عێراق)، چاپخانەی دارولحورییە، بەغدا ١٩٩٢.

٣- بارگــەی یــاران، ســەرجەمی شـێعری هـێمن، بــەرگی یەکــەم، دەزگــای چــاپ و بلاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر ٢٠٠٣.

٤- بلووریــان، غــەنی: ئاڵەکۆک، بەســەرهاتەکانی سیاســی ژیــانم، (کۆکردنــەوە و ئامادەکردنی: حامیدی گەوهەری)، ستۆکهۆلم ١٩٩٧.

٥- تاریک و روون، گوڵبژێرێک لــە شـێعرەکانی هـێمن: لــە بلاوکراوەکـانی بنکـەی پێشەوا، ژمارە (٥) بەغدا ١٩٧٤.

٦- حوسێن، هیمدادی (دوکتور): رۆژنامەنووسیی کوردی سەردەمی کۆماری دێموکـراتی کوردستان، ١٩٤٢ - ١٩٤٧، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی ٢٠٠٢.

www.zheen.org

٧- رەفیق حیلمی، ناهیدە: بەسەرهاتی رەفیق حیلمی، پێداچوونەوە و دارشتنەوەی: کەژاڵ ئەحمەد، چاپی یەکەم، وەزارەتی رۆشنبیری، سلێمانی ٢٠٠٥.

٨- زەنگەنە، عەبدوڵڵا: ژیانەوە و شوێنی لە رۆژنامەنووسیی کوردیدا ١٩٢٤ - ١٩٢٦، پێشەکی و پێداچوونەوەی د. کەماڵ مەزهەر ئەحمەد، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی موکریانی، هەولێر ٢٠٠٠.

٩- سەمەدی، سەید محەممەد: ژێکاف چبوو؟ چی دەویست؟ چی بەسەر هات؟، چاپەمەنی سەیدیان، مەهاباد ١٩٨١.

١٠- سوڵتانی، ئەنوەر: رۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا، چاپی یەکەم بنکەی ژین، سلێمانی ٢٠٠٥.

١١- شەرەفکەندی، عەبدوڕڕەحمان (مامۆستا هەژار): چێشتی مجێور، ئامادە کردن و سەرپەرەستی بۆ چاپ: خانی شەرەفکەندی، چاپی یەکەم، پاریس ١٩٩٧.

١٢- شەمزینی، عەزیز (دوکتور): جووڵانەوەی رزگاریی نیشتمانی کوردستان، وەرگێر لە عەرەبییەوە: فەرید ئەسەسەرد، دەزگای راگەیاندنی (ی.ن.ک)، چاپخانەی شەهید ئیبراهیم عەزۆ، چاپی دووهەم ئەیلوولی ١٩٨٥.

١٣- عەبدوڕڕەحمان، قاسملوو (دوکتور): چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، بەرگی یەکەم، چاپی دووهەم ١٣٦٧.

١٤- قازی، ئەحمەد، دیوانی سەیفولقوزات، ئینتیشاراتی سەلاحەددین ئەییوبی، ورمێ ١٣٦١.

١٥- کارا، م.س: فرهنگ فارسی کردی - وشەبژێر(واژەگزار)، چاپی یەکەم، چاپخانەی تەعاونی ٤٢، سەنەندەج ١٣٦١.

١٦- کەریمی، عەلی: ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی (مامۆستا عولەما)، بنکەی چاپەمەنی زاگرۆس، چاپی یەکەم، گۆتێنبێرگ، سۆئێد ١٩٩٩.

١٧- گەوهەری، حامید: کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان، چاپی یەکەم، ستۆکهۆڵم ١٩٩٩.

١٨- مەدەنی، حوسێن: کوردستان و ستراتێژی دەوڵەتان (بەرگی دووهەم)، چاپی یەکەم، شوێنی چاپ (؟)، خاکەلێوەی ١٣٨٠ی هەتاوی.

١٩- مەزهەر ئەحمەد، کەماڵ (دوکتور): تێگەیشتنی راستی و شوێنی لە رۆژنامەنووسیی کوردیدا، چاپی یەکەم، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد، بەغدا ١٩٧٨.

www.zheen.org

٢٠- مستەفا ئەمین، نەوشیروان: چەند لاپەڕەیەک لە مێــژووی ڕۆژنامــەوانی کــوردی، چاپی یەکەم، چاپی وەزارەتی ڕۆشنبیری، سلێمانی ٢٠٠٢.
٢١- مستەفا ئەمین، نەوشیروان: حکوومەتی کوردستان کورد لــە گەمــەی سۆڤــیەتیدا، چاپی دووهەم، چاپی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر ١٩٩٣.
٢٢- ناکام، سەعید: بیرەوەرییەکانی سەعید ناکــام، چــاپی یەکــەم، دەزگــای چــاپ و بلاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر ٢٠٠٣.
٢٣- هــەورامی، ئەفراســیاو (دوکتــور): مســتەفا بــارزانی لــە هێنــدێک بەڵــگەنامە و دۆکیۆمێنتی سۆڤیەتیدا «١٩٤٥ - ١٩٥٨» - یان - تۆمارێکی زێڕین لە مێژووی گــەلی کورد، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و بلاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر ٢٠٠٢.
٢٤- یادگــار و هیــوا، چەپکەگوڵــی وەفادارییــە بــۆ مامۆســتا بــرایم ئەحمــەد، لــە بلاوکراوەکانی مەکتەبی ناوەندی ڕاگەیاندن، سلێمانی ٢٠٠٠/٥/١٨.

کتێبی فارسی

١- تفرشیان، ابوالحسن: قیام افسران خراسان، انتشارات اطلس، چاپ دوم، تهران ١٣٧٧.
٢- جنبش چپ به روایت اسناد ساواک (حزب دمکرات کردستان)، ج ١، چاپ مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات، چاپ اول، تهران ١٣٧٨.
٣- جــونیر، ویلیــام ایگلتــون: جمهــوری ١٩٤٦ کردســتان، ترجمــه: ســید محمــد صــمدی، انتشارات سیدیان، چاپ اول، مهاباد ١٣٦١.
٤- خزنەدار، جمال: راهنمای ژورنالیسم ١٩٧٣ - ١٨٩٨ ترجمه: احمد شریفی، نشــر کــاک، چاپ اول، آذرماه ١٣٥٧.
٥- روحانی (شیوا)، بابا مردوخ: تاریخ مشاهیر کرد (عرفا، علمــا، ادبــا، شــعرا)، ج ٢، بــه کوشش محمد ماجد مردوخ روحانی، انتشارات سروش، چاپ دوم، تهران ١٣٨٢.
٦- زنگنه، احمد (سرلشکر): خاطراتی از مأموریت‌های من در آذربایجــان (از شــهریورماه ١٣٢٠ تا دی‌ماه ١٣٢٥)، انتشارات شرق، چاپ دوم، تهران دی‌ماه ٢٥٣٥.
٧- سرلتی، حسام: تقویم تطبیقی یکصد و چهل و یک ســاله، انتشــارات زوار، چــاپ اول، تهران، بی‌تا.
٨- سلطانی، محمدعلی: احــزاب سیاســی و انجمــن‌هــای ســری در کرمانشــاه، جلــد دوم، مؤسسه‌ی فرهنگی نشر سها، تهران ١٣٧٨.

۹- شاەویس، نوری (خاطرات): پنجاه سال مبارزه در کردستان، ترجمه: عمر فاروقی، نشر نذیر، چاپ اول تهران ۱۳۸۰.
۱۰- صمدی، سید محمد: نگاهی به تاریخ مهاباد، انتشارات رهرو، چاپ اول، مهاباد، ۱۳۷۳.
۱۱- کوچیرا، کریس: جنبش ملی کرد، ترجمه: ابراهیم یونسی، انتشارات نگاه، چاپ اول، تهران ۱۳۷۳.
۱۲- محمودزاده، (آسو)، قادر (دکتر): خاطرات زندگی پرماجرای دکتر آسو (چهره مهاباد)، نشر هور، چاپ اول، تهران ۱۳۷۳.
۱۳- مک داول، دیوید: تاریخ معاصر کرد، ترجمه: ابراهیم یونسی، نشر پانیذ، چاپ اول، تهران ۱۳۸۰.
۱۴- ملازاده، حمید: رازهای سر به مهر، انتشارات مهد آزادی، چاپ اول، تبریز، پاییز ۱۳۷۶.
۱۵- همدی. و: کردستان و کرد در اسناد محرمانه بریتانیا، ترجمه: بهزاد خوشحالی، انتشارات نور علم، همدان ۱۳۷۸.

گۆڤار و بڵاوکراوەکان

۱- ئاڵای ئازادی (ڕۆژنامە)، خولی دووهەم، ژمارە ۲۵، هەولێر، ۳۱ی ٥ی ۱۹۹۲.
۲- ئاڵای ئازادی، (ڕۆژنامە)، خولی دووهەم، ژمارە ۲٤، هەولێر ۲٤ی ٥ی ۱۹۹۲.
۳- ئاوات، گۆڤارێکی ئەدەبی ئەدەبی و تاریخی و کۆمەڵایەتی کوردییە، ژمارە ۱، مەهاباد، یەکی خەزەڵوەری ۱۳۲٤.
۴- دیسان سەعیدی تەتەر، (وتار)، ناوی کتێب یا گۆڤار (؟)، ناوی نووسەر (؟)، شوێنی چاپ (؟).
۵- ڕۆژنامەنووس، گۆڤارێکی وەرزیی تایبەتە بە کلتووری ڕۆژنامەنووسیی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان، ژمارە ۱، هەولێر ۲۲ی ٤ی ۲۰۰٤.
۶- ڕوانگە، گۆڤارێکی دوومانگنامەی فەرهەنگی، کۆمەڵایەتی، سیاسی، ساڵی سێهەم، ژمارە ۱۱، خوێندکارانی زانکۆی زانستی پزیشکی تەورێز، ڕەزبەری ۱۳۸۱.
۷- سەمەدی، سەید عەبدوڵڵا، «گروگاڵی منداڵانی کورد»، گۆڤاری رامان، ژمارە ٤۱، هەولێر ساڵی چوارەم، تەشرینی دووهەم، ٥ی ۱۱ی ۱۹۹۹.
۸- صمدی، سید محمد: نگاهی دیگر به ژ.ک - یادداشتهای شخصی یکی از بنیانگذاران جمعیت، مهاباد، پاییز ۱۳۶۳ شمسی.
۹- گزینگ، (گۆڤار)، ژمارە ۱٤، سۆئێد، زستانی (۱۹۹۷) ۱۳۷٥.

١٠- نیشتمان، ژمارە ٢، خەزەڵوەری ١٣٢٢.
١١- نیشتمان، ژمارە ٣ و ٤، سەرماوەز و ڕێبەندانی ١٣٢٢.
١٢- نیشتمان، ژمارە ٥، ڕێبەندانی ١٣٢٢.
١٣- نیشتمان، ژمارە ٦، ڕەشەمەی ١٣٢٢.
١٤- نیشتمان، ژمارە ٧و٨و٩، تەورێز - مەهاباد ، خاکەلێوە، بانەمەڕ و جۆزەردانی ١٣٢٣.
١٥- نیشتمان، گۆڤارێکی کۆمەڵایەتی، ئەدەبی، خوێندەواری و مانگی کوردییە، ژمارە ١، ساڵی یەکەم، مەهاباد، پووشپەڕی ١٣٢٢.
١٦- هاواری کورد، ژمارە ١، مەهاباد، ڕەزبەری ١٣٢٤.
١٧- هەزار مێرد، وەرزەگۆڤارێکی زانستییە، لە شوێنەوار و مێژووی کوردستان ئەدوێ، ژمارە ١٠، سلێمانی، کانوونی یەکەمی ١٩٩٩.
١٨- هەشتاوهەشت، وەرزەگۆڤارێکی ڕووناکبیرییە - ژمارە ٥ و ٦، ساڵی دووەم، بەهار و هاوینی ٢٠٠٦.
١٩- هەڵاڵە، (گۆڤار)، ژمارە ١، بۆکان، ڕەشەمەی ١٣٢٤.
٢٠- هەڵاڵە، (گۆڤار)، ژمارە ٣، بۆکان، بانەمەڕی ١٣٢٥.

بنکەی ژین
www.zheen.org

چاوپێکەوتن

١- بەڕێز کاک سەید عوبەیدیللا ئەییووبیان.
٢- بەڕێز کاک ڕەحمانی نیکنەفس (ڕەحمانی خانزادێ).
٣- بەڕێز ڕەعنا خانمی زەبیحی.
٤- بەڕێز کاک قادری پاکڕەوان.
٥- بەڕێز کاک قادری تەوەککول.
٦- بەڕێز کاک مەحموودی تەلعەتی.
٧- بەڕێز کاک دڵشادی پاکڕەوان.

بنکەی ژین
www.zheen.org

پاشکۆی دوو

بنکەی ژین
www.zheen.org

پێڕستی پاشکۆی دوو

- ٣٦٧ گۆڤاری ئاوات
- ٣٧٠ میرزا ئەحمەدی ئەشکەیی
- ٣٧٧ گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی
- ٣٨٢ چاپخانەی کۆمەڵەی (ژ.ک) و کوردستان
- ٣٨٩ چۆنێتی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی ژ.ک و بەیاننامەی کۆمەڵەی دێموکڕاتی کوردستان
- ٤٢١ گۆڤاری نیشتمان
- ٤٢٤ بڵاوکراوەکانی کوردی سەردەمی کۆمەڵەی (ژ.ک) و کۆماری کوردستان
- ٤٢٦ پەیمانی سێ سنوور
- ٤٣٧ کۆمەڵەی پێوەندییە فەرهەنگییەکانی سۆڤیەت
- ٤٤٨ ناوی نهێنی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک)
- ٤٥٤ ناساندنی میرزا قاسمی قادری قازی
- ٤٦٣ چەند وێنەی دەگمەن
- ٤٧٢ سەرچاوەکانی پاشکۆی دوو

www.zheen.org

گۆڤاری ئاوات

هەروەک دەزانین بەشێکی ئەم بەرهەمە (سێبەری ئازادی) بۆ گۆڤاری «ئاوات» تەرخان کراوە. لێرەدا ئەم چەند زانیارییە گرینگەی سەرنووسەر و خاوەن ئیمتیازەکەشی دەخەینە سەر و وتارەکەی پێ تەواو پوختەتر دەکەین.

لە لاپەڕە ٢٨ و ٢٩ی بەشی یەکەمی بیرەوەرییەکانی کتێبی «بیرەوەرییەکانی محەممەد شاپەسەندی»دا کاک «محەممەد» پاش ئەوەی باسی چۆنێتی وەدەستهێنانی چاپخانە و گیرانی مامۆستا زەبیحی و هاوڕێیانی دەکا، دەڵێ: «ئەگەرچی هێندێک نووسین و بابەتی ئامادە بۆ چاپ لە ژێر دەستمدا بوو، بەڵام بە ئامادە نەبوونی زەبیحی کە سەرپەرەشتیی گۆڤارەکەی بەئەستۆوە بوو [واتە نیشتمان]، نەدەکرا لە خۆمەوە دەستی پێبکەم. پاش ئەمە کەوتمە سەر بیری ئەوە، با لە خۆمەوە و لە سەر مەسئوولییەتی خۆم گۆڤارێک بە کوردی بڵاو بکەمەوە. ئەمەم بە بیرۆکەیەکی باش لێک دایەوە و جێبەجێ دەستم بە ئامادەکاری کرد. بە یادی زەبیحی و بە سەردێڕی «برای دوورم!» بابەتێکم ئامادە کرد و سەردێڕی زۆر لە نووسینەکانی «زەبیحی»م لە بڵاو کراوەکانی «ژ.ک»دا تێدا گونجاند، بێ ئەوەی ناوی «زەبیحی» بێنم. هەروەها چەند بابەتێکی تر لەگەڵ چەند پارچە شێعری «هەژار» و «هێمن» و بابەتێکی دیکە بە ناوی (محاکەمەی هیتلەر لە دۆزەخ)دا، ئەمانە بریتی بوون لە ناوەرۆکی گۆڤارەکە

(ژمارە ١ی ئاوات). پێش ئەوەی مانگی (ئووت) کۆتایی بێ، (ئاوات) بڵاو کرایەوە: نزیکەی سەد ژمارەم لە ناو برادەرانی حیزب و کەسایەتیەکانی ناو شاردا بڵاو کردەوە و دەوری چوارسەد ژمارە بە هۆی کاک «محەممەدی ئەنوەری» لە ناو شاردا فرۆشرا...»

لە لاپەڕە ٢٦ی بەشی دووەمی کتێبەکەشدا باسی گۆڤاری «ئاوات» هاتووە. بەڵام چونکە لە بەشەکانی دیکە کەلکمان لێ وەرگرتووە، لە دووپات کردنەوەی خۆمان پاراستووە.

لە لاپەڕە ٣٣ی بەشی دووەمدا دیسان باسی گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی دەکا و دواتر دەڵێ: «سوودم لەم چاپخانەیە وەرگرت و بەتەنیا گۆڤارێکم دەرکرد بە ناوی «ئاوات»، ئێستا کچێکم ناو ناوە «ئاوات» بە یادی ئەو رۆژنامەیە کە تەنیا یەک ژمارەی لێ دەرچوو. شایانی باسە هەموو نووسینەکانی هی خۆم بوون، بێجگە لە چەند پارچە شێعرێک...»

لە لاپەڕە ٤٢ش دەڵێ: «هێنام بە ناوی «ئاوات» گۆڤارێکم ساز کرد، نزیکەی مانگێک کارم تێدا کرد و بڵاوم کردەوە...»

لە لاپەڕە ٧١ و لە بەشێک لە وتاری «محەممەدی شاپەسەندی لە زمانی خۆیەوە» کە کاک سدیق سالح ئامادەی کردووە دەڵێ: «ئێمە تا ئاخر ژمارەی «نیشتمان» لە تەورێز ماینەوە. کە لەگەڵ زەبیحی گەڕاینەوە بۆ سابلاغ، چاپخانەیەکی چووکی دەستیمان هێنا، دامانمەزراند. کە زەبیحی گیرا، ئەو چاپخانەیەم ئیستیغلال کرد. مەجەلەیەکم دەرکرد بە ناوی «ئاوات». خۆم حرووفچینیم کرد. کاغەز لە سابلاغ نەبوو، چوومە میاندواو هێنام، بەشی ٥٠٠ دانەم هێنایەوە و تەبعم کرد. نیوەم لە سابلاغ دابەش کرد. «محەممەدی ئەنوەری میرمەحمودی» بۆی فرۆشتم. هەشت دانەم بە «محەممەدی یاهوو» دا بۆ لێژنەی ناوەندی [کۆمەڵەی ژ.ک] نارد. گوتیان شتێکی خراپت کردووە. دوایە جوابیان نارد دەست رابگرم، «ئاوات» هەر پارەی کاغەزەکەی تێچوو».

ئەگەر بمانەوێ ئەم چەند زانیارییە لە چەند دێردا کورت بکەینەوە دەڵێین:

گۆڤاری «ئاوات» لە دوای گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی لە «بالانیش»، چاپ کراوە، گۆڤارەکە نزیکەی مانگێک کاری بۆ کراوە.

حڕووفچینییەکەی هەر کاک «محەممەدی شاپەسەندی» کردوویەتی. زۆربەی وتارەکان نووسراوەی کاک «محەممەدی شاپەسەندی»ن. ئەگەر بەپێی ئەو زانیارییانەی کاک «محەممەد» بێ، هیچ دوور نییە ئەو شێعرەی لە ژێر ناوی «ئەی میللەتی ئاوارە!» و بە ناوی نهێنی «ر. م» یا (ر.ه) لە گۆڤاری «ئاوات»دا بڵاو بۆتەوە شێعری مامۆستا «هەژار» بێ.

ئەو وتارانەی هەر بەپێی قسەکانی کاک «محەممەد» لە نێو ئەو وتارانەدا بووە کە بڕیار بووە لە ژمارەکانی دیکەی گۆڤاری «نیشتمان»دا چاپ بکرێن. (لاپەڕە ٢٨ی بەشی بیرەوەرییەکان)

گۆڤاری «ئاوات» لە تیراژی ٥٠٠ نوسخەدا، تەنیا یەک ژمارەی لێ چاپ و بڵاو کراوەتەوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

میرزا ئەحمەدی ئەشکەیی

لــە لاپــەڕەکانی ١٢ و ١٣ی گۆڤــاری «ئــاوات»دا شــێعرێک بــە نازنــاوی «ئەشکەیی» چــاپ کــراوە کــە لــە شــیکردنەوەکانیدا لــە لاپــەڕەکانی ٤٧ و ٦٢، گوتوومانە ئەو شاعیرەمان نەناسیوە. لێرەدا کە بەخۆشییەوە چەند سەرچاوەی باشمان وەدەست کەوتووە، ئەویش دەناسێنین.

مامۆستا «گیــوی موکریــانی» لــە لاپــەڕە ١٢٣ی بــەرگی یەکــەمی کتــێبی «کەشکۆڵی گیو» و لە بەشی ناساندنی «ئەشکەیی» شاعیردا دەڵێ: «ئەشــکەیی، نێوی ئەحمەد کوڕی محەممەد کوڕی شەریف لە تیرەی سمایلــە کوێرەیــە و لــە ساڵی ١٨٩٩دا لە ئەشکان هاتۆتە دنیاوە و قورئــانی پــیرۆزی خــەتم کــردووە و زمانی فارسی و تورکیشی خوێندووە. لە تەمەنی بیست ساڵیدا هەوەســی شــێعر دانانی دەکەوێتە سەری و دەستی بە غەزەل خوان[ی] کردووە. خاوەنی دیــوانێکی کوردی و فارسی ٢٠٠ لاپەڕەییە. ماوەی نۆ ساڵ لە قەڵادزێدا مامۆستا دەبێت، لە دواییدا بە زۆری دەیکەنە موختار. تەخەللوسی شێعری «ئەشکەیی»، «موختــار» و «لافاو»ە». لە پاش ناساندنیشی شێعرێکی بە نــاوی «خــوێنی جگــەرم»، وەک نموونەی شێعرەکانی هێناوە کە لێرەدا وەک خۆی دەینووسینەوە:

خوێنی جگەرم ووشکە لە نێو قالبی تەڕدا   لەم گێژییەم ڕۆیشتووە روحم لە خەتەردا
وەک کۆمەگی ئەسحاب لەسەر فەتحی دژی شام   سێ خاڵی هێنا سەرم، ئەمنی بە قڕ دا
ڕێبازی هەڵاتن نییە، ناچارە ئەسیرم   ڕۆژ ماتم و شەو ئێشکەچیم تاکوو بە فەردا
لێو تاقەتی بزوان و زمان فرسەتی هاوار   تێماوە دەروون نەفس و دڵی هەر دوو بە شەڕ دا
رووم کردە خەیاڵات و تەدابیر و تەفەننون   بۆ مان و نەجات و فەرەجی زیبا گەردا
روانیمە عەقڵ یەعنی ئەتۆ بێژە دەڵێی چی   بە دزی لە هەموو قووەتی خۆی ئەمنی خەبەر دا
لەم بەینە ئەگەر بوو بە هەرا «ئەشکەیی» دزبی   هەر لا کە زەبوون بوو لە سەر ئەم دینە و بەردا

کاک «فەرەیدوونی حەکیمزادە»، لە لاپەڕە ٢٧٢ی کتێبەکەی (سردشـت در آئینە اسناد تاریخی)دا ئەو شاعیرەی ئاوا ناساندووە: «میرزا ئەحمەدی ئەشکی، لە غەزەل هۆنینەوە بە زمانی کوردی، شاعیرێکی بەزەوق و هەستناسک بـووە. ساڵی ١٢٧٨ی کۆچی مانگی، لە دێی «ئەشکان» لە دایـک بـووە و ساڵـی ١٣٢٠ی هەتاوی [١٩٤١ی زایینی] لە شوێنی لە دایک بوونی کۆچی دوایی کردووە.»

دوای پرسیار و چاوەڕوانییەکی زۆر، بەخۆشییەوە بـە هـۆی برادەرێـک، کاک «ئەحمەد» و کاک «عەلی عەبدوڵڵاپوور»م ناسی. ئـەو دوو بـەڕێزە بـران و خەڵکی دێی «ئەشکان»ن و پێم وابێ ئەگـەر بـە هەڵـە نـەچووبم بـرازای مـیرزا «ئەحمەدی ئەشکەیی»ن. کاک ئەحمەد دەیگوت: «من بە ناوی میرزا «ئەحمەد»ەوە کراوم. لەو وتارەی «کەژاڵ ئیبراهیم»دا نووسراوە، میرزا ئەحمەد چـوار منداڵـی هەبووە بەڵام وا نییە، پێنج منداڵی هـەبوو، سـێ کـوڕ و دوو کـچ... کوڕەکـەی دیکەی ناوی «عەلی»یە. کوڕێکی لە سۆئێدە.» ئەو دوو خۆشەویستە دوو شێعر و وتارێکی «کەژاڵ ئیبراهیم»یان سەبارەت بە ئەشکەیی شاعیر بـۆ نـاردم. کـەژاڵ خانم لە وتارێکیدا کە لە ژێر ناوی «لافاو کێیە؟!» لە ژمارە ٢٦٤ی ساڵی دووهەمی پاشکۆی ئەدەب و هونەری ١٥ی ٤ی ١٩٩٢ بڵاوی کردۆتەوە، زانیـاری باشـی لـە سەر ئەو شاعیرە کۆ کردۆتـەوە و دەڵـێ: «لافـاو... نـاوی «ئەحمـەد محەممـەد شەریف» لە ساڵی ١٩٠٠ی زایینی لە دێی «ئەشکان» لە ناوچەی پشدەر لـە دایـک بووە. هەر لە منداڵی‌یەوە وەکوو زۆربەی شاعیرانی دی خراوەتە بەر خوێندن لە لای مەلا و فەقێیان.

www.zheen.org

لە ساڵی ١٩٥١ کۆچی دوایی دەکات و لە گۆڕستانی قەڵادزێ دەنێژرێ.
«لافاو»ی شاعیر هەر لە منداڵییەوە لە ژیان و گوزەرانیدا ئازار و ستەمی ژیانی زۆر چێشتووە و هەژاری و نەداری بە باڵایدا بڕاون، بۆیە ئەویش بۆ بژێوی ژیانی خۆی و خێزانەکەی رووی کردۆتە کار و کاسبی و عەتاری. هەر لەو رێگەیەشەوە دووکانەکەی بۆتە جێ ژوانی کۆڕ و دمەتەقێی شاعیرانی وەکوو قانع، فانی، هێمن و شاعیرانی نزیک خۆی. لافاوی شاعیر لە زمانی فارسی و عەرەبی دەستێکی باڵای هەبووە. چەندەها شێعری بە فارسی و عەرەبی هۆنیوەتەوە. چونکە سەوداسەری شاعیرانی وەکو سەعدی شیرازی و خەیام و (ابوالعلای معری و المتنبی) بووە.

لە شاعیرانی خۆشمان هەمیشە پەیوەست و پەیوەندی لەگەڵ قانع هەبووە. بەتایبەتی لە پێنجوێنەوە هاتۆتە لای و مامەندئاغای فانی و هێمن هەمیشە لە نامە گۆڕینەوە بوون لەگەڵی.

ئەم شاعیرە کوردپەروەرە هەمیشە خۆشەویستی خاکەکەی کاری تێکردووە بۆیە چەندەها شێعری لەم رووەوە داناوە، جگە لەوەش شێعری ئایینی و کۆمەڵایەتی و دڵداری هەبووە.

هەر ئەو شێعرانەش تووشی ئێش و ئازاریان کردووە و لە بەندیخانەیان شاد کردووە. چەند جارێکیش لە سەردەمی پاشایەتیدا ئاگادار کراوەتەوە کە واز لەو کارە بهێنێ و شێعر دژی رژێمەکەیان نەنووسێ. هەروەها (کاپتن لاین) ئەو کاتەی کە لە کەرکووک دانیشتووە چەند جارێک پەیوەندی لەگەڵ کردووە و پێی وتووە چیدی دوژمنایەتیمان مەکە با تووشی کێشە و ململانێی سەخت نەبین لەگەڵ یەکدی. شاعیری چاونەترس لافاو، ئازا بووە و ئەو بەربەرەکانیەی زیاتر سووری کردووە لە خەبات و تێکۆشان؛ دەچووە ناو جووتیاران و دەربارەی سیاسەتی ئینگلیز قسەی بۆ دەکردن کە ئینگلیز مەبەستی چییە و چ دەکا؟

هەر لەم رێگەیەشەوە چەند جارێک بانگ کراوە بۆ کەرکووک. مامۆستای بەڕێز بۆ بژێوی ژیانی روو دەکاتە «مەرگە» و لە وێشەوە بۆ «قەڵادزێ». هەر زوو دەوڵەمەندەکان پەیوەندی پێوە دەکەن تاکوو کوڕەکانیان فێری خوێندن بکات کە ئەو کاتە قوتابخانەی لێ نەبووە و دەوڵەتیش هێشتا نەهاتبۆوە ناوچەکە.

ئەویش بە دڵێکی فراوانەوە داواکەیان پەسند دەکات و منداڵەکانیان فێری خوێندەواری دەکات.

شاعیر زۆربەی کاتەکانی لەگەڵ هاوڕێیان و شاعیرانی بردۆتە سەر. بۆ خوێندنەوە و وریابوونەوە دژی زوڵم و زۆرداری بووە بۆیە لەگەل مامەندئاغا شێعرەکانیان بۆ یەکتر رەوانە کردووە. زۆر بەداخەوە لافاوی شاعیر تووشی نەخۆشی سیل دەبێت و ماوەیەکی زۆر رەوانەی نەخۆشخانەی «کەرکووک»ی دەکەن و لەوێ لە سەر جێگە دەمێنێتەوە. دواتر دەیهێننەوە بۆ قەڵادزێ. بەڵام نەخۆشیەکەی لێی پیس دەکات و ئەمری خوا بەجێ دەهێنێ. لافاوی شاعیر چوار منالی لە پاش بەجێ دەمێنێ، دوو کوڕ و دوو کچ. [کوڕەکان] ناویان حەسەن و حوسێن و کچەکانیش خەدیجە و هەمین. هەر دوای خۆشی خێزانەکەی «گوڵئەندام» چاو لێک دەنێت وماڵئاوایی دەکات.

لافاوی شاعیر نازناوی بۆخۆی دانەناوە، بەڵکوو دوای مردنی هاوڕێیەکی لە سەر کێلەکەی ئەو نازناوەی بۆ دەنووسێ و هەتا ئێستاش هەر بە لافاو ناسراوە.

ئەمەش کۆپلەیەکە لە شێعرێکی بڵاونەکراوەی:

بنکەی ژین
www.zheen.org

لافاوی میللەت بێت و هەڵبستێ   لە کەند و کۆسپا هەرگیز ناوەستێ
هەرکەس بەرکەوێ مەیتە و قوڕاوی   بەسە ئیستعمار خەیاڵپڵاوی»

کەژاڵ خانم لە کۆتایی وتارەکەی‌دا دەڵێ ئەو وتووێژەی لە سلێمانی و لەگەڵ کوڕی «لافاو»ی شاعیر پێکهێناوە، بەر لە وەی کۆچی دوایی بکات.

دوو شێعرەکەی دیکەش کە کاک ئەحمەد و کاک عەلی بۆیان ناردبووم یەکیان غەزەلێکی ١٥ بەیتی و ئەوی دیکەشیان ٣ بەیتە.

لە پێشەکی غەزەلی یەکەمدا ئەو چەند دێڕە نووسراوە: «کەلامی میرزا ئەحمەدی ئەشکەیی نامەیەکە بە سووڕەتی شێعر ناردوویەتی بۆ لای مامۆستای کۆیی. لەو غەزەلەدا زۆر جیناس و وردەکاری بەکار بردووە. تەنانەت مەلای کۆ[یە]، رەحمەتی خوای لێ بێ، کۆبەکۆ فەرموویەتی ئەم کابرایە یا هیچ نازانێ

یا هەموو شت ئەزانێ. جا بۆ بیرەوەری ئەو دوو زاتە بە نموونەی ئەدەبی کوردی، دەقی غەزەلەکەی نووسرایەوە.»

ئەو شێعرەش وەکوو شێعرەکەی نێو گۆڤاری «ئاوات» زۆرتر رەنگی ئایینی پێوە دیارە هەتا خۆشەویستی و...

لە بەیتی یەکەمدا دەڵێ:

«لە تاقیبی حەقیقەتدا کەسێ زانایی ئەسرارە
لە ناحەق لا بە حەق مولحەق حەقایق بینە، بێدارە»

لە بەیتی سێهەمیشدا دەڵێ:

«بە جەهدی حاسڵی تەحسیل و ئیستیحسال مەحسوولی
موحەسسیل حەوسەلەی حاسڵ بە ئەسڵی ماحەسەڵ دیارە»

لە بەیتی دوازدە هەتا کۆتاییشدا دەڵێ:

«بە حوکمی عیلم و حیلم و سەبر و شوکری تۆوە سەربەرزین
وەئیللا جاهیلی وەک «ئەشکەیی» گومڕایە بێچارە
ئیلاهی تا لە دنیا عەمر و زەیدێ بێ، سەلامەت بێ
ئەبا مەسعوودی ئیبنولحاج کە بۆ دین مەرجەعی کارە
جەسارەت بوو کە من کردم بە کوردی وا لە سوێت مردم
نەفامی بوو لە دەستم چوو، قوسوورم عەفووە ئەمجارە
چ بێژی «ئەشکی» ئەشکی کورتە ئەشکی خۆی ئەبێ بڕێژێ
ئەگەر ماوم لە گەرماوم بە گەرمئاوێ سەرەو خوارم»

بۆ لێکدانەوەشی نووسراوە: «ئەشکی ئەوەڵ ئیشارە بە نازناوی خۆیەتی. ئەشکی دوایی بە مانای پەل و قاچ و قول، ئەشکی سێهەم واتە فرمێسکی غەم و پەژارە. ئەڵێ ئەڕێژم فرمێسکی گەرمم هەتا ماوم ـ ئەگەر ماوم، لە گەرماوم ـ واتە ئەو گوندەی کە لێی بووە گەرماو بووە کە وا لە بەر بێتووشەوەیە. ـ بە گەرمئاوێ ـ واتە بە ئاوی گەرمی فرمێسکم کە لە چاوم سەرەوژێر هەڵئەڕژێ ئەبێ لەم گەرمابە واتە حەمام خۆ خاوێن بکەمەوە چونکە ـ العینان تجریان لمن لە العینان تجریان.» ئەو سێ بەیتەی شێعری دووهەمیش ئەگەرچی نازناوی

«ئەشکەیی» تێدا هاتووە بەڵام لەبەر لەنگی بە پێویستم نەزانی لێرەدا بینووسمەوە.

شیکردنەوەی سەرچاوەکان

کاک «فەرەیدوونی حەکیم‌زادە» بۆ ساڵی لە دایکبوونی ئەشکەیی دەڵێ ساڵی ١٢٧٨ی کۆچی مانگی (هیجری قەمەری) لە دایک بووە. ئەو ساڵە بەرامبەرە لەگەڵ ١٢٤١ی کۆچی هەتاوی و ١٨٦٢ی زایینی. دواتریش دەڵێ ساڵی ١٣٢٠ی کۆچی هەتاوی کۆچی دوایی کردووە کە ئەو ساڵەش بەرامبەرە لەگەڵ ساڵی ١٩٤١ی زایینی. بەو پێیە دەبێ ٧٩ ساڵ ژیابێ. بەڵام رەنگە بە هۆی هەڵەی چاپی ١٢٧٨ی کۆچی هەتاوی، بە کۆچی مانگی واتە (هیجری قەمەری) چاپ کرابێ. بۆیەش پێم وایە هەڵەی چاپییە و هەڵەی نووسەر نییە چونکە بۆ ساڵی کۆچ کردنەکەی کۆچی هەتاوی دەکار کردووە نەک کۆچی مانگی.

کەژاڵ خانمیش دەڵێ ساڵی ١٩٠٠ی زایینی واتە ١٢٧٩ی هەتاوی «ئەشکەیی» شاعیر لە دایک بووە و ساڵی ١٩٥١یش کە بەرامبەرە لەگەڵ ١٣٣٠ی هەتاوی کۆچی دوایی کردووە.

مامۆستا «گیوی موکریانی» دەڵێ ساڵی ١٨٩٩ی زایینی واتە ١٢٧٨ی هەتاوی لە دایک بووە.

بە بڕوای من چونکە مامۆستا «گیوی موکریانی» لە سەردەمی ژیانی شاعیردا ژیاوە و بێوەنەبێ دیویەتی و جگە لە وانەش هۆگرییەکی زۆری بە کۆکردنەوەی زانیاری لە سەر شاعیرانی کورد بە گشتی هەبووە، ئەو زانیاریانەی لە کتێبەکەیدا باسی کردوون زۆر جێگای متمانەترن. جا هەر بۆیە پێم وابێ ساڵی ١٨٩٩ی زایینی ساڵی لە دایک بوونی میرزا «ئەحمەد ئەشکەیی» بووە. چونکە زانیارییەکانی وتاری کەژاڵ خانمیش لە کوڕی خوالێخۆشبوو (ئەشکەیی) وەرگیراوە و ئەویش ساڵی ١٩٥١ی زایینی بە ساڵی کۆچکردنی داناوە کەوایە هەر ئەو ساڵە ساڵی کۆچی ئەو شاعیرەیە.

شوێنی لە دایکبوونی بە گوێرەی سێ سەرچاوەی پێشوو، (جگە لە وتاری کەژاڵ خانم کە دەڵێ ئەشکەیی خەڵکی ناوچەی «پشدەر» بووە) دێی

«ئەشکان»ی سەر بە شاری سەردەشت بووە. ئەوەی پێویستە لە وتارەکەی کەژاڵ خانم زیاد بکرێ ئەوەیە کە ئەو شاعیرە جگە لە «لافاو» نازناوەکانی «موختار» و «ئەشکەیی»شی هەبووە کە ئەو دوو نازناوەی دیکەشی دەگەڕێتەوە سەر ئەو زانیارییانەی کە لە کتێبەکەی مامۆستا «گیو»دا باسی لێ کراوە.

ناساندنی ئەشکەیی شاعیر

میرزا «ئەحمەدی ئەشکەیی» کوڕی محەممەد کوڕی شەریف لە تایفەی «سمایلە کوێری»یە. ساڵی ١٨٩٩ی زایینی بەرامبەر دەگەڵ ١٢٧٨ی هەتاوی لە دێی «ئەشکان» لە دایک بووە. «ئەشکان» کەوتۆتە ناوچەی «ئالان»ی سەردەشت و لە خوار گوندی «بێتووش»ە و ئاواییەکانی دەوروبەری بریتین لە: «ئەشکانی سەروو»، «هەرزنێ»، «مەزناوێ» و «دۆڵ ئالان»؛ لەو دیویشەوە دراوسێی شاری «قەڵادزێ»یە. بە نازناوەکانی «لافاو»، «موختار» و «ئەشکەیی» شێعری نووسیوە.

ساڵی ١٩٥١ی زایینی کە بەرامبەرە لەگەڵ ١٣٣٠ی هەتاوی بە نەخۆشی ئازارەباریکە واتە «سیل» و لە تەمەنی ٥٢ ساڵیدا لە شاری «قەڵادزێ» کۆچی دوایی کردووە و هەر لەو شارەش نێژراوە.

www.zheen.org

گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی

www.zheen.org

هەروەک دەزانین لە لاپەڕە ٩٩ هەتا ١٣٦ی ئەم کتێبە (سێبەری ئازادی) بۆ شیکردنەوەی ڕێکەوتی گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی تەرخان کراوە. لێرەدا کە بەڵگەی دیکەشمان وەدەست کەوتووە، بەپێی توانا ئەو بابەتانەی پێوەندییان بەم باسەوە هەیە دەخەینە سەر و شیکردنەوەکانی پێشووی پێ دەوڵەمەند دەکەین.

لە لاپەڕە ١١٢ی کتێبی «ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سەردەمی دووەم جەنگی جیهانیدا بە پێی بەڵگەنامەکانی ئەرشیڤی یەکێتی سۆڤیەت» کە کاک دوکتور «ئەفراسیاو هەورامی» لە ڕووسییەوە وەریگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی، «حەسەنۆف» سەر کۆنسوولی سۆڤیەت لە ورمێ دەڵێ: «... لە وەڵامی پرسیاری مندا کە ئایا ئەو ڕێکخراوەی ئێوە [مەبەست کۆمەڵەی ژ.ک] بەرنامەی هەیە؟ ئێلخانیزادە گوتی: بەڵێ و بەڵێنی پێدام نوسخەیەکی بەرنامەکەمان بۆ بێنێ.

١٣ی ئەیلوول بۆ دووەم جار ئێلخانیزادە ئەمجارەیان لەگەڵ «عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی»دا هاتەوە لام. نوسخەیەکی لە پرۆگرامی پارتیەکەی خۆیان بە زمانی کوردی بۆ هێنام...» ئەم ڕاپۆرتە ساڵی ١٩٤٤ نووسراوە کە وایە ١٣ی ئەیلوولی ١٩٤٤ مامۆستا «زەبیحی» و کاک «قاسمی ئێلخانیزادە» چوونە کۆنسوولگەری سۆڤیەت لە ورمێ. ئەو ڕۆژە بەرامبەرە لەگەڵ ڕۆژی چوارشەممە ڕێکەوتی ٢٢ی خەرمانانی ١٣٢٣ی هەتاوی. ڕوونکرانەوەی ئەم بابەتە ئەوەمان

بۆ دەسەلمێنێ کە مامۆستا «زەبیحی» و هاوالانی دوای «پەیمانی سێ سنوور» و گەڕانەوەیان لەو پەیمانە نەگیراون. دەنا ئەگەر دایبنێین مانگی خەرمانانی ١٣٢٣ گیرابن و ٨ مانگیش لە زینداندا بووبن، ئەوە کاتی ئازادبوونەکەیان دەکەوێتە ڕۆژەکانی کۆتایی مانگی بانەمەڕی ١٣٢٤. ئەوە لە کاتێکدایە کە بەپێی هەواڵی «ڕۆژنامەی کوردستان» لە ٣ی ڕەشەمەی ساڵی ١٣٢٤ واتە ٢٢ی فێوریەی ١٩٤٥ ئازاد کراون.

دیسان لە لاپەڕە ١٢٤ی سەرچاوەی پێشوودا بەرپرسی کۆمەڵەی پێوەندی کولتووریی سۆڤیەت لەگەڵ ئازەربایجانی ئێران دەڵێ: « عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی و قاسمی ئێلخانیزادە ڕێکەوتی ٢ی شوباتی ١٩٤٥ هاتنە لام و داوایان لێ کردم ئیجازەیان بدرێتێ ڕێکخراوەی پەیوەندی کولتووری لەگەڵ سۆڤیەتدا لە کوردستان دروست بکەن و سەربەخۆیش بێ...» ڕێکەوتی ٢ی شوباتی ١٩٤٥ بەرامبەرە لەگەڵ ڕۆژی هەینی ڕێکەوتی ١٣ی ڕێبەندانی ١٣٢٣ کە ئەوەش ئەو داوایەی پێشوومان پتر دەسەلمێنێ.

دیسان هەر لەو سەرچاوەیەدا و لە لاپەڕەکانی ١٤٦ و ١٤٧ و ١٤٨دا «ڤیلچیفسکی» ڕاپۆرتێکی بۆ هاوڕێ «گ.م. دیمیترۆڤ»، سکرتێری کومیتەی ناوەندی حیزبی کۆمۆنیستی یەکێتی سۆڤیەت ناردووە کە لە بەشێکیدا بەم چەشنە باسی گیرانی مامۆستا «زەبیحی» کردووە: «... ئینگلیزەکان توانییان بە سەرۆکایەتی ڕاستەوخۆی پاڵکۆنیک «کینگ» کە ڕاوێژکاری سیاسی ئینگلیزە لە کەرکووک و مووسڵ، دەست بە تێکدانی پارتی ژێکاف بکەن و باڵی ڕاستی ژێکاف کە لە فێئۆداڵ و تاجیرە گەورەکان پێک هاتووە، دژی باڵی چەپ هان بدەن. هەروەها باڵی ڕاستی ژێکاف داوا لە پارتی ژێکاف دەکات واز لە سیاسەتی دژی ئینگلیز بێنێ و لە پارتی توودەی ئێران دوور بکەوێتەوە. باڵی ڕاستی ژێکاف لەم کاتەدا دژی باڵی چەپی پارتی ژێکاف بە سەرۆکایەتی زەبیحی بلۆکێکیان بۆ ماوەیەکی کورت لەگەڵ ناسیۆنالیستە ڕاستڕەوەکانی ئازەربایجانیدا کە هەوڵیان دەدا لە یەکەم ڕۆژی دەسپێکردنی بزووتنەوەی نەتەوایەتییەوە لە ئازەربایجانی ئێران پیشانی بدەن گوایە ناوچە کوردیەکانی باکوور و ڕۆژئاوای ئێران (هەر لە کۆنەوە) هی ئازەریەکان بووە، دامەزراند. هەر ئەم تاقمەی باڵی ڕاستی ژێکاف بۆ ڕێکخستنی ڕێکخراوی ژێکاف لە ناو شکاکەکاندا، زەبیحییان ناردە ئەو ناوچەیە. ناسیۆنالیستە ڕاستڕەوەکانی ئازەری بەتایبەت نوێنەرانی کۆنەپەرەست و ناسراوی مەجلیسی ئێران ـ وەک سەرتیپ زادە [سەتتارزادە

دروستە] و خەلعەتبەری و کەسرەوی تەبریزی رۆژنامەنووس ـ کە لە مەبەستێکی سەفەری زەبیحی ئاگادار بوون، توانییان بە یارمەتی کۆنەپەرەستانی ئێران زەبیحی بگرن و بە تاوانی چالاکیی دژی دەوڵەتی ئێران و پارچەپارچە کردنی وڵات، موحاکەمەی بکەن. دووبەرەکی لە ئاستی سەرکردایەتی ژێکافدا بوو بە هۆی ئەوەی وا بزووتنەوەی کورد لە کوردستانی ناوەندیدا کە لە نیوەی دووەمی ساڵی ١٩٤٥ بە دواوە سەری هەڵدابوو، بەبێ سەرکردایەتی بمێنێتەوە.»

لە لاپەرە ١٤٨یش لە درێژەی بۆچوونەکانیدا دەڵێ: «... ئەم لێک بڵاوبوونە مەسەلەی گیرانی «زەبیحی»ی سکرتێری ئەم پارتەی بەدواوە بوو کە کاتی گەشتەکەی بۆ لای کوردەکانی باکوور ـ رۆژئاوای ئێران لە نیزیکی شاری رەزائیە ـ لە لایەن پۆلیسی ئێرانەوە گیرا. پۆلیس چاپەمەنیی پارتی ژێکافی بە زەبیحی گرتووە کە بووە بە هۆی تاوانبار کردنی زەبیحی بە راپەڕین دژی دەوڵەتی ناوەندی. کاربەدەستانی ئێرانی دەیانەوێ ناوبراو موحاکمە بکەن. ئێستا زەبیحی نزیکەی ساڵێکە لە زیندانی تاراندایە. دەنگوباسی زۆر لە سەر ئەوە هەیە کە پێدەچێ گرتنی زەبیحی لە لایەن پۆلیسی ئێرانەوە بە دەسیسەی باڵی راستی ژێکاف بووبێ، بۆ ئەوەی بەم چەشنە لە رەقیبی باڵی چەپی ژێکاف ئازاد ببن.»

کاک دوکتور «ئەفراسیاو هەورامی» لە لاپەرە ٩٩ی کتێبی «رووداوەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی سۆڤێتیدا (١٩٤٥ ـ ١٩٤٧)» لە بەشێک لە شیکردنەوەکانی ڤیلچفسکیدا دەڵێ: «... بەڵام زەبیحی بەپێی هەموو ئەو بەڵگانەی کە لە ئارشیڤەکانی یەکیەتی سۆڤێت دەرمهێناون و بڵاوم کردوونەتەوە، لە لایەن سۆڤیەتەکانەوە جێی باوەڕ و متمانە نەبووە. هەمیشە دەستیان ناوە بە روویەوە و دژی بۆچوونەکانی بوون...» کەچی نازانم بۆچی کاک دوکتور «یاسین سەردەشتی» کە پەراوێزی بۆ ئەم کتێبەی کاک «ئەفراسیاو» نووسیوە لە رووی چ بەڵگەنامەیەکەوە دەڵێ کە «قازی محەممەد»، «زەبیحی» بەگرتن داوە. کاک دوکتور «یاسین» لە پەراوێزی لاپەرە ١٣٨ و ١٣٩دا دەڵێ: «... حکوومەتی کوردستان «عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی» وەک چاوەدێری جێبەجێ کردنی ئەو رێککەوتننامەیە [رێککەوتننامەی سەربازی ٢٦ی مایسی ١٩٤٦ نێوان وەفدی کورد و ئێران] لە بەرە دانابوو، دیارە کاتێک ئێرانیەکان بە پێچەوانەی

ئـــەو رێککەوتننامەیـــەوە رەفتاریـــان کـــرد و تەقەمـــەنی و چـــەکیان نـــاردە پادگانەکانیان، هێزەکانی کـــورد بـــەرەنگاریان بوونـــەوە و چەنـــدین ســـەربازی ئێـــرانی لـــەو پێکدانانـــەدا کـــوژران. زەبیحـــیش بـــە راپـــۆرت ســـەرەوەی لـــەو پێشێلکارییەی ئێرانیەکان ئاگادار کردۆتەوە. ئەو زەبیحییەی کە نووسەر وای بۆ دەچێ گوایە قازی محەممەد بەگرتنی دابێ!!»

بەڵام بە بڕوای من کاتێک دەتوانین تاوانێکی ئاوا قورس و گـران بخەینـە ئەســتۆی کەســێکی وەک «قـــازی محەممـــەد» کـــە ســـەرچاوە و بەڵـــگەی زۆر باوەرپێکراومان لە بەر دەستدا بێ.

بـــە ئاوڕدانەوەیـــەک لـــە بەڵـــگەنامەکانی سۆڤـــیەت و ئینگلـــیس بۆمـــان دەردەکەوێ لە هیچ کوێ «قازی محەممەد» لە سەر ویستی خـۆی ســەبارەت بـە گۆڕینی کۆمەڵەی (ژ.ک) بە حیزبی دێمۆکرات یا هەر حیزبێکی دیکـە رەزامەنـدی خۆی دەرنەبڕیوە. هەموو بەڵگەکان وا نیشان دەدەن کە رووسەکان ئەوەنـدە لـە نهێنیکاری و ئامانج و تێکۆشانی کۆمەڵەی (ژ.ک) ترساون کە بۆ لـە نێـوبردنی ئەو کۆمەڵە و ئاژاوە نانەوە لە هیچ شتێک نەپرینگاونەوە. ئەگەر ئەوەشیان لـە دەست نەهاتبێ لانی کەم وایان کردووە دروشمەکانی پـێ بگـۆڕن. راپۆرتـەکانی بەرپرسانی پایەبەرزی سۆڤیەت و ئینگلیس ئەو داوایانە تەواو دەسـەلمێنن کـە رووسەکان بەتایبەتی و بە ئانقەست یـەک لـە هـەزاری ئـەو یارمەتییـەی بـە ئازەرییەکانیان دەکرد بە (ژ.ک)یان نەکردووە. هەر بۆیە بە بڕوای مـن مامۆسـتا «زەبیحـــی» بـــە ئاگـــاداری راســـتەوخۆی رووســـەکان و هاوئاهـــەنگی لەگـــەڵ «سەرلەشکر زەنگەنە» کە لە ورمێ دایمە پێکەوە دیداریان هەبووە، گـیراوە. بـا ئەوەش بڵێم کە دەسەڵات وهێزی رووسەکان چ لـە ناوچـەی کوردسـتان و چ لـە ناوەندی ئێران زۆر لەوانە پتر بـووە کـە نـەتوانێ لـە گواسـتنەوەی مامۆسـتا «زەبیحی» و هاوڕێیانی بۆ تاران بەرگری بکـا یـا تەنانـەت دوای ناردنیـان بـۆ تارانیش نەتوانێ زوو ئازادیان بکا. گیرانی مامۆستا «زەبیحی» قۆناغی یەکـەمی جێبەجێ کردنی ئامانجەکانی درێژخایەنی رووسەکان بووە و دەستوورەکەشی لە لایەن بەرپرسانی پایەبەرزی سۆڤیەت هاتووە. هەڵـبەت هـەرگیز حاشـا لـە وە ناکرێ کە رەنگە مامۆستا «زەبیحـی» وەک سـکرتێری کۆمەڵـەی (ژ.ک) دوژمـنی ناوخۆییشی هەبووبێ، بەڵام بە هیچ جۆرێک لەگەڵ بـیر و بـاوەڕ و کەسـایەتی کەسێکی وەک «قازی محەممەد» ناگونجێ کە مامۆستا «زەبیحی» بە گـرتن دابـێ.

بەپێی زۆربەی ئەو بەڵگە و کتێبە مێژووییانەی بڵاوکراونەوە، پێشەوا «قازی محەممەد» لە ماڵی بابی «دلشادی رەسوولی» سوێندی بۆ کۆمەڵەی (ژ.ک) خواردووە و ناوبراوی زۆر خۆش ویستووە. لەوەش گرینگتر کاک «قاسمی قادری قازی» خزمی «پێشەوا قازی» بووە و یەکێک لە دڵسۆزترین ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) و مامۆستایانی قوتابخانەکانی مەهاباد بووە.

پرسیارەکە لێرەدایە ئاخۆ دەکرێ و لەگەڵ عەقڵ دەگونجێ کەسایەتییەکی وەک «قازی محەممەد» خزم و کەس و خۆشەویستانی خۆشی لەبەر گۆڕینی ناو و دروشمی حیزبێک بە گرتن بدا؟!

بنکەی ژین
www.zheen.org

چاپخانەی کۆمەڵەی (ژ.ک) و کوردستان

بەخۆشییەوە لەم دواییانەدا کتێبی «بیرەوەریەکانی محەممەدی شاپەسەندی» کەوتە دەستی خوێنەران. لەو کتێبەدا زۆر بە وردی سەبارەت بە هەر دوو چاپخانەی کۆمەڵەی «ژ.ک» و «کوردستان» باس کراوە.

ئەگەرچی لە چەند جێگایەکدا بۆچوونەکانی کاک «محەممەد» یەک ناگرنەوە، بەڵام لێکدانەوەی ئەو زانیارییانە بەشێکی گرینگی مێژووی چاپ و چاپەمەنی و تەنانەت شێوەی هەڵسوکەوتی رووسەکانمان بۆ روون دەکەنەوە. با بزانین لەم بارەوە چ نووسراوە:

لە لاپەڕە ٢٩ و لە بەشی «چاپخانەی کوردستان لە مەهاباد»دا دەڵێ: «پاش بڵاو بوونەوەی «گۆڤاری ئاوات» کۆمیتەی ناوەندیی کۆمەڵە بە هۆی کاک «محەممەدی یاهوو» وەڵامیان ناردبوو، سەرزەنشتیان کردبووم کە بۆچی بێ پرس و ئیجازەی ئەوان «گۆڤاری ئاوات»م بڵاو کردۆتەوە؟! ئینجا ویستبوویان ئاگادار بم بەم زووانە ئامێری چاپ کە کاربەدەستانی شووڕەوی بەڵێنیان دابوو، دەگاتە مەهاباد. بۆیە پێویستە ئامادەکاری بکەم بۆ راهێنانی کادری پێویست بۆ وەگەڕخستنی ئەم ئامێرە. زووتریش رووبەڕووی کاروانسەرای «سەیدعەلی» جێگای ئامادە کرابوو بۆ دامەزراندنی ئامێرەکە و ئیدارەی چاپخانە و هەروەها ئیدارەی «رۆژنامەی کوردستان». لە ئۆکتۆبری ١٩٤٥دا ئامێرەکە گەیشتە

مەهاباد، ماوەی دوو هەفتە دوو ئەندازیاری رووسی خەریکی دامەزراندنی بوون. لەو ماوەیەدا کارگەرەکان خەریکی دابەشکردن و جووکردنی پیتەکان و مەشقکردن و راهێنان لە سەر دەزگای پیتەکان بوون و لە ماوەیەکی کەمدا چاپخانە ئامادە کرا...»

لە لاپەڕە ٣١یشدا دەڵێ: «بەر لە دامەزراندنی چاپخانەی کوردستان، ئۆکتۆبەری ١٩٤٥ لە یەکەمین کۆنگرەی حیزبی دێموکڕاتی کوردستاندا لە مەهاباد، بڕیاری دەرکردنی «رۆژنامەی کوردستان» پەسند کرابوو...» لە لاپەڕە ٢٦ و ٢٧ی پاشکۆی ژمارە ١ و لە بەشی «چۆنێتی دامەزراندنی چاپخانەی کوردستان»دا پاش ئەوەی باسی گۆڤاری ئاوات و چۆنێتی بڵاوبوونەوەکەی دەکا دەڵێ: «پاش بڵاو بوونەوەی ئاوات، «محەممەدی یاهوو» وەڵامی بۆ هێنام کە لیژنەی ناوەندیی «ژ.ک» و زیاتر لە هەمووان «حاجی مستەفا داودی» لێم نارازین. چونکوو دەبوو بۆ دەرکرانی ئاوات ئیمتیاز وەربگرم و پرسیان پێ بکەم. وەڵامم دایەوە من ئەو ئیشەم بۆ هاتنەوەی زەبیحی دانابوو. بەڵام دەمەویست توانای خۆم بۆ ئەم ئیشە تاقی بکەمەوە. پاش یەک دوو هەفتە بە شوێنیاندا ناردم و پێیان راگەیاندم پێویستە واز لە دەرکردنی «ئاوات» بێنم؛ چونکوو چاپخانەی گەورەمان بۆ هاتووە و دەبێ کادری پێویست ئامادە بکرێ. لە خۆم زیاتر کەس نەبوو حرووفچینی بزانێ. ناچار چەند کەسم پەیدا کرد و لە ماوەیەکی کەمدا فێری ئیشەکەم کردن. سەدیق ناوێکیش کە لە عێراقەوە هاتبوو، لە سەر مەکینەکەی چاپ لای «سەیید حوزنی» ئیشی کردبوو، [لە لاپەڕە ٧٢ی بەشی دووەمدا دەڵێ ناوی «سەدیق بەکری» بوو] خستمانە سەر مەکینە و ئا بەم جۆرە چاپخانەی کوردستان کەوتە ئیش کردن. لام وایە نەخشەی کاری چاپخانە، گۆڤاری «کوردستان» بوو.»

لە لاپەڕە ٢٧ی پاشکۆی یەکەمدا لە بەشی «بڕوانامە» دەڵێ: «کاتی رووداوەکانی ورمێ، زەبیحی لە سابڵاغ نەبوو، ئەسناد و کەلوپەلی سکرتاریەت لای من دانرابوو. <شەوێکیان «سەدیقی حەیدەری» هاتە لام و وتی «سەید عەبدوڵڵای ئەفەندیی شەمزینی» دەیەوێ لە «ورمێ» چاوی بە نوێنەرەی سۆڤێت بکەوێ، پێویستە بۆی ئامادە بکەین> وا بوو بە زمانی فارسی بۆمان نووسی و حەیدەری بۆی برد.»

www.zheen.org

لە لاپەڕە ٣٣ی پاشکۆی ژمارە ٢دا دیسان باسی ئەوەی دەکا کە گلەییان لێ کردووە و پێیان کوتووە بۆچی بێ پرس «گۆڤاری ئاوات»ی بلاو کردۆتەوە دواتر دەڵێ: «هێندەی پێنەچوو بانگیان کردم بۆ ناوەندی «ژ.ک» وتیان چاپخانەی کوردستان گەیشتووە و داوایان لێ کردم، دەست لە هەموو شتێ هەڵبگرم و خۆم تەرخان بکەم بۆ چاپخانەی کوردستان کە لە سۆڤێتەوە بۆمان هاتووە. <لەم کاتەدا هێشتا حیزبی دێموکرات دانەمەزرابوو>»

بەڵام دوو لاپەڕە ئەولاتر و لە لاپەڕە ٣٥دا بە پێچەوانەی قسەکانی پێشووتری لە وەڵامی ئەو پرسیارە کە: «[چ]یادگاریتان لەگەڵ پێشەوا قازی محەممەددا [هەیە]؟» دەڵێ: «جارێکیان لەگەڵ قازیدا لە تەورێزەوە هاتووین [=دەهاتینەوە] بۆ سابلاغ، «مەنافی کەریمی»یشمان دەگەڵ بوو. مەناف وەزیر بوو <لەو سەفەرەی کە «چاپخانەی کوردستان»مان لە تەورێزەوە هێنا بۆ سابلاغ>، لە ڕێگا ئۆتۆمۆبیلەکەمان وەرگەڕا بەڵام بێ زیان بووین.»

لە درێژەی ئەم باسەدا و لە لاپەڕە ٤٣دا دیسان بەپێچەوانەی قسەکانی پێشووی کە گوتوویەتی پاش بلاوبوونەوەی گۆڤاری «ئاوات» لە لایەن کۆمەڵەی (ژ.ک) بۆ کومیتەی ناوەندی بانگ کرام، ئەوجار دەڵێ: «... کە بە شوێنیاندا ناردم، پێیان گوتم: <ئێمە مەسەلەیەکمان لە بەر دەستدایە دەمانهەوێ چاپخانەیەکی باش بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستان حازر بکەین> و لە تۆ زیاتر ئێمە کادرمان نییە. ئەتۆ دەبێ خەریکی ئەو ئیشە بی. لە بەرامبەر کاروانسەرای «سەید عەلی» (کاروانسەرایەکی دیکە هەبوو... تێلگرافی نەبوو) خەریکی سازکردنی مەتبەعە بووم. ئەوجار وەک دەورە دەورەیەکم کردەوە بۆ ئەو لاوانەی کە دەیانهەویست فێری حەرووفچینی بن... هەوەڵ ژمارەی «کوردستان»مان دەرکرد. هاتین گۆڤاری دیکەشمان ساز کردن، تەقریبەن پێنج شەش گۆڤارمان هەبوون...»

لە لاپەڕە ٥٨یشدا دەڵێ: «لە کاتی کۆماری کوردستاندا کە چاپخانەی کوردستان هات (رووسەکان هێنابوویان) دوو مهەندیسی لەگەڵدا بوون. کۆمیتەی ناوەندی ژ.ک منیان بانگ کرد و گوتیان کە لە تۆ زیاتر کەس سنعەتی (تەکنیکی) چاپ نازانێ. تۆ بەرپرسی ئەو چاپخانەی؛ دەبێ کرێکاری تەواومان بۆ رابێنی. دەستم پێکرد و خۆم حازر کرد نزیک بە ٢٠ شەوو [ڕۆژ] مەتبەعەکەم ساز کردو

دەستمان پێکرد. یەکەم نموونەی کارمان «گۆڤاری کوردستان»[ی] ژمارە یەک بوو. بۆ نموونە کە بزانین چاک کار دەکا، ناکا. ئەوە بوو کە لەو مەجەللەیەمانڕا دەست پێکرد. دوایی ڕۆژنامەی کوردستان هات. ڕۆژنامەی کوردستان، ڕۆژنامەیەکی ڕەسمی حکوومەتی میللی بوو کە بە دوو ڕۆژ جارێک دەردەچوو و زمانی حاڵی کۆماری کوردستان بوو.»

لە لاپەڕە ٧٢شدا دەڵێ: «کە چاپخانە تازەکە هاتە مەهاباد، نێوبەتاڵ بوو <دوو موهەندیسی چیکۆسلۆفاکی هات [ن]، نزیکەی دوو مانگ خەریکی بوون تا جووریان کرد. نەیاندەهێشت کەس هاتووچۆیان بکا> کە تەواو بوون ئیشیان پێ کرد و ڕۆیشتن. چاپخانەکەی بۆکان بچووک بوو، وەک ئەوە بوو کە «ئاوات»م پێ چاپ کرد. ئێمە یەکێکمان دەست کەوت لای خوالێخۆشبوو «حوزنی موکریانی» ئیشی کردبوو، ناوی «سەدیق بەکری» بوو پێم وایە خەڵکی لای خۆمان بوو، [ڕەنگە مەبەستی مامۆستا «سەعید ناکام»یش بێ] ئەو مەکینەیەی بەڕێوە دەبرد. منیش ١٠ کەسم فێری حرووفچینی کرد. بۆخۆشم سەروبەندی جەریدەکەم دەبەست و جێبەجێ مەقالەکانم هەر یەکە لە جێی خۆی دادەنا. جگە لەوە ئەوراقی حکوومی و بەیاننامە و هەموو بڵاوکراوەکانی دیکە لەوێ چاپ دەکرا...»

بنکەی ژین
www.zheen.org

شیکردنەوەکان:

ئەو چەند بابەتەی کە سەبارەت بە هێنانی «چاپخانەی کوردستان» باسمان کردن زۆر وردەکاری دەخۆ گرتووە. ئەگەر بە کورتی باسیان بکەین دەڵێین: بەپێی قسەکانی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» (لاپەڕە ٢٩ی بەشی بیرەوەریەکان)، «چاپخانەی کوردستان» لە ئۆکتۆبری ساڵی ١٩٤٥ گەیشتۆتە مەهاباد. ئەم ڕێکەوتە بەرامبەرە لەگەڵ مانگی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٤ی هەتاوی. دیسان هەر لەو لاپەڕەیەدا هاتووە کە دوو ئەندازیاری رووسی لە ماوەی دوو هەفتە چاپخانەکەیان دامەزراند. لە لاپەڕە ٥٨ی بەشی دووەمیشدا دەڵێ: دوو موهەندیسیان لەگەڵ بوو. لە لاپەڕە ٧٢شدا دەڵێ: «دوو موهەندیسی «چیکۆسلۆفاکی»یان لەگەڵ بوو نزیکەی دوو مانگ خەریک بوون تا جووریان

کرد. نەیاندەهێشت کەس هاتووچۆیان بکا...» ئەگەر لە هێندێک بۆچوونی جیاوازی نێو کتێبەکەی کاک «محەممەد» چاوپۆشی بکەین، بۆ ئەو بەشە بەو ئاکامە دەگەین کە لە مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٤ هەر دوابەدوای دەرچوونی ژمارە یەکی گۆڤاری «ئاوات»، «چاپخانەی کوردستان» هاتۆتە مەهاباد، دوو موهەندیسیشیان لەگەڵ ناردووە کە چاپخانەکە دامەزرێنن.

لە لاپەڕە ٣١ی بەشی بیرەوەرییەکاندا هاتووە کە پاش دەرچوونی گۆڤاری «ئاوات» لە لایەن کومیتەی ناوەندی کۆمەڵەی (ژ.ک) گلەیی لێکراوە کە بۆچی بە بێ پرسی ئەوان ئەم گۆڤارەی چاپ و بڵاو کردۆتەوە. دوو هەفتە پاش دەرچوونی گۆڤارەکە بانگیان کردووە هەتا لە «چاپخانەی کوردستان»دا کار بکا و چەند کەسێک فێری حرووفچینی بکات. لە لاپەڕە ٣٣ی بەشی دووەمیشدا دەڵێ بۆ کۆمیتەی ناوەندی (ژ.ک) بانگ کراوە و داوایان لێکردووە بچێ لە «چاپخانەی کوردستان» کار بکا. هەروەها دەڵێ لەم کاتەدا هێشتا حیزبی دێموکڕات دانەمەزرابوو.

تا ئێرەش بۆ هەموومان روون دەبێتەوە کە «چاپخانەی کوردستان» بەر لە چاپی گۆڤاری «ئاوات» گەیشتۆتە مەهاباد، واتە پێش مانگی ئۆکتۆبری ١٩٤٥، بەڵام سەیر ئەوەیە کاک «محەممەد» لە لاپەڕە ٣٥ و ٤٢ی بەشی دووەمدا جارێک دەڵێ «چاپخانەی کوردستان»مان وێڕای «پێشەوا قازی محەممەد» و کاک «مەنافی کەریمی» لە تەورێزەوە هێناوەتە مەهاباد. دواتریش (لاپەڕە ٤٣) دەڵێ بۆ کۆمیتەی ناوەندی (ژ.ک) بانگ کراوە و پێیان گوتووە کە دەمانهەوێ چاپخانەیەکی باش بۆ حیزبی دێموکڕات ساز بکەن.

هەروەک هەموومان دەزانین، ژمارە ١ ی گۆڤاری «کوردستان» لە ١٥ی سەرماوەزی ١٣٢٤ (٦ی دێسامبری ١٩٤٥) لە «چاپخانەی کوردستان» چاپ و بڵاو کراوەتەوە. خودی کاک «محەممەد»یش لە لاپەڕە ٥٨، بەشی دووەمی کتێبەکەی خۆیدا دەڵێ: «نزیک بە ٢٠ شەو و رۆژ مەتبەعەکەم ساز کرد. دەستمان پێکرد و یەکەم نموونەی کارمان گۆڤاری «کوردستان»ی ژمارە ١ بوو. بۆ نموونە کە بزانین چاک کار دەکا، ناکا. ئەوە بوو کە لەو مەجەللەیەمانڕا دەست پێکرد...»

لێرەدا ئەو پرسیارە دێتە گۆڕێ کە ئەگەر ئەو قسەیەمان قەبووڵ بێ کە «چاپخانەی کوردستان» لە ئۆکتۆبری ١٩٤٥ (خەزەڵوەری ١٣٢٤) هاتبێ و دوو

مانگیشی خەریک بوون هەتا دایمەزرێنن، ئەدی چۆنە کە لە گۆڤاری «کوردستان»دا نووسراوە کە حیزبی دێموکڕات دوای دامەزراندنی لە یەکەم رۆژی مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٤ بەیاننامەی خۆی بڵاو کردۆتەوە.

ئەو دەمی بە دوو ئاکامی جیاوازی دیکەش دەگەیشتین: یەکەم ئەوە کە بەو حیسابەی وێناچێ بەیاننامەکە لە «چاپخانەی کوردستان» چاپ کرابێ. بەڵام ئاکامی دووەم هەموو بۆچوونەکانی دیکەمان رەت دەکاتەوە، با بزانین چۆن: لە لاپەڕە ٢٧ی پاشکۆی ژمارە یەکدا کاک «محەممەد» دەڵێ کە هەموو ئەسناد و کەلوپەلی سکرتاریەت لە لای ئەو داندرابوو. مامۆستا «زەبیحی»ش لەبەر ڕووداوەکانی ورمێ لە سابلاغ نەبووە. لەو ماوەیەدا شەوێکیان کاک «سەدیقی حەیدەری» چۆتە لای و گوتوویەتی (بڕوانامە)ی بداتێ، چونکە «سەید عەبدوڵلای ئەفەندی شەمزینی» لە ورمێ چاوی بە نوێنەری سۆڤیەت دەکەوێ و دەیهەوێ ئەو (بڕوانامە)شی بداتێ. دواتر دەڵێ ئەوانیش وەریانگێڕاوەتە سەر زمانی فارسی و داویانە بە کاک سەدیقی حەیدەری. لە لاپەڕە ٧٢شدا دەڵێ کە دوو موهەندیسە «چیکۆسلۆفاکی»یەکە دوو مانگ خەریک بوون تا چاپخانەیان دامەزراند. لەو ماوەیەشدا بە قسەی کاک «محەممەد» نەیانهێشتوە کەس هاتووچۆیان بکا. تا تەواو بوون ئیشیان پێ کردووە و دوایە رۆیشتوون.

لێرەدایە کە بۆچوونەکان دەگۆڕدرێن. من پێم وایە ئەو بڕوانامەیە هەمان «بەیاننامەی کۆمەڵەی دێموکڕاتی کوردستان» بووە کە دوای ئەوەی بۆ رووسەکانیان بردووە، بەرپرسەکانیان دەستووریان داوە هەموو وشەکانی «کۆمەڵە» لە نووسراوەکەدا لابردرێن. دواتریش هەر بەو موهەندیسانە و هەر بەو چاپخانەی کە بۆخۆیان ناردبوویان، بە دوور لە چاوی بەرپرسانی ئەو حیزبە تازەیە چاپی بکەن. هەر بۆیەش بووە کە نەیانهێشتووە کە کەس بچێتە لایان، دەنا بۆچی دەبێ کەسانێکی هاتوون تاقمێک فێری شێوەی چاپ و کارکردن لە چاپخانە بکەن و لە لایەن دەوڵەتێکەوە مەئموور کراون بۆ ئەو کارە، نەهێڵن کەس بیانبینێ.

ئەگەر ئەو بۆچوونەشمان راست بێ، دیسان دەگەڕێینەوە سەر بۆچوونی پێشوومان کە گوتمان ئەو چاپخانەیە پێش چاپی گۆڤاری «ئاوات» واتە پێش مانگی ئۆکتۆبر دەبێ هاتبێ بۆ مەهاباد.

www.zheen.org

ڕوونکردنەوەی ڕێکەوتی هێنانی چاپخانە بۆ مەهاباد لە لایەک لە دیاری کردنی ڕۆژ و مانگەکانی کۆتایی تەمەنی خەباتی کۆمەڵەی (ژ.ک) و هەڵوەشاندنەوەی ئەو کۆمەڵەیە نزیکمان دەکاتەوە، لە لایەکی دیکەشەوە ڕێکەوت و شوێنی چاپی بەیاننامەکە و هەروەها هۆکاری گۆڕین و لابردنی وشەی «کۆمەڵە»مان بۆ ڕوون دەکاتەوە. من لەو بڕوایەدام یەکێک لەو هۆکارانەی کە ئیمزای «پێشەوا قازی محەممەد» بە ژێر بەیاننامەکەوە نییە، هەر ئەوە بووە کە «پێشەوا» بە گۆڕین و لابردنی ئەو وشەیە ڕازی نەبووە و ئەو کارەی بە دەستێوەردانی ئاشکرا لە کاروباری کوردەکان زانیوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

چۆنێتی هەڵوەشاندنەوەی كۆمەڵەی ژ.ک و بەیاننامەی كۆمەڵەی دێموكراتی كوردستان

لە لاپەڕە ٣٥٠ی كتێبی «رۆژنامەی كوردستان ـ مەهاباد ١٣٢٤ ـ ١٣٢٥ی هەتاوی (١٩٤٦)»دا، كاک «رەفیق ساڵح» و كاک «سەدیق ساڵح» بەو چەشنە باسی بەیاننامەی راگەیاندنی «كۆمەڵەی (حیزب)ی دێموكراتی كوردستان»یان كردووە و دەڵێن كە نوسخەی دەستنووس و چاپكراوەكەیان لە بەڕێز دوكتور «كەماڵ فوئاد» وەرگرتووە. وێنەی دەستخەتەكە بۆ یەكەم جار لە مانگنامەی بەدرخان بڵاو بۆتەوە.

دوو نموونەكەشیان بەو چەشنە ناساندووە: «یەكەمیان ـ دەستخەتە بە دوو ستوون لە سەر لاپەڕەیەكی پێوانە A3 (٧ و ٢٩ × ٤٢ سم) بە خەتی نەستەعلیقی فارسی، ستوونێک بە كوردی و ئەویتر بە فارسی نووسراوە. بەشی خوارەوەی هەر دوو ستوونەكە بە سێ ریز ناو و ئیمزای (٣٩) كەسی وەک دامەزرێنی كۆمەڵە (حیزب)ی دێموكراتی كوردستان لێ دراوە. ئیمزای «قازی محەممەد» لە لای سەرووی دەستی چەپی ریزەكانە. هیچ مێژوویەک بەم بەیاننامەیەوە نییە.

دووەمیان ـ لە چاپدراوە، بە شێوەی چاپەكەیدا دەرئەكەوێ كە لە چاپخانە چاپ بووە؛ بە هەمان شێوەی دەستخەتەكە بێ مێژوو لە سەر

لاپەڕەیەکی پێوانە (٧ و ٢٩ × ٨ و ٥٠ سم) ڕێک خراوە. ئەوەندە نەبێ کە ناوەکان لەمیاندا (٧٢)ە و بە ١٠ ریز نووسراون، هەڵەی چاپ و چەند گۆڕانکارییەکیشی تێدا کراوە.»

لە بابەت ڕێکەوتی چاپی بەیاننامەکەش دەڵێن: «ئەوەی زانراوە حیزبی دێموکراتی کوردستان، ١ی خەزەڵوەر (ئابان)ی ١٣٢٤ی هەتاوی (١٩٤٥/١٠/٢٣) بەیاننامەی دامەزرانی خۆی لە مەهاباد بڵاو کردۆتەوە. بۆیە بێگومان ئەبێ هەر دوو نموونەی بەیاننامەکە پێش ئەو مێژووە ـ لانیکەم ـ بە ماوەیەک دارێژرابێ و ئامادە کرابێ و ئیمزای لێ درابێ. دوور نییە سەرەتا هەر ئەو (٣٩) کەسە بە گشتی لە ناسراوانی ناوچەی موکریان بوون، ئیمزایان لە سەر کردبێ، پاشان ئەو ناوانەی تری لێ زیاد کرابێ؛ کە بە گشتی لە سەرانی ناوچە کوردنشینەکانی ئازەربایجانی ڕۆژاوا (غەربی) بوون سەرەنجام کۆی ناوەکان بووبنە ٧٢»

بۆ بەڵگەی دامەزرانی (ح.د.ک)ش لە پەراوێزی هەمان لاپەڕەدا «گۆڤاری کوردستان»ی ژمارە ١ی ڕێکەوتی ١٥ی سەرماوەزی ١٣٢٤ (٦ی دێسامبری ١٩٤٥)یان کردۆتە پاڵپشتی بۆچوونەکەیان.

ئەوەی جێگای سەرنجە و خوێنەر لە یەکەم چاوخشاندنی بە سەر بەیاننامەکەدا هەستی پێدەکا جیاوازی نێوان بەیاننامە دەستخەتەکە و چاپکراوەکەیەتی. کاک «ڕەفیق ساڵح» و کاک «سەدیق ساڵح» بۆچوونی خۆیان ئاوا دەربڕیوە: «جێی سەرنج ئەوەیە کە ناوی ڕێکخراوەکە لە دەقی کوردیی دەستخەتەکەدا هەر (کۆمەڵە)یە، لە کاتێکدا پێم وایە سەرەتا ویستراوە بۆ وەفاداری و نیشانەی دامەزراندنی لەسەر بنچینەی و داروپەردووی (کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان ـ ژ.ک) وەک خۆی بهێڵرێتەوە. ئەمە سەرباری ئەوەی کە تا ئەو ئەمە و بگرە دواتریش (کۆمەڵە) وەکوو زاراوەیەکی کوردی هاوتا بۆ (حیزب) بەکار هێنراوە. لەبەر ئەوەی هیچ بەڵگەیەکی دروست شک نابرێ، ڕوون نییە ئاخۆ بۆچی ئەم دەستکارییە کراوە و (کۆمەڵە) کراوەتە (حیزب)؟! ئەم خاڵە شایانی لێوردبوونەوەیە»

بۆ شوێنی چاپەکەش دەڵێن: «مەهاباد ئەو دەمە چاپخانەی لێ نەبووە، بۆیە زیاتر ڕێی تێئەچێ بەیاننامەکە برابێتە شاری تەورێز کە هەلومەرجێکی هاوشێوەی کوردستان و چاپخانەی هەبووە؛ لەوێ لە چاپ درابێ. بەڵگەی ئەوەی

کە کارگەرێکی چاپخانە لە چاپی داوە کوردیی نەزانیوە، ئەوەیە لە نووسینەوەی‌دا هەڵە بەتایبەت لە ناوەکاندا کراوە...»

ئەوەی لە تێبینییەکانی کاک «رەفیق» و کاک «سالح»دا ماوە باسی بکەین، ئەوەیە کە ئەو دوو بەڕێزە دەڵێن جگە لە «سەدیقی حەیدەری» و «محەممەدئەمینی شەرەفی» و «محەممەدی یاهوو» کە لە ئەندامانی رێبەرایەتیی (ژ.ک)ن کەسی دیکە بەیاننامەکەی ئیمزا نەکردووە. لە نووسخەی لە چاپدراوی بەیاننامەکەشدا ئیمزا و ناوی «قازی محەممەد»ی پێوە نییە.

منیش بەپێی توانام بڕیارم دا بۆ روونکردنەوەی هۆکارەکانی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە چەند سەرچاوەیەکی بەردەستم کەلک وەربگرم بەڵام بەر لەوەی هیچ شیکردنەوە و تێبینییەکم لە بابەت قسەکانی داهاتوودا هەبێ، دەمەوێ هۆکار و ئامانجی خۆم بۆ شیکردنەوەی ئەو بەشە ئاشکرا بکەم ئەویش ئەوەیە کە رووسەکان بە رواڵەت ببوونە تەنیا دەوڵەتێک کە بە قسەی خۆیان یارمەتی گەلانی چەوساوە و یەک لە وان کوردیان دەدا، بەڵام هەر کە دیتیان ئامانج و دروشمەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) لەگەڵ بەرژەوەندی ئەوان یەک ناگرێتەوە هەرچی لەو ماوەیەدا کردیان جگە لە جاسووسی و ئاژاوە نانەوە و ناکۆکی سازکردن، فەرق و جیاوازی دانان و تاڵان کردنی سامانەکانی گەلی کورد و لەخشتە بردن و هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی (ژ.ک) و دواتر پشتبەردانی کۆماری کوردستان لەبەر بەرژەوەندییەکانی خۆیان؛ هیچ قازانجێکی بۆ گەلی کورد نەبوو. دیتمان کە لەگەڵکوو حکوومەتی ئێران بەڵێنی ئەوەیان دانێ کە ئیمتیازی نەفتی باکووریان بدەنێ چۆن پشتی کوردیان بەردا.

ئەوەی لەمەولا باسی دەکەین هەمووی دەگەڕێتەوە سەر ئەو بۆچوونانەی سەرێمان. بەو هیوایەی توانیبێتمان گۆشەیەکی خەیانەت و فریوی رووسەکان و دواتر ئینگلیسییەکان بەرامبەر بە کورد و کوردستان خستبێتە روو.

ئەو بەشەی خوارێ دەقی نوسخەی دەستخەتی بەیاننامەکەیە. چونکە دەقی نووسراوەکە بە زاراوەی موکریان نووسراوە و بە بڕوای من شەخسی قازی محەممەدیش نووسیویەتی، لە لایەکی دیکەشەوە نوسخە کوردی و فارسییە چاپکراوەکەی لە چەند جێگای گرینگدا جیاوازیان لەگەڵ نوسخەی دەستخەتەکەدا هەبوو؛ من لە رووی خودی دەستخەتەکە بەیاننامەکەم بە بێ

دەسکاری و تەنیا بە رێنووسی ئێستای زمانی کوردی نووسیوەتەوە. ئەوەی دوای بەیاننامەکەش باسی لێوە دەکەین ئەو سەرچاوانەن کە لەو بابەتە دواون. دواتریش چەند بەڵگەی دیکە لەسەر سیاسەتی رووسەکان بۆ هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی (ژ.ک) دەهێنینەوە:

بە ناوی خودای بەرز و بێ هەمتا

بەیاننامەی کۆمەڵەی دێموکراتی کوردستان

هاونیشتمانان، برایان

ئاگری شەڕێ تەواوی دنیای داگرتبوو کە بە بۆنەی دوژمنانی سەربەستی و پامالکەرانی دێموکراسی هەڵایسابوو بە هێزی باسکانی بەقەووەتی سەربازانی ئازادی موتتەفیقینی گەورەی ئێمە کوژاوە. دنیای دێموکراسی غاڵب، دنیای فاشیستی کە دەیەویست میلەل و نەتەوانی دنیایە بەردەست و یەخسیری چەند نەفەر بێشەرم و فەعالی مایشا بکا، بە یەکجاری بەزی و هەڵات.

بە جۆرێکی چاوەنۆڕی دەکرا بۆ ئازادی میلەل و نەتەوانی دنیایە رێگا ئاواڵە بووە. ئەورۆ تەواوی نەتەوەکانی دنیایە لە گەورە و چکۆلە دەیانەوێ لەو رێگایەوە کە بۆ سەربەستی ئەوان ئاواڵە بۆتەوە فائیدە بەرن و لەو وەعدانەی کە لە مەنشووری تاریخی ئاتلانتیکدا درابوو بەهرەوەر ببن.

هەڵسوڕی ئوموری خۆیان بە دەستەوە بگرن و کاری خۆیان بە ئارەزووی خۆیان پێک بێنن. ئێمە کوردان کە لە ئێراندا دەژین چەند ساڵ و بەڵکی چەند قەرنە بۆ ئەستاندنی حەق و ئیختیاری میللی کێشەمان کردووە و خۆمان کردۆتە گاوگەردوون، بەدبەختانە کاربەدەستانی موستەبیدی ئێران بە هیچ جوورێک حازر نەبوون قسە حیسابییەکانی ئێمە ببیسن! حەتتا لەو حەقەی کە لە قانوونی ئەساسیدا بۆ ئەیالات و ولایاتی ئێران داندراوە نەیانهێشتووە فایدە وەرگرین! و هەمیشە جوابی ئێمە گوللە و بۆمب و تۆپ و گیران و دەربەدەری و لە داردان و یەخسیری بووە!!! بەتایبەتی لە دەورەی بیست ساڵەی دیکتاتۆری رەزاخانیی حەتتا لە پۆشینی لیباسی خۆمان ئازاد نەبووین! و بەزۆری سەرنێزەی ساحێبمەنسەبەکانی دز و خائین و تاڵانگەر تەواوی بوون و ژیان و ئابڕوو و نامووسی ئێمەیان ون و پێ پەست کرد! و بۆ لە بەین بردن و هەڵکەندنی ریشەی نەسلی ئێمە بە هیچ جۆرێک لە پەستی و وەحشیگەری رانەوەستان! ئاخر

ئێمەش بەشەرین، ئێمەش تاریخ و زمان و عادات و ئاداب و رێ و شوێنێکمان هەیە کە بەوانە گیرۆدە و پێبەستین. بۆچ دەبێ حەققی ئێمە پامال بێ؟ بۆچ ناتوانین لە نێو مالّی خۆماندا ئازاد و سەربەخۆ بین؟ بۆچ بە ئێمە ئیجازە نادرێ بە زمانی کوردی منداڵانی خۆمان لە بەر خوێندن بنێین؟ بۆچ نایەڵن کوردستانیش وڵاتێکی خودموختار بێت کە بە ئەنجوومەنی ولایەتی هەر وەکوو قانوونی ئەساسی مەعلوومی کردووە ئیدارە بکرێ؟ هاووەتەنانی خۆشەویست دەبێ بزانن «حەق نادرێ و دەستێندرێ». ئێمە دەبێ بۆ ئەستاندنی حەق و ئیختیاری میللی جێگای خۆمان ملە بکەین ئەو ملەیەش یەکێتی و پاڵوێکدان و تەشکیلات و چوونە پێشی پێویستە.

بۆ ئەو مەرامە پاکەیە کە کۆمەڵەی دێموکراتی کوردستان لە مەهابادێ داندراوە و دەستی بە کار کردووە. هاونیشتمانە خۆشەویستەکانمان پێویستە ئێوەش چاو و گوێی خۆتان بکەنەوە و لە دەوری کۆمەڵەی میللی خۆتان خڕ ببنەوە بۆ وەرگرتنی حەققی مەشرووعی میللی گیان بووردن و فیداکاری پێویستە.

کۆمەڵەی دێموکراتی کوردستان رەهبەر و رێنوێنی ئێوەیە تەنیا لە ژێر ئالای ویدایە کە میللەتی کورد لە بەڵای لەبەین چوون و نەمان رزگار دەبێت و بوون و ناموس و ئابرووی میللی دەمێنێ و ئەو مووەففەق دەبێ کە لە نێو سنووری دەوڵەتی ئێران سەربەخۆیی میللی خۆی بە دەست بێنێ. هاووەتەنانی ئێمە بێجگە لە حەقی مەشرووعی ئینسانی خۆمان چی دیکەمان ناوێ.

ئارەزووی ئێمە لەو بەندانەی ژێروودا بخوێننەوە و بە تەواوی میللەتی کوردی رابگەێنن.

ئەوەیە ئارەزووی ئێمە:

١ـ میللەتی کورد لە ئێراندا لە هەڵسووڕان و پێکهێنانی کاروباری جێگای خۆی ئازاد بێت و لە سنووری دەوڵەتی ئێراندا خودموختار ببێ.

٢ـ بتوانێ بە زمانی کوردی بخوێنێ و لە وڵاتانی کوردیدا کاروباری نووسین لە ئیدارەکانی دەوڵەتیدا هەر بە کوردی بێ.

٣ـ ئەنجوومەنی ولایەتی کوردستان کە وەکوو قانوونی ئەساسی دەڵێ جێبەجێ داندرێ لە هەموو کارەکانی ئیجتماعی و دەوڵەتیدا چاوەدێری بکا و پێڕابگا.

٤ـ مەئموورینی دەوڵەتی هەر دەبێ لە خەڵکی محەل بێ.

٥ـ بە بۆنەی قانوونێکی کوللی لە مابەینی رەعییەت و ئەربابدا سازشت بەجێ بێت کە دوا رۆژی هەردووکیان تەئمین ببێت.

٦ـ بەتایبەتی کۆمەڵەی دێموکڕات [ی] کوردستان سەعی دەکات لە مابەینی میللەتی ئازەربایجان و ئەو نەتەوانەی کە لە ئازەربایجاندا دەژین (ئاسۆری و ئەرمەنی و غەیرە) لە موباریزەدا یەکێتی و برایەتی تەواو بەرقەرار بێت.

٧ـــ کۆمەڵەی دێموکڕات [ی] کوردستان بە بۆنەی ئیستیفادە لە سەرچاوانی و کانگایەکانی تەبیعی زۆری کوردستان و سەرکەوتنی ئوموری جووتیاری و بازرگانی و پەرەپێدانی ئوموور[ی] فەرهەنگی و لەشساغی بۆ چاکی حاڵی ئیقتیسادی و مەعنەوی میللەتی کورد ملەی دەکا.

٨ـ ئێمە دەمانەوێ ئەو نەتەوانەی کە لە ئێراندا دەژین بتوانن بۆ سەعادەت و سەرکەوتنی نیشتمانی خۆیان کۆششت بکەن.

«بژی کوردستانی خودموختاری دێموکڕات ـ محەممەد قازی»

بەیاننامەکە لێرەدا کۆتایی پێدێ و دوای نووسراوەکە ئیمزای ئەو کەسانەی پێوەیە کە ئامانج و دروشمەکانی حیزبی تازەیان پەسند کردووە.

هەروەک دیتمان لە نێو ئەو بەیاننامەیەدا لە ٦ جێگا ناوی حیزبی تازەدامەزراو بە « کۆمەڵەی دێموکڕاتی کوردستان» هاتووە. چونکە من نوسخە دەستخەتەکەم کردۆتە بنەمای ئەم لێکۆڵینەوە، بەپێویستم نەزانی دەقی نوسخە کوردی یا فارسییە چاپکراوەکەی ئەوکات سەرلەنوێ بنووسمەوە. تەنیا ئەوەندە دەڵێم کە گرینگترین جیاوازییەکان گۆڕینی وشەی (کۆمەڵە) بۆ (حیزب)ە. کە ئەوەش وێناچێ شتێکی ئاسایی بێ. با بزانین سەرچاوەکان لەو بارەوە چییان نووسیوە:

سەرەتا بە کتێبی «رۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا» دەست پێدەکەین.

لە لاپەڕە ١٢١ و لە بەڵگەنامەی ژمارە Fo 371/ 52401/ 125690دا کە بە قسەی کاک «ئەنوەری سوڵتانی» (وەرگێڕی کتێبەکە) دەبێ لە سەرەتا یا خود ناوەڕاستەکانی ساڵی ١٣٢٥ (١٩٤٦)دا نووسرابێت هاتووە: «هەواڵی عەشیرەتی و

ناوچەیی کوردستانی ئێران ـ راپورتەکان وا دەگەیێنن کـە عاقیبـەت «کۆمەڵـەی کورد Komal – e Kurd» سەری هەڵداوە و «میانـدواو» و «بۆکـان»یـان گرتـووە و بەرەو «سەقز» تا «سەرا» رۆیشتوون...»

راپۆرتی دووەم بە ژمـارە 25338 – 45478 /371 Fo کەوتۆتـە لاپـەڕە ١٢٣ی سەرچاوەی پێشووە. بۆ تێبینی راپۆرتەکەش نووسراوە: راپۆرتی شەش مانگـەی تەورێز ـ ئەم راپۆرتە ساغکەرەوەی راپۆرتی پێشوو (٤ی مارچی ١٩٤٥)ە و ماوەی نێوان یەکەمی مارچ تا ١٥ی ئۆگۆستی ١٩٤٥ دەگرێتە بەر.

«کاروباری کوردان ـ لە ماوەی شەش مانگی رابـردوودا، سـەرنج بـەرەو «کۆمەڵە» کشاوە کە رێکخراوەیـەکی سـەربەخۆی کـوردە و وا دەردەکـەوێ کـە کۆمەڵی پێشـووتر واتـە «ژ.ک»ی لـە خۆیـدا تواندبێتـەوە. کەسـایەتییەکانی کۆمەڵە، هەمان کەسایەتی ژێکـافن و ناوەندەکـەش، هـەمان ناوەنـدی ئـەوی پێشووتر واتە مەهابادە. گومان لەوەدا نییە کە لە ماوەی چەند مانگی رابـردوودا لایەنگرانی بزووتنەوەی سەربەخۆیی کورد روو لە زیادبوون بـووە و لـە لایـەن روسەکانەوە زیاتر هـان دراون. باشـترین یارمەتییـەک کـە رووسـەکان پێیـان کردبێتن، بەرگری کردنیان بووە لە پلانی گرتنی مەهاباد لـە لایـەن هێزەکـانی ئێرانەوە لە مانگی مارچدا. ئەگەر «سەرتیپ هووشمەند ئەفشار» بچوایەتـە نـاو مـەهابادەوە و بنکـەی چاوەدێرییـەکی ئێـرانی لـەوێ دامەزراندایـە و قـازی محەممەدی وەدەرنایە یا خود بیگرتایە، ئەوا بزووتنەوەکـە تووشـی نشوسـتی جیددی دەهات...»

لە لاپەڕە ١٧٥ هەتا ١٧٩ بەڵگەیەکی گرینگی پەیوەندیـدار بـە بابەتەکـەی ئێمـەوە هـاتـووە. بـەڵـگەکە بە نـاوی «رۆژ ژمێـری تـەورێز» و بـە ژمـــارە 25338 – 45478 /371 fo ژمارە ١٧ ـ لە ٤ تا ٢٥ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥ ئامادە کراوە. لـە لاپەڕە ١٧٧ و ١٧٨ و لە بەشی «کاروباری دیکەی کـوردان»دا بـەم چەشـنە باسـی «بەیاننامەکەی کۆمەڵەی دێموکراتی کوردستان» کراوە:

«حیزبی دێموکرات لە سەر ئوسـوولی خودموختـاری پـێدادەگـرێ و بـە راشکاوی پشتگیری لە مەسەلەی سەربەخۆیی کوردستان دەکات. لـە بەرانبـەردا خەڵکەکەش هەموویان بوونەتە دیموکراتی.

یەکەم بەرهەمی دیارییەکانی رووس بۆ قازی محەممەد کە سەرجەم دەبێ <چاپخانەیەک و دوو تەن (٢٠٠٠ کیلۆ) کاغەز بێت، بریتی بووە کـە مەرامنامـەی حیزبی دێموکراتی کوردستان. بەڵگەنامەکە، کە هاوتـەرتیب لـە دوو سـتوونی فارسی و کوردیدا چاپ کراوە>، دوای چاوخشاندنێکی سـەرەتایی بـەو زوڵـم و زۆرانەدا کە رابوردوو دیکتاتۆرەکانی ئێران کردوویانە، ئەم داخوازییانە ئاراستە کراون: ١ـ کوردستانێکی خودموختار لە نێو سنوورەکانی دەوڵـەتی ئێرانـدا. ٢ـ کەڵک وەرگرتن لە زمانی کوردی لە قوتابخانە و ئیـداراتی کوردسـتاندا. ٣ـ هەڵبژاردنی دەستبەجێی شۆرای ئەیالەتی کوردستان بۆ ئـەوەی چـاوەدێری هەموو کاروبارێکی کۆمەڵایەتی و حکوومی بکات. ٤ـ هەڵبژاردنی کاربەدەسـتانی دەوڵەتی تەنیا لە کوردان بن. ٥ـ دانانی یاسا بـۆ بـەڕێوەبردنی پێوەندیـەکانی نێوان وەرزێر و خاوەن زەوییەکان. ٦ـــ هاوکـاری لەگـەڵ رەگـەزەکانی دیکـەی ئازەربایجان، وەک ئەرمەنی و ئاسۆری و هتد... بۆ ئەوەی یەکیەتی و برایـەتی باڵ بە سەر وڵاتدا بکێشـێ. ٧ـــ دەرهێنـانی کـان و سـەرچاوە سروشـتییەکانی کوردستان بـە سـوودی خەڵـکەکە خـۆی. مەرامنامەکـە بـە ئاواتـەخوازی بـۆ سەرکەوتوویی هەموو نەتەوەکانی ئێران کۆتایی پێ دێت.»

پێم وا نییە ئەو راپۆرتە هیچ شیکردنەوەیەکی بـوێ. تـەنیا بەپێویسـتی دەزانم رێکەوتی راپۆرتەکان بەپێی ساڵی هـەتاوی لێـک بدەمـەوە چونکـە لـەو بڕوایەدام لێکدانەوەی ئەو رێکەوتانە نزیکمان دەکاتەوە لـە کـاتی دەرچـوون و چـاپی بەیاننامەکـە. راپـۆرتی «رۆژژمێـری تـەورێز» رووداوەکـانی ٤ تـا ٢٥ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥ی لە خۆ گرتـووە کـە ئـەو رێکەوتـە بەرامبـەرە لەگـەڵ رۆژی پێنجشەممە ١٢ی رەزبەری ١٣٢٤ هەتا رۆژی پێنجشەممە ٣ی خەزەڵوەری ١٣٢٤.

دوکتور «عەزیزی شەمزینی» لە ل١٦٣ و ١٦٤ی کتێبی«جووڵانەوەی رزگاری نیشـتمانی کوردسـتان»دا دەڵـێ: «دوای بـڕیاری هەڵوەشـاندنەوەی کۆمەڵـەی «ژ.ک»... لە یەکەمین کۆنگرەی حیزب [ی دێموکراتی کوردستان]دا کـە لـە ٢٥ـــ ٢٨ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥دا بەسترا، بـڕیاری دەرکـردنی راگەیانـدن و پـڕۆگرامێکی تایبەتی درا...»، دواتر بەکورتی باسی بەندەکانی پڕۆگرامەکە دەکا، رەنگە ئـەو نووسراوەیە زانیارییەکی باش بـێ بـۆ ئـەوەی بتـوانین رێکـەوتی دەرچـوونی بەیاننامەکـە روون بکەینـەوە. کـە رێکـەوتی ٢٥ هـەتا ٢٨ی ئۆکتـۆبری ١٩٤٥

بەرامبەرە دەگەڵ ١ هەتا ٦ی خەزەڵوەری ١٣٢٤ی هەتاوی. بە بڕوای من ڕەنگە لە ماوەی ئەو شەش ڕۆژەدا هەم پەیڕەو و پرۆگرامەکە و هەم بەیاننامەکە هاتبێنە سەر کاغەز و دوای باس و لێکدانەوەش بڵاو کرابێنەوە.

لە لاپەڕە ١٧٣ هەتا ١٧٥ی کتێبی «مستەفا بارزانی لە هەندێک بەڵگەنامە و دۆکیومێنتی سۆڤیەتیدا ١٩٤٥ ـ ١٩٥٨»یشدا کە کاک دوکتور «ئەفراسیاو هەورامی» لە رووسییەوە بۆ کوردی وەرگێڕاوەتەوە، دەقی ٢١ مادەی بەرنامە و پرۆگرامی حیزبی دێموکراتی کوردستان بە وردی باس کراوە. لاپەڕە ١٧٣ بەو دێرانە دەستی پێکردووە: «بە ناوی خوای مەزن ـ پرۆگرامی حیزبی دێموکراتی کوردستان ـ سەرماوەزی ١٣٢٤، کانوونی یەکەم: ١٩٤٥، مەهاباد، چاپخانەی کوردستان.» لە لای چەپی ئەو نووسراوەیەش ئەو دێڕە هاتووە: «نهێنی لە کوردییەوە وەرگیراە» لە کۆتایی ٢١ مادەکەشدا و لە لاپەڕە ١٧٥ نووسراوە: «وەرگێڕ لە کوردییەوە بۆ رووسی: کاپیتان (نەقیب) فیلچفسکی ١٩٤٦/٤/١٦» کە ئەو ڕۆژەش بەرامبەرە لەگەڵ ٢٧ی خاکەلێوەی ١٣٢٥ی هەتاوی. لە لاپەڕە ٨١ هەتا ٩٠ی کتێبی «حکوومەتی کوردستان ـ ڕێبەندانی ١٣٢٤ ـ سەرماوەزی ١٣٢٥ کورد لە گەمەی سۆڤێتیدا» کاک «نەوشیروان مستەفا ئەمین» دوو بابەتی پەیوەندیدار بەو بەشەی باس کردووە. لە لاپەڕە ٨١ تا ٨٣ وەرگێڕدراوی بەشی فارسی بەیاننامەکەی هێناوە.

لە لاپەڕە ٨٣ و ٨٤ دا لە بەشی «هەوەڵ کۆنگرەی حیزبی دێموکرات»دا دەڵێ: ««کوردستان» گۆڤاری «بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی دێموکراتی کوردستان» لە ژمارەی یەکەمی ساڵی یەکەمیدا کە لە ١٥ی سەرماوەزی ١٣٢٤ بەرامبەر ٦ی دیسامبەری ١٩٤٥ لە ژێر ناونیشانی «حیزبی دێموکراتی کوردستان» نووسیویەتی: «لە دوای ئەوە لە هەوەڵی مانگی خەزەڵوەر (ئابان)ی ١٣٢٤ حیزبی دێموکراتی کوردستان لە مەهاباد داندرا و بەیاننامەی خۆی بڵاو کردەوە، لە ڕۆژی ٢ی ٨ی ١٣٢٤دا هەوەڵ کۆنگرەی خۆی کە تێکەڵ بوو لە سەران و نوێنەرانی کوردان بە تەرتیبی ژێروو... تەشکیل دا و لە لایەن سەران و ڕەوشەنفکرانی حیزبەوە نوتقی زۆر چاک دایر بە دێموکراتی و یەکێتی ئیراد کرا...»

کاک نەوشیروان لە درێژەی شیکردنەوەکانیدا سەبارەت بەم باسە لە لاپەڕە ٨٦دا دەڵێ: «ئەگەرچی یەکەمین بەیاننامەی خۆناساندنی حیزب بە خەڵک و دانانی یەکەمین مەرامنامەی و هەوەڵ کۆنگرەی لە سەرەتای مانگی خەزەڵوەردا بووە، کەچی حیزب هەموو ساڵێ بۆ یادی دامەزراندنی خۆی لە

ڕۆژی ٢٥ی گەلاوێژدا ئاهەنگ ئەگێڕێ. هۆی ئەمەش ئەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە (ح.د.ک) خۆی بە درێژەی (کۆمەڵەی ژ.ک) دائەنێ و (ژ.ک)یش وەکوو خۆی لە ڕۆژمێرەکانی‌دا نووسیویێتی لە ٢٥ی گەلاوێژدا دامەزرابوو...»

ئەوەی لێرەدا پێویستە هەڵوێستەیەکی لەسەر بکەین ئەوەیە کە وا ویدەچێ بەپێی «گۆڤاری کوردستان» ڕێکەوتی ١ی خەزەڵوەری ١٣٢٤ (١٣٢٤/٨/١) بەیاننامەی دامەزراندنی حیزبی دێموکرات و هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی (ژ.ک) بلاو کراوەتەوە کە ئەو ڕێکەوتە بەرامبەرە لەگەڵ ڕۆژی سێ شەممە ٢٣ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥ی زایینی. سبەینێی ئەو ڕۆژەش واتە ٢ی ٨ی ١٣٢٤ کە بەرامبەرە لەگەڵ ٢٤ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥ کۆنگرەی یەکەمی (ح.د.ک) بەستراوە.

ئەوەی لەو بەشەدا ماوە باسی لێبکەین لاپەڕە ٨٧ تا ٩٠ی کتێبەکەیە کە دەقی ٢٢ بەندەکەی مەڕامنامەی (ح.د.ک)ی تێدا بلاو کراوەتەوە کە ئەو بەشە پێوەندی بە باسەکەی ئێمەوە نییە. بەلام وەک تێبینییەک ئەوەندە دەڵێین کە هیچ بەڵگەیەک بە دەستەوە نییە کە بیسەلمێنێ یەکی خەزەڵوەری ١٣٢٤ بەیاننامەی حیزبی تازەدامەزرێندراو چاپ کرابێ. چونکە خودی گۆڤاری «کوردستان»یش نووسیویەتی لەو ڕۆژەدا بلاومان کردەوە، دیارە پێش ئەو ڕێکەوتە چاپ کراوە.

بنکەی ژین
www.zheen.org

هەڵبەت دەقی ئەو پێرەوپڕۆگرامە لە لاپەڕە ١٠٩ هەتا ١١١ی کتێبی «جەمهوریەتی کوردستان لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی و سیاسییە»دا کە کاک «مەحموودی مەلاعیززەت» نووسیویەتی هاتووە. دەقی وەرگێڕدراوی بەیاننامەکەش (لە فارسی بۆ کوردی) لە لاپەڕە ١٠٤ هەتا ١٠٦دا نووسراوەتەوە. ئەو بابەتانەی کە لە کتێبی «مستەفا بارزانی...»دا گرینگییان هەیە ئەوانەن: ١ـــ ڕێکەوتی پڕۆگرامەکە مانگی سەرماوەز یا کانوونی یەکەمی (١٩٤٥)ە کە دیارە ئەو ڕێکەوتە مەودایەکی وای لەگەڵ بەیاننامەکە نییە. وادیارە ئەو پڕۆگرامە بە ماوەیەکی کەم دوای دەرچوون و بلاوبوونەوەی بەیاننامەکە چاپ کراوە. ٢ـــ شوێنی چاپەکەیە کە نووسراوە: مەهاباد: چاپخانەی کوردستان.

بەلام چونکە چاپخانەی کوردستان درەنگ هاتۆتە مەهاباد وا دیارە ئەو پڕۆگرامەش هەر وەک بەیاننامەکە لە جێگایەکی دیکە و چاپخانەیەکی دیکە لە دەرەوەی مەهاباد و ناوچەی کوردستان چاپ کرابێ. بەڵگەشمان لاپەڕە ٤ی ژمارە ٣ی «ڕۆژنامەی کوردستان»ە کە لە بەشێکیدا دەڵێ: «ڕۆژی ٢٠ی ١٠ی ٢٤ ساتی

٥[ی] پاشنیوەڕۆ لە ئیدارەی رۆژنامە و گۆڤاری «کوردستان» بە مناسبەتی کردنەوەی ئەو ئیدارە و بلاوکردنەوەی هەوەڵ ژمارەی رۆژنامەی کوردستان جێژنێکی بەشەوکەت گیرا...» هەروەک دەزانین ژمارە ١ی «رۆژنامەی کوردستان»یش هەر لەو رۆژەدا کە بەرامبەرە لەگەڵ رۆژی پێنج شەممە ١١ی ژانوییەی ١٩٤٦ چاپ و بلاو بۆتەوە.

لە لاپەڕە ١٦٨ هەتا ١٧٠ی کتێبی «رۆژهەلاتی کوردستان لە سەردەمی دووەم جەنگی جیهانیدا...» دەقی وتووێژی «پێشەوا قازی محەممەد» کە رێکەوتی ٢٢ی کانوونی یەکەم (بەرامبەر لەگەڵ ١ی بەفرانباری ١٣٢٤) لەگەڵ سەرنووسەری رۆژنامەی فەرمان (ئاغای شاهەندە) پێکی هێناوە هاتووە، ناوبراو لە وەلامی ئەو پرسیارە کە ئایا راستە قازی محەممەد لە گەڕانەوەی لە سەفەری باکۆ چاپخانەی هێناوە؟ بەو چەشنە لە لایەن پێشەواوە وەلامی دەدرێتەوە: «دەزگای چاپخانە لە تەورێز کڕراوە و تاقیکردنەوەی زۆر ئاسانە» دواتریش پێشەوا باسی دروشم و داخوازیەکانی حیزبی تازەدامەزراوی کردووە و هەروەها ٦ خاڵی گرینگی بەیاننامەکەی بۆ باس کردوون.

هەڵبەت دەقی ئەو وتوویژە بە شێوەی دروستی خۆی (نەک وەک ئەوەی رووسەکان لێیان هەڵکڕاندووە) لە لاپەڕەکانی ١ و ٤ی ژمارە ١ و لاپەڕە ٢ی ژمارە ٢ی رۆژنامەی «کوردستان»دا چاپ کراوە.

لە لاپەڕە ٤ی ژمارە ١ی رۆژنامەی کوردستان کە لە لاپەڕە ٤ی کتێبی «رۆژنامەی کوردستان»دا چاپ کراوە لە درێژەی وتاری «گفتوگۆی جەنابی قازی محەممەد پێشەوای بەرزی کوردستان دەگەڵ خاوەنانی رۆژنامەی تاران»دا لە لایەن یەکێک لە بەرپرسانی رۆژنامەکانی تاران ئەو پرسیارە کراوە کە: «لە تاران دەڵێن جەنابت چەند کەست بۆ باکۆ ناردووە لەوێ چاپخانە و کاغەز و ئەسلەحەیان هێناوە و تەشکیلی حیزبی کۆمۆنیست و داوە؛ ئایا راستە؟» پێشەوا لە وەلامدا دەڵێ: «ئەم قسانە کاربەدەستانی لەشکری بۆمان هەڵدەبەستن ئەوانە راستنین. کاغەز و چاپخانەمان لە تەورێز کڕیوە و ئێوەش دەتوانن لەو جێگای لێمان کڕیوە، ئاگادار بن؛ تەشکیلی حیزبی کۆمۆنیست درۆیە، شتێک هەیە ئێمە لە کوردستاندا هەر وەکوو قانوونی ئەساسی ئێران ئیجازە دەدا خەڵک بە

تەواوی مەعنی ئازادی عەقیدەیان هەیە و حیزبێکی ئاشکرامان هەیە ئەویش فیرقەی دێموکڕاتی کوردستانە»

دواتر «پێشەوا لە وەڵامی ئەو پرسیارەشدا کە: «مومکین دەبێ کە مەرامی فیرقەی دێموکڕاتی کوردستانمان بۆ بەیان بفەرمووی؟» باسی خاڵەکانی بەیاننامەکە دەکا کە ئەو خاڵانە هەمان بەندەکانی بەیاننامەکەی پێشوون.

سەرچاوەی دواترمان لاپەڕە ٣٥ هەتا ٤٦ی کتێبی «چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی» دوکتور «عەبدوڕڕەحمانی قاسملوو»یە. لە لاپەڕە ٣٥ هەتا ٣٨ دەقی وەرگێڕدراوی بەیاننامەکەی (فارسی بۆ کوردی) لە خۆ گرتووە. لە لاپەڕە ٣٨ تا ٤٦یش لەسەر بەیاننامەکە قسە کراوە و شیکردنەوەی پێویستی لە سەر نووسراوە. ئەوەی جێگای سەرنجە لاپەڕە ٤٥ و ٤٦ی ئەم کتێبەیە کە لەودا بەو چەشنە لە بابەت نووسەری بەیاننامەکە و هەروەها گۆڕینی کۆمەڵەی ژ.ک بە حیزبی دێموکڕات باس کراوە: «لێرەدا پێویستە ئیشارە بە راستییەکی دیکەش بکرێ، وا دەردەکەوێ کە نووسینی ئەم بەرنامەیە لە ئەستۆی قازی محەممەد بووە. قازی محەممەد لە ئاخری تێکۆشانی کۆمەڵەی ژ.کدا بوو بە ئەندامی کۆمەڵە و زۆر زوو دەرکەوت کە شەخسییەتێکی بەرچاو و هەڵکەوتووی ئەو رێکخراوەیە. بۆیە هەرچەند درەنگتر لە زۆر کەسی دیکە چووبوو بۆ نێو کۆمەڵە، بەکردەوە بوو بە بەڕێوەبەری کۆمەڵەی ژ.ک. کاتێک حیزبی دێموکڕاتی کوردستان دامەزرا، دەرکەوت قازی محەممەد زیاتر لە هەر کەسێکی دیکە ئەو زەرووڕەتە و ئەو پێویستییە تێگەیشتبوو کە کۆمەڵەی ژ.ک بە تەرکیبی خۆی بە شێوەی رێکخستنی خۆی ناتوانێ وەڵامدەری خەباتی گەلی کورد لە کوردستان بێ. هەر بۆیەش قازی محەممەد لە هەمووکەس زیاتر دەستی لە دامەزراندنی حیزبی دێموکڕاتی کوردستاندا هەبوو. لە هەموو کەس زیاتر تەئسیری هەبوو بۆ ئەوەی بەرنامەیەکی ئەوتۆ بۆ ئەم حیزبە دابڕێژێ... ئێمە ئێستا زۆر بەباشی تێدەگەین چ بەرپرسایەتییەکی گەورە و چ زەحمەت و تێکۆشانێکی بێوچان کەوتبووە سەر شانی قازی محەممەد.»

لە لاپەڕە ٧ی کتێبی «رۆژنامەی کوردستان...»، کە ژمارە ٢ی رۆژنامەی «کوردستان»ی رۆژی شەممە ٢٢ی ١٠ی ١٣٢٤ (١٣ی ژانویەی ١٩٤٦)ی تێدا چاپ کراوە، شێعرێکی مامۆستا هەژار لە ژێر ناوی «هەژار و مانگی بەفرانبار» لە

لاپەڕە ٣دا چاپ بووە. لە پێشەکی شێعرەکەشدا بە ناوی حیزبی تازە واتە «کۆمەڵەی دێموکڕاتی کوردستان» ئیشارە کراوە و تێیدا هاتووە: «لە کاتێکا دوو برای خۆشەویست و ئەندامی بەرزی کۆمەڵەی (دێموکڕات) مرۆ و پشتیوان لە سەفەری کابەی هاتنەوە بۆکان (هەژار) ئەو شێعرانەی خوێندەوە.»

لە لاپەڕە ٣١٦ی کتێبی «ڕۆژنامەی کوردستان...» یا هەمان لاپەڕە ٤ی ژمارە ٧٩ی ڕۆژنامەی «کوردستان» و لە درێژەی وتارێکی «سەید محەممەدی حەمیدی»دا لە ژێر ناوی «موبارێزەی ئازادی و دێموکڕاسی ئێمە پێی دە پێنجەمین ساڵی خۆی نا» دوای ئەوەی کورتە باسێک لەسەر نەهامەتی و زوڵم و زۆری دوژمنانی کورد دەکا، ئەوجار باسی سازبوونی نیهزەتێک دەکا کە کوردی پێ بووژاوە و توانی دەسەڵاتی خۆی بگرێتە دەست خۆی. لە کۆتایی وتارەکەیدا دەڵێ: «لە ئاخریدا بە ئیخلاسێکی لە ئەندازە بەدەر و قەلبێکی پڕ لە شووری نیشتمانپەرستی جێژنی پێنجەمین ساڵی موقەددەسمان بە حوزووری موبارەکی زاتی ئەقدەسی پێشەوای موعەززەم و هەموو برا کوردەکانی ڕۆژهەڵات عەرز دەکەم و لە خودای بێ هاواڵ دەپاڕێمەوە کە پێشەوای بەڕێزمان موەففەق و پیرۆز کات کە لە سایەی ویدا چاوی هەموو برا کوردێک بە فێنکایی دێموکڕاسی ڕوون و هەموان لە نیعمەتی ئازادی بەشدار بن. لە دواییدا دەڵێم بژی و هەر سەربەرز و پیرۆز بێت پێشەوای زانا و بەڕێزمان و هەر پایەدار بێت <کۆمەڵ و دێموکڕاتی کوردستان>.»

لەو دوو ژمارەیەی «ڕۆژنامەی کوردستان» ڕاستییەکی زۆر گرینگمان وەدەست دەکەوێ ئەویش ئەوەیە کە وادیارە ئەگەرچی لە بەیاننامە چاپکراوەکەی « کۆمەڵەی دێموکڕاتی کوردستان» ناوی کۆمەڵەی لێ دەرهاویژراوە بەڵام بە حوکمی ئەوەی شەخسی «قازی محەممەد» و زۆربەی لایەنگرانی بە ئاشکرا ڕایانگەیاندووە کە ناوی حیزبی تازە «کۆمەڵەی دێموکڕاتی کوردستان»ە تا ماوەیەکی زۆر ئەو حیزبە هەر بەو ناوە ناسراوە. ئەوەی ڕوون و ئاشکرایە ئەوەیە کە بەیاننامەکە لە مەهاباد چاپ نەکراوە. بۆئەو بابەتەش دوو بۆچوون هەیە، یەکەم: ڕەنگە لە تەورێز چاپ کرابێ دووهەم: ڕەنگە ڕوسەکان لە وڵاتی خۆیان چاپیان کردبێ و دواتر هێنابێتیان بۆ مەهاباد.

بەڵگەی بۆچوونی یەکەممان ئەوەیە کە وا دیارە ئەو کەسەی بەیاننامەکەی چاپ کردووە کورد نەبووە. وێشدەچێ نەفەرێکی ڕووسی بێ کە

www.zheen.org

کوردی زانیوە بەڵام زاراوەی سۆرانی چاک نەزانیوە. بە بۆچوونی من رەنگە ئەو کەسەی ئەو بەیاننامەی چاپ کردووە رووسییەک بووە کە هاتووچۆ و شوێنی کارکردنی لە ناوچە کوردنشینەکانی بە زاراوەی بادینی (شکاک) زۆرتر بووە.

ئەگەر ئاوڕێک لە لاپەڕە ٣٥٥ی کتێبی «رۆژنامەی کوردستان» بدەینەوە و سەرنج بدەینە بەشی چاپکراوی کوردی بەیاننامەکە رەنگە تا رادەیەک بێینە سەر ئەو بۆچوونەی سەرێ. لە ژمارە ١و ٢و ٥و ٦ی بەشی «ئەوەیە ئارەزووی ئێمە»دا هەموو کارکردەکانی (فیعل)، «بێ» و «ببێ» و «ببێت» بوونە «بێشیە»، «ببیشت» و «بێشت». هەروەک هەمووما دەزانین لە زاراوەی بادینیدا «بشێت» مانای «ببێت»ی زاراوەی سۆرانی دەدا.

دەتوانین ئەوەش بە بۆچوونی یەکەم و دووەممان زیاد بکەین کە لەبەر ئەوەی رووسییەکی کوردیزان ئەو بەیاننامەی چاپ کردووە یا بە سەر چاپکردنەکەی راگەییوە، لەبەر ئامانجی خۆیان کە لە ناوبردنی «کۆمەڵەی ژ.ک» بووە، نەیانهێشتووە تەنانەت ناوی کۆمەڵەش بە ناوی حیزبی تازەوە بمێنێ.

ئەگەرچی جوان دیارە کە کاتی خۆی کە بەیاننامەکە دەرچووە، بۆ رەزامەندی ئەندامان و لایەنگرانی کۆمەڵەی (ژ.ک)ئەوکارە کراوە و ناوی «کۆمەڵە» لە جیات «حیزب» دەکار کراوە. نووسینەکانی پێشوومان لە بەشی «چۆنییەتی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی ژ.ک» تەواوی ئەو بۆچوونانەمان دەسەلمێنن. هیچ دوور نییە گلەیی «پێشەوا قازی» لە رووسەکان کە هەموو جارێ لە دانیشتنی لەگەڵ ئەفسەرانی ئینگلیس دەریبڕیوە، هەر لەبەر ئەو چەشنە کارانەی رووسەکان بووبێ. دەنا سوور و ئاشکرایە کە تەنانەت «پێشەوا»ش رازی بە گۆڕینی ناوی «کۆمەڵەی ژ.ک» بە «حیزبی دێموکرات» و دواتر گۆڕینی دروشمەکانی نەبووە. بەڵام لە لایەک لەبەر یارمەتی نەدانی هیچ هێزێک بە کورد (بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی) و هەروەها نەبوونی هێزێکی ئەوتۆ کە لە نێو خودی کوردستاندا بکرێ پشتی پێببەستی و لە لایەکی دیکەشەوە فشاری لە رادە بەدەری رووسەکان بۆ گۆڕینی ناو و دروشمەکانی «کۆمەڵەی ژ.ک» کورد و سەرکردایەتی کورد بە پێچەوانەی بیر و بۆچوون و ئارەزوو و هیواکانی ناچار کرا (ژ.ک) هەڵوەشێنێتەوە. با بۆ ئەو بابەتەش ئاوڕێک لە چەند سەرچاوە بدەینەوە:

لە لاپەڕە ٦ی کتێبی «ڕۆژنامـەی کوردسـتان» کـە ژمـارە ٢ی ڕۆژنامـەی «کوردستان» کەوتۆتە ئەو لاپەڕە و لە بەشی دووەمی وتاری «گفتوگۆی جـەنابی قازی محەممەد پێشەوای بەرزی کوردستان دەگەڵ خاوەنانی ڕۆژنامەی تـاران»دا و لە لاپەڕە ٢دا «پێشەوا» لە وەڵامی ئەو پرسیارە کە «لە نێو کوردستان حیـزبی کۆمەڵە هەیە؟» دەڵێ: «کۆمەڵە یانی حیزب و شتێکی واش لە ئێراندا نییە. فەقەت لە عێراق حیزبێک بەو نێوە هەیە ئەمما بـە مـە مـەربووت نییـە.» دەقـی ئـەو وتوویـێژە لــە لاپــەڕە ١٦٨ هــەتا ١٧٣ی کتـێبی «ڕۆژهـەڵاتی کوردســتان لــە سەردەمی...»یشدا و لە ژێر ناوی سەرنووسـەری ڕۆژنامـەی «فـەرمان» لەگـەڵ ڕێبەری کوردەکاندا بڵاوکراوەتەوە. لە لاپەڕە ١٧٠ تـا ١٧٣ی کتـێبی «ڕۆژهـەڵاتی کوردستان لە سەردەمی دووەم جەنگی جیهانیدا ـ بەپێی بەڵگەنامەکانی ئەرشیڤی یەکێتی سۆڤیەت»دا دەقی وتوویژی ڕۆژنامەنووسی هەواڵـدەری «تـاس» لەگـەڵ «پێشەوا قازی» کە ڕێکـەوتی ١٧ی کـانوونی یەکـەمی ١٩٤٦ بەرامبـەر بـە (٢٦ی سەرماوەزی ١٣٢٥ی هەتاوی) لە تەورێز دەگەڵی پێک هاتووە، بـڵاو کراوەتـەوە کە لەودا دوای ئەوەی بە کورتی باسی مێـژووی خـەباتی کوردسـتان و زوڵـم و زۆری حکوومەتە یەک لە دوای یەکەکانی ئێران دەکـا، لـە لاپـەڕە ١٧٢دا دەڵـێ: «کاربەدەستان و مووچەخۆرانی ئێرانی لە کوردستان هەڵاتن و ئێمە بێ دەسەڵات ماینەوە و کەڵکمان لـەو هەلومەرجـە لـەبارە وەرگـرت بـۆ یـەکگرتنی هێـز و خێڵەکانی کورد. لەم ماوەیەدا ئێمە پارتی ژیانی کورد (ژیانەوەی کوردستان)مان پێک هێنا کە ڕێکخراوێکی نهێنی بوو و بۆچوونێکی ناسیۆنالیسـتانەی هـەبوو و مەبەستی پێکهێنانی دەوڵەتێکی گەورەی کوردستان بـوو. دەسـەڵاتدارانی ئێـران بێگومان هەوڵی چاندنی دوژمنایەتی نێوان خێڵەکانی کوردیـان دەدا. بـەڵام بـە کۆتایی هاتنی شەڕ، هەموو هەوڵەکان بە ڕێگەی دێموکراتیـدا ڕۆیشـتنە پـێش. <پارتی ژیانەوەی کوردستان لە لایـەن ئێمـەوە هەڵوەشـێندرایەوە و «حیـزبی دێموکراتی کوردستان»مان ڕێک خست.> بـە دروسـتبوونی حیـزبی دێموکـراتی کوردستان، ئێمە بە یەکجاری کۆتاییمان بە دوژمنایەتی نێـوان خێڵـەکان و بـە داخوازیی ڕێبەرایەتیی خێڵەکانمان بۆ دەسەڵات وەرگرتن هێنـا.» لـە پـەراوێزی ئەو بەشەدا دوکتور «هەورامی» نووسیویەتی: «قازی محەممـەد بـە هەواڵـدەری تاسـی گوتـووە: ئێمـە پـارتی «ژ.ک»مـان هەڵوەشـاندەوە. گـەرچی قـازی

www.zheen.org

هەڵوەشـاندنەوە و گـۆڕینی نـاوی «ژ.ک»ی بـەدڵ نـەبوو، بـەڵام بەسـەریدا سەپێندرا.»

بۆچوونی دووەممان بۆ ئەوە کە دەڵێین ئەو بەیاننامەیە لە رووسیە چاپ کراوە بەڵگەیەکە کە پێشتر باسمان کرد، ئەویش لاپەڕە ١٧٧ی کتێبی «رۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا»یە کە لەودا هاتووە: «یەکەم بەرهەمی دیارییەکانی رووس بـۆ قـازی محەممـەد کـە سـەرجەم دەبـێ چاپخانەیەک و دوو تەن (٢٠٠٠ کیلۆ) کاغەز بێت، بریتی بـووە لـە مەڕامنامـەی حیزبی دێموکراتی کوردستان. بەڵگەنامەکە ـ کە هاوتـەرتیب لـە دوو سـتوونی فارسی و کوردیدا چاپ کراوە...».

با بگەڕێینەوە سەر باسی پێشوومان و بزانین سەرچاوەکان سەبارەت بـە گۆڕین و هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی (ژ.ک) چییان تێدا بلاو کراوەتەوە.

ئەگەرچی جاروبار لە هێندێک سەرچاوەدا، چاومـان بـە بۆچـوونی زۆر سەیر و سەمەرە و قسـەی بـێبەڵـگە سـەبارەت بـە گـۆڕینی کۆمەڵـەی (ژ.ک) دەکەوێ، بەڵام بەڕاستی کاتێک بەڵگەنامەکانی سۆڤـیەت و دواتـر ئینگلیسـمان چاو پێدەکەوێ، بەو ئاکامە دەگەین کە هیچکەس بە گـۆڕینی کۆمەڵـەی (ژ.ک) و هەڵوەشاندنەوەی رازی نەبووە مەگـەر ئەوانـەی بەرژەوەنـدییان لـە بـە هێـز نەبوونی (ژ.ک)دا بووبێ.

بۆ ئەوەی قسەکانمان بەڵگەدار بێ و وابکـەین خوێنـەران و لێکۆڵـەرانی کورد و غەیرە کورد متمانەمان پێبکەن، دیسان ئاوڕێک لە کتـێبی «رۆژهـەڵاتی کوردستان لە سەردەمی دووەم جەنگی جیهانیدا» دەدەینەوە. ئەو کتێبـە بـەپێی بەڵـگەنامەکانی ئەرشیڤـی یـەکێتی سۆڤـیەت ئامـادە کـراوە و کـاک دوکتـور «ئەفراسیاو هەورامی» کۆیکردوونەوە و لە زمانی رووسی وەریگێڕاونەتەوە سـەر زمانی کوردی. ئێمەش پێدادێین و لە هەرکوێ باسـێکی پێوەندیـدار بـە بابـەتی خۆمانمان وەبەر چاو هات کەلکی لێ وەردەگرین و دەینووسینەوە.

لە لاپەڕە ١٠٣، دوکتور «هەورامی» دەڵێ: «هیچ بەڵـگەیەک بـە دەسـتەوە نییـە کـە کۆمەڵـە نـاوی خـۆی یـا گۆڕیبـێ یـان هەڵوەشـاندنەوەی خـۆی راگەیاندبێ...»

لە لاپەڕە ١٠٦، دیسان دەڵێ: «سۆڤێتیەکان لـە کوردسـتان بەڵـێنی هـیچ هاوکارییەکیان بە ژێکاف نەدا، بـەڵام بـۆ وەرگـرتنی دەنگوبـاس کـەلکیان لـە

چاوپێکەوتنی نوێنەرانی ژێکاف وەرگرت؛ ئامادە نەبوون ئەم پارتییە بە ڕەسمی بناسن و وتووێژی لەگەڵدا بکەن. ئەوان هەوڵیان دەدا لە ئیش و کاری نهێنی و سەرکردایەتیی ژێکاف ئاگادار ببنەوە. سۆڤێتیەکان کە دوو جار هێندێ کوردیان بۆ باکۆ بانگ کرد، نوێنەرانی پارتی ژێکافیان (وەک نوێنەری سیاسی) لەگەڵدا نەبوو.»

لە لاپەڕە ١٣١ و ١٣٢ بۆ بەشی مەبەست و ئەرکەکانی کۆمەڵەی ژێکاف کە لە ڕاپۆرتی کونسوولی سۆڤیەت لە ماکۆدا باسی لێکراوە هاتووە: «مەبەستی کۆمەڵە [ی ژ.ک] گەیشتن بە سەربەخۆیی کوردە، کە کوردەکانی ئێران و عێراق و تورکیا و سووریاش بگرێتەوە. ئەرکەکانی کۆمەڵە: ١ـ کۆتایی هێنان بە ڕاووڕووت و دژایەتی ناوخۆ ٢ـ یەکخستنی تەواوی کوردەکانی ئێران و عێراق و تورکیا. ٣ـ کێشەی سەربەخۆیی دەوڵەتی کوردی بخرێتە بەردەستی هاوپەیمانەکان (سۆڤیەت و ئینگلیز و ئەمریکا).»

لاپەڕە ١٣٥ لە بەشێکی «ڕاپۆرتی کۆنسولی سۆڤیەت لە ڕەزائیە ١٩٤٥» کە «هاشمۆڤ» و «عەلی ئەکبەرۆڤ» نووسیویانە هاتووە: «بە وتەی هێندێ لە کوردەکان، پارتی ژێکاف کە لە کوردستانی ئێران پێک هاتووە لە سەر بنچینەیەکی پتەو و بێ ئەوەی سیاسەتی هیچ دەوڵەتێکی بێگانە جێبەجێ بکات، دامەزرێندراوە... پارتی ژێکاف ئاڵای نەتەوایەتی بۆ کوردستان دروست کرد کە بریتییە لە سێ ڕەنگ و ڕەنگەکانیشی پێچەوانەی ئاڵای دەوڵەتی ئێران دەنوێنێ. ڕەنگی سوور لە سەرەوە، پاشان سپی و لە خوارەوە سەوزە لە ناوەندەکەشی هەتاو کێشراوە»

لە لاپەڕە ١٣٧ و لە درێژەی ئەو ڕاپۆرتەدا هاتووە: «بەپێی بڕیاری مۆسکۆ، ئێمە لە مانگی ئابەوە [گەلاوێژی ١٣٢٤ی هەتاوی] پەیوەندیمان لەگەڵ پارتی ژێکاف گۆڕیوە. لە چاوپێکەوتنەکاندا لەگەڵ ناسراوەکانی کورددا، بە شێوەیەکی قایمکارانە تێمانگەیاندوون کە ئێمە پێمان وایە بیر و باوەڕی «سەربەخۆیی بۆ کوردستان» کاتی خۆی نییە و واقعبینانە نییە، لەبەر ئەوەی ئەم بیر و باوەڕە زیاتر لە لایەن دوژمنانی کوردەوە پشتگیری لێدەکرێ؛ هەر ئەوانیش کەمتر لە هەموو لایەک بیر لە ئازادی و سەربەخۆیی گەلی کورد دەکەنەوە. ئێمە بە مەبەستی باشتر کردنی ژیانی گەلی کورد پێشنیار بە پێشکەوتووخوازەکانی پارتی ژێکاف دەکەین، هەوڵ بدەن بۆ مافی یەکسانی

کورد لە چوارچێوەی یاسای ئێراندا لە سەر بنچینەیەکی دێموکراتیانەی وڵات. کوردەکانیش زۆر جار لە لایەن سەرکردەکانی پارتی ژێکافەوە درۆیان لەگەڵدا کراوە و کۆمەڵە بەرەبەرە لە پێش چاوی خەڵک دەکەوێ [؟؟!!]. پارتی ژێکاف بە بڕیاردانێکی تایبەتی هەڵوەشایەوە [؟] و ئەندامەکانی سەر لەنوێ چوونە ناو ریزی پارتی تازە دروستکراو، واتە حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە.»

لە لاپەڕە ١٣٩ و لە بەشێک لە راپۆرتی ١٢ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥دا هاتووە: «کۆمیتەی کوردی ژێکاف لە ١٩٤٢دا بە دەستپێشخەریی هێندێ کوردی دێموکرات لە عێراق بۆ یەکخستنی بەربلاویی هەموو هێزە دێموکراتیەکانی بەشەکانی کوردستان پێک هاتووە. پارتی ژێکاف میراتگری پارتی (خۆیبوون)ە و نەریتی دەرەبەگی و داشناکەکانی پێوەیە[؟!].»

لە درێژەی ئەو راپۆرتەدا لە لاپەڕە ١٤٠ و ١٤٩دا هاتووە: «کۆمەڵەی ژێکاف داخوازیی سیاسی و ئابووری و مافی کوردەکانی هەموو پارچەکانی کوردستانی لە بەرنامەی خۆیدا چەسپاندووە... (لاپەڕە ١٤١) «وێنەیەک کە لێرەدا پێویستە باس بکرێ کۆبوونەوەی رۆژانی ١٩٤٥/٤/١٩ و ١٩٤٥/٤/٢٢ی دەوروبەری مەهابادە کە بە بەشداری هێندێ فیئۆداڵ و سەرۆک هۆزی کورد پێک هاتووە. پرسیاری هەرە گرنگ کە لەم کۆبوونەوەیەدا لێکۆڵینەوەی لە سەر کراوە، چۆنیەتیی هەنگاونان لە خەباتی دژی پارتی ژێکافدا و پێشگیری لە پەرەگرتنی ئەو پارتە بووە.»

لە لاپەڕە ١٤٣ و ١٤٤دا هاتووە: «چالاکیی ژێکاف لە عێراق بە سەرکردایەتیی مەلا مستەفایە. بەپێی هەواڵی گەیشتوو لەوێش پەرەی سەندووە. سەرەتای ١٩٤٥ کۆمیتەی ژێکاف لە ناوچە کوردنشینەکانی باشوور - رۆژهەڵاتی تورکیای هاوسنووری ئێران و عێراق دەستی بە رێکخستنی شانەکانی خۆی کردووە. <زۆربەی ئەندامانی ژێکاف لە عێراق و تورکیا، هەروەک کوردستانی ئێران، رۆشنبیرانی پێشکەوتنخواز و بازرگانی بچووک، پیشەساز و کوردی ئاسایی و ئاژەڵدار و جووتیارن. هەروەها هێندێ لە هەرە پێشکەوتنخوازە فیئۆداڵەکانی کورد دێنە ریزی ژێکافەوە.>»

لە لاپەڕە ١٤٩دا راوێژکاری باڵوێزی یەکێتی سۆڤیەت لە ئێران «ئا. یاکۆبۆڤ» لە نامەکەیدا بۆ سەرکۆنسوڵی یەکێتی سۆڤیەت لە ورمێ لە یەکێک لە راسپاردەکانیدا دەڵێ: «لە نزیکەوە سەرنجی زیاتر بدرێتە رێکخراوی

کۆمەڵە[ی] «ژێکاف» و زانیاریی زیاتر لە سەر ئەندامانی سەرکردایەتی و بەگشتی ئەندامانی تری کۆمەڵە کۆ بکرێنەوە.»

لە لاپەڕە ١٥٧ تا ١٦٨یش یادداشتی ١ی ئایاری ١٩٤٥ی «هاشمۆڤ» (سەرکونسوڵی یەکێتی سۆڤیەت لە ورمێ) هاتووە کە بە کورتی بەم چەشنەیە (لاپەڕە ١٥٩ و ١٦٠): «قازی محەممەد لە پێش چاوی هەموان گوتی: کوردەکان بەتایبەتی ژ.ک دەیانەوێ نوێنەرێکی بەدەسەڵات و رۆشنبیری دەوڵەتی سۆڤیەتیان لە لا بێ تا دەوڵەتی سۆڤیەت لە رووداوەکانی کوردستان و پارتی (ژ.ک) ئاگادار بکاتەوە و بتوانێ رێنوێنی (ژ.ک) کە رێکخراوێکی تازە کوورەیە و لەوانەیە تووشی هەڵەی زۆر بێ، بکات. قازی محەممەد رایگەیاند ئاشنای بنیاتی پێکهاتەی یەکێتیی سۆڤیەتە؛ سەرەڕای ئەوەی کە خاوەن موڵکێکی گەورەیە، دەیەوێ دەسەڵاتێکی وەک کۆمەڵگەی سۆڤیەت لە کوردستانیش هەبێ گەرچی ئەو کاتە دەبێ لە موڵکەکەی خۆی جیا بێتەوە»

لە لاپەڕە ١٦٢ «هاشمۆڤ» سەرەڕای ئەو هەمووە تەبلیغات و درۆ و دەلەسەی بۆ خراپ نیشان دان و کەمهێز بوونی کۆمەڵەی (ژ.ک) لە لای بەرپرسانی پایەبەرزی سۆڤیەت کردویانە لە پاش سەردانی بۆ ناوچەی مەهاباد و دەوروبەری دەڵێ: «من بە چاوی خۆم بوونی پارتی ژێکافم هەست پێ کردووە. زۆربەی خەڵک ناوی پارتی (ژ.ک) بە (کۆمەڵە) دەبەن. زۆربەی دانیشتوانی کورد و پیاوە بەناوبانگەکانیان لایەنگریی سۆڤیەت دەکەن و بە هیوان لە خەباتیاندا بۆ سەربەخۆیی یارمەتی لە سۆڤیەت وەربگرن. کۆمیتەی کوردی (ژ.ک) خەڵک دڵنیا دەکاتەوە کە لە ئیش و کاری خۆیدا پەیوەندیی بە دەوڵەتی سۆڤیەتەوە هەیە. بەڵام هیچ پەیوەندییەک لە نێوان ئێمە و (ژ.ک)دا نییە. پێویستە بگوترێ کەسە بەناوبانگەکانی کورد لە هەموو لایەکەوە هەوڵ دەدەن پەیوەندیمان پێوە بکەن. بەڵام کەس ناوی تەواوی سەرکردایەتیی کۆمیتەی (ژ.ک) نادات و کەس باسی پەیوەندیەکانی ئەو پارتە بە پارتەکانی تری ئێران و سووریا و تورکیاوە ناکات. ئەمە پاڵمان پێوە دەنێ لەگەڵیاندا زۆر وریا بین.»

لە لاپەڕە ١٦٦ دیسان هەر لە درێژەی یادداشتەکانی «هاشمۆڤ»دا هاتووە: «کوردەکان وا تێدەگەن بە هۆی ئەو سەربەخۆیەوە، پێش هەموو شتێک لە چەوسانەوەی دەوڵەتانی ئێران و تورکیا و عێراق رزگاریان دەبێ. بەڵام ئەوانە تا ئێستا نازانن چۆن خۆیان بۆ سەربەخۆیی رێکبخەن، هێشتا هیچ کاندیدێکی

وا راستەقینە نییە کە شیاوی رێبەرایەتیی هەموو کوردستان بێ. کوردەکان پێیان وایە یەکێتیی سۆڤیەت یارمەتییان دەدات بۆ وەرگرتنی خودموختاری. ئەم هیوایە دەبێتە هۆی ئەوەی کە حیسابمان لە سەر بکەن و بە ئاشکرا بوارمان دەداتێ دەوری خۆمان لە ناو کوردانیدا پەرە پێبدەین. بەڵام دەبێ بزانرێ ئینگلیزەکان ساڵانێکە چالاکیی گەورە لە ناو کوردانیدا دەنوێنن و توانیویانە پەیوەندی لەگەڵ هێندێ لە سەرکردەکانی کورددا ببەستن و دەوری خۆیان لە کوردستاندا پەرە پێبدەن، چۆنیەتی ئەم دەورەیان لە ناوچەکانی کوردستاندا وەک یەک نییە. لە ناوەندی کوردستان (مەهاباد، جەڵدیان و شنۆ) دەوری ئینگلیزەکان دەوری ئێمەی لە کار خستووە، بەڵام لەم دواییانەدا گوێیان لە دەنگی ئێمەش دەبێ [؟؟!!].»

لە لاپەڕە ١٩٥دا دەقی وتووێژی «حاجی بابە شێخ»ی لەگەڵ رۆژنامەی «ئیتلاعات»ی رێکەوتی ٨ی مارسی ١٩٤٧ نووسراوەتەوە کە لە بەشێکدا دەڵێ: «سەرۆکی پێشووی دەوڵەتی خودموختاری کوردستان «حاجی بابە شێخ» بە رۆژنامەنووسی ئەم رۆژنامەیەی راگەیاند: گوایە کاتێک پیشەوەری و قازی محەممەد لە باکۆ بوون، پیشەوەری و کاربەدەستانی دەرەوە پێیان لە سەر ئەوە دادەگرت کە کوردستان ببێتە بەشێکی ئازەربایجان و سەربەوی بێ. بەڵام قازی محەممەد زۆر بەتوندی دژی ئەو هەڵوێستە راوەستا و بڕیاری لە سەر نەدا و رایگەیاند ئەگەر بڕیارە کوردستان سەر بە تەورێز بێ، باشتر وایە سەر بە دەوڵەتی ناوەندی تاران بێ. حاجی بابە شێخ گوایە رایگەیاندووە رێبەرانی کورد لە باکۆ لە ژێر گوشارێکی ئەوتۆدا بوون و قازی محەممەد تەنانەت ئامادە بوو خۆی ژارخواردوو بکات. ئەو هەروەها رایگەیاند: بێگانەکان سەرەنجام بەڵێنییان دا قازی محەممەد ببێتە سەرۆکی کۆماری کوردی، تەنیا لەبەر ئەوە کە لە بەرژەوەندییاندا بوو قازی دژی پیشەوەری بەکار بێنن و ئەم هەڵوێستە جێ پێی ئەوانی قایم دەکرد...»

لە لاپەڕە ٢٠٧دا نووسراوێکی رێکەوتی ١٧ی ٧ی ١٩٤٦ی «باقرۆڤ» هاتووە کە لەودا «باقرۆڤ» بە نوێنەرانی سۆڤیەت لە تەورێزی راسپاردووە کە: «با قازی محەممەد کە خۆی بە مامەڵە و بازرگانییەوە خەریک کردووە چیتر لە تەورێز نەمێنێتەوە، بەڵکوو نوێنەرێکی خۆی دیاری بکات و تێبگەیەنرێ کە ئیتر لە

www.zheen.org

بارەگاکەی خۆی [واتە مەهاباد] دوور نەکەوێتەوە و ئەرک و مافەکانی خۆی نەداتە هیچ کەس. با تەواوی ئەوانەی بە بیانووی جۆراوجۆرەوە لە ناوەند [مەهاباد] کەم و زۆر گومانیان لە سەرە دوور بخاتەوە.»

بە بڕوای من «باقرۆف» مەبەستی هەرە سەرەکی و گرینگی لەو نامەیە ئەوەیە کە قازی محەممەد لە تەورێز سەر لە کاروباری ئازەرییەکان و سیاسەتی (بانێک و دوو هەوای) رووسەکان دەرنەهێنێ. هەرچی ماوەی مانەوەی بەرپرسێکی کورد لە تەورێز زۆرتر بووبا، رادەی داخوازی و ویستەکانی کوردیش زیاد دەبوو. رەنگە مەبەستیشی لەوانەی بە قسەی ئەو گومانیان لە سەرە و دەبێ دوور بخرێنەوە، ئەندامانی تێکۆشەری کۆمەڵەی ژ.ک بووبێ کە ئامادە نەبوون خۆیان بدەنە دەست رووسەکان و دروشم و ئامانجەکانیان بگۆڕن.

بەڵگەکان هەموو ئەو قسەیەمان دەسەلمێنن کە رووسەکان چۆن و چەندە (لە هەموو بوارێکەوە) بە ئازەرییەکان راگەیشتوون و چەندەش کورد و مافەکانی کوردیان وەپشت گوێی خۆیان داوە. بەڵام سەرەڕای ئەوانەش دیسان هەر لە کورد ترساون و نوسخەی فریودانیان بۆ پێچاونەوە. ئەوەتا باقرۆف لە لاپەڕە ٢٠٨ و ٢٠٩ و لە نامەی رێکەوتی ١٩٤٦/٩/١١یدا کە بۆ (پیشەوەری و شەبستەری و جاوید و پادگان)ی نووسیوە لە بەشێکیدا دەڵێ: «قازی محەممەد ئەم دواییە چەند کێشەیەکی گرنگیشی خستوەتە بەر دەمی ئێوە، پەیوەندییان بەو بارودۆخەوە هەیە کە لە کوردستانی ئازەربایجاندا هاتۆتە ئاراوە... من دەزانم ئازەربایجانەکان و بەتایبەت کوردەکان لە ناو کێشەیەکی سەختی ئابووریدا دەژین بەڵام دەبێ رێگەیەکی دۆستانە بە سەریاندا زاڵ بن و هاوکاریی دوولایەنە لەم بارەیەوە پێویستە. دەبێ هەموو هەوڵێک بدرێ تا کوردەکان لە ئازەربایجانییەکان دانەبڕێن دەنا بەپێچەوانەوە لەوانەیە ئەوانە دژی ئازەربایجانیەکان بەکار بهێنرێن. لەگەڵ سڵاوی برایانەمدا ـ براتان باقرۆف.»

هەموو بەڵگەکانی سەردەمی دەسەڵاتی کۆمەڵەی ژ.ک و کۆماری کوردستان ئەو راستییە دەسەلمێنن کە رووسەکان لە گرتنی شارەکانی وەک ورمێ و خۆی و ماکۆ و سەردەشت و سەقز و بانە و... نەتەنیا یارمەتی کوردەکانیان نەداوە بەڵکوو بوونە لەمپەرێکی قایم لە بەرامبەریاندا. بەڵام سەیرە لە گرتنی

پادگانەکانی تەوریز و گرتنی شارەکانی ورمێ و خۆی و ماکۆ بە هەموو جوورێک یارمەتی ئازەرییەکانیان داوە.

لە لاپەڕە ١١٨ی کتێبی «ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان...»دا «باقرۆڤ» لە نامەیەکدا کە بۆ بەرپرسانی هەرە پایە بڵیندی سۆڤیەت و یەک لە وان «ستالین»ی ناردووە دەڵێ: «هاوڕێیانی ئێمە جارێکی تر قازی محەممەدیان ئاگادار کردۆتەوە کە پێویستە بەپێی ئەو دەستوورانە بجووڵێتەوە کە پێشتر پێی دراوە و دژی سوپای ئێران هیچ هەنگاوێک هەڵنەگرێ. بۆ ئەوەی بیانوو نەدرێتە سوپای ئێران تا هێرش بکاتە سەر کوردەکان»

بەڵام کێیە باوەڕ بە دڵسۆزی «باقرۆڤ» و ڕووسەکان بەرامبەر بە کورد بکا کە وا حەکیمانە بجووڵێنەوە کە کورد هیچی بەسەر نەیە. ئەو خەمخۆرییەی «باقرۆڤ» و بەرپرسانی سۆڤیەت لەبەر خۆشەویستی کورد نەبووە بەڵکوو دەیانزانی ئەگەر کورد بۆ نموونە بیانەوێ شارەکانی سەقز و بانە و سەردەشت و... بگرن ڕەنگە لە لایەن دەوڵەتی ناوەندی ئێران زەربەی کاریگەر بخۆن و تێک بشکێن. جا ئەو کات مەسەلەکە بە بارێکی دیکەدا وەردەگەڕا و دوو بۆچوون دەهاتە ئاراوە: ١ـ بە شکستی ئیحتیمالی کوردەکان لە بەرەکانی شەڕدا پشتی ئازەربایجان چۆڵ دەبوو و ئەوجار نۆرەی تێکشکاندنی دەوڵەتی پیشەوەری دەهات. ٢ـ ئەگەر هات و کوردەکان ئەو ناوچانەی مەبەستیانە گرتیان، ئەوکات ڕەنگە ئەوەندە بەهێز بن کە سەرەتا لە بەرامبەر ئازەربایجاندا ڕاوەستن و دواتریش وەڵامی بەرپرسانی ڕووسی نەدەنەوە. بەڵگەکانی وەزارەتی دەرەوەی ئینگلیس و چەند کتێبێکی مێژوویی کوردی ئەوەمان نیشان دەدەن کە ئینگلیسییەکانیش لە گیرانی شاری سەردەشت (وەک نموونە) زۆر ترساون و پیاوەکانی خۆیان ناردۆتە ئەو شارە تا خەریکی ئاژاوە نانەوە بن و بە هیچ چەشنێک نەهێڵن ئەم شارە وەدەست کوردەکان بکەوێ.

ترسەکەشیان لەوە بوو کە ئەگەر بێتوو ئەو شارە وەدەست کوردەکان بکەوێ ئەوە ئەوکات کۆماری کوردستان دەبووە دراوسێی ئەوان و بە بۆچوونی ئەوان کوردەکانی ئەودیویان لێ هان دەدرا بۆ وەدەست هێنانی مافەکانیان وەخۆ بکەون.

بۆ ئەوەی کە قسەکانمان بەڵگەدار بکەین ئاوڕێکی سەرپێیی لە چەند سەرچاوە دەدەینەوە با بزانین سەبارەت بەو بابەتە چییان نووسیوە و چ دەڵێن: کتێبی «ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا» یەکێک لەو سەرچاوانەیە کە زۆر بە وردی باسی شارەکانی دەرەوەی کۆماری کوردستانی کردووە کە کوردەکان ویستوویانە بیانگرن.

لە لاپەڕە ٢٢٠ و ٢٢١ و لە بەڵگەنامەی ژمارە Fo371/ 52702 نێرراو لە ٣ی ئاپریلی ١٩٤٦دا لە بەشی «لە کرماشانەوە بۆ تاران» سەبارەت بە «سەردەشت» هاتووە: ئەمڕۆ بەیانی سەرتیپ هومایوونی لە سنەوە بە ڕێگەی هەواییدا هاتە کرماشان و دوای وتووێژێکی دوورودرێژ لەگەڵ من، پاشنیوەڕۆ گەڕایەوە بۆ سنە. ناوبراو گوتی لە ڕۆژی ٢ی مارچ بەدواوە سەردەشت لە لایەن کوردانەوە ئابڵووقە دراوە و تا ئێستاش درێژەی هەیە... (ل٢٢١) ئەگەر سەردەشت بکەوێتە دەستی کورد، مەترسییەکی گەورە هەیە بۆ ئەوەی کوردستانی عێراق تووشی تەنگ و چەڵەمە بێن [لەبەر ئەوەی] کۆماری کورد پێوەندێکی نزیکی لەگەڵیان هەیە. بە بۆچوونی ئەو، لە بەرژەوەندی حکوومەتی عێراقدایە کە سەربازخانەیەکی بەهێز لە قەڵادزێ، ڕووبەڕووی سەردەشت و هەروەها لە شلێر، ڕووبەڕووی بانە دابنێت و فەرماندەی هەر دوو شوێنەکە فەرمانیان پێ بدرێت کە لە پێوەندێکی نزیک و زانیاری گۆڕینەوەدا بن لەگەڵ دەسەڵاتداریەتی سوپای ئێران لە سەردەشت و بانە. بە گوێرەی ناوبراو حکوومەتی عێراق گەلێک باش دەبێت ئەگەر داوا لە حەمەرەشید بکات بگەڕێتەوە بۆ عێراق و لە دارۆخان نیشتەجێ بێت و بەڵێنی ئاسایشی پێ بدرێت. هەروەها ئەگەر گونجاو بێت، پێشنیارێکی ئەوتۆ بە مەلا مستەفا بارزانیش بکرێت کە ئەگەر بێت و حوکمی ئیعدامەکەی ئێستای هەڵبوەشێتەوە، وا هەیە بکەوێتە بیری گەڕانەوە [بۆ عێراق] هەر دوو ئەو کەسانە، گەرچی وەک لە دەرەوە دەڕوانی، لایەنگریی قازی محەممەدی مەهابادی دەکەن، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بە شێوەیەکی بێگەڕانەوە خۆیان نەخستۆتە دوژمنایەتی هەمیشەیی لەگەڵ حکوومەتی ئێرانەوە.»

لە لاپەڕە ٢٢٧ تا ٢٢٩ و لە ڕاپۆرتی ژمارە Fo371/52702ی ڕێکەوتی ١٦ی ئاپریلی ١٩٤٦ دیسان باسی سەردەشت و بانە هاتۆتە گۆڕێ و دەڵێ: «من لە ڕۆژی ١٢ تا ١٤ی ئاپریل سەردانی سنەم کرد. سەرتیپ هومایوونی لە سەقز بوو و منیش

بە هۆی بارودۆخی ڕێگاوە نەمدەتوانی بچمە ئەوێ [؟]... وتووێژێکی دوورودرێژم لەگەڵ جەنراڵ جەهانبانی کرد کە لە سنە بوو. ناوبراو گوتی ئابلووقەی سەربازخانەی سەردەشت لە ڕاستیدا هەڵنەگیراوە... (ل٢٢٨) جەنراڵ جەهانبانی زۆر جەختی لە سەر ئەوە دەکرد کە حکوومەتی عێراق دەبێ: ئـ) هاوکاریی [ئێران] بکات بەوەی زۆر بهێنێت بۆ حەمەڕەشید [خان] بۆگەڕانەوەی عێراق و هەڕەشەی لێ بکات کە ئەگەر بەرپەرچی حوکمەکە بداتەوە، مۆڵگەکانی لە عێراق لێ داگیر دەکرێت. ب) بنکەی سوپایی عێراق لە قەڵادزێ و شلێر دابمەزرێت. بگەڕێنەوە بۆ تێلگەڕافی ژمارە ٤٦ی من بۆ تاران. ئەگەر ئەم کارە نەکەن، سەردەشت و وا هەیە سنە و بانەش بدرێن بەدەستەوە کە ئەنجامێکی جێگەی داخ و بەرفراوانی بۆ کوردی عێراق دەبێت[؟!!] (ل٢٢٩) گەڕانەوەی دەستبەجێی مەلامستەفای بارزانی بە گروپە کەموزۆر ئاشکرا رووسەکانەوە، تەنیا یەکەمین ئەنجام دەبێت. من بە جەهانبانیم گوت کە ئەو بۆچوونە بە تاران و بەغدا ڕادەگەیێنم. ٦) تکایە ئەوەی سەرەوە بە [باڵوێزخانەی] بەغدا ڕابگەیێنن.»

کاک «عەبدوڵلا ئەحمەد ڕەسووڵ پشدەری»ش لە لاپەڕە ٤٠ی بەشی یەکەمی کتێبی «یادداشتەکانم»دا سەبارەت بەو بابەتە دەڵێ: «خەڵکی ناوچەی سەردەشت و هەموو عەشایرەکان پشتیوانییان ئەکرد لە کۆماری [کوردستان لە] مەهاباد و زۆربەی زۆری خەڵک چەکیان هەڵگرتبوو لە دژی ڕژیمی تاران وتەنیا دوو کەس هەبوو کە بە ئاشکرا دژی کۆمار بوون و لە سوودی ڕژیم چەکیان وەرگرتبوو خۆیان خستبووە ناو سوپای ئێرانەوە یەکیان «حەسەنئاغای بێزیلە» و دووەمیان «مامەندی حاجی هەباس ئاغا» برازای بابەکرئاغا. ناوبراو مامەندئاغا خۆی لە ناوچەی «ئالان»[ی] خاکی ئێران دائەنیشت و بابەکرئاغاش لە پشدەرەوە هێندێ چەکداری بۆ ناردبوو تاکوو بتوانن پشتیوانی لە هێزەکانی سوپای ئێران بکەن و مەسئەلەش ئەوە بوو کە وا بابەکرئاغا بە فەرمانی ئینگلیزەکان بەو کارە هەستابوو. چونکە ئینگلیز و ئەمریکا بە یێکەوە ئەو ناوچەیان بەشێک ئەزانی لە باشووری ئێران و ئەکەوتە بەر دابەشکردنی خۆیان، ئەو دابەشکردنی کە لەگەڵ رووسیا کردبوویان لە کاتی داگیرکردنی ئێراندا... مەحموودی حاجی ئاغای هێرۆ بە پێچەوانەی هەڵوێستی بابەکرئاغا بوو. مەحموودئاغا هەموو جۆرە هاوکارێکی لەگەڵ کۆماری [کوردستان لە]

مەهاباددا ئەکرد. ... بابەکرئاغا یەک دوو جار شکایەتی کردبوو لە مەحموودئاغا لای ئینگلیزەکان و پێی وتبوون کە مەحموودئاغا بۆتە شیوعی و پەیوەندی لەگەڵ کۆماری مەهاباددا هەیە.»

«عەقید بەکر عەبدولکەریم حەوێزی»ش لە لاپەڕە ٨٠ی کتێبی «گەشتێک بە کۆماری مەهاباددا» دەڵێ: «سەرهەنگ پزیشکیان نێوێک فەرماندار (قایمقام)ی سەردەشت بوو. ئەم کابرایە گەلێک کەڵەکچی و زمانلووس بوو، تەواو شارەزای عەقڵییەت و بیروبۆچوونی خەڵکی ناوچەکە بوو. بە پڕوپاڵانتە و فرتوفێڵ خەڵکە سافیلکەکەی شار و دەوروپشتی وا تێگەیاندبوو کە کۆماری مەهاباد کۆمارێکی کۆمۆنیستانەی خودێ نەناسە و دەسەڵاتی بگاتە هەر جێگەیەک ئەوا بە توورەکەی دەبێژێ و خەڵکەکەشی قڕ دەکات، جگە لەوەی کە دەسەڵاتدارانی مەهاباد لەگەڵ رووسەکان بوونەتە یەکدەست و یەکهێز تا جەماوەری کورد لە ئایینی ئیسلام وەربگێڕن و لەم رووەشەوە، دژ بە هەموو ئایینێکی ئاسمانییە. بۆیە کەسێکی کە هاریکاری و پشتگیری لەو کۆمارە بکات کافر دەبێت...»

«دوکتور قاسملوو»ش لە لاپەڕە ١٠٢ی کتێبی «چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی»دا دەڵێ: «پاش شەڕی مامەشا ئەو هەستە لە نێو هێزی پێشمەرگەدا بەتینتر بوو کە دەبێ هێرشێکی زۆر گەورە بۆ سەر هێزەکانی لەشکری ئێران لە ناوچەی سەقز بکرێ مەبەستیش ئەوە بوو کە هێزی کۆماری کوردستان ئەوەند بچێتە پێش کە شاری سنەش رزگار بکا... بەڵام لێرەدا عامیلێکی دیکە دەخالەتی کرد و بوو بە کۆسپی سەر رێگای پێشڕەوی هێزی کۆماری کوردستان بەرەو جنووب. رۆژی ٣٠ی جۆزەردانی ١٣٢٥ (٢٠ی ژوئەنی ١٩٤٦) هاشمۆف قونسوولی سۆڤییەتی لە ورمێ، چوو بۆ لای پێشەوا قازی و لە گوندی سەرا چاوی پێکەوت. داوای هاشمۆف ئەوە بوو کە هێزی کۆماری کوردستان هێرش نەکاتە سەر ئەرتەشی ئێران چونکە رەنگە شەڕێکی گەورە ساز ببێ کە یەکێتی سۆڤییەتی پێی باش نییە و ناشتوانێ هیچ یارمەتێکی نیزامی بە کۆماری کوردستان بکا...»

بەکورتی تەواوی ئەو بەڵگەنامانە ئەوە دەسەلمێنن کە زلهێزەکانی بەڕواڵەت دۆستی کورد و کوردستان جگە لە بەرژەوەندی خۆیان و لە خشتە بردنی ئەو جووڵانەوە رزگاریخوازانەی نایانەوێ نۆکەری ئەوان بکەن، هیچ

www.zheen.org

یارمەتییەکیان بە کورد نەگەیاندووە و بگرە لە ئامانجەکانیشیان دوور کردوونەوە.

یەکێکی دیکە لەو سەرچاوانەی کەمتاکورتێک باسی چۆنیەتی هەڵوەشاندنەوەی کۆمەڵەی (ژ.ک) و چەند زانیارییەکی دیکەی ئەو سەردەمی کردووە، کتێبی «بیرەوەریەکانی محەممەدی شاپەسەندی»یە. با بزانین کاک «محەممەد» لەو بارەوە چی نووسیوە:

لە لاپەڕە ٤١دا و لە بەشی «پێشەوا قازی محەممەد و سەرکردایەتی کۆمەڵە» بە کەلک وەرگرتن لە کتێبەکەی «ئارچیباڵد رۆزڤێلت» دەڵێ: «کاتێک قازی محەممەد داوای کرد بچێتە ریزی ئەندامانی کۆمەڵە، هەوەڵ جار کۆمەڵە ئەم پێشنیارەی رەت کردەوە، ئەویش لەبەر ترسی پلە و پایە و رێز و ئیحترام و نفووزی بەربڵاوی کەسایەتیی خودی قازی و «بنەماڵەی قازیان»بوو تەنانەت سەرکردایەتیی کۆمەڵە بە بنەماڵەی یەکیەکی ئەندامانی و بنەماڵەی «زەبیحی»شەوە لە زووەوە پێی راهاتبوون، ترسیان لەوە بوو سیاسەتی کۆمەڵەش بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی. کاتێک ئەم داواکارییە جێبەجێ بوو، ئەوجار ئەوەی کە سەرکردایەتیی کۆمەڵە لێی دەترسا، هاتە دی: تاکە کەسێک حیزب بەڕێوە دەبا» بەڵام وا نییە ئەم تاکە کەسەی «ئارشی رۆزڤێلت» مەبەستیەتی، پێشەوا نەبوو، ئەم تاکە کەسە «جەعفەر باقرۆف»ی دیکتاتۆری ئازەربایجانی شووڕەوی بوو کە پێشەوای خستبووە ژێر گوشارەوە...»

لە لاپەڕە ٤٣ و ٤٤ و لە بەشی «کورد و رووس»دا دەڵێ: «ساڵی ١٩٤١ دوای جێگیربوونی سوپای سوور لە کوردستان لەشکری کورد نیازی وابوو هەرێمی ورمێ لە سوپای ئێران پاک بکاتەوە و هەرێمەکەی بە تەواوی بخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆی، بەڵام ئەفسەرە کاربەدەستەکانی شووڕەوی لە ورمێ بەمە رازی نەبوون، ماوەیان دا بە حکوومەتی ئێران، پادگانەکانی ئەو هەرێمە بەهێز بکات تا لەشکری کورد نەتوانێ ورمێ و دەوروبەری ئازاد بکات! ئەم مەسەلەیە تەنانەت لە سەفەری ١٩٤١ی هەیئەتی کورددا بۆ باکۆ دەنگی دایەوە. باقرۆف سکرتێری حیزبی کۆمۆنیستی ئازەربایجان بە توندی داوای کرد: ئەم چەکانە کە لەشکری کورد لە ئەرتەشی شا دەستیان کەوتووە، پێویستە بۆ حکوومەتی ئێران بگێڕدرێنەوە. باقرۆف تەئکیدی کرد پێویستە قانوونەکانی ئێران رێزیان لێ

بگیرێ؟! سەبارەت بە کورد بەم جۆرە، بەڵام لە لایەکی ترەوە لە ئازەربایجان خۆیدا لەو جێگایانەدا کە حکوومەتی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان دامەزرابوو بارودۆخ بەپێچەوانەی ئەمە بوو. لە قەزوین شوورەوی ماوەی نەدا ئەرتەشی ئێران پادگانەکانی ئەو ناوە بەهێز بکات، واتا بانێکە و دوو هەوا!»

لە لاپەڕە ٤٤یشدا دەڵێ: «دوای شەڕی «مامەشا» لە بەرەی «سەقز» هێزی کۆماری بەو نیازە بوو ناوچەکانی «سەقز» و «سەردەشت» و «بانە» پاکسازی بکات. تەنانەت شاری «سنە»ش ئازاد بکات. بەڵام کونسوڵی شوورەوی لە ورمێ «هاشمۆڤ» بە هەڵەداوان خۆی گەیاندە شارۆچکەی «سەرا» و ڕەسمەن ئۆلتیماتۆمی دا بە لەشکری کۆمار و ڕووبەڕوو پێشەوا قازی محەممەد ومەلا مستەفا و ئەفسەرە فەرماندە کوردەکانی هۆشیار کردەوە و گوتی: «کوردەکان ناتوانن زۆر پشتئەستوور بن بە یارمەتی لەشکری شوورەوییەوە، چونکە شوورەوی ناتوانێ پێش لەشکری ئێران بگرێ. ئەگەر لە بەرەکانی تری شەڕدا هێرش بەرنە سەر کوردستان!...» بەڵام ڕووسان خۆیان ئاگادار بوون و لایەنی کوردیش زۆر باش دەیزانی کە ڕاست ناکەن.»

بۆ پوختەتر کردنی ئەو باسە ئاوڕێک لە کتێبی «کۆماری کوردستان ١٩٤٦»ی «ویلیام ئیگڵتۆن جۆنیر» دەدەینەوە. لە لاپەڕە ١٠٢ و ١٠٣ی ئەم کتێبەدا پاش ئەوەی باسی دامەزراندنی کۆمەڵەی پێوەندی فەرهەنگی ڕووسەکان لە مەهاباد دەکا، دەڵێ: «بەرپرسانی ڕووسی ناوچە، بەپێچەوانەی ڕاسپێردراوەکانی دەوڵەتی خۆیان، لەو کۆبوونەوە خۆیان دوورەپەرێز کرد و بەڕێوە بردنیان بە خودی کوردەکان ئەسپارد. قسەکانی قازی هەروەک ڕابردوو هێدی، ئاقڵانە و زۆر بەڕێوجێ دەستی پێکرا. بیری دوارۆژ و هێز و توانایی لە تەواوی قسەکانیدا هەست پێدەکرا. باسی سەفەری باکۆی هێنا گۆڕێ و سفارش و ڕاسپێردراوەکانی «باقرۆف»ی سەبارەت بە «کۆمەڵەی ژ.ک» وەبیر هێنانەوە و گوتی کە: پێویستە ناوی کۆمەڵە بگۆڕدرێ و چیدی کارەکانی بە نهێنی نەبن و هەموو کار و خەباتی بەپێی چوارچێوەکانی دێموکراسی بەڕێوە بچن.

لە درێژەی قسەکانیدا گوتی: برادەرانی ڕووسی یارمەتی پێویست بە حیزبی تازەدامەزراو دەدەن. لە کۆتاییدا گوتی: کەس پرسیاری هەیە؟ شەرح و لێکدانەوەی پێویستە؟ وەڵامیان داوە: نەخێر. بڕیاری پێویست دراوە. لەو

دانیشتنەدا سەبارەت بە چۆنێتی حکوومەتی داهاتووی کوردستانی خۆبەڕێوەبەر باسێک نەکرا. هەڵبەت زۆربەی ئامادەبووانی دانیشتنەکە ئاگاداری بەڵێنەکانی «باقرۆف» بوون. هاوکات لەگەڵ گۆڕینی نـاوی «کۆمەڵـە[ی ژ.ک]» گۆڕانکـاری بنەڕەتی لە ناوەرۆکەکەیدا پێک نەهات و پێکهاتەی کۆمیتەی ناوەندی بەپـڕتاو نەگۆڕدرا. قازی محەممەد هەروەک لە کۆمەڵەی ژ.ک ئەندامی کومیتەی ناوەنـدی بوو، لە حیزبی تازەشدا تەنیا ئەندامێکی ئاسایی بوو واتە قەت نەبووە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی...»

هەتا ئێرە ئەوەمان بۆ روون دەبێتەوە کە ئەگەرچی بەرپرسانی سۆڤـیەت لە پێناو گۆڕینی ناو پرۆگرامی کۆمەڵەی (ژ.ک) زۆر بەڵـێنییان بـە بەرپرسـانی کـورد دابـوو، بـەڵام دوای گـۆڕینی کۆمەڵـەی (ژ.ک) و گـۆڕینی دروشـم و کەمکردنەوەی داخوازییەکانی کوردیش، هەموو هەوڵـیان ئـەوە بـوو کـە کـورد هەروا ژێرچەپۆک و بێدەسەڵات بمێنێتەوە.

با دیسان بگەڕێینەوە سەر کتێبەکەی کـاک «محەممـەدی شاپەسـەندی» و بزانین سەبارەت بە خستنە پەراوێزی مامۆستا زەبیحی لە (ژ.ک) و سەرکردایەتی (ژ.ک) و هەروەها لە وەڵامی قسەکانی کاک دوکتور «ئەمیری حەسەن پوور» چـی نووسـیوە. کـاک «محەممـەد» لـە لاپـەڕە ۱۱۷ی کتێبەکەیـدا و لـە وەڵامـی نووسراوەکانی دوکتور «حەسـەنپـوور» کـە لـە کتـێبی «ژیـان و بەسـەرهاتی زەبیحی»دا چاپ کراوە، دەڵێ: «هەڵپەساردنی زەبیحی پێش مەسەلەی بەیعەت، لە لایەن کاربەدەستانی شووڕەوییەوە لە تەورێز رووی دابوو. ئەوە پێشەوا قازی محەممەد بوو کە باوەشی بۆ زەبیحی و تێکۆشەرانی دیکەی وەک ئـەو کـردەوە و دەرگای خزمەتکردن و تێکۆشانی بۆ خستنە سەر پشت...»

لە درێژەی بۆچوونەکەی «ئارچی باڵد رۆزڤێلـت»یشـدا لـە لاپـەڕە ۱۲۰ و ۱۲۱دا دەڵێ: «بەداخەوە کاک عەلی [کـەریمی] (لـە لاپـەڕە ۱۲٤ و ۱۲۵دا) لەمـەش بەولاوە دەبێتەوە و نامەسئوولانە دەنووسـێ: «قـازی محەممـەد لـە پێشـدا بـە کردەوە دەبێتە سەرۆکی کۆمەڵەی «ژ.ک»، کە ئەوە دژی مەبەستە بنەڕەتیـەکانی کۆمەڵە بوو کە ئاغا و شێخ و مەلا و سەیید بتوانن ببنە سەرۆکی کۆمەڵە! چونکە قازی محەممەد هەم ئاغا بـوو، هـەم مـەلا؛ تـوانیی بـە ماوەیـەکی کـورت بـە کۆکردنەوەی ئیمزا لە خەڵکی سابلاغ کۆمەڵە تێک بدا و حیـزبی دێموکـڕات لـە جێگای دروست کا و ئاغاوەت و سەردار عەشیرەتەکان بوونە شۆڕشگێڕ و هاتنـە

سەرۆكايەتيی حيزبی تازە و جێگای شۆڕشگێڕانی واقيعی كۆمەڵـەی «ژ.ك»يـان گرتەوە!» راستی ئەم مەسەلەيە بە جۆرێكی ديكەيە. لـە سـەرەتادا بـڕيارەكانی «كۆمەڵەی ژ.ك» سەبارەت بـە مەرجـەكانی رابەرايـەتی هـەرچی بووبـێ، بـە نزيكبوونەوەی رابەرايەتی كۆمەڵە لە يەكێتيی شووڕەوی و ئاشكراكردنی زۆر لە نهێنييەكانی كۆمەڵە بۆيان (كە نەدەبوايە ئـەو هەڵـە گەورەيـە بكـرێ!!) ئيـدی كۆمەڵە لە باری واقعييەوە لەگرێژنە چووبوو... ئەوەتا دوكتور عيزەدين مستەفا رەسووڵ (ل٢٥١) لە زمانی زەبيحـی خۆيـەوە گوتوويـەتی: «مامۆسـتا زەبيحـی ئەيوت وەختی خۆی كە ويستوويانە يەكێك بكەن بە سەرۆك، وتيان دەبێ يەكی ناودار بێ، وتی ئێمە هيچمان خەڵک نەيئەناسين و هەموو كوڕە فەقير و گەنج و خەڵكی ناو شار... بووين» پاشتريش هەر «دوكتور عيززەدين (ل٢٥٢) ئەوە تەئكيد دەكاتەوە كە «زەبيحی» پاش ئەوەی كۆمـار رووخـا و چـووە عێـڕاق، هـەردەم ديفاعی لە پێشەوا قازی محەممەد كردووە و داينەنواندووە.»

لە لاپەڕە ٢٥ی پاشكۆی ژمارە يەكدا دەڵـێ: «زۆر باشـم لـە بـيرە پـاش رێككەوتنەكەی قازی ـ پيشەوەری فشاريان خستە سـەر حكوومـەتی كوردسـتان تەنانەت دروشمی حيزب و حكوومەت لە سەر دەرگای ماشێنە حكوومەتييەكانيش بسترنەوە. بەپێچەوانە، ئازەربێجان رابردووی بزووتنەوەی سياسی باشی وەک هــی زەمــانی مەشــرووتييەت و باقرخــان و ســتارخان و شــێخ محەممــەدی خەيابانی... تاد هەبوو، جگە لـەوەش سۆڤـيەت و حيـزبی تـوودە بـە هـەموو تواناياتــەوە يارمــەتييان دەدا...»؛ كــاک «محەممــەدی شاپەســەندی» دوای دەرچوونی كتێبی «چل ساڵ خەبات لـە پێنـاوی ئـازادی» «دوكتـور قـاسملوو» نامەيەكی دووردرێژی بۆ دەنووسێ و تێبينييـەكانی خـۆی لەگـەڵ سياسـەتی كورديی سۆڤێتی ئەوسەردەم بۆ شی دەكاتەوە و دەڵێ كە سياسـەتی رووسـەكان دۆستانە نەبووە و بگرە دژی كورديش بوون.

لە لاپەڕە ٥٥دا و لە پاشكۆی ژمارە ٢دا لە وەڵامی ئەو پرسيارەی «كاكشار ئۆرەمار»دا كە: ئێوە چۆن دەستتان بە كار و چالاكی سياسی كـرد؟ دەڵـێ: «لـەو ساوە من هاتووچۆی تەورێزم دەكرد، وردەوردە بۆ كۆتاڵ كڕين بـۆ بازرگـانی و شتی وا. بابم ئەو ساڵە بەزار بوو، يانی كووتاڵفرۆش بوو.من دەچووم كووتاڵـم بۆی دەكڕی. لە تەورێز «عەبدوڕڕەحمانی زەبيحی»م ديت. داوای لێ كـردم فێـری حرووفچينی (پيتچينی)ی چاپخانە ببم. لە ژمـارە پێنجـی گۆڤـاری «نيشـتمان»

(ئۆرگانی فەرمی کۆمەڵەی ژ.ک) من دەستم کرد بە حرووفچینی ئەوسا بە نهێنی کارمان دەکرد. گۆڤارەکەمان حرووفچینی دەکرد و پاشان دەماندا بە مەتبەعەیەکی ئەرمەنیان و چاپی دەکرد <پاش بەینێک رووسەکان دەگەڵمان باش نەبوون. ئەوان دەیانویست ئێمە بەرنامەی ئەوان ئیمزا بکەین. ئێمە رازی نەدەبووین. قازی رازی نەدەبوو، زەبیحی رازی نەدەبوو، وردەوردە لەگەڵمان تێک چوون و ئیشارەیان دا بە چاپخانەکە کە ئیدی چاپی «نیشتمان» تەئخیر بکەن (وەپاش بێخن). بۆ ئەو مەسەلەیە ئێمە مەتبەعەیەکی بچووکمان پەیدا کرد و بردمانەوە بۆ سابلاخ بۆ ئەوەی لەوە بەولاوە خۆمان «نیشتمان» چاپ بکەین> تا ئەو کاتەی کە من ئەو باسەت بۆ دەکەم ٩ ژمارەی «نیشتمان» دەرچووبوو.»

لە لاپەڕە ٥٩ و لە درێژەی وتاری «گوتوبێژ لەگەڵ نەمر «محەممەدی شاپەسەندی یادگارێکی دیکەی کۆماری کوردستان» کە «کاکشار ئۆرەمار» ئامادەی کردووە، کاک محەممەدی شاپەسەندی لە وەڵامی ئەو پرسیارە کە: «هێندێک کەس دەڵێن ناوگۆڕینی ژ.ک بەپێی داخوازیی رێبەر و پێکهێنەرانی ئەم رێکخراوە نەبوو واتە ئەڵێن قازی محەممەد بە بێ پرسی کەسانی وەک زەبیحی کارەکەی کردووە واتە ناکۆکییەک لە نێوان پێشەوا و ئەودا هەبووە، ئێوە وەکوو شاهیدێکی مێژوویی بۆ ئەم مەسەلەیە جوابتان چییە؟»؛ دەڵێ: «من لە بیرەوەرییەکانمدا ئەمەم نووسیوە: خەڵک مەسەلەکە گەورە دەکەنەوە بەڵام وا نەبووە. راستە زەبیحی و چەند کەسێک موخالیفی ئەوە بوون کە پێشەوا ببێ بە بەرپرسیاری کۆمەڵە، بەڵام ئەوە لەبەر ئەوە نەبوو کە پێشەوا لایقی ئەوە نەبێ، چونکە پێشەوا پێش ئەوەی ئێمە لە دایک ببین بەرپرسی سابلاخ بووە. مامی پێشەوا خۆی هەر لەسەر پاراستنی خەڵکی سابلاخ کوژراوە، یانی رووسەکان کوشتوویانە. ئەوانە هەر بە تایفە نفووزیان هەبووە لە سابلاخ. نفووزی قەزاوەتیان هەبووە، نفووزی کاروباری خەڵک دروستکردن. نا ئەوە راست نییە.» لە وەڵامی ئەو پرسیارەشدا کە: «ئەدی خودی زەبیحی لەم بارەیەوە چی ئەگوت؟» دەڵێ: «تۆ برۆ کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی» بخوێنەوە، تێدەگەی، زەبیحی وەختێ کە کۆماری کوردستان کەوت، رایکرد بۆ ماڵە قازی. دوو سەعات و نیو هەوڵی داوە بەڵکە قازی رازی بکات کە سابلاخ بەجێ بێڵێ، قەبووڵی نەکرد. لە عێراق هەوڵی دراوە بە حوزووری نەمر مەلامستەفای بارزانی

www.zheen.org

کە ناوی قازی نەیێنن، هەژار قەبووڵی کردووە، بەڵام زەبیحی لێرە هەمیشە دیفاعی لێ کردووە...»

لە لاپەڕە ٦٠یشدا لە وەڵامی ئەو پرسیارە کە: «بۆچی رووسەکان ئەیانویست ناکۆکی لە نێوان کوردەکاندا دروست بکەن؟» دەڵێ: «بۆ ئەوەی ئەوان رازی نەبوون، دەیانویست کوردستان ببێ بە پارچەیەکی ئازەربایجانی قەفقاز، قازی محەممەد بەوە رازی نەبوو، کورد ئەوەی قەبووڵ نەدەکرد. لەبەر ئەوە ئەوان دەیانویست تێکی بدەن، بەڵام بۆیان نەکرا، رازیبوونیشیان بۆ ئەوەی کورد ئیعلانی ئیستیقلال بکات، واتە ئیعلانی جەمهووری بکات، هەر لەبەر خاتری ئەوە بوو دیتیان کورد رازی نابن، مەجبوور بوون»

لە کۆتایی ئەو بەشەشدا بە پێویستی دەزانم بەڵگەیەکی زۆر گرینگ سەبارەت بە ئامانجەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) لێرەدا بنووسمەوە.

ئەو بەڵگەیە لە لاپەڕە ٦٢ی کتێبی «حکوومەتی کوردستان ـ کورد لە گەمەی سۆڤێتیدا» نووسراوەی کاک «نەوشیروان مستەفا ئەمین»دایە. کاک «نەوشیروان»یش ئەم بەڵگەی لە ژمارە ١٠ی گۆڤاری رۆژی نوێ» رێکەوتی ١٩٦١/١/١ وەرگرتووە. گرینگی بڵاو کردنەوەی ئەو بەڵگە لەو بەشەی ئەم بەرهەمەماندا ئەوەیە کە کاتێک ئامانجەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک)مان زانی ئەوکات بۆمان دەردەکەوێ کە بۆچی سۆڤییەتیکانی بەرواڵەت دۆستی کورد و دواتریش ئینگلیس و دەوڵەتەکانی دراوسێ بە هەموو چەشنێک هەوڵیان داوە «کۆمەڵەی ژ.ک» نەمێنێ و هەوڵیان داوە هەڵیوەشێننەوە. با بزانین بەڵگەکە چییە؟

کاک «نووشیروان» لە لاپەڕە ٦٢ی کتێبەکەیدا دەڵێ: «بەپێی گێرانەوەی گۆڤاری «رۆژی نوێ» بەرنامەی کۆمەڵەی ژ.ک ئەبێ بەمجۆرە بووبێ: «لە ساڵی ١٩٤٤دا کە شەڕی جیهانگری بەرەو بڕانەوە ئەچوو، کومیتەی ناوەندی کۆمەڵەی ژ.ک کۆبوونەوەیەکی کرد بۆ رێوشوێن دانان بۆ دوارۆژی کورد، لەو کۆبوونەوەیەدا سکرتێری کۆمیتەی ناوەندی راپۆرتێکی بەنرخی پێشکەش کرد، وە لە ئەنجامی لێدوان و لێکۆڵینەوەیەکی ورددا کۆمیتەی ناوەندی ئەم بڕیارە مێژووییانەی دا:

١ـ هەر کە شەڕ کۆتایی هات دەوڵەتی کوردستان ئیعلان دەکرێ.

٢ـ خاکی ئەم دەوڵەتە لە ناوچەی ژووری عێراقەوە دەس پێ ئەکا. بە بانەدا ئینجا سەقز و هەموو ناوچەکانی لای سنووری رۆژهەڵاتی عێراق تا

شاخەکانی دالانپەڕ لە سەر سنووری تورکیا، وە خوارووی ئەم سنوورە، وە لە ڕۆژئاوای ماکۆوە بە کەناری ڕۆژئاوای گۆمی ورمێدا بەرەو خوار بۆ ناوچەی ئەفشار.

٣ـ ڕژیمی ئەم دەوڵەتە کۆماری ئەبێ.

٤ـ بۆ پاراستنی دەوڵەت «کۆمەڵی ژ.ک» لەشکرێکی بەرگری پێک دێنێت کە پێی ئەوترێ «میلیشیا».

٥ـ پێویستە لە سەر کۆمەڵە کە بەشەکانی تری کوردستان ڕزگار بکا، وە ئەو ناوچانەی کە لە سەر کۆمەڵە بوو هەوڵی ڕزگارکردنی بدا، هەمووی دیاری کرابوو وە بڕیاریان لە سەر درابوو.»

دروستیی ئەو بەڵگەیەمان کاتێک بۆ دەردەکەوێ کە ئاوڕێک لە کتێبی «ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سەردەمی دووەم جەنگی جیهانیدا» بدەینەوە. لە لاپەڕە ١٤٧ی ئەم کتێبەدا دەقی ڕاپۆرتێکی «کاپیتان ڤیلچیفسکی» هاتووە. ناوبراو کە لە سەردەمی شەڕی دووەمی جیهانیدا لە ناوچەی موکریان بووە، لەسەر کۆمەڵەی (ژ.ک) بەو چەشنە دواوە و نووسیویەتی: «... ئەم پارتە لە ساڵی ١٩٤٤دا نزیکەی بیست بەیاننامەی دەرکردووە کە ناوەڕۆکەکانیان دژی ئینگلیز بووە و بوونە هۆی پەرۆشیی ئینگلیزەکان. بەڵام ئینگلیزەکان توانییان بەشێکی زۆری باڵی ڕاستی ئەم پارتە بەرەو لای خۆیان ڕابکێشن. <لەبەر روون‌نەبوونی پرۆگرامی پارتی ژێکاف و تاکتیکی بۆ دوای شەڕ>، کێشەیەکی زۆر لە ناو کۆمەڵەدا لە سەر ئینگلیز پەیدا بوو...»

ڕەنگە هەر لەبەر ئەو چەشنە قسانەش بووبێ کە کۆمەڵەی (ژ.ک)، بەرنامەی خۆی زۆر وردتر لە جاران و بە ئاشکرا ڕاگەیاندبێ، هەتا بەو چەشنە بە هەمووان بسەلمێنێ کە ئەم کۆمەڵەیە بۆ ئێستا و تەنانەت داهاتووشی بەرنامەی هەیە و بەپێی ئەو بەرنامەیەش خەبات دەکا و دەچێتە پێش.

www.zheen.org

گۆڤاری نیشتمان

www.zheen.org

لەم دواییانەدا کتێبی «بیرەوەریەکانی محەممەدی شاپەسندی»م وەدەست کەوت. کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لەو کتێبەدا سەبارەت بە گۆڤاری «نیشتمان» و شێوەی ئامادە کردن و پیت‌چنین و چاپ کردنی، زانیاری زۆر وردی باس کردووە کە بەپێی گرینگی و پێوەندیان بە بەرهەمەکەی ئێمەوە دەیاننووسینەوە.

لە لاپەڕە ٣٤ی بەشی بیرەوەریەکاندا دەڵێ: «ئەو کاتە من زۆر هاتوچۆی «تەورێز»م دەکرد. ڕۆژێک یە «میهمانخانەی خورشید»ی تەورێز یەکترمان گرتەوە، [مامۆستا زەبیحی] داوای لێ‌کردم فێری حەرووفچینی بم تا لە چاپی گۆڤاری «نیشتمان»دا یارمەتی بدەم. ئەو ماوەیە ئەگەرچی شاری «تەورێز» لەشکرێکی زۆری رووسی تێدا بوو، بەڵام تەشکیلاتی ئەمنی وئیداری رەژیم لە ئازەربایجان، بەتایبەت لە تەورێز، تا ماوەیەک هەر مابوو، سەبارەت بە ئێمە کەمێک جێی مەترسی بوو... زەبیحی تاژمارە ٥ی «نیشتمان» نە جێیەکی ئامادەکراوی هەبوو بۆ ئەم کارە، نە کەرەستەی چاپ، تا بتوانێ ئەم کارە جێبەجێ بکات. دوای ئەمە بوو کە زەبیحی بە ناچاری جانتایەکی تەختەی بە دروستکردن دا؛ ئەم جانتایە ناوەکەی خانەخانە بوو، کە دەکرایەوە دەبوو بە دەزگای حرووف. هەروەها تاقمێک حرووفی پەیدا کردبوو، لە ناو دەزگاکەدا

بڵاومان کردەوە. من بۆ ئەووەڵ جار لە سەر ئـەم دەزگایـە فێـری حـرووفچینی بووم.

هەروەها لە نزیک «ریستۆرانی خورشید» خانووێکمان بەکرێ گـرت. ئـەم خانووە لە جێیەکی وەها هەڵکەوتبوو جێی مەترسی نەبوو. لەبەر کەمی پیتەکان هەر جارە تەنیا دوو لاپەڕە حـرووفچینی دەکـرا، پـاش لـە چاپـدانی ئـەم دوو لاپەڕەیە، هەڵمامدەوەشاندەوە و دیسان دوو لاپەڕەی ترمان دەست پێدەکردەوە، بەم شێوەیە چاپی ژمارە ٥ی «نیشتمان» کۆتایی هات.

لە درێژەی ئەو باسـە و لـە لاپـەڕە ٣٤ و ٣٥دا باسـی ئـەوەی دەکـا کـە خانوویەکی دیکەیان لە کۆڵانی ئەوبەری موسافیرخانەی شەبوسـتەری بـەکرێ گرتووە. ئەوکەسەی بەکرێی گرتووە کاک «قـاسمی ئێلخـانیزادە» بـووە. و لـە ژمارە ٦ تا ٩ی نیشتمانیان لەو خانووەدا وێڕای کاک «خـەلیلی سـاوجبلاغچی» چاپ کردووە.

لە لاپەڕە ٤٧دا دەڵێ: «شایانی ئاماژە پێکردنـە، ئـەو ماوەیـەی کـە لـە تەورێز بووین، بەڕاستی بە لوتکەی چالاکی زەبیحی دەژمێردرێ، هـەروەها بـە بەهەڵمەترین رۆژانی خەباتی رۆژنامەگەریی لە قەڵەم دەدرێ، کە خۆشبەختانە بە گوێرەی توانا لە بەشی چاپ و چاپەمەنیدا هاوبەشیم تێدا کردووە...»

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لـە لاپـەڕە ٥٦ی بەشـی دووەمـی کتـێبی «بیرەوەرییەکانی محەممەدی شاپەسەندی»دا دەڵێ: «لە تەورێز «عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی»م دیت داوای لێکردم فێری حرووفچینی (پیتچینی) ببم. لە ژمارە پێنجـی گۆڤـاری «نیشـتمان» (ئۆرگـانی فـەرمی کۆمەڵـەی ژ.ک) مـن دەسـتم کـرد بـە حرووفچینی. ئەوسا بە نهێنی کارمان دەکرد. گۆڤارەکەمان حرووفچینی دەکـرد و پاشان دەماندا بـە مەتبەعەیـەکی ئەرمـەنیان و چـاپی دەکـرد. پـاش بەینـەک رووسەکان لەگەڵمان باش نەبوون. ئەوان دەیانویسـت ئێمـە بەرنامـەی ئـەوان ئیمزا بکەین. ئێمە رازی نەدەبووین. قازی رازی نەدەبوو، زەبیحی رازی نەدەبوو. وردەوردە دەگەڵمان تێکچوون و ئیشارەیان دا بە چاپخانەکە کـە ئیـدی چـاپی «نیشتمان» تەئخیر بکەن (وەپاش بێخن). بۆ ئەو مەسەلەیە ئێمـە مەتبەعەیـەکی بچووکمان پەیدا کردو بردمانەوە بۆ سابلاغ بۆ ئـەوەی لـەوە بـەولاوە خۆمـان «نیشتمان» چاپ بکەین. تا ئەو کاتەی کە من ئەو باسـەت بـۆ دەکـەم ٩ ژمـارەی «نیشتمان» دەرچووبوو...»

لە لاپەڕە ٧١یشدا دەڵێ: لە ژمارە ٥ی «نیشتمان»ەوە لە چاپکردنیدا بەشدار بووم. ئێمە حرووفچینیمان دەکرد. دەمانبردە چاپخانەی خەلیفەگەریی ئەرامینە، موساعەدەیان دەکردین. ژمارەی وا هەبوو مانگێک زیاتری خایاندووە. هەر ژمارەی دەوری ٧٠٠ ـ ٨٠٠ی لێ چاپ دەکرا. ئیدی دەبرایەوە سابلاغ، لە وێ و لە ئەغڵەبی شار و دێهاتی کوردستان دابەش دەکرا و لێی دەبرایە کرماشان و ئەو جێیانە. ئەمن هەر لە ئەووەڵەوە لەگەڵ زەبیحی یەک ئامێزیمان هەبوو. زەبیحی زڕدایکی هەبوو. شتی سکرتاریەتی کۆمەڵەی هەر لە ماڵی ئێمە دادەنا. ئەمن لەوێ نامەکانی مامۆستا «ئیبراهیم ئەحمەد»م دەدیت لەسەر کاروباری حیزبی...»

لەو چەند زانیارییەش ئەوەمان بۆ روون دەبێتەوە کە گۆڤاری «نیشتمان» لە کوێ و چۆن چاپ کراوە و لەوانەش گرینگتر ئەوە کە رووسەکان لەبەر ئەوەی ئەندامانی پلە بەرزی کۆمەڵەی (ژ.ک) رازی نەبوون بەپێی بەرنامەی ئەوان بجووڵێنەوە، لەمپەریان لەبەر چاپی نیشتمان داناوە و نەیانهێشتووە چیدی ئەم گۆڤارە چاپ و بڵاو بکرێتەوە.

لە کۆتایی ئەو بەشە بەپێویستی دەزانم ئەوەندەش زیاد بکەم کە لە لاپەڕەکانی ٢٣ و ٢٨ و ٣٦ی بەشی بیرەوەرییەکان و لاپەڕە ٤٢ی بەشی دووەمی کتێبەکەی کاک «محەممەدی شاپەسەندی»دا باسی «گۆڤاری نیشتمان» هاتووە بەڵام چونکە لە وتارەکانی دیکەدا کەلکمان لێ وەرگرتوون لێرەدا دووپاتمان نەکردوونەوە.

بڵاوکراوەکانی کوردی سەردەمی کۆمەڵەی (ژ.ک) و کۆماری کوردستان

هەر وەک دەزانین بەشێکی کتێبی (سێبەری ئازادی) بۆ ناساندنی گۆڤاری «ئاوات» تەرخان کراوە. لە لاپەڕە ٢٥و٢٦یشدا باسی ئەو سەرچاوانەمان کردووە کە لە سەر ئەم گۆڤارە دواون. کتێبی «ڕۆژنامەی کوردستان، مەهاباد ١٣٢٤ ـ ١٣٢٥ی هەتاوی (١٩٤٦)» لەو دواییانەدا و لە پرۆژەیەکی هاوبەشی دوو بنکەی «ئاراس» و «ژین» چاپ و بڵاو کراوە. ئەو کتێبە گرینگییەکی تایبەتی هەیە، چونکە دەقی چەند بڵاوکراوەی سەردەمی کۆمەڵەی (ژ.ک) و کۆماری کوردستان و چەند بەڵگەیەکی دەگمەنی تێدا چاپ کراوە. هەرکام لە لاپەڕەکانی ئەم کتێبە بەڵگەی زیندووی ئەو سەردەمن و بەڕاستی لە ڕوونکردنەوەی لایەنە نادیارەکانی مێژووی ئەو کات یارمەتیمان دەدەن.

لێرەدا بەپێی پێوەندییان لەگەڵ باسەکانی ئێمە و هەروەها بەپێی ئەو پێڕستەی کە لە پێشەکی ئەم کتێبەدا (سێبەری ئازادی) هاتووە، پێدا دێین و باسەکانیان پێ دەوڵەمەندتر دەکەین.

لە لاپەڕە ١٦٨ی کتێبی «ڕۆژنامەی کوردستان»، یا هەمان لاپەڕە ٤ی ژمارە ٤١ی ڕۆژنامەی «کوردستان»، «دڵشادی ڕەسووڵی» لە وتارێکیدا کە لە ژێر ناوی «کورد شایانی شانازییە» چاپ کراوە؛ باسی چەند بڵاوکراوەی کوردستان دەکا کە بە بۆچوونی نووسەرەکەی لە ڕێگای ئەوانەوە کورد بە دنیای سەلماندووە کە

شایانی شانازی کردن بە خۆیەتی و لە بەشێکیدا دەڵێ: «... ئێمە دووساڵ پێش لە کۆمەڵە [ی ژ.ک]دا گۆڤاری ـ نیشتمان ـ مان وەدەر خست کە هەتا هەتایە گەنجینەێکی تێدا سوودی لێ وەردەگیرێ. بەڵێ نیشتمان بڵێسەیەک بوو تا وڵاتی کوردەواری رووناک نەکردەوە، نەکوژاوە. لە دوای ئەو گۆڤارە (هاوار) لە سابڵاغ وەدەر کەوت. زۆری پێنەچوو «ئاوات»، ئازەر [؟] هاتە وجوود.

وابوو «گۆڤاری کوردستان» وەک گەلاوێژی ئاسمان لە وڵاتە جوانەکەی خۆمان دەستی کرد بە بڵێسە دان. دڵی دانیشتووانی وڵاتی شاد و ئی بەدکارانی بە لەرزە هێنا...» دواتریش باسی گۆڤارەکانی «هەڵاڵە» لە بۆکان و «گڕوگاڵی منداڵانی کورد» لە مەهاباد دەکا کە هەر لەو ماوەیەدا چاپ و بڵاو کراونەوە.

لێرەدا سێ بابەتی گرینگ دێتە گۆڕێ. یەکەم ئەوە کە دەڵێ: «بەڵێ نیشتمان بڵێسەیەک بوو تا وڵاتی کوردەواری رووناک نەکردەوە نەکوژاوە» کە ئەوە بۆخۆی زۆر جێگای سرنج و پرسیارە کە بۆچی کوژاوە؟ ئاخۆ کوژاوە یا کوژاندیانەوە؟ ئەگەر کوژاوەتەوە، کێ بەرپرسی ئەم کارە بووە؟ بە بڕوای من پێویست بە شیکردنەوەی زیاتر ناکا و تەواوی بەڵگەکان ئەوەمان بۆ دەسەلمێنن کە رووسەکان بەرپرسی ئەو کارە بوون و لابردن و داخستنی بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی (ژ.ک) یەکەمین هەنگاویان بووە بۆ لەناوبردنی ئەم کۆمەڵەیە. بابەتی دووهەم ئەوەیە کە باسی گۆڤاری «ئاوات»یش کراوە. ئەگەرچی باسی هۆکاری کوژاندنەوەی ئەویش نەکراوە. گۆڤاری «ئاوات» جگە لە پێداهەڵگوتن بە دەوڵەتی شووروەوی (لە چەند وتاردا) هیچ دوژمنایەتییەکی لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی ئەو دەوڵەتە نەبووە و هەروەک گۆڤاری «نیشتمان» چۆتە پێش و ئەگەر دۆستی بۆخۆی ساز نەکردبێ، دوژمنیشی ساز نەکردووە، (لانیکەم لایەنی زلهێزەکان). بەڵام سەرەڕای ئەوانەش لەمپەریان بۆدانان و لە چاپ و بڵاو کردنەوەیان بەرگری کرا. وەڵامی هۆکاری ئەو کردەوانە تەنیا یەک شتە، ئەویش دەرچوونی ئەو بڵاوکراوانە بە ناوی کۆمەڵەی (ژ.ک)ە.

بابەتی سێهەمیش ئەوەیە کە ناوی گۆڤاری «هاوار»یش هاتووە و نەنووسراوە «هاواری کورد». ئەوەش هەر دەگەڕێتەوە سەر ئەو باسەی کە لە لاپەڕەکانی ١٦٤ تا ١٦٨ی (سێبەری ئازادی)دا لە بابەت ئەو گۆڤارە، لە سەری دواوین.

پەیمانی سێ سنوور

لە بەشی چوارەمی ئەم کتێبەدا (سێبەری ئازادی)، کە بۆ شیکردنەوەی پەیمانی «سێ سنوور» تەرخان کراوە، باسی گومانی بەشداری نوێنەرانی کوردستانی تورکیا و سووریامان کردووە.

لە لاپەڕە ١٩١ تا ١٩٣، بە وردی باسی ئەوەمان کردووە کە بەپێچەوانەی بۆچوونی هێندێک لە نووسەران «قەدری جەمیل پاشای دیاربەکر» لە پەیمانی «سێ سنوور» بەشدار نەبووە.

ناوبراو ساڵی ١٩٤٦ی زایینی (١٣٢٥ی هەتاوی) هاتۆتە مەهاباد و ڕێکەوتی هاتنی لەگەڵ پێکهاتنی پەیمانەکە یەکتر ناگرنەوە. بەڵگەیەکی دیکە کە ئەو داوایەمان دەسەلمێنێ لاپەڕە ٣٢٩ هەتا ٣٣٢ی کتێبی «ڕۆژنامەی کوردستان»ە کە ژمارە ٩٢ی ڕۆژی پێنجشەممە ١١ی ڕەزبەری ١٣٢٥ (٣ی ئۆکتۆبری ١٩٤٦)ی تێدا چاپ کراوە. لە لاپەڕە ١و٢و٤دا وتارێک بۆ ناساندنی کەسایەتی و خەباتی «قەدری جەمیل» لە ژێر ناوی «قەدری بەگ جەمیل پاشا پیاوێکی نیشتمانپەروەری کورد» چاپ کراوە. دوای ناساندنی کەسایەتی «قەدری بەگ»، لە لاپەڕە ٢دا هاتووە «کۆمەڵی (خۆیبوون) تەشکیلاتێکی بەتینی لە هێزی «ئیحسان نووری پاشا» لە ئاراراتدا هەبوو و لە ساڵی ١٩٣٠ کە تورکەکان هەستی بوونی ئەو کۆمەڵەیان کرد و بۆ تێکدانی کەوتنە کۆششت، قەدری جەمیل بەگ لەگەڵ جەماعەتێکی هاوبیری خۆی بۆ ئیلتیحاق بە ئیحسان نووری

www.zheen.org

و شەڕ لەگەڵ تورک لە سوریا دەرکەوتن و گەیشتنە چیاکانی ماردین بەڵام بێدەستەڵاتیی کورد بەرامبەر هێزی بەچەکی تورک و یارمەتی دەوڵەتەکانی تر بە تورک بۆ هۆی پیرۆزنەبوونیان... قەدری بەگ کە گەڕاوە سوریا، فەرانساویەکان بە قسەی تورکان تەبعیدیان کرد. لە پاش گەڕانەوەی بۆ شام دیتیان کاری ئاشکرایان پێ ناکرێ؛ لەبەر ئەوە کەوتنە کارکردن بە نهێنی. کە دیتیان کۆمەڵەکانی کورد لە تورکیا و عێراق و ئێران و سوریا هەریەکێک بە ئارەزوو و ئیشتهای خۆی کار دەکات بە بێ ئەوەی رابیتێک و یا ئامانجێکی موشتەرەک لە بەینیان بێ، حیزبێکیان دامەزراند بۆ یەککردنی ئامانج و هەوڵ و تێکۆشینی ئەو هەمۆ کۆمەڵانە. لە پاش ئەوەی کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دامەزرا حیزبەکەی خۆیان لە ناو برد و یەکسەر ئیلتیحاقی حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێرانیان کرد...»

سەرچاوەیەکی دیکە کە بە پێویستی دەزانم بۆ بەبەڵگە کردنی ئەو بەشە باسی لێوە بکەم و بیخەمە سەر زانیارییەکانی پێشوو، لاپەڕەکانی ١٦٢ و ١٦٣ی کتێبی «رۆژهەڵاتی کوردستان لە سەردەمی...»ە کە لەودا «هاشمۆف» لە یادداشتی رێکەوتی ١ی ئەیاری ١٩٤٥دا کە بەرامبەرە دەگەڵ رۆژی سێشەممە ١١ی بانەمەڕی ١٣٢٤ی هەتاوی، دەڵێ کە ٢٧ی نیسانی ئەمساڵ (رۆژی هەینی ٧ی بانەمەڕی ١٣٢٤ی هەتاوی) «شێخ سەیید عەبدوڵڵا گەیلانی» چۆتە لای و لە کۆنسوولخانەی سۆڤیەت لە ورمێ وتووێژی لەگەڵ کردووە. لە لاپەڕە ١٦٣دا (بەکورتی) دەڵێ: «توانیم ئەم ئەنجامانە لە وتووێژەکانی نێوانماندا دەست بخەم: ١ـ شێخ سەید عەبدوڵڵا گەیلانی ئەندامی کۆنی پارتی ژێکافە و درێژە پێدەری نەریتی بنەماڵەکەیانە کە بەشداری لە خەباتدا دەکات بۆ سەربەخۆیی کوردستان و لەبەر ئەوەیە کە لە لای سەرکردەکانی کورد رێزی لێ دەگیرێ. ٢ـ پارتی هیوا لە عێراق هەیە و پەیوەندیی ئەم پارتە بە پارتی ژێکافەوە لە رێگەی پیاوە بڕواپێکراوەکانیان و بەتایبەتی سەید عەزیزی کوڕی ئەوەوە کە ئێستا پلەی کاپیتانی لە ناو سوپای سوارەی عێراقدا هەیە، بەڕێوە دەچێ.

٣ـ ... ئەرکی سەر شانی کۆمیتەی هیوا، وەک کۆمیتەی ژێکاف لە سەردەمی ئێستادا بریتییە لە پێکهێنانی کوردستانێکی سەربەخۆ. جگە لەوە کارتی سنوورەکانی کوردستانی وەک چۆن ژێکاف دەیخاتە بەردەست، نیشان دام...»

ئەو سێ بابەتە هەرسێک جێگای سەرنجن. چونکە ئێمە لە پەیمانی «سێ سنوور»دا باسی «شێخ عەبدوڵڵای گەیلانی»مان وەک ئەندامی (ژ.ک) و هەروەها بەشداری کوڕەکەی «سەید عەزیزی گەیلانی - شەمزینی» وەک ئەندامی بەشدار لە پەیمانی «سێ سنوور» و نوێنەری «کۆمەڵەی هیوا» کردووە. بابەتی سێهەمیش دەگەڕێتەوە سەر ئەو پێوەندییانە و دواتر ناکۆکییانەی کە لە نێو «کۆمەڵەی هیوا»دا پێکهات و سەرئەنجام بوو بە هۆی هەڵوەشاندنەوەی ئەم کۆمەڵەیە.

یەکێکی دیکە لەو سەرچاوانەی چەند زانیارییەکی سەبارەت بە «پەیمانی سێسنوور» و گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی باس کردووە، کتێبی «بیرەوەرییەکانی محەممەدی شاپەسندی»یە. کاک محەممەد لە چەند لاپەڕەی جیاواز، ئەم دوو بابەتەی بەوردی باس کردووە. چونکە لەو بەرهەمەدا، گیرانی مامۆستا زەبیحی و هاوڕێیانی هاوکات لەگەڵ چاپی گۆڤاری «ئاوات» باسی لێکراوە، بە دەست هیچمان نەبووە کە بەشێکی جیاوازی بۆ دابنێین و لێکیان جودا بکەینەوە. هەر بۆیە لە شیکردنەوەی بیرەوەرییەکانی کاک محەممەددا، هەر دوو بابەتی گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و «پەیمانی سێسنوور»مان پێکەوە باس کردووە. لە لاپەڕە ٢٦ هەتا ٢٨ی بەشی بیرەوەرییەکاندا بەو چەشنە باسی «پەیمانی سێسنوور» کراوە: «کۆمەڵە، زووتر بڕیاری دابوو لە مانگی ئووتی ١٩٤٥دا نوێنەرانی خۆی بۆ کۆبوونەوەکانی سێسنوور رەوانە بکات. بۆ ئەم مەبەستە قاسم قادری، رەحمانی زەبیحی و دڵشادی رەسووڵی هەڵبژێردرابوون. هەروەها لە کوردستانی تورکیا قازی مەلا وەهاب و لە کوردستانی عێراق شێخ عوبێدیللای زینوێ لەم کۆبوونەوەدا بەشدار بوون. (ل ٢٧) دوای کۆتایی ئەم کۆبوونەوانە، لە گەڕانەوەدا، نوێنەرانی «ژ.ک» لە ئاوایی «باڵانیش»ی نزیک شاری «ورمێ» لە لایەن لەشکری ئێرانەوە دەگیرێن و قۆڵبەست رەوانەی تاران دەکرێن»

دواتریش بە کورتی و بەپێی کتێبەکەی «سەرلەشکر زەنگەنە»، باسی چۆنیەتی گیرانی نوێنەرانی «پەیمانی سێسنوور»؟ دەکا و بۆ رەتکردنەوەی قسەکانی ناوبراو دەڵێ: «لە لایەکی ترەوە، سەفیری ئەمریکا لە شووڕەوی تاریخی ئەم رووداوە بە «١٤ی ئووتی ١٩٤٥» باس دەکات کە جیاوازێکی زۆری هەیە لەگەڵ راپۆرتەکەی سەرلەشکر زەنگەنەدا، بەڵام لە راستییەوە نزیکترە چونکوو رووداوەکە لە سەرەتای ئووت دەستی پێکردووە و ١٤ رۆژ ماوەیەکی

شیاوە بۆ چوون و گەڕانەوەیان. کە واتە گیرانی ئەم برادەرانــە نزیکــەی ٤٧ ــ ٤٨ ڕۆژ پێشتر لەو تاریخەیە کە سەرلەشکر زەنگەنە نووسیویەتی.»

لە لاپەڕە ٢٨ و ٢٩ و لە بەشی «گۆڤاری ئاوات»دا دەڵێ: «لە مانگی (مارسی ١٩٥٤ = ڕەشەمەی ١٣٢٣ی هــەتاوی)دا عەبــدوڕڕەحمان زەبیحــی لــە «تــەورێز» ئامێرێکی چاپی بچووکی دەس کەوتبوو. نیازمــان وابــوو لەمــەودوا ژمارەکــانی گۆڤاری نیشتمان لە مەهاباد بەو ئامێرە چاپ بکەین. لە بەر ئــەوە بــە باشمــان زانی تاریخی پەیداکردنی ئامێرەکە بە بناغەی دامەزرانی چاپخانەی «نیشــتمان» دابنێین، بۆ ئەم مەبەستە لە ژێرخانی خانووی «دوکتور یۆناتان» دامانمەزرانــد و حرووف و کەرەسەی پێویستمان بۆ پەیدا کرد. دڵمان بەوە خۆش بوو کە ئەمــە ئەووەڵ چاپخانەیە تا ئەو کاتە لە شاری مەهاباد دامەزرێ جگە لەوەی کە ئیتــر بۆ چاپی گۆڤاری «نیشتمان» پێویستمان بە چاپخانەی «خەلیفەگــەری» تــەورێز نابێ. <خۆم چاوەڕوان بووم زەبیحی لە سەفەری سێسنوور بگەڕێتەوە و دەســت بکەین بە چاپی ژمارە ١٠ی نیشتمان> بەڵام پاش دوو سێ هەفتە لــە ڕۆیشــتنیان هەواڵ گەیشت کە زەبیحی و هاوڕێکانی لە گەڕانەوەدا لە «باڵانیش»ی ورمــێ لــە لایەن لەشکری ئێرانەوە گیراون و قۆڵبەست ڕەوانەی تاران کراون. ئــەم هەواڵــە ناخۆشە لە دوو سەرەوە بوو بە هۆی ناڕەحەتی و شپرزەییم: سەرێکیان گــیرانی ئەم برادەرانە کە خوا دەزانێ ڕەژیم چییان بە سەر دێنێ؛ لەو سەریشەوە بــێکــار مانەوەی چاپخانەکە. ئەگەرچی هێندێک نووسین و بابەتی ئامادە بــۆ چــاپ لــە ژێر دەستمدا بوو بەڵام بە ئامادە نەبوونی زەبیحی کە سەرپەرشتیی گۆڤــارەکەی بەئەستۆوە بوو، نەدەکرا لەخۆمەوە دەستی پێبکەم. پاش ئەمــە کەوتمــە ســەر بیری ئەوە، با لەخۆمەوە و لە سەر مەسئولییەتی خۆم گۆڤارێک بە کوردی بڵاو بکەمەوە. ئەمەم بــە بیرۆکەیــەکی بــاش لێــک دایــەوە. جــێبــەجێ دەســتم بــە ئامادەکاری کرد. بە یادی زەبیحی و بە سەردێڕی «برای دوورم!» بابەتێکم ئامادە کرد و سەردێڕی زۆر لە نووسینەکانی «زەبیحــی»م لــە بڵاوکراوەکــانی «ژ.ک»دا تێدا گونجاند، بێ ئەوەی ناوی «زەبیحی» بێنم. هــەروەها چەنــد بابــەتێکی تــر لەگەڵ چەند پارچــە شــێعری <هــەژار و هــێمن> و بابــەتێکی دیکــە بــە نــاوی «محاکەمەی هیتلەر لە دۆزەخ»دا. ئەمانە برێتی بوون لە نــاوەرۆکی گۆڤــارەکە، ژمارە ١ی ئاوات پێش ئەوەی مانگی ئووت کۆتایی بێ، «ئاوات» بڵاو کرایەوە...»

www.zheen.org

لە لاپەڕە ٣٤ و ٣٧ی بەشی «نزیکبوونەوەم لە مامۆستا عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی»ش چەند بابەتێکی گرینگ باس کراوە کە بەپێی پێوەندییان بە باسەکەی خۆمان لێرەدا دەیاننووسینەوە.

لە لاپەڕە ٣٤دا دەڵێ: «دوای تەواوبوونی چاپی ژمارە ٥ لە کۆڵانەکانی ئەوبەری (موسافیرخانەی شەبوستەری) خانوویەکی باشی خۆمانەمان بۆ هەڵکەوت کە برادەرێک لە بنەماڵەی ئێلخانیزادە بەکرێی گرتبوو. لەم خانوەدا توانیمان دوو سێ دەزگای (پیت)، پۆندی ورد و درشت ئامادە بکەین. لە ژمارە (٦ەوە تا ٩) واتا چوار ژمارە لەم خانوەدا حرووفچینی کراوە. پاشان چاپخانەی خەلیفەگەری بۆی چاپ کردووین... (ل ٣٥) مامۆستا زەبیحی دوای چاپی ئاخر ژمارەکانی گۆڤاری «نیشتمان»ی ٧و٨و٩ کە بە هۆی دواکەوتنەوە بە سەریەکەوە چاپ کرابوون، بە نائومێدی لە رووسان گەڕایەوە مەهاباد. بەڵام پێش گەڕانەوە، بە هۆی کۆنسولگەریی سۆڤیەتەوە لە تەورێز دوو نامەی بە زمانی کوردی و ئازەری سەبارەت بە مەسەلەی کورد ئاراستەی وەزیری دەرەوەی سۆڤیەت «بێریا» کرد. بێ گومان ئەم نامانە نەگەیشتنە دەستی وەزیری دەرەوەی سۆڤیەت، بەڵام تووڕەبوونێکی زۆری «جەعفەر باقرۆف»ی سکرتێری حیزبی کۆمۆنیستی ئازەربایجانی شووڕەوییان لێ کەوتەوە کە دۆستی نزیک و بڕواپێکراوی «ستالین» بوو و بە خەیاڵیدا نەدەهات کەسێ بتوانێ بەپێچەوانەی ویستی ئەو بیر بکاتەوە. بەڵێ زەبیحی بەم جۆرە لە ناوەندی سیاسەتی رەسمیی کوردستان و پەیوەندیە دیپلۆماسیەکانی لەگەڵ کونسولگەریی سۆڤیەت، دوور خرایەوە. تەنانەت لەو کاتەوە ناوی زەبیحی لە ناو هیچ یەک لەو هەیئەتانەی وا بۆ دیداری بەرپرسانی ئازەربایجانی لە «تەورێز»، یا ئەفسەرانی سۆڤیەت لە ئازەربایجان و کوردستان دەستنیشان دەکران، دیار نەبوو. وە بۆ هەر دوو سەفەری «باکۆ»ش دەعوەت نەکرابوو.»

دیسان هەر لە درێژەی ئەم باسەدا لە لاپەڕە ٣٥ و ٣٦دا دەڵێ: «ئێستاش کاک «عەلی کەریمی» و ئەوانەی وەک ئەو بیر دەکەنەوە نایانەوێ دانی پێدا بنێن، کاتی خۆی هەڵپەساردنی زەبیحی لە لایەن کاربەدەستانی شۆڕەوییەوە جێبەجێ کراوە. کەچی ئەم برادەرانە تازە دەیانەوێ مەسەلەکە بە نارێکی بەینی پێشەوا «قازی محەممەد» و «زەبیحی» لە قەڵەم بدەن»

لە لاپەڕە ٢٦ی پاشکۆی ژمارە ١ و لە بەشی «چەند تێبینییەک لە بارەی حکوومەتی کوردستان، کورد لە گەمەی سۆڤیەتیدا» دەڵێ: «گیرانی زەبیحی و

هاوڕێکانی ـ زەبیحی و قاسمی قادری ـ <لە گەڕانەوە لە پەیمانی سێسنووردا گیران>، بەڵام لە بیرم نییە کە دڵشادیان لەگەڵ بوو یا نا، نازانم بۆ سەرلەشکر زەنگەنە بەو بارەدا گۆڕیویێتی؟!».

لە لاپەڕە ٣٣ و ٣٥یشدا دەڵێ: «ئەوەی ماوە بیڵێین، دەرکردنی ژمارەی (١٠ ـ ١٢)ی «نیشتمان»ە. لەو کاتەدا چاپخانەیەکی بچووکی پیت ڕێکخستنمان پەیدا کرد و هێنامانەوە بۆ سابلاغ تا لەوێ لای خۆمان چاپی بکەین. ئەوە بوو «زەبیحی» لە کاتی گەڕانەوەیدا لە ورمێ بەسەردا گیرا... (ل ٣٥) کۆمەڵەی ژ.ک قەومی بوون و بە دەلیلی تەرحکردنی فیکرەی ئاڵا و پەیمانی سێ قۆڵی کوردی عێراق و تورکیا و ئێران.»

سەبارەت بە ڕەتکردنەوەی ئەو قسانەی کە لە کتێبەکەی کاک «عەلی کەریمی» (ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی)دا هاتووە کە گۆیا مامۆستا «زەبیحی» ساڵی ١٩٤٥ ماوەیەک لە قاوەخانەی «کەریم سێ بست» بەند کراوە، لە لاپەڕە ٣٦دا دەڵێ: «سەبارەت بەمە پێویستە بوترێ ئەو کاتە ئێمە بەشی زۆری کاتمان بەیەکەوە ڕابوارد و لە ژێرخانی خانووی «دوکتۆر وێناتان» خەریکی جێبەجێ کردن و ئامادەکاری بووین بۆ چاپکردنی ژمارە دواکەوتووەکانی «نیشتمان» بەڵام پێش ئەوەی دەست بەکار بین هەواڵی سەفەری نوێنەرانی کوردستان بۆ کۆبوونەوەی «پەیمانی سێسنوور» بڵاو بۆوە. مامۆستا قاسم قادری، مامۆستا زەبیحی و کاک محەممەد دڵشادی ڕەسووڵی بەرەو سنوور وەڕێ کەوتن. دوای ئەم دانیشتنانە کە وێدەچێ لە یەک حەوتوو زیاتری نەخایاندبێ، بەرەو مەهاباد دەگەڕێنەوە. بەڵام بەداخەوە لە گەڕانەوەدا دەگیرێن و دەبرێنە تاران. بەم پێیە لە ١٤ی ئووتی ١٩٤٥ تا ١٩٤٦/٢/١٣ تەنیا (٦) مانگ لە زینداندا مانەوە، بەپێچەوانەی ئەوەی کە خوشکە ڕەعنا وتوویەتی. ئەم خوشکە ئەوسا کە من هاتووچۆیانم دەکرد بۆ گەیاندنی باس و خواسی کاکیان (مامۆستا زەبیحی)، زۆر منداڵ بوو، وێدەچێ بەباشی لە بیر نەمابێ...»

لە لاپەڕە ٧٨ و ٧٩ی بەشی بیرەوەرییەکاندا، کاک محەممەد لە شیکردنەوەی ئەو شێعرەی مامۆستا «هەژار»دا کە باسی وشەی «قرەی قەل» دەکا و دەڵێ دوژمنانی ناوخۆ واتە لە کوردستان، مامۆستا «زەبیحی»یان بەگرتن داوە، دەڵێ: «هەژاری شاعیر کە خۆی لە ناوەڕاستی ڕووداوەکانی ئەو کاتەدا بووە، زۆر بە ئاشکرا ئەم بۆچوونانە ڕەت دەکاتەوە؛ کەواتە بۆ ئێمە لە گرتنی زەبیحی و هاوڕێکانی بە باری ڕاستی خۆیدا کە لەگەڵ سیاسەتی ئەوسای

شووڕەویدا بگونجێ، لێک نەدەینەوە؟! ئاشکرایە پەیمانی سێسنوور خۆی لە چوارچێوەی کوردستانی گەورەدا بەستراوە، ئەمەش دژی سیاسەت و بەرنامەی شووڕەوی بووە کە ئەوان لە «باکۆ» ساڵی ١٩٤١ ڕەتیان کردبۆوە. بۆیە وێدەچێ رووسان ئەم سەفەرەیان دژی سیاسەتی خۆیان زانیبێ. کە واتە دوور نییە گرتنی مامۆستا زەبیحی و برادەرەکانی هەر لە لایەن خۆیانەوە جێبەجێ کرابێ!»

لە لاپەڕە ٤٢ و ٤٣ی پاشکۆی دووەم و لە وتوووێژێکی دیکەدا کە «هانا» سەبارەت بە کاری رۆژنامەوانی لەگەڵ کاک «محەممەد شاپەسەندی» پێکی هێناوە، ناوبراو دوای ئەوەی کە باسی چۆنیەتی چاپی گۆڤاری «نیشتمان» لە «تەورێز» دەکا؛ لە درێژەی قسەکانیدا دەڵێ: «... تا گۆڕانکارییەکەی تەواو لە «ژێ. کاف»دا هاتە دی [بوو بە حیزبی دێموکڕات] «نیشتمان»مان چاپ دەکرد. هەر چۆنێکی بوو من گەڕامەوە مەهاباد، بە مەتبەعەیەکی دەستی کە سەفحەیەکی تەقریبەن نیوفولسکاپی چاپ دەکرد، لە تەورێز هێنامەوە سابلاغ. زەبیحی و... چووبوون بۆ سازکردنی پەیمانی سێ لایی (کوردستانی عێراق، تورکیە و ئێران)، ئەوان گیران من تەنیا مامەوە. لە فکری ئەوەدا بووم گۆڤارێک ساز بکەم. ئەو سەردەمە حکوومەت زۆر دەسەڵاتی نەبوو. هێنام بە ناوی «ئاوات» گۆڤارێکم ساز کرد. نزیکەی مانگێک کارم تێدا کرد و بڵاوم کردەوە... دوو هەفتەی پێنەچوو [بەرپرسانی ژ.ک] ناردیان بە شوێنما و پێیان گوتم ئەتۆ دەبوایە پرسێک بکەی.»

www.zheen.org

شیکردنەوەکان:

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە لاپەڕە ٢٦ و ٢٧دا وا دیارە دەقی قسەکانی مامۆستا «هەژار»ی کە لە کتێبی «چێشتی مجێور»دا سەبارەت بە «پەیمانی سێسنوور» دواوە نووسیوەتەوە، بەڵام خودی مامۆستا «هەژار»ی وەک یەکێک لە بەشداران ناو نەبردووە. لە چەند جێگاشدا کوتوویەتی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی لە کاتی گەڕانەوە لە «باڵانیش» و «پەیمانی سێسنوور» گیراون. لە لاپەڕە ٢٧یش دەڵێ سەفیری ئامریکا لە شووڕەوی ڕێکەوتی ئەو رووداوەی بە ١٤ی ئووتی ١٩٤٥ باس کردووە. دواتر دەڵێ ئەگەر بە قسەی «سەرلەشکر زەنگەنە» بێ، ئەوان ٤٧ ــ ٤٨ رۆژ پێش ئەو تاریخەی کە ئەو نووسیویەتی (واتە پێش سەرەتای مانگی ئابانی ١٣٢٤) گیراون. هەروەک پێشتر گوتمان لە لاپەڕە ٢٨ و ٢٩شدا سەبارەت بە گۆڤاری «ئاوات» گوتوویەتی کە لە

مانگی رەشەمەی ساڵی ١٣٢٣ چاپخانەیان کڕیوە و هێناویانەتەوە مەهاباد و ئەو رۆژەشیان کردۆتە رۆژی دامەزرانی چاپخانەی «نیشتمان» و خۆیان ساز کردووە کە دوای گەڕانەوەی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی لە «پەیمانی سێسنوور»، ژمارە ١٠ی «نیشتمان»ی پێ چاپ بکەن. بەڵام ئەوان بەسەردا گیراون و رەوانەی تاران کراون. هەروەها کاک «محەممەد» بە هۆی دۆستایەتی لەمێژینەی لەگەڵ مامۆستا «زەبیحی» لە گۆڤاری «ئاوات»دا وتارێک بە یادی «زەبیحی» هاواڵی خۆی دەنووسێ و لە ژێر ناوی «برای دوورم» چاپی دەکا. لەو وتارەدا هیچ ناوێک لە مامۆستا «زەبیحی» نەهاتووە و تەنیا بە چەند نووسراوێکی ناوبراو لە نێو بڵاوکراوەکانی (ژ.ک)دا ئیشارە کراوە. لە لاپەڕە ٢٦یشدا دەڵێ: «... بەم پێیە لە ١٤ی ئووتی ١٩٤٥ تا ١٩٤٦/١٢/١٣ تەنیا ٦ مانگ لە زیندان مانەوە...».

رێکەوتی ١٤ی ئووتی ١٩٤٥ بەرامبەرە لەگەڵ رۆژی هەینی ٢٣ی گەلاوێژی ١٣٢٤ی هەتاوی و، ١٣ی ٢ی ١٩٤٦یش بەرامبەرە لەگەڵ رۆژی چوارشەممە رێکەوتی ٢٤ی رێبەندانی ١٣٢٤ی کۆچی هەتاوی.

لە لاپەڕە ٣١دا پێشتر گوتوویەتی ئێمە چاپخانەیەکی بچووکمان پەیدا کرد و هێنامانەوە سابلاغ هەتا ژمارەکانی ١٠ تا ١٢ی «نیشتمان»ی پێ چاپ بکەین. لە لاپەڕە ٣٤یشدا نووسیویەتی لە ژمارە ٦ تا ٩ی «نیشتمان» لەو خانوویە کە یەکێک لە «ئێلخانیزادە»کان لە تەورێز بەکرێی گرتبوو حرووفچینی کراوە و پاشان لە چاپخانەی «خەلیفەگەر»ی بۆیان چاپ کردووین. لە لاپەڕە ٣٥یشدا دەڵێ: «مامۆستا زەبیحی دوای چاپی ئاخر ژمارەکانی گۆڤاری نیشتمان (٧و٨و٩) کە بە هۆی دواکەوتنی بەسەریەکدا چاپ کرابوون بە نائومێدی لە رووسان گەڕایەوە مەهاباد...» لە لاپەڕە ٣٦یشدا گوتوویەتی: «تا گۆڕانکارییەکەی تەواو لە «ژێ. کاف»دا هاتە دی «نیشتمان»مان چاپ دەکرد...»

هەروەک دەزانین ژمارەکانی ٧و٨و٩ی گۆڤاری «نیشتمان» بەسەریەکەوە لە یەک ژمارەدا بۆ سێ مانگی خاکەلێوە، بانەمەڕ و جۆزەردانی ساڵی ١٣٢٣ی هەتاوی ئامادە کراوە. خودی کاک «محەممەد»یش دەڵێ دەمانەویست ژمارەکانی ١٠ تا ١٢ی «نیشتمان» چاپ بکەین، یا ئەو جێیەی کە دەڵێ مامۆستا «زەبیحی» دوای چاپی ئاخر ژمارەکانی گۆڤاری «نیشتمان» (٧و٨و٩) بۆ مەهاباد گەڕاوە. کەوایە ئەوە بۆ هەموومان ئاشکرا بوو کە مامۆستا زەبیحی ژمارەی کۆتایی «نیشتمان» واتە ٧و٨و٩ی بە سەرپەرستی خۆی چاپ کردووە و تا کۆتایی هاتنی

بابەتەکانی نەگیراوە. پێشتریش گوتمان کە دەقی هەواڵی کۆبوونەوەی «سێسنوور» لە لاپەڕە ١٠ی ئەم ژمارەیەدا (لە نوسخەی ئەسڵی) چاپ و بڵاو کراوەتەوە. لێرەدا چەند پرسیار دێنە گۆڕێ، یەکەم: ئەگەر دایبنێین مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی لە دوای گەڕانەوەی «پەیمانی سێسنوور» گیرابن، ئەدی کێ هەواڵەکەی بۆ چاپ لە گۆڤاری «نیشتمان»دا ئامادە کردووە؟

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» بەپێی قسەکانی سەفیری ئامریکا لە شووڕەوی دەڵێ کە مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی کاتی گەڕانەوە لە «پەیمانی سێسنوور» و ڕێکەوتی ١٤ی ئووتی ١٩٤٥ گیراون. ئەگەر لێکدانەوەی لاپەڕە ٢٧ی خودی کتێبەکەی کاک «محەممەد»یش بکەینە بنەما کە نووسیویەتی گیرانی ئەم برادەرانە نزیکەی ٤٧ ـ ٤٨ ڕۆژ پێشتر لەو تاریخەیە کە «سەرلەشکر زەنگەنە» نووسیویەتی، هێشتا تووشی بۆچوونی جیاواز دەبین. «سەرلەشکر زەنگەنە» دەڵێ ئەو چەند کەسە لە سەرەتای مانگی ئابانی ١٣٢٤ گیراون. ئەگەر ٤٧ ـ ٤٨ ڕۆژیش بگەڕێینەوە دواتر تەقریبەن ئەو ڕووداوە دەکەوێتە نیوەڕاستی مانگی گەلاوێژی ١٣٢٤ یان چەند ڕۆژ کەمتر یا زیاتر. ئەگەرچی وێدەچێ کاک «محەممەد» ئەو ٤٧ ـ ٤٨ ڕۆژەی بۆ هاودەنگی لەگەڵ بۆچوونی سەفیری ئامریکا نووسیبێ، بەڵام لێرەدا پرسیاری دووهەم دێتە گۆڕێ ئەویش ئەوەیە کە: ئاخۆ دەکرێ هەواڵی کۆبوونەوە یا پەیمانێک کە بە قسەی سەفیری ئامریکا و شووڕەوی و هەروەها بە قسەی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە ١٤ی ئووتی ١٩٤٥ پێکهاتووە، دروست ١٤ مانگ پێشتر لە گۆڤارێکی کە بۆ سێ مانگی خاکەلێوە، بانەمەڕ و جۆزەردانی ١٣٢٣ ئامادە کراوە؛ بڵاو کرابێتەوە؟! با بزانین چۆن؟

پێشتر گوتمان کە کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە لاپەڕە ٢٨ و ٢٩ی بەشی «گۆڤاری ئاوات»دا سەبارەت بە چاپی گۆڤاری ژمارەی کۆتایی «نیشتمان» و «پەیمانی سێسنوور» و گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی و هەروەها چاپی وتاری «برای دوورم» چ نووسراوە.!

لە لاپەڕە ٣٦یشدا نووسیویەتی: «... لە ژێرخانی خانووی دوکتور وێناتان خەریکی جێبەجێ کردن و ئامادەکاری بووین بۆ چاپکردنی ژمارە دواکەوتووەکانی «نیشتمان» بەڵام...» لە لاپەڕە ٤٢ی بەشی پاشکۆی ژمارە ٢شدا

دەڵێ: «هێنام بە ناوی «ئاوات» گۆڤارێکم ساز کرد نزیکەی مانگێک کارم تێدا کرد و بڵاوم کردەوە.»

بەر لەوەی ئەم چەند بۆچوونە شی بکەینەوە، بەپێویستی دەزانم ئەم چەند زانیارییە باس بکەم:

١ـ بەپێی لاپەڕە ٥٧٤ی کتێبی «ژیان و بەسەرهاتی زەبیحی» کە لەودا ڕۆژئەژمێری تایبەتی کۆمەڵەی (ژ.ک) بۆ ساڵی ١٣٢٣ چاپ کراوە، ڕۆژی ١٦ی ڕەشەمەی ئەو ساڵە بە «ڕۆژی بنیادی چاپخانەی (ژ.ک)» دیاری کراوە کە ئەو ڕۆژە بەرامبەرە لەگەڵ ١٤ی مارسی ١٩٤٥ی زایینی.

٢ـ گۆڤاری «ئاوات» لە ١ی خەزەڵوەری ١٣٢٤ بەرامبەر دەگەڵ ڕۆژی سێشەممە ڕێکەوتی ٢٣ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥ چاپ و بڵاو بۆتەوە.

بە لەبەرچاو گرتنی ئەو چەند بابەتەی پێشوو و ئەو زانیارییانەی سەرێ، دەڵێین کە ژمارەی کۆتایی «نیشتمان» بۆ سێ مانگی وەرزی یەکەمی ساڵی ١٣٢٣ واتە خاکەلێوە، بانەمەڕ و جۆزەردان ئامادە و بڵاو کراوەتەوە. کەچی ئەو چاپخانە چکۆلەی کاک «محەممەد» باسی دەکا لە ١٦ی ڕەشەمەی ١٣٢٣ هاتۆتە مەهاباد، واتە نیزیک ٩ مانگ دوای چاپی ژمارەی کۆتایی «نیشتمان» لە مەهاباد دامەزرێندراوە. هەروەک لە بەشی ڕوونکردنەوەی ڕێکەوتی گیرانی مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی و لە لاپەڕە ١٠١ی ئەم بەرهەمەدا (سێبەری ئازادی) شیمان کردۆتەوە، لە لاپەڕە ١٧ی خودی گۆڤاری «ئاوات» و لە بەشێکی وتارە فارسییەکەدا هاتووە کە «چەند مانگ لەوە پێش سێ کەسی خەڵکی مەهاباد کە بۆ کاری خۆیان دەچوونە ورمێ، لە لایەن ژاندرمەکانی «باڵانیش» دەگیرێن و یەکسەر دەیاننێرنە تاران و ئێستا لە قەسری قەجەر زیندانین...» لە لاپەڕە ٦٤ی (سێبەری ئازادی)دا گوتوومانە کە دەقی ئەو وتارە لە لایەن «سەید محەممەدی حەمیدی»یەوە پێشتر لە ژمارە ١ی گۆڤاری «هاوار» و لە ڕەزبەری ١٣٢٤ چاپ کراوە و گۆڤاری «ئاوات» بۆ دووەم جار مانگێک دواتر چاپی کردۆتەوە. لە دەقی وتارەکەدا هاتووە کە <چەند مانگ لەوە پێش ئەو سێ کەسە لە باڵانیش گیراون>، کەوایە ئەو «چەند مانگ لەوە پێش»ە دەگەڕێتەوە چەند مانگ لەوەپێشی پێش دەرچوونی گۆڤاری «هاوار» کە لە ڕەزبەری ١٣٢٤ دەرچووە.

خودی کاک «محەممەد»یش لە لاپەڕە ٤٢ی پاشکۆی ژمارە ٢دا گوتوویەتی کە مانگێکی خەریک بووە تا گۆڤاری «ئاوات» ئامادەی چاپ کراوە. ئەگەر ئاوڕێک لە لاپەڕە ١٣٠ی ئەم بەرهەمە (سێبەری ئازادی) بدەینەوە بۆمان دەردەکەوێ کە لێکدانەوەی ئەو بەشەمان چەند لە راستی نیزیک بووە. ئەوەی لەگەڵ بۆچوونی کاک «محەممەدی شاپەسەندی» جیاوازی هەیە، ئەوەیە کە ئەو دەڵێ ئەو چەند کەسە لە کاتی گەڕانەوە لە «پەیمانی سێسنوور» گیراون کە ئەو بابەتە بە سەرنج‌دان بە قسەکانی کاک «محەممەد» سەبارەت بە دەرچوونی ژمارەی کۆتایی «نیشتمان» واتە ژمارە (٧و٨و٩) جوانتر دەردەکەوێ. چونکە نێوانی دەرچوونی ئەو ژمارەیە و بڵاوبوونەوەی، هەتا ئەو رۆژەی کە لە لاپەڕە ١٣٠ی (سێبەری ئازادی)دا روونمان کردۆتەوە ١٤ مانگە. کەوایە بەروونی بەو ئاکامە دەگەین کە مامۆستا «زەبیحی» و هاوڕێیانی لە کاتی گەڕانەوە لە «پەیمانی سێسنوور» نەگیراون بەڵکوو لە مەئمووریيەتێکی دیکەدا بوون.

بنکەی ژین
www.zheen.org

کۆمەڵەی پێوەندییە فەرهەنگییەکانی سۆڤیەت

لە لاپەڕە ٢١٥ و ٢١٦ی ئەم کتێبەدا (سێبەری ئازادی) باسی کۆمەڵەی پێوەندی فەرهەنگیی سۆڤیەتمان کردووە. جێی خۆیەتی ئەو چەند زانیارانەشی بخەینە سەر کە چەند سەرچاوەی جیاواز لە سەر ئەم بابەتە دواون. لە کتێبی «ڕۆژنامەی کوردستان»ەوە دەست پێدەکەین. لە ژمارە ٨٨ی ڕۆژنامەی «کوردستان» کە کەوتۆتە لاپەڕەکانی ٣٢٥ هەتا ٣٢٨ی ئەم سەرچاوەیە، وتارێکی مامۆستا «زەبیحی» چاپ کراوە. وتارەکە کەوتۆتە لاپەڕەکانی ١و٤ی ئەو ژمارەیە و لە ژێر ناوی «ئەنجوومەنی ڕەوابیتی فەرهەنگی ئێران و شووڕەوی شوعبەی کوردستان ساڵی تێوەرسووڕا!» بڵاو کراوەتەوە. ئەم وتارە بۆ ڕۆژی ٢٨ی خەرمانانی ١٣٢٥ (١٩ی سێپتامبری ١٩٤٦) ئامادە کراوە کە لەبەر گرینگی بابەتەکە وەک خۆی دەینووسینەوە:

«ئەنجومەنی ڕەوابیتی فەرهەنگی ئێران و شووڕەوی شوعبەی کوردستان ساڵی تێوەرسووڕا!» ئەنجومەنی ڕەوابیتی فەرهەنگی شووڕەوی دەگەڵ ئێران لە هەر کوێ شوعبەی کرابێتەوە دەرگای زانست و شارستانێتی، دەرگای خۆشی و کامەرانیی، دەرگای ئەدەب و فەرهەنگ بە رووی دانیشتوانی ئەو جێگایەدا کراوەتەوە. ئەنجوومەنی ڕەوابیتی فەرهەنگیی شووڕەوی کانگای بەختیاری و شارێگای سەرکەوتن و پێشکەوتنە بۆ نەتەوەکانی گیتی. ئەنجوومەنی ڕەوابیتی

فەرهەنگیی شووڕەوی لە ناساندنی مەدەنییەت و فەرهەنگێکی کە سیستمی شووڕەوی لە ماوەی ٢٨ ساڵدا هێناویەتە وجوود و بە ئیجادی ئەو فەرهەنگە دونیای شارستانێتی تووشی سەرسامی و سەرسوورمانێکی گەورە کردووە، نەقشێکی زل و مەزن بازی دەکا. هەروەها هۆی هەرە زلی ناساندن و بڵاوبوونەوەی مەدەنییەتی میللەتانی گیتییە لە یەکێتی سۆوەتدا [سۆڤیەت]. ساڵێک شتێکی زیاترە کە ئەنجوومەنی رەوابیتی فەرهەنگی ئێران و شووڕەوی شوعبەی کوردستان لە شاری مەهاباد دامەزراوە. لە ماوەی ئەو ساڵەدا کورد بە ناسینی فەرهەنگی شووڕەوی و ناساندنی ئەدەبیاتی خۆی پێوەندی و عەلاقەیێکی لەگەڵ نەتەوەکانی شووڕەوی پەیدا کردووە کە بە هیچ وەسیلەیێکی دیکە بۆی پێک نەدەهات.

دەسیسە و فڕوفێڵی ئیستیعمار چەندین ساڵ بوو پەردەیێکی ئەستووری بە سەر یەکێتی سۆوەت داکێشابوو و ئەو وڵاتە پڕ زانست و فەننەی لە مەردومی گیتی حاشار دابوو، ئەنجومەنی رەوابیتی فەرهەنگی ئێران و شووڕەوی ـ شوعبەی کوردستان ئەو پەردە ئەستوورەی لادا و میللەتانی شووڕەوی ئەو جوورەی لازمە بە نەتەوەی کورد ناساند.

ئاساری شاعیری میللی کورد (هەژار) لە لایەن ئەنجومەنی رەوابیتی فەرهەنگی ئێران و شووڕەوی شوعبەی ئازەربایجان وەرگێڕاوەتە سەر زمانی ئازەربایجان، ئەو ئاسارە لە ئازەربایجانی ئێران و شووڕەوی‌دا باوی ئەستاندوە و بە هۆی ئەوانەوە بە دونیادا بڵاو بۆتەوە. ئەو ئاسارە دونیای تێگەیاندووە کە کورد وەکوو دوژمنانی دەیانکوت وەحشی و نەفام و تێنەگەیشتوو نییە بەڵکو ئەگەر بە چاوێکی بێ‌تەرەفانە تەماشا بکرێ، بە ئەندازەی خۆی لە مەدەنییەت و فەرهەنگدا هەنگاوی زل زلی هەڵێناوەتەوە. ئەدەبیاتی کوردی لە رەدیفی ئەدەبیاتی زمانە کۆنەکانی کە چەند چەرخە بە هۆی زانایانی خۆیان خزمەتیان دەکرێ راوەستاوە، بێ‌گومان بە سەد یەکی زمانەکانی دیکە خزمەتی زمانی کوردی بکرێ زۆر لە وان وەپێشتر دەکەوێ.

هیوام هەیە بە هۆی تێکۆشین و جیدییەتی زانایان، بوێژان و نووسەرەکانی کورد بەتایبەتی ئەندامەکانی ئەنجومەنی پێوەندی فەرهەنگیی ئێران و شووڕەوی ـ شوعبەی کوردستان لە ساڵی تازەدا هەنگاوی زۆر زلتر

هەڵبێنینەوە و بتوانین خزمەتێكی لایق بە میللەتەكەمان بكەین. نووسەری ئەنجوومەن: زەبیحی»

سەرچاوەی دووەممان كتێبەكەی كاك دوكتور «ئەفراسیاو هەورامی» (ڕۆژهەڵاتی كوردستان لە سەردەمی دووەم جەنگی جیهانیدا...)یە. لەو كتێبەدا لە چەند جێگای جیاوازدا باسی ئەنجومەنی فەرهەنگی كراوە و تەنانەت ناوی هێندێك لە بەرپرسانیشی تێدا هاتووە.

لە لاپەڕە ١٢٤ تا ١٢٦ی ئەو كتێبەدا ڕاپۆرتێكی ڕێكەوتی ١٩٤٥/٢/٦ی «شەریپۆف»ی بەرپرسی كۆمەڵەی پێوەندیی كولتووریی سۆڤیەت لەگەڵ ئازەربایجانی ئێرانی تێدا هاتووە كە چەند بەشی لێرەدا دەنووسینەوە:

«ئەوڕەحمانی زەبیحی و قاسمی ئێلخانیزادە ڕێكەوتی ٢ی شوباتی ١٩٤٥ [هەینی ١٣ی ڕێبەندانی ١٣٢٣] هاتنە لام. داوایان لێ كردم ئیجازەیان بدرێتێ ڕێكخراوی پەیوەندیی كولتووری لەگەڵ سۆڤیەتدا لە كوردستان دروست بكەن و سەربەخۆیش بێ. كاتێك ئەم مەسەلەیەم بۆ جەنابی ئەوڕەحمانی زەبیحی ڕوون كردەوە و پێم گوت ئێمە ناتوانین پێشنیاری ئەوتۆ قبووڵ بكەین، زەبیحی گوتی: ئەگەر ئێمە لقێكی ئەم ڕێكخراوە پێك بهێنین و ناوی لێ بنێین ڕێكخراوی پەیوەندیە كولتووریەكان لەگەڵ سۆڤیەتدا. لە وەڵامی پرسیاری مندا كە بۆچی ئەوانە نایانەوێ ناوی لێ بنێین (كۆمەڵەی پەیوەندیەكانی كولتووریی ئێران لەگەڵ سۆڤیەتدا). زەبیحی گوتی: ئێرانیەكان ئێمەیان خۆش ناوێ و ڕێزمان لێ ناگرن و بە چاوێكی خراپ و سووكەوە سەیرمان دەكەن، لەبەر ئەوە ئێمە حەز ناكەین ناوی بەشی پەیوەندیە كولتووریەكانی سۆڤیەت و ئێرانی پێوە بێ بەڵكوو باشترە ناوی (بەشی یان لقی كۆمەڵەی پەیوەندیە كولتووریەكانی سۆڤیەت) بێ. من جارێكی تر هەوڵم دا بۆ «زەبیحی»ی ڕوون بكەمەوە كە بۆچی ئێمە پێشنیار دەكەین ناوی پەیوەندیەكانی كولتووریی ئێران لەگەڵ سۆڤیەتدای پێوە بێ، ئەویش ئەوەیە كە ئێران دەوڵەتێكی دۆستە و نابێ نكووڵی لەمە بكرێ، بە پێچەوانەوە ئەو پەیوەندیە كولتووریانەی كە دروستیان دەكەین چەندیان پێ بچێ، دەبێ بەهێزتربن. بەكارهێنانی وشەی (ئێرانی) هەموو جارێك هەم زەبیحی و هەم ئێلخانیزادەی قەڵس و تووڕە دەكرد... لە وەڵامی پرسیاری مندا كە كێیان بۆ سەرۆكی كۆمەڵەی پەیوەندیە كولتووریەكان لەگەڵ یەكێتی

سۆڤـیەتدا دیـاری کـردووە، زەبیحـی گـوتی: بـرای گـەورە جـەنابی قـاسمی ئێلخانیزادە. بەڕێز ئێلخانیزادە مرۆڤێکی زۆر رۆشنبیر و خوێندەوارە و زمـانی عەرەبی و فارسی و کوردیش دەزانێ و خوێندەواریی لە مەدرەسەی کۆنی کـوردی وەرگرتووە. ئەمجارە رووم لە بەڕێز ئێلخانیزادە کرد و لێم پرسی: ئایا ئامادەیە ببێتە سەرۆکی لقی کۆمەڵەی پەیوەندیە کولتوریەکانی سۆڤیەت لەگـەڵ ئێرانـدا لە مەهاباد؟ لـە وەڵامـدا گـوتی: ئامادەیـە ببێتـە سـەرۆکی بەشـی کۆمەڵـەی پەیوەندیەکانی کولتووریی سۆڤیەت لە مەهاباد. منیش گوتم داوات لێ دەکەم بەو چەشنەی کە من ناوی دەبەم ناوی بهێنی...»

لە لاپەڕە ١٥٠ تا ١٥٧ راپـۆرتی قولـیێف، جێگـری کونسـوولی گـەورەی یەکێتی سۆڤیەت لە تەورێزی تێدا هاتووە کە دەڵێ رۆژی ٢٠ی شوباتی ١٩٤٥ (١ی رەشەمەی ١٣٢٣) قسەی لەگەڵ قازی محەممەد کردووە لە کـاتی گەڕانـەوەی لـە تاران بەرەو مەهاباد و لە لاپەڕە ١٥٦دا لە زمـان پێشـەواوە دەڵـێ: «لـە تـاران چوومە باڵوێزخانەی سۆڤیەت و لەگەڵ باڵوێزدا وتووێژم کرد و ئـەم داوایانـەی خوارەوەم خستـە بـەردەم: ١ـ رێکخسـتنی بەشـی کۆمەڵـەی پەیوەندیـەکانی کولتووری سۆڤیەت لەگەڵ ئێراندا لـە شـاری مـەهاباد ٢ـ کردنـەوەی خـولی فێربوونی زمانی رووسی...»

کاک دوکتور «ئەفراسیاو هەورامی» بۆ پەراوێزی کۆمەڵەی پەیوەندیـەکان لە لاپەڕە ١٥٦دا دەڵێ: «سەرەڕای ئەوەی کە کوردەکان هەر لە سـەرەتای هـاتنی سوپای سوورەوە (ئابی ١٩٤١) بۆ ئێران، داوای دامەزراندنی کۆمەڵەی پەیوەندیی کولتووریی سۆڤیەت ـ کوردیان کرد، کـەچی تـەنیا مـانگی ٣ی ١٩٤٥ نوێنـەری سۆڤیەت بۆ ئەم مەبەستە هاتە مەهاباد. گەرچی لە زۆر شوێنی ئێران، بەتایبەت لە ئازەربایجان لەمێژ بوو ئـەم کۆمەڵـەیان دامەزرانـدبوو بـۆ بڵاوکردنـەوەی رۆژنامە و کتێب و فیلم و کردنەوەی خـولی فێـر بـوونی خوێنـدن و نووسـین و نەخشێکی بەرچاوی رۆشنبیریان لە ناو خەڵکدا هەبوو؛ بگرە کتێبی قوتابخانەی سەرەتایی و مامۆستای ئازەربایجانی لە ئازەربایجانی سۆڤیەتەوە هێنرابـوون بۆ ئێران بەڵام بەداخەوە وەک هەمیشە درەنگ ئاوڕیـان لـە کـورد دایـەوە. لـە نووسراوێکدا بۆ ئەو گروپەی کە هاتوون بۆ مـەهاباد تـا ناوەنـدی کولتـووریی

سۆڤیەت لەوێ دابمەزرێنن، پاش گەڕانەوەیان بۆیان نووسراوە: نەدەبوایە ئێوە ئەو کارە بکەن، دەبێ کوردەکان خۆیان دەستپێشخەر و داوای ئەو کارە بکەن.»

لە لاپەڕە ١٥٧ هەتا ١٦٨ یادداشتێکی ڕێکەوتی ١ی ئەیاری ١٩٤٥ (١١ی ٢ی ١٣٢٤)ی سەر کۆنسوولی یەکێتی سۆڤیەت لە ورمێ واتە «هاشمۆف» زۆر بابەتی پێوەندیدار بە کۆمەڵەی پەیوەندی کولتووری و (ژ.ک) هاتووە کە لێرەدا دەقی نووسراوەکەی ناوبراو دەنووسینەوە.

لە لاپەڕە ١٥٧دا دەڵێ: «ڕۆژی ١٨ی نیسان [٢٨ی ١ی ١٣٢٤] مـن و هـاوڕێ «شەریفۆڤ» بە مەبەستی ڕێکخستنی بەشی کۆمەڵەی پەیوەندیەکانی کولتووری بۆ مەهاباد ڕۆیشتن.» دواتر باسی دیداریان لەگەڵ فەرمانداری ئەوکاتی مەهاباد (سەریعولقەلەم) دەکا و لە لاپەڕە ١٥٨دا دەڵێ«... بەپێی ڕاگەیاندنی هاوڕێ شەریفۆڤ، ئێمە هاتووینە ئێرە بۆ کردنەوەی بەشی کۆمەڵەی پەیوەندیەکانی کولتووری. فەرماندار لە وەڵامدا گوتی: لەمێژە قازی محەممەد ئەو کۆمەڵەیەی پێک هێناوە. ئەندامەکانی بازرگان و ئەوانەن کە لە قازییەوە نزیکن و کاری نهێنی بە ناوی ئەو کۆمەڵەیەوە دەکرێ. جێی سەرنجە کاتی ڕۆیشتنمان بۆ فەرمانداری، کوردەکان لە هەموو لایەکەوە دەوری ماڵەکەیان دابوو و هەوڵیان دەدا گوێیان لە وتووێژەکانمان بێ. ئێمە سەعات ١٢ چووینە لای قازی و بۆ نانی نیوەڕۆ ماینەوە. کاتی مانەوەمان لە لای قازی هاتوچۆی پیاوە بەناوبانگەکانی کورد بەردەوام بوو. قازی محەممەد هەموو کاتێک وتووێژەکانی بەرەو سەربەخۆیی کوردستان دەبرد... (ل ١٦٠) پاشان ئێمە لەو کۆبوونەوەیەدا کە دەستەی سەرۆکایەتی کۆمەڵەی پەیوەندیەکانیان هەڵبژارد، ئامادە بووین. قازی محەممەد بە سەرۆکی ئەو کۆمەڵەیە هەڵبژێردرا و محەممەدی کەیوانپوور بە جێگری. لەو کۆبوونەوەیەدا شاعیرانی کورد شێعری خۆیان لە سەر یەکێتی سۆڤیەت و ڕێبەرەکانی بە زمانی کوردی دەخوێندەوە. (ل١٦١) کۆبوونەوەکە لە دوو ژووردا بەردەوام بوو. لە ژووری یەکەم سەرکردە بەناوبانگەکانی کورد بە ساردییەوە پێشوازییان لەم هۆنراوانە دەکرد. بەڵام لە ژوورەکەی تر کە هەژارەکانی تێدا بوو بە چەپڵە لێدانی گەرم و پێشوازییان لە شاعیرانی ناوبراو کرد. لە دواییدا هاوڕێ شەریفوف دەستی بە قسە کرد سەبارەت بە ئەرکەکانی کۆمەڵە. پیاوە گەورەکانی کورد وتەکانی ئەویان بە دڵ نەبوو، لە بەر ئەوەی

کۆمەڵەی پەیوەندیەکانی کولتووری دەست لە ژیانی سیاسیی کوردان و بەتایبەتی (ژ.ک) وەردەدات. بە کۆتایی پێهاتنی کۆبوونەوەکە قازی محەممەد داوای لێ کردین بچینە ژوورەکەی تەنیشت. لەوێ چاومان کەوت بە کاک محەممەدی مامەش و مارفئاغای مەنگوڕ و پیرۆتئاغای مەنگوڕ و عەبدوڵلای مەنگوڕ، بایزئاغای گەورک و کاک عەبدوڵلای گەورک و کاک قادرئاغای گەورک. ئەمان بە ناوی (ژ.ک)وە داوای ئەم شتانەی خوارەوەیان لێ کردین: ١ـ تیپۆگراف (دەزگای چاپکردن) ٢ـ دەزگای وەرگرتن و بڵاوکردنەوەی رادیۆیی. جگە لە وە دووبارە داوایان کرد راستەوخۆ نوێنەری ئێمە بۆ جێبەجێکردنی بازرگانیی نێوان کوردەکان و سۆڤیەت دیاری بکرێ... دیار بوو ئامادە بوانی ناوبراو هیچ پەیوەندییەکیان بە کۆمەڵەی پەیوەندیەکانی کولتووری سۆڤیەتەوە نەبوو، ئەوانە تەنیا لە لایەن قازی محەممەدەوە هەڵبژێردرابوون بە ناوی کۆمەڵەی (ژ.ک)ەوە وتوویژمان لەگەڵدا بکەن. لە کاتێکدا ئێمە خەریکی وتوویژ بووین لەگەڵ ناوبراوانی سەرەوەدا، قازی محەممەد میتینگێکی لە سەر شەقام رێک خستبوو. هەروەها هێندێ کەسیان هەڵبژاردبوو دەیانویست وێنەی ئێمە بگرن. کە ئەوەمان زانی بەخێراییماڵئاواییمان لە هەموان کرد و رۆیشتین...»

هەتا ئێرە ئەوەی روون و ئاشکرایە و لە یەکەم چاو پێخشاندندا هەست پێدەکرێ ئەوەیە کە رووسەکان زۆر درەنگ بەپیر داوای دامەزراندنی ئەو کۆمەڵەیەوە هاتن هۆیەکانیشی چەند بابەتی سەرەکی بوون: ١ـ ئەوان لەمێژ بوو و لە خودایان دەویست کوردەکان داوای بنکەیەکی لەو چەشنە بکەن. لە بنەڕەتدا هەر بۆ ئەوەش هاتبوونە ئەو ناوچەیە. بەڵام ئەگەر زوو وەڵامی داخوازی کوردەکانیان (هەر نەبێ لە کرانەوەی ئەو بنکەیە) دابا‌وە، ئەوە ئەوکات دەیانخستنە فکرەوە کە بۆچی وا زوو بە پیر داواکاریەکانمانەوە هاتن؟ دەبێ چ قازانجێکی ئەوانی تێدا بێ؟ لە وانەش گرینگتر ئەو ئاوڕدانەوەیەش پێوە دەچوو کوردەکان داوای دیکەیان دەخستە بەر دەم رووسەکان. ٢ـ درەنگ وەڵام دانەوەی رووسەکان بۆ کردنەوەی ئەو بنکەیە ئەو بیرەی لە نێو مێشکی کوردەکاندا ساز دەکرد کە ئەگەریش کوردەکان پێی بزانن، ئەوان (واتە رووسەکان) لە بنەوە و لە ژێر ناوی کۆمەڵەی پێوەندی فەرهەنگیدا خەریکی چین، ئەوە هەر بۆ خۆیان وەڵامی خۆیان بدەنەوە و بڵێن ئەگەر رووسەکان مەبەستیان بەرژەوەندی خۆیان بووبا زۆر زووتر وەڵامی ئێمەیان دەداوە و تەنانەت بە بێ پرسی ئێمەش ئەو

بنکەیان دادەمەزراند و ئەو هەمووە هاتوچۆیەشیان پێنەدەکردین. ٣ـ کردنەوەی بنکەیەک ئەویش نەک بۆ یارمەتی دان بە کورد لە پێناوی گەیشتن بە ئامانجەکانیان بەڵکوو بۆ پەیوەندی فەرهەنگی تازە لە ژێر ناوی کورد و کوردستانیش دانا بەڵکوو لە ژێر ناوی «کۆمەڵەی پێوەندی فەرهەنگی ئێران و شوورەوی، هیچ گلەییکی دوایەشی لە لایەن دەوڵەتی ناوەندی «ئێران»ەوە بە دوادا نەدەهات. پێکهاتنی رووسەکان لەگەڵ قەواموسەلتەنە لە پێناو وەرگرتنی ئیمتیازی نەفتی باکوور تەواو ئەو داوایەمان دەسەلمێنێ. ٤ـ ئەوە شتێکی حاشا هەڵنەگرە کە رووسەکان لەو بنکەیەدا و لە ژێر ناوی پێوەندی فەرهەنگیدا تەنیا یەک مەبەستیان (هەر نەبێ هەتا ملدانی ئێران بە دانی ئیمتیازێک) هەبووە، ئەویش هەڵوەشاندنەوەی «کۆمەڵەی ژ.ک»ە.

راپۆرتەکەی «هاشمۆف» و قسەکانی «شەریفۆف» لە رێورەسمی کردنەوەی کۆمەڵەی پەیوەندی فەرهەنگی مەهاباد کە لە بەشێکیدا دەڵێ: «لە دواییدا هاورێ شەریفۆف دەستی بە قسە کرد سەبارەت بە ئەرکەکانی کۆمەڵە. پیاوەگەورەکانی کورد وتەکانی ئەویان بە دڵ نەبوو...» لە لایەک و هەڵوەشانەوەی «کۆمەڵەی ژ.ک» دوای کەمتر لە ساڵێک تێپەڕ بوون لە کرانەوە و دامەزراندنی ئەو بنکەیە لە مەهاباد، ئەو بۆچوونانەمان دەسەلمێنن. قسەکانی «شەریفۆف» لە مەراسمی کرانەوەی کۆمەڵەی پەیوەندی ئێران و شوورەویدا سەبارەت بە ئەرکەکانی ئەو کۆمەڵەیە ئەوەندە قورس و گران بووە کە تەنانەت «هاشمۆف» لە چاوی بەشداراندا خوێندوویەتەوە کە: «پیاوە گەورەکانی کورد وتەکانی ئەویان [شەریفۆف] بە دڵ نەبوو، لەبەر ئەوەی [پێیان وابوو] کۆمەڵەی پەیوەندیەکانی کولتووری دەست لە ژیانی سیاسی کوردان و بە تایبەتی کاروباری (ژ.ک) وەردەدات.

لەبەر ئەوەی کە باسی خوێندنەوەی شێعرێک هاتووە کە بەشداران بە دڵیان نەبووە، ئەگەرچی لە لاپەڕە ٢١٦ی ئەم بەرهەمە (سێبەری ئازادی)دا باسمان کردووە کە ئەوە شێعری «مامۆستا هێمن»ە بەڵام لێرە هەمووی دەنووسینەوە. دواتر دەگەڕێینەوە سەر کتێبەکەی کاک دوکتور «ئەفراسیاو هەورامی» و لە بەڵگەکانی کتێبەکەی بۆ شیکردنەوەی مەبەستی رووسەکان لە دامەزراندنی کۆمەڵەی پێوەندی فەرهەنگی ئێران و شوورەوی کەلک وەردەگرین.

هەروەک پێشتر کوتمان لە لاپەڕەکانی ١٦٠ و ١٦١ی سەرچاوەی پێشوودا «هاشمۆڤ» لە راپۆرتەکەیدا باس لە خوێندنەوەی شێعر لە لایەن شاعیرانی کورد دەکا. لە لاپەڕە ٢١٦ی (سێبەری ئازادی)دا گوتوومانە کە یەکێک لەو شێعرانە شێعری «بەهاری زانین»ی «مامۆستا هێمن»ە. ئەو شێعرە لە لاپەڕە ١٨ی ژمارە ١ی گۆڤاری «هەڵاڵە» چاپ کراوە و لە ژێر سەردێڕەکەشی نووسراوە: «بە بۆنەی کردنەوەی رەوابیتی فەرهەنگی لە مەهاباد خوێندراوەتەوە».

ئێمە تەنیا دوو بەیتمان ئاماژە پێکردووە لێرەدا هەموو شێعرەکەی لەبەر گرینگی بابەتەکە دەنووسینەوە:

ئەوە هات مانگی خۆشی خاکەلێوە	نەما سەرما و بۆران و کڕێوە
پەڵەک رەش کەوتە کوێستانی وڵاتمان	بە با و باران و لەنگێزە و شڵێوە
لە کێو و کەژ گیا و گژ بەبارە	ئیتر دەرچوو مەڕ و ماڵات لە لێوە
لە لێوی جۆگەلە مێلاقە ئەوڕۆ	لە گوێن سەربازی سوور وێستا بەپێوە
نەوەک کاکۆڵی یارم بەڵکە سونبول	وەکوو ژاپۆن و ئاڵمانێ پەشێوە
نە هەر دێوانە بۆ سەیر و تەماشا	ئەوێستا عاقڵ و زاناش لە کێوە
تەماشای مامی جووتێرکە لە دەشتا	بە دڵگەرمی خەریکی وەرد و شێوە
بەهارە گوڵ سەری هێنا دەرێ تۆش	هەڵستە کوردە چیدی سەر مەنێوە
هەموو قەومێک وەسەرکەوتووە لە هەوراز	بەشی تۆ کوردە تاکەی هەر نشێوە
بخوێنە فکری زانست و هونەر بە	لە لای کوللی کەسێ جاهیل دزێوە
وەرە فێری تەمەددون بە عەزیزم	هەتا خەڵکی نەبێژن کوردە دێوە
مەبە مەئیووس و ئومێدت قەوی کە	فریشتەی جوانی سەربەستیت بەڕێوە
ئەوەندەت فەرقە ئازاد نی وەکوو خەڵک	دەنا فەرقت نییە زەڕێک بە شێوە
ئەوەش موژدەت دەمێ هەر بەو زووانە	دەبێ ساز، هەڵپەڕە جا تۆش لە جێوە
هەتا پێیێک لە بێرلین بچنە پێشێ	سوپای سوور دێتە پێش ئازادی ئێوە
بژی مارشاڵ ستالین پێشەوای رووس	کە ئازادی لە گیتیدا بەشێوە

بنکەی ژین www.zheen.org

لە لاپەڕە ١٦٧ و ١٦٨ی کتێبەکەی کاک دوکتور «ئەفراسیاو هەورامی» (رۆژهەڵاتی کوردستان...) و لە درێژەی راپۆرتەکەی «هاشمۆڤ»دا هاتووە: «تێکهەڵچوونی کوردان لە ناو خۆیاندا زۆرتر بە پیلانی ئێرانیەکانە کە

مەبەستیان بێهێز کردنیانە. ئیشی ئێمە بۆ چوونە ناو کوردان هێشتا تەواو نییە. ئێمە هیچ ڕێکخراوێک (قوتابخانە ـ نەخۆشخانە)مان لە ناوچەی کونسولخانەکە نییە کە بتوانین لە ڕێگەی ئەوانەوە بچینە ناو خەڵک و لە ناو خێزانەکان و لاوەکاندا کاریگەر بین. ئێمە لە مەهاباد کە ناوچەیەکی گرینگە، نوێنەرێکمان نییە تا بتوانێ لە ڕووداوە سیاسیەکانی ئەم ناوچەیە ئاگادارمان بکاتەوە.»

ئەوەش بەڵگەیەکی دیکەیە بۆ سەلماندنی ئەو داوایە کە ڕووسەکان بۆ کەلک وەرگرتن لە سەرچاوەکانی ئەم ناوچەیە ئامادە بوون بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان دەکاری بێنن، دروست هەروەک ئەوەی کە پێشتر لە لاپەڕە ١٥١ و ١٥٢ی ئەم بەرهەمە (سێبەری ئازادی)دا باسمان کرد. خودی ڕووسەکان دەڵێن کە ئێمە بۆ ئەوەی خەڵک نەزانن (لە شاری میانە) خەریکی چین کۆمەڵەی پێوەندی فەرهەنگیمان لێ دانا و هەموو ڕۆژێ تاقمێک لە کارناسانی ڕووسی بە کێوانەوە بوون بۆ دیتنەوەی زەخیرە ژێر زەوییەکان.

«ئارچی باڵد ڕۆزوێڵت» لە لاپەڕە ٣٢٧ هەتا ٣٥١ی کتێبی «شوق آموختن»، بەشێکی بە کۆماری کوردستان تەرخان کردووە. ناوبراو جێگری وابەستەی نیزامی باڵوێزخانەی ئامریکا لە تاران و یەکێک لەو چوار ئامریکاییانە بووە کە لە سەردەمی کۆماری کوردستان لەگەڵ «قازی محەممەد» وتووێژ و دیداریان هەبووە. ناوبراو لە مانگی سێپتامبری ١٩٤٦ سەردانی مەهابادی کردووە. ئەو چەند دێڕەی خوارێ کورتەیەکە لە گرینگترین بابەتەکانی پێوەندیدار بە باسەکانی ئێمەوە.

لە لاپەڕە ٣٢٨دا دەڵێ: «لە ئاوریلی ١٩٤٥، ڕێکخراوی تەبلیغاتی شووڕەوی واتا «خانووی وێکس» VOKS لە ڕێوڕەسمێکدا «ئەنجومەنی فەرهەنگی شووڕەوی ـ کوردستان»ی لە مەهاباد دامەزراند. یەکێک لە گرینگترین بەرنامەکانی، پێکهێنانی شانۆیەکی نەتەوەخوازیی کوردی بوو...» لە لاپەڕە ٣٢٩شدا دەڵێ: «لە نۆوامبری ١٩٤٥، قازی، سەرۆکعەشیرەت و پیاوماقووڵانی شاری بۆ ناوەندی تازەی فەرهەنگیی شووڕەوی و کوردستان بانگێشتن کرد. ئەو هەر لەو کۆبوونەوەدا دامەزراندنی «ح.د.ک»ی ڕاگەیاند...» لە لاپەڕە ٣٤٢و٣٤٣شدا دەڵێ: «من لە ڕاپۆرتەکەمدا بۆچوونی ئەندامانی کومیتەی ناوەندیم

لەو ماوە کورتەیدا کە لە مەهاباد دەریانبڕیبوو، ئاوا لێکداوە: ئەوان لە شووڕەوییەکان مەمنوون بوون کە سەربەخۆیی بۆ مەیسەر کردبوون، بەڵام سوور بوون لە سەر ئەوەی شووڕەوییەکان دەست لە کاروباری وڵاتەکەیان وەرنەدەن و مەئموورەکانیشیان لە نێو شاری نەبن... (ل٣٤٣) سەر لەبەیانی ١٦ی سێپتامبر [٢٥ی خەرمانانی ١٣٢٥] چووین سەردانی چاپخانەی مەهابادمان کرد کە رۆژنامەی رۆژانەی «کوردستان» و چەند گۆڤاری بەتیراژی کەم بە زمانی کوردی تێدا چاپ و بڵاو دەکراوە... بەرپرسی چاپخانە دەزگای چاپەکەی نیشان داین کە لە جۆری «رۆتاری» بوو و بەڕواڵەت رووسیا سازی کردبوو. ئەگەرچی هێندێک لە پارچەکانی ئەو دەزگایە مارکی ئاڵمان یان چکۆسلۆواکی پێوە بوو. ئێمە چەند نوسخە لە تەواوی ژمارەکانی رۆژنامەکانی «کوردستان»مان لە دەسپێکی بڵاوبوونەوەی وەرگرت و هەروەها چەند گۆڤار و دیوانی شێعریمان بو بەرپرسی زانیاری بەڕێ کرد. هەر دوای ئەوەی کوردەکان زانیان ئێمە پێوەین بڕۆین، هاتنە لامان و گوتیان کە قازی محەممەد بۆ نانی نیوەڕۆیە بانگهێشتنی کردووین. بەو جۆرە ئێمە دیسان لە دەفتەری قازی محەممەد قسەمان لەگەڵ کردەوە. ئەوجار زۆربەی قسەکانمان، هەر بابەتەکانی فەرهەنگی بوون. ئەو گوتی: «خۆشحاڵم کە ئێوە نوسخەی بڵاوکراوەکانی ئێمەتان وەرگرتووە. چونکە پێم خۆشە وڵاتە یەکگرتووەکان هەموو شتێک سەبارەت بە کوردستان بزانێ. من شتێکم بۆ شاردنەوە نییە...» لە لاپەڕە ٣٤٧یشدا، باسی دیداری رۆژی ٢٨ی دێسامبری خۆی لەگەڵ دوکتور «ئەردەڵان»ی دۆستی خۆی کە بەرپرسی رۆژنامەی «کووهستان» بوو، دەکا و لە زمان وێوە دەڵێ کە چاپخانە[ی کوردستان] داخراوە. ئەوەی لەو کتێبەدا دەتوانین بۆ ئەم بەشە کەلکی لێ وەرگرین، بەکورتی ئەوەیە کە: ئەنجومەنی فەرهەنگی سۆڤیەت و کوردستان لە ئاوریلی ١٩٤٥ لە مەهاباد دامەزراوە. دەزگای چاپخانەی «کوردستان»یش لە جۆری «رۆتاری» بووە، ئەگەرچی بە نووسراوە لە رووسیا ساز کراوە بەڵام چەند پارچەیەکی ئاڵمانی و چکۆسلۆواکی پێوە بووە.

هەڵبەت لە لاپەڕە ١٧٥ هەتا ٢٠٧ی بەشی کۆتایی کتێبی «کردها و کردستان» نووسراوی «دریک کینان»یش بۆ وتاری «جمهووری مەهاباد»ی نووسراوی «ئارچی باڵد رۆزوێلت» تەرخان کراوە. لێرەدا لەبەر گرینگی چەند

بابەتێکی ئەو کتێبە، هێندێکی لێ دەنووسینەوە: لە لاپەڕە ١٨٠ و ١٨١دا باسی «ئەنجومەنی فەرهەنگی سۆڤیەت» دەکا و دەڵێ: «لەو قۆناغەدا وێکس VOKS ڕێکخراوی نەتەوەیی تەبلیغاتیی شووروەوی، بەرپرسی دامەزراندنی چەند بنکەیەکی «ئەنجومەنی پێوەندییەکانی فەرهەنگی ئێران و شووروەوی» لە ناوچەکانی ئێران بوو. چونکە کۆمەڵە [ی ژ.ک] پتر لەوە گەشە و پەرەی گرتبوو کە بتوانێ وەک رابردوو کۆبوونەوەکانی دەنێو ماڵاندا درێژە پێبدا، ڕێبەرەکانیان داوایان لە شووروەوی کرد، لقێکی ئەو ئەنجومەنە لە مەهاباد بکەنەوە. هیوادار بوون لەو ڕێیەوە، شوێنێک ببیننەوە کە لەوێ لێکتر کۆ ببنەوە و کەسیش سرنجیان نەداتێ و شکیان لێ نەکا. رووسەکان بەپەلە بەپیر داواکەیان هاتن و ئەنجومەنی ناوبراویان دامەزراند؛ ئەویش نە لە ژێر ناوی «ئەنجومەنی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی ئێران و شووروەوی»، بەڵکوو بە ناوی «ئەنجومەنی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی کوردستان و شووروەوی». بنکەی ئەو ئەنجومەنە زۆر زوو بۆ بە مەکۆیەک و کوردەکان بە ناردنی دە سندووق سیغاری سازکراو لە تووتنی کوردی بۆ پارێزەرانی سەرکەوتووی لێنینگراد، ئەمەگداری و حەقناسی خۆیان لە بەرامبەر پشتیوانە نوێیەکەیان دەربڕی. سەرەنجام لە مانگی ئاوریلی ١٩٤٥دا و لە ڕێوڕەسمێک کە لە بنکەی ئەنجومەن بەڕێوە چوو، کۆمەڵە [ی ژ.ک] ئاشکرا هاتە مەیدان. کونسوولی یەکێتی سۆڤیەت لە ورمێ و سەرۆکی «وێکس»ی ئازەربایجان لە میوانانی فەخری ئەو ڕێوڕەسمە بوون. بەشی سەرنجڕاکێشی ئەو بەرنامەیە، بەڕێوەچوونی «ئۆپێرا»یەک بوو کە لەودا ژنێک بە ناوی «دایکی نیشتمان» دەوری دەگێڕا... لە جەنگەی ئەو ڕێوڕەسمەدا بوو کە «قازی محەممەد»، سەرۆکی داهاتووی وڵاتی کورد، بوو بە ئەندامی کۆمەڵە[ی ژ.ک]...»

لە لاپەڕە ١٨٤ و ١٨٥یشدا، باسی دامەزراندنی (ح.د.ک) و بەیاننامە هەشت خاڵەکەی ئەو حیزبە دەکا و دەڵێ ئەم بەیاننامە کە ئیمزای قازی محەممەد و ١٠٥ کەس لە پیاوە ناسراوەکانی کوردی پێوە بوو، بڵاو کراوە.»

ناوی نهێنی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک)

له لاپەڕە ٢٣٢ هەتا ٢٥١ی ئەم بەرهەمەدا ناوی نهێنی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک)مان ناساندووە. لە هێندێک لەو ناوانە هەڵە و لە هێندێکیشیان کەموکووڕی هەیە. جا بۆ پوختەتر کردنی ئەو بەشەش لە کتێبی «ڕۆژنامەی کوردستان» و چەند سەرچاوەیەکی دیکە کەلک وەردەگرین. بەو هیوایەی دوای ئەو زیادکردن و ڕاستکردنەوانەش لە لایەن خوێنەرانەوە زانیاری نوێیان بخرێتە سەر.

لە لاپەڕە ٢٣٥ی ئەم بەرهەمە و لە ریزی ٢٥دا نووسیومانە: «ح. خەمناک، ح. قزڵجی» ناوی نهێنی «حەسەنی قزڵجی»ن. بەڵگەشمان هێناوەتەوە کە لە ل٥ی پێشەکی "ئاڵەکۆک"و گۆڤاری «هەڵاڵە»دا بەو ناوە نووسینی هەیە. بەڵام لە لاپەڕە ١٧ی کتێبی «ڕۆژنامەی کوردستان»دا بۆ ناساندنی کەسایەتی و ناوی نهێنی مامۆستا «حەسەنی قزڵجی» نووسراوە: «کە کۆمەڵەی ژ.ک دامەزراوە، بووە بە ئەندامی بە ناوی نهێنی «ژیر» چالاکانە کەوتووەتە کاری حیزبی...» ئەگەرچی لە لاپەڕە ٢٣٥ی (سێبەری ئازادی)دا کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» دەڵێ «ژیر» ناوی نهێنی «سەید ساڵحی ئەییووبیان»ە، بەڵام وێدەچێ بەپێی ئەو پێشەکییە کە مامۆستا هێمن بۆ کتێبی «پێکەنینی گەدا»ی مامۆستا «حەسەنی قزڵجی» نووسیویەتی (ژیر)یش ناوی نهێنی مامۆستا حەسەنی قزڵجی بێ.

لە لاپەڕە ٢٤٧ و ٢٤٨ی (سێبەری ئازادی)دا گوتوومانە کە بۆمان روون نەبۆوە «ئا.ک: پشتیوان ١٠٤٢» و «ئا.ک.ع: مرۆ ٦٧» کێن و ناوی نهێنی چ ئەندامێکن. بەڵام بە ئاوڕدانەوەیەک لە لاپەڕە ٣ی ژمارە ٢ی «رۆژنامەی کوردستان» کە کەوتۆتە لاپەڕە ٧ی کتێبی «رۆژنامەی کوردستان»، ئەو ناوانەشمان بۆ ئاشکرا دەبێ.

لەو ژمارەیەدا شێعرێکی مامۆستا «هەژار» لە ژێر ناوی «هەژار و مانگی بەفرانبار» چاپ کراوە و بۆ پێشەکی شێعرەکەشی ئەو چەند دێڕە نووسراوە: «لە کاتێکا دوو برای خۆشەویست و ئەندامی بەرزی کۆمەڵەی (دێموکرات) «مرۆ» و «پشتیوان» لە سەفەری کابەی هاتنەوە بۆکان، (هەژار) ئەو شێعرانەی خوێندەوە».

شێعرەکەش بەو بەیتە دەست پێدەکا:

«بەفرانبار خۆ تۆش چەن هەزار ساڵە   وەکوو گەلی کورد ژیانت تاڵە»

لە بەشێکی دیکەشدا دەڵێ:

«گەلێک لەمێژ بوو وەڵاتی کوردان   دیل و یەخسیر بوو بە دەس نامەردان
ژین و دارائی، دین و پیاوەتی   بۆ کورد نەمابوو لە سەتی سەتی
لە ناو موکریان کۆمەڵێکی چاک   لێک کۆبوونەوە لە لاوی خوێنپاک
بۆ رزگار بوون و نەجاتی وەتەن   تێکۆشین بە ماڵ، بە رووح و بەدەن
لە نێو ئەوانیش نەخوازا (لاوێک)   نەسرەوت لە رێی (نیشتمان) تاوێک
کاکە (رەحمانی ئێلخانی زادە)   لە خزمەتی وی (نیشتمان) شادە
تووش بوو لە رێیدا بە هەزار کڵۆ   هەتا (برای راست) خۆی کردە (مرۆ)
ئەم لە رێی وەتەن هەڵکرا چرای   بوو بە (پشتیوان) ئامۆزای برای
کاتێ زەمینەی کارەکە چنیا   وێکڕا گرتیان لای (خوداو) دنیا
(مرۆ و پشتیوان) بوو مەکە ئەوی   لە وەتەن دامان روو بە شووڕەوی...»

ئەوەی تا ئێستا لەو شێعرە بۆمان روون بۆتەوە، ئەوەیە کە «برای راست» و «مرۆ» هەردووک ناوی نهێنی «رەحمانئاغای ئێلخانیزادە»ن.

بەڵگەی دووهەممان لاپەڕە ٥ی ژمارە ٧و٨و٩ی گۆڤاری «نیشتمان»ە کە لەودا وتارێکی لە ژێر سەردێڕی «مۆسکوا، واشنگتۆن، لوندون»ی بە ناوی

بنکەی ژین www.zheen.org

نهێنی «ئا: ک.ع. مرۆ ٦٧» نووسیوە. ژمارەی ئەندامەتی (٦٧) لە لاپەڕە ٣ی ژمارە ٢ی گۆڤاری «نیشتمان»یشدا هاتووە و نووسراوە: «لە شاری (ک ـ K) «برای ڕاست» ئەندامی ژمارە ٦٧ سەرۆکی ئیدارەی محەللی ئەم شارە ٤ دیناری عێراقی (٥٠٠ ڕیاڵ)ی بۆ کۆمەکی چاپخانەی ناردبوو وەرمانگرتووە.»

دیسان لە لاپەڕە ٥ی ژمارە ٣و٤ی گۆڤاری «نیشتمان» لە وتاری «کوردی دەبێ چۆن بنووسرێ؟» بۆ ناوی نووسەرەکەی نووسراوە: «ئا.ک: برای ڕاست ـ ٦٧» لە پشتی بەرگی ژمارە ٦ی گۆڤاری «نیشتمان» و لە ڕیزی ژمارە ٨دا «دەسیاوی بۆ چاپ» ناوەکەی بەم چەشنە هاتووە: «ڕ. برای ڕاست».

هەروەک دیتمان لە هەر دووک ناوە نهێنییەکەدا ژمارەی ئەندامەتی ٦٧ نووسراوە بۆ ناوی چکۆلەش جارێک (ڕ. برای ڕاست) و جارێکیش (ع.مرۆ) هاتووە کە مەبەست لە (ڕ) و (ع) یەکەم پیتی ناوەکانی ڕەحمان یا عەبدوڕڕەحمانە.

هەڵبەت با ئەوەش بڵێین کە چوونی ئەم دوو کەسە بۆ سەفەری حەج شتێک نەبووە کە تەنانەت ئینگلیسیەکانیش نەیانزانیبێ. بۆ ئەو بابەتە ئاوڕێک لە لاپەڕەکانی ١٧٣ و ١٧٤ی کتێبی «ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە بەڵگەنامەکانی وەزارەتی دەرەوەی بریتانیادا» بدەین بزانین لەو بارەوە چی نووسیوە: لە بەشێکی ڕاپۆرتی «٢٢ی سێپتامبر تا ٣ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥»دا هاتووە: «سمایل ئاغا کوڕی مەحموودئاغا [ئێلخانیزادە] و ڕەحمانئاغای کوڕی حاجی بایزئاغا [موهتەدی] سەردانی عێراقیان کردووە کە دەڵێن لە سەر ڕێگای چوونیان بۆ مەککەدا بووە، بەڵام لەبەر ئەوەی هیچ پاسپۆرتێکیان نەبووە، چاووڕاوی ئەوە هەیە کە سەفەرەکەیان لە پێوەندی شەڕی بارزاندا بووبێت...»

لە لاپەڕە ٢٤٧ی (سێبەری ئازادی)دا بۆ «ئا.ک: پشتیوان ١٠٤٢» نووسیومانە: «بۆمان روون نەبۆوە کێیە». ئەو ناوە لە لاپەڕە ١١ی ژمارە ٦ی گۆڤاری «نیشتمان»دا هاتووە. بۆ ڕوونبوونەوەی ئەو ناوەش جگە لەو شێعرەی مامۆستا هەژار، بەڵگەیەکی دیکەشمان هەیە، ئەویش لاپەڕە ٦١ی کتێبی «ڕۆژنامەی کوردستان»، یا هەمان لاپەڕە ١ی ژمارە ١٦ی «ڕۆژنامەی کوردستان»ە. کە لە سەردێڕی وتارێکدا نووسراوە: «وتاری برای «پشتیوان» ئیسماعیلی ئێلخانیزادە».

که وایه به ئەرخەیانی دەتوانین بڵێین: «ئـا.ک پشـتیوان» نـاوی نهـێنی «ئیسماعیلی ئێلخانیزادە»یە. ژمارەی ئەندامەتیشی ١٠٤٢ بووە.

له لاپەڕە ٢٣٩ی (سێبەری ئازادی)دا و لە ریـزی ٥٧ی لیسـتی ئەندامانـدا نووسیومانه «ئاواڵ» ناوی نهێنی «مستەفا ساوجبلاغی»یـه، بـەڵام بـەپێی ئـەو بەڵگەی خوارێ، ئەم هەڵەیه راست دەکەینەوە. لە لاپەڕە ٩٧ی کتێبی «رۆژنامەی کوردستان»دا کە هەمان لاپەڕە ٥ی ژمارە ٢٤ی «رۆژنامەی کوردستان»ە، هاتووە: «جێژنێک کە بە ئیفتیخاری پێشەوای بەرزی کوردستان رۆژی ١٩ی رێبەنـدان لـە تەڕەف تەواوی ئاغایانی بەگزادە لە «یەکشـەوە» کـرا.» دواتـر دەڵـێ: «ئاغـای عەبدوڵڵا نیرومەند نووسەری حیـزبی یەکشـەوە ئـەم شـێعرانەی خوێنـدەوە.» شێعرەکە بەو بەیتە دەست پێدەکا:

له پاش حەمد و سەنا و تەوسیـفی زاتـی سوبحانی
دەکەم نەعتی رەسووڵی ئەکرەم و وەسفی سەحابانی

لە بەیتی کۆتاییشدا دەڵێ:

«ئەگەرچی تەبعی (ئاواڵ) پیر بووە وەک خۆی لە داخانا
لەبـەر ئـەم جێژنە هێناویەتۆ دیسان لە نـوێ جـوانی

لە لاپەڕە ٣ی ژمارە ٧و٨و٩ی گۆڤاری «نیشتمان»دا شێعرێک لە ژێر نـاوی «راسپێری شەماڵ بۆ کورد» چاپ کراوە کە ئاوا دەست پێدەکا و دەڵێ:

«سـروەی شـەماڵ لـە کـاتی بـەیانا کـە رادەبـرد
دوێنـێ وتی لـە قـەولی منـەوە تـۆ بڵـێ بـە کـورد
پێرێکـە مـن لـە مەجلسـی میللـی لـە ئانقـەرە
گوێم لـێ بـوو ترکـەکان هـەموو تـەدبیریان دەکـرد
پـێیـان وەهایـە میللـەتی کـوردی لـە رووی زەوی
هەرچی هەیە لـە نـاوی بـەرن زۆر بـە دەسـتوبـرد
ئـەم کـوردە بـێسـەروبەرە بـۆ بوونـە جوولەکـە
بمرن! گـەلێ زۆر باشـترە لـەم ژینـە قـەومی کـورد
«ئـاواڵ» حـەرامی کـردووە ماڵـی خـودا لـە خـۆی
تـاکوو نـەکا زیـارەتی (بیـتالحـرم)ی کـورد»

لە ژێر شێعرەکەشی نووسراوە: «ئا.ک: ئاواڵ».

پێشتر گوتمان مەبەست لە «ئا.ک» رەمزی شاری بۆکانە. «یەکشەوە» دێیەکی پەنا ئەو شارەیە. هەروەک دیتمان «ئاواڵ»ی شاعیر لە هەردووک بڵاوکراوەکەدا (نیشتمان و کوردستان)، هەستی میللی تێکەڵ بە هەستی ئایینی کردووە. هەر بۆیە بە روونی و ئەرخەیانی دەتوانین بڵێین «ئا.ک. ئاواڵ» ناوی نهێنی کاک «عەبدوڵڵا نیروومەند»ە.

لەو ژمارانەشدا ناوی چەند کەسێک هاتووە کە دەبنە پاڵپشتێک بۆ ئەو بۆچوونانەی ئێمە و لە راستییان ئەرخەیان دەبین.

لە لاپەڕە ٣ی ژمارە ٢٨ و لاپەڕە ٢ی ژمارە ٣٢ی رۆژنامەی «کوردستان» «بەیان» نازناوی شێعری و ناوی نهێنی «محەممەدئەمینی خاتەمی»یە کە لە لاپەڕە ٢٣٥ی (سێبەری ئازادی)دا ناوی هاتووە.

لە لاپەڕە ٢ی ژمارە ٣٣، نازناوی شێعر و ناوی نهێنی «خاڵەمین» (خاڵە)یە کە لە لاپەڕە ٢٣٥ی (سێبەری ئازادی)دا ناوی هاتووە.

لە لاپەڕە ٤ی ژمارە ٥٥ی رۆژنامەی «کوردستان»دا «زرینگ» نازناوی شێعری مامۆستا «سەید کامیلی ئیمامی»یە کە ئێمەش لە لاپەڕە ٢٤١ی (سێبەری ئازادی)دا بە ناوی نهێنی (کۆمەڵەی ژ.ک)یمان داناوە.

لەو دواییانەدا کتێبی «بیرەوەریەکانی محەممەدی شاپەسەندی» چاپ و بڵاو کراوە. لەو کتێبەشدا باسی ناوی نهێنی چەند کەس لە ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) هاتووە کە ئەوانیش دەخەینە سەر لیستی پێشوومان.

کاک «محەممەدی شاپەسەندی» لە لاپەڕە ٢٤ی بیرەوەرییەکانیدا باسی ئەوە دەکات کە بە هۆی کاک «دڵشادی رەسووڵی»یەوە چووەتە نێو ریزی ئەندامانی کۆمەڵەی (ژ.ک) و بە ئامادە بوونی کاک «عەلی رێحانی» و «عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی» و «دڵشادی رەسووڵی» لە ماڵی کاک «عەلی رێحانی» مەڕاسیمی سوێندخواردنی بەجێهێناوە. بۆخۆی سەبارەت بەو باسە دەڵێ: «هەر لەو مەڕاسیمەدا من ناوی نهێنی «م.ش. ئازەر»م بۆخۆم هەڵبژارد، باوکم ناوی «بازرگان»ی بۆخۆی دیاری کرد.» لە لاپەڕە ٣٢شدا دەڵێ: «سوێندەکەم لە بەردەم دڵشادی رەسووڵی و عەلی رێحانی و سەدیقی حەیدەری و پێنج کەسی تردا خوارد واتە هەشت کەس لە سەرانی کۆمەڵە. ئەمەش لە ماڵی

«عەلی ڕێحانی» بوو کە یەکێکە لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی «ژ.ک» کەچی بەداخەوە تا ئێستاش باس نەکراوە.»

لە لاپەڕە ٤٦ی بەشی پاشکۆی ژمارە ٢شدا نووسیویەتی: «من و باوکم لە یەک کاتدا و شوێندا بووینە ئەندامی کۆمەڵەی ژ.ک. باوکم پێش من سوێندی ئەندامێتیی خوارد. ژمارە ئەندامێتیی باوکم ٨٢٠ و ناوی نهێنی «بازرگان» بوو. ژمارەی ئەندامێتیی خۆشم ژمارە ٨٢١ و ناوی نهێنیم «م.ش. ئازەر» بوو».

ئەوەی پێویستە لەو قسانەی کاک «محەممەد»ی زیاد کەین ئەوەیە کە ناوی باوکی کاک «محەممەدسالحی شاپەسەندی» بووە.

لە لاپەڕە ٢٧ی بەشی پاشکۆی ژمارە ١دا سەبارەت بە ناوی نهێنی «قازی محەممەد» دەڵێ: «قازی محەممەد کە هاتە ریزی «ژ.ک» لە پێشدا ناوی «یەزدی»ی بۆخۆی هەڵبژاردبوو، بەڵام پاش بەینێک نە خۆی نە برادەران ئەم ناوەیان پێ باش نەبوو، وا بوو گۆڕیی بە (بینایی)».

بۆ ئەوەش هەر ئەوەندە زیاد دەکەین کە ئەگەر «یەزدی» ناوی نهێنی هەوەڵ جاری «قازی محەممەد» بووبێ، ڕەنگە پێشەوا لەبەر گەورەیی و نەترسی شاعیری بەناوبانگی ئێرانی واتا «فەڕوخیی یەزدی» ئەو ناوەی بۆ خۆی هەڵبژاردبێ.

لە کۆتایی ئەو باسەشدا ئەو ناوە نهێنییەش بە لیستی ئەندامانی دەستەی لاوانی کۆمەڵەی (ژ.ک) زیاد دەکەین کە کاک «عوبەیدیللا ئەییووبیان» دەیگوت: «عەبدوڕڕەحمانی لەشکری» ئەندامی دەستەی لاوان و ناوی نهێنی «ئاریانا» بووە و ژمارە ئەندامەتیشی ٣ بوو.

ناساندنی میرزا قاسمی قادری قازی

«لەمێژ بوو پێوە بووم لەسەر کەسایەتی «میرزا قاسمی قادری قازی» کە نێوەنێوە لە سەرچاوەکاندا باسی دەکرا، زانیاری ورد و دروست وەدەست بێنم. ئەوە بوو ڕێکەوتی ١٣٨٧/٦/٢٢ی هەتاوی بەرامبەر بە ٢٠٠٨/٩/١٢ ، وێڕای کاک تاهیری کەریمی چووینە خزمەت «فاتمە خانمی قادری قازی»، کچی خوالێخۆشبوو و «میرزا عەبدولغەفووری قادری» هاوسەری و ئەم وتووێژەمان لەگەڵ پێکهێنا. فاتمە خانم لە دایکبووی ساڵی ١٣١٤ی هەتاوییە و دانیشتووی شاری مەهابادە. لێرەدا دەقی تەواوی ئەم دانیشتنە وەک خۆی دەنووسمەوە و پێشکەشی خوێنەرانی دەکەم.

«بابم (قاسمی قادری قازی) کوڕی «قازی قادر» بوو. «قازی قادر»ی باپیرم خەڵکی دێهاتی «باخچە» و «سەرباخچە»ی مەنتەقەی «محاڵ» بوو، بەڵام بابم لە مەهاباد لە دایک بووە. دایکی ناوی «ئامینە»خانم و خێزانیشی (دایکی من) ناوی «خانمە» و خەڵکی گوندی «قۆڵغەتەپە» بوو. بابم پێنج منداڵی (کوڕێک و چوار کچ) هەبووە، چواریان بە منداڵی مردن و من تاقانە مامەوە. «میرزا سەعید»ی برای بابم لە شەڕی دژ بە رووسەکاندا کوژرا.

بابم سێهەم کەس لە پێکهێنەرانی کۆمەڵەی «ژ.ک» بوو. لەبیرمە «میرحاج» هاتوچووی ماڵی دەکردین. زۆر جارانیش کاکە «ڕەحمانی زەبیحی»

دەهات دەیگوت نانوچای بەیانی لەگەڵ تۆ دەخۆم. جاری وابوو بابم بە شەو دەڕۆیی و بە ئێمەی نەدەکوت دەچێتە کوێ و درەنگانی شەوێ دەهاتەوە. بەڵام بەبیرم نایە چووبێتە ئەودیو.

ئەمن منداڵ بووم و تازە دەچوومە مەدرەسە، بابم لە «باڵانیش»ی پەنا «ورمێ» دەگەڵ کاک «رەحمانی زەبیحی» و کاک «دلشادی رەسووڵی» گیران. ویستبوویان کارت و شتی کۆمەڵەی «ژ.ک» بلاو بکەنەوە. کە گیران، لە نێو شاردا بلاو بۆوە کوتیان کوڕی «میرزا جەلیلی فاڕووقی» راپۆرتی لێداون. پێم وایە ناوی «محەممەدی فاڕووقی» بوو. دواتر کە بابم لە بەندیخانە ئازاد بوو بە دەستووری «پێشەوا» نێردرا نەخۆشخانەی رووسەکان لە تەورێز و پاشان لەبەر ناسازی و نەخۆشی ئەو ماوەی بەندیخانەی، نێونێوە هاتوچووی «تاران»ی دەکرد؛ لەوێ ئەو «فاڕووقی»یە چووبوو گوتبووی من راپۆرتم لێداون، دەنا دۆستی زۆر نیزیکی بابیشم بوو.(!؟)

شەش‌حەوت مانگ گیران. لەبیرمە ئەودەمی کە بابم گیرابوو، دەساڵانە بووم. رۆژێکی لە سەر رێگای چوونەوەم بۆ مەدرەسەی، «قازی محەممەد» دیتمی، کەوشەکەم دڕابوو. یەکێکی راسپارد بۆ من کەوش بکڕێ، بۆیان کڕیم. زۆر جار بە بەر دەرکی «حیزب»دا دەڕۆیشتم تووشی «قازی محەممەد» دەبووم کوڵی گریانی دەهات بۆ من. زۆر باش لە بیرمە ئەو دەمی کە بابم گیرابوو، «قازی محەممەد» ٥٠٠تمەنی بۆ ناردین، هەمووی دووتمەنی کاغەزی بوو. هەموو جارێ رۆن و کەلوپەلی دیکەشیان بۆ دەناردین؛ جارێکیش «حاجی مستەفای داودی» پووڵی داینێ و کوتی بیدەن بە قەند و چا و شتی وا.

رۆژێک خەبەریان داینێ کە بابم ئازاد بووە، ئێمە زۆر خۆشحاڵ بووین کەچی دیسان هەر ئەوێ رۆژێ گرتبوویاننەوە. چونکە لێرە وەختێک ئەو سێ کەسە ئازاد بوون کردیانە جێژن، بۆیە ئەوان دیسان گرتبوویاننەوە. دوای ئەوە ئەو جار بە ئەسەحی خەبەریان داینێ کە هەموو ئازاد کراون، بەڵام بابم لە تەورێز لە نەخۆشخانەی شووڕەوی ماوەتەوە. پێشەوا «قازی محەممەد»، «میرزا کەریمی خوسرەوی» راسپارد من ببەنە لای بابم، چوومە تەورێز و لەوێ چاوم بە بابم کەوت. سێ چوار رۆژ لەوێ بووین. کاتێک ئازاد ببوو ردێنی زۆر هاتبوو.

بابم دەیگێڕاوە کە لە زیندان چییان بە سەر هێناون. دەیکوت: لە دیوێکیان کردبووین، ئاویان لە بن دەکردین و سەموونێکی ڕەقوتەقیان دەداینێ. بۆیە ئەو ئاوەشیان دەباڵ دەکردین هەتا وردەوردە فەلەج بین. من هەموو سەموونەکانم نەدەخوارد، ئەوەی دەماوە لە سەر یەکم دادەنان و دەمکردە کورسی و لە سەریان دادەنیشتم. ڕۆژێکی بردیانمە لای ئەو سەرهەنگەی محاکمەی دەکردم. یەک دانە لەو سەموونانەم دەگەڵ خۆم برد و کوتم قوربان لە زیندان ئەوەمان دەدەنێ، ئایا ئەوە دروستە؟...

دوایە لە مەهاباد سێ کوڕە سەرهەنگ و ئەفسەریان گرتبوو، ئەوانیان بەو سێ نەفەرە گۆڕییەوە. چەند ساڵ دواتر لە بابم دەپرسی بابە پشتت بۆ وایە، دەیکوت ڕۆڵە لە سەر ئەسپی کەوتووم. بە ئێمەی نەدەکوت. ئاخری ڕۆژێکی درکاندی و کوتی لە زیندان بە ناڵی ئەسپ داغیان کردووم!!

ئەو دەمەی کۆمەڵەی «ژ.ک» بوو بە «حیزبی دێموکرات»، ئەو هەر موعەللیم بوو. لە سەردەمی کۆماری کوردستان هیچ پۆستێکی نەدرابوویە. لەو ماوەیەدا حکوومەتی «قازی محەممەد» تێکچوو، ئەویش هەر نەخۆش بوو. ڕۆژێکی چووە سەربانی دیتی «قازی محەممەد» و چەند کەسی دی لە سێدارە دراون، هاتە خوارێ بە دایکمی کوت بە خودای ماڵوێران بووین، ئاغا (پێشەوا) و ئەوان ئیعدام کران. بۆ سبەینێ ڕۆیشتە «مزگەوتی قازی» بزانێ چ خەبەرە، چەند ڕۆژ دوایە ڕۆیشتە «قزڵجە» و لەوێشڕا چووبووە «خانەقای شێخی برهان». ماوەیەک لەوێ ماوە و دوایە هاتەوە مەهابادێ. «سەرهەنگ موزەففەری» لێرە بوو کوتبووی «میرزا قاسمی قادری» کاتی خۆی جەزای خۆی چێشتووە (ئەودەم کە لەگەڵ زەبیحی و دڵشاد گیرابوون) تاقیبی مەکەن.

ماوەی چوار ساڵ بۆ ورمێ دووریان خستینەوە (تەبعید). هەڵبەت بە ورمێش ڕازی نەبوون و بڕیار وا بوو بۆ دێیەکی دوورەدەستی دەوری ئەو شارەمان تەبعید بکەن، بەڵام ڕازی نەبوونی بابم لە لایەک و نەخۆشییەکەشی لە لایەک، بەرپرسانی ئەو کاتی ڕازی کرد هەر لە ورمێ بمێنینەوە. بابم لە دوو سێ قوتابخانەی جیاواز و لە پۆلەکانی سەرەتایی دەرسی بە منداڵان دەکوتەوە. لەو ماوەیەشدا و لە کۆتایی تەمەنیدا هەر زەلیل بوو چونکە «کیسەی سەفرا»ی عەمەل کرابوو.

پێم وایە رەشەمەی ساڵی ١٣٤٨ بوو کە ئەمری خودای کرد و لە سەر وەسیەتی خۆی لە دێی «خانەقای شێخی برهان» ناشتمان. چونکە کێلوقەبرێکی وای نەبوو، دوایە قەبرەکەشمان لێ ون بوو!؟»

قسەکان «فاتمە خانمی قادری قازی» لێرەدا کۆتایی پێهات. با بزانین سەرچاوەکانی دیکە سەبارەت بە «میرزا قاسمی قادری قازی» چۆن دواون و چیان نووسیوە:

«ویلیام ئیگلتۆن» لە کتێبی «جمهوری ١٩٤٦ کردستان»، وەرگێڕدراوی کاک «محەممەدی سەمەدی»، لاپەڕە ٧٦ و ٧٧ و لە بەشی «ئەندامەتی قازی محەممەد»دا دەڵێ: «... هەر بۆیە لە یەکێک لە رۆژەکانی مانگی ئۆکتۆبری ساڵی ١٩٤٤ «قازی محەممەد» بۆ ماڵی «ئەحمەدی ئیلاهی» بانگهێشتن کرا. لەوێ بیستوچوار کەس لە ئەندامانی کۆمەڵە [ی ژ.ک] کۆ ببوونەوە و لە نێو ئەواندا دە کەس زۆر جێگای متمانە و باوەڕ بوون. بابەتەکەیان بە هەمووان رانەگەیاند، بڕیار درا کە دوو کەس «قاسمی قادری» و «قادری مودەڕریسی» لە دیوێکی دیکەدا لەگەڵ قازی قسە بکەن و داوای لێبکەن ببێتە ئەندامی کۆمەڵەی «ژ.ک». ئەگەر پەسندی نەکرد هەر لەو دیوەڕا بڕوا و نەیەتە نێو میوانەکان، ئەگەریش قبووڵی کرد و وەڵامی «بەڵێ»ی داوە، بێتەوە دیوەکەی هەوەڵێ و بگەڕێتەوە نێو میوانەکان و لەوێ رێوڕەسمی سوێندخواردن بەجێ بێنێ. «قازی محەممەد» بێ دوودڵی و شک و گومان ئەندامەتی کۆمەڵەی «ژ.ک»ی قبووڵ کرد. ئەگەرچی وەک ئەندامی کومیتەی مەرکەزی هەڵنەبژێردرا، بەڵام لە راستیدا رێنوێن و زمانحاڵی کۆمەڵە [ی ژ.ک] بوو.»

ئەوەی لێرەدا بۆ ئێمە گرینگە ئەوەیە کە «میرزا قاسمی قادری قازی» لە باوەڕپێکراوترین ئەندامانی کۆمەڵەی «ژ.ک» بووە و یەکێک لەو کەسانەی پێشنیاری ئەندامەتی بە پێشەوا «قازی محەممەد» داوە.

کاک «سەید محەممەدی سەمەدی» لە لاپەڕە ٢٠ و ٢١ی «ضمیمە نگاهی بە تاریخ مهاباد»دا باسی سێ کەس دەکا کە بە هۆی پێوەندی لەگەڵ «تاران»لە سەردەمی «حکوومەتی کوردستان»دا لە زیندانی «بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی حکوومەتی کوردستان» لە مەهاباد دەسبەسەر بوون. ئەو سێ کەسە بریتین لە «محەممەدی فاڕووقی»، «مەلا عەبدوڕڕەحمانی سورنجداغی» و «هەمزە قاوەچی» کە خەڵکی نەغەدە بوو.

لە لاپەڕە ٤٠٠ی هەمان سەرچاوەی پێشوودا سەبارەت بە «میرزا جەلیلی فاڕووقی»ناوێکیش دەنووسێ: «چەند کەسی وەک «میرزا جەلیلی فاڕووقی» و ماموستا «ئەحمەدی تورجانیزادە» (مامۆستای پێشووی زانکۆی تەورێز) بوونە مامۆستای قوتابخانەکان» (مەبەست مامۆستای «قوتابخانەی سەعادەت» لە مەهابادە.)

پێم وایە ئەو «محەممەدی فاڕووقی»یەی لێرەدا ناوی هاتووە هەمان کەسە کە «فاتمە خانمی قادری قازی» دەڵێ راپۆرتی لە «میرزا قاسمی قادری قازی» باوکی و مامۆستا «زەبیحی» و کاک «دڵشادی رەسووڵی» داوە. ئەگەر ئەو بۆچوون و بابەتانەی بۆ ئەم بەشە باسمان لێکردن راست بن، ئەوە بەو ئاکامە گرینگە دەگەین کە بەڕاستی ئەو تۆمەتەی دەخرێتە ئەستۆی پێشەوا «قازی محەممەد» کە لەقسان ئەو بە ئانقەست ئەو سێ کەسەی بۆ ئەو مەئمووریيەتە ناردووە هەتا بگیرێن و دواتر لە نەبوونی واندا «کۆماری کوردستان» رابگەیەنێ، تەواو رەد دەبێتەوە. رەنگە ئەو «میرزا جەلیلی فاڕووقی»یەش کە لێرەدا ناوی هاتووە باوکی «محەممەدی فاڕووقی»بێ. با ئەوەش بڵێم کە روونکردنەوەی ئەوە کە «میرزا جەلیلی فاڕووقی» چ پێوەندییەکی لەگەڵ «محەممەدی فاڕووقی» هەبووە، هیچ لە کەسایەتی ناوبراو کەم ناکاتەوە. رەنگە واش نەبێ و هیچی یەکتر نەبن. خودی «محەممەدی فاڕووقی»ش دواتر ئەوەندەی پیاوەتی کردووە و داوای لێبووردنی لە «میرزا قاسمی قادری قازی» و دوو هاوڕێکەی دیکەی کردووە کە تووشی ئەو هەڵە گەورە بووە.

سەبارەت بە ئەندامەتی «میرزا قاسمی قادری قازی» لە کۆمەڵەی «ژ.ک»، هەروەک لە چەند لاپەڕەی جیاوازی ئەم بەرهەمەدا ناوی هاتووە، ناوبراو یەکێک لەو یازدە کەسەی دامەزرێنەر و بناغەدانەری کۆمەڵەی «ژ.ک» بووە.

لە نامەیەکی مامۆستا «زەبیحی»دا و لەسەر داوا و ویستی سەرکونسوولی یەکێتی سۆڤیەت لە تەورێز کە رێکەوتی ١٩٤٤/١٢/٢٣ی بە سەرەوەیە، «میرزا قاسمی قادری قازی» وەک یەکێک لە ئەندامانی هەڵسووڕ و بەبیروباوەڕی کۆمەڵەی «ژ.ک» ناسێندراوە. لیستەکە ناوی ٢٢ ئەندامی تێدایە کە ژمارە «یەک»ی ئەندامەکان «میرزا قاسمی قادری»یە. «میرزا قاسمی قادری قازی»

یەکێک بووە لەو چەند کەسەی وەک نوێنەری کۆمەڵەی «ژ.ک» داوای دامەزراندنی «کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگی شووڕەوی و کوردستان»ی لە مەهاباد کردووە. (بڕواننە لاپەڕە ٥٠ی کتێبی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان» نووسراوی کاک »حامیدی گەوهەری»).

ناوی نهێنی «میرزا قاسمی قادری قازی» لە کۆمەڵەی «ژ.ک»دا «ق.ق.ق. پیاو» و ژمارە ئەندامەتیشی ١٠٥٣بووە. هەڵبەت ئەو ژمارەیە ئەوە ناگەیەنێ کە وا درەنگ بووبێتە ئەندامی ئەم کۆمەڵە. هەروەک پێشتر گوتمان ناوبراو یەکێک لە دامەزرێنەرانی سەرەکی کۆمەڵەی «ژ.ک» بووە و تەنانەت ژمارەی ئەندامەتیشی نهێنی بووە.

«میرزا قاسمی قادری قازی» وێڕای مامۆستا «زەبیحی» و کاک «دڵشادی رەسووڵی» لە مەئمووریيەتێکی کۆمەڵەی «ژ.ک»دا لە «بالانیش» دەگیرێ و نیزیک ٦،٧ مانگ لە بەندیخانەی تاران دەمێنێتەوە. ناوبراو لە پەیمانی دووقۆڵی نێوان کۆمەڵەی «ژ.ک» و کۆمەڵەی «هیوا»دا کە ناوی «پەیمانی سێسنوور»ی لە سەر داندرا، وێڕای مامۆستا «زەبیحی» و مامۆستا «هەژار» بەشدار بووە و سەرۆکی نوێنەرانی هەردووک کۆمەڵە بووە.

«میرزا قاسمی قادری قازی» ئەندامی هەیئەتی ناوەندی و هەیئەتی ئیستیشارەی کۆمەڵەی «ژ.ک» بووە. (بڕواننە پێڕستی ناوەکان و ئەو لاپەڕانەی ناوی «میرزا قاسمی قادری قازی» تێدایە)

بەپێی لاپەڕەکانی ١٩٨و ٢٠٢و ٢٠٣و ٢٠٥و ٢٠٨و ٣٨٧ی کتێبەکەی «دوکتور قادری مەحموودزادە (ئاسۆ)» (خاطرات زندگی پر ماجرای دکتر آسو ـ چهره مهاباد» کە لەودا باسی «میرزا قاسمی قادری قازی» هاتووە، دەردەکەوێ کە ناوبراو لە جۆزەردانی ساڵی ١٣٢٩ی کۆچی هەتاوی (مانگی مەی ١٩٥٠ی زایینی) لە «ورمێ» بووە و وەک مامۆستای قوتابخانە بۆ ئەو شارە دوور خراوەتەوە (تەبعید). جا روون نییە چەند ساڵ پێشتر دوور خراوەتەوە «ورمێ» و تا چ ساڵێکیش لەوێ ماوەتەوە.

«دوکتور ئاسۆ» لە کتێبەکەیدا زۆر تاریفی پیاوەتی و گەورەیی و لێهاتوویی و جێگای متمانە بوونی «میرزا قاسمی قادری» دەکا و دەڵێ ناوبراو

لە قوتابخانەی «محەممەدرەزاشای پەهلەوی» شاری «ورمێ» وەک مامۆستا خزمەتی دەکرد و وێڕای «مستەفای موئمینی» بۆ ئەو شارە دوور خرابۆوە.

کاک «خەلیلی فەتاحی قازی» لە چەند لاپەڕەی جیاوازی کتێبەکەیدا (تاریخچۀ خانوادۀ قاضی در ولایت موکری» باسی «میرزا قاسمی قادری قازی» کردووە.

لە لاپەڕە ٦٧ی کتێبەکەیدا باسی کوژرانی کوڕێکی «قادری قازی» باوکی «میرزا قاسم» بە ناوی «میرزا سەعید» دەکا و دەڵێ: «رووسەکانی تیزاری لەو چەند ساڵەی شەڕی نێونەتەوەیی یەکەمی جیهانی (١٩١٤ ـ ١٩١٨ی زایینی) زەبری کوشەندەی گیانی و ماڵییان لە کوردستان دا. خودالێخۆشبوو میرزا «فەتاحی قازی» کوڕی میرزا «ئەحمەدی قازی» و میرزا «ئەحمەدی عەلی گۆلێ» کوڕی حاجی «رەحیمی قازی» و «میرزا سەعید» کوڕی «قازی قادر»یان کوشت و خانووی خودالێخۆشبوو «قازی عەلی» و «میرزا فەتاحی قازی» و «قازی مونعیم»ی کوڕی «قازی وەهاب»یان ئاور تێبەردا...»

لە لاپەڕە ١١٧شدا باسی رۆژی هێرش کردنە سەر ئیدارەی شارەوانی مەهاباد لە رێکەوتی ١٣٢٣/١١/٢٦ی هەتاوی دەکا و لە درێژەی باسەکەیدا لە لاپەڕە ١٢٢ باسی ئەوە دەکا کە لە لایەن «میرزا قاسمی قادری قازی»یەوە لە پیلانی کوشتنی پێشەوا «قازی محەممەد» ئاگادار کراوەتەوە.

«قازی محەممەد» لە سەر رێگای هاتنەوەی لە تاران لایدابووە گوندی «گوێگجەلی» و رۆیشتبووە لای خزمەکانی. بەپێی قسەکانی «میرزا قاسمی قادری» بڕیار وابوو لە لایەن نەیاران و دوژمنانەوە «قازی محەممەد» لە سەر رێگای هاتنەوەی لە تاران بکوژرێ. هەر بۆیە «کاک خەلیلی فەتاحی قازی» وێڕای «میرزا قاسم» و چەند کەسی دیکە بە چەکەوە دەچنە گوندی «گوێگجەلی» لە سەر رێگای «میاندواو» و «پێشەوا قازی» لە رووداوی گرتنی بەڕێوەبەرایەتی شارەوانی و هەوڵی کوشتنی خۆی ئاگادار دەکەنەوە و بۆ سبەینێ وێڕای چەند چەکداری دیکە دەگەڕێنەوە مەهاباد.

کاک «حامیدی گەوهەری» لە کتێبی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان» و لە «لاپەڕەکانی ٣٥و ٣٦و ٥٠و ١٠٩و ١٢٠دا باسی «میرزا قاسمی قادری قازی» کردووە. ئێمە لە زۆربەی ئەو لاپەڕانە و لە جێی خۆی کەلکمان وەرگرتووە. ئەوەی بۆ ئەم

بەشە لەم وتارەی ئێمەدا گرینگە لاپەڕەکانی ٣٥و ٣٦ی کتێبەکەیە. کاک «حامیدی گەوهەری» لەو دوو لاپەڕەیەدا بەو چەشنە باسی «میرزا قاسمی قادری» کردووە: «قاسمی قادری کوڕی قازی قادر کوڕی میرزا ڕەحمان کوڕی میرزا عەبدوڵلای قازی، کارمەندی ئیدارەی فێرکردن و بارهێنان (فەرهەنگ)ی شاری مەهاباد و مامۆستای قوتابخانەکانی ئەو شارە بووە.

دوای هەڵوەشانی «کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان» لە ساڵی ١٩٤١دا، یەکێک بووە لە کەسایەتییە هەرە بەتەمەنەکانی کورد کە بەشداری کردووە لە زیندوو کردنەوەی ئەو ڕێکخراوەیەدا... لە مەئموورییەتێکی هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەدا کە خەریک بووە لەگەڵ زەبیحی و محەممەد دڵشادی ڕەسووڵی لە مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٤ ـ ١٩٤٥ بچێ بۆ هەرێمەکانی ورمێ و سەڵماس و ماکۆ، لە نیزیک بەندی ورمێ دەکەمینی ئەرتەش و ژاندارمەکانی ورمێ دەکەوێ و دوای هەڵوەشانی «ژ.ک» و دامەزرانی کۆماری کوردستان ئازاد دەکرێ. [بۆ ڕوون بوونەوەی ڕۆژی گیران و ئازادبوونیان بڕواننە لاپەڕەکانی ١٠٠و ١٠٢و ١٠٣و ١٠٧ تا ١٠٩ی ئەم بەرهەمە] قازی لەوە دەچێ دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان چووبێتە ورمێ و لە ئیدارەی فێرکردن و بارهێنانی ئەو شارە مامۆستایەتیی کردبێ، چونکە دوکتور قادری مەحموودزادە (ئاسۆ) لە بیرەوەرییەکانیدا پەنجە بۆ ئەو یارمەتییانە ڕادەکێشێ کە ناوبراو لە ساڵانی دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان بە کوردەکانی مهابادی کردووە. قاسمی قادری لە ساڵانی ١٣٤١ یان ١٣٤٢ هەتاوی کە دەبێتە ٦٢ ـ ١٩٦٣ زایینی لە مهاباد کۆچی دوایی کردووە و تەرمی پیرۆزی لە گۆڕستانی ئەو شارە بە خاکی نیشتمان سپێردراوە.»

ئەوەی وەک تێبینی لە سەر نووسراوەکەی کاک «حامیدی گەوهەری» پێویستە باسی لێوە بکرێ، هەتا ئێرە ئەوەیە کە بە ڕوونی «میرزا قاسمی قادری قازی» یەکێک لە ئەندامە بەتەمەنەکانی کۆمەڵەی «ژ.ک» بووە، بەڵام «هەرە بەتەمەن» نەبووە، بەڵکوو بەتەمەنترین ئەندامی دامەزرێنەری کۆمەڵەی «ژ.ک» «مەلا عەبدوڵڵای داودی» (مەلای حەجۆکی) بووە.

«میرزا قاسم» هەروەک لە نووسراوەکانی «دوکتور ئاسۆ»دا هاتووە و «فاتمە خانمی قاسمی قادری»یش باسی دەکا، لە «ورمێ» وەک مامۆستای دوورخراوە خزمەتی کردووە. بەپێی وتووێژەکەی لەگەڵ «فاتمەخانم»ی کچی

«میرزا قاسم»یش پێک هاتووە، «میرزا قاسم» لە «خانەقای شێخی برهان» نێژراوە نەک مەهاباد.

ئەوەی ماوە و گرینگی تایبەتی هەیە، دیاری کردنی رێکەوتی لە دایک بوون و کۆچی دوایی «میرزا قاسمی قادری قازی»یە.

بەپێی بەڵگە و ناسنامە، «میرزا قاسمی قادری قازی» رۆژی هەینی رێکەوتی ١٢٧٨/٦/١٥ی کۆچی هەتاوی بەرامبەر دەگەڵ ٨ی سێپتامبری ١٨٩٩ی زایینی لە مەهاباد لە دایک بووە و لە تەمەنی ٦٣ ساڵیدا و لە رۆژی دووشەممە رێکەوتی ١/٥ /١٣٤٧ی کۆچی هەتاوی بەرامبەر دەگەڵ ٢٥ی مارسی ١٩٦٨ی زایینی لە مەهاباد کۆچی دوایی کردووە و لەسەر وەسیەتی خۆی لە گوندی «خانەقای شێخی برهان» نێژراوە.

من لەو بڕوایەدام کە «میرزا قاسمی قادری قازی» ئەندامی «کۆمەڵەی ئازادیخوازانی کوردستان»یش بووە. بەڵگەی ئەو بۆچوونەشم ئەو وێنەیەیە کە ناوبراو بەچەکەوە لە ساڵی ١٣٠٤ی هەتاوی گرتوویەتی. دیارە زۆر زووتر لەو رێکەوتەی کە «کۆمەڵەی ئازادیخوازانی کوردستان» و کۆمەڵەی «ژ.ک» دامەزرێندراون، ناوبراو هەستی کوردایەتی و نەتەوەپەرستی لە نێو دڵ و مێشکدا هەبووە.

www.zheen.org

بەداخەوە «میرزا قاسمی قادری قازی» لە هیچ کام لە بڵاوکراوەکانی سەردەمی کۆمەڵەی «ژ.ک» و «کۆماری کوردستان» وتار و ناوێکی لێ نابیندرێ. جگە لەو دوو ژمارەی کوردستان کە ئەویش هەواڵی ئازادبوونی ئەو دوو هاوڕێیەکەی دیکەی تێدا بلاو بۆتەوە.

سەبارەت بە کەسایەتی «میرزا قاسمی قادری قازی»یش پێم وایە دۆست و دوژمنی لە سەر ئەو بڕوایەن کە ئینسانی وا خۆشناو و مامۆستای هێندە بەڕوحم و تێکۆشەری هێندە دڵسۆز و موحتەڕەم و زانای هێندە لێهاتوو بەدەگمەن هەڵدەکەوێ. ناوبراو لە قوتابخانەکانی مەهاباد و ورمێ و... دەرسی گوتووەتەوە و نموونەی رەوشتی باش و مامۆستایەکی پەرۆش بۆ داهاتووی گەلەکەی بووە.

چەند وێنەی دەگمەن

«A»

لە ڕاستەوە: ١- شێخ عوبەیدیللای زینویێ «نوێنەری کۆمەڵەی هیوا» ٢- سەعیدی کانیمارانی «خوارزای شێخ عوبەیدیللای زینویێ» ٣- عەبدوڕڕەحمانی شەڕەفکەندی (مامۆستا هەژار) «نوێنەری کۆمەڵەی ژ.ک» ٤- سەید عەزیزی شەمزینی (گەیلانی) «نوێنەری کۆمەڵەی هیوا» ٥- عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی «نوێنەری کۆمەڵەی ژ.ک» ٦- میرزا قاسمی قادری قازی «نوێنەری کۆمەڵەی ژ.ک و سەرۆکی نوێنەران»

تێبینی: ئەو وێنە دەگمەنە لە ڕۆژی کۆبوونەوەی پەیمانی سێ سنوور گیراوە و بۆ یەکەم جاریشە لەم بەرهەمەدا بڵاو دەکرێتەوە.

بۆ زانیاری زیاتر بڕواننە ئەم لاپەڕانە: ١٨٠ - ١٨١ – ١٨٣ تا ١٨٥ – ١٩٠ – ٢١٩ تا ٢٢٤ – ٣١٤

سەعیدی کانیمارانی ئەندامی کۆمەڵەی هیوا نەبووە؛ بەڵکوو وەک هاوڕێ دەگەڵ دوو ئەندامی نوێنەری کۆمەڵەی هیوا لەو کۆبوونەوەدا بەشداری کردووە. (بڕواننە لاپەڕەی ١٨١)

«B»

لە ڕاستەوە: ١- میرزا قاسمی قادری قازی ٢- عەبدوڕڕەحمانی شەڕەفکەندی ٣- عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی < سێ ئەندامی کۆمەڵەی ژ.ک > ٤- سەید عەزیزی شەمزینی (گەیلانی) ٥- سەعیدی کانیمارانی ٦- شێخ عوبەیدیللای زینوێ < دوو ئەندامی کۆمەڵەی هیوا و هاوڕێکەیان >

تێبینی: ئەو وێنە دەگمەنە لە ڕۆژی کۆبوونەوەی پەیمانی سێ سنوور گیراوە و بۆ یەکەم جاریشە لەم بەرهەمەدا بڵاو دەکرێتەوە.

بۆ زانیاری زیاتر بڕواننە ئەم لاپەڕانە: ١٨٠ - ١٨١ – ١٨٣ تا ١٨٥ – ١٩٠ – ٢١٩ تا ٢٢٤ – ٣١٤

سەعیدی کانیمارانی ئەندامی کۆمەڵەی هیوا نەبووە؛ بەڵکوو وەک هاوڕێ دەگەڵ دوو ئەندامی نوێنەری کۆمەڵەی هیوا لەو کۆبوونەوەدا بەشداری کردووە. (بڕواننە لاپەڕەی ١٨١)

وەک لە لاپەڕەکانی ١٨٠ و ١٨١ی ئەم بەرهەمەدا هاتووە؛ مامۆستا هەژار لە چێشتی مجێوردا دەڵێ: «مانگی جۆزەردان بوو... لە گوندی قاسملوو میوانی مستەفاغا ناوێک بووین. کابرا دەیەویست رووتمان کا بەڵام کە زانی دەمانچەمان پێیە وازی هێنا.» لە وێنەکانی A و B و Cدا دەبینین کە مامۆستا هەژار و مامۆستا زەبیحی دەمانچەیان دەبەر پشتێندیدایە.

هیچ دوور نییە هەر چوار وێنەی ئەم پەیمانە (وێنەکانی A و B و C و D) لە گوندی گردوان یا نزیک ڕەشماڵی شێخ عەبدوڵڵا (حاجی سەید عەبدوڵڵای ئەفەندی) لە «دزە» گیرابێ. هۆی ئەو بۆچوونەش جگە لە وتەکانی مامۆستا هەژار، خودی ئەم وێنەیە. لەم وێنەیەدا ئەگەر بە باشی

سرنج بدەین دەبینین کێوەکانی دەوروبەر پەڵەپەڵەی بەفریان پێوە ماوە کە ئەویش بە هۆی کوێستانی بوونی ناوچەکەیە. هەڵبەت ئەو بابەتە بۆچوونی ئەو نووسەرانەش ڕەد دەکاتەوە کە پێیان وایە پەیمانی «سێ سنوور» لە مانگی ئاگۆست (گەلاوێژ)دا پێکهاتووە. ئەو چەند بۆچوونە هەموو ئەوە دەسەلمێنن کە ئەم چوار وێنە لە ڕۆژی کۆبوونەوەی پەیمانی سێ سنوور گیراون. ڕەنگە وێنەگریش هەر ئەو کەسە بێ کە لە بەڵگەی پەیمانی سێ سنووردا بە م.س.خوێنین رابیتی دوو کۆمەڵەی ژ.ک و هیوا ناسێندراوە (بڕواننە لاپەڕەکانی ٢٨٣ تا ٢٨٥ و ٣٢١)

لێرەدا تەواو بۆمان دەردەکەوێ کە مامۆستا هەژار ئەو باسەی چەند بە ڕاستودروستی گێڕاوەتەوە. هەروەها بۆچوونەکانی پێشووشمان تەواو دەسەلمێنێ کە بەشدارانی پەیمانی «سێسنوور» هەر ئەوانە بوون کە مامۆستا هەژار ناوی بردوون.

بنکەی ژین
www.zheen.org

«C»

لە ڕاستەوە: ١- عەبدوڕڕەحمانی شەڕەفکەندی ٢- عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی ٣- میرزا قاسمی قادری قازی ٤- سەعیدی کانی‌مارانی «بڕواننە لاپەڕەکانی ١٨٠ و ١٨١»

تێبینی: ئەو وێنە دەگمەنە لە ڕۆژی کۆبوونەوەی پەیمانی سێ سنوور گیراوە و بۆ یەکەم جاریشە لەم بەرهەمەدا بڵاو دەکرێتەوە.

www.zheen.org

«D»

لە ڕاستەوە: ١- شێخ عوبەیدیللای زینویَ ٢- سەید عەزیزی شەمزینی «بڕواننە لاپەڕەکانی ١٨٠ – ١٨١ – ١٩٠ – ٢٢٢ تا ٢٢٤ – ٣١٤»

تێبینی: ئەو وێنە دەگمەنە لە ڕۆژی کۆبوونەوەی پەیمانی سێ سنوور گیراوە و بۆ یەکەم جاریشە لەم بەرهەمەدا بڵاو دەکرێتەوە.

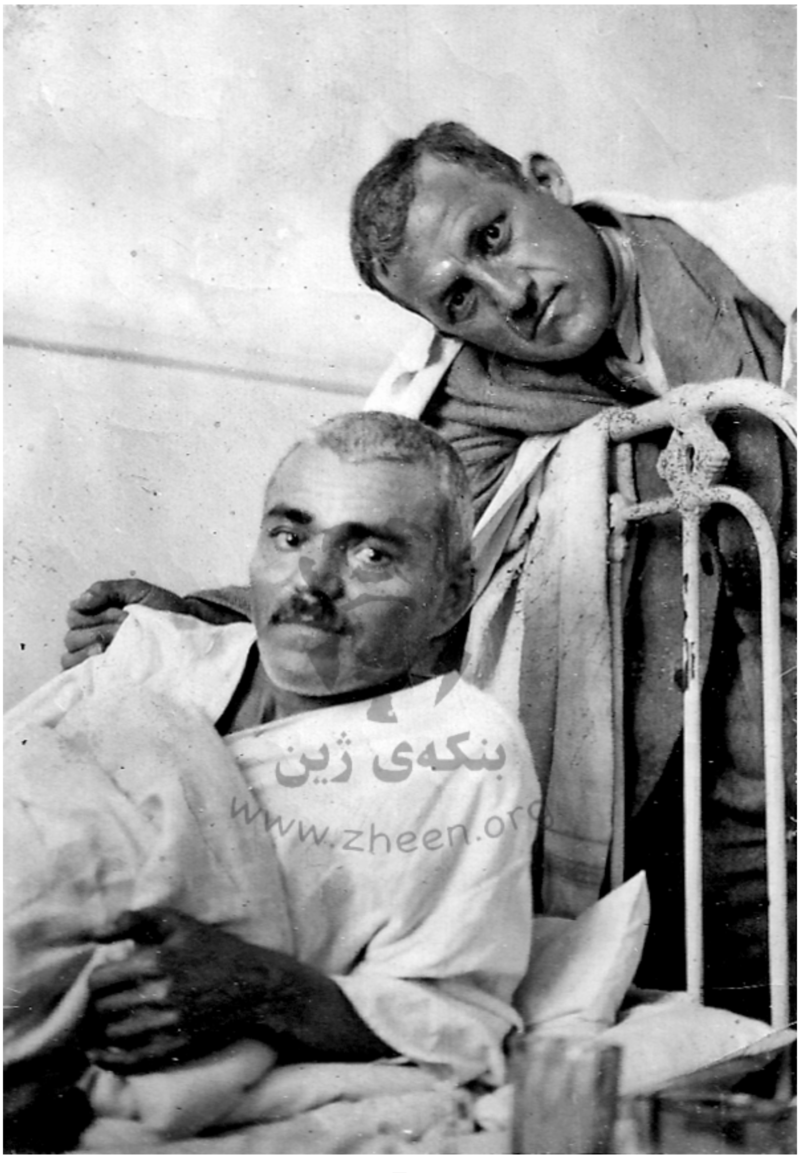
بنکەی ژین
www.zheen.org

«E»

لە ڕاستەوە: ١- میرزا محەممەدی تۆکمەچی (؟) ٢- میرزا قاسمی قادری قازی « نەخۆشخانەی شووڕەوی لە تەورێز»

تێبینی: ئەو وێنەیە دوای ئازاد بوونی میرزا قاسمی قادری لە بەندیخانەی قەسری قەجەری تاران گیراوە و میرزا محەممەدی تۆکمەچی سەردانی کردووە. «بڕواننە لاپەڕەکانی ١٠١ – ١٠٢ – ١٣٠»

«F»

لە ڕاستەوە: ١- میرزا قاسمی قادری قازی ٢- میرزا محەممەدی کوڕی میرزا حوسێنی قازی ساوجبلاغی

تێبینی: ئەو وێنەیە ڕۆژی پێنجشەممە ڕێکەوتی ٢٠ی ڕەجەبی ساڵی ١٣٤٤ی کۆچی مانگی «١٥ی ڕێبەندانی ١٣٠٤ کۆچی هەتاوی» «٤ی فێورییەی ١٩٢٦ی زایینی» گیراوە.

«G»

لە ڕاستەوە: ١- میرزا قاسمی قادری قازی ٢- میرزا سەعیدی داوەری (؟) ٣- عەبدوڕڕەحمانی زەبیحی

«H»

لە ڕاستەوە: میرزا قاسمی قادری قازی و عەبدولقادری برازای

تێبینی: بەپێی نووسراوەی پشتی وێنەکە ڕێکەوتی گیرانی ئەم وێنەیە ڕۆژی دووشەممە ٢٨ی خەزەڵوەری ١٣٠٧ی هەتاوی بەرامبەر بە ١٩ی نوامبری ١٩٢٨ی زایینییە.

سەرچاوەکانی پاشکۆی دوو

ئەو سەرچاوە تازانەی لەم دواییانەدا وەدەستم کەوتوون و بۆ نووسینی بەشی کۆتایی ئەم بەرهەمە کەلکم لێ وەرگرتوون ـ جگە لەو سەرچاوانەی پێشوو کە دووبارە کەلکم لێ وەرگرتوون ـ بریتین لە:

١ـ رۆژنامەی کوردستان ـ مەهاباد ١٣٢٤ ـ ١٣٢٥ی هەتاوی (١٩٤٦) لە ئامادە کردنی: رەفیق سالح و سدیق سالح، پرۆژەی هاوبەشی بلاوکردنەوەی ئاراس و بنکەی ژین، چاپی یەکەم، هەولێر .٢٠٠٧

٢ـ هەورامی، ئەفراسیاو (دوکتور): رۆژهەلاتی کوردستان لە سەردەمی دووەم جەنگی جیهانیدا (بەپێی بەلگەنامەکانی ئەرشیفی یەکێتی سۆڤیەت) - پێداچوونەوە و ئامادە کردنی: سدیق سالح - چاپی یەکەم، چاپخانەی شڤان، بنکەی ژین، سلێمانی ٢٠٠٨

٣- شاپەسەندی، محەممەد: بیرەوەریەکانی محەممەدی شاپەسەندی، ئامادەکردنی: سدیق سالح، چاپی یەکەم، چاپخانەی شڤان، بنکەی ژین، سلێمانی .٢٠٠٧

٤- هەورامی، ئەفراسیاو (دوکتور): رووداوەکانی رۆژهەلاتی کوردستان لە بەلگەنامەی سۆڤێتیدا (١٩٤٥ - ١٩٤٧) - پێشەکی و پێداچوونەوە و پەراوێز بۆ نووسینی: د. یاسین سەردەشتی، چاپی یەکەم، چاپخانەی شڤان، بنکەی ژین، سلێمانی ٢٠٠٧.

٥- موکریـانی، گیـو: کەشکۆڵـی گیـو (بـەرگی یەکـەم - پـیتی ئـا)، پێداچوونەوەی و ئامادەکردنی: د.کوردسـتان گیـو موکریـانی، چـاپی یەکـەم، دەزگای رۆشنبیری و بڵاوکردنەوەی کوردی، بەغدا ١٩٨٦.

٦- مەلا عززەت، مەحموود: جەمهوریەتی کوردسـتان - لێکۆڵـینەوەیەکی مێژوویی و سیاسییە، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سـلێمانی ٢٠٠١.

٧- حـەوێزی، بـەکر عەبدولکـەریم: گەشـتێک بـە کۆمـاری مـەهابادا، (بیرەوەریـەکانم لـە رۆژهـەڵاتی کوردسـتاندا ١٩٤٤ - ١٩٤٧)، دەزگـای چـاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، هەولێر .٢٠٠١

٨ - پاشکۆی ئەدەب و هونەر، ژمـارە ٢٦٤، ساڵـی دووەم، پێـنجشـەممە ١٩٩٢/٤/١٥، وتاری: لافاو کێیە؟! نووسەر: کەژاڵ ئیبراهیم.

٩ - حکیمزاده فریدون: سردشت در آئینه اسناد تاریخی، ناشر: مؤلف، چاپ اول ١٣٨٣.

١٠- کینان، درک: کردها و کردستان (مختصـر تـاریخ کردسـتان)، ترجمـه: ابراهیم یونسی، چاپ اول، مؤسسه انتشارات نگاه، تهران .١٣٧٢

١١- روزولت، آرچی بالد: شوق آموختن، ترجمه: صهبا سـعیدی، چـاپ اول، انتشارات اطلاعات، تهران ١٣٧١.

١٢ــ صـمدی، سـید محمـد: ضـمیمه نگـاهی بـه تـاریخ مهابـاد، چـاپ اول، انتشارات رهرو، مهاباد ١٣٨٠ ــ ٨١.

١٣ـ فتاح قاضی، خلیل: تاریخچه خانواده قاضـی در ولایـت مـوکری، چـاپ اول، ناشر: قادر فتاحی قاضی، تبریز ١٣٧٨.

www.zheen.org

وتووێژ:

بەڕێزان «فاتمەخانمی قادری قازی» و «میرزا عەبدولغەفووری قادری».